

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

STALİN

İKTİDARA GİDEN YOL

Yuriy Yemelyanov

STALİN

İKTİDARA GİDEN YOL

Rusça aslından çeviren Orhan Uravelli

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yuriy Yemelyanov

STALİN

İKTİDARA GİDEN YOL

Rusça aslından çeviren Orhan Uravelli

Lena Yayınları, Ankara, 2014

Kitabın özgün adı: *Stalin. Put k vlasti*

(Gözden geçirilmiş ikinci baskı)

© Yuriy Yemelyanov, 2003

© Lena Yayınları, 2013

Bu kitabın Tükçe yayın hakları Lena Yayınları'na aittir.

ISBN: 978-605-86407-4-0

Editör: Sermet Yalçın

Çeviri: Orhan Uravelli

Kapak tasarımı: Veli Barak

Lena Yayınları

A. Eğlence Mahallesi Atadan Caddesi No: 23 / 15 Keçiören / ANKARA

e-posta: lenayayincilik@gmail.com

Sertifika No: 26806

Birinci Baskı, Ankara, 2014

Baskı öncesi hazırlık: Lena Yayınları

Baskı: Kardelen Ofset İncesu Caddesi 96'lar Apt., No: 6 / Y Kolej / ANKARA

Tel / Fax : (312) 432 13 78 - 432 23 78

Sertifika No : 13537

Yuriy Vasilyeviç Yemelyanov. 1937'de Moskova'da doğdu. Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü mezunudur. 1960'tan başlayarak SSCB Bilimler Akademisi Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi'nde ve Uluslararası İşçi Hareketleri Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırmacı asistanlık görevinde çalıştı. Rus tarih yazıcılığı ve Rusya devrimci hareketleri tarihi konusunda uzman olan Y. Yemelyanov, özellikle 19. yüzyıl Rus narodnikleri ile ilgili araştırmaları tahlil etmiştir. 1982'de, "P.Y. Şyogolev - Rusya Devrimci Hareketleri Tarihçisi" konulu doktora teziyle tanındı. "S.P. Melgunov - Rusya'da ve Göçmenlikte" konulu araştırması ile 1998'de Tarih Bilimleri Doktoru unvanı aldı. 20. yüzyıl Rus göçmenleri üzerine araştırmalar yaptı. Stalin'le ilgili iki kitabıyla 2003'te Uluslararası Şolokhov Ödülü aldı. Uzun süredir Rusya Bilimler Akademisi Tarih Araştırmaları Enstitüsü'nde Baş Araştırmacı'dır. Bilim dergilerinde çok sayıda makalesi, araştırması ve kritik yazıları yayımlanmıştır.

Yayımlanmış başlıca eserleri:

- P.Y. Şyogolev: *Peredentsı russkoy svobodi* (P.Y. Şyogolev: Rusya'da Özgürlüğün Öncüleri), Moskova, 1987;
- *Moskovskiy universitet v vospominaniyakh sovremennikov: 1755 - 1917* (Dönemin Anılarında Moskova Üniversitesi: 1755 - 1917), Moskova, 1989;
- *Zametki o Bukharine. Revolyutsiya, İstoriya, Liçnost* (Bukharin Hakkında Etütler: Devrim. Tarih. Şahsiyet), Moskova, 1989;
- P.Y. Şyogolev – *istorik russkogo revolyutsionnogo dvizheniya* (P.Y. Şyogolev - Rusya Devrimci Hareketleri Tarihçisi), Moskova, 1990;
- P.Y. Şyogolev. *Posledniy reys Nikolaya II.* (P.Y. Şyogolev - 2. Nikolay'ın Son Seferi), Moskova, 1991;
- S.P. Melgunov: *V Rossii i emigratsii* (S.P. Melgunov: Rusya'da ve Göçmenlikte), Moskova: 1998;
- *Stalin. Na vershine vlasti* (Stalin - İktidarın Zirvesinde), Moskova, 2002;
- S.P. Melgunov. *Vospominaniya i dnevniki* (S.P. Melgunov - Anılar ve Günce), Moskova, 2003;
- *Stalin. Put k vlasti* (Stalin - İktidara Giden Yol), Moskova, 2003;
- *Trotsky: mifi i liçnost* (Trotsky: Mitler ve Şahsiyet), Moskova, 2003;
- *İstoriya v izgnanii: İstoriçeskaya periodika russkoy emigratsii (1920-1940-e godı)* (Gurbetteki Tarih: Yurtdışında Rus Göçmenlerinin Süreli Yayınları [1920-1940'lı Yıllar]), Moskova, 2008;
- *Khruşov: Smutyay v Kremle* (Khruşov: Kremlin'deki Fesatçı), Moskova, 2009;
- *Yevropa sudit Rossiyu* (Avrupa Rusya'yı Yargılıyor), Moskova, 2010;

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar Sözlüğü	7
Yayımcının Notu	9
ÖNSÖZ YERİNE	
<i>Stalin'in Sırrı Çözülebilir mi?</i>	11
1. KISIM	
GÜRCİSTAN'IN EVLADI	
1. Bölüm: <i>Stalin Hayatının İlk Dönemleriyle İlgili Gerçekleri Saklıyor muydu?</i>	27
2. Bölüm: <i>Gorili Çocuğun Devraldığı Miras</i>	41
3. Bölüm: <i>"Babamız Önce Gürcüymüş"</i>	55
2. KISIM	
HAYATIN YOL AYRIMINDA	
4. Bölüm: <i>Kilise Dünyası</i>	75
5. Bölüm: <i>Parnas Yolu</i>	95
6. Bölüm: <i>Mabetten Kopma ve Devrime Giden Yol</i>	105
7. Bölüm: <i>Teknik İş</i>	123
8. Bölüm: <i>Belirlenmiş Hedefe Yönelik Yenilmez Arzu</i>	129
3. KISIM	
DEVİRİM ÜNİVERSİTESİ	
9. Bölüm: <i>Okula Başlama</i>	137
10. Bölüm: <i>"Mesih Misali Su Üzerinde Yürüme"</i>	145
11. Bölüm: <i>İlk Bağımsız Çalışma</i>	151
12. Bölüm: <i>Mahpusluk Sınavı</i>	159
13. Bölüm: <i>Stalin Bir Polis Ajanı mıydı?</i>	167
14. Bölüm: <i>Stalin'in Öğretmeni</i>	179
15. Bölüm: <i>İlk Devrim Fırtınası</i>	191
16. Bölüm: <i>Stalin ve "Zoralımlar"</i>	207
17. Bölüm: <i>Devrim Çırağı</i>	217
18. Bölüm: <i>Proletarya Partisinde Bakülülerin "Proleter Devrimi"</i>	227
19. Bölüm: <i>Diploma Tezi</i>	245
20. Bölüm: <i>Aylar Diyarının Efsane ve Rivayetleri</i>	255
21. Bölüm: <i>Devrim Ustası</i>	267
22. Bölüm: <i>Partiyi Yok Olmaktan Nasıl Kurtarmalı?</i>	281

4. KISIM

İÇ SAVAŞ AKADEMİSİ

23. Bölüm: <i>Devrimci İktidarın Külfeti</i>	309
24. Bölüm: <i>Tsaritsın Cephesinde</i>	321
25. Bölüm: <i>İç Savaş Kaosunda Düzen Sağlama</i>	339
26. Bölüm: <i>Petrograd Savunması</i>	347
27. Bölüm: <i>Denikin Ordusunun Bozguna Uğratılması</i>	351
28. Bölüm: <i>Polonya Seferi</i>	359
29. Bölüm: <i>İç Savaş "Akademi"sinin Dersleri</i>	369

5. KISIM

SOVYETLERİN "OLİMPOS"UNDA

30. Bölüm: <i>Stalin Elinde Nasıl</i> <i>"Sınırsız Bir Yetke" Toplamıştı?</i>	379
31. Bölüm: <i>Lenin'in "Vasiyet"i</i>	397
32. Bölüm: <i>Trotskiy'le Karşı Karşıya</i>	419
33. Bölüm: <i>Stalin Lenin'in Mirasını Devralıyor</i>	437
34. Bölüm: <i>Trotskiy'le İkinci Çarpışma</i>	447
35. Bölüm: <i>Grigoriy Zinovyev ve Lev Kamenev'e Karşı</i>	451
36. Bölüm: <i>Trotskiy, Kamenev'le Zinovyev'e Karşı</i>	461
37. Bölüm: <i>"Chamberlain'dan Trotskiy'e Kadar Uzanan" Cephe</i>	475
38. Bölüm: <i>Ülkede Devrimci Değişikliklere Doğru</i>	485
39. Bölüm: <i>"Orada Sağ Ayakla Adım Atan Kim?"</i>	497

SONUÇ YERİNE

<i>Neden Stalin Kazandı?</i>	515

KAYNAKÇA

	535

DİZİN

	539

KISALTMALAR SÖZLÜĞÜ

- Es-Er:** Sotsialist-revolutsioner (sosyalist devrimci)
- fabrzavkom:** Fabriçno-zavodskoy komitet (fabrika-işletme komitesi)
- GKO:** Gosudarstvennyy Komitet Oboronu (Devlet Savunma Komitesi)
- GPU:** Gosudarstvennoye političeskoye upravleniye (Devlet Siyasi İdaresi)
- Gosbank:** Gosudarstvennyy / tsentralnyy bank (Devlet Merkez Bankası)
- Gosplan:** Gosudarstvennyy komitet planirovaniya (Devlet Planlama Komitesi)
- gubkom:** Gubernskiy komitet partii (parti guberniya/vilayet komitesi); sonradan obkom
- GUGB:** Glavnoye upravleniye gosudarstvennoy bezopasnosti (Devlet Güvenliği Genel Müdürlüğü)
- İKKİ:** İspolnitelnyy komitet Kominterna (Komintern Yürütme Komitesi)
- kolhoz:** Kollektivnoye khozyaystvo (kolektif çiftlik)
- Komsomol:** Kommunističeskiy soyuz molodyoji (Komünist Gençler Birliği)
- KPK:** Komissiya partiynogo kontrolya (Parti Denetleme Komisyonu)
- MKhAT:** Malıy Khudojestvennyy Akademičeskiy Teatr (Küçük Akademik Sanat Sanat Tiyatrosu)
- MTS:** Maşınno-traktornaya stantsiya (makine traktör istasyonu)
- Narkomnats:** Narodnyy Komissariat Natsionalnostey (Milliyetler Halk Komiserliği)
- Narkomprod:** Narodnyy Komissariat Prodovolstviya (Erzak Halk Komiserliği)
- nep:** Novaya ekonomiçeskaya politika (yeni ekonomik politika)
- NKVD:** Narodnyy Komissariat vnutrennikh del (İçişleri Halk Komiserliği)
- obkom:** Obalstnoy partiynuy komitet (vilayet parti komitesi)
- OGPU:** Obyedinyonnoye gosudarstvennoye političeskoye upravleniye (Bileşik Devlet Siyasi İdaresi)
- Orgbüro:** Organizatsionnoye byuro (Örgütlenme Bürosu)
- ORPO:** Otdelıy rukovodyaşıkh partiynıkh organov (parti yönetim organları şubeleri)
- Politbüro:** Politīçeskoye byuro (Siyasi Büro)
- Proletkult:** Proletarskaya Kultura (Proleter Kültürü: edebiyat, sanat, kültür dernekleri birliği)
- raykom:** Rayonnyy partiynuy komitet (ilçe parti komitesi)
- RKİ:** Raboçe-krestyanskaya inspektsiya (İşçi ve Köylü Müfettişliği)
- RKKA:** Rossiyskaya raboçe-krestyanskaya Krasnaya Armiya (Rusya İşçi-Köylü Kızıl Ordusu)
- RKP(b):** Rossiyskaya Kommunističeskaya Partiya (bolşevikov) (Rusya Komünist Partisi [bolşevikler])
- ROSTA:** Rossiyskoye Telegrafnoye Agentstvo (Rusya Telgraf Ajansı)
- RSDİP:** Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi (aslı Rossiyskaya sotsial-demokratiçeskaya raboçaya partiya)

RSFSC: Rossiyskaya Sovetskaya Federativnaya Sotsialisticheskaya Respublika (Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti)

RVS: Revvoyensovet-Revolvyutsionnyy Voyennyy sovet (Devrimci Askeri Konsey)

SBKP: Sovyetler Birliği Komünist Partisi (aslı KPSS: Kommunisticheskaya Partiya Sovetskogo Soyuza)

SHK: Savunma Halk Komiserliği (Rusçası NKO: Narodnyy Komissariat oboronı)

SNK: Sovyet narodnukh komissarov (Halk Komiserleri Kurulu)

sovhoz: Sovetskoye khozyaystvo (Sovyet çiftliği)

Sovnarkom: Bkz. SNK

SPO: Sekretno-politicheskyy otdel (Gizli Siyasi Şube)

STO: Sovet truda i oboronı (Emek ve Savunma Kurulu)

TASS: Telegrafnoye agentstvo Sovetskogo Soyuza (Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı)

Tsentrosoyuz: Tsentralnyy soyuz potrebitelskikh obşestv (Tüketim Dernekleri Merkezi Birliği)

TsİK: Tsentralnyy ispolnitelnyy komitet (Merkez Yürütme Komitesi)

TsKK: Tsentralnyy kontrolnyy komitet (Merkezi Denetleme Komitesi)

VÇK: Vsesoyuznaya çrezvıçaynaya komissiya (Birlik Geneli Olağanüstü Kurul)

Vikjel: Vsesoyuznyy ispolkom soyuza jeleznodorojnikov (Birlik Geneli Demiryolcular Birliği Yürütme Komitesi)

VKP(b): Vsesoyuznaya kommunisticheskaya partiya (bolşevikov) (Birlik Geneli Komünist Partisi [bolşevikler])

VLKSM: Vsesoyuznyy Leninskiy kommunisticheskyy soyuz molodyoji (Birlik Geneli Leninci Komünist Gençler Birliği)

VRK: Voenno-Revolvyutsionnyy Komitet (Askeri Devrimci Komite)

VSNIK: Vışsiy Sovet narodnogo khozyaystva (Ekonomi Yüksek Kurulu)

VTsİK: Vserossiyskiy Tsentralnyy ispolnitelnyy komitet (Rusya Geneli Merkez Yürütme Komitesi)

VTsSPS: Vsesoyuznyy tsentralnyy Sovet profsoyuzov (Birlik Geneli Sendikalar Merkez Konseyi)

Yayımcının Notu

Sovyetler Birliği sürecine ve onun en önemli kısmı olarak gördüğümüz Stalin dönemine dair gerçeklerin izini sürmeye devam ediyoruz. Bu çerçevede ilk yayımladığımız kitap olan Yuriy Jukov'un *Öteki Stalin*'inde, Stalin döneminin belirli, ama önemli bir periyodu ele alınmaktaydı.

Bu kez okurlarımıza Yuriy Yemelyanov'un Stalin'e dair iki ciltlik biyografik çalışmasının ilk cildi olan ve Stalin'in doğumundan Sovyetler Birliği'nin en tepe noktasına yükselmesine kadarki sürecini anlatan *STALİN – İktidara Giden Yol*'u sunuyoruz. Kitabın, çeviri aşamasında olan ikinci cildini de yakında yayımlayacağız.

Yemelyanov'un Jukov'dan en önemli farkı, bir Marksist olması. Fakat okurlar da görecektir, kitaptan onun bu özelliğini hemen anlamak kolay değildir. Zira Yemelyanov, kitabında, adeta basit siyasal hesapları çoktan gerilerde bırakmış yaşlı, donanımlı, dürüst bir bilge duruşu sergilemektedir. Örneğin İç Savaş'ı anlatırken Beyaz generallerin görüşlerine de yer vermekte, hem de bunu onları eleştirmekten ziyade, durumu bütün yönleriyle ortaya koymak için yapmaktadır. Bir yerde Stalin'i Stalin'e karşı da savunmak zorunda kaldığını söylerken, mesela başka bir yerde, onun *Marksizm ve Milli Mesele* kitabındaki ciddi yanlışlıkları da ortaya koymaktan çekinmemektedir.

Yani Yemelyanov, Stalin dönemini gerçekten anlamak isteyenler için eşi bulunması zor bir anlatıcıdır. Ama, Yemelyanov sadece bir anlatıcı ve aktarıcı da değildir. Özgün görüşleri vardır. İşçi sınıfının nereye doğru evrildiğine dair, genel Marksist yaklaşımdan farklı değerlendirmeleri buna bir örnektir. Ayrıca mesela din kurumuna, aldığı dini eğitimin Stalin'in gelişim sürecine olan etkilerine dair görüşleri ve bu kurumla devrimcilik arasında yaptığı karşılaştırmalar, herkes tarafından benimsenmesi kolay olmayan, ama ilginçliği herkesçe kabul edilecek yaklaşımlardır.

Yemelyanov, bu arada, kitabında, bugüne dek Stalin hakkında yapılagelmiş ve tekrarlar tekrarlar sanki tartışılmaz gerçekler gibi

algılanır olmuş bütün “büyük” spekülasyonlarla da hesaplaşmakta ve hepsine makul cevaplar vermektedir. Dolayısıyla Stalin hakkında gerek Batılı, gerekse Rus yazarlarca yazılmış neredeyse tüm tanınmış kitapları ve onlarda yer alan “önemli” tezleri ele almaktadır.

Yuriy Yemelyanov, ayrıca -ve belki de en önemlisi- Stalin’i gerçekten anlama konusunda sıkıntı yaratan ve oluşumuna bizzat Stalin’in de katkıda bulunduğu Sovyet resmi tarihiyle de hesaplaşmakta, Bolşevik Partisi’ne, 1905 Devrimi’ne, 1917 Şubat ve Ekim Devrimlerine, İç Savaş’a dair, birçoğumuza şaşırtıcı gelecek, bambaşka, ama çok daha makul, gerçekçi ve -özellikle de daha eşitçi bir dünya kaygısı taşıyanlar için- ufuk açıcı bir tarih anlatımı sunmaktadır.

Stalin ve dönemi hakkındaki verilerin son derece kısıtlı olduğu günümüzde bize çok değerli görünen bu kitabı Türkiyeli okurun da aynı oranda önemli bulacağına inanıyoruz.

Lena Yayınları

ÖNSÖZ YERİNE

Stalin'in Sırrı Çözülebilir mi?

Yine mi Stalin hakkında bir kitap? Onun hakkında bunca yazılan yetmedi mi? Bu soruların ardında yatan yaklaşıma itiraz ederek, geride bıraktığınız yüzyılda olup bitenlerde en önemli rolü üstlenmiş bu şahsiyetle ilgili araştırmaların daha da süreceğini söyleyebiliriz. Bilindiği üzere, 20. yüzyılın birçok olayı, bu arada Stalin'in faaliyetleriyle ilgili bilinmeyenler, hâlâ önümüzde sır olarak durmaktadır; dolayısıyla geçen yüzyıla ait değerlendirmeler kesin değildir ve tartışmasız sonuçlar olarak değerlendirilemez. Çok daha eski dönemlerde yaşamış ve tarihte çok önemli rol oynamış ünlü devlet adamlarının yaşam ve faaliyetleri üzerine hâlâ araştırmalar yapılmakta ve kitaplar yazılmaktadır; fakat aradan çok zaman geçtiği için, onlarla ilgili görüşlerde mutabakat oranı daha fazladır. Ne var ki yine de onlarla ilgili her yeni araştırma bizi gerçeğe daha çok yaklaştırmakta, bu tür kişilerin biyografilerini ve onların kendileri ve dönemleri hakkındaki bilgilerimizi bir derece de olsa değiştirmektedir.

Doğrudur, yurttaşlarımızın çoğu, Stalin hakkında artık kesinlikle her şeyi bildiklerinden emindirler. Ancak durum gerçekte böyle midir? Yetişen yeni genç kuşaklar için, Sovyet tarihi, çoktan geride kalmış ve bugünle pek ilişkisi bulunmayan bir maziden ibarettir. Oysa Stalin dönemini günümüzden sadece yarım yüzyıl ayırmaktadır ve üstelik, tarih için çok kısa olan bu süre içinde, toplumsal yapıda, hayat tarzında, manevi değerlerde ve ahlaki ilkelerde çok köklü değişimler olmuştur. Radyoda, muhabirin "Alaska'yı Amerika'ya kim sattı?" sorusunu gencin biri şöyle cevaplıyordu: "Stalin." Yine, vilayet merkezlerinin birinde, bir Stalin büstünün açılış töreninde, genç bir kız, TV muhabirine Stalin'in 18. yüzyılda yaşadığını söylüyordu.

Öte yandan bazıları, yaşlıların ve önceki kuşakların Stalin hakkında daha sağlam ve derin bilgilere sahip olduklarını düşünebilirler. Ne yazık ki bundan da kuşkuluyum. Birincisi, Stalin zamanında yaşamış insan sayısı artık oldukça sınırlıdır. İkincisi, bu kişilerin hafızaları gittikçe zayıflamaktadır. Üçüncüsü ise, onların "Stalin'e dair hatıraları" çoğu zaman gerçeklerle alakası olmayan kuşkulu masal ve efsanelerin tekrarından ve naklinden ibarettir. Artık yaşlanmış anlatıcılar ve hatıra yazarları, anlattıklarının eksiksiz ve doğru olduğuna gittikçe daha fazla inanmakta, dolayısıyla kesin anlatımlarıyla ahkâm kesmekte, birtakım yazdıkları ve anlattıklarının saçma ve hatalı olduğunun farkına bile varmamaktadırlar. Unutmayalım ki Stalin'i bizzat tanıyan ve bilenlerden artık çok azı hayattadır; ayrıca Stalin zamanında, onu doğrudan bilen ve tanıyanın da fazla olmadığını belirtmek gerekir. Artık çoğu öteki dünyaya göç etmiş olan bu kişilerin hatıraları da tam olarak ve her konuda doğru sayılmaz.

Örneğin Stalin'le birlikte çalışan az sayıda kişinin 1941 yılının en dramatik ve kritik günleri olan 21 ve 22 Haziran'a dair anılarını ele alırsak, bu gerçeği kolayca anlarız. Sovyet vatandaşlarının hafızasında kesin ve açık bir şekilde yer etmiş o korkunç günlerin, o sırada ülke yönetimine yakın olanların akıllarında da net izler bırakması ve onların hatıralarının aşağı yukarı benzer olması beklenirdi. Ancak görüyoruz ki bu kişilerin her biri, o günleri anılarında farklı şekilde anlatmakta ve onların yaptıkları yorumlar örtüşmemektedir; üstelik belgeler ve kaynaklar, onların yazdıklarının önemli hatalar ve tahrifatlar içerdiğini ortaya koymaktadır.

Mareşal G.K. Jukov'un, *Anılar ve Düşünceler* adlı kitabında yazdıklarına göre, 21 Haziran akşamı, o, birinci yardımcısı N.F. Vatutin ve Savunma Komiseri S.K. Timoşenko ile birlikte Kremlin'de Stalin'in yanına gelmiş ve Alman saflarından bizim tarafa firar etmiş bir askerin verdiği bilgileri aktarmıştı:

İ.V. Stalin yalnızdı. Çok telaşlıydı. "Bu askeri, Alman generaller savaş çıkarmak için göndermiş olmasınlar?" diye sordu. S.K. Timoşenko "Askerin doğru söylediğini düşünüyoruz, çünkü onun provokatör olmadığına inanıyoruz" diye cevap verdi. Derken Politbüro üyeleri İ.V. Stalin'in çalışma salonuna girdiler.

Jukov'un bundan sonra anlattıklarına bakılırsa, Stalin'in çalışma salonundaki görüşmeler gece yarısına kadar sürmüştü; zira Kremlin'den Savunma Halk Komiserliği'ne geldikten sonra Jukov şunları not etmişti:

Çoktan gece yarısı olmuş, 21 Haziran bitmişti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Kitaptan anlıyoruz ki Jukov Savunma Halk Komiserliği'ne geldikten sonra, 21 Haziran artık biterken, onu acil telsiz hattından arayan M.P. Kirponos, bir Alman askerin daha firar edip tarafımıza geçtiğini haber vermişti:

Bütün gelişmeler, Almanların birliklerinin sınırımıza yaklaştıklarını ortaya koymaktaydı. Biz 00.30'da bunu Stalin'e rapor ettik.

Ne var ki şair ve gazeteci yazar Feliks Çuyev, Jukov'un yazdığı bu kısmı Molotov'a okuyunca, o, bu anlatıma "Hayır yanlış yazmış, hata etmiş" diyerek itiraz ediyordu. Molotov'a göre, Stalin'in çevresindeki olaylar şöyle gelişmişti:

21 Haziran akşamı, biz, saat on bir-on ikiye kadar Stalin'in dinlenme evindeydik. Belki bir film izlemiş de olabiliriz... Sonra da dağıldık...

Molotov sonraki gelişmeleri şöyle aktarıyordu:

Jukov aradı. Savaş başladı demedi. Ancak sınırda artık açık bir tehdit vardı. Ya bombardıman başlamıştı ya da başka tehlike işaretleri söz konusuydu. Muhtemelen gerçek savaş henüz başlamamıştı, ama gerginlik ve ortam öyleydi ki genelkurmay, toparlanmak ve alarm vermek gerektiğini anlamıştı. Yaklaşık gecenin saat ikisinde artık biz Kremlin'de Stalin'in huzurunda toplanmıştık... Bütün Politbüro üyeleri çağırılmıştı.

Ancak A.İ. Mikoyan, *Böyle Olmuştu* adlı kitabında 21 Haziran'ı 22 Haziran'a bağlayan geceyi başka bir şekilde anlatmaktadır:

21 Haziran Cumartesi akşamı Politbüro üyeleri olarak biz Kremlin'de, Stalin'in ikametgâhundaydık.

Bu ifadeye bakılırsa, onlar, ne Jukov'un anlattığı gibi Stalin'in çalışma salonunda ne de Molotov'un söylediği gibi dinlenme evindeymişler. Mikoyan şöyle devam etmektedir:

Beklenmedik şekilde Timoşenko, Jukov ve Vatutin içeri girdiler. Firar edip tarafımıza geçen Alman askerinden, Alman ordusunun 22 Haziran 04'te sınırımızı geçeceği hakkında az önce bilgi aldıklarını bildirdiler. Stalin bu bilgiyi yine şüpheyle karşıladı: "Bu saf değiştiren askeri, bizi provoke etmek için göndermiş olmasınlar..." 22 Haziran, saat üç gibi dağıldık.

Lakin Stalin'in çalışma salonunun Ziyaretçi Defteri'ndeki 21 Haziran akşamına ait "tarafli olma kaygısı taşıması gereksiz kayıtlar", bu anı sahiplerinin üçünün de hatalı olduğunu ortaya koymaktadır. Defterdeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere, ülke yöneticileri ve üst düzey komutanlar, Molotov ve Mikoyan'ın anlattıkları gibi Stalin'in

dinlenme evinde veya ikametgâhında değil, Jukov'un yazdığı gibi Kremlin'deki çalışma salonunda toplanmışlardı ve savaştan önceki bu son toplantı saat 23'te sona ermişti. Öte yandan Jukov'un iddia ettiğinin aksine Stalin yalnız değildi ve odada ondan başka Politbüro üyelerinden Molotov ve Vorosilov, Politbüro aday üyelerinden Beria, Malenkov ve Voznesenskiy, ayrıca Kuznetsov ve Safonov da bulunuyorlardı. Diğer yandan Jukov, Timoşenko ve Vatutin'le gelmemiştir. Vatutin hiç ortada yoktu; Timoşenko ise Stalin'in yanına Jukov'dan önce gelmişti ve bir süreliğine dışarıya çıkmış, sonra da Jukov'la birlikte yeniden içeriye girmişti. Jukov'un yanında Budyonnu da vardı. Bir saat sonra da Mekhlis onlara katılmıştı. Mikoyan, hatıralarında yazdığının aksine, o gece ortalıkta yoktu ve Stalin'in firari asker hakkındaki sözlerini, büyük olasılıkla Jukov'un anılarından aktarmaktadır.

Savaşın başlamasıyla ilgili anı ve yorumlar da örtüşmemekte ve birbiriyle açıkça çelişmektedir. G.K. Jukov'un hatıralarına bakılırsa, İ.V. Stalin savaşın başladığını ondan duymuştu. Sabaha yakın, yaklaşık saat 04'te, orgeneral onu aramış ve Alman uçaklarının SSCB kentlerini bombaladığını bildirmişti. Jukov şöyle demektedir:

Ben durumu rapor ettim ve düşmana karşı koymak için izin istedim. İ.V. Stalin susuyordu. Sadece nefesini duyuyordum. "Beni anladınız mı?" diye soruyorum. Yine cevap yok. Nihayet Stalin "Savunma Halk Komiseri nerede?" diye sordu. Ben onun acil hatıran Kiev Askeri Bölgesi'yle görüşüğünü söyledim. Stalin "Timoşenko ile Kremlin'e gelin. Poskryobışev'e bütün Politbüro üyelerini çağırmasını söyleyin" diye direktif verdi.

G.K. Jukov şöyle devam etmektedir:

... saat 04.30'da, çağrılan Politbüro üyelerinin hepsi toplanmıştı. Beni ve Savunma Halk Komiseri'ni çalışma salonuna aldılar. İ.V. Stalin'in çehresi solgundu, benzi sararmıştı, masa başındaydı, elinde tütün dolu pipo vardı. Acilen Almanya Büyükelçiliği'ni aramak gerektiğini söyledi. Büyükelçilikten gelen cevapta, Büyükelçi Kont von Schulenburg, acil nota vermek için kendisinin kabul edilmesini istiyordu. Büyükelçiye kabul etmek üzere V.M. Molotov'a talimat verildi. Derken Genelkurmay Başkanı Birinci Yardımcısı N.F. Vatutin, Alman kara kuvvetlerinin, yoğun topçu ateşinin ardından kuzeybatı ve batı kısmından taarruza başladığını bildirdi. Bir süre sonra V.M. Molotov hızlı adımlarla odaya girdi: "Almanya hükümeti, bize savaş ilan etti." Stalin sandalyede oturma kaldı ve derin düşüncelere daldı. Uzun ve sıkıntılı bir sessizlik oldu.

Molotov ise, Çuyev'e, Politbüro'nun gece toplantısı sırasında, gece saat iki ile üç arasında Schulenburg'un ofisinden kendi sekre-

terliğine telefon edildiğini öğrendiğini anlatmaktadır; Almanya Büyükelçisi'nin randevu talebi iletilmiş, sekreterlik de, Alman Büyükelçi Schulenburg'un Dışişleri Halk Komiseri Molotov'la buluşmak istediğini derhal Poskryobişev'e bildirmişti:

Ben Stalin'in çalışma salonundan çıktım ve kendi odama gittim; aynı binadaydık, çalışma yerlerimiz aynı katta, ancak farklı bölümlerdeydi... Politbüro üyeleri Stalin'in yanındaydılar, ben ise Schulenburg'u kabul etmek için kendi çalışma odama gittim –sadece iki üç dakikalık yürüme mesafesindeydi... Schulenburg'u gece 02.30'da veya 03.00'da kabul ettim, sanırım saat üçü geçmiş olamazdı. Alman Büyükelçi notayı taarruzla aynı sırada verdi. Önceden mutabakat halindeydiler; büyükelçi olaydan haberdardı ve taarruzun ne zaman başlayacağını biliyordu. Ona sadece belirlenmiş saatte gelip savaş ilan etmesi için talimat verilmişti. Elbette ki biz bunu bilemezdik... Jukov ve Timoşenko saat üç gibi geldiler. Jukov'un, anılarında, bunun saat dörtten sonra olduğunu söylemesine gelince, o bilinçli bir şekilde saati geç göstererek olayları kendi istediği gibi anlatıyor.

Bu durumda, demek ki savaşın başladığını Stalin'e, Schulenburg'u kabul ettikten sonra Molotov bildirmişti.

Ancak Oramiral Kuznetsov'un Rusya Bilimler Akademisi asil üyesi G.A. Kumanev'le söyleşisinden anlaşıldığı üzere, savaşın başladığını Stalin'e ilk olarak bizzat Kuznetsov'un kendisi haber vermişti:

Saat 03.07'de bana Alman uçaklarının Sivastopol deniz üsünü bombaladıkları bildirilince, hemen telefonla Stalin'i aradım ve savaşın başladığını rapor ettim. Birkaç dakika sonra Malenkov beni aradı ve nasıl bir rapor sunduğumun farkında olup olmadığını sordu. Her şeyin farkında olduğumu söyledim ve savaşın başladığını rapor ettim.

Mikoyan, savaşın başladığını nasıl ve kimden duyduğunu yazmamıştır. O, Politbüro'nun gece oturumunun gece saat 3'te bittiğini yazmaktadır. Anlattığına göre, ardından o evine gelmişti, fakat bir saat sonra onu uyandırmış ve savaşın başladığını bildirmişlerdi. Politbüro üyeleri derhal yeniden Stalin'in çalışma salonunda toplanmışlar, Sivastopol ve başka Sovyet kentlerinin bombalandığına ilişkin haberler okunmuştu.

Ama sözünü ettiğimiz Ziyaretçi Defteri'nde yer alan 22 Haziran ziyaretçileri listesi, olaylar hakkında Jukov, Mikoyan ve Molotov'un anlattıklarına yine uymamaktadır. Kayıtlara göre, birincisi, Jukov'la birlikte sadece Timoşenko değil, İsci ve Köylü Kızıl Ordusu Siyasi

Şube Başkanı Mekhlis de Kremlin'e gelmişti; halbuki Jukov ondan bahsetmemektedir. İkincisi, Politbüro üyelerinden sadece Stalin, Molotov ve Beria hazır bulunuyorlardı, üstelik Beria ve Molotov komutanlarla aynı zamanda salona girmişlerdi. Üçüncüsü, Molotov saat 12.05'e kadar Stalin'in çalışma salonundan ayrılamamış, sonra Merkezi Telgraf Müdürlüğü'ne gitmiş, orada savaş haberini resmi olarak radyodan ülke geneline bildirmişti. Molotov halka seslenerek, Schulenburg'un 05.30'da (yani Çuyev'e anlattığı gibi geceleyin 02.30 veya 03.00'da değil) nota ile savaş ilanını bildirdiğini söylemişti. Molotov'un Schulenburg'u kabul ettikten hemen sonra Stalin'in çalışma salonuna döndüğünü tahmin edebiliriz; fakat o, Schulenburg'u daha önce kabul etmiş ve nota içeriğini Stalin'e daha sonra telefonla bildirmiş de olabilir.

Mikoyan ve Molotov'un anlattıklarının aksine, Politbüro'nun herhangi bir gece oturumu yapmadığı da açıktır. Bizi bu oturuma katıldığına ve yaklaşık saat 4'te savaşı duyunca derhal Kremlin'e geldiğine inandırmaya çalışan Mikoyan ise, defterdeki kayda bakılırsa, Kremlin'deki çalışma salonuna saat 07.55'te gelmişti.

Jukov, hatıralarında, "Sabahleyin saat dokuzda Savunma Halk Komiseri'yle birlikte Kremlin'e geldik ve yarım saat sonra Stalin bizi içeriye aldı" demektedir; ama Ziyaretçi Defteri'ndeki kayıtlar bunu teyit etmemektedir. Kayıtlara göre, 22 Haziran günü Jukov saat 14.00-16.00 arasında Timoşenko ve Vatutin'le birlikte yeniden Kremlin'de bulunmuştu. Oysa Mareşal Jukov, "22 Haziran'da, yaklaşık saat 13'te İ.V. Stalin beni aradı" demektedir. Ardından da o Kremlin'e gitmemiş, aksine Moskova'dan ayrılmıştı.

Bizzat gelişmelerin tam ortasında yer alanlar bile bu sıra dışı ve önemli olaylar hakkında böylesine çelişkili ve birbirleriyle örtüşmeyen farklı bilgiler veriyorlarsa, bu durumda biz, nasıl olur da Kremlin'den uzakta olanlardan Stalin dönemi üzerine gerçeğe uygun anılar bekleyebiliriz?

Ancak asıl felaket, Stalin'le ilgili kamuoyunun beynine yerleştirilmiş bilgilerin çoğunun yanlış olması değildir. En büyük felaket, bu tür yanlış bilgilerin, siyasi propaganda amacıyla, tarihi tamamen tahrif eden, oldukça basit, ucuz klişe ve kalıplara dönüştürülmüş olmasıdır.

Stalin hayattayken, onun hakkında, gerçeklerden uzak, SSCB devletinin başarılarını yüceltme amacına uygun düşen mitolojik bir imaj yaratılmıştı. Stalin'in fotoğrafları bile oldukça rötuşluydu. Portrelerinde onu madalyalarıyla görüyorduk, oysa bunları hiç

takmazdı. Stalin döneminde SSCB’de Sovyet tarihiyle ilgili basılan kitaplarda hiçbir leke ve bilinmeyen husus bulunmadığı için, Stalin’in faaliyetleri de aynı şekilde hatasız ve kusursuz kahramanlık, hamaset ve yücelik hikâyelerinden ibaretti; onun için devamlı şekilde “yüce ve dahi” sıfatları kullanılıyordu. Onunla ilgili bilgilerin başlıca kaynağı ise onun üzerine yazılmış *Kısa Biyografi* kitabıydı ve bu biyografinin hedefi Bolşevik Partisi’nin 1917 devrimi öncesi ve sonrasındaki politikalarının kusursuz ve hatasız olduğunu teyit etmekte. Stalin’le ilgili yaratılan propaganda amaçlı imaj, ne kadar basit olsa da, kitlelerin bilincini derinden etkiliyor ve onun hakkındaki sabit ve değişmez bir algı oluşmasına yol açıyordu. Buna göre, Stalin insanüstü bir varlıktı ve dehasıyla bütün Sovyet halkını ileriye, görülmemiş zaferlere ve başarılarla götürüyordu.

Şubat 1956’da düzenlenen 20. kongreden sonra ise, 20-30 yıl boyunca, ülkede Stalin hakkında tek bir kitap bile basılmadı. Bu kongrede partiden ilk defa Stalin’e karşı sert suçlamalar yöneltildi. Üstelik Stalin’i yargılayanlar, kısa süre önce bizzat onu methedenlerdi. Stalin hayattayken ülkedeki bütün başarılar onun eseri sayılırken, 20. kongrede ve sonraki yıllarda Stalin ülkemizin başına gelen bütün bela ve felaketlerin suçlusu olarak gösterildi. Stalin’le ilgili bu olumsuz imajı halkın bilincine kazımaya çalışan parti, onun yaşamı ve faaliyetleri hakkındaki gerçekleri saklayarak çok daha yanlış ve tahrif edilmiş bir imaj oluşmasına neden oldu.

Ama gerçek tamamen gizli tutulamazdı; 1960-1980’li yıllarda ülkede yakın tarihle ilgili yayımlanan araştırmalar, tarih etütleri, popüler literatür ve anılarda Stalin’i görmezden gelmek imkânsızdı. Ne var ki bu kaynaklarda da Stalin hakkındaki bilgiler fragmanlar halindeydi, fazla ayrıntıya izin verilmiyordu; kopuk detaylar ve ender ipuçları ise onun tam bir portresini çizmek için çok yetersiz kalıyordu, oysa söz konusu olan, ülkemizi yaklaşık otuz yıl yönetmiş bir liderdi. Ülkemizde kaleme alınan bu tür anılara karşılık, Batı ülkelerinde, Soğuk Savaş zamanının resmi propagandasına dayalı bir Stalin imajı yaratılmıştı. Batı ülkelerinde basılan Stalin biyografilerinin objektif olması beklenemezdi; çünkü o dönemde Batılı devletlerin Sovyet ülkesine karşı uzlaşmaz bir tutumu ve açık bir düşmanlığı söz konusuydu. “Şer imparatorluğu” olarak görülen devletimiz, muhtemel bir nükleer savaşta yok edilmesi gereken başlıca hedefti. Şu da bir gerçek ki Sovyet halkı, Batı’nın Stalin’le ilgili çizdiği olumsuz portreden habersizdi. Ancak parti kontrolündeki resmi tarihin Stalin konusunu tabu sayması ve onunla ilgili çok az kaynakta belli belirsiz, çok eksik ve çifte anlamlı bilgiler verilmesi

nedeniyle, halk, hükümetin Stalin’le ilgili çok vahim birtakım sırları sakladığını düşünüyordu.

Stalin konusundaki sessizlik, 1980’li yılların sonunda yerini gü-rültülü bir Stalin karşıtı kampanyaya bıraktı; bütün “ilericiler”, “öz-gürlükçüler” ve “hümanistler”, Stalin döneminin “vahim sırları”nu ifşa etmek için yarışa girdiler. Stalin’i eleştirmek, sosyalist yapıyı ve Sovyet devletini dağıtmak için etkili bir araç haline geldi. Böylece birkaç yıl boyunca *perestroyka* sarhoşu olan ülkenin bütün medyası ve basını Stalin’i bir cehennem zebanisi olarak gösterdi. Aslında bu kampanya belli siyasi çevrelerin zafere ulaşması için yapılsa da, çoğunluk onu bir tarihi gerçekler arayışı olarak algılıyor ve böyle bir hayırlı hedefi halk da destekliyordu. Bu nedenle, o yıllarda yazılanlar ve yayımlanan anılar, halk bilincinde derin izler bırakmıştır. Stalin’i “ifşa” edenlerin başında gelen Dmitriy Volkogonov’un ünlü kitapları, Stalin’le ilgili değerlendirmelerin politik konjonktüre bağlı olduğunu ve buna göre değiştiğini açıkça ortaya koymaktadır. General ve tarihçi Volkogonov, 1990’da iki cilt halinde yayımlanan *Zafer ve Facia: İ.V. Stalin’in Siyasi Portresi* adlı kitabında, Stalin’i Lenin’in davasına ihanet etmiş biri olarak damgalıyordu.

Rus devriminin acı kaderine bakın ki tarih, Lenin’in iradesine rağmen ve gelecek çıkarlarımızın aksine, bürokrasi ve terörün ideal “virtüözü” ve “yaratıcısı” olan Stalin’i tercih etti... Stalin... gittikçe Lenin çizgisinden kopmaya başladı. Leninizm fikriyatını kendi bildiği gibi yorumlayan diktatör, bu fikriyatı katletti... Leninizmin içeriğini oluşturan hümanizm, Stalin’in yaptığı değişikliklerle ortadan kalkmış oldu...

Fakat sadece dört yıl sonra, aynı tarihçi General Volkogonov, *Lenin: Siyasi Portre* adlı yeni bir kitap bastırdı ve bu sefer de Lenin’i tamamen “hümanizm karşıtı ve demokrasi düşmanı” olarak nitelendirdi. Kitapta Lenin için şunlar yazılmıştı:

... isyankâr ruhu sınır tanımıyordu, milli sınırlar içine sığmıyordu ve ahlaki düşüncelerle hiçbir alakası yoktu... Lenin kendi ruhunu yakmaya hazır olduğu gibi, bütün bir insanlığı ve uygarlığı da aynı şekilde yakıp yok etmeye hazırdı... Önder, Rus halkının çoğunu kurban etmeye hazırdı, yeter ki enkaz ve küllerin arasında sağ kalanlar dünya yangınına kadar dayanabilsinler.

Demek ki bu mantıkla, Stalin, Lenin’e karşı çıktığına ve Lenin fikriyatına sırt çevirdiğine göre, aslında hayırlı bir iş yapmıştı. Volkogonov’un Stalin’e karşı yönelttiği aleni suçlama, görünen o ki dört yıl sonra anlamını yitirmişti. Stalin’le ilgili önceki değerlendirmeler

melerin, sadece siyasi amaçlar taşıdığı ve tarihin gerçekleriyle alakası olmadığı açıktı.

Öte yandan, ülkemizin tarihinin ayrılmaz bir parçası olan Sovyet döneminin halkımızın ve dünyanın kaderi açısından en büyük felaket olarak gösterilmesi, aynı mantığın sürdürülmesi yoluyla, o dönemde devleti neden sadece kötülük yapabilen canavarların yönettiğini açıklamak için de gayet uygun bir zemindi. Stalin'i evrensel kötülüğün vücut bulmuş hali olarak nitelendirmeye başladılar. Örneğin İngiliz tarihçi Robert Conquest, 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başlarında, ülkemizde yayımlanmış materyal ve kaynaklara dayanarak yazdığı Stalin biyografisini bitirirken şunu beyan ediyordu:

Stalin kadar olumsuz veya ondan daha negatif bir karakter bulmak zordur... Stalin, insanlıkla ve gerçeklikle savaş halinde olan çok büyük bir gücün cisimleşmiş haliydi; sadece kısmen insani şekle sahip bir trolü veya başka bir dünyadan ya da başka bir boyuttan gelen bir şeytanı andıyordu. Onun için farklı fiziksel ve manevi yasalar geçerliydi. Bu varlık Orta Dünya'ya kendi kurallarını kabul ettirmeye çalışıyordu.

Stalin'i Sovyet sistemini yok edecek fantastik bir gücün cisimleşmiş hali olarak vasıflandıran bu sanal "mantık", Stalin döneminde kotarılmış gerçekten büyük işleri ve dev başarıları açıkça görmezden gelmekte, 20. yüzyılın en büyük belası olan Hitler'in hezimete uğratılmasında Sovyet devletinin ve bizzat Stalin'in katkılarını göz ardı etmektedir.

Stalin'e dair bu fantastik imajın oluşturulabilmesi için tarihsel gerçeklerin tamamen ihmal edilmesi kaçınılmazdı; bu yüzden birçok kitap ve araştırmada açıkça sahtekârlık yapılmıştır. Görünen o ki bu yazarlar ve araştırmacılar gerçek tarihten korkuyorlardı; insan onları okuduğunda, onların gerçekleri görmek istemediklerini hemen anlamaktadır. Son on yıl içinde Stalin'i yeren bunca eser ve kitapta tarihin gerçeğini göremezsiniz ve sadece birkaç sayfadan sonra yazarın cehaleti ve tarihe saygısızlığı açıkça ortaya çıkar.

Birisi herhangi bir konuyu anlattığında, onun konuya aşina olmadığını anlamak için, bazen onun kullandığı tek bir kelime bile yeterlidir. Diyelim ki biri Finlandiya'dan bahsederken oradaki kraldan söz ediyor. Siz bu kişinin Finlandiya'yı bilmediğini hemen anlarsınız, çünkü orada kraliyet yoktur. Örneğin E. Radzinskiy'in *Stalin* adlı kitabında bu türden bir sürü yanlış bulunmaktadır. Tarihçiliğe soyunan dramaturg Radzinskiy, belli ki Stalin hakkında hiçbir araş-

tırma veya etüt yapmamıştır, dönemle ilgili bilgileri de yüzeyseldir, yoksa G.K. Jukov'un savaş yıllarında Savunma Halk Komiseri olduğunu yazmazdı. Birincisi, bu hata, yazarın, bu en ünlü Sovyet kumandanının savaş zamanı ne yaptığından habersiz olduğunu ortaya koymaktadır. İkincisi, bu hatasından da anlaşıldığı üzere, yazar, kitabının başkişisinin, hayatının en önemli, Sovyet tarihinin de en kritik döneminde ne yaptığını bilmemektedir; çünkü o dönemde Savunma Halk Komiseri olan Stalin'di. Üçüncüsü, Radzinskiy, bu yanlışıyla, Stalin'in yazdığı *Büyük Vatan Savaşı Hakkında* kitabını hiç eline almadığını da göstermiş olmaktadır. Ayrıca kuşku yok ki sayın dramaturgumuz, Stalin'in Savunma Halk Komiseri olarak imzaladığı çok sayıda emir ve talimatı da görmemiştir. Oysa bunları görmeden ve incelemeyen savaş hakkında veya Stalin'in o yıllardaki faaliyetleri hakkında söz söylemek imkânsızdır. "Savunma Halk Komiseri Jukov" ifadesiyle kendini ifşa eden Radzinskiy, neredeyse "Finlandiya kralı" dercesine gerçekleri görmezden gelmektedir.

Tarihsel gerçekleri açıkça göz ardı eden bir diğer yazar da, "Suvorov" mahlasını kullanan ve Goebbels propagandasının Stalin'in Almanya'ya saldırmaya hazırlandığına dair iddiasını tekrarlayıp duran Viktor Rezun'dur. Rezun, yazdığı kitaplarda, Sovyet hükümetinin dünya devrimi için milyonlarca insanı harcadığını ve devasa masraflar yaptığını, ancak Hitler'in bu dünya devrimi planlarını başarıyla bozduğunu belirtmektedir. Onun fikrince, Hitler, 22 Haziran 1941'de Sovyet devletine saldırarak dünya devrimini engellemiştir. Yazdığı birçok kitapta, Rezun, Sovyet modernizasyonu ve sanayileşme seferberliğini, hatta bu arada iyice abartarak hava indirme birliklerinin eğitimi olarak gördüğü gençlerin paraşüt sporuyla uğraşmalarını bile Almanya'ya karşı Sovyet saldırısı tehlikesi saymaktadır. Yazar, Sovyet tanklarının adlarındaki kısaltmalara bile fantastik açıklamalar getirmekte, bunların Batı Avrupa şoselerinde yol almak için hazırlandığını iddia etmektedir. Sovyet kumandanlarının değişik açıklama ve konuşmalarından farklı parça ve fragmanları keyfi şekilde yorumlayan yazara göre, Kızıl Ordu, Almanya'ya karşı savaş hazırlığı içindeydi. Rezun'un bu ve benzeri fantezileri defalarca ifşa edilmiştir; özellikle Gabriel Gorodetskiy, *Ledokol Miti* (Buzkıran Miti) adlı kitabında bu fikirlerin asılsız ve keyfi uydurmalar olduğunu ortaya koymuştur.

Sovyet tarihi, Sovyet devlet yöneticilerinin faaliyetleri, onların siyasi ve ideolojik görüşleri gibi konularda böylesine döktüren Rezun, *Tasfiye* adlı çalışmasındaki şu cümleyle zaten bilgisizliğini açık bir şekilde göstermektedir:

1927, Ekim İhtilali'nin onuncu yılıydı. Yeri gelmişken, Büyük Sosyalist Ekim Devrimi ifadesi bizzat o yıl uydurulmuş ve ilk defa o yıl kullanılmıştır. 1927 yılına kadar Ekim 1917 olaylarına resmi olarak Ekim İhtilali diyorlardı.

Bu iddiadan açıkça görüldüğü üzere, Rezun, SSCB tarihinden habersizdir ve bolca söz ettiği Lenin veya Stalin'in tek bir kitabını dâhi eline almamıştır; aksi halde 25 Ekim 1917 olayını, Lenin'in, bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerinden neredeyse yarım saat sonra, net bir şekilde "devrim" kelimesini kullanarak nitelendirdiğini bilir-di. Bolşevik Partisi liderleri, Büyük Sosyalist Ekim Devrimi ifadesini 1917 sonu ve 1918 başlarından itibaren kullanıyorlardı. Bazen Ekim İhtilali ifadesi kullanılmışsa bile, ötekinin on yıl sonra uydurulduğu da nereden çıkmaktadır? Rezun'un anlamadığı şudur: Hiçbir iyi niyet cehaleti haklı gösteremez, hayal gücü ise edebiyatta değerlidir.

Stalin'in Sevgilisinin İtirafı da piyasaya yönelik, sansasyonel ve ucuz kitaplardan biridir. Bolşoy Tiyatrosu assolisti V.A. Davidova'nın hatıraları diye takdim edilen bu kitapçık, "Leonard Gendlin" adlı birisi tarafından derlenmiştir ve güya İngilizceden çeviridir. Daha ilk sayfalarda anlatılanlara bakılırsa, 1932 baharında Bolşoy Tiyatrosu'nun hükümet locasında Stalin ve diğer Politbüro üyeleriyle birlikte, Zinovyev, Kamenev, Bukharin ve Rıkov koltuklarında yerlerini almışlardır. Oysa adı geçen kişiler o tarihte artık parti yönetiminden atılmışlardı ve hükümet locasında bulunamazlardı. Böylece yazarın parti tarihinden habersiz olduğu belli olmaktadır. Ayrıca kitabın kahramanı assolist hanım Soçi plajında "kuma gömüldüğü"nden bahsederken, bu bölgenin çakıl kaplı plajlarında hiçbir zaman kum olmadığını unutuyor gibidir.

Yukarıda adı geçen Gendlin'e göre, Malenkov, primadonnayı Bolşoy Tiyatrosu'ndan alıp Pasternak, Pilnyak, Vişinskiy, Tukhaçevskiy, Yagoda, Zinovyev, Beria ve Stalin'e götürüyormuş, çünkü onlar assolistin aşkına muhtaçlarmış! Bu saçmalıkla okurlara ne vermek istediği bellidir. Bu fantastik kitap gibi, Radzinskiy ve Rezun'un uydurmalarının da, okurları kandırmaya yönelik olduğu daha ilk bakışta görülebilir ve genelde okur kitlesinin onlara itibar etmeyeceği düşünülebilir. Ancak birçok okurun, Stalin ve döneminden söz ederken bu tür kitaplardan edindikleri argümanları kullandığını kişisel tecrübemden biliyorum. Ne yazık ki geçen on-on beş yıl içinde Stalin hakkında kaba ve ilkel düşünceler şırıngalanmış, kitlelerin bilincine adeta kazınmıştır. Şu da var ki bu ucuz yazın, çok büyük tirajlarla halka servis edilmektedir; oysa Volkogonov ve Radzinskiy'den farklı şekilde, ciddi araştırma yapmış S. Semanov,

V. Kardaşov, B. Solovyov ve V. Suhodeyev'in kitaplarını piyasada pek göremezsiniz.

Stalin'e karşı eleştiriler içeren, ancak bu arada Stalin dönemiyle ilgili olarak bilimsel ve nesnel bilgiler de nakleden yazarların kitapları bile, cahillerin yazdığı söz konusu şarlatanlık eserleriyle kıyaslandığında, kitap piyasasında şans bulamamaktadırlar. Rusya Bilimler Akademisi asil üyesi G.A. Kumanev, Büyük Vatan Savaşı'yla (2. Dünya Savaşı) ilgili kitabında, Stalin'in doğru ve yanlışlarını objektif bir gözle ve dürüstçe yazmıştır, ama bu kitap sadece bin adet basılmıştır. Oysa Rezun'un kitaplarının tirajı birkaç milyona ulaşmıştır. Bu durumda, Rezun'un yalan ve masallarının okunma ve insanları etkileme şansı doğal olarak çok daha büyüktür ve böyle bir toplumda gerçek bir tarih bilincinden bahsedilemez. Varsın Akademi asil üyesi, Rezun'un *Ledokol*'deki mitlerini yerden yere vurarak ifşa etsin, çürüterek çöpe atsın, neye yarar?

Ayrıca Yevgeniy Gromov'un, hiçbir şekilde Stalin yanlısı sayılamayacak *Stalin: İktidar ve Sanat* adlı kitabı da, Stalin'in kültüre bakışı ve yaklaşımı konusunda okurlara kuşkusuz oldukça ilginç ve orijinal bir materyal sunmaktadır. Stalin'e yönelik olumsuz bakışını devamlı tekrar eden yazar, "önder" in kültür ve sanat alanındaki tutumunu gayet ciddi bir şekilde incelemiştir. Ne var ki sadece 5 bin adet basılan bu kitabın okurlara ulaşma şansı, Gendlin'in 100 bin adet basılan kitabına göre 20 misli daha azdır.

Medyanın da Stalin hakkındaki bu tür ucuz ve kalitesiz eserleri ısrarla propaganda etmesi ve gündeme getirmesi sonucunda, bunlar milyonlarca insanımızı etkilemektedir. Ülkenin başlıca TV kanallarından biri, sahtekâr Rezun'u tanıtan ve öven geniş bir yayın yapmıştır. TV kanalları, radyo ve gazeteler, neredeyse her gün aynı nakaratı tekrarlayarak Stalin mitini pekiştirmektedirler.

Yayından yayına, kitaptan kitaba yinelenen aynı teraneleri görmekteyiz: Stalin'in "çok zor geçen çocukluğu" onun sert, gaddar ve "kötü huylu" biri olmasına yol açmıştır. Güya "bilindiği üzere" Stalin, devrimci harekete bizzat bu kalpsizliği ve acımasızlığı nedeniyle katılmıştır. Bu yaklaşıma göre, Stalin, üyesi olduğu devrimci partide sadece yağma, soygun ve terörle uğraşmıştır. Stalin, "herkesin bildiği gibi tutarsız ve dengesizdi", gizli parti faaliyetlerinin yanı sıra, çarlık rejimi polisiyle de işbirliği yapmış, bolşevik arkadaşlarını satmıştır. Stalin'in kaypaklık, uyarıklık ve kurnazlıkla, entrikalar ve gaddarlıkla partide en üst kademeye yükseldiği de "herkesçe bilinmektedir". Ancak bu sayededir ki o, devrimden sonra hükümetin

lideri olmuştur. Stalin'in Sovyet yöneticileri arasında tahsil bakımından en cahil adam olduğu da "iyi bilinir". O kışkanç biriydi ve itici özelliklerini maharetle maskeleyerek Lenin'in güvenini kazanmıştır. Ancak Lenin, onun foyasını meydana çıkarmış ve "Kongreye Mektup"unda onun parti yönetiminden atılmasını istemiştir. Kariyer ve iktidar hırsıyla siyaset basamaklarını teker teker tırmanan Stalin, yine "herkesçe bilindiği üzere" bu sefer de partiyi kandırmış ve iktidarda kalmıştır. Sonraki dönemde, yine "çok iyi bilinir ki" aynı entrika ve dolaplarla arkadaşlarını tuzağa düşürmüş ve parti'nin bütün yetenekli ve tecrübeli liderlerini teker teker yok etmiştir. Böylece Stalin, iktidarın zirvesine yükselmiş ve ülkeyi demir yumrukla yönetmiş, mezalim ve terör uygulamıştır. Bu "çok iyi bilinen" hikâyelere bakılırsa, Stalin'i iktidara götüren yol, Shakespeare eserlerinde yer alan 3. Richard ve diğer tiranlarınkini hatırlatmaktadır."

Stalin'i yol kesen bir haydut veya tiyatro eserlerindeki bir tiran gibi takdim edenler, sanki Gogol'un *Ölü Canlar* romanındaki nasihatine göre hareket etmektedirler:

Sadece ellerinle boyaları tuvale sür ve sıçrat, kara alevli gözler, kalın kaşlar, kırışmış bir alın, omza atılmış siyah veya alev rengi bir pardösü -işte portre hazırdır.

Ne var ki bu durumda portre, ilgili kişiye hiç benzemeyecektir. Bu nedenledir ki "herkesçe çok iyi bilinen" Stalin imajı inandırıcı değildir. Gerçekten de o, ta çocukluğundan beri bütün dünyaya karşı öfkeli ve kinli miydi? Gerçekten de onun devrimci faaliyetleri sadece soygun ve gasplarla mı sınırlıydı? Stalin, gerçekten de cehaleti, eğitimsizliği, iğrenç huyları ve hastalıklı iktidar tutkusuyla Bolşevik Partisi yönetimindeki en kötü adam mıydı? Stalin'in aydın ve tahsilli siyasi rakipleri karşısındaki zaferi, gerçekten de onlarda olmayan sinsilik ve kurnazlık sayesinde mi kazanılmıştı?

Bu soruları yanıtlayabilmek için, karalamayı veya süslemeyi, kahramanlık cilasını bir tarafa atarak Stalin'in gerçek kişiliğini ortaya çıkarmalıyız. Gogol, romantik kahramanları ve kötü kişileri şablona göre "yüzeysel bir şekilde nitelendirmek yerine, insan karakterindeki en gizli saklı özellikleri" bulmayı öneriyordu. Büyük Rus yazarı, bunun için dikkatli olmayı ve ilk bakışta görünmeyen çizgiler ortaya çıkana kadar gözlem yapmayı tavsiye ediyordu.

* Ülkemizde, Lenin'in yolunu kesmek için Stalin'in onu zehirlediğine inananlar bile vardır.

** Bu dahi İngiliz'in yarattığı tiplerin, tarihi gerçekleri doğru yansıttığını kimse iddia edemezse de.

Gogol'ün dediği gibi davranmak için, Stalin'in hayat yolunu belgelere dayanarak titiz bir şekilde ele almak gerekir; oysa anti-Stalinist kitaplarda, o, karşımıza, nereden geldiği belirsiz uzaylı bir yaratık gibi çıkmaktadır.

Şurası açıktır ki Stalin'in hayatını incelerken gerçekten çok dikkatli ve azimli olmak gerekir; çünkü birçok belge ortada yoktur veya eksiktir. Onun çocukluk ve gençlik yılları hakkında neredeyse hiç belge kalmamıştır. Yaklaşık 20 yıllık gizli faaliyeti sırasında illegal çalışan, sürgünlerde ve hapislerde kalan Stalin'in devamlı oturduğu bir evi olmamıştır; dolayısıyla o dönemle ilgili, bize kadar ulaşan arşiv malzemesi veya eşya yoktur. Tahmin edilebilecek nedenlerle, o, arkadaşlarından gelen mektupları imha etmekteydi; arkadaşları da, aynı şekilde, onun mektuplarını muhafaza etmemişlerdir.

Stalin'in devletin tepesinde bulunduğu dönemle ilgili belgeler de yetersizdir. SSCB'de Politbüro, Parti MK, Örgütlenme Bürosu, MK Sekreteryası, halk komiserliklerinin (Bakanlıkların) yürütme kurulları, Halk Komiserleri Kurulu (SNK), Devlet Savunma Komitesi (GKO), Genelkurmay ve başka üst merci ve kurumların toplantılarında genelde steno kaydı, hatta çoğu kez tutanak bile tutulmamıştır ya da protokoller eksik kalmıştır. Şu da var ki Stalin kendinden sonraya yazılı arı ve günlükler de bırakmamıştır. Özel konuşmalarında ve parti arkadaşları ve çalışma arkadaşlarıyla sohbetlerinde birçok hatırasını anlatmışsa da, bunlar kaydedilmemiştir. Resmi konuşmalarında ise, o, kendi geçmişinden çok ender durumlarda bahsederdi ve üstelik tarihleri de karıştırdı. Onun hayatının birçok önemli detayı çevresindekiler için bile meçhul kalmıştır; çünkü Stalin, şahsi yaşamını başkalarına anlatma konusunda hevesli biri değildi. Örneğin SNK Özel Kalem Müdürü Y. Çadayev, Stalin'le birkaç yıl birlikte çalıştıktan sonra, "ağa"nın kol saatleri koleksiyoncusu olduğunu ancak tesadüfen öğrenmişti. Fakat önderin bu tek hobisinden bahsetmek pek de uygun görülüyordu. İşte bu nedenle, Stalin'in hayatının birçok yönünü bilmiyoruz; zira onun çevresindekiler de fazla bir bilgiye sahip değillerdi.

Bu bilinmeyenler, Stalin biyografilerine de yansımakta, uydurmacıların işini kolaylaştırmakta, ciddi tarihçilerin işini ise zorlaştırmaktadır. Ancak mevcut bilgiler ve belgeler ışığında bile, Stalin hakkında gerçekçi bir eser ortaya koyabiliriz; çünkü kişisel yönü karanlıkta kalsa da, Stalin'in bizzat yaptığı konuşmalar ve yazdıkları bize kadar ulaşmıştır. Onun katıldığı oturum ve toplantıların çoğunun tutanakları elimizde olmamakla birlikte, bizzat kendisinin hazırladığı çok sayıda kararname ve karar elimizdedir. Stalin bazen

sözlü olarak da emirler ve talimatlar vermiştir; bunların sonuçları ortada olduğunda tahlili zor değildir. Başkalarının yardımına başvurmadan yazmış olduğu makale ve kitaplarda da, kişiliğinin şu veya bu yönleri ve özellikleri belirgin hale gelmektedir. Onun düşünce tarzı, değer ölçüleri, edebi üslubu ve mantığı, kendilerini bu eserlerde açığa vurmaktadır. Çok önemli bir tarihi şahsiyet olması nedeniyle, onunla bir araya gelen ve karşılaşanlar için, bu anlar, unutulmaz olaylardı; dolayısıyla bu karşılaşmalar onların hafızalarında yer etmiş, anılarında, anlatılarında ve konuşmalarında aktarılmıştır. Onunla ilgili hatıralarını nakledenler ve inceden inceye analiz edenler yeterince vardır. Fakat hatıralara tam olarak güvenemeyiz; bunların çoğunda sübjektiflik ön plandadır. Ama ilginçtir ki Stalin'e dair bakışları ne yönde olursa olsun, bu öznel yaklaşımları ve izlenimleri ortaya koyanların anlattıklarında benzer noktalar da az değildir. Bu noktalar, onların Stalin'de gözlemledikleri belirgin ve değişmez özellikleri göstermektedir.

Kuşkusuz Stalin'in karakteri ve kişiliği, onun yaşadığı ortam ve temas ettiği insanların etkisiyle şekillenmiştir. R. Conquest'in, "Stalin soysuzun biridir" biçimindeki asılsız iddiasının aksine, o, içinden çıktığı toplum ve ortamdan hiçbir zaman tam olarak kopmamıştır. Halkına, devletine, kuşağına, sosyal katmanına ve siyasi hareketine olan aidiyeti, onun bilinci ve düşüncelerine, davranış biçimine, siyasi tercihlerine, maneviyatına, kültürüne ve değer yargılarına yansımıştır. Öte yandan, Stalin'in siyasi bir lider olarak faaliyetleri, onun doğası ve kişisel kibrinden daha çok, yaşadığı toplumsal çevreyi ve tarihi dönemi yansıtır; onun siyasi kişiliği bu ortam ve süreçte biçimlenmiştir.

Stalin'in kişiliğini oluşturan etkenler farklı ve çeşitliydi, dolayısıyla onun doğası da çok karmaşık ve çok katmanlıydı. Bu şartlar ve etkenler, onun doğasında birçok çelişkiye de yol açmıştı. Şunu da söylemeliyiz ki Stalin hakkındaki gerçeğe, onu somut toplumdan ve tarihten koparıp mitolojik bir yaratık gibi görerek değil, tersine onun bu dünyadan biri olduğunu ve insanlar arasında yaşadığını dikkate alarak ulaşabiliriz. Onun karakteri ve siyasi kimliğini daha iyi anlamanın yolu budur.

Diğer yandan, Stalin'in bir süper gücün liderine dönüşmesi, sadece onun "sosyal tipikliği" ile açıklanamaz. O, açık ve belirgin bireysel özelliklere de sahipti; onun değişik insanlarda silinmez izlenimler bırakması da bunun göstergesidir. İşte bu "sosyal tipiklik" ile benzersiz bireysel vasıfların bileşimi sayesinde ki Stalin zirveye yükselebilmisti. O sırada toplumun önde gelenleri ve başlıca

zümreleri temsil eden güçleri onu lider olarak uygun görmüşlerse, bunun ana nedeni, onun siyasi yetenek ve becerisinde aranmalıdır. Eğer Stalin'in kişiliğini doğru bir şekilde ortaya koyabilirsek, 20. yüzyıl daha kolay yorumlayabilir, birçok farklı ve çelişkili süreci, olayı ve önemli kişiyi daha doğru bir biçimde algılayabiliriz.

1. KISIM

GÜRCİSTAN'IN EVLADI

1. Bölüm

Stalin Hayatının İlk Dönemleriyle İlgili Gerçekleri Saklıyor muydu?

Biyografi yazarlarının çoğu, Stalin'in yaşamının ilk yıllarına ilişkin bilinen gerçekleri renklendirirken, genellikle siyah rengi tercih etmektedirler. Bu yazarlar onun çocukluğunda çok vahim sırlar bulmaya çalışmaktadırlar, çünkü onlara göre bu "sırlar ve bilinmeyenler" ülkemizin daha sonra başına gelecek birçok felaketin de habercisiydi. Edvard Radzinskiy, kendi Stalin biyografisini şöyle başlatmaktadır:

Kahramanımızın çocukluğu karanlıklar içindedir.

Yazara bakarsanız, bu karanlığın nedeni, Stalin'in, hayatındaki birçok olayı ve tarihini değiştirmesidir; o, "sanki geleceğin araştırmacılarının kafalarını bilerek karıştırmak istemiştir".

Gerçekten de Stalin'in yaşam öyküsündeki ilk tarih tahrif edilmiştir. Onun konuşmalarını da içeren *Toplu Eserler*'inin ilk cildinde yer alan biyografik kronolojide şöyle yazmaktadır:

1879. 9 (21) Aralık. Gori kentinde (Gürcistan) İosif Vissarionoviç Cugaşvili (Stalin) doğdu.

Ne var ki 1990'da, Gori Uspenskaya Katedrali'nde tutulmuş doğum sicili kaydı yayımlandı ve buna göre, Stalin 6 Aralık 1878'de doğmuştu. Bu gerçeği tespit eden İ. Kitayev, L. Moşkov ve A. Çernov şöyle yazıyorlardı:

Demek ki Stalin, hep sanılan ve bilinen tarihten bir yıl üç gün önce doğmuştur.

Stalin'in bütün anket ve formlarda doğum yılını 1878 olarak gösterdiğini de onlar ortaya koymuşlardı. Stalin'in doğum tarihini ilk defa kendisi değil, 1921-22'de anket ve formları onun yerine dolduran yardımcılarını değiştirmişlerdi. Fakat Stalin'in 6 (21) Aralık 1878'de doğduğuna ilişkin bilginin, onun itibarını zedelediğini ve onun dünyaya gelişindeki bilmediğimiz korkunç bir sırra ışık tuttuğunu kimse ispatlayamaz.

Şurası bir gerçek ki Stalin, çocukluğu ve gençliğine dair bilgilerin ayrıntılı bir şekilde anlatılmasına önem vermezdi. Kendisinin titizlikle redakte ederek üzerinde düzletmeler yaptığı resmi biyografisinde, doğumundan sonraki yıllara, anne ve babasına, çocukluk ve gençlik dönemine sadece birkaç cümle ayrılmıştı:

Babası Vissarion İvanoviç, milliyetçe Gürcü olup Tiflis *guberniyası* (vilayeti) Didi-Lilo yöresi köylülerindendi. Mesleği kunduracılıktı, sonradan Tiflis'te Adelhanov Ayakkabı Fabrikası'nda işçilik yapmıştı. Annesi Yekaterina Georgiyevna, Gambareuli Köyü'nden, servaj köylüsü Geladze ailesindendi.* 1888 sonbaharında, Stalin, Gori Ruhban Okulu'na kaydını yaptırdı. 1894'te bu okulu bitirdikten sonra, Tiflis Ruhban Lisesi'nde eğitime başladı

Bu satırlardan sonra gelen iki sayfada, 19. yüzyıl sonunda Rusya'da kapitalizmin gelişmesinden ve işçi hareketlerinin yoğunlaşmasından bahsediliyor, bu süreçlerin Güney Kafkasya'ya etkileri vurgulanıyordu. Stalin'in hayatının ve faaliyetinin ayrıntıları ise, onun devrimci illegal dernek ve gruplardaki çalışmaları anlatılırken aktarılıyordu.

Stalin, gerçekten de, kendinden bahsederken, sadece devrimci faaliyetlere katıldığı zamandan başlayarak söze giriyordu; dünyaca ünlü birçok kişinin biyografisini yazmış olan Emil Ludwig'le söyleşisinde dile getirdiği hususlar da bu tavrına işaret etmektedir. Ludwig, Çekoslovakya Devlet Başkanı Tomáš Masaryk'ı örnek vererek, onun "kendimi 6 yaşından beri sosyalist olarak biliyorum" biçimindeki ifadesinden söz etmişti. Stalin buna şöyle cevap veriyordu:

Ben altı yaşından itibaren sosyalizme meylettigimi söyleyemem. Hatta 10 veya 12 yaşında da böyle bir şey yoktu. Ben 15 yaşında, o sırada Güney Kafkasya'da bulunan Rus Marksistlerinin illegal gruplarıyla bağlantı kurduktan sonra devrimci harekete katıldım.

* Stalin'in babasının aslında Oset olduğunu ve Cugayev olan soyadının da Gürcüce Cugaşvili olarak yazıldığını düşünenler de vardı. Bu yüzden olmalı ki biyografide Vissarion Cugaşvili'nin milliyeti belirtilmiş, hakkında böyle bir tartışma olmayan eşirinki ise yazılmamıştı.

Stalin'in devrimci faaliyetlere katılmasını, anne ve babasının ona karşı kötü muamelesiyle açıklamak isteyen E. Ludwig'in bu yöndeki yorumunu Stalin kabul etmemiş, "Hayır, annem ve babam eğitimsiz insanlardı, fakat bana hiç de kötü davranmıyorlardı" demişti. Söyleşide çocukluk dönemi konusu da böylece kapanmıştı.

Detgiz Devlet Yayınevi'nce hazırlanan *Stalin'in Çocukluğu Hakkında Hikâyeler* adlı kitabın basılmasına izin vermemesi, Stalin'in kendi çocukluğunu ve ruhban okulunda geçirdiği yılları anlatmaktan kaçındığına ilişkin izlenimi epeyce kuvvetlenmiştir. Ayrıca onun devrimci faaliyetlerle geçen gençliğinden bahsedilmesinden hoşlanmadığı yönünde de bir izlenim söz konusuydu. MKhAT Tiyatrosu, Stalin'in doğumunun 60. yıldönümü dolayısıyla, Mikhail Bulgakov'un *Batum* piyesini sahne için hazırlıyordu; eserde Stalin'in gençlik yılları anlatılıyordu. Stalin'in, gösterim için yapılan hazırlıklara önce bir müdahalesi olmamış, fakat yazarın, yönetmenin ve diğer ilgililerin oyun için ortamı doğrudan yerinde görmek ve görgü tanıkları ve ilgili kişilerle görüşmek amacıyla Gürcistan'a gideceklerini duyunca meseleye bakışı değişmişti.

V.İ. Losev, oyunun yazarı M. Bulgakov'la tiyatro heyetinin Batum ziyaretini anlatırken şöyle yazmaktadır:

O yıllardaki işçi toplantılarının ortam ve havasını yakalamak, Stalin hakkında azami bilgiyi edinmek, nerede oturduğunu, ne yaptığı, çevresinde kimlerin bulunduğunu öğrenmek istiyorlardı... Oradaki milli atmosferi, doğal özellikleri, gelenekleri ve özgünlüğü görmek niyetindeydiler. Yönetici grubuna danışman olarak bir Gürcü de alınmıştı. Bu kişi, plastikliği sağlayacak, inandırıcı detaylar önerecek, kostüm ve aksesuarlar konusunda yardımcı olacak, aktörlerin sahnede Gürcü aksanıyla konuşmaları konusunda çözüm üretecekti... Çok kısa sürede, yoğun bir çalışma temposuyla oyunu yetiştirmek gerekiyordu. Gala 21 Aralık 1939'da, önderin 60. doğum gününde yapılacaktı. Bu arada *Batum* piyesinin sahneleneceği haberini alan birçok taşra tiyatrosu da aynı oyunu gösterime hazırlamaya başlamıştı.

14 Ağustos 1939'da, Bulgakov ve tiyatroculardan oluşan geniş bir heyet, trenle Gürcistan yolculuğuna çıktı. Ne var ki iki saat sonra Serpukhovo istasyonuna vardıklarında acil bir telgraf aldılar. Telgrafta şu ifade yer almaktaydı: "Yolculuğa ihtiyaç kalmadı." Buna rağmen, heyet, yolculuğu sürdürmeye karar verdi. Ancak Tula'da aynı içerikte bir telgraf daha gelince, Bulgakov ve arkadaşları trenden indiler.

Sonraki yıllarda, yönetmen Nemiroviç-Dançenko ile konuşması sırasında, Stalin'in, *Batum* piyesini beğendiğini, ancak onun sahne

için uygun olmadığını bildirdiği iddia edilecekti. Onun, piyeste geçen "uydurulmuş tiratlar ve uydurulmuş ortamların" şahsiyle ilişkilendirilmesine karşı olduğu ve buna itiraz ettiği söyleniyordu. Eğer Stalin gerçekten böyle bir açıklama yapmıştıysa, bu açıkça tutarsız bir açıklamaydı; çünkü o sırada Stalin tipinin yer aldığı çok sayıda oyun ülkenin çeşitli tiyatrolarında gösterimdeydi, sinemalarda da Stalin'in konu edildiği filmler gösteriliyordu. Bu eserlerde, değişik oyuncular aynı "uydurulmuş tiratlar ve uydurulmuş ortamlar"ı onunla ilişkilendiriyorlardı. Muhteşem Şafak, Tsaritsın Savunması ve başka birtakım filmlerde aynı temalar söz konusuydu ve Stalin bu filmlerin beyazperdede gösterilmesine karşı çıkmıyordu. Ayrıca o, Mikhail Gelovari ve Aleksandr Dikiy'in kendisini canlandırdıkları Ant, Berlin'in Düşüşü, Stalingrad Savaşı, Üçüncü Darbe, Unutulmaz 1919 gibi filmlerin çekilmesine de engel olmamıştı.

Lev Sverdlin ve başka bazı aktörlerin tiyatro sahnesinde onu oynadıkları değişik piyesler gösterime hazırlanırken de Stalin bir itirazda bulunmamıştır. Dahası, Pyotr Pavlenko'un *Mutluluk* adlı romanının basılmasına da izin vermişti; kitapta, Stalin'in başkişisiyle konuştukları açıkça yazarın uydurmasıydı. Üstelik bu romana Stalin Ödülü de verildi. Stalin, Leonid Bubyonnıy'ın, yayımlandıktan sonra sert eleştirilere hedef olan *Ak Kayın* kitabını desteklemişti. Kitabın son kısmında Stalin'in 1941 sonbaharında cepheyi ziyaretinden bahsedilmekte ve bu sahnede açıkça yazarın uydurması olan birkaç ifade Stalin'e atfedilmekteydi. Bu kitaba da Stalin Ödülü verilmişti. Bundan başka, Sovyet haklarına ait çeşitli dillerde, özellikle de nazım olarak yazılmış birçok eserde Stalin teması öncelikliydi. Bu eserlerde Stalin'e atfedilen konuşmalar, sözler ve hareketler de tamamen gerçekleri yansıtmıyordu. Kısacası Stalin, bunca kitap, oyun ve filmde kendisiyle ilgili olarak yaratılmış, sırf sanat kaygısı taşıyan değişik "uydurma" yanlara, yaratıcı hayal gücü ve fanteziye karşı değilken, neden çocukluğu ve gençliği söz konusu olduğunda olumsuz bir tavır takınıyordu? Stalin, onun çocukluk ve gençliğini öğrenmek isteyen insanların, o yıllardaki yaşamını araştırırken onun itibarını sarsacak ve onu rezil edecek bilgilere ulaşacaklarından mı korkuyordu? Oysa Stalin, o zamanlar, çocukluk ve gençlik arkadaşlarının, bizzat kendisinin ve yarı sıra anne ve babasının hakkında küçük düşürücü ve itibar zedeleyici bilgiler yaydıklarını ve bunların yabancı ülkelerde de yayımlandığını çok iyi biliyordu. 1932'de, Berlin'de, Stalin'in çocukluk arkadaşlarından İosif İrameşvili'nin *Stalin ve Gürcülerin Faciası* adlı kitabı yayımlanmıştı. Yazar, ailedeki olumsuz ortamı, babanın sarhoş olup şiddete başvurması-

nı, oğlunu ve eşini dövmesini, çocuğun sonraki sertliğinin nedenleri olarak anlatmaktaydı:

Nedensiz ve haksız yere dayak yediği için, çocuk, büyüyünce babası gibi kalpsiz ve sert bir adam oldu. Amir durumundaki herkesi babasına benzetiyordu ve kısa süre sonra onda, kendisinden daha yukarıda bulunanlara ve üstlerine karşı intikam duygusu gelişti. Çocukluktan başlayarak, o, işte bu intikam fikriyle yaşadı ve kendini bütünüyle bu amaca adadı.

İrâmeşvili'ye göre, Stalin,

canlı varlıklara karşı duyarsızdı, sınıf arkadaşlarının hüznü ve dertleri onu ilgilendirmiyordu ve hiç ağlamazdı. O, sadece korku salmak ve üstün gelmek istiyordu.

Yıllar sonra, Amerikalı araştırmacı Robert Tucker, *Stalin as revolutionary, 1879-1929* (Devrimci Olarak Stalin, 1879-1929) adlı kitabında bu anlatılanları dikkate alacaktı. Ayrıca profesyonel bir diplomat olan Alan Bullock da, SSCB dağıldıktan sonra Rusça çevirisi de yayımlanan *Stalin ve Hitler: Paralel Biyografiler* adlı kitabında İrâmeşvili'ye göndermelerde bulunmaktadır.

Öte yandan, Stalin'in ölümünün üzerinden yıllar geçtikten sonra, Khana Moşiaşvili de Stalin'in annesini çok iyi tanıdığını iddia ederek Stalin'in çocukluğundan bahsetmişti. Radzinskiy, Moşiaşvili'nin şu sözlerine yer vermiştir:

Çocukken İosif Cugaşvili'ye Soso derlerdi. Korkunç aile yaşamı Soso'yu sertleştirmişti. O, çok küstah, kaba ve inatçı bir çocuktur.

Sonraki dönemlerde de birçok yazar ve araştırmacı, Stalin'in çocukluğunda ailesinden şiddet görüp dayak yediğini özellikle vurgulamışlardır. Ne var ki bu kitapları 20. yüzyılın ikinci yarısında yazan bu kişiler şunu unutuyorlardı: 19. yüzyılda bu tür ceza ve şiddet çocukların eğitiminde neredeyse sıradan bir şeydi ve özel bir durum sayılmazdı. 19. yüzyılda, birçok ülkede, çocukların evlerinde, yetimhanelerde ve okullarda kamçı ve falakayla cezalandırıldıkları birçok kitapta bol bol anlatılmıştır. Bu cezalar, 20. yüzyılda bile birçok ülkede sıradan bir uygulamaydı; İngiltere'nin birçok okulunda, cetvel ve çubuk, öğretmenler için önemli eğitim araçlarıydı. Dolayısıyla o dönemde Cugaşvili ailesinde çocuğa karşı bu tür sert bir yaklaşım öyle sıra dışı bir şey değildi.

Ayrıca çocuğun sert bir şekilde cezalandırıldığına ilişkin kanıtlar ve bunlardan hareketle geliştirilen, onun bütün dünyadan nefret ettiğine dair iddialar, çocuğun ilk baştan kötü bir genetik yapıya sa-

hip olduğunu göstermez. Başarısız öğrenciler ve küçük caniler sadece sertliğin hâkim olduğu ailelerden çıkmıyor ki. Üstelik Stalin küçük yaşlarında kural tanımaz ve haylaz biri de değildi; genç Benito Mussolini gibi okulda arkadaşını bıçaklamamıştı. İosif İrameşvili ve Khana Moşiaşvili, çocuk Stalin'in "haylazlığı, kalpsizliği, sinsiliği, intikamcılığı, gaddarlığı" konusunda hiçbir örnek vermemektedirler; başkalarının da bu tür tanıklıkları yoktur. Çocuk, ruhban okulunda gayet çalışkan ve uslu idi. Adolf Hitler gibi yetenezsiz ve notları düşük bir öğrenci de değildi; tam tersine Soso Cugaşvili üstün başarılıydı.

Bunu kitabında İrameşvili de itiraf etmektedir ve Stalin'in okulda oldukça azimli, çalışkan ve enerjik olduğunu söyleyen başka tanıklar da vardır. O, her zaman derslerine çalışır ve her an tahtaya çağrılacakmış gibi ödevlerini titizlikle ve en iyi şekilde yapmaya gayret ederdi. O sadece sınıfının değil, bütün okulun örnek öğrencilerinden biriydi. Ders sırasında öğretmenlerini dikkatle dinlerdi, çok disiplinliydi. Soso Cugaşvili, iyi okuması ve çalışkanlığı sayesinde ayda üç ruble tutarında burs alıyordu ve bu, o zaman için fena para değildi. Bu bursu, fakir bir aileden olduğu için değil, başarılı olduğu için kazanmıştı.

Gürcistan Kilisesi Başkanlığı'nın (Ekzarkhat) Ruhban Bülteni'nde Gori Ruhban Okulu'nun başarılı olup bir üst sınıfa geçen öğrencileri hakkında devamlı şekilde bilgi verilirdi. Bu öğrenciler listesinde İosif Cugaşvili hep ilk sıralardaydı. Onunla birlikte okuyan D. Gogokhiya, sonraları şöyle yazacaktı:

İosif, mezuniyet sınavlarında çok başarılıydı. Onun diplomasında sadece en yüksek not olan beşler vardı, ayrıca takdirname almıştı.

En yüksek notlar ve takdirname, sadece uygun davranışlı olarak kabul edilen öğrencilere veriliyordu; yani Stalin'in disipline aykırı hareketleri yoktu. İrameşvili'ye göre, bir defasında Soso Cugaşvili, öğrencileri bir hocayı ısıklamaları için harekete geçirmişti; ancak bu kuşkuludur. Çünkü o dönemde bu tür hareketlere çok ağır cezalar veriliyordu; oysa bu konuda hiçbir kayıt veya tanıklık bulunmamaktadır. Bu arada, aynı yıllarda, Odesa'da lisede okuyan genç Trotskiy (o sırada henüz Lyova Bronşteyn) benzer bir haylazlık yüzünden bir yıl okuldan uzaklaştırılmıştı.

Öte yandan, açıkça bir haksızlıkla karşılaştığı zaman, Stalin, öğretmenlerin karşısında kendini savunmasını da biliyordu. Stalin'le aynı okulun öğrencisi olan Titvinidze, hatıralarında şöyle yazmaktadır:

Bir gün, öğretmen İluridze, İosif'e Petersburg ile Petergof arasındaki mesafeyi sordu. Soso'nun verdiği cevap doğrudu, fakat öğretmen bunu kabul etmedi. Soso inatla söylediğinde ısrar etti ve taviz vermedi. İluridze onun kararlı tutumuna çok öfkeleni ve Soso'yu tehdit ederek özür dilemesini istedi. Ne var ki İosif sözünden dönmedi ve ısrarla haklı olduğunu belirtti. Bu durumda öğrencilerden bazıları da onu destekleyince öğretmenin tepesi attı, bağırıp ortalığı ayağa kaldırdı. Stalin ise hareketsizce onu izliyor ve öfkesini zor tutuyordu. İnadrını bırakmadı ve geri adım atmadı.

Göründüğü kadarıyla, Soso, güçlü bir karaktere sahipti. Ancak bu onun "kalpsiz, acımasız, intikamcı ve gaddar" olduğu anlamına gelmemekte ve İosif İrameşvili ile Khana Moşiaşvili'nin bu nitelendirmeleri kullanarak açıkça olumsuz bir şekilde tasvir ettikleri çocuk Soso karakteri gerçeklerle örtüşmemektedir. Üstelik onlar, önemsiz ve ufak detaylardan hareket ederek asılsız genellemeler yapmaktadırlar. Zaten onların, birçok nedenden dolayı, tarafsız ve objektif olmaları da mümkün değildi. Stalin'le onların yolları, daha o zamanlardan ayrılmıştı. İosif İrameşvili, öğrencisi Soso Cugaşvili'den farklı bir yol seçmiş ve menşevik olmuştu. Gürcistan'da Sovyet hükümetinin kurulmasından sonra ülkeyi terk etmiş ve göçmen olarak Avrupa'ya yerleşmişti. Kitabı, 1932'de Berlin'de basılmıştı ve o sırada Stalin Sovyet devletinin başındaydı. Söz konusu yıllarda Weimar Cumhuriyeti derin bir iktisadi ve siyasi kriz içindeydi. SSCB tarafından desteklenen Almanya Komünist Partisi ve onun lideri Ernest Thälmann, o zamanlar sadece Nazilerin değil, diğer siyasi partilerin ve çevrelerin de baskılarına hedef olmaktaydı. Alman komünistlerine karşı saldırı ve karalama kampanyasına anti-Sovyet propaganda eşlik ediyordu ve bu bağlamda başlıca hedef Sovyet lideri Stalin'di. 1932-1934 arasında Almanya'da Krupp'a bağlı bir fabrikada üretim stajı gören babamın hatırladığı üzere, söz konusu dönemde Almanya'da evlerin ve diğer yapıların duvarlarına kızıl komiserlerin korkunç yüzleri ve Stalin'in karikatürleri çiziliyordu. Bu Sovyet karşıtı histerinin ardından Naziler iktidara geldiler ve komünist partisi yasaklandı; daha sonra öteki partiler de kapatıldı. İrameşvili'nin, Hitler'in iktidara gelmesinden sadece birkaç ay önce basılmış olan kitabı, Nazi darbesine zemin hazırlayan propaganda faaliyetlerinin bir parçası bile sayılabilir.

Ayrıca Radzinskiy'in atıfta bulunduğu Khana Moşiaşvili'den de nesnel bir yaklaşım beklenemezdi. 1972'de SSCB'den İsrail'e göç eden 112 yaşındaki bu ihtiyar Yahudi kadının, nerdeyse yüz yıl önceki bir dönemi tutarlı bir biçimde hatırlaması pek mümkün değildi. Üstelik 1967'de SSCB ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler ke-

silmmişti ve İsrail'de anti-Sovyet propaganda had safhadaydı. Stalin, Yahudilerin acımasız düşmanı olarak anlatılıyordu; İsrail Komünist Partisi ise zayıftı ve baskı altındaydı.

Bu anıları yazarların ve yayanların amaçları ne olursa olsun, anlatılanlarda hiçbir gerçek payı olamaz mı? Gerçekten de Stalin'in çocukluğunun zor ve ağır geçtiğini söyleyebiliriz ve bunu gösteren yeterince kanıt vardır. Görünen o ki annesi ve babası geçinmiyor ve sıkça kavga ediyorlardı. Üstelik en büyük anlaşmazlık da Soso'nun geleceği ile ilgiliydi; çünkü annesi ve babasının Soso'nun geleceği hakkındaki beklenti ve düşünceleri tamamen farklıydı.

Stalin'in babası Vissarion mesleğinde çok yetenekli bir ustaydı; daha oğlu doğmadan Gori'ye yerleşmişti. Buradaki ayakkabı atölyesinin patronu Baramov, Tiflis'teki en iyi ustaları, bu arada Vissarion Cugaşvili'yi de işletmesine davet etmişti. A.M. Tsihitatrişvili'nin anılarında kaydettiği üzere,

Beso (arkadaşları Vissairon'a kısaca Beso derlerdi) kısa zamanda ünlü bir usta oldu. Siparişlerin epeyce artması, ona, kendi atölyesini açma cesaretini verdi.

Soso beş yaşındayken babası Tiflis'e dönerek Adelhanov Ayakkabı Fabrikası'nda işe girdi. Semyon Gogliçidze'nin hatırladığına göre, kısa sürede Vissarion ile Keke' arasında çocuğun eğitimi konusunda sert bir anlaşmazlık çıkmıştı. Babası, oğlunun da onun mesleğini tercih etmesini ve ayakkabı ustası olmasını istiyordu; oysa annesinin arzusu çok daha başkaydı. Vissarion bu nedenle eşine çok kızılıyordu:

Sen oğlumun metropolit olmasını mı istiyorsun? Bunu aklından çıkar, bunu göremeyeceksin! Ben kunduracıyım ve oğlum da kunduracı olacak! Bunu böyle bil ve kafamın tasını atırma!

Vissarion Tiflis'te çalışıyor, ancak Keke ile Soso Gori'de kalıyorlardı. Keke hep endişe içindeydi; kocasının bir gün gelip Soso'yu Tiflis'e götüreceğinden ve çocuğun okulunun yarım kalacağından korkuyordu. Gerçekten de aynen öyle oldu ve Vissarion oğlunu Gori'den alıp Tiflis'e götürdü, orada Adelhanov Fabrikası'nda işe koydu. Anlatıldığı üzere, Soso orada çıraklık ediyor, işçilere iplik yetiştiriyor, sargı sarıyor, ayak işleriyle uğraşıyordu.

Ama annesi sonunda amacına ulaştı ve Tiflis'e giderek çocuğunu fabrikadan aldı. Semyon Gogliçidze'nin anılarına göre, bazı öğretmenler onu hâlâ hatırlıyorlardı ve Tiflis'te okumasını önerdiler.

* Yakınları Stalin'in annesine kısaca Keke diye hitap ederlerdi.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

Öte yandan Gürcü Ortodoks Kilisesi yöneticileri de Soso'nun Tiflis'te kalmasını tavsiye ederek onu patriğin korosuna alacaklarını söylediler. Ancak Keke bunları duymak bile istemiyor ve Soso'yu hemen Gori'deki ruhban okuluna geri götürmeyi düşünüyordu. Bu anlaşmazlıkta Soso da annesinin kararından yanaydı. Soso 11 yaşına gelince babası vefat etti ve çocuğun geleceği ile ilgili tartışma da sona erdi.

Sonraları ailedeki bu anlaşmazlığı yorumlayan R. Tucker, "Stalin annesinin gönlünü yapınca kendine olan özgüveni aşırı derecede arttı ve bu, onun hep kazanma hırsını kamçılardı" diyecekti. Oysa zaten genelde anneler çocuklarını severler ve onların başarısı için kendi seviye ve kapasiteleri uyarınca gayret gösterirler. Fakat sadece bu sevgi, Stalin'de görülen çaptaki başarıların ve zaferlerin açıklaması olamaz. Üstelik Tucker, annesinin Stalin'i körü körüne sevmediğini de unutmaktadır; Bayan Yekaterina gerektiğinde sert de olabiliyor ve oğluna ceza da veriyordu. Tucker'ın yorumları, Stalin'in çocukluğuyla ilgili gerçeklerin bile ona karşı birer argüman olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Demek ki Stalin, belki de, çocukluğuna ilişkin her olayın ve deneyimin kendisini itibardan düşürmek için kullanılmasına dönük çabalar yüzünden çocukluk ve gençlik yıllarından bahsetmekten kaçırıyordu. Ama bu arada, 1930'lu yıllarda, SSCB'de, *Stalin'in Çocukluğu Hakkında Hikâyeler* kitabını kaleme alan ünlü yazar Bulgakov ve *Batum* piyesini tiyatrodaki sahnelemek isteyen yönetmenlerin art niyetli olmadıklarını da belirtmek gerekir; onların, Stalin'in çocukluk ve gençliğini ele alırken, onu gözden düşürmek gibi bir amaçları yoktu.

Diğer taraftan, Stalin'in, kendi çocukluğunu ve gençliğini konu edenlere engel olmasının nedeni, onu rezil edebilecek ve gözden düşürebilecek bilgilerin ortaya çıkması korkusu değil, bunun tam tersi de olabilirdi. SSCB'deki yazarlar ve sanatçıların, o dönemin koşullarında Stalin'i çocukken veya gençken olduğundan daha ideal, zeki, yetenekli ve becerikli olarak gösterecekleri aşikârdı ve Stalin belki de buna karşıydı. Stalin, Detgiz (Devlet Çocuk Kitapları Yayınevi) yöneticilerine yazdığı mektubunda, *Stalin'in Çocukluğu Hakkında Hikâyeler* kitabıyla ilgili tutumunu açıklarken şunları belirtiyordu:

Kitapta olgusal açıdan birçok tahrifat, hata, abartma ve hak etmediğim methiyeler var. ... Kitapta, Sovyet vatandaşlarının (genel olarak insanların) bilincine, kişileri, önderleri ve kusursuz kahramanlar kültürünü yerleştirme eğilimi söz konusudur. Bu tehlikeli ve zararlıdır. Kahramanlar ve kitle teorisi, bolşeviklerin teorisi değil-

dir, bu Es-Er kuramıdır. Es-Erler, halkı kahramanlar yaratır, kitle ve sürüyü onlar halk haline getirir diyorlar. Bolşevikler ise, Es-Er teorisine cevaben, kahramanları halk yaratır diyorlar. Bu kitap Es-Er değirmenine su taşımaktadır ve bizim bolşevik davamıza zarar verecektir. Kitabın yakılmasını tavsiye ediyorum.

Bu mektubun mantığına göre, Sovyet devletinde, önderlerin çocukluk ve gençliği ile ilgili hiçbir kitabın basılmaması gerekirdi, oysa durum böyle değildi. Ülkede Ulyanov-Lenin, Kostrikov-Kirov ve diğer birçok bolşevik devrimci liderin çocukluğu üzerine çok sayıda kitap ve sanat ürünü vardı.

Stalin'in Çocukluğu Hakkında Hikâyeler kitabında Stalin'in ne gibi "tahrifat, hata, abartma ve hak etmediği methiyeler" tespit ettiğini bilmiyoruz. O, Bulgakov'un *Batum* piyesinde de muhtemelen aynı sapma, abartma ve ölçsüz methiyeleri görmüştü. Ne var ki dönemin MKhAT Tiyatrosu'nda yönetmenlik konsepti ve ilkesi azami gerçekçilikti ve dolayısıyla burada Stalin'in yaşamıyla ilgili gerçeklerin tahrif edilme olasılığı en alt düzeydeydi. Üstelik Stalin'in yeteneğine çok değer verdiği Bulgakov, o gün itibarıyla Stalin'in gençliği ve çevresi hakkında bilinenleri titizlikle incelemişti. Bulgakov'un not defterinde, devrim öncesi yıllarda Batum'da Stalin'in yaşadığı muhit ve çevresindeki insanlar hakkında sayısız ayrıntı vardır. Duvardaki halı ve halı üzerinde asılı hançerden tutun da işlemeli sofra örtüsü, Rustaveli portresi ve nihayet *Kaplan Postlu Şövalye* dâhil, evdeki tüm kitapların listesi bile unutulmamıştı.

Öte yandan, farklı ülkeler ve halklar hakkında yazarlar, Bulgakov ve MKhAT Tiyatrosu çalışanlarının, karşısındaki zorlukları fazla hafife aldıklarını hemen anlayabilirlerdi. Mesela William Somersat Maugham, Mikhail Bulgakov'u bu konuda muhtemelen uyarabilirdi. Bu ünlü İngiliz yazar ve aynı derecede ünlü istihbaratçı, neredeyse bütün dünyayı baştanbaşa dolaşmıştı ve eserlerinde birçok halktan unsurları -Rusları, Çinlileri, Çekleri, İspanyolları, Endonezyalıları, Fransızları, Hollandalıları, Polinezyalıları ve diğerlerini- anlatmıştır. Ancak onun kitaplarında bu yabancılar hep fragman olarak kalırlar, sadece ortam yaratarak metne renk katarlar; eserlerin başkişileri ise hep Britanyalılardır. Maugham, Britanyalı olmayan bir başkişi karakteri yaratmaya cesaret etmekte zorlanıyordu. O, Ay ve Altı Metelik (*The Moon and Sixpence*) adlı romanında ünlü Fransız ressam Paul Gauguin'i bile bir İngiliz olarak anlatmıştır; oysa kendisi Fransa'da yıllarca kalmıştı ve hem ülkeyi, hem de Fransız resim sanatını iyi biliyordu. Maugham, genç bir Amerikalının ana karakter olarak yer aldığı *Usturanın Ağzı* (*The*

Razor's Edge) adlı romanına başlarken de, bir yabancıyı başkişi olarak anlatma yeteneğine sahip olduğuna pek inanmıyordu. Kitabın başında şöyle yazmıştı:

Yazarın kendi soydaşlarının dışında kalan herhangi bir yabancıyı gerçekten anlayabileceğini düşünmüyorum. Çünkü erkekler ve kadınlar, sadece kendilerini temsil etmezler, onlar doğdukları yeri, yürümeye başladıkları apartman dairesini veya çiftliği, çocukken oynadıkları oyunları, büyükanneden duydukları masalları, yedikleri yemekleri, okudukları okulları, yaptıkları sporları, ezberledikleri şiirleri, inandıkları Tanrı'yı da temsil ederler. Bütün bu yaşananlar onları bugün oldukları hale getirmiştir ve bunları, sadece nakledenlerden öğrenerek anlamak imkânsızdır, bunları yaşamak gerekir.

Aslında Maugham'ın abarttığı düşünülebilir; çünkü ne de olsa bir Amerikalı ile bir İngiliz arasında pek büyük bir fark yoktur, bunların tarihsel kökleri aynıdır, lehçe ve aksan farklarına rağmen aynı dili, İngilizce konuşurlar. ABD'nin Büyük Britanya'dan çoktan kopmuş olmasına karşın, iki ülke halkları arasında yoğun ilişkiler ve etkileşim vardır. Fakat bütün bu yakınlığa rağmen, Maugham, Amerikalı birini doğru şekilde anlatabileceğinden şüphe etmekteydi.

Buna karşın Bulgakov ve *Stalin'in Çocukluğu Hakkında Hikâyeler* kitabının yazarları, önderin Gürcistan'da geçirdiği çocukluk ve gençlik yıllarını zorlanmadan anlatabileceklerini düşünüyorlardı. Oysa Gürcistan'ın iklimi ve şartları Orta Rusya'ya hiç benzemez. Oradaki halklar Rusçadan çok farklı dillerde konuşurlar. Bölgenin tarihinin yüzyıllar boyu Rusya tarihiyle hiçbir ortak yanı olmamıştır. Stalin, belki de bu yazarların, onun büyüdüğü manevi atmosferi idrak etme ihtiyacı duymadıklarını düşünüyordu. Stalin, onun doğduğu yeri, eğitim gördüğü okul ve liseyi, okuduğu şairleri anlatmak için Bulgakov ve MİKAT grubunun sadece bir hafta ayırdıklarını ve onun çocukluğunu hatırlayan birkaç kişiyle konuşmayı planladıklarını öğrenmişti.

Sovyet devletinin önderi olarak, onun basında, edebiyatta, sanatta ve sinemada Stalin'e öncelik verilmesine itiraz etmediği bilinir; o, 1918'den sonra Moskova'da hangi şartlarda ve kimlerle çalıştığının bir sır olmadığından ve dönemin ve mekânın yeterince iyi bilindiğinden emindi.

Stalin'in, Mikhail Zoşenko da dâhil olmak üzere değişik yazarların Lenin'in çocukluğu hakkında hikâyeler yazabilecekleri konusunda da kuşkuları olduğunu sanmıyoruz. Zira o, Lenin'in çocukluğundan bahseden yazarların 19. yüzyıl Rus taşra kentlerindeki

ortam ve durumu ne kadar iyi bildiklerini görüyordu; onlar Volod-ya' Ulyanov'un çocukluk ve gençliğini anlatmak için gereken birçok detay ve husus hakkında bilgi sahibiydiler. Genç Lenin hakkında yazılmış hikâyelerin, bir yönüyle birçok Rus yazarın kendi çocukluk ve gençlik yıllarını anlattıkları otobiyografilere benzemesi, işte bu nedenle hiç şaşırtıcı değildi. Kirov'un yetim geçen çocukluğunu ve gençliğini anlatmak da Rus yazarlar için çok zor değildi.

Ama Stalin'in çocukluk ve gençlik yıllarını Sergey Kirov'un biyografisi örneğine göre veya Maksim Gorkiy'in ünlü otobiyografisini esas alarak anlatma çabalarının her biri başarısızlığa mahkûmdu. Stalin doğduğu zaman, Gürcistan'ın artık yarım yüzyıldır Rusya İmparatorluğu'nun yönetiminde olmasına karşın, Güney Kafkasya'nın bu bölgesiyle Rusya'nın geneli arasında devasa farklar vardı. Bu farklı özellikleri dikkate almaksızın, genç Soso Cugaşvili'nin bilincini biçimlendiren önemli hususların çoğunu anlayamayız.

Bulgakov ve ona eşlik eden ekibin, "Gürcü ortamı"nı öğrenmek için yalnızca birkaç hafta ayırdıklarını ve sadece bir Gürcü yönetmen-danışmanın görüşlerini dikkate alacaklarını öğrenen Stalin'in, bu ekibin 19. yy sonunda Gürcistan'daki yaşam ortamını anlatabileceğine inandığını varsaymak zordur. Tiyatro dekorunda duvarda sergilenen doğu desenli halı, üzerinde asılı tüfek, hançer, kılıç, ayrıca küçük kitap rafındaki *Kaplan Postlu Şövalye* kitabı ve diğer detayların Stalin'in çocukluğunun geçtiği Gürcistan hakkında doğru fikir verebileceği şüpheliydi ve Stalin'in bu şüphelere sahip olmak için her türlü gerekçesi vardı. Stalin'in, sahnede onu ve kusursuz bir Gürcüce konuşan çocukluk ve gençlik arkadaşlarını MKhAT Tiyatrosu aktörlerinin canlandıracaklarını ve kuvvetli bir Gürcü aksanıyla ama Rusça konuşacaklarını öğrenince de sevindiğini pek sanmıyoruz. Hangi dilde olursa olsun aksanla konuşan kişilerin görüşmelere hedef olduğunu o çocukluğundan beri biliyordu.

Öte yandan, Stalin, Moskovalı misafirlerin, onun çocukluk ve gençlik arkadaşlarından kendisiyle ilgili bilgi almak istediklerinde neler olabileceğini de çok iyi anlıyordu. *Stalin'in Çocukluğu Hakkında Hikâyeler* kitabının Moskovalı yazarı, onun çocukluk arkadaşlarıyla bir araya gelerek temaslarda bulunmuş ve bunun sonuçları, Stalin'in keyfini kaçırmıştı. Bu kitaptaki hatalar için, o, yazarı değil, çocukluğu hakkında yazara bilgi veren arkadaşlarını suçlamıştı. Yayınevine gönderdiği mektubunda Stalin şöyle diyordu:

Masal meraklıları, palavracılar (belki de iyiniyetli palavracılardır), yağcılar, yazarı kandırmışlardır. Yazarın düştüğü bu hale üzüldüğüm, ancak gerçek, gerçek olarak kalıyor.

İlk bakışta Stalin'in bu "palavracılar" a karşı önlem alınması beklenirdi. Ancak hiçbir "önlem" alınmadı. Tam tersine, onun, çocukluk arkadaşlarıyla çok iyi ilişkileri olduğu, Büyük Vatan -2. Dünya- Savaşı'nın zor yıllarında onlara para havalesi yaptığı bilinmektedir. Elimizde, Stalin'in eski dostlarını etkilemeye çalıştığına veya onların, kendilerinin de biraz süslediği hatıralarını anlatmalarına engel olmak istediğine dair bir bilgi yoktur.

Stalin'in endişelendiren hususlardan biri de, Moskovalı misafirlerin ve onun çocukluk arkadaşlarının değişik kültür dillerinde konuşacak olmalarıydı. Onun gençlik yıllarını anlamak için oldukça büyük önem arz eden birçok husus ve ayrıntıyı, Gürcistan gerçeklerini bilmeyen misafirler yanlış yorumlayacaklardı. Ayrıca yazarlara ve aktörlere Stalin'e *bizzat* ne kadar yakın olduklarını anlatabilme fırsatı, haliyle onun çocukluk ve gençlik arkadaşlarını coşturabilirdi; onların gerçek olayları abartmaları ve akla hayale gelmeyen fantaziler üretmeleri büyük bir olasılıktı.

Fakat bütün bunlardan, Stalin'in kendi çocukluğu ve gençliği hakkında yazılacak her şeyi veya hayatının ilk dönemlerinin sahneleneceği her tiyatro oyununu yasakladığı sonucu çıkarılamaz. Yevgeniy Gromov, *Stalin: İktidar ve Sanat* adlı kitabında, Stalin'in neden M. Bulgakov'un piyesinden memnun kalmadığı konusunda tahmin yürütürken çok zorlanmış ve "esasen Bulgakov'un ki ile aynı malzeme ve materyale dayanan diğer piyesi kimse yasaklamamıştır" diye de belirtmiştir. Gerçekten de, genç Stalin'in Güney Kafkasya'da, öncelikle de Batum'da yürüttüğü devrimci faaliyetleri konu alan Şalva Dadiani'nin *Kıvılcımdan Aleve* adlı piyesi Tiflis tiyatrolarında sahneleniyordu. Rustaveli Tiyatrosu'nda sergilenen oyunun başrolünde M. Gelovani oynuyordu ve işte bu rol, onun sonraki aktörlük kariyerini belirleyecek ve Sovyet sinemasında Stalin rollerinin başlıca oyuncusu olarak parlamasının yolunu açacaktı.

Bu piyesin, Gürcistan dışında, çoğunluk tarafından pek bilinmemesine karşın, Sovyet insanları daha çocukluktan başlayarak okudukları kitaplardan yine de Stalin'in hayatının ilk yılları hakkında bilgi ediniyorlardı. Örneğin biz, 1944'te, birinci sınıftayken, *Rodnaya Reç* (Anadil) ders kitabının ilk sayfalarında, Lenin'in çocukluğu hakkındaki hikâyeden sonra Stalin'in çocukluğundan bahseden hikâyeyi de okumuştuk. Stalin'le ilgili şiirler de az değildi. Sınıf

arkadaşlarımdan birinin çok etkileyici bir biçimde okuduğu genç Koba Cugaşvili hakkındaki şiirin, okulumuzun sabah içtimalarının vazgeçilmez parçası olduğunu hatırlıyorum. Bizler Stalin döneminin çocuklarıydık ve genç Stalin hakkında bilgi edindiğimiz başka eserler de vardı. 1948'de, dördüncü sınıfı bitirirken, sınavlarda en yüksek notları aldığım için kız kardeşim bana Georgiy Leonidze'nin yüz küsur sayfadan oluşan büyük boy *Stalin: Çocukluğu ve İlk Gençliği* adlı kitabını hediye etmişti. Bu kitabın, buna benzer diğer eserler gibi, Stalin'in dikkatinden kaçmadığını tahmin edebiliriz; çünkü o, birçok Sovyet yayını takip ediyordu ve bizzat kendisiyle ilgili olanları da herhalde görmemiş olamazdı.

Sadece Leonidze'nin bu kitabının yayımlanmış olması ve Tiflis'te, Şalva Dadiani'nin piyesi gibi bir oyunun sahnelenmesi gerçeği bile, Stalin'in, kendi çocukluk ve gençliğine detaylı şekilde ışık tutulmasına engel olmadığının, özellikle de vatanı Gürcistan ve anadili Gürcüce olan kişiler söz konusuysa, hiçbir itirazda bulunmadığının göstergesidir. Görünen o ki Stalin, Gürcistan'ı, onun kültürünü, tarihini ve geleneklerini bilmeyenlerin, onun çocukluğu ve gençliği hakkında yazmalarını istemiyordu. Bulgakov'un piyesinin MKhAT sahnesinde oynanmasına karşı çıkması da muhtemelen bu nedenden kaynaklanmıştır, çocukluğundaki herhangi bir sırrı gizli tutmak istemesinden değil.

2. Bölüm

Gorili Çocuğun Devraldığı Miras

Leonidze'nin, epope (destan) tarzında diyebileceğimiz eseri, elbette, en azından türü itibariyle Stalin'in çocukluğunun objektif bir portresini yansıtamazdı. Yazar, geleceğin önderinin çocukken de sıra dışı yeteneklere ve becerilere sahip olduğu izlenimi yaratmaya çalışmıştır. Fakat buna karşın, bilimsel derinlik iddiası taşıyan birçok biyografiden farklı olarak, bu Gürcü ozan, içinde yaşadığı çevrenin hayatının başlarındaki Stalin'in bilincinin oluşumunu nasıl etkilediğini çok berrak ve inandırıcı bir şekilde gösterebilmiştir. Belli bir milli kültüre ait insanın karakterini doğru anlamak için gerekli olan ve Maugham'ın da belirttiği bütün husus ve detayları Leonidze de ister istemez ele almıştı. Ozan, Stalin'in doğduğu yöreni, ilk yürümeye başladığı evi, çocukken oynadığı oyunları, büyükannesinden, annesinden ve babasından dinlediği masalları, efsaneleri ve şarkıları, Cugaşvili ailesinde pişen ve yenen yemekleri, Soso'nun okuduğu okulu, sevdiği sporu, kitaplarını okuduğu yazar ve ozanları anlatıyordu. Kitabın sonunda yer alan yedi sayfadaki notlar, Gürcistan'ın milli özelliklerini yansıtan hususlarda Rus okurlar için özel açıklamalar gerektiğini ortaya koyuyordu.

Amerikalılar, İngilizler ve "Rusyalılar" da dâhil olmak üzere Stalin hakkında biyografi yazarların, Stalin'in Gürcistan'da doğduğunu, milliyetçe Gürcü ve anadilinin de Gürcüce olduğunu dikkate almadıklarını söyleyemeyiz. Bazı biyograflar, onun milli kökenine özel olarak dikkat çekmiş ve onun karakterini, yaşamını ve faaliyetlerini bununla açıklamak istemiş, Gürcü aidiyetinin ne demek olduğunu anlatmak için de "Gürcü karakteri" konusunda açıklamalar yapmaya çalışmışlardır.

Örneğin Robert Tucker, *Stalin as revolutionary, 1879-1929* (Devrimci Olarak Stalin, 1879-1929) kitabında, Stalin'in hayatının ilk yıllarından bahsederken, Gürcü Prensi V. Bagration'un 18. yüzyıl sonlarında yayımlanmış *Gürcistan'ın Coğrafi Tasviri* adlı eserine yapılmış uzun göndermelere yer vermiştir. Bu kitapta şöyle yazılıdır:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Gürcüler, savaşta inatçı, silah meraklısı, gururlu ve cüretkârdır. Onlar şahsi nam ve üne o kadar tutkundurlar ki kişisel başarı uğruna kendi vatan veya hükümdarlarını bile feda etmeye hazırdırlar. Onlar konuksever ve güler yüzlüdürler. İki-üç Gürcü bir araya gelirse, zamarı neşeli geçirmek için hemen bir yol bulurlar. Onlar hem kendi malları, hem de başkalarının malları açısından eli açıktırlar ve hatta israfçıdırlar. Onlar servet biriktirmeyi hiç düşünmezler... Birbirlerine karşı sadık olup dostlarına destek verirler, iyiliği unutmazlar ve iyiliğe mutlaka iyilikle karşılık verirler; ancak onları incitenden intikam almaya çalışırlar. Onlar bir ruh halinden başka bir ruh haline çabucak geçiverirler. İnatçı, kuruntuludurlar, iltifatı severler ve kolay danılırlar.

Yazara göre, Gürcü prensinin iki yüz yıl önce sıraladığı bu özellikler, herhalde okurların Stalin'in düşünce ve yaşam tarzını anlamasına bir dereceye kadar yardımcı olacaktır.

Prens Bagration'un kitabında sıralanmış özelliklerin çoğunu İngiliz Sovyetoloji uzmanı Robert Conquest de kullanmıştır. *Stalin. Breaker of Nations* (Stalin. Ulusların Kırıcısı) adlı kitabında Conquest şöyle yazmaktadır:

Gürcülerden bahsederken onların neşeli, hareketli, konuksever, eli açık, sadık, âlicenap, eğlence seven, tembel, serkeş, başiboş, ruh durumu değişken oldukları yazılır; bütün bu sıfatlar, son yüzyılın değişik yolculuk notları ve izlenimlerinden alıntıdır.

Conquest bu sıfatları sıralarken şu kesin sonuca varmaktadır:

Stalin, karakter olarak, genel ölçüler açısından, Gürcülerden oldukça farklıydı... Stalin, doğaldır ki söz konusu şablona pek fazla uymuyor; ancak her yerde dağlılar için tipik olan intikama meyilli olma özelliği ona çok uygundu.

Yazar, Stalin'in genel olarak Gürcülerden farklı olmasını, onun Yukarı Kartli bölgesinden olmasıyla açıklamaktadır; çünkü "oranın insanları, halim selim ve uyumlu komşularıyla kıyaslandığında, oldukça serttiler".

Şunu teslim etmek gerekir ki bazı yazarlar, Stalin'in milli karakterini anlamak için genel kalıp ve şablonlara değil, Gürcistan ve Kafkasların tarihine, jeopolitiğine ve coğrafi şartlarına bakmak gerektiğinin farkındaydılar. Bazı hatalarına ve eksikliklerine rağmen, Bullock ve Tucker'ın kitaplarındaki bilgiler okurlara bölgeyi tanıtmak açısından yararlıdır. Ancak buna karşın bu yazarlar, coğrafi bilgileri ve tarihi olayları sıralarken, bütün bunların Gürcü halkının milli bilincine nasıl yansıdığını ve bizzat Stalin'i nasıl etkilediğini anlayamamışlardır. Gürcü şairi Leonidze ise onlardan oldukça fark-

lıdır; o, sadece Gürcistan'ın doğasını ve tarihi olaylarını anlatmakla kalmamış, insanın, çocukluk ve gençliğini geçirdiği vatanıyla kurduğu duygusal bağları da ifade etmeyi başarmıştır.

İlginçtir ki Georgiy Leonidze, Stalin'i anlatmaya "Dağlar" adlı bölümle başlamaktadır. Gürcistan deyince Kafkasların yüksek, alabildiğine beyaz ve parlak dorukları ve sıradağları akla gelir ve bu ülkede doğanlar, vatan derken hep dağları kastederler. Dağlar ezeli ve ebedi olduklarından ki ta eski çağların efsanelerini hatırlatırlar. Bu yüzden Leonidze, bölüme Sophokles'ten alınma bir epigrafla başlar:

Burada ateşi getiren Titan Prometheus hükümdardır.

Ardından şu ifade gelmektedir:

Dağlar, büyük tufanda yıkanmış gibi yükselirler.

Bu sıradağlar Gürcistan'ı düşmanlarından koruduğu gibi, üzerindeki dağ geçitlerini aşan yollar da ezelden beri Avrasya'nın en önemli kervan yollarını oluşturuyordu. Bu dağ yolları ve patikalarından, tarih boyunca ülkeye değişik halklar ve oymaklar girmişlerdi:

Mezopotamya'dan, Ege'den ve Kapadokya'dan buralara akın ederlerdi, kan dökülürdü ve alaylar kasırga misali yok edilirdi. Uzak Hitit yurdundan gelenler burayı mesken tutmuşlardı, Merani kanatlarıyla ve savaş yelmeleriyle rüzgâr gibi geçiyorlardı.

Hititlerin Avrupa'dan Anadolu'ya göç ederken Kafkaslardan geçtikleri arkeolojik olarak kanıtlanmıştır; kanatlı Merani atları da, eski Gürcü efsanelerinde geçen bir varlıktır.

Stalin'in doğduğu Gori kenti de epeyce eskiye dayanan bir tarihe sahiptir. "Gori" Gücücede tepe demektir; kentin kalesi eskiden yüksek bir yerde kurulmuştu. Masallara bakılırsa bu tepede devler savaşıyorlarmış. Burada çok savaşlar olmuş ve çok kan dökülmüştü. Düşmanlıklar yüzünden insanlar ta eski zamanlarda buraya bir kale dikmişlerdi. Efsanelere göre Büyük İskender ve Mithrydates de bu kente uğramış, yine burası çok sayıda Romalı askere mezar olmuştu. Kitapta Hazar atlılarından, Hilafet ordularının gelişinden, Arap-İslam işgallerinden, Moğol akınlarından, Kızılbaş süvarilerden bahsedilmektedir. Şair şöyle sormaktadır:

İmparatoru, şahı, sultanı buraya çeken neydi acaba?

Dağlardan inen işgalciler, zengin Gürcü veya Kartli topraklarıyla karşı karşıya geliyorlardı:

Kartli baştanbaşa çiçeklenen berrak bir bahçedir; orada bir yakut sağanağına tutulursunuz ve her taraf güllük gülistanlıktır. Gori kenti bu Kartli bahçesinde bir köşedir. Evlerin cumbaları oymalı ve asmalarla süslüdür, yassı çatıları kiremitli, beyaz taş duvarları yüksektir.

Kitapta, Gürcülerin tarih boyu işgalcilere karşı nasıl savaştıkları ve asırlarca barış ve huzur göremedikleri şiirsel bir şekilde anlatılmaktadır. Bütün bu işgaller, yabancı akınları, bitmek bilmeyen baskılar ve esaret halkın özgürlük ruhunu bilemişti. Halk, kahraman ecdatlarının hatırasını unutmamıştır ve Kura ile Aragvi Çayları, Gorgasal'ı ve Kurucu David'i vermişti.*

Biyografların çoğunun aksine, Leonidze, Stalin'in doğumuna ayrı bir bölüm ayırmış, bir Gürcü ailesinde bir çocuğun dünyaya gelmesiyle ilgili birçok ayin ve geleneği anlatmıştır. Efsaneye göre, büyük insanlar dünyaya geldiği zaman evin çatısına bir doğan kuşu konarmış, gökyüzünde ise kartal çığlığı duyulmuş. Oysa Leonidze'nin yazdığına göre, Stalin dünyaya geldiğinde, ne çatıda bir doğan vardı ne de havada kartal sesi, "... sadece buz tutmuş kulübenin üzerindeki kuşların kanatları parlıyordu". Ne var ki çocuğun doğuşu, ailede büyük bir sevince neden olmuş, akrabalar da çok sevinmişlerdi, herhangi bir işaret veya alamete ihtiyaç yoktu.

Onlar için doğan çocuk, doğan güneş gibidir. Komşular ve akrabalar kutlamaya geliyor, hediyeler getiriyor, kimileri kuruyemiş, kimileri elma ve armut, kimileri tatlılar sunuyorlar. Loğusa huzura kavuşmuştur; gelenler onu tebrik ediyor ve dualarını iletiyorlar. Doğan çocukla ilgili âdetler de yerine getiriliyor. Erkek çocuk uyanık olsun diye eve horoz sokuyorlar. Ardından çocuğun ağzına bir kır-langıç yaklaşıyorlar ki büyüyünce hızlı olsun. Başucuna tuz koyuyorlar ki bilge biri olsun; kalbinin üzerine şeker koyuyorlar ki insanlara karşı merhametli olsun. Çocuğu güzel ay ışığında uyutuyorlar ki bedeni sağlıklı olsun; ayrıca beşiğine demir koyuyorlar ki metin olsun. Elbette ki ayin ve seremoni bunlarla bitmiyor. Akrabalar ve yakınlar, çok eskiden beri süregelen bir âdete uygun olarak, evin üzerindeki yıldıza baktıktan sonra çocuğun eline, alına ve dizine dokunuyorlar. Kılıcı suya daldırıyorlar ve sonra çocuğu bu suda yıkıyorlar. Ardından onu üç kere ateşin çevresinde dolaştırıyorlar ki ölüm meleği yakındaysa ateş onu yaksın. Sonra çamdan yontulmuş

* Gorgasal M.S. 5. yüzyılda yaşamış bir hükümdar, David ise 12. yüzyılın reformcu kralıdır.

bir at getiriyorlar ki çocuk iyi bir binici olsun; aleve soğuk su serpiyorlar ki her türlü kötülük buhar olup ucsun. Kemgözlere koro halinde lanet okunuyor. Babası Vissarion “Çabuk büyü yavrum!” diyor ve sonra anneye yöneliyor:

Annesi, onu kulağından öp ki büyüyünce söz dinleyen biri olsun. Kemikleri sert olsun diye, onu ağları bile donduran suda yıka; ancak ortak kupadan su içirme, yoksa büyümesi yavaşlar.

Dzeoba doğum kutlamasında neşe ve sevinç doruğa ulaşıyor, ziyafet veriliyor. Kunduracı ne kadar fakir de olsa, kutlamaya gelenlere ikram etmek için varını yoğunu ortaya koyuyor:

Sofrada fırından yeni çıkmış uzun lavaşlar, pide ekmekler, kaymak gibi zarif *piçkhuli* balığı uzaktan insana gel gel diyor; derken kızarmış tavuğu getiriyorlar, ardından şiş kebablar geliyor.

Ev sahibi, kış olduğundan misafirlerine mis kokulu “tarhun sebzesi ve kadın dişleri gibi parıldayan taze yeşil soğan ikram edemediği için üzgündür”.

İlk olarak *thamada*, yani ziyafeti yöneten kişi söz alıyor:

Dileriz ki çocuk, anne babasına neşe ve mutluluk getirir, sağlıklı büyür ve hepimizi sevindirir. Tanrı, annesinin sütü göğüslerine zeval vermesin, babasını takatsiz, vatanı sahipsiz bırakmasın. İnşallah çocuk büyür ve bu aileyi şereflendirip yüceltir. Belki bizim kalkanımız olur, vatanın yüzünde tolga siperliği olur!

Hayatı boyunca, Soso, bu tür içki güzellemlerini birçok kez duyacaktı; çünkü Gürcü ziyafetleri bunsuz geçmez. Büyüyünce o da ziyafetlerde kadeh kaldırıp bu tür güzel sözler söyleme sanatını, içki meclisinde derin anlamlı, mizahi, nükteli, aynı zamanda coşku ve ağdalı konuşmayı öğrendi; geleneklere uymakla birlikte doğaçlama da yapıyordu.

Ne var ki bütün bu sağlık dilekleri ve dualar, yerine getirilen Âdetler ve diğer ayinler, çocuğu hastalık ve belalardan tam olarak koruyamayacaktı. Cugaşvili ailesi, neredeyse Soso’yu da önceki iki çocukları gibi kaybedecekti. Stalin çocukluğunda çiçek hastalığı geçirdi ve bu, onun yüzünde ömrü boyunca silinmeyen çopur izleri bıraktı. Ardında tifoya yakalandı. Leonidze’nin yazdığına bakılırsa, annesi kötü ruhları çocuktan uzak tutmak için elindeki imkânlar ölçüsünde evde sofraya kuruyor, masaya güller koyuyor, evi süslüyordu. Ancak pahalı halılar ve altın işlemeli kumaşlar seremiyordu. Çocuğu iyileşsin diye gece gündüz dua ediyordu. Külde kemik pi-

şiriyor, yumurtaları boyayarak sofraya koyuyordu. Neyse ki küçük Soso çiçek belasından kurtuluyordu.

Semyon Gogliçidze'nin hatıralarından öğrendiğimize göre, bu hastalıklardan başka, Soso'nun başından bir de fayton kazası geçmişti:

6 Ocak günü, bilindiği gibi, Ortodoks yortusunda, sudaki buz üzerinde haç şeklinde bir delik açılır, su vaftiz için kutsanır ve buna *İordan* denir. Yortu günü, Gori'de, Kura Nehri üzerindeki köprüde, çok büyük bir kalabalık toplanmıştı. Soso, kilise şarkıcıları korusundaydı ve arbedede bir fayton oradaki Soso'ya çarpmış, çocuğun ayaklarının üzerinden geçmişti. Soso'nun yanağında kanama başlamış, çocuk bayılmıştı; o sırada 10-11 yaşlarındaydı. Onu eve götürdüklerinde annesi çığlık atıp feryada başladı. Fakat Soso ayıldı ve annesini sakinleştirdi; iyi olduğunu, telaşa gerek olmadığını bildirdi. Sonra doktor geldi ve pansuman yaptı, iç organlarda zedelenme olmadığını söyledi. İki hafta sonra Soso yine okula devam etti.

Ancak bu, çocuğun hayatındaki sonuncu kaza olmasa gerek. Kayalara ve ağaçlara tırmanmayı seven hareketli Soso, kolunu sert bir düşme sonucu da zedelemiş olabilirdi. Sol kolunun ömür boyu sakat kalmasına neyin neden olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Kitabının, "İ.V. Stalin'in Sağlık Dosyası" başlıklı bölümünde, E. Radzinskiy şöyle yazmaktadır:

Altı yaşında aldığı yara sonucunda sol kolunun omuz ve dirsek eklemleri dumura uğramış ve ardından dirsek eklemine uzun süren bir iltihaplanma oluşmuştur.*

Bu travma yüzünden Stalin, daha sonra askere alınmayacaktı. Bütün bu hastalık ve kazalara rağmen çocuk hayatta kalmıştı. Radzinskiy'e göre,

Küçük Soso cılız, zayıf ve güçsüzdü, ayrıca fiziksel özürlü olan bütün çocuklar gibi hastalık derecesinde kibirliydi." Kura Nehri'nde yüzmeye cesaret edemiyordu."

Oysa Leonidze'nin kitabında anlatılanlara bakılırsa, Soso oldukça hareketliydi, arkadaşları çoktu, bütün çocuk oyunlarına katı-

* Stalin'in kolundaki sakatlığın, üzerinden fayton geçmesiyle açıklanmasını bir uydurma sayan Radzinskiy, aslında onun 1907'de katıldığı bir terör eylemi sırasında kolunu sakatladığını öne sürmektedir. Ne var ki yazar, bu versiyonu doğrulayan hiçbir ciddi kanıt göstermemektedir

** Yazar, İ.V. Stalin'in epikrizinden bir belge eklemekte ve onun sol ayağındaki iki parmağın birbirine kaydığını ve yüzünde çiçek hastalığı izleri kaldığını belirtmektedir.

*** Bu konuda Radzinskiy, K. Civelegov diye birinin bir mektubuna gönderme yapmaktadır.

lıyor, çelikçomak oynuyordu. Gori'yi ikiye ayıran nehrin gür suları-na korkmadan atlıyordu. Leonidze, Stalin'in çocukluğunu destansı bir şekilde anlatmaktadır: Küçük Soso, el yapımı yaylarla silahlanmış çocuk çetesinin elebaşısıydı. Kömürle dudağının üstüne siyah bıyık çiziyor ve siyah sakal takıyordu. O, bazen Doğu Gürcistan'daki Hevsur aşiretinden biri, bazen halk kahramanı Mindiya, bazen Aleksandr Kazbegi'nin romanlarındaki Koba veya Yago, bazen de İlya Çavçavadze'nin *Eşkya Kako* romanındaki Kako oluyordu. Saklanma, takipler, koşuşturmalar, tuzaklar, yumruklaşmalar... Leonidze biraz abartmaktadır; zira kolu sakat olan bir çocuk, bu kadar hareketli bile olsa, yumruklaşmayı pek sevmez...

O yıllarda Stalin'le arkadaşlık eden P. Kapanadze hatıralarında şöyle demektedir:

İosif Cugaşvili, görünüş olarak zayıftı, ancak çok kuvvetliydi. Sevecen ve iyi huylu olduğu için çevresi genişti. Özellikle kumaş ve bez kırpıntılarından yapılmış topla oynamayı çok severdi. Bu, çocukların en çok sevdikleri oyundu. İosif iyi oynayanları seçmeyi beceriyor ve böylece bizim takım hep kazanıyordu.

Soso'yla aynı okulda okuyan arkadaşları, İosif'in öncelikle düzgün fiziği ve çevikliğine dikkat çekmektedirler; ancak o zaman, Radzinskiy'in kitabındaki güçsüz, ürkek ve sinsî çocuk kimdir öyleyse? Soso'nun okul arkadaşlarından G. Gluricidze şunu kaydetmektedir:

İosif orta boylu, ince biriydi. Okula, kırmızı basmadan dikilmiş çantasını omzuna asarak gelirdi. Emin adımlarla yürürdü, bakışları canlıydı, kıpır kıpır bir çocuktü, neşe ve hayat doluydu.

Soso, ağır hastalıklardan ve kazalardan sağ salim kurtularak sağlıklı bir çocuk olmuşsa, kuşku yok ki bu, anne ve babasının fedakârlığı ve sevgisi sayesinde olmuştur. Onlar zar zor geçinen fakir insanlardı ve bu çocuğu büyütmek onlar için kolay değildi. Cugaşvili ailesinin Gori'deki evi, çoğunlukla Gürcü köylerinden gelmiş fakirlerin oturdukları yukarı mahalledeydi. Leonidze, kitabında, bu mahallede oturan çömlekçi, demiryolcu, demirci, salcı ve terziyi konuşturmakta ve böylece onların zor yaşamını gözler önüne sermektedir.

Maddi açıdan cazip gelse de, kent, köylüler için kaos ve kargaşa, bazen de yalan ve sahtekârlık demektü; çünkü burada herkes köylüyü kandırmaya ve doğru yoldan saptırmaya çalışıyordu. Köylüler, alışkın olmadıkları kent şartlarında mutluluk aramaya, sadece, köydeki çekilmez ortam ve maddi ihtiyaçları yüzünden yönelmişlerdi. Fakat kente yönelen köylü nüfus, sınıfsal ve diğer engellerle karşı

karşıya kalıyordu. O dönemde, Kafkasya kentlerindeki sosyal eşitsizlik açıkça etnik bir özellik taşımaktaydı; çünkü kent burjuvazisi ve orta tabakanın önemli bir kısmı Gürcü değildi. Gori'deki zengin nüfus Ermenilerden oluşuyordu; Gürcüler ise fakir azınlıklılar. *Marksizm ve Milli Mesele* adlı eserinde Gürcistan'daki etnik ihtilaf ve çelişkileri açıklarken Stalin şöyle yazıyordu:

Gürcistan'da *Ermeni karşıtı* bir milliyetçilik vardır; ancak bu, orada küçük ve hâlâ güçlenememiş Gürcü burjuvazisini sıkıştıran ve onu Ermeni karşıtı milliyetçiliğe iten bir Ermeni büyük burjuvazisinin varlığından kaynaklanıyor.

Yeni proleterlerin düşmanları, onları soyan ve sömüren, ücretlerini tam olarak ödemeyen veya temel gıda mallarının fiyatlarını yükselten kent zenginleriydiler. Leonidze, Gori'deki fakirlerin durumunu anlatırken şunları yazıyordu:

Düşman tezgâhın ardında hüküm sürüyor, bir doğan gibi tırnak biliyor; o, güya karıncayı bile incitmez, ama fakiri ezip geçiyor... Aç köylüleri örümcek gibi ağına düşüren bu soğukkanlı kan içici, seni boydan boya sarmalayıp kanuru emer.

Soso, muhtemelen bu tür hikâyeleri, eve babasını ziyarete gelen misafirlerden de pek çok kez duymuştu.

Kent şartlarında üst tabakalara yükselme yolu olmadığını anlayan köylülerin çoğu köye geri de dönemiyor ve dolayısıyla işçi sınıfının saflarına katılıyor, yani kendi üretim araçlarından ve aletlerinden yoksun işgücünü oluşturunuyorlardı. Ama aynı zamanda, onlar, köşeyi dönerek toplumun zenginleri arasına girme hamhayalinden de kurtulamıyorlardı.

1906-1907 yıllarında "Anarşizm mi, Sosyalizm mi?" başlığıyla kaleme aldığı makalelerde, Stalin, zengin olmaya can atan ve mülk sahibi olmak isteyen yeni proleterlerden bahsederken açıkça kendi babasını kastetmekteydi:

Küçük bir atölyesi olan, ancak büyük üreticilerle rekabet edemediği için atölyesini kapatıp diyelim ki Tiflis'te Adelhanov Fabrikası'nda işe giren bir kunduracıyı düşünün. O, devamlı işçi olmak için değil, para biriktirmek, biraz sermaye edinmek ve sonra yeniden kendi atölyesini açmak için Adelhanov Fabrikası'na gelmiştir... Proleterleşmiş kunduracı çalışıyor ve para biriktirmenin çok zor olduğunu görüyor; çünkü maaşı karın doyurmaya ve yaşama-ya zar zor yetiyor. Görüldüğü üzere, bu kunduracı artık proleter durumundadır, ama hala *proleter bilincine* sahip değildir; onunki tamamen bir küçük burjuva bilincidir. Başka bir deyişle, bu kunduracı küçük burjuvalıktan *artık çıkmıştır*, böyle bir pozisyonu

yoktur; ancak onun küçük burjuva bilinci *hâlâ* yok olmamıştır, onun bilinci filli durumunun gerisinde kalmıştır.

Vissairon Cugaşvili'nin zengin olma arzuları gerçekleşmemiştir. Onun ölümünden sonra, Yekaterina Cugaşvili, hem kendinin hem de oğlunun geçimini sağlamak zorunda kaldı. Semyon Gogliçidze şunları hatırlıyordu:

Soso'nun annesi Keke, çamaşırcıydı... Bütün günü çalışmakla geçen bu çevik ve çalışkan kadını tanımayan var mıydı? Doğuştan yetenekli olan bu kadının elinden her iş geliyordu; biçki-dikiş, fırında ekmek pişirmek, yün taramak, örgü, temizlik yapmak vb. Kimi işleri o, parça başına ücretle yapıyordu. Ayrıca gündelikçilik de yapıyor ve eve dikiş işi getiriyordu.

Yekaterina Cugaşvili oğlunun zorluk çekmeden okumasını istiyordu. G. Gluricidze'nin yazdığına göre,

... biçki-dikiş, çamaşırcılık yaparak para kazanan annesi oğluna iyi bakmaya çalışıyor, onun iyi beslenmesi ve giyinmesini sağlamaya gayret ediyordu. İosif'in mavi paltosu, çizmeleri, keçe şapkası ve gri, örme eldivenleri vardı. Boynuna kırmızı, enli bir atkı sarardı. Onun açık renkli atkısı hoşumuza gidiyordu.

Herhalde fakir Gori çocuklarının arasında Soso cakalı biri gibi görünüyordu.

Aslında Stalin son derece fakir bir ortamda büyümüştü ve sosyal merdivenin en alt basamaklarından birindeydi; oysa gelecekte politikada yan yana veya karşı karşıya geleceği kişiler çocukluklarından itibaren toplumun en üst tabaklarında yer almışlardı. Örneğin, savaş yıllarında müttefik Amerika'nın devlet başkanı olarak Stalin'le görüşmeler yapan Franklin Delano Roosevelt, soylu ve zengin bir ailenin çocuğuydu ve Hyde Park'taki ailesine ait malikânede doğmuştu. 14 yaşına kadar, onu, hizmetçiler ve eve gelen öğretmenler büyütmüş ve eğitmişlerdi. O, halkın gerçek yaşamını, ancak pencereden veya ailesiyle yolculuk yaptığı zaman kullandıkları aile vagonunun camından izleyebilirdi. Öteki müttefik Britanya'nın Stalin'le bir araya gelen lideri Winston Churchill ise, Blanhame Sarayı'ndaki eski, zengin ve soylu İngiliz dük sülalesi Marlboroların ardıllarındandı. Fransa Devlet Başkanı Charles de Gaulle de, Lille kentindeki zengin soylu ailesi içinde büyümüştü.

Çok büyük olaylar ve toplumsal krizler sonucu iktidara gelen ve 2. Dünya Savaşı sırasında Stalin'e karşı mücadele eden devlet adamlarına gelince, onların sosyal kökenleri daha mütevazıydı. Ama yine de bir gümrük memuru olan Aloise Hitler, oğlu Adolf'a, kunduracı

Vissarion Cugaşvili'nin kendi oğluna verebileceğinden daha fazlasını verebilirdi. Adolf Hitler, babası öldükten sonra bile, ondan kalan emekli maaşı sayesinde sıkıntı görmeden yaşamış ve Viyana sokaklarında aylakça başıboş dolaşmıştır. Benito Mussolini'nin babası ise bir köyde demirciydi. Ancak ailenin geçimini, asıl olarak, köy öğretmeni olan annesi sağlıyordu; dolayısıyla onlar da sosyal statü açısından Cugaşvili ailesinden üstündüler.

Stalin'in 1917'den itibaren ülke yönetiminde yer alan parti arkadaşları ve rakipleri de, çocuklukları ve büyüdükleri şartlar açısından ondan çok daha şanslıydılar. Mesela Volodya Ulyanov (müstakbel Lenin), Simbirsk (şimdiki Ulyanovsk) kentinde halk eğitim kurumları müfettişi olan soylu İlya Ulyanov'un ailesinde dünyaya gelmişti. Şubat 1917 Devrimi'nden sonraki ilk başbakanlardan Aleksandr Kerenskiy de aynı kentteki *gimnaziya* (lise) müdürünün oğluydu. Stalin'in partideki başlıca rakibi Lev Bronşteyn (Trotskiy) ise, zengin bir toprak ağası ailesinde büyümüştü. 20. yüzyılın birinci yarısında devlet başkanı olan hiçbir politikacı, dünya nüfusunun kahir çoğunluğunu oluşturan fakirlere Stalin kadar yakın olmamıştır.

Isaac Deutscher'in fikrince, Stalin, muhalifleri ve rakipleriyle kıyaslandığında, kökeni açısından halka çok daha yakındı:

Trotskiy, fakirliği ve sömürüyü, ilk defa, sonradan zenginleşmiş Yahudi bir çiftlik sahibi olan babasının evinin penceresinden görmüştü. Zinovyev, Kamenev, Bukharin, Rakovski, Radek, Lunacarskiy, Çiçerin ve onlarca diğeri de, karşı çıktıkları ve ona karşı savaş verdikleri toplumsal yapının yol açtığı yaraları ve belaları ancak uzaktan görebilmişlerdi. Kalinin, Tomski ve Şlyapnikov gibi ünlü bolşevikler önceden de işçiydiler ve birçok Rus işçisi gibi onların kökleri de köye bağlıydı. Ama onlar bile, Stalin (Cugaşvili) kadar köle-serf hayatının acılarını ve çilelerini doğrudan görmemiş ve yaşamamışlardı.

Stalin'in müstakbel parti arkadaşları ve rakipleri için, eğitim ve entelektüel uğraş olanak ve şartları daha onlar çocukken hazırды. Lenin, Bukharin, Kerenskiy ve diğeri bazılarının babaları zaten öğretmendi ve çocuklarına kendi pedagoji tecrübelerine dayanarak eğitim veriyor, onlara kent kültürü aşıyorlardı. Oğlu Lev'i geleceğe iyi hazırlamak isteyen baba Bronşteyn, onu daha sekiz yaşındayken özel okula yazdırdı; Trotskiy ayrıca Odesa'nın tahsilli ailesi Şpentserlerin evinde özel ders de alıyordu. Roosevelt, ülkenin kaymak tabakasındandı ve mükemmel bir eğitim için her türlü imkâna sahipti; ona dil öğretmek için İsviçre ve Almanya'dan özel öğretmen

getirtmişlerdi ve o, çok iyi derecede Almanca ve Fransızca biliyordu. Churchill, İngiliz aristokrat ailesinin sahip olduğu bütün olanaklardan yararlanmıştı ve ailesi onu ülkenin en elit özel okullarında okutmuştu.

Nasıl olmuştu da mütevazı bir sosyal ortamda büyümüş bir çocuk, kendisinden çok daha şanslı doğan ve çocukluktan itibaren toplumda daha yüksek mevkilerde bulunanlarla aynı seviyeye ulaşmıştı? Stalin'in anne ve babası, ona servet, seçkin eğitim, çevre ve yüksek tabakalara ulaştıran bağlantılar sağlayamazlardı, ancak ona Gürcü halk kültürünü aşılamlardı. Vissarion ve Yekaterina, çocuklarına yabancı dil bilen özel öğretmen ve eğitmen tutamazlardı; fakat annesi, babası, büyükannesi ve dedesi ona halk efsaneleri ve masallarını anlatmış, onu geleneklere ve âdetlere göre büyütmişlerdi. Çocuk, anlatılan masalları dinledikçe halk kültürüyle tanıyor ve halkın ruhunu benimsiyordu. Eskiçağdan kalma Amiran efsanesini de işte o sırada duymuştu; Amiran, bir tür Gürcü Prometheus'uydu ve insanlara ateşi sunduğu için tanrılar tarafından ceza olarak kayalara zincirlenmişti. Üstelik Amiran, efsaneye göre, Soso'nun doğduğu Gori'ye çok yakın bir yerde zincirlenmişti. Efsanevi Zurab (Farsça Suhrap) diri diri Suram kalesinin surlarına örülmüştü. Duşet kentinin yakınındaki gölün dibinde ise bir bebek uyuyordu ve halk inancına göre, o bebek uyanınca Gürcistan mutluluğa kavuşacaktı.

Soso, ülkesinin çileler, işgaller, esaret ve mezalimle dolu tarihini öğreniyordu. Öte yandan, Soso'nun sesinin iyi ve hoş olduğu da kaydedilmektedir. Okuldaki öğretmenleri onun sesini ve şarkı söylemesini çok beğenmişlerdi. Okulun öğretmenlerinden G.İ. Yelisabedşvili o günleri şöyle hatırlıyordu:

Bu çok yetenekli çocuğun hoş, yüksek, tiz bir sesi vardı. İki yıl içinde notaları iyice öğrendi ve kısa süre sonra şef yardımcısı olarak koroyu yönetmeye başladı... Koromuz gerçekten iyiydi; Boryatinskiy, Çaykovskiy, Turçaninov gibi bestecilerin parçalarını söylüyorlardı... Soso, ruhban okulu korosunda çok iyi şarkı söylüyordu. O genelde düet yapar ve solo söylerdi. Sık sık da koro şefinin yerini alıyordu.

Bununla birlikte, Soso, çocukluğundan beri bildiği şarkıları söyleyemediği için de üzülüyordu. S.P. Gogliçidze şöyle yazmaktadır:

Bir gün bana, okulda neden dünyevi şarkılar söylenmediğini sordu. Biraz düşündükten sonra, ruhban okulunda kilise şarkıları ve ilahileri öğrettiklerini, oysa normal kent okulunda böyle bir zorunluluk olmadığını söyledim. Soso itiraz etti ve bazen halk türküleri

söylemelerinde bir sakınca olamayacağını belirtti: "Bence talepte bulunalım, belki de izin verirler."

Gerçekten de bu yöndeki rica ve isteklerin ardından nihayet müdürlük konuyu yukarıya iletti ve müfettiş geldi. Müfettiş, Soso'yu ve koroyu dinledikten sonra beğendiğini ve Ortodoks patrikten izin isteyeceğini belirtti. Bir süre sonra, dünyevi şarkılar söylenmesine izin verildi. Ardından okulun etrafından geçenler, koronun söylediği halk türkülerini duymaya başladılar. Koro, Soso'nun şefliğinde, birçok yaygın ve sevilen halk türküsünü söylüyordu: "Çaukhteti da çaukhteti Barataşvili (Biliyoruz, biliyoruz Barataşvili)", "Kurdgeli namotsaltsalda (Tavşan atladı)", "Vay şen çemo tetro bato (Benim zavallı beyaz kazım)" vb.

Anne ve babası Soso'ya çok iyi bir eğitim veremezlerdi, ancak ona kitaba saygılı olmayı öğretmişlerdi ve Rustaveli'nin manzum eseri de bu kitaplardan biriydi. Gürcistan'daki düğünlerde gelin ve damada Şota Rusatveli'nin *Kaplan Postlu Şövalye* adlı kitabı hediye edilirdi.

Bu arada küçük Soso, daha okula gitmeden, komşu papaz Kote Çarkviani'nin yardımıyla alfabeyi öğrenmişti. Fakir kunduracı Cuğaşvili'nin evinin duvarında bir Rustaveli portresi asılıydı. Çocukluk arkadaşı P. Kapanadze'nin anlattığına göre, Stalin'in kendisi de Rustaveli'nin ve ardından da diğer Gürcü yazar ve ozanların portrelerini yapmıştı. Leonidze'nin kitabında bahsedildiği üzere, 19. yüzyıl başlarındaki köylü isyanlarının önderi Arsen Odzelaşvili ve 17. yüzyılda ülkeyi birleştirmek için derebeyleri ve yabancı işgalcilerle savaşan ünlü komutan Georgiy Saakadze, Soso'nun sevdiği kahramanlardı. Soso genelde kitapları Gori Halk Kütüphanesi'nden alıp okuyordu. Yevgeniy Gromov'un fikrince, Stalin'in oradan alıp okuduğu ilk edebi eser, Daniel Çonkadze'nin *Suram Kalesi* adlı uzun öyküsüydü. Amerika'da çok tutulan *Tom Amcanın Kulübesi*'ne benzer biçimde yazılmış bu kitapta, serf köleliği eleştiriliyor, Gürcü köylülerinin dert ve çileleri anlatılıyordu. Gromov'un yazdığına göre, Stalin, Gori'deki okulunda, öncelikle Gürcü yazar ve şairlerin, İ. Çavçavadze, A. Tsereteli ve R. Eristavi'nin manzume ve öykülerini okuyordu. Çocukluğunda en çok etkilendiği kitap Kazbegi'nin *Baba Katili* romanıydı. Bu romanda, özellikle Şamil'in yandaşı eşkıya Koba tipi parlak ve derin bir biçimde işlenmişti. İ. İrameşvili'nin anlattığına göre, Soso için örnek ve ideal kahraman Koba'ydı, o da onun gibi yiğit ve savaşçı olmak istiyordu:

Bundan sonra kendine Koba lakabını taktı ve ona Koba dememizi istedi. Biz ona Koba dedikçe çok gururlanıyor ve yüzü sevinçle parlıyordu.

Öte yandan, sevdiği kitapların içeriği de, ona, ataları hakkında ailede anlatılan hikâyeleri çağrıştırıyordu. Stalin'in büyük dedesi Zaza, yerel prenlere ve Rusya yönetimine karşı isyanlara katılmış ünlü bir eşkiyaydı. Leonidze, söz konusu kitabındaki Zaza Cugaşvili bölümünde, Stalin'in dedesi hakkında şöyle diyordu:

O zaman Zaza, ağır çelik kılıcına sarıldı ve Aragvi ve Liakhvi Çaylarının üzerinden fırtına gibi geçerek halk ordusunu peşinden götürdü. Zengin Prens Tsitsişvili'ye karşı isyan etti ve özgür köyleri koruma çabasına girişti. Hükümet güçleri onu takip etseler de, Zaza hep yakayı sıyrıyor ve ele geçmiyordu. Stalin'in annesi, Soso'nun, büyük dedesi Zaza'ya çektiğini söylüyordu. Muhtemelen Gürcü efsaneleri ve tarihi hakkında duydukları ve okuduklarıyla ve ailesi hakkında anlatılanlarla birlikte, çocuğun bilincine özgürlük için savaşan halk kahramanı tipi yerleşmişti.

Fakat okuduğu serüven kitapları, Gürcü tarihinden hikâyeler, dinlediği efsaneler ve masallar, türküler ve oyunlar, yörenin âdet ve gelenekleri, ona, tahsilli öğretmenlerin, yabancı dil derslerinin, entelektüel kent kültürünün, modern değerlerin verdiğini verebilir miydi? Stalin biyograflarının çoğu, Stalin'in sosyal kökeninin, onun kültürel geriliğine yol açtığından, bu yüzden onun karakterinde sonradan bir "eksiklik kompleksi" oluştuğundan, onun hırçınlık, intikamcılık ve benzeri başka olumsuz huylar edindiğinden kesin olarak emindirler. Onlar, aslında halk kültürünün ve milli geleneklerin değerini önemsememektedirler.

Ne var ki anne-babası, ona eğitim veremeseler de, halkı, insanları, köylüleri, emeği, aile ocağını sevmeyi öğretmişlerdi. Böylece Soso, aile, mahalle, arkadaşlık, sevgi, vatan gibi değerleri içselleştirmişti. Bundan dolayıdır ki onun bağlılıkları, zengin aile çocuklarının öğrendikleri uzak ülkeler ve halklar hakkındaki bilgilerden daha anlamlıydı. Şunu da belirtmek gerekir ki söz konusu yazarların hafife aldıkları, hatta neredeyse göz ardı ettikleri halk kültürü, aslında manevi ve entelektüel açıdan kuvvetli karakterler yaratmaktadır. Geleneksel toplumlarda yetişmiş insanlar, edindikleri bu güçlü entelektüel ve ahlaki özellikler sayesinde, çağdaş uygarlık koşullarında da başarılı olabilmektedirler.

Örneğin BM Cenevre Sosyal Gelişme Araştırmaları Enstitüsü uzmanlarının vardıkları sonuçlara göre, geleneksel kültür içinde yetişmiş olup kent adabını bilmeyen tahsilsiz gençler, kentteki meslek-

lere ve sosyal ilerlemeye ayak uydurma açısından kentli yaşlılarından çok daha başarılıdırlar. Genelde, çoğu zaman yaşadıkları çevre ve şartlar hakkında bildiklerinin yeterli olduğuna inanan kentliler, aslında bu bilgilerinin yüzeysel olduğunu unutmaktadır. Oysa kent hayatıyla yeni tanışanlar, kenti çok şaşırtıcı ve hayati öneme sahip bir bilmece olarak görmekte, onu araştırmaya ve incelemeye başlamaktadırlar; çünkü bu çevreyi anlamak ve idrak etmek, onlar için, vahşi ve meçhul doğaya alışmak kadar önemli bir meseledir. Bu kişiler, daha çocukluklarından iyi gözlemcidirler, gördüklerini hemen unutmazlar ve bilgi biriktirmeye yatkındırlar. Bu sayede onlar daha iyi okumakta, mesleğe daha çabuk alışmakta, bilim ve teknik alanında daha hızlı gelişme kaydetmektedirler; maddi ve manevi bakımdan onların ufukları daha geniştir.

Soso'nun okuldaki başarılarının bir nedeni de, onun olağanüstü hafızasıydı. Yevgeniy Gromov'un fıkrince, Stalin'in sıra dışı belleği, ömrünün son günlerine kadar değişmeden kalmış ve çevresindekileri şaşırtmaya devam etmiştir. Gromov, Stalin'le 1906'da partinin Stockholm Kongresi'nde tanışan Vorosilov'un hatıralarına dayanarak, onun değişik edebi eserlerden epeyce hacimli parçaları ezbere aktardığını yazmaktadır. Gromov, ayrıca, ünlü Fransız yazarı Romain Rolland'ın yazdıklarını da örnek vermektedir. Maksim Gorkiy, Rolland'a Stalin'in olağanüstü hafızasını anlatmış, Rolland da sonradan bunları yazmıştı. Gorkiy'in anlattığına göre, Stalin bir kere okuduğu sayfayı hiç hata yapmadan tekrar edebiliyordu ve çocuk yaşlarından beri böyle bir yeteneğe sahipti.

Böylece halkın içinde büyüyen çocuk, Gori'de edindiği potansiyeli kullanarak, önce kentin dışına, sonra da vatanın dışına çıkmayı başardı. Bu tür bir sosyal ilerleme ve yükselme durumunda, bazen, kent ve başkentlere yeni gelenler, sadece yurtlarıyla olan bağlarını koparmakla kalmayıp eski soydaşları ve hemşerilerinin yaşam tarzını, kültürünü, âdetlerini, hatta şive ve dillerini bile hor görmeye başlarlar. Böyleleri, tamamen değiştiklerini vurgulayarak kent veya başkentin alışkanlıkları ve davranışlarını benimsediklerini sık sık belirtir, kendi geçmişlerini hatırlatan her şeyi unutmaya çalışırlar. Peki İosif Cugaşvili, eski vatanı, halkı ve milli kültürüyle bağlarını koruyabilmiş miydi?

3. Bölüm

"Babamız Önce Gürcüymüş"

Birçok yazar, Gürcistan'da doğsa da bunun Stalin'in bilincinde önemli bir iz bırakmadığını ve onun "Ruslaştığını" söylemektedir. Radzinskiy, Stalin'in babası Beso'nun evinin kentin Rus mahallesinde bulunduğunu, yakınında ise Rus askerlerinin bulunduğu kışlaların yer aldığını belirtmiştir. Yazar şunu iddia etmektedir:

Çocuklar da Soso'ya Rus çocuğu diyorlardı; çünkü o Rus mahallesindendi. Bu yaklaşım onun bilinçaltında yer edecekti.

Ne var ki Gori'deki yaşlılarının Soso Cugaşvili'ye Rus dedikleri hakkında başka hiçbir kanıt yoktur. Radzinskiy bunu keyfi bir şekilde ortaya atmıştır; Stalin'in bilinçaltında böyle bir şey olduğunu gösteren veya teyit eden bir bilgiye sahip değiliz.

Robert Conquest ise daha keyfi bir tutumla kestirip atmaktadır:

Stalin aslında ne gerçek bir Gürcü, ne de tam bir Rus olabildi. Gürcüler onun hep sinirine dokunurdu.

Conquest gibi Robert Tucker da, Stalin'de zamanla Gürcistan'a karşı bir hazımsızlık oluştuğunu yazmaktadır. Stalin'in bilincinde böyle bir değişimin meydana geldiğini iddia eden yazar, bunu Gürcistan'ın bütün tarihi boyunca yenilmesi, Rusya'nın ise hep kazanmasıyla açıklamaktadır. Bu yüzden de, Tucker'a göre, Stalin, Gürcistan aidiyetini kesin bir biçimde inkâr etmişti. Onun fikrince, böylece Cugaşvili, yenilenler safından kazananlar safına geçmiş oluyordu. Bu arada Tucker, Stalin'in, partinin 12. kongresinde kullandığı "Gürcistan denilen küçük Sovyet toprağı" ifadesine de atıfta bulunmaktadır.*

Stalin'in Gürcistan'a dair daha keskin söylemlerini de bulabiliriz. Sovyetlerin ilk yıllarında Gürcistan'da Sovyet devletine düşman bir rejim kurulmuştu ve Stalin de, bu Gürcistan Cumhuriyeti'nin politikalarını defalarca epeyce sert bir dille taş tutmuştu. O, o za-

* Bu ifadeye, onu tahrif ederek, Radzinskiy de gönderme yapmıştır.

manlar, Tiflis için "menşevik karşıdevrimin dayanağı", Gürcistan için ise "İtilaf Devletlerinin beslemesi" diyordu. Gürcistan'da Sovyet iktidarının kurulmasından sonraki yıllarda da Stalin oradaki yöneticilerin ve parti yetkililerinin birçoğunun tutumunu eleştiriyor, üstelik 1924'te, Sovyet hükümetine karşı ayaklanan Gürcü köylülerini lanetleyerek onların alçak olduklarını söylüyordu. Stalin, partinin 12. kongresinde Gürcistan'ın bir "hırgür arenasına" dönüştüğünü söylemiş, 13. kongrede ise "en hırgürlü cumhuriyet Gürcistan'dır" demişti.

Stalin'in oğlu Vasiliy'in kız kardeşi Svetlana'ya fısıldayarak söylediği şu sözler, sıkça Stalin'in vatanıyla bağlarını kopardığının bir kanıtı olarak gösterilmektedir:

Biliyor musun, babamız önce Gürcüymüş.

Çocukları, Stalin'i de, anneleri ve kendileri gibi Rus sanıyorlardı. Stalin ömrünün önemli bir kısmını Gürcistan dışında geçirmişti, günlük olarak Gürcüce konuşmuyor, Gürcüce sadece annesine mektup yazıyordu. Stalin'in hep Moskova'da ve Moskova çevresindeki köşklerde oturan çocuklarının, babalarının ait olduğu halktan uzak kaldıkları da bilinen bir gerçektir. Svetlana hatıralarında şöyle demektedir:

Altı yaşındaydım ve Gürcü olmanın ne demek olduğunu anlamıyordum.

Bu durumda, ona konuyu anlatmak da kardeşi Vasiliy'e düşüyordu:

Onlar Çerkez cübbeleri giyer ve herkesi hançerle doğrarlardı.

Stalin Çerkez cübbesi giymediği ve hançerle dolaşmadığı için, Vasiliy ve Svetlana, babalarının artık Gürcü olmadığına karar vermişlerdi.

Bununla birlikte, Stalin'in Gürcistan hakkındaki sert ifadelerine yönelik yorumlar da içinde olmak üzere, onun vatanını inkâr ettiğine dair iddialar, aynen çocuklarının saf düşünceleri gibi, ciddiye alınamaz. Stalin, Gürcistan'ın küçük bir Sovyet toprağı olduğunu söylerken, SSCB ile kıyaslandığında gerçekten de çok ufak kalan bu ülkeyi aşağılamayı düşünmemiş, sadece onun Sovyet devletinin bir parçası olduğunu anlatmak istemişti. Stalin'in Gürcistan'la ilgili diğer ifadelerini ise sadece politik kapsamda ele almalıyız; zira bunlarda, o ülkenin halkı, kültürü ve tarihi değil, yöneticileri veya siyasi rejimi kastedilmektedir.

Şu da var ki Stalin Gürcü olmamayı çok istese bile başaramazdı; çünkü milli aidiyet ve kimlik, giyip çıkarılan bir elbise değildir. Etnograflar ve antropologlar bu hususları araştırmaya başlayalı çok zaman olmuş, milli özgünlük, gelenekler, âdetler, yaşam tarzı ve kültürün bilinci nasıl etkilediği, hatta oluşturduğu açıkça ortaya konmuştur. Öte yandan, insan, çocuklukta oluşan algılama mekanizmaları ve değer sistemlerinin etkisinden hiç kurtulamaz; kültürün çoğu, gizli bir şekilde, bilinç kontrolünün ötesinde saklı kalır ve hep etkisini gösterir. Kültürün en küçük parçaları bile, eğer çocukken bilince kazanmışsa, sonradan mutlaka bir şekilde kendini ortaya vuracaktır; çünkü mesele sadece yaşanmışlıktan ve hissetmekten ibaret değildir. Asıl sorun şudur ki insanlar, kültür olmaksızın, hiçbir şekilde bilinçli tarzda hareket edemez ve etkileşemezler.

Stalin, doğumundan itibaren Gürcü milli ortamında büyümüş-tü ve istese bile kültürel temelinden kopamazdı; üstelik ortada onun bunu istediğini gösteren kanıtlar da yoktur. Stalin, ömrünün sonuna kadar Gürcü türkülerini ve halk müziğini sevmiş, Gürcü halk müziği plak koleksiyonu biriktirmiştir. Özellikle de halk türküsü Suliko'nun kaydedildiği plağı dinlemeyi çok severdi. Büyük Şafak filminde, açıkça onun zevkini okşamak için, diğer çok sevdiği türkü, Taltinatela seslendirilmişti.

O, tatilini Kafkasya'da geçirmekten hoşlanırdı ve Gürcistan'ı defalarca ziyaret etmişti. Gromov, onun, her yıl gittiği güneyin dağ manzaralarını seyretmeyi çok sevdiğini kaydetmektedir. O, "Kartli bahçelerinin evladıydı ve banliyölerdeki köşk, yazlık ve dinlenme evlerinin çevresinde bahçe olmasını istiyordu". S. Alliluyeva, babası için şöyle demektedir:

Bahçe, çiçekler ve çevredeki orman, onun için, en sevdiği eğlence, huzur kaynağı ve hobiydi. Doğrudur, o bizzat toprakla uğraşmaz, eline kürek veya tırmık almazdı, ancak bahçedeki her şeyin güzel ve temiz olmasından hoşlanır, her tarafta çokça çiçekler, bitkiler ve meyve ağaçları bulunmasını ister, vişne, elma, domates ve sebzelerin bol olmasını arzu ederdi ve bahçıvandan da bunları beklerdi...

Stalin, çocukken edindiği birçok alışkanlığı ömrünün sonuna kadar bırakmamıştır. Örneğin, yumuşak derili Gürcü çizmeleri giyerdi. Bir tür çelikçomağı hatırlatan Rus halk oyunu *gorodki* ile ilgilenmesi de aynı durumun göstergesi olsa gerektir. Bu oyunda, belirli bir şekilde kurulmuş ahşap figürleri sopayla uzaktan vurup devirmek gerekir. Bu noktada, onun çocukluğundan kalan bazı batıl inançlarını da kaydetmemiz gerekir. Örneğin N.K. Baybakov, anılarında, Stalin'in 1946'da Saratov-Moskova gaz boru hattını inşa

edenlere göndereceği kutlama yazısını yazmaktan vazgeçtiğini belirtmektedir; çünkü yazıya başlarken kâğıdın üzerine büyük bir mürekkep lekesi düşmüş ve Stalin de bunu bir uğursuzluk işareti olarak görmüştü.

Stalin'de tipik dağlı Gürcü alışkanlıkları ve çizgileri bulunduğunu ortaya koyan başka kanıt ve bilgilere de ulaşabiliriz. Örneğin Kruşov ve Mikoyan, onun gerçek Gürcü konukseverliğini ve sofrasının herkese açık olduğunu vurgulamışlardır. Winston Churchill ve Milovan Djilas'ın Kremlin'de ve dinlenme mekânlarındaki yemekler hakkında anlattıklarından, geleneksel Kafkasya sofraları, vazgeçilmez *thamadalar* (masayı yönetenler) ve kadeh kaldırırken yapılan özel konuşmalar yansımaktadır. Stalin'in yemek ve içki tercihleri, her zaman geleneksel Gürcü yemekleri ve şarapları yönündeydi. Ruslarla temaslarında, Gürcistan'la hiçbir ilgisi olmayan işlerle uğraştığında ve Rusça konuştuğunda da onun kimliği bir şekilde kendini gösteriyordu. Konuşurken Gürcü halk deyimleri ve atasözlerini kullanırdı. Onun Rusçası, Gürcü aksanının yanı sıra, Gürcü konuşma kalıplarını da içeriyordu. Bazı araştırmacılar, Stalin'in eserlerinde, Gürcü gramerinin özelliklerini ve izlerini ortaya çıkarmışlardır. Mesela Tucker, Stalin'in cümlede kullanılması zorunlu olmayan ve İngilizcedeki "is" ile aynı işlevi olan "yest" ve "yavlyayetsya" gibi kelimeleri sıkça dile getirmesini, Gürcü gramerindeki fiillerin etkisiyle açıklamaktadır.*

Aslında Stalin'in politik faaliyetlerinde de, büyüdüğü ortamdan edindiği kültürün izlerini görebiliriz. Bir siyasi lider olarak kullandığı dil ve üslupta bu kültürün etkileri açıktır. O, olumlu referanslar verirken, başarılarla ve iyi haberlere tepkisini gösterirken, espri yaparken, resmi ödüllere ad koyarken, toplumsal olayları ve politikacıları değerlendirirken tam bir Rus gibi hareket etmiyordu.

Georgiy Leonidze, Stalin'le ilgili kitabında, dağlar simgesini çok kullanmış ve Stalin'in dağların evladı olduğunu vurgulamıştır; dağlar da, ozana göre, kartalın gölgesidir. Örneğin Orta Rusya'dan bir Rus'un Lenin için "savaşmaktan korkmayan dağ kartalı" ifadesini kullanması pek beklenemez.

Kalkınma yerine hep yükselme ("podyom") kelimesini tercih eden, Stalin sıkça zirve, doruk ("verşina") sözcüklerini kullanırdı.

* Örnek: Oktjabr yest pobeda marksizma v ideologii (Ekim, Marksizmin ideolojideki zaferidir); SSSR yest baza mirovogo revolyutsionnogo dvijeniya (SSCB dünya devrim hareketlerinin üssüdür). Buradaki "yest" sözcüğü İngilizcedeki "is" kelimesinin işlevini görür ve onun tam karşılığıdır. Oysa bugünkü Rusçada onu yazmaya veya söylemeye gerek yoktur.

Onun doğa ile olan iç içeliğini ise, daima kullandığı şu kelimeler ortaya koymaktadır: uçurum, bataklık, çığ, tipi, kökünü kazımak, aşlamak, yeşermek, dikmek, olgunlaşmak, çiçeklenme, bahar vb.

Öte yandan, Stalin'in dilinden hiç düşmeyen bir kelime de kuşkusuz "zafer" di. SSCB marşının güftesini bizzat kontrol eden ve redaksiyonunu yapan Stalin, metnin bazı yerlerini değiştirmişti. Marşın nakarat kısmında şu mısra yer alıyordu:

Bizi zaferlerden zaferlere götürsün Sovyet bayrağı, halkın bayrağı!

Bu arada, Stalin, ülkede bir Zafer Madalyası tesis edilmesini istemişti. İlk Sovyet binek arabasının markası da Pobeda'ydı ("zafer").

Onun konuşmalarında ve eserlerinde bu anlattıklarımızın izlerini net bir biçimde görürüz:

Sovyet devletinin kudretini gereken yüksekliğe ulaştırmalıyız; Sovyet insanları devasa görevlerinin farkındadırlar; partimiz hiçbir dik yamaçta zirve hedefinden kopamaz; ne kadar yükselirsek yükselelim baş dönmesine hazırlıklı olmalıyız.

Stalin'in siyasi propaganda amacıyla kullandığı kalıplar ve ifadeler çevresini de etkiliyor, basınun da yardımıyla kitle kültürünün dağarcığına giriyordu. Parti liderleri onun slogan ve söylemlerini örnek alıyorlardı. Örneğin Stalin, Lenin'i bir dağ kartalına benzetmiştiyse, partinin diğer yöneticileri de aynı benzetmeyi Stalin için kullanıyorlardı. A.İ. Mikoyan, 18. kongredeki konuşmasında şöyle diyordu:

Stalin, mücadeleden korkmayan, Sovyet halkını bilinmedik yollar-
dan komünizmin tam zaferine kadar götürececek bir dağ kartalıdır.

Stalin ayrıca bir bahçıvana da benzetiliyordu. N.S. Khruşov, Stalin'in doğumunun 70. yılında *Pravda* gazetesi için yazdığı "Stalin-ci Halkların Dostluğu Vatanımızın Yenilmezliğinin Güvencesidir" başlıklı makalesinde şunu belirtiyordu:

Yoldaş Stalin, özenli bir bahçıvan gibi, ateşli Sovyet vatanseverliği ruhuna sahip kadroları eğitmekte ve yetiştirmektedir.

O dönemin şarkılarında Stalin'in adı hep ulu dağlar ve zafer gibi kelimelerle bir arada anılıyordu. Güftesi M. İnyuçkin'e ait olan ve o yıllarda radyodan sıkça yayımlanan "Stalin Kantatı" şu mısrayla başlıyordu:

Baştan başa ulu dağlar, zirveden zirveye uçar serkeş kartal...

Bu kantatta “büyük zaferlerin yaratıcısı bilge ve aziz Stalin” den bahsediliyordu. Güftesi M. Alımov’a ait “Stalin Şarkısı” ise şu mısraları içeriyordu:

Stalin halkı zirvelere ulaştırın ve bulutlara kadar yücelten önderdir.

Stalin bizim işimizdir: Stalin kartalın kanatlarıdır...

“Stalin’e Övgü”nün güftesini yazan Maksim Rılskiy de onu bir kartala benzetiyordu:

Ulu dağların zirvesinden koptu güçlü kartal.

Uzaklara uçmasını önleyemezsin, enli kanatlarını kıramazsın...

Kartal uçuşuyla, güneş misali yol gösteriyor önder!

Stalin’in liderliğinde çiçekli bir bahçeye dönüşen ülke, birçok Sovyet sanatçısı ve edebiyatçısı için en önemli temaydı. Azerbaycanlı şair D. Süleymanov, “Büyük Bahçıvan” adlı şiirinde şöyle di-yordu:

Yurt baştan başa bahçe gibi çiçeklendi

Alkış sana büyük bahçıvan!

Rus şairi V. Lebedev-Kumaç, “Bahçıvan” şiirinde Stalin için şu mısraları kaleme alıyordu:

Bahar sabahında bütün ülkemiz

engin bahçe gibi karşımızdadır

Bilge bahçıvansa emeğinin meyvelerine bakıyor gururla.

Diğer bir ozan, M. İsakovskiy ise şöyle demektedir:

Stalin, bahçesinde mertlik ve neşe meyvesi yetiştiriyor

Gelin yoldaşlar şarkı söyleyelim en büyük bahçıvana dair

Gelin en bilge ve en aziz insan Stalin hakkında şarkı söyleyelim.

Berlin’in Düşüşü filminde, Stalin rolünü oynayan aktör Mikhail Gelovani, bir sahnede, bahçede çalışmaktaydı. Stalin döneminde, resim sanatında, çiçekli bahçeye benzetilen ülke, birçok Sovyet kent ve yerleşiminde en çok işlenen temaydı; tabloları, mozaiklerde, duvar panolarında, metro istasyonlarının dekorlarında, resmi binaların ve önemli yapıların ön cephelerinde hep bu tema işlenirdi. Moskova’daki Rusya Geneli Sergi Merkezi’nde veya VDNH diye ünlenmiş Halk Ekonomisi Başarıları Sergisi’nin dev alanlarında yer alan yapıtlar ve örnekler, Stalin zamanının sanat anlayışının ve estetiğinin izlerini günümüze kadar taşımıştır. Bu örneklerde, köylü

* Stalin döneminde burası Birlik Geneli Köy Ekonomisi Sergisi’ydi.

emeğini, ürünleri, bolluğu ifade eden salkımlar, başaklar ve köydeki bereketi yaratan emekçilerin figürleri ön plandadır.

Stalin emeğin övülmesini ve yüceltilmesini her zaman teşvik etmiştir ve bu, anlaşıldığı kadarıyla, onun bilincinde daha çocukluğunda oluşmuş kahramanlık ve yücelik düşüncesine uygun düşmekteydi. Stalin "Sovyet ülkesinde emeğin, onur, mertlik ve kahramanlık meselesi" olduğunu ilan ediyordu. Devletin en önemli sivil ödülü ve unvanı olan Sosyalist Emek Kahramanı ödülü ve unvanı Stalin döneminde tesis edilmişti. Savaş yıllarında ise, kahraman kelimesi, halk ve askerler için kullanılan başlıca sıfattı. Orduda ve üretim dışı diğer alanlarda gösterilen yiğitlik ve cesaret karşılığında Sovyetler Birliği Kahramanı unvanı ve madalyası veriliyordu.

Stalin döneminde sanat ve edebiyatta öne çıkan bir başka tema da anneydi; unutmamak gerekir ki Gürcü halk geleneğinde anne kutsaldır ve ona saygı her şeyin üzerindedir. Stalin ölümüne kadar annesini hep düşünmüş, ona dikkat göstermiş, ona Gürcüce mektuplar yazmış, onun rahat olması ve sağlıklı kalması için gereken her türlü özeni göstermiştir. Yekaterina Cugaşvili, onun için, anneliğin sembolü, fedakârlığın ve sevginin ta kendisiydi.

Daha savaş bitmeden Sovyetler Birliği'nde çok sayıda çocuk sahibi anneler için 1. ve 2. Derece Annelik Nişanı, 1., 2. ve 3. Derece Fahri Annelik Madalyası tesis edildi; ayrıca Kahraman Anne Madalyası da veriliyordu. Öte yandan, savaş başladığında, ressam Irakliy Toidze "Ana Vatan Çağırıyor!" sloganlı ünlü afişini yapmıştı. Afişteki anne, halkı, vatani faşist işgalcilerden korumaya çağırıyordu ve bu resim, savaş yıllarında, ülkenin her tarafında vatani savunmanın sembolü olmuştu.

Bunların yanı sıra, aile konusu ve aile bağları da Stalin için çocukluktan beri çok kutsaldı; oysa Cugaşvili ailesinin hayatı kolay olmamıştı. Zubalovo dinlenme köşkünde onun birçok akrabası oturuyordu, ancak Stalin onları hiçbir zaman yüksek ve önemli görevlere getirmede. Stalin zamanında "aile, sülale" demek, liderin devlet mercilerinde ve iktisadi alanda belli bir konuma gelmiş akrabaları demek değildi. O, aileye saygı ve sevgisini çok farklı bir şekilde ifade ediyor, bu saygı ve sevgiyi, Sovyet halkları ve sınıflarına yaklaşımlarıyla ortaya koyuyordu. O hep "hakların ailesi, SSCB halkları ailesi, kardeşlik ülkesi, işçi ve köylülerin kardeşliği" gibi ifadeleri öne çıkıyor ve böylece ülkede bu ifadelerin sürekli biçimde kulla-

* Çocuk sayısı 10 ve üzerinde olan annelere -ç.n.

nılmasma da öncülük ediyordu. Stalin'in sıkça dile getirdiği birçok ifadede de aile fikri ön plandaydı:

Sovyet halkıyla ordusu bir ailedir; dünyanın hiçbir ülkesinde halkın orduya sevgisi ve özeni bizdeki seviyede değildir.

Söz konusu "halklar ve sınıflar ailesinde" Stalin baba rolünü oynuyordu ve kendisine böyle bir baba muamelesi yapıldığında, buna itiraz etmiyordu. Ünlü Kazak akını (halk ozanı) Cambul Cabayev bir şiirine şöyle başlıyordu: "Ey sevgili abam, aziz öğretmen..." S. Alımov'un şarkısında ise "kahraman halkımız, Stalin babayı yüceltiyor" denmekteydi. N.S Khruşov, Stalin'in 70. doğum yıldönümüyle ilgili yazısını şöyle bitiriyordu:

Öz babamız, bilge öğretmenimiz, partinin, Sovyet halkının ve bütün dünya emekçilerinin dahi önderi Yoldaş Stalin'in şanı yükselsin!

Baba rolü çocukları da gündeme getiriyordu; Stalin'in çocukları çok sevdiğini daima vurgulaması ve Sovyet devletinin çocuklara özen göstermesi bir tesadüf değildi. Kendisi ideal olandan çok uzak bir çocukluk yaşadığındandır ki Stalin, çocukların gelişmeleri ve yararlı birer yurttaş olmaları için uygun refah koşulları ve imkânların ne kadar önemli olduğunu biliyordu. 1933'te, Stalin, çocuk eğitimi sorunlarını inceleyen Amerikalı Albay Robinson'la konuşurken bu konuya bakışını şöyle açıklıyordu:

Kapalı ortamda, dar ve katı kurallar çerçevesinde, gerekli özgürlük ortamına sahip olmaksızın ve inisiyatif alması teşvik edilmeksizin, çocuk, yeteneklerini geliştiremez... Bizde çocuğu dövmüyorlar ve ona çok ender hallerde ceza veriyorlar, ona kendi tercih ettiği yolda yürümesi için imkân tanıyorlar. Çocuklara, onların eğitimine, gelişmesine hiçbir yerde Sovyetler Birliği'nde olduğu kadar özen gösterildiğini düşünmüyorum.

Elbette ki bu sözleriyle, Stalin, çocukların SSCB'deki fiili durumunu değil, daha çok olması gerekenleri, çocuklara sağlanması icap eden koşulları kastediyordu. SSCB'de yürütülen siyasi propaganda da sürekli Stalin'in çocuklara ve gençlere olan sevgisini dile getiriyordu; o yılların birçok sloganı, afişi ve pankartı bunu açıkça ortaya koymaktadır:

Yaşasın Sovyet çocuklarının en iyi arkadaşı Stalin! Mutlu çocukluğumuz için Stalin'e teşekkür ederiz!

Birçok fotoğrafta ve resimde, Stalin, SSCB'nin değişik halklarının çocuklarıyla birlikte görülüyordu. Mozole yanında Stalin'e çi-

çekler sunan, *pioner* kravatı takmış küçük kız öğrenci, Sovyet halklarının kuşakları arasındaki sıkı devamlılığı ifade etmekteydi.

Bu gibi ritüelleri teşvik ederken, Stalin, herhalde çocuklara karşı samimi ve sevgi dolu şefkatini göstermeye çalışıyordu. S. Alliluyeva, anılarında, Stalin'in çocuklara karşı "ancak Gürcülere has sıcaklık ve şefkatle yaklaştığı"nı yazmıştır. Kendisinin üç çocuğu varken (Yakov, Vasiliy ve Svetlana) bir uçak kazasında yaşamını yitiren parti MK Üyesi Artyom'un (F.A. Sergeyev) yetim kalmış oğlunu evlatlık edinmesi, Stalin'in çocuk sevgisine diğer bir örnektir. Kızı Svetlana'ya yazdığı mektuplarda, onun çocuklara karşı olan sevgisinin başka örneklerini de görebiliriz. O, küçük kızına "Küçükhanım Setanka" diyor ve ondan "emirler" beklediğini yazıyordu. M.A. Svanidze, güncesinde, böyle "emirler" den birinden söz etmektedir:

Seninle birlikte tiyatro veya sinemaya gitmem için izin vermeni emrederim.

Svanidze şunları da anlatmaktadır:

Svetlana küçükhanımdı ve onun sekreterleri vardı: 1. Babası; 2. Kaganoviç; 3. Molotov ve ardından Orconikidze, Kirov vb. Svetlana emirler yazıyor, babası da imzalıyordu; sonra bunlar raptiye ile yemekhane telefonlarının üzerindeki duvara asılıyordu. Babası daima emirlere uyar ve itiraz etmezdi. O kızını çok seviyor ve bunu açıkça belli ediyordu. Son altı ayda Vasiliy de babasıyla birlikteydi.

Stalin'in çocuk sevgisi, elbette, sadece kendi ailesiyle sınırlı değildi. S. Alliluyeva'nın anılarında yazdığına göre, "onun dinlenme evindeki duvarlarda kocaman çocuk resimleri ve fotoğrafları görülmeye başladı: kayak süren çocuk, çiçek açmış vişne ağacının altında duran bir çocuk vb." Birkaç kişinin hatıralarında belirtildiği üzere, Stalin'in ikametgâhındaki yatak odasının duvarına, *Ogonyok* haftalık dergisinden kesilmiş, buzağıya süt veren bir kız çocuğunun resmi yapıştırılmıştı. Stalin'in korumaları Ribin ve Vlasik, yolda çocukları görünce onun çoğu zaman arabasını durdurduğunu, bazılarını arabasına alıp gezdirdiğini, yoldaki büfelerden aldığı şekerleri onlara ikram ettiğini anlatıyorlardı. Vlasik'in söylediğine göre, Stalin defalarca arabasını durdurmuş, tesadüfen gördüğü çocuklarla konuşmuş ve onlara sevgisini ifade etmişti. Belki de bu tür konuşmalar, onun uzak mazide kalmış çocukluğuyla ilgiliydi.

Muhtemeldir ki Stalin, kendi çocukluğunun geçtiği şartları ve ortamı düşünerek, *pioner* örgütleri kurulmasına öncülük etmişti.

* Bir tür izci -ç.n.

Partinin Mayıs 1923'te düzenlenen kongresinde, Stalin, örgütlenme meselelerine ilişkin konuşmasında, bu konuya çok önem vermişti. Başta izcilik olmak üzere birçok Batı ülkesindeki çocuk kurumlarının etkisiyle ortaya çıksa da, *pioner* örgütlerinin politik amacı farklıydı. SSCB genelinde, okullar bazında oluşturulan bu örgütler, sadece oyunlar ile faydalı alışkanlık ve becerileri geliştirmeye yönelik değildi. *Pioner*, öncü, ilk yol açan demektir ve bu örgütlerin başlıca amacı, toplumsal ve politik faaliyetler aracılığıyla örnek gençler yetiştirmektir; bu açıdan bakıldığında, bu tür çocuk oluşumları başka ülkelerde hiç görülmemiştir. Stalin döneminde, *pioner* yaşamı, özel bir yaşam tarzı demektir: SSCB'de *pioner* yaşındaki (10-14 yaşındaki) bütün çocuklar, okulda sınıflarında *pioner* mangası, ekibi, takımı ve başka birlikleri oluşturup okul salonlarında, *pioner* saraylarında ve kulüplerinde toplanır, rapor verir, yöneticilerini seçer, geziler ve kamplar düzenler, kamp ateşleri yakar, özel şarkılar ve marşlar söylerlerdi. *Pioner*lerin özel bir marşı, bayrakları, davul ve kalk boruları, rozetleri ve kırmızı renkli üç köşeli kravatları vardı. Belki de Stalin, *pioner* çocukların, büyükleri taklit ederek kahramanlara benzemek istediklerini düşünüyordu; zira o da çocukken halk kahramanı Mendiya veya Aleksandr Kazbegi'nin ya da İlya Çavçavadze'nin roman kahramanları rolüne soyunuyordu. Öte yandan *pioner* örgütleri, Sovyet insanının politik bilincini şekillendiren ilk hazırlık aşaması olarak düşünülmüştü ve ardından Komsomol' ve ondan sonra da Komünist Partisi üyeliği geliyordu. Kırmızı kravatlı *pioner* çocuklar Sovyet ülkesinin geleceğini temsil ediyor ve devletin, partinin, değerlerin ve ideolojinin mirasçıları olarak eğitiliyorlardı. Görüldüğü kadarıyla, Stalin, SSCB lideri olduktan sonra, defalarca çocukluk çağındaki dileklerini ve değerlerini hatırlamış, onları dev Sovyet devleti zemininde yüceltmeye ve gerçekleştirmeye çalışmıştır ve bu çaba, yeni zeminde gür ve bol ürün vermiştir. Stalin'in yaşam şartları sonraları tamamen değişse de, onun bilincine çocukluk yıllarında yerleşmiş izlenimler, değerler ve algılar, görüldüğü kadarıyla hiç silinmemiştir.

Bu arada, Gürcistan'a duyduğu bağlılıktan dolayı, Stalin'in Rusya'yla, onun tarihiyle ve Rus kültürüyle kaynaşması ve bunları dünya görüşünün bir parçası haline getirebilmesi de kolay olmamıştır. *Marksizm ve Milli Mesele* eserinde Stalin şöyle yazıyordu:

Gürcistan'da ciddi herhangi bir *Rus karşıtı* milliyetçilik yoktur... çünkü her şeyden önce orada kitle içinde bu tür milliyetçiliği tetikleyecek Rus toprak ağaları ve/veya büyük Rus burjuvazisi bulunmamaktadır.

* Komünist Gençler Birliği -ç.n.

Fakat buna rağmen, kaybedilmiş bağımsızlık nostaljisi, Gürcistan'daki nüfusun belirli bir kısmında yaygın bir duyguydu. Leonidze de bu tür eğilim ve fikirleri ele almıştır.*

Leonidze'nin kitabında, Gürcü halkı ile Rusya arasında ta ortaçağda kurulmuş bağlantı ve ilişkilerden hiç bahsedilmemiş, sadece 19. yüzyıl sonunda Gürcü ve Rus emekçilerinin çarlık rejimine karşı mücadelesinden söz edilmiştir. Sovyet tarihçilerinin tezlerine göre, Gürcistan'ın Rusya'ya katılması, onu Osmanlı ve İran devletleri tarafından esaret altına alınmaktan kurtarmıştır. Leonidze ise kitabında bu konuda şöyle yazmaktadır:

Çar kandırmaca ve yalanla hepsini kendine bağladı / O bize gündüz yerine geceleri verdi / Bizi aslandan kurtardı, kaplana teslim etti / İşte böyledir Hıristiyan merhameti... Sen bizi susturdun, yurdumuzu yağmaladın / Korkunç idamları sevdiğinden darağaçları kurdun.

Yazar, Gori'deki Rusya çarlık ordusu kışlaları hakkında da şunları belirtmektedir:

Kışlada çar çizmelerinin sesinden kulaklar tutuluyor / Yad toprağında keyfine göre yürüyor askerler parlayan süngüleriyle.

Ardından şair, Stalin'in büyük dedesi Zaza Cugaşvili'nin isyan etmesinden bahsetmektedir:

Rus çarı fikir değiştirdi ve sözünden döndü aniden / Kartli'ye hamilik ederken kendisi ikiyüzlü düşman oldu."

Leonidze eski dargınlıkları hatırlatmakta ve Rusya çarlık rejiminin bütün diğer Rus olmayan halklar gibi Gürcü halkına da sömürgeci bir baskı uyguladığını, Rus yönetiminin Gürcü tarihini, dilini ve kültürünü hiçe saydığını, Gürcüce eğitimin yokluğunu, halkın sesini çıkaramadığını anlatmaktaydı. Leonidze, Rus araştırmacı yazar ve gazeteci Katkov'un 1882'de, *Moskvoskiye vedomosti* gazetesinde yayımlanan yazısına, neredeyse elli yıl sonra tepki gösteriyordu. Katkov, D. Eristavi'nin tarihi *Vatan* adlı piyesinin tiyatro sahnesindeki yorumuna dudak bükerek taş atmıştı:

Sahne çalışmasına harcanmış bunca paraya ve zamana yazık olmuş; neyse ki dekorlar, kostümler, aksesuarlar ve eski Gürcü bayrakları, buradaki Grofrua Sirki'ne satılarak bu masraflar telafi edilebilir.

* Gürcistan, Rusya'ya katıldığı zaman, değişik Gürcü beylikleri ve prensliklerinden ibaret olup İran ve Osmanlı devletlerine bağımlıydı.

** Burada Leonidze, Rus devletinin Gürcü prensliklerine bağımsızlık tanımamalarını kastetmektedir

Georgiy Leonidze, bu yazının, çıktığı zaman gereken tepkiyi görmemesi ve gereken cevabı almamasına hayıflanarak şöyle yazıyordu:

Biz o zaman zincirlenmiştik, ama dans ediyorduk / Oysa yüreklerimiz yanıyordu / Sen bizim ünümüz ve şarımızın bayrağını gezici sirke nasıl satarsın?

Aslında Gürcü halkının belleğinde, buna benzer çok sayıda darıgınlık ve üzüntü vardı. Mart 1939'da, partinin 18. kongresinde, Gürcistan KP MK 1. Sekreteri N.K. Çarkviani'nin, çağdaş Gürcü tiyatrosunun gelişmesinden bahsederken, devrim öncesi Kafkasya Genel Valisi Kont Sollogub'un Özel Görevler Memuru tarafından yazılan ve Gürcüleri aşağılayan bir raporunu örnek vermesi bir tesadüf değildi. Bu raporda şöyle yazılmıştı:

Gürcü tiyatrosundan hiç bahsetmeye değmez ve tiyatrolara tahsis edilen bütçeden bu tiyatro için harcanan birkaç kuruşa bile yazık olur... Tiyatronun oyuncu kadrosu vahşilerden oluşuyor... Gürcü tiyatrosuna sadece bir tek şartla izin verilebilir: eğer yönetim, kitleye milli tribünden hitap etmek istiyorsa. Bu durumda konu yön değiştirecek ve yüce polisin bir önlemine dönüşecektir. Böyle yapılırsa bunun yararına şüphe yoktur; ancak yönetime Gürcü bir yazar değil, aydın ve kültürlü biri atanmalıdır.

Bu raporu elli yıl sonra yorumlayan Gürcistan parti lideri Çarkviani, konuşmasını şöyle bitirecekti:

Çarlık devleti, şimdi SSCB içinde yer alan onlarca halka işte böyle davranıyordu.

SSCB resmi tarih tezi ve dolayısıyla da resmi siyasi propagandası, devrim öncesinde Rusya'nın bir halklar hapishanesi olduğunu vurguluyor, bu doğrultuda, halkların milli onurunun ayaklar altına alındığını ortaya koyan örnekler gösteriliyordu. Leonidze de kitabında bu tür bir örnek veriyordu:

Sen Gürcü müsün? –Evet! –Çok yazık. / Vatanın neresi senin, söyle bakalım. / Gürcistan! –Atıyorsun! Ne Gürcistan'ı? / Rusya İmparatorluğu diyeceksin, anladın mı? / Hadi bakalım söyle: Rusya İmparatorluğu! / Gürcistan mı kaldı aptal? / Senin yerin koğuştur, koddadır!

Stalin'in okul arkadaşları ve yaşitlarının ifadelerine göre, Leonidze burada, Gürcistan'ı ve Gürcüceyi sevmeyişini saklamayan Rusça öğretmeni Lavrov'u anlatıyordu.

Kitapta, Gürcistan'ın devrim öncesi Rus çarlık rejimi altındaki gerçek durumu ve esaret ortamı hakkında yazılanları kendisi de doğru bulmuş olacak ki Stalin, Leonidze'nin kitabının basılmasına itiraz etmemişti. Muhtemeldir ki o, Gürcistan'ı aşağılayan ve Gürcüceyi hor gören öğretmenle kendisi arasında geçen ve kitapta yer alan münakaşayı da unutmamıştı. Gürcistan'la ilgilenmeyen, kendi halkından kopan, vatanına sırt çeviren ve Tucker'ın yazdığı gibi "Gürcistan'ı yenenler" in yanında saf tutan birinin, Leonidze'nin kitabının basılmasına izin vereceğine inanmak zordur. Çünkü bu kitaptaki yoruma göre, Rusya, Gürcistan'ı sinsi bir yalan ve tuzak sonucunda kendi topraklarına katmıştı ve bu dönem, bir milli aşağılanma ve felaket dönemi idi.

Öte yandan, Stalin, daha çocukken farklı dil, din ve kültürlerle tanışmıştı; Ruslara yönelik sempatisi de kazananın tarafında olmakla ilgili değildi. Stalin'de dış dünyaya karşı çok büyük bir ilgi vardı. Ünlü uçak tasarımcısı A.S. Yakovlev'le konuşurken, Stalin, çocukluğunda 19. yüzyıl Batı yazarları Jules Verne, Mayne Reid, Gustave Aimard'ın macera kitaplarını nasıl heyecanla okuduğunu anlatmıştı. Stalin, Ruhban lisesinde onunla birlikte okuyanların anlattıklarına göre, Shakespeare, Schiller, Thackeray, Erckmann-Chatrion gibi yazarların kitaplarına ilgi duyuyordu. Daha sonra İbsen, France, Bret Harte, Alphonse Daudet, E.L. Voynich ve birçok başka Avrupalı ve Amerikalı yazarın eserlerini de okumuştur. Andrey Gromiko'nun hatırladığına göre, Stalin, ayrıca Heine, Balzac, Hugo, Guy de Maupassant gibi Batı yazarlarının kitaplarını da okumuştur ve özellikle de Maupassant'ı çok beğeniyordu. Stalin bu yazarların eserlerini gayet iyi biliyor, bunlardan örnekler veriyor, kahramanlarının isimlerini aklında tutuyor, konuşmalarında bunlarla kıyaslama yapıyor, çevresindekilere bu yazarları okumalarını öneriyordu.

Stalin Batılı bestecilerin eserlerini dinlemeyi de severdi; özellikle Verdi'nin *Aida* operasını çok dinlerdi. Yani onun diğer ülkelere ve kültürlere yönelik ilgisi "kazananın tarafında olma" arzusundan değil, milli ve yerel kültürün sınırlarını aşma isteğinden kaynaklanıyordu. Marx ve Engels'in enternasyonalist teorisini de bu yüzden ki kolayca benimsemişti ve sonraki dönemde milli sorunlara karşı enternasyonalist yaklaşımı da aynı nedenden kaynaklanıyordu.

Görünen o ki hayatının belirli bir aşamasında, Stalin, enternasyonalist değerlerin zafere ulaşacağına kesinlikle inanmıştı ve bu nedenle de, uluslararası yapay bir dil olan Esperantoyu öğrenmeye başlamıştı. Ne var ki çok iyi, hatta olağanüstü belleğine rağmen, Esperanto öğrenme gayretlerinde başarısız olmuştu. Kendi başına

Almanca ve İngilizce öğrenme girişimlerinden de bir sonuç alamamıştı. Özellikle Bakü'de, Kafkasya halklarından ve başka uluslardan kişilerle çok sayıda teması olsa da, Stalin, yine onların hiçbirinin dilini öğrenememişti. Böylesine ender görülen hafızası ve yetenekleriyle, bu tür çokuluslu ve çok kültürlü bir ortamda dil öğrenemeyişi tuhaf gözükabilir, hatta inanılmaz gelebilir. Ancak şu veya bu yabancı dili öğrenmiş herkes veya yabancı dil öğreten her öğretmen, sadece mekanik şekilde sözleri seslendirerek ve gramer kurallarını ezberleyerek yabancı dil öğrenilemeyeceğini bilir. Bir yabancı dil, o dilde yazılmış metinler üzerinde çalışmakla, derslerle, yabancılarla yapılan temaslara, yabancı dilde düşünmek ve konuşmakla öğrenilir; ama eğer öğrenci, zorunluluk hissetmez ve çok önem vermezse, yabancı dili yine de öğrenemez.

Stalin'in yabancı dil öğrenme konusunda başarısız olması, belki de pratik yapamamasından kaynaklanmıştır; zira kılavuz kitaplarından öğrendiklerini uygulamak da önemliydi. Ayrıca o, anlaşılan o ki herhangi bir yabancı dili öğrenmeyi yeterince önemli görmemişti ve anlaşıldığı kadarıyla, onun fikrinde, İngilizce veya Almancayı anadili seviyesinde bilmek gereksiz bir hedefti. Stalin başka bir dili anadili olarak benimseyemezdi; çünkü çocukluktan beri duygusal olarak vatanına ve kendi anadiline bağlıydı.

Bu konuda sadece Rusça bir istisnaydı ve Stalin mükemmel şekilde Rusça öğrenmiş, bu dili benimsemişti. Roy Medvedyev, Stalin'in, ömrünün sonuna kadar doğru dürüst Rusça konuşmadığını ve öğrenemediğini iddia etmektedir. Ona göre, Stalin, Rusçayı çok yavaş, boğuk ve kaba bir Gürcü aksanıyla konuşuyordu. Medvedyev'in mantığına bakılırsa, Moskova'da çarşıda bağırان ve dil döken çenebaz pazarcılar Rusçayı daha iyi bilmekte ve daha iyi konuşmaktadırlar. G.K. Jukov'dan tutun birçok ünlünün anlattığı gibi, Stalin, Kafkasya aksanıyla konuşsa da, Rusçayı, eserler yazabilecek derecede mükemmelen biliyordu. Stalin'in ses kayıtları, konuşmalarının plakları bize kadar ulaşmıştır, ama kayıtlar onun gerçek konuşması hakkında yanlış fikir de verebilir. Stalin'in akrabalarından M.A. Svanidze, Stalin'i ilk defa radyodan duyduğunda onun sesini tanıyamamış ve günlüğüne şöyle bir kayıt düşmüştü:

Tuhaftır ki onun sesini tanıyamadım, mikrofondan gelen sesin tonu çok başkaydı ve en önemlisi de, aksan, gerçekte olduğundan nerdeyse yüzde yüz daha belirgindi. O Rusçayı gayet pürüzsüz konuşur, kullandığı ifadeler ve kalıplar da halk Rusçasına yakın-

dır, ancak mikrofondan gelen ses, gerçekte Şalva Eliava'nın sesine benziyordu.*

Gürcüceyi mükemmel bir şekilde bilen Stalin, Rusçaya da aynı derecede hâkim olabilmeyi amaç edinmişti ve örneğin Mareşal G.K. Jukov'un anlattıklarına bakılırsa, o, gerçekten de bu hedefine ulaşmış, Rusça edebi dili, kalıpları, benzetme ve deyimleri öğrenmişti. Stalin, Rusçaya hâkim olmasının yanı sıra, Rus edebiyatı ve kültürünü de çok iyi biliyor, Rus müziği ve sanatından anlıyordu. Çünkü bunları benimsemesi konusunda Stalin'in karşısında psikolojik bir engel veya önyargı yoktu. Doğrudur, birçok Gürcü yurtsever gibi Stalin de ülkesi ve halkı hakkında sarf edilmiş aşağılayıcı sözlerin, Gürcüce yasağının vb hiçbirini unutmamıştı ve bu tür aşağılayıcı sözleri Rusya'nın öyle çok saygın ve büyük şahsiyetleri söylememiş olsalar da, bu konudaki dargınlığının izleri hep kalmıştır.

Fakat öte yandan, devrimcilerin Rusya için "halklar hapishanesi" ifadesini kullanmaları da epeyce abartılı bir yaklaşımdı. Ortodoks olmayanlara bazı meslekler yasaklanmış, Ruslaştırma politikası uygulanmış ve ayrıca kimi halk önderleri ve dini temsilcilerin ikamet bölgeleri sınırlanmış olsa da, Rusya'da Ortodoks mezhebinden olanların önünde herhangi bir engel yoktu. Gürcüler, Ortodoks oldukları için, Rusya'da memur ve asker olabiliyorlardı. Ayrıca Rus milli karakterinde ırkçılık veya milli hoşgörüsüzlük hiçbir zaman hâkim yaklaşım olmamıştır. Bundan dolayıdır ki Rus olmayan birçok halka mensup insanlar Rus toplumuyla kaynaşabilmiştir. Üstelik iki Ortodoks halk olan Ruslar ve Gürcüler arasında çok eskiden beri süregelen tarihsel ilişkiler de vardı ve bu yüzden, Gürcistan gönüüllü olarak Rusya devletine katılmış, iki halk arasında sıkı dostluk bağları oluşmuştu.

Napolyon'a karşı savaş döneminde, Prens Bagration'un Rus halkının da kahramanı olması bu dostluğun örneğidir. Öte yandan Rus şairler ve yazarlar Gürcistan'ın doğasını ve insanlarını daima övmüş, hayranlıkla anlatmışlardır. Tarihten kaynaklanan bazı dargınlıklar ve anlaşmazlıklara rağmen, bu iki halkın birçok ortak değeri ve kültürel yakınlığı vardı; Stalin bunun farkındaydı. Stalin, devrimden ve SSCB'nin kurulmasından çok daha önce, Rus ve Gürcü haklarını ayıran derin bir uçurum olmadığını anlamıştı. Daha 1901'de, *Brdzola* (Kavga) gazetesinde çıkan yazısında, o, Kafkasya için "Rusya'nın bir köşesi" ifadesini kullanmış ve Gürcistan'a da bu köşenin bir parçası demişti. Çocukluğundan başlayarak, Sta-

* Şalva Eliava, 1930'lu yılların ortalarına kadar hükümette önemli görevlerde çalışmış, ünlü bir Gürcü devrimciydi, tasfiyeler sırasında idam edilmiştir.

lin, Gürcistan ve Kafkasya'yı dev bir ülkenin ayrılmaz bölgeleri olarak algılamıştır. Görünen o ki Gürcistan'ın Rusya ile bir bütün olduğu gerçeği, Stalin için, yukarıda söz edilen Sollogub, Katkov ve Lavrov'un söylediklerinden çok daha önemliydi. Stalin, Rusların kültürü, coğrafyası, tarihi, yaşam tarzı, manevi değerleri ve dilini öğrenirken, bunu bir ayrıcalık veya çıkar elde etmek ve "Gürcistan'ı yenenlerin tarafında" kendine bir yer edinmek amacıyla yapmıyordu. O, anadilini ve kendi milli kültürünü sevdiği kadar Rus kültürünü ve dilini de sevmiştir. Konuşmalarında sıkça Rus atasözlerini ve deyimlerini kullanıyor ve bazılarını, elbette ki daha çok tercih ediyordu: *Molodets protiv ovets, a protiv molodtsa sam ovtsa* (Koyunlara karşı yiğittir, yiğitler karşısında koyundur). *Yesli bı da kabı, vo rtu rosli bı gri bı* (Eğer ve şayet ile olsaydı, ağzın içinde mantar biterdi). *Rıbak rıbaka vidit izdaleka* (Balıkçı balıkçıyı uzaktan görür). *Pokaji, gde raki zimuyut* (Yengeçlerin kışı nerede geçirdiklerini göster). *Day duraku pomolit'sya, on sebe lob rasşıbyot* (Aptala dua et dersin, gider alnunu yarar). *Zahoteli podelit' pirogi i pıski, a podelili sinyaki i şışki* (Börek ve poğaçaları paylaşmak istediler, ancak mor çürük ve şişkinlikleri paylaştılar).

Gürcü halk türkülerini seven Stalin, Rus halk türkülerini de aynı sevgiyle dinliyordu. Molotov, hatıralarında, Stalin'in plaklarından bahsederken, bunların içinde çok sayıda Gürcü ve Rus halk müziği plakları bulunduğunu, Pyatritskiy Korosu'nun türkülerini dinlemeyi çok sevdiğini kaydetmiştir. Rus kültürü, gelenekleri, sanat ve edebiyatına aşinalığı arttıkça, Stalin, Gürcü ve Rus halkları arasındaki ortak değerlerin daha çok farkına varıyordu. Stalin ve onun gibi birçok Gürcü aydın, jeopolitiğin önemini anlıyor ve Gürcistan tarihindeki en dramatik olayların, bu ülkenin eskiçağdan beri dünyanın önemli bir yol kavşağında, Asya ile Avrupa arasındaki anayol üzerinde bulunmasından kaynaklandığını biliyorlardı. Bu bağlamda, Stalin, dev Rusya'nın iki büyük uygarlık arasında bir seçim yapmak zorunda kaldığını da görebiliyordu. *Marksizm ve Milli Mesele* adlı eserinde, o, şöyle yazıyordu:

Rusya, Asya ile Avrupa'nın, Avusturya ile Çin'in arasında yer almaktadır.

Rusya, Türkiye ve İran arasında kalan Gürcistan'dan bakılınca, bu jeopolitik yaklaşımın doğru olduğu ortadadır; o sırada söz konusu coğrafyada birçok halkın devletinin olmadığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Bazılarına göre bu yanlış bir genellemeydi; çünkü Rusya, sıra dışı ölçüde geniş bir ülkeydi ve Avrupa ile Asya'nın çok büyük bir kısmını kapsıyordu.

Rusya, bu coğrafi konumuyla, dışarıdan gelecek tehlikelere daima açıktı ve dolayısıyla da her an savaşa hazır olmalıydı. Ancak Gürcistan küçük bir yöreydi ve dış tehlikeler aslında onun varlığı ile yokluğunu belirliyordu. Bu küçük arazide manevra yapacak veya geri çekilecek alan bulmak mümkün değildi. Stalin, Gürcistan'ın tarih boyu işgal ve istilalara hedef olduğunu çok iyi biliyor ve Rusya tarihine bu çerçeveden bakıyordu. Tucker'a kalırsa, Stalin, Rusya'ya baktığında, karşısında sadece sürekli zaferler kazanan, hep galip gelen bir ülke görüyordu; oysa Stalin, eski Rusya'nın daima akınlara ve işgallere uğradığını da unutmuyordu. 1931'deki konuşmalarından birinde, o, şöyle diyordu:

Yeri gelmişken, Rusya'nın tarihsel bir belası da, onun geriliği ve bu yüzden aralıksız olarak hep ezilmesidir. Onu Moğol-Tatarlar ezdi. Onu Türk beyleri ezdi. Onu İsveçliler işgal etti. Onu Litvanya ve Polonya *pan*ları ezdi. Onu İngiliz ve Fransız kapitalistleri ezdi. Onu Japon baronları ezdi.

Bu görüş genelde doğru olmakla birlikte, Rusya, Gürcistan'dan farklı olarak, bunların hepsiyle baş etmeyi başarmış ve hepsini yenmişti. Stalin'in, Gürcistan gibi hep işgal ve akınlara maruz kalan, ama sonunda savunmayı bırakarak taarruza geçen Rusya'nın tarihindeki ünlü komutanlardan sıkça bahsetmesi bir tesadüf değildi. 7 Kasım 1941'de, orduyu artık Moskova varoşlarına kadar ulaşan cepheye uğurlarken Kızıl Meydan'da yaptığı konuşmasında, büyük Rus komutanların isimlerini sıralamış ve onların halkın şanlı tarihini sembolleri olduğunu dile getirmişti. Bu Rus komutanları sıkça methettiği için Stalin'e Rus diyenler az değildir. Ne var ki o, Gürcü komutanları da unutmamıştır. Stalin, Almanya ile savaş sırasında, Belarus Cephesi'nde, Hitler ordusuna karşı hazırlanan taarruz operasyonuna Bagration adını vermişti. Savaşın en kızgın zamanında iki bölümden oluşan bir film çekilmiş ve sinemalara dağıtılmıştı. *Didi Mouravi* (Büyük Komutan) adlı bu filmin başkahramanı, 17. yüzyılda yaşamış Gürcü komutanı Georgiy Saakadze'ydi.* Rus yazar A. Antonovskiy, İranlı işgalcilere karşı halkı seferber ederek önemli zaferler kazanan bu komutan hakkında birkaç ciltten oluşan *Büyük Mouravi* adlı bir roman yazmış ve bununla edebiyat alanında Stalin Ödülü almıştı. Ancak Gürcistan'ın SSCB'nin boyutlarına göre çok ufak kaldığını dikkate alan Stalin, Gürcü komutanları, ünlü Rus komutanlar Aleksandr Nevskiy, Aleksandr Suvorov, Mikhail Kutuzov, Fyodor Uşakov, Pavel Nakhimov ve hatta Ukraynalı Bogdan Khmel'nitskiy ile bile kıyaslamaktan uzak durmuştur. Savaş yıllar-

* Georgiy Saakadze, İran yanlısı Gürcü Prens ve derebeylerinden kurtulmak için Osmanlı devletine sığınmış ve burada idam edilmiştir.

rında Rusya tarihindeki ünlü komutanların adlarını taşıyan nişan ve madalyalar tesis edilmişti.

Stalin 7 Kasım 1941'de yaptığı konuşmada Rus halkının şanlı evlatlarından bahsederken, özellikle büyük yazarları vurguluyordu. Şota Rustaveli'nin *Kaplan Postlu Şövalye* destanının Gürcistan ve Gürcüler için taşıdığı büyük önemi bilen Stalin, Rus halkının da bu yazarlarına ne kadar bağlı olduğunun farkındaydı. İlginç bir örnek de şudur: 1930'lu yıllarda, Moskova'da, Lenin Devlet Kütüphanesi inşaatı tamamlandığı zaman, binanın Mohovaya tarafına bakan cephesine, en başta klasik Rus yazar ve şairlerinin kabartmaları yerleştirilmişti. Üstelik binanın çevresindeki Puşkin, Gogol, Saltıkov-Şedrin, Lermontov, Tolstoy, Gorkiy, Mayakovskiy ve diğer Rus eleştirmen, ozan ve yazarlarının büstlerinin yanında Ukrayna milli edebiyatının kurucusu Taras Şevçenko ve Şota Rustaveli'nin büstleri de yer alıyordu.

Şurası açık ki Stalin, bir yandan kendi halkının vefalı bir evladı olmayı sürdürmüş, ama çocukluk ve gençlik döneminde edindiği değerler çemberine de sıkışıp kalmamıştır. O, kendi halkının kültüründen kopan, hatta ona karşı bir nefret sergileyen birçok göçmen-den farklıydı. Anlaşıldığı kadarıyla, milli değerlerine bağlı kaldığı için, Stalin'in tarih ve kültür bilincindeki evrim, çok karmaşık ve zorlu bir süreç olmuştu. Yevgeniy Gromov'un yazdığına göre, Saltıkov-Şedrin ve Gogol'un eserlerine de göndermeler yapmakla birlikte, Stalin, daha çok Çekhov'un öykülerini sever ve hep onları okurdu. Çekhov'a olan ilgisi, onun çocukluk ve gençliğinde okuduğu macera kitaplarından ve romantik tarzdan ne kadar uzaklaştığını göstermekteydi. O, Çekhov'u, karmaşık insan tipleri yaratabildiği için tercih ediyordu; onun fikrince, bu yazar, insanları betimlerken çok ince detaylara giriyor ve son derece titiz davranıyordu. Eylül 1940'ta, Stalin, bir toplantıda şöyle diyordu:

Ben Çekhov'un tavrını ve tutumunu tercih ediyorum; çünkü o, kahramanları değil, hayatın ana akışını temsil eden, sıradan, sade insanları anlatıyor.

Mart 1950'de, Stalin Ödülleri Komitesi'nin toplantısında kendi görüşlerini bildirirken, o, pozitif kahraman arayışında olan eleştirmenlerle polemiğe giriyor ve onlara itirazlar yöneltiyordu:

... başkışilerin hep iyi olmalarını istiyorlar. Öyleyse Gogol ne olacak? Tolstoy'a ne diyeceksiniz? Onların hangi kitabında pozitif başkışiler ve iyi tipler var? Ne yani, şimdi, Gogol ve Tolstoy'u atalım gitsinler mi?

Stalin, klasik Rus edebiyatını seviyor ve daima onu propaganda ediyordu; onun döneminde, Gogol, Çekhov, Tolstoy ve diğer klasik Rus edebiyatçılarının kitapları astronomik tirajlarla basılıyordu.

Öte yandan, Stalin, Rus operalarına karşı da ilgisiz kalmıyordu. L.P. Beria'nın oğlu Sergo Beria, Stalin'in opera merakını iyi biliyordu ve annesine şöyle demişti:

Ben Stalin değilim, İvan Susanin'i elli defa dinleyemem.

Molotov'un anlattığına göre, Stalin, bir opera eserinin yarısından sonrasını veya bir kısmını dinlemek ve izlemek üzere sıkça Bolşoy Tiyatrosu'na gidermiş. O, Glinka, Rimskiy-Korsakov, Musorgs-kiy gibi klasik Rus bestecilerinin operalarını çok beğeniyormuş.

Demek ki vatanına, Gürcü halkına, milli dili ve kültürüne bağlı olan Stalin, bu sevgisini Rusya'ya karşı da göstermiş ve Rus halkına da bağlı bilinçli bir yurtsever haline gelmişti. O, ikinci vatani olan Rusya'da, 1918'de, 17 yaşındaki Rus kızı Nadejda Alliluyeva ile evlendi; onu illegal çalışmaları zamanında, Petersburg'da, daha Tiflis'teyken tanıştığı Sergey Alliluyev'in evinde saklandığı zamandan tanıyordu. Stalin ve Alliluyeva çiftinin evi, tam bir Rus eviydi ve burada Rusça konuşulurdu; o kadar ki bu melez evlilikten olan çocuklar bile, ilk yıllarda, yarı yarıya Gürcü olduklarından habersizdiler.

2. KISIM

HAYATIN YOL AYRIMINDA

4. Bölüm

Kilise Dünyası

Stalin'in ikinci bir vatan edinmesi çok uzun bir sürecin sonucuydu; fakat o, daha çocukken bu yöndeki ilk adımlarını atmıştı. İosif Cugaşvili, hayatını Ruslarla Gürcülerin ortak dini olan Ortodoks Hristiyanlığa adanmak istemiş ve bu sayede, iki halkın arasındaki çok eski ve derin bağları fark etmişti. Stalin'in babası öldükten sonra, oğlunun papazlık etmesini arzulayan annesinin önünde hiçbir engel kalmamıştı. Soso'nun ruhban eğitimi alacağı artık kesindi ve başarılı olursa, o, Kilise hiyerarşisinde de görev alabilecekti. Bilindiği gibi, Stalin'in ilk gençliği ruhban okullarında geçmiş, onun entelektüel ve manevi gelişimini bu okullar etkilemiştir. Yazarların çoğu, Stalin'in bu okullarda öğrendiği ilahiyatın, onun düşünce tarzı ve dünya görüşünü olumsuz bir yönde etkilediğini belirtmektedirler. Bazı yazarlar, bu okullarda neyin okutulmadığını bile araştırmışlardır. Örneğin Amerikalı araştırmacı Adam S. Ulam, Stalin ve arkadaşlarına doğa bilimleri okutulmadığını ve çağdaş yabancı diller öğretilmediğini tespit etmiştir. Buradan hareketle Ulam iki sonuca varmıştır: Birincisi,

Stalin, devrim eğitimi sırasında, Alman düşünce tarihini, müstakbel bir Marksist öndere gereken düzeyde idrak edememiştir. İkincisi, bilimsel düşünce metodunu benimsemek için gereken dersleri görmemiş olması da bir eksiklikti. Bu durum, onun bilim ve aydınlanmaya karşı ilgisiz kalmasına, saf bilimi inkâr etmesine yol açmıştı ve sonuç itibarıyla bu, Sovyet bilimine ve bilim adamlarına büyük zarar vermişti. Öte yandan, bu okullarda, çoğu Gürcü, çok azı da Ermeni ve Rus olmak üzere, genelde fakir veya orta halli ailelerden gelen öğrenciler eğitim görüyorlardı.

A. Ulam'ın fikrinde, dolayısıyla, bu öğrencilerin, burada daha kültürlü ailelerin çocuklarıyla temas etme ve kaynaşma olanakları

yoktu. Orada “farklı kùltùrlere aşına olma, bir Yahudi veya Katolik ile tanışma ve arkadaşlık etme imkânı da” bulunmadığını kaydeden yazara göre, bu öğrencilerin dünyası belirgin oranda kapalı ve sınırlıydı:

Bu yüzden, başlıca amaç, yükselmek veya zulme ve haksızlığa karşı mücadele etmektir; hoşgörü ve tolerans ise, siyasi kùltür üzerinden değil de, kişisel deneyim üzerinden edinilebilecek özelliklerdir.

A. Ulam, “okulun köylü çocuğa kibarlığı, kadınlara karşı nezaketi, kadınlarla ilişkilerde doğal ve sade olmayı” da öğretemediğini üzülerek anlatmaktadır. Ne var ki A. Ulam, daha baştan rengini belli etmekte ve Rus Ortodoks Kilisesi ve Gürcistan’ın yarı Doğulu karakterine vurgu yaparak, bunun “erkek şovenizmi” içerdiğini yazmakta, ardından da bundan dolayı, sonraları, Stalin’in “dinlenme köşkündeki gece ziyafetlerinde” kibarlık sorunu yaşandığını eklemektedir.

Elbette ki ruhban okulu, Stalin’e, sadece verebileceği kadarını vermişti. Hiç kuşkusuz, Stalin bazı derslerde daha geniş kapsamlı, çağdaş ve derin bilgi alsaydı bunun ona ancak yararı olurdu. Lakin bu tür yazarların ruhban okullarıyla ilgili yorumlarının çoğu, aslında onların sadece Stalin’e karşı değil, genel olarak Ortodoks Kilisesi’ne karşı da olumsuz yaklaştıkları gerçeğiyle açıklanmalıdır. Protestan, Katolik ya da Musevi olan bu yazarlar, Ortodoksluğu, sadece, Hristiyanlığın katı dogmalar ve tutuculuk nedeniyle gelişemeyen Bizans kolu olarak görmektedirler. Ayrıca Stalin’in eğitim sürecini yalnızca okuldaki ders programıyla sınırlayan bu yazarlar, onun, eğitimini, kendi başına çalışarak, kitap okuyarak ve değişik bilgiler edinerek, özellikle de “hayat bilgisi” edinerek tamamladığını göz ardı etmektedirler.

Öte yandan, Stalin’in bilimsel teorileri inkâr ettiğini söylemek saçmalaktır. Temel bilimler de dâhil olmak üzere, SSCB’de bilimin gelişmesi için Stalin’in ne kadar çaba gösterdiğini ileride göreceğiz. Hem insanın gelişmesi için ille de “Katolik veya Yahudi ortamı” gerekmez. Ayrıca bir öğrencinin eksikliklerini, onun “fakir Gürcüler ile birkaç Ermeni ve Rus öğrenci arasında” eğitim almasıyla açıklamak da düpedüz sahtekârlıktır. Stalin’in kùltürel açıdan sınırlı kalmasını ve sosyalleşme konusundaki eksikliklerini bu tür faktörlere bağlamak ciddiyyetten uzaktır. Kaldı ki onunla görüşen, temasta olan, konuşan ve ilişki kuran birçok yabancı, onun adabını, insanlara karşı hoş davranışını, çevresindekileri etkileme becerisini, insanları kendisine hayran bırakmasını kayıt altına almışlardır.

Doğrudur, Milovan Djilas, bir ara Batı ülkelerinde popüler olan kitabında, Politbüro üyelerinin Stalin'in dinlenme köşkündeki ziyafetleriyle ilgili dedikodulardan bahsetmiştir; ancak Stalin'in tarzı ve tavırlarını sadece bu kitaba göre değerlendiremeyiz.

Görüldüğü küdürıyla, Stalin'in Anglosakson biyografıları, Tiflis Ruhban Lisesi'nden söz ederken, nedense Britanya ve Amerika'daki devlet adamlarının geleneksel olarak geçtikleri elit eğitim sistemini örnek olarak kabul ediyorlar. Hiç kuşku yok ki bu tür seçkin kolejlerde ve liselerde okumanın, kişisel gelişim, genel kültür, yabancı dil öğrenme, kadınlarla kibar ilişkiler kurma ve birçok başka konuda sayısız avantajları vardır. Örneğin, F.D. Roosevelt, elit kültürün beşiklerinden biri olan Harvard Üniversitesi mezunuydu. W. Churchill, Sandhurst Kraliyet Harp Okulu'nda eğitim almıştı. 20. yüzyıla damgasını vurmuş Batılı politikacıların çoğu, aynı şekilde iyi eğitim görmüşlerdi. Charles de Gaulle, Fransa'nın en iyi Harp Akademisi olan Sent-Cyr mezunudur. Ekim Devrimi öncesi Rusya Başbakanı A. Kerenskiy, Petersburg Üniversitesi'nde eğitim almıştı. N.İ. Bukharin Moskova Üniversitesi'ne kaydolmuştu. V.İ. Ulyanov (Lenin) Kazan Üniversitesi öğrencisiydi. L.D. Bronşteyn (Trotskiy) Odesa Üniversitesi'ne kabul edilmişti. Elbette ki buralardaki dünyevi eğitim-öğretim olanakları, Tiflis Ruhban Lisesi'ndekiyle kıyaslanamayacak kadar fazlaydı. Ayrıca buralarda ruhban okulunda uygulanan yasaklar da yoktu ve modern kültür ve yaşamla kaynaşmak için gerekli imkânlar da epeyce fazlaydı.

Bütün bunlara karşın, Tiflis Ruhban Lisesi'nin sert ve sıkı disiplinli ortamında da zekâyı geliştiren ve bilgilenmeyi özendiren kendine özgü şartlar vardı. İlahiyat dersleri, belleği güçlendiriyor, metinlerin tahlilini öğretiyor ve mantıklı düşünme becerisi aşıyordu. Sert disiplin sayesinde öğrencilerde sorumluluk duygusu pekiyor, dersleri kaytarma alışkanlığı ortadan kalkıyordu. Ruhban lisesinde ilahiyat metinleriyle tanışan öğrenciler, sonradan elit ve imtiyazlı kulları oldukça zora sokan felsefi ve teorik bilimsel eserleri kolaylıkla hazmedebiliyorlardı. Üstelik seçkin okullarda eğitim alsalar da, yukanda adı geçen ünlülerin hepsi üniversiteye öyle kolayca girememiş veya okulunu bitirememişti. Churchill Sandhurst Harp Okulu'nu ancak üçüncü çabasında kazanabilmişti. Hitler, Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'ne girememişti. Roosevelt'e gelince, Harvard'ı ancak orta seviyede notlarla bitirebilmişti, ortalaması vasatın az üzerindiydi.

Şunu da belirtmek gerekir ki Tiflis Ruhban Lisesi'ndeki kapalı rejimin ve yasakların aslında birtakım olumlu yönlerinin olduğu

bile söylenebilirdi. Okuldaki yasaklar, normal düz liseler ve üniversitelerde okutulanlara karşı büyük bir ilgi uyandırıyor. Ruhban lisesinde okutulan konulara yönelik ilgi eksiği olan öğrencilerin birçoğu, herhangi bir kitap bulunca büyük bir ilgiyle okur ve tartışırlardı. Kısacası üniversite öğrencileri için sıkıcı olan birçok ders ve bilgi, bu öğrencilere, uzak ve ulaşılmaz oluşları nedeniyle, çok ilginç ve çekici geliyordu. Zaten bazı Stalin biyografıları da, Ruhban Lisesi'ndeki öğretimin olumlu denebilecek taraflarını kaydetmişlerdir. Alan Bullock, burada aldığı sıkı eğitim sayesinde Stalin'in müthiş bir bellek kazandığını ve bunun, sonraki dönemlerde onun çok işine yaradığını belirtmiştir. D.D. Volkogonov da, tenezzül ederek, Sovyet önyargılarına karşın, herhangi bir bilim gibi teolojinin de tarih, sosyoloji ve etik konusunda epeyce yararlı bilgiler içerdiğini yazmıştır. A. S. Ulan, Stalin'e neredeyse okuma yazma bilmeyen bir cahil diyen Trotskiy'in bu görüşünü kesinlikle tekzip etmektedir. Yazar, söz konusu okullarda epeyce bilgi verildiğini kaydetmekte ve en azından Latince veya Yunanca ya da Eski Slavca, Rusya tarihi ve edebiyatı okutulduğunu belirtmektedir. Şunu da hatırlatmakta yarar var ki Churchill'in okuduğu çok daha elit ve prestijli Sandhurst da öncelikle bir süvari okuluydu ve burada aldığı 18 aylık eğitim sırasında Churchill at binmek dışında herhangi bir önemli ders görmemiştir. Trotskiy'le Bukharin'e gelince, onlar sembolik olarak üniversite öğrencileriydiler; çünkü devrimci faaliyetleri nedeniyle Trotskiy birinci sınıftayken, Bukharin de ikinci sınıftayken hapse atılmışlardı. Vladimir Lenin de Kazan Üniversitesi'nden ihraç edilmiş, ancak dışarıdan sınavlara girerek mezun olmuştu. Bukharin ve Trotskiy ise mezun olamamışlardı ve üniversite lisans diplomaları yoktu.

Stalin'in kendi kendini yetiştirdiği ve geliştirdiğine ilişkin görüşleri ciddiye almayan yazarlar şunu unutmaktadırlar: 20. yüzyılın birçok devlet adamı ve lideri, tamamen aynı şekilde, kendi kendisini geliştirip eğitmiştir. Churchill, tarihi, Sandhurst'ten mezun olduktan çok sonra öğrenmiştir. Roosevelt'in sosyal bilimlere öğrenmesi ise, felç yüzünden tekerlekli sandalyeye mahkûm olmasından sonradır. Lenin'e gelince, o zaten bir bilgi tutkunuydu ve durmadan okuyordu, bildiği yabancı dillerin bazılarını epey yaşlıyken öğrenmişti. Bilindiği üzere, Bukharin, Trotskiy, Hitler, Mussolini, Mao ve birçok başka lider de hep kendi kendisini geliştirmiştir.

Bu arada, İosif Cugaşvili'nin dini eğitim almasını, bunun doğal sonuçlarını, bazı yönlerini ve nüanslarını ön plana çıkarırken, unutmayalım ki söz konusu yıllarda, o, Kilise ortamında yaşıyordu

ve Ortodoksluğun hizmetindeydi. Önce Gori'de ve ardından da Tiflis'te dini eğitim-öğretim gördüğü yaklaşık on yıllık süre zarfında, İosif Cugaşvili, sadece ilahiyat öğrenmekle, din adamlarının menkıbelerini, *İncil*, *Tevrat* ve *Zebur*'u okumakla kalmamış, doğaldır ki Kilise yaşamına da katılmıştır.

Annesi oldukça katı inançlı biri olan Stalin, çocukluğundan itibaren dinin etkili olduğu bir ortamın içindeydi. Evde aziz tasviri önündeki dualar, yortular, dini bayramlar, perhizler, kilise ziyaretleri ve ayinler, o yıllarda Stalin'in hayatının ayrılmaz bir parçasıydı. Şu da bir gerçektir ki Soso hastalandığında annesi kilisede mum yakar, Mesih'e, Meryem Ana'ya ve azizlere yalvarıp yakarıp dua ederdi. Cugaşvili ailesinde iki çocuk ölmüştü, yaşam şartları zordu, sıkıntı çoktu, bir süre sonra Soso'nun babası da ölmüş ve geçim derdi artmıştı, derken İosif kolunu sakatlamıştı. Annesi Yekaterina, bunları Tanrı'nın sınamaları olarak görüyor ve başına gelenlere sabırla katlanıyordu. İosif kazadan sadece kolunu sakatlayarak kurtulunca, o, bunda da ilahi bir işaret görmüştü. Leonidze'nin belirttiğine göre, aslında Soso'nun babası Vissarion da inançlı biriydi. Şunu da kaydedelim ki 1883 yılından itibaren Cugaşvili ailesi Gori'de, papaz Çarkviani'nin evinde ikamet etmiştir ve bu durumun dini açıdan etkisinin olması kaçınılmazdı. Üstelik papazın çocukları da Soso ile aynı ruhban okulunda okuyorlardı.

Dolayısıyla Stalin'in güzellik ve yücelikle ilgili ilk izlenimleri, Kilise, mabetler, Kurtarıcı İsa Mesih, Meryem Ana ve havarilerin resimleriyle şekillenmiştir. Ortodoks inancına göre, insan yedi yaşından itibaren Tanrı karşısında hareketlerinden sorumludur ve şerre karşı mücadele etmek zorundadır, mahrem tövbe yoluyla Tanrı'nın affından yararlanmalıdır. Demek ki tövbe etme, Stalin'e daha okula gitmeden önce öğretilmişti. Bu bağlamda, o, her tövbe ayininden evvel, günah işleyip işlemediğini düşünmeliydi. Bu yolla, Kilise, sadece hafızayı geliştirmekle kalmayıp insanın kendi ruhunu incelemesini ve idrak etmesini de öğretiyordu. Ortodoksluk, tövbe karşılığında günah çıkarma belgesi vermez; yani utanma, üzüntü ve pişmanlık duyguları işlenen günahın bir tür "bedel"i değildir, bundan sonra kalkıp hiçbir şey olmamış gibi davranılamaz. Ortodoks inancına göre, günah çıkarma ayini, insanın doğuş ayinidir, azaplı ve çilelidir; çünkü insan bu şekilde kendinden bir parçayı kesip atmış gibi olur. Aynı zamanda bu ayin bir kurtuluştur ve sonuçta insanı sevindirir. Stalin'in daha çocukluktan itibaren intikamcı, gaddar, kibirli ve kusurlu biri olduğunu iddia edenlere inanırsak, bu çocuğun çevresindeki papazların, din hocalarının ve Kilise erbabının bu

yanlıları görmediğini veya görmezden geldiklerini düşünmeliyiz. Şüphesiz her insan gibi İosif'in de eksiklikleri ve kusurları vardı, günah da işlemişti, hatta çocukluk yıllarından kalma bazı nahoş ve kötü alışkanlıkları da olabilirdi. Ne var ki din eğitimi ve Kilise ortamında, o, devamlı olarak günahlarından arınmak zorunda kalıyordu; çünkü başka tür bir dini eğitim-öğretim yoktur. Bildiğimiz kadarıyla, Soso, refah içinde büyümese de, kendisini derin üzüntü ve kedere teslim etmemişti, gayet neşeli ve iyimserdi. Bazen derin bir öfkeye kapılsa da, ölçülü davranarak haddini aşmıyor, Petersburg ile Petergof arasındaki mesafe hakkında hocasıyla tartıştığında yaptığı gibi kendini tutabiliyordu. Haklı olduğunda, çocukları, hatta büyükleri bile ikna etmesini biliyordu. Ruhban okulu korosunun Gürcü halk türküleri söylemesi konusunda ilgilileri nasıl ikna ettiğini hatırlayalım. Okula yeni gelen *Megrel** bir çocukla ilgili anlatılanlar da Soso'nun karakterini ortaya sermektedir. *Megrel* çocuk Gürcüceyi çok kötü bir aksanla konuştuğu için, sınıftakiler onunla dalga geçiyor, onu kızdırıyor, ona takılıyorlardı. Oysa Soso, yeni gelen öğrenciye yardımcı olmuş ve destek vermişti:

Gel sen bana *Megrelce* öğret, ben de sana Gürcüce öğreteyim.

Böylece, arkadaşlarının işlediği günahı işlemeyen Soso, merhamet ve acıma duygularına sahip olduğunu da gösteriyordu. Öte yandan Soso'nun çalışkanlığı ve disiplini de, onun Hristiyanlığın ilkelerine ve Mesih'in buyruklarına uyduğunun göstergesiydi. Onun inancının yüzeysel ve zahiri olmadığını, Gori'de onunla aynı okulda okuyanlardan biri de belirtiyordu:

İlk yıllarda Soso çok inançlıydı, bütün ayinlere giderdi; kilise korosunda ilahiler okuyordu. Ayrıca şunu da iyi hatırlıyorum ki dini vecibelere uymamız konusunda bizi de uyarırdı.

Eğer Soso dinden kopsa veya açıkça günah işleseydi, okuldaki hocaları bunu derhal fark ederek önlem alırlardı. Din konusunda Soso'nun yüreğine düşen kuşku ve sorular, muhtemeldir ki hocalarının müdahalesiyle derhal ortadan kaldırılıyordu. Leonidze, Soso'nun ruhban okulundaki eğitim-öğretim yıllarını en asgari derecede ele almış, ancak yine de yazar S. Maugham'ın önerdiği önemli şartı yerine getirerek, küçük İosif'in Tanrı inancını açıkça belirtmiştir. Şairin, kitabının bölümlerinden birinde anlattığına göre, Soso, Gori'de iki *abrekin*** idamına tanık olur ve derste din hocasına şunları sorar:

* Laz halkına yakın etnik gruplardan biri -ç.n.

** Dağlı eşkuya.

Tanrı bu dünyada *Abrekleri* neden yaşıyor ve ayrıca, Tanrı insanların günahkâr olduklarını bildiği halde, neden çilesiz bir dünya kurmamıştır?

Bizce, Leonidze, muhtemelen, Soso'nun hayatıyla ilgili bu bölümü yazarken gerçekleri yazmıştır. İlginçtir ki Leonidze'nin anlattığı Soso için, Tanrı, onun varlığı, kuralları ve merhameti tartışılmazdır, lakin "onun hikmetinden sual olunmaz" hükmü Soso için geçerli değildir ve o, sorular sormaktadır. Eğitim-öğretim konusunda gayet ciddi olan ve daima üstün notlar alan Soso, din kitaplarını, duaları ve *Kitabı Mukaddes* metinlerini körü körüne ezberlememekte, meselelerin özünü ve manasını kavramaya çalışmaktaydı.

Çocukluğunda, Soso, belki de Kilise dışında bir hayatı düşünemiyor ve Ortodoks hocalarının dedikleri gibi, aslında Mesih'in bedeni sayılması gereken müminlerinki dışında başka bir yaşamı da bilmiyordu. Yani onun mekân ve zaman anlayışı, sadece dini görüşler doğrultusunda şekillenmişti. Ortodoks inancına ve hükümlerine göre, Kilise, ilahi, semavi ve dünyevi olmak üzere üçlü birlik-teliği temsil eden "Tanrı'nın Saltanatı"dır. Kiliseye gelen müminler, buradaki dış ve iç mimarinin her detayında derin ve ulvi anlamlar bulurlar. Öte yandan, Hristiyan halk, asırlar boyunca saat, takvim ve mevsimleri sadece Kilise ve dini ayinler üzerinden algılamıştır; onlar, zamanın ve ömrün akışını, kilisedeki ayin ve ibadet vakitlerine göre idrak ediyorlardı. Örneğin, 1930'lu yılların *Domuzcu Kız ve Çoban* filminde, kolhoz seyisi Kuzma Petrov, Domuzcu Glaşa Novikova ile Pyotr Yortusu'nda evleneceğini söylüyor ve gerek filmdeki tipler, gerekse de filmi izleyenler bu günün hangi gün olduğunu biliyorlardı. Ortodoks Gürcistan'da da, yüzyıllar boyunca, zaman, işte bu şekilde, kilise ayinleri, dini bayramlar, yortular, Noel ve başka kutsal tarihler üzerinden algılanıyordu. Elbette ki bu takvim ve zaman ölçüsü, pek kesin değildi ve belirsizdi; bazı tarihler yanlış tespit ediliyor, kimi olayların kronolojisi net bir şekilde saptanamıyordu. İosif Stalin'in çocukluğuyla ilgili tarihlerin tutarsızlığı da buradan kaynaklanmaktadır. Yoksa kimse Radzinskiy'in Stalin biyografisi yazmasını zorlaştırmak niyetinde değildi. Gori Ruhban Okulu'ndan aldığı mezuniyet belgesinde, onun okula giriş ve okulu bitirdiği tarihler belirtildiği için, Stalin bu tarihleri hiçbir zaman karıştırmamıştır. Çocukluğundaki diğer birçok olay ise annesinin ve kendisinin aklında kesin tarihleriyle kalmamış ve bu yüzden, sonraki kronolojik tutarsızlıklar ortaya çıkmıştır.

Mümin biri kendisini İsa Mesih'in bedeninin bir parçası olarak gördüğü için, daha vaftiz edildiğinde ona verilen ad, onun doğumu

ve Kilise takvimi arasında bir bağ kurulur. Doğum dünyevi takvime göre kaydedilmez, Kilise takvimiyle tarihlendirilir ve çocuğa isim verilirken de belirli bir aziz veya havarinin adıyla bir paralellik kurulur. Soso, Ortodoksların mucizeler yarattığına inandıkları ve çok tuttukları Likya Mir Başpiskoposu Aziz Nikolay'a atfedilen yortuda doğsa da, annesi Yekaterina ve babası Vissarion, ona Nikolay ismini vermemişlerdi.* Onlar Nikolay yerine İosif'i (Yusuf) tercih etmişlerdi ki bu ismin İbranice manası, misliyle artırılmış demektir. Hristiyan geleneğinde, genelde, çocuğun doğduğu ya da vaftiz edildiği gün hangi azizin kutsandığı güne yakınsa, ona bu azizin ismi verilir. Ortodoks takviminde kayıtlı 14 gün içinde çocuğun doğduğu ve vaftiz edildiği güne en yakın olanı Evliya Sözkese İosif Günü'ydü ve Noel'den sonraki ilk pazar günü kutlanıyordu. 1878'de bu gün, 31 Aralık Pazar gününe denk geliyordu; İosif Cugaşvili, bu tarihten iki hafta önce, 17 Aralık Pazar günü vaftiz edilmişti. Belki de bu ad onun annesinin tercihiydi, çünkü böylece oğluyla Kilise arasında söz kesmiş olacaktı. Muhtemeldir ki Mir Likyalı Nikolay Günü, Cugaşvili ailesi tarafından kutlanmıyordu ve aile, onun doğum gününü Sözkese İosif Yortusu'nda kutluyordu. Sözkese İosif Günü, Noel'den sonraki ilk pazara denk geldiğinden, bazen biten yılın içine, bazen de yılbaşından sonraya tekabül edebiliyordu. Bu nedenle de, ailede İosif'in doğum gününün tarihi karıştırılıyor olabilirdi.

Stalin'in doğum tarihinde çok erken yaşta değişiklik olabileceğini onun takma adlarından da anlayabiliriz. Dünyanın bildiği Koba takma adı, çocukluğunda okuduğu kitabın kahramanın adıydı; Stalin'in bunun dışında seçtiği ve kullandığı takma adların neredeyse hepsi, onun kendi hayatı ve çevresiyle ilgiliydi. İvanoviç takma adını, o, babası Vissarion'un babasının adı olan İvanoviç'ten almıştı.** Belki de Stalin, dedesinin hatırasına hürmeten İvanov takma adını kullanmıştır. Besoşvli takma adı ise, babası Vissarion'un Gürcüce kısaltması olan Beso'dan geliyordu. Solin takma adını, Stalin, 1909 ve 1910-1911'de iki defa sürüldüğü Sol'vıçegodsk beldesini esas alarak kullanmıştı. 1942'de Londra'ya ve Washington'a Molotov'a gönderilen telgraflarda o Drujkov takma adını tercih etmişti; çünkü Molotov'la dosttular.*** Savaş yıllarında Stalin'in kullandığı bir diğer takma isim ise Vasilyev idi. Vasiliy Yunancada Vasilevs, yani "imparatorla ilgili" anlamını verir. Stalin'in doğum günü, Çar 2. Nikolay'ın resmi olarak kutlanan doğum günüyle örtüşüyordu. Bunların dışında, Stalin, bazen K. Stefin imzasını da kullanmıştır ve bu ad,

* Bu gün, İmparator 2. Nikolay'ın da isim günü olarak kutlanıyordu

** Stalin'in dedesinin adı İvan olup Gürcüce kısaltması Vano'ydü..

*** İsim, Rusçada dost, yakın arkadaş anlamına gelen drujok kelimesinden türetilmiştir.

büyük olasılıkla "Koba Stefin"den geliyordu. Stalin'in "Edebi İm-kânlar" makalesinin altına attığı bu imza ötekilerden epeyce farklıydı. 15 Aralık 1909'da yazılmış bu makale, 13 (26) Şubat 1910'da *Sotsial-Demokrat* gazetesinde basılan "Kafkasya Mektupları" çalış-masının bir parçasıydı. Stalin'in 1910 başlarından Nisan 1912'ye kadar kullandığı K.St. ve K.S. imzaları da herhalde K. Stefin imza-sıyla bağlantılıydı. O, ancak Nisan 1912'den sonra Solin takma adını kullanmaya başlamış ve 1913 başlarından itibaren de Stalin takma adını tercih etmiştir. Stalin'in doğum gününü 9 (21) Aralık olarak kabullendiğini düşünürsek, takma isminin K. Stefin olması doğaldır; çünkü bu gün Kilise takvimine göre Muhterem Yeniparlayan Stefan Günü olarak kabul edilir.

Öte yandan, Stalin'in, doğum tarihini, devrimci olduktan sonra bilinçli olarak değiştirdiği de düşünülebilir. Devrimciler ateisttiler ve doğum günü partilerini aslında gizli toplantılar için bir vesile olarak görüyorlardı. Stalin'in doğum günü 2. Nikolay'ın doğum günüyle örtüşüyordu ve bu despotu devirmeye çalışan biri olarak, Stalin, yaş gününün imparatorunkiyle aynı gün olmasına tahammül edemezdi. Belki de bu yüzden doğum gününü üç gün sonraya kaydırmıştı.

Soso'nun, daha dokuz yaşından başlayarak, hocaların kontrolünde Gürcüce *Eski ve Yeni Ahit* metinlerini okuduğunu biliyoruz. Bu metinlerde anlam, her zaman yüzeyde değildir ve bu yüzden papazlar, çocuklara, *Kitabı Mukaddes* metinlerini nasıl okumaları gerektiğini anlatıyorlardı; böylece Soso da, diğer öğrenciler gibi, bir Ortodoks Hristiyan için ezeli ve ebedi olan gerçekleri algı-lıyordu. Yoksa buradaki amaç, Volkogonov'un sandığı gibi, yararlı tarihsel, sosyolojik ve ahlaki bilgiler edinmek değildi. *Eski Ahit*'te Yahudi halkının tarihi, Süleyman ve diğer İsrail veya İbrani kralla-rı hakkında anlatılanlar, küçük Soso için, "yararlı bilgi"den önce, Tanrı'nın ebedi saltanatının, Tanrı'nın soyu ve ırkına bakmaksızın bütün insanlar üzerindeki tartışılmaz hükümlerliliğinin kanıtlarıydı. Tanrı'nın, İbrahim'in düşmanlarının üzerine saldırdığı sayısız be-lalar, İbranilere düşman olan aşiretleri hepten yok etmesi, Soso için gerçek Tanrı'ya karşı çıkanların hak ettikleri cezalardı. Ona öğretil-diğine göre, İbranilerin dönekliği, insanın ezelden beri günahkâr ol-duğunun kanıtıydı; bu yüzden âdemoğlu hep ağır ama adil cezalar görüyordu. Musa'nın Sina Dağı'ndan indirdiği buyrukları, onun Dağ Vaazı'ndaki sözlerini, Soso, bütün insanlığın uyması gereken değişmez kurallar olarak görüyordu. Çünkü *Kitabı Mukaddes*'in her bölümü Tanrı'nın varlığı ve kudretini ortaya koymaktaydı.

Kısaca özetlersek, kutsal kitaplarda sıkça bahsedilen peygamberler ve azizler (Musa, İbrahim, Eyüp, Süleyman, İsa, Paul vb), yer adları (Sina, İsrail, Kenan, Harran, Kudüs, Getsemani Bahçesi, Celile vb) Soso'nun hafızasına kazınmıştı ve unutulmaları kolay değildi. Hristiyanlık dini, yeni ekin ve yeni ürün gibi sembollerle tanıtılıyor ve sunuluyordu; fani dünyadaki Kilise ise bol meyveli bir bahçeye benzetiliyordu. *İncil'e* göre, Kilise, Tanrı'nın yeni ektiği bahçeydi, bağıdı, ekindi. Efendi İsa Mesih, yaşamı, çarmıhtaki ölümü ve dirilişiyle toprağa yeni bir güç ve verimlilik katmış, insan hayatı zengin bir servete ve bolluğa erişmişti.

Kutsal kitaplarda verimli bahçe simgesine sıkça rastlanır; onlarda anlatılanlara bakılırsa, ilk insanlar, acayip ağaçlar yetişen Yeryüzü Cenneti'nde oturuyorlarmış, Vaat Edilen Topraklarda ise dev hurmalar ve üzümler yetişiyormuş. Öte yandan, Kilise, kötü ruhlarla ve şeytana karşı savaşın da simgesidir ve Soso, koroda ilahiler söylerken, İsa'yı yüceltirken, kurtuluşun geleceğini de dile getirmekteydi. Soso, Tanrı'nın kesin zaferini ve yeryüzünde "Tanrı'nın Saltanatı"nın kurulmasını, *Kitabı Mukaddes'in* son bölümünde yani "Yohanna Vahyi"nde okumuştur. Ortodokslara göre inanların hepsi İsa'nın ailesinden olup kardeşirler. Soso, kutsal kitaplarda aile ve akrabalık bağları konusunun sıkça geçtiğini de iyi biliyordu (Nuh ve oğulları, Kabil ile Habil kardeşler, İbrahim ile İsmail ve Sarah, İshak ve Rahile, Yakup ve Rebekka, Yusuf ve kardeşleri vb).

Diğer yandan, inanan bir kişinin adı kutsal kitaplarda geçen bir adsa, bu adı taşıyan aziz veya peygamberin hikâyesi de özel bir önem kazanır. Soso, bu yüzden, *Eski Ahit'teki* İosif (Yusuf) hikâyesine ilgisiz kalamazdı. Haset yüzünden kardeşlerinin sinsi ihanetine uğrayan ve öldürülmek istenen, mucize eseri kuyudan kurtulan ve köle gibi satılan Yusuf'un Mısır'da firavunun sarayında da iftira yüzünden hapse girmesi, kehaneti ve geleceği görüp zamanında önlem alma yeteneği sayesinde Mısır'ın hükümdarlık tahtına oturması Soso'yu elbette ki çok etkilemişti. Bu hikâyeye göre, Yusuf'un hükümdar olduktan sonra kardeşlerini affetmesi de kolay unutulacak bir şey değildi.

Kitabı Mukaddes'in manevi dünyası ve oradaki tipler, çocuğun bilincinde, çevresiyle, Gürcistan'ın geçmişi ve bugünüyle birleşerek onun dünya görüşünü etkilemişti. Eskiçağ İsrail ve İbrani toprakları, buradaki kadim halkların kaderi, Küçük İosif'e Gürcistan ve Kafkasya'nın geçmişi ve burada yaşayan halkların kaderlerini hatırlatıyordu. Ayrıca daha küçük yaşlarından itibaren okuduğu kut-

sal kitaplardaki vatan kavramı, İosif için daha geniş kapsamlıydı. Ayrıca zaten öğretmenleri de, *Kitabı Mukaddes*'in sadece Yahudi ve İbranilerin değil, bütün yeryüzü insanların, tüm insanlığın tarihi olarak görülmesi gerektiğini vazediyorlardı. Bu bağlamda, Ortodoks Kilisesi'ne dâhil olan değişik gelenek, dil ve kültürel kökene sahip uluslar kardeş bir aile oluşturuyorlardı (Ruslar, Ukraynalılar, Belaruslar, Romenler, Sırp, Bulgarlar, Moldavyalılar, Gürcüler, Makedonlar, Yunanlar, Karadağlılar ve Kıpti, Gagavuz, Çuvaş, Fin, Rum gibi başka etnik gruplar). Ortodoks geleneği ve inancına göre, Meryem Ana'nın Yeryüzü'nde sadece üç nasibi vardır: Yunanistan'daki Aynaroz Dağı, eski Rus ülkesindeki Kiev ve İveriya'nın (Gürcistan) tamamı. Serafim Sarovski'nin oturduğu Diveyevsk Manastırı ise Meryem Ana'nın dördüncü kısmeti sayılır.

Öte yandan Soso, İsa Mesih'in "Çocukların bana gelmelerine engel olmayın! Çocuklar gibi olun!" kelamını da ezberlemişti ve Tanrı'nın çocukları sevdiğinden emindi. Stalin, bu kutsal kitapların yaratıcılarının, çoktan dünyadan göç etseler de, ruh ve maneviyatları ile yüzyıllardır insanların kalplerine ve gönüllerine giden bir yol bulduklarını iyi biliyordu.

Din adamı olmak isteyen İosif, manevi açıdan erdeme ulaşmaya çalışıyordu; çünkü din görevlisi olarak öğretmenlik yapacak ve kelamı öğretecekti. Papazlara ve din görevlilerine boşuna peder demiyorlardı ve İosif, okulda, bunun ne anlama geldiğini kavramıştı. Gençken, İosif, bunu yüce ve kutsal bir görev olarak görüyordu ve öğretmenleri de onun başarılı olacağından emindiler. Gori'deki okuldan yüksek notlarla mezun olan İosif, bilindiği üzere, artık kutsal kitap metinleri, Ortodoks mecellesi, Kilise tüzüğü ve dini ayinler hakkında temel bilgilere sahipti.

Bununla birlikte, İosif, yalnızca *Kitabı Mukaddes*'i bilmekle, kural ve ayinleri uygulamakla din adamı olunamayacağını da anlıyordu. O, inananların, kendilerini dinleyecek, onlara akıl verecek, onları teselli edecek, onların şüphelerini giderecek ve onlara manevi destek sağlayacak biri olarak sadece papaza gittiklerini görüyordu. Demek ki insanlar, sadece ona güveniyor ve ondan medet umuyorlardı. İosif, din görevlilerinin onlara nasıl davrandıklarını, ne dediklerini, hangi kelimeleri kullandıklarını da bizzat öğrenmişti. O, ayrıca, yaşamından memnun olanların kiliseye pek uğramadıklarını da görmüş ve kiliseye gelenlerin, öncelikle manevi desteğe muhtaç olanlar olduğunu gözlemlemişti. İosif kiliseye gelip dert yananları ve kurtuluş arayanları dinledikçe, insanların başlıca ihtiyaç ve beklentileri hakkında da fikir sahibi oluyordu. Papazlar bir tür sosyolog ve

psikologdular; zira kitle bilincini ve bireylerin ruh halini inceleme deneyimine sahiptiler. Kilisede başlıca mesele güven kazanmak ve samimi bir dertleşme ortamı yaratmaktı. Bir papaz, Tanrı'nın temsilcisi sıfatıyla hareket ederek ve gerekirse kutsal kitaplardan örnekler vererek, basit bir tarzda, insan kalbine giden bir yol buluyordu; aksi halde dua ve tövbenin etkili olması mümkün değildi. Herhangi bir küçük günah veya hatayı büyük bir haram ve hata olarak gören papaz, böylece mümin kişinin sonra daha büyük bir günah işlemesini ve hata yapmasını önlemiş oluyordu. İnsanlara hayır ve şerri birbirinden ayırmayı öğretirken, din adamı, sadece kelimeler ve kitapları değil, kendi kişisel marifetini de devreye sokarak başarıya ulaşıyordu; ses tonundan tutun da yüz ifadesine kadar her bir detay, vaaz, ayin ve tövbe için önemliydi.

Bu insan ruhu avcılarının nasıl hareket etiklerini, İosif, işte bu şekilde öğrenmişti. Kilise, ona, fikirlerini mantıklı, sade ve net bir şekilde ifade etmeyi de öğretmişti. Kuşku yok ki Stalin, insanlarla konuşmayı, onları ikna etmeyi, fikir yürütmeyi, insanlara güven aşılamayı ve sabırlı olmayı devlet adamı olduktan sonra birden öğrenmemişti; bunları daha gençliğinde, din eğitimi sırasında bilmeye başlamıştı. Birçok tanığın anlatımına göre, Stalin, insanların güvenini kazanarak onları itirafta bulunmaya ve samimi açıklama yapmaya ikna edebiliyor, insanları pek ender rastlanan bir sabırla dinlemeyi biliyordu. Stalin'le ilgili hatıraları okudukça, onun hataları ve kötü hareketleri tahlil etme becerisi açık kanıtlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Stalin'in bunları yaparken aynen günahları affeden papazlar gibi davrandığını görüyoruz. Stalin, en küçük bir hata ve sapmayı bile uzun uzun, kılı kırk yararak inceler, tahlil eder ve hata yaparı neredeyse tövbeye ikna ederdi.

Muhtemeldir ki papazları ve diğer din adamlarını örnek alarak öğrendikleri, Stalin'in yazışma tarzını da etkilemişti. Bu bağlamda, Stalin'in mektuplarını, Rus Ortodoks Kilisesi'nin ünlü liderlerinden Peder Amvrosiy'in müminlere gönderdiği yazılarla kıyaslamak ilginç olacaktır. Muhterem Amvrosiy gibi, Stalin de, genelde, ilkin mektubu aldığını teyit eder ve ardından cevabının neden geciktiğini açıklardı. Örneğin onun Dmitriyev'e yazdığı 15 Mart 1927 tarihli mektup şöyle başlamaktadır:

Sizin, işçi ve köylü hükümeti hakkında *Bolşevik* gazetesinde yayımlanan 14 Ocak tarihli mektubunuz, cevaplanmak üzere bana, MK'ya iletilmiştir. İşlerimin çok yoğun olması yüzünden gecikmeli olarak cevap veriyorum ve bunun için özür diliyorum.

Muhteremin mektupları gibi Stalin'in mektuplarında da içerik kısa ve netti ve derhal meselenin aslına geçiliyordu. Örneğin Stalin, Yoldaş Me-rt'e, onun gönderdiği mektubu aldığını bildirdikten sonra şöyle yazıyordu:

Şimdi sadede gelelim: 1) Gertsogu ile konuşma işini... oldukça abartmışsınız...

Yoldaş Ş.'ye mektubu ise şöyle başlıyordu:

Yoldaş Ş.! Mektubunuzu aldım ve belirtmem gekir ki sizinle hiçbir şekilde uzlaşamayız.

Stalin, Amvrosiy gibi, retorik sorular, yani anlamı kuvvetlendirmek için sorulan sorular kullanıyordu:

Köydeki mevcut işlerimiz sırasında, bu görevlerimizin birbirinden kopmaması için ne yapmak gerekir?

Ardından mektupta hemen bunun cevabı geliyordu:

Bunun için, en azından, bütün bu görevleri tek bir formül çerçevesinde bir araya getiren yön verici bir slogan gereklidir.

Soru-cevap şeklinde olup havari mektuplarını ve dini metinlerde kullanılan klişeleri hatırlatan bu özelliğe Batılı yazarlar da dikkat çekmişlerdir.

Stalin'in mektuplarında tavsiyeler ve samimi ısrarlar da göze çarpmaktadır. Ziyaretçiler ve işlerinin yoğunluğu sebebiyle tedavi olamadığından şikâyet eden yazar Demyan Bednıy'a Stalin şöyle yazıyordu:

Size tavsiyem şudur: Gereken tedaviden mahrum kalmaktansa, birkaç ziyaretçinin darılmasını göze almak daha iyidir. Tedavi gereklidir, mutlaka tedavi olun, tedaviye gidin.

Stalin'in eserler külliyyatında yer alan mektuplara baktığımızda, dostça ikna etme ve yol gösterme çabalarının yanı sıra, bazen onun kendisine yöneltilen aşırı saygı ve nezaket ifadelerine de kesin bir şekilde tepki gösterdiğini, bunu tehlikeli ve zararlı bir hata olarak algıladığını da görmekteyiz. Yoldaş Şatunvoskiy'e cevap yazarken Stalin şöyle diyordu:

Bana olan sadakatinizden bahsediyorsunuz. Bu, belki de, tesadüfen aklınıza gelmiş bir sözdür. Olabilir... Ama eğer bu tesadüfen söylenmiş bir kelime değilse, o zaman Size kişilere sadakat ilkesinden vazgeçmenizi öneririm. Bu bir bolşevik ilkesi değildir. İşçi sınıfına, onun partisine ve onun devletine sadık olunuz. Bu gerek-

lidir ve iyidir. Ama bunu, kişilere sadakatle, bu boş ve gereksiz aydın oyuncağıyla karıştırmayın.

Peder Amvrosiy nasıl mektuplarında *Kitabı Mukaddes*'e ve azizlerin menkıbelerine göndermeler yapıyorduyorsa, Stalin de kendi argümanlarını Marksizm-Leninizm klasiklerine atıfta bulunarak kuvvetlendiriyordu. Örenğin D-v adlı birine cevabında Stalin şöyle yazıyordu:

Size, İlyiç'in *Akıntıya Karşı* derlemesindeki bazı makalelerini, proleter devrim hakkındaki broşürünü ve... *Çocuk Hastalığı* kitabını, ayrıca yine onun "Kooperatifler Hakkında" başlıklı makalesini okumanızı tavsiye ediyorum.

Stalin, Y. soyadlı bir parti üyesine gönderdiği cevabına ise "Lenin diyor ki..." diye başlıyor, ardından Lenin'den, sorulan soruya cevap niteliği taşıyan bir alıntıyla devam ediyordu.

Mektuplarında, din adamları gibi, Stalin de önerdiği kitap ve kaynakları dikkatle okumaları konusunda parti arkadaşlarına ısrar ediyordu. 15 Mart 1927 tarihli mektubunda Dmitriyev'e şöyle yazıyordu:

Bence sadece tek bir çare var: Lenin'den münferit parçalar ve alıntılarla yetinmek değil, onun eserlerinin aslını ciddi ve dikkatli bir şekilde irdelemek gerekir. Başka çare görmüyorum.

O, yüzeysel yaklaşımdan ve dikkatsizlikten hiç hoşlanmıyor ve bu tür eğilimler gördüğünde hemen uyarıda bulunuyordu:

Anlaşılan Yoldaş Mihelson işin aslını kavrayamamıştır. Hatasını kabul etmeyen Yoldaş Mihelson neden kafa yormak istemiyor? Belli ki Yoldaş Mihelson Lenin'i anlamamış.

Stalin de, aynı Peder Amvrosiy gibi, kibri ve körü körüne inadi eleştiriyor, bunların parti davasına zarar verdiğini belirtiyordu. S. Pokrovskiy'e yazdığı 23 Haziran 1927 tarihli mektubunda şunları yazıyordu:

Sizinle yazışmaya başladığımda, hakikati arayan biriyle iletişim kurduğumu düşünmüştüm. Şimdi Sizin ikinci mektubunuzu aldıktan sonra, kendi şahsi "çıkarlarını" gerçeklerin de üzerinde gören, kendine âşık bir küstahla yazıştığımı fark ettim. Bu nedenle, eğer bu kısa -ve son- cevabımda her şeyin adını açıkça koyarsam şaşırmanın. İnadinız ve aşırı özgüveniniz Sizi bilinmeyen çengellere götürmüştür. Meselenin özünü anlamak yerine ısrarla ikinci dereceden konularla uğraşıyorsunuz. Üstelik burjuva devriminden proleter devrime nasıl geçildiğini hiç mi hiç anlamamışsınız. Size hak ettiğiniz cevabı veriyorum Sayın Pokrovskiy: Sizin yaptığımız

gibi konuları hiç sıkılmadan evirip çevirip altını üstüne getirmek için, insanın cahil, yüzsüz, kuruntulu ve cambaz olması lazım. Sizinle yazışmayı kesmek gerektiğini düşünüyorum.

İosif, okulda ve kilisede, din görevlilerinin itibar ve otoritelerini korumak için nasıl davrandıklarını, nasıl konuştuklarını, ayin ve vaazlara nasıl hazırlandıklarını her gün görüyor ve izliyordu. Stalin, daha sonra, doğal olarak, bütün bu kilise ve ibadet tecrübesini farklı kriterlerle yeniden değerlendirmiş ve bundan kendisine dersler çıkarmıştır. Kilise görevlileri ve papazların, İsa Mesih'in "Yılan gibi bilge, güvercin gibi sade olun" düsturuyula ilgili olarak yaptıkları yorumları Stalin çok iyi hatırlıyordu. Mümin bir Hristiyan, kurbanlık bir koyun değildi; o canında ve ruhunda taşıdığı İsa Mesih'i korumalıydı. Bunun için, bütün bedenini açıkta bırakarak kafasını koruyan bir yılan gibi hareket etmeliydi. Mümin de malını, mülkünü ve hatta gövdesini düşmanlarına bırakabilirdi, ancak kafasını korumalıydı, çünkü böylece Tanrı'ya olan inancını da korumuş olacaktı.

İosif, okulda ve kilisede, ayrıca sabırlı olmayı, çilelere dayanmayı, acele davranmaktan kaçınmayı, öfkeyi bastırmayı da öğrenmişti. SSCB SNK Özel Kalem Müdürü Y.Y. Çadayev anılarında şöyle demektedir:

Dışarıdan bakıldığında, o, çok sakin ve dengeli bir adamdı, hareketlerinde acele etmezdi, konuşurken ve bir iş yaparken yavaştı. Oysa içinde fırtınalar kopuyor, tipiler esiyordu. Başarısızlıklara cesurca katlanıyor, çok büyük sorumluluk ve ciddiyet isteyen işini hep yeni bir enerji ve kararlılıkla yapmaya devam ediyordu.

A.A. Gromıko'nun yazdıkları da bu gözlemle örtüşmektedir:

Stalin hareketlerinde hiç acele etmezdi. Aceleyle bir yerden çıktığını veya bir yere girdiğini, hızlı yürüdüğünü hiç görmedim. Bazı durumlarda, meselenin acilliği gereği, Stalin'in hızla şu veya bu toplantıyı düzenlemesi, burada acele görüşmeler yapılması, zaman kaybetmemek için çabucak konuşulması ve hemen kararlar alınması beklenirdi. Ne var ki ben böyle bir olaya hiç şahit olmadım. Bu adam çalışırken sanki zaman duruyordu. Ayrıca onun davranışları son derece ciddiydi, arkadaşlığında ve ilişkilerinde hep mesafe koyardı. Bazıların samimiyet, yakın arkadaşlık ve sevecenlik işareti olduğunu düşündükleri omza vurmalar, el çakışmalar ve görüşmelerde her defasında kucaklaşmalar Stalin'den uzak tavrıydı. Öfkelenildiği zaman bile dengeli davranır ve aşırılıktan kaçınırdı. Özellikle de ondan hiçbir zaman küfür ve edepsiz sözler duymazdınız.

Stalin'in yürüyüşü bile, din adamlarınunki gibi ağır ve yavaştı; çünkü onun birçok alışkanlığı, hareketi ve davranışı, okuldaki din öğretmenlerinin etkisi altında şekillenmişti. Bir din görevlisi için ağırbaşlı ve sakin olmak çok önemliydi ve Stalin'e göre, bir yönetici de bunlara aynı oranda önem vermeliydi. Stalin çok sade giyinir, pahalı ve dikkat çeken giysilerden uzak dururdu. Onun iktidarın zirvesindeyken bile sürdürdüğü mütevazı yaşamı, gösterişten uzaklığı, oturduğu evin sadeliği, hademe ve hizmetçilerle olan samimi ilişkileri birçoklarının dikkatini çekmiştir. MK Üyesi ve Erzak Halk Komiseri A.İ. Mikoyan şöyle yazmaktadır:

Stalin çok mütevazıydı, sade giyinirdi... Zamanla değişik yemeklere alışsa da, genelde onun sofrasındaki yemekler, herhangi bir sıradan memurun sofrasındakilerden farklı değildi. Yedikleri-içtikleri gayet mütevazıydı; birinci yemek genelde çorba, ikinci yemekse etliler veya balık olur, ardından da komposto içerdi. Bazen meze olarak ringa salamurası yedi. Hafif Gürcü şaraplarını tercih ediyordu.

Stalin, halkın kilise ayinlerindeki tutumunu ve hareket tarzını hiç unutmadı. Bayramlarda ve kutsal günlerde papazların ve diğer din görevlilerinin en güzel, en parlak giysilerle halkın karşısına çıktıkları, ama dengeli oldukları da hep aklındaydı. Yıllar geçip kendisi halkın gözdesi olduktan sonra, bütün ülkenin gözünün ona yöneldiği, herkesin onun ne diyeceğini ve ne yapacağını merak ettiği zamanlarda, Stalin, her adımını düşünerek atmaya çalışmıştır. Bu arada şunu da belirtelim ki İosif, dini tören ve bayramlardaki coşku, süslenmeler ve lüksü Tanrı ile ilişkilendiriyordu ve çok sonraları yapılan Sovyet törenlerini de kendisiyle değil, Sovyet halkı ve devletiyle bağlantılandırarak açıklayacaktı. Ona göre, Sovyet halkının ona ve partinin yöneticilerine gösterdiği sevgi ve hayranlık, aslında halkın ve parti davasının kazanımlarıyla ilgiliydi. Liberal yazarlara göre ise, bunlar, Doğu'da eskiden beri çok yaygın olan despotik gelenegin özellikleriydi.

İlginçtir ki Stalin, okul yılları çok eskilerde kaldığında bile, o dönemi unutmuyor ve papazlık kariyerinde başarısız kaldığını anlatıyordu. Bir defasında, Sovyetler Birliği Mareşali Vasilevskiy ile yaptığı bir sohbet sırasında onun da ruhban okulu mezunu olduğunu ancak papaz olmak istemediğini duyunca şakayla şöyle demişti:

Demek senin böyle bir isteğin yoktu. Anlaşıldı. Oysa biz Miko-yan'la papazlık yapma arzusundaydık. Ancak nedense bizi kabul etmediler ve bunun nedenini hâlâ anlamış değiliz.

Stalin kilise korosundaki ilahileri de hiç unutmuyordu ve Molotov'un Çuyev'e anlattıklarına bakılırsa, Stalin bazen Voroşilov ile birlikte bu ilahileri söylüyormuş. Üstelik Stalin, hitabet ve belagat konusunda kullandığı birçok klişe ve kalıbı da Kilise sözcük dağarcığından almıştı. Daha ilk yazılarından birinde "Aziz Yohanna'nın Vahiyleri" bölümündeki bir ifadeyi kullanıyordu:

Grev ve bir grev daha; ardından grev savaşçıları sandığı için para toplanması -onların çalışması A'dan Z'ye bundan ibarettir.

Stalin *Kitabı Mukaddes*'teki ifadeleri sıklıkla kullanıyor, ayrıca partililerin tüzük ve programın değişik hükümlerini ihlal etmelerini eleştirirken pek çok kez "günah" kelimesini tercih ediyordu. Stalin, bir keresinde, şikâyetle bulunan Tomskiy'e ironiyle cevap verirken *Kitabı Mukaddes*'teki tipleri anıyordu:

Tomskiy, dilekçesinde, sitemle, onu Gobi Çölü'ne sürmek ve orada yaban balı ve böceklerle beslenmek zorunda bırakmak istediklerini yazmış.

Sessizlik ve soluklanma dönemlerinde partiyi toparlamak ve her türlü zorluğa hazırlamak gerektiğinden bahsederken, Stalin, İsa'nın *İncil*'deki sözlerini kullanıyordu:

Çünkü şu "güvey" in içeri girip yeni devrimci yükselişin yolunu açacağı gün ve saat belli değil.

Stalin, Britanyalı sendika liderlerinin siyasi tutumunu belirlemenin çok zor olduğunu anlatırken ise Davud'un *Zebur*'undan "17. İlahi"yi kullanıyordu:

Şu anda anlamakta çok zorlanıyoruz; bulutlar siyah, sular kararmıştır.

Stalin, 9 Mayıs 1945 zafer törenlerindeki konuşmasını, genelde dini hutbelerde kullanılan "kardeşler ve bacılar" ifadesiyle açıyor ve Sovyet halkının vatan "sunağına" verdiği kurbanlardan bahsediyordu.

Partinin 15. konferansındaki (3 Kasım 1926) sonuç konuşmasında, Stalin, "birleşik muhalefeti" hedef alırken şu ifadeyi yedi defa tekrarlıyordu:

Parti hiçbir zaman buna tahammül edemez ve etmeyecektir.

11 Aralık 1937'de yaptığı konuşmasında, Stalin, birkaç defa "Lenin gibi" ifadesini kullanıyordu. 14 Ekim 1952 tarihli yayımlanmış

* Örneğin birleşik muhalefetin başındakilerin ve Ukrayna Gosplan Başkanı N.A. Skripnik'in günah işlediklerini belirtmişti.

son konuşmasında ise, diğer ülkelerin komünistlerine hitap ederken vaaz üslubunu tercih ederek, "Burjuvazinin emekçi bayrağını ayaklar altına aldığı"nı belirtiyor ve onlardan bu bayrağa sahip çıkmalarını istiyor, "bu bayrağı yerden kaldıracak başka kimse" bulunmadığını söylüyordu. Stalin'in birçok konuşmasında, kilise vaazlarında kullanılan kesin ve köşeli mantığı görebiliriz. O, fikir yürütürken sözlerini iki aşırı sonucu kastederek "ya... ya da" bağlacı kullanarak bitirmeyi seviyordu. Nitekim onun 1917'de yazdığı iki yazının başlığı aynen "Ya... ya da" başlığı taşımaktadır. Nasıl ki kilise vaazlarında ve hutbelerinde *Kitabı Mukaddes*'in hangi bölümünden ve neresinden alıntı yapıldığı belirtiliyorsa, aynı şekilde Stalin de Marksizm-Leninizmin kurucularının eserlerine dayanıyor ve kullandığı ifadeleri nereden aldığını sayfasına kadar gösteriyordu. Genel teorik ilkelerden en ufak bir sapma olduğunda bile, o, bunu vahim bir ihanet olarak görüyor ve fikrini Marks, Engels ve Lenin'den çok sayıda alıntı yaparak veya onlara atıfta bulunarak açıklamaya çalışıyordu. Aynı zamanda o, ilke açısından önem taşımayan konularda meselerin büyütülmemesi için yine Marksizm-Leninizm kuramcılarına gönderme yapıyor, bunu yaparken de, sıkça şu ifadeyi dile getiriyordu:

Kul hatasız olmaz. Sadece ölümler hata yapmazlar.

Marksist parti üyesi olduktan sonra bile, okulda aldığı dini eğitim ve edindiği alışkanlıklar Stalin'i -elbette ki dolaylı bir şekilde- etkilemeye devam etmişti. Parti üyesi olunca, Stalin, partinin Kilise'ye yönelik baskısını ve din karşıtı politikasını açıkça engelleyemezdi. Ancak o, hiçbir zaman Kilise ve din görevlilerine karşı sert önlemler alınmasının öncüsü olmamıştır. 9 Eylül 1927'de, Amerikalı bir işçi delegasyonu ile yaptığı görüşme sırasında, Stalin, "parti, genelde bütün alanlarda bilimi savunduğundan, din karşıtı propagandanın her türlü dini önyargılara karşı yöneltildiği"ni söylüyordu. Ancak o, bilinçli bir şekilde, "din"den değil "dini önyargılar"dan, genel olarak "din adamları"ndan değil, "gerici din adamları"ndan bahsediyordu. Amerikalılarla konuşmasında, adaylardan, parti üyesi olmak için, ille de ateist olmalarının istenmediğini de vurguluyordu.

Ruhban okullarında ve Kilise'de edindiği din bilgisi sayesinde, Stalin, din politikalarındaki hataları kolaylıkla görebiliyordu. Halkın dini bilincinin özelliklerini görmezden gelen ateist propaganda, inananların ve din görevlilerinin psikolojisini iyi bilen Stalin'i rahatsız ediyordu. 22 Ekim 1924'te Stalin şöyle yazıyordu:

Bizim arkadaşların bazıları, bazen köylüleri maddeci filozoflar olarak görüyorlar ve sanıyorlar ki Tanrı'nın olmadığına inanması için mujiğe doğa bilimleri hakkında bir konferans vermek yeterlidir. Onlar çoğu zaman anlamıyorlar ki mujik Tanrı'ya toprağı işleme ve ürün açısından bakıyor. Kısacası mujik Tanrı'ya sırtını dönmek istese de kuşku içindedir ve bu yüzden hem komünistlerle, hem de Tanrı'yla iyi geçinmeye çalışır; çünkü bunun ekonomik getiri açısından daha uygun bir yol olduğunu düşünür.

Stalin, arkadaşları arasındaki din karşıtı propagandayı da sert bir şekilde yargılıyordu. Örneğin, sekreteri İ.P.Tovstuha'ya, kütüphanesi için hangi kitapları seçmesi gerektiği konusunda talimat verirken, ondan "beş para etmeyen din karşıtı kitaplar"ı almamasını istemişti.

Öte yandan, bilindiğı üzere, Stalin, Savaşkan Tanrıtanımazlar Birliğı'nin Kilise'yi ve dini tasfiye etmeyi en yakın hedefler arasında göstermesine de karşı çıkmıştı. Ocak 1943'te Stalin ve M.İ. Kalinin'le yaptıkları sohbeti hatırlayan Orgeneral A.V. Khrulyov da, Stalin'in, dini yasaklama planlarına karşı olumsuz tavrını kaydetmiştir.

Stalin, dinin Sovyet halkının bir kısmının bilincinde ne kadar derin bir yer tutuğunun farkındaydı ve Kilise'yi hem inananlar, hem de diğerleri için önemli olan kültürel değerlerin koruyucusu olarak görüyordu. Örneğin, SSCB'nin müstakbel dışişleri bakanı A.A. Gromiko'yu 1939'da Sovyetler Birliğı'nin ABD Büyükelçiliğı Müşaviri olarak Amerika'ya yolcu ederken, onu şaşırtan bir tavsiyede bulunmuştu:

Zaman zaman Amerika kiliselerini ziyaret etseniz ve papazları dinleseniz fena olmaz. Çünkü onlar çok temiz ve net bir İngilizce konuşurlar. Diksiyonları da çok iyidir. Uzun süre, birçok Rus devrimcisi, yabancı dilini geliştirmek için yurtdışındayken bu yola başvurmuştur ve bu boşuna değildi.

Mareşal Vasilevskiy'in anlattıklarına göre, Stalin, onun papaz olan babasıyla defalarca ilgilenmişti ve bu, onun din adamlarının sorunlarına ve kaderlerine ilgisiz kalmadığını göstermektedir. Savaş öncesi yıllarda, genel olarak, parti üyelerinin hepsi akraba ve yakınlarıyla ilişkilerini kesmek zorundaydılar ve müstakbel Mareşal de böyle yapmıştı. Vasilevskiy, bunu öğrenen Stalin'in ondan derhal babasıyla irtibata geçmesini istediğini, yaşlı adama düzenli şekilde maddi yardım yapılması için talimat verdiğini ve konuyu Genelkurmay parti örgütüne bildirdiğini söylemektedir. Birkaç yıl sonra, Stalin, Vasilevskiy'in babası ve annesinin durumuyla yine ilgilenmiş, onların nerede olduklarını sormuştu:

Stalin'e annemin öldüğünü, 80 yaşındaki babamın ise Kineşma'da ablaamlarda oturduğunu söyledim; ablamın emekli öğretmen olduğunu, kocası ile oğlunu savaşta kaybettiğini ekledim. O da bana, babamı ve hatta ablamı da yanıma getirmemi önerdi ve onlar için bunun daha iyi olacağını düşündüğünü belirtti.

Komünist Partisi'nin önderi, içinden de olsa, sanki papaz olsaydı nasıl davranacağını düşünmüştü.

Yukarıda aktarılan bütün bu örnekler, aldığı manevi eğitimin Stalin'i ne kadar derinden etkilediğinin sadece dış vurulmuş alametleridir. Olup bitenlere bakıp bir sonuca varırsak, Stalin, hayatının başlangıcında edindiği ve benimsediği değerlere bağlı kalmış görünmektedir. 1930'lu yılların sonları ve 1940'lı yılların başlarında devletin din politikasındaki değişiklik ve Tanrı inancını yok etmeye yönelik daha önce uygulanan politikadan vazgeçilmesi, Stalin'in din ve Kilise konusundaki görüşlerinin çoğunlukla dış vurulmadan kaldığını ortaya koymaktadır.

5. Bölüm

Parnas Yolu

Tiflis Ruhban Lisesi öğrencisi Stalin, bir gün gelip de dev bir ülkenin, Ortodoks Kilisesi konusundaki politikasını belirleyeceğini herhalde düşünemezdi. O yaşında, dini liseyi, büyük olasılıkla, kendisinin din görevliliği kariyeri için önemli bir aşama sayıyordu sadece. İosif, ruhban lisesinde yaklaşık beş yıl ilahiyat okudu ve bazı başka dersler de gördü. Özellikle tarih, Rusça ve mantık onun çok ilgisini çekiyordu. Bununla birlikte, o sıralar Rusya'nın Kafkasya'daki -birinciliği henüz Bakü'ye kaptırmamış- en büyük kenti durumundaki Tiflis, Stalin'in dünya görüşünü kesin biçimde değiştirmişti. Bu çokuluslu kent, Gori'den 26 kat daha büyük bir nüfusa sahipti ve o, burada hayal bile edemeyeceği bir ortama kavuşmuştu. O, artık dünyaya açılmıştı: Tiflis'te büyük caddeler, köşkler, oteller, tiyatrolar, sanayi tesisleri, ticari işletmeler vardı. Burası önemli bir kültür ve ticaret merkeziydi. Öte yandan, Stalin, burada kendini sahipsiz bir yabancı durumunda görüyordu; onu ezen büyük kente alışması kolay olmadı ve uzun zaman aldı. Buna karşın, 15 yaşındaki İosif, taşralı muamelesi görse de direnmekte kararlıydı.

Birçok biyografi yazarının dikkatinden kaçan bir durum söz konusudur: İosif, Gori'de olduğu gibi Tiflis'te de etnik azınlıktandı; zira Tiflis her ne kadar Gürcistan'ın tarihi merkezi olsa da, bütün kentlerde olduğu gibi burada da Gürcüler yüzyıllardan beri azınlıktaydılar. Tiflis nüfusunun çoğunluğunu Ermeniler, Müslümanlar (Azeri vb.) ve Ruslar meydana getiriyordu; ayrıca belirli sayıda Kafkasyalı (Osetler, Çerkes grupları vb.) ve Yahudi de vardı. Gürcüler, Tiflis'teki toplam nüfusun ancak dörtte bir kadarını oluşturuyorlardı. İosif, zamanla kentin büyüklüğüne, kalabalıklara ve Gürcülerin azınlıkta olmalarına alışmıştı. Bu kentte akıl almaz fırsatlar vardı ve İosif adım adım bunları da fark etmeye başlamıştı. Taşradan gelen birçok genç gibi o da kenti büyük bir ilgiyle keşfediyordu. Onun bu dönemdeki enerjik ve girişken tutumunu anlatan arkadaşları, İo-

sif'in çok atılğan, canlı, coşkulu ve daima hareketli bir delikanlı olduğunu kaydetmektedirler. G.İ. Yelisabedaşvili'nin anılarına göre,

İosif, Tiflis'in merkezi sokaklarını her gün iki üç kez turlayan, yerinde duramayan, ele avuca sığmayan, uçarı biriydi. Ona bu yüzden Geza, yani dimdik yürüyen adam lakabını takmıştık.

Görünen o ki İosif, Gori'de bulamadığı fırsatları bir an önce değerlendirmek istiyordu. Burada öğrencilere eve kitap veren bir halk kütüphanesi vardı ve İosif istediği kitapları oradan alıp okuyabiliyordu. Doğrudur, o sırada Rusça bilmediği için okuyabileceği kitap sayısı çok sınırlıydı; buna karşın, yine de o zamanlar Rus edebiyatının önemli yapıtları artık Gürcüceye çevrilmişti ve Stalin bunları okuyordu. G. Gluricidze'nin yazdığına göre, İosif dersle ilgisi olmayan kitaplarla ilgileniyordu:

Kitapçılarda ve sahaflarda uzun uzun kitapları karıştırır, sayfalara göz atar, onların içeriğini ve özelliklerini anlamaya çalışırdı. Arkadaşları onun çevresine toplanırlardı. Bazı kitapları oldukça ilginç buluyorduk. Lippert'in *Kültür Tarihi*'ni, *Savaş ve Barış*, *Kreytser Sonatı*, *Diriliş* gibi yapıtları, ayrıca Pisarev, Dostoyevskiy, Shakespeare, Schiller ve başkalarının klasik eserlerini çok okurduk. İosif bir kitap hastasıydı, yemek zamanı bile kitaplardan ayrılmazdı.

İosif, edebiyatın yanı sıra diğer konularla ilgili kitapları da okuyor ve bilgi sahibi olmaya çalışıyordu; bunları okulda bulundurmamak ve okumak yasaktı. Lise meclisinin ceza defterine Mart 1897'de şunlar kaydedilmişti:

İosif Cugaşvili'den, Létourneau'nun *Halk ve Irkların Edebi Gelişimi* adlı kitabı müsadere edilmiştir. Bu öğrenci Ucuz Kütüphane'den 13. kez kitap almıştır.

Robert Conquest, bu olaydan bahsederken, adı geçen Doktor Jean Marie Létourneau'nun (1831-1902) mülkiyet, evrim, evlilik, politika, din ve başka konularda birçok kitap yazdığını belirtmiştir. Bu Fransız radikalinin bahsedilen kitabına gelince, 574 sayfalık bu kitap, birçok ilginç bilgiyi içeriyordu ve ruhban lisesinin sıkıcılığını gidermeye uygun bir kaynaktı. Bu tür kaynaklar, doğal olarak, farklı bir dünya hakkında bilgiler veriyor ve delikanlının ufkunu genişletiyordu.

Conquest, İosif Cugaşvili'nin, Darwin (*Türlerin Kökeni*) ve Charles Lalle (*İnsanın Eskiliği*) gibi o sırada öğrenciler arasında çok tutulan yazarları okuduğunu belirtmektedir. Fakat İosif'in o yıllarda, Conquest'in bahsettiği gibi Feuerbach, Buckle, Spinoza okuduğunu iddia edemeyiz, bunların çevirilerinin ne zaman basıldığını ince-

lemek gerekir; ama lisedeyken Galileo, Copernicus (Kopernik) ve Mendeleyev'in hayat hikâyelerini okumuş olabilirdi. Kuşku yok ki onun en çok okuduğu kitaplar Gürcü edebiyatındandı (İlya Çavçavadze, Vşa Pşavela vb). Bu arada, *Kaplan Postlu Şövalye*, doğal olarak onun başucu kitabıydı ve destanda söz edilen efsanevi kahramanlar, ortaçağ destanlarındaki Robin Hood, Wilhelm Tell, Köroğlu, Deli Dumrul, Alpamış, Manas ve benzerlerini hatırlatan şövalyeler, genç Stalin'i çok etkilemişti. Bu kitapta, sadakat, dostluk, aşk, anne ve baba sevgisi, evlat bağlılığı, romantik ve yüce bir tarzda ve şiirsel bir dille anlatılıyordu. Kitapta, Doğu'nun bu kahramanları orduları yeniyor, zaptedilmesi en zor kaleleri ele geçiriyor, tek başlarına kaplanlarla baş ediyor, sevgililerini bekleyen vefalı güzel prensesler ise yıllarca gözyaşı döküyorlardı. Yüzyıllar sonra bile okuyanları etkileyen bu destanı Stalin defalarca okumuştı. Kim bilir, belki de ilk eşinin ölümü ve ikinci eşinin intiharı, ona, destandaki aşk ve ölüm temasını hatırlatmıştır. Destanda, krallar ve komutanların yanı sıra, hain ve sinsi düşmanlar, itaat ve sadakatlerini bildiren, ancak aslında kahramanları sırtından vurmak için fırsat kollayan alçaklar da anlatılıyordu. Örneğin Avtandil ordusuyla Hatapların arazisine girdiğinde, Hataplar aynen böyle hareket ediyorlardı. Rustaveli okurları uyarırken, en tehlikeli düşman dost görünendir, diyordu. Bilge ve deneyimli olanlar, onların tuzağına düşmez ve onlara derslerini verirlerdi. Dünya hile ve kötülükle doluydu; bu nedenle, mert kahramanlar ve iyiler, çok tedbirli olmalı, her önüne gelene itibar etmemeli ve gerekirse gerçek duygu ve niyetlerini saklamalıydılar. Prenses Tinatin'e âşık olan Avtandil, planlarını yerine getirebilmek için kendisini Fatma'ya âşık gibi gösteriyordu. Tariel ise, Prenses Nestan-Darecan'a âşıktı ve çılgınca bağlandığı sevgilisine kavuşmak için Harzem Prensi'ni öldürüyordu; ancak o, bunu vatanı Hindistan'ı yabancı hükümdardan kurtarmak için yaptığını söylüyor ve aşkını gizli tutuyordu.*

Bu destanı okurken, genç İosif, ortaçağ şiir dilindeki simgeleri öğreniyordu; kitapta "güneş ve ay" güzel kızları simgeliyor, "gül" sevgiliye veya onun kırmızı yanaklarına işaret ediyor, "büzülmüş gül veya solgun menekşe" ile ise aşk acısı çeken sevgililer kastediliyordu. Destanda "nergis" sevgilinin gözünü, "akik" de dudaklarını simgeliyordu. Güzel sevgililerin dudakları "mercan", dişleri "inci"ydi. Kaplan postu ise kahraman Tariel'in gücünün simgesiydi.

* Bazı uzmanlar bu destanın, Gürcüceye çeviri olduğunu iddia etmektedirler; çünkü olaylar Hindistan'da geçmektedir ve kahramanların isimleri de Gürcüce değildir.

Stalin'in ilk yazıları Gürcücedir ve bunlarda o, *Kaplan Postlu Şövalye* destanındaki tipleri kullanmıştır. "Kısaca Partideki İhtilaflar Üzerine" adlı makalesinde, Stalin, destana gönderme yaparak şöyle yazıyordu:

Günün birinde karga da bir gül bulur, ancak bununla kargadan bülbül olmaz. Oysa karga, gülü bulunca hemen de kendini bülbül sanır.

Sovyet döneminde bu destanın Rusça tercümesiyle ilgili redaksiyon çalışmasında bizzat yer aldığına ilişkin bilgiler de vardır; ancak o, bu çalışmalara katıldığıru kesinlikle kabul etmiyordu.*

Lisede Stalin'in şiir merakı da ortaya çıkmış ve zaman geçtikçe bu onda bir tutku ve bağımlılık haline gelmişti. Stalin, Aleksandr Puşkin'in manzum masallarını çok sevmişti. Puşkin'in, uyumuş sevgilisini arayan Prens Yelisey'i, belki de İosif'e, *Kaplan Postlu Şövalye* destanının Tariel'ini hatırlatmıştır; çünkü o da bütün dünyayı dolaşarak kaçırılmış sevgilisini aramaktaydı. Daha sonraki yıllarda, İosif, Puşkin'in *Yevgeniy Onegin* manzum romanını okurken, orada geçen Tatyana'nın mektubu da, ona, Rustaveli'nin destanındaki Prens Nestan Darecan'ın kahraman Tariel'e yazdığı mektubu hatırlatmış olabilir. Prens, bir kadın olmasına rağmen, aşkını önce kendisi itiraf etmişti. İlginç bir rastlantıdır ki Stalin'in okuduğu dini lise Puşkin Sokağı'nda bulunuyordu ve orada ünlü şairin bir büstü vardı. Y. Gromov, A. Puşkin'in şiirlerinin o sıralar Kafkasya'da çok tutulduğunu ve onun bütün aydınların gözdesi olduğunu, genç İosif'in de onun şiirlerine ilgisiz kalamayacağını belirtmektedir. Ayrıca Puşkin zaten ders programında da yer alıyordu ve öncelikle yurtseverlik şiirleri ve devletçi yapıtları okutuluyordu ("Rusya'nın İftiracılarına", "Borodino Yıldönümü" vb).

A.S. Alliluyeva'nın anılarına göre, 1917'de Petrograd'da onun babasının evinde saklandığı zaman, Stalin sık sık Puşkin'in şiirlerini okur ve inşat ederdi. 1937'de Puşkin'in ölümünün 100. yıldönümü, 1947'de de doğumunun 150. yıldönümü devlet tarafından en yüksek düzeyde ve çok sayıda etkinlikle kutlanacaktı; Stalin'in Puşkin sevgisi, bunda önemli bir rol oynamış olsa gerek. *Berlin'in Düşüşü* filminde, Stalin rolünü oynayan Mikhail Gelovani, Puşkin'in ünlü şiirinden mısralar okuyordu:

Kafkasya altımdadır. Zirvede tek başına, karlardan da yüksekte / Uçurumun kenarındayım, dağlardan kopmuş kartal / Süzülüyor aynı hizada benimle.

* Destanı ozan Zabolotskiy çevirmiştir.

Stalin, Kafkasya hakkında daha çok eser yazan öteki Rus dehası Lermontov'un şiirlerini de iyi biliyordu. Gürcü Ortodoks manastırından kaçmış bir çocuktan bahseden romantik *Mtsiri* manzumesi, muhtemelen genç İosif'in ruhunu derinden etkilemiştir. İosif, Gürcü ve Rus edebiyatını sadece okumakla yetinmemiş, kendisi de yazmaya gayret etmiştir. Bazı okul arkadaşları, onun daha Gori'deyken şiir yazmaya başladığını söylemektedirler. Örneğin G. Yelisabedaşvili, onun doğaçlama şiir koştüğünü ve arkadaşlarına şiirle cevap verdiğini belirtmiştir. Ama İosif'in şiire olan ilgisi Tiflis'te daha ciddi ve derin bir hal almıştı. Bu yeniyetmelik ve delikanlılık dönemi şiirlerinde, genelde dağlar, çiçekli bahçeler, aylı geceler, derin ve yeşil vadiler ön plandaydı. Şairin hayalinde ay, Kazbek zirvesine ninni okumakta, zirvedeki karlar ise buzullarla kaynaşmaktadır. Sanki ayın kuvvetli çekimine yakalanmış gibi, genç İosif şöyle diyordu:

Sana açarım kucağımı, kollarımı ve ayın ışığında titrer ruhum...
/ Karanlık gökyüzünde parla / solgun ışınlarınla okşa ruhumu /
eskisi gibi vatanımı aydınlat akan nurunla...

Genç İosif, temelde, geleneksel Gürcü şiirine hâkim olan ifadeleri, kalıpları ve kelime haznesini kullanıyordu: gül, bülbül, ay (meh-tap), güneş, pervane, menekşe, yasemin, nergis, sis, zulmet, yay gibi kaşlar, ok kirpikler, gurbet, hicran, vuslat, yalnızlık ve aşk acısı. Ayrıca doğadaki obje ve olaylar, simge olarak öncelik taşıyordu:

Yine durmaksızın süzül semada / Aydınlat zulmeti gümüş nurun-la... Bir anlık susar ve yeniden coşar dağlarda çeşmeler... Karanlık ormanı uyandırır deli rüzgâr geceleyin...

Puşkin'den tutun da klasik Gürcü şairlerine kadar bütün şairler gençliklerinde aynı dili kullanmışlardır.

Daha Stalin hayattayken birçok edebiyat tarihçisi ve eleştirmen, İosif Cugaşvili'nin ilk gençlik şiirlerini Puşkin'in ilk şiirleriyle kıyaslamışlardır. Bu karşılaştırma geleneği 19. yüzyıl boyunca Gürcü şiirindeki modernleşmenin önünde engel olmuştu. Hem Puşkin'in hem de İ. Cugaşvili'nin ilk şiirleri, çağdaşları ve dönemin ünlü şairleri tarafından beğenilmiştir. Bilindiği gibi, 15 yaşındaki Puşkin, "Tsarskoye Selo Hatıraları" şiirini okuyunca dönemin ünlü ozanı Derjavin'in övgüsünü kazanmıştı. Genç İosif Cugaşvili'nin "Sabah" şiiri ise, 14 Haziran 1895 tarihinde, İlya Çavçavadze'nin redaktörlüğünü ve editörlüğünü yaptığı Gürcüce *İveriya* gazetesinin ilk sayfasında basılmıştı. Sonraları ünlü Gürcü pedagogu Y. Gogebaşvili, bu küçük şiiri anaokulları için hazırlanan *Deda Ena* (Anadil) ders kitabına koyacaktı. İosif'in başka birtakım şiirleri de ("Mehtap Par-

lak Nuruyla", "Rafail Eristavi'ye", "Mehtap", "O Ev Ev Dolaşıyor-du") 22-25 Eylül 1895 tarihleri arasında yine *İveriya* gazetesinde yayımlanmıştı. "Rafail Eristavi'ye" şiiri özellikle dikkat çekmiş ve sonradan, şiirde adı geçen bu büyük Gürcü şairin doğum gününde basılan ve İlya Çavçavadze, A. Tsereteli ile birçok başka ozanın kutlama ve şiirlerinden oluşan şiir antolojisine alınmıştı. 1907'de, M. Kelenceridze, İosif Cugaşvili'nin bu şiirini *Gürcü Müntahabatı Veya Gürcü Söz Sanatının En İyi Örnekleri Derlemesi* kitabına koymuştu. Bu derleme yayımlandığı zaman, gerçek adı şairlik adının ardında gizli kalmış olan ve Gürcü söz sanatının en iyi örneklerinden birini yazan adamın o sırada polis tarafından arandığı, kimsenin aklının ucundan bile geçmezdi.

Kelenceridze, daha önce İosif'in iki şiirini *Örnek Edebi Eserlerin Tahliliyle Birlikte Söz Sanatı Teorisi* kitabına almıştı. İosif Cugaşvili'nin şiirleri, Gürcü edebiyatının klasik temsilcileri Çavçavadze, Tsereteli, G. Orbeliani, N. Barataşvili, A. Kazbegi'nin yapıtlarıyla birlikte, şiir yazma sanatının örnekleri arasında gösteriliyordu. Görünen o ki bir taşra kentinden gelmiş genç İosif, Tiflis'te kısa sürede yeteneklerini kabul ettirmeyi başarmıştı. Eğer 16-17 yaşındaki bir delikanlı, Gürcistan'ın böyle ünlü edebiyatçıları tarafından beğenilen şiirler yazabiliyorduyorsa, olgun yaşlarında ondan daha değerli eserler beklenebilirdi. Ne var ki genç İosif Cugaşvili, bir Gürcü Puşkin'i veya yeni bir Rustaveli olamadı. Yaşadığı ve yazdığı ortam, edebiyat yolunda onun önündeki en büyük engeldi ve o, bu koşullarda büyük bir şair olamazdı. Puşkin lisede öğretmenlerinin ve arkadaşlarının desteğini almıştı; oysa İosif, Tiflis Ruhban Lisesi'nde, destek bir tarafa, şiirlerini gizli mahlaslarla yazmak zorundaydı; çünkü kurallara göre bu tür faaliyetler yasaktı. O, sadece, doğayı anlatan romantik "Sabah" şiirini bizzat kendi adıyla, kısaca İ. Cugaşvili imzasıyla bastırmıştı. Daha sonraki şiirlerini ise çocuksu Soselo imzasıyla yayımlatmıştı; zira annesi ona böyle seslenirdi ve İosif bunu kendine mahlas olarak seçmişti.

Şunu da belirtmek gerekir ki bu mahlaslar yüzünden, sonraki yıllarda, söz konusu şiirlerin ona ait olmadığına ilişkin dedikodular da çıkacaktı. Örneğin Robert Conquest, Stalin'in bu şiirleri yazamayacağını öne sürmüştür; ancak hiçbir geçerli argümanı yoktur. Onun fikrince, İ. Cugaşvili asla İosif Cugaşvili değildir. Yazara göre, Stalin'in ruh yapısı ve mizacında doğa sevgisine yer yoktu ve dolayısıyla o bu tür şiirler yazamaz, bu tür simgeleri kullanamazdı. Onun, şiirlerini neden açıkça imzalamadığı ve mahlas kullandığı konusuna gelince, bunu aslında Conquest da iyi biliyordu. Lise yö-

netimi, bu tür edebi faaliyetlere ve dinle ilgisi olmayan konulardaki yazıların “sivil” basında yayımlatılmasına izin vermiyordu; bu, öğrenciler için bir okuldan atılma nedeniydi. ❖

Lisede, binanın dışına çıkmak için bile izin almak gerekiyordu, Saat 7’de yataktan kaldırılan öğrenciler sabah ibadetine başlıyorlar ve ardından kahvaltı veriliyordu. Bundan sonra derslere giriliyor ve çalışmalar saat öğleden sonra ikiye kadar devam ediyordu. Öğle yemeğinin ardından yeniden çalışma ve kütüphane saati geliyordu. Akşama doğru saat beşte yoklama yapılıyordu ve o zamandan sonra binayı terk etmek yasaktı. Öğrenciler komutla çay içmeye giderler ve ardından derslerine hazırlanırlardı. Gece saat 10’da yatış zili çalardı ve öğrenciler istirahat çekilirlerdi. Genç Stalin’in yatılı lise dışında hiçbir seçeneği yoktu. 20-30 kişi geniş bir salonda, bir arada uyurdu. Bu sıkı rejim, bu tür bir lise için doğaldı ve onun amacına ve işlevine uygundu; yani söz konusu olan, lise yönetiminin bu konularda takıntılı olması değildi. Dini okulların görevi, uyumlu, uslu ve itaatkâr din görevlileri yetiştirmektir; çünkü hayatını papazlığa ve rahipliğe, din ve ibadete adayan insanlar, zorluklara dayanıklı ve asgariyle yetinen kişiler olmalıydılar.

Şimdi de manastırlarda bu tür kurallar geçerlidir; başpapaz Rafail bu konuda şöyle demektedir:

İnsan, manastıra geldiğinde, bünyesine dışarıdaki dünyanın ruhu ve düşüncelerini su gibi emmiş olarak gelir, iradesi gevşemiştir, gururu irinli bir yara gibi ateşlenmiştir, işlediği günahlara bağlı pis hatıraları onu kirletmiştir ki kokusu dışarıdan hemen belli olmaktadır, kalbi zehirlenmiştir, ihtiras ve tutkuları içine yılanlar gibi çöreklenmiştir. İnsanın burada, şeytana ve kendisine karşı çok zorlu bir mücadele vermesi gerekecektir ki bu aslında yeniden doğmak demektir.

Tiflis Ruhban Lisesi öğrencileri de herhalde aynı nedenlerle “yeniden doğmak ve doğal günahlarından, dünyevi düşünce ve hatıralarından arınmak” zorundaydılar. Bu yüzden öğrencilere, tiyatro ve konserlere gitmek, eğlence ve etkinliklere katılmak, dünyevi edebi eserler okumak yasaklanmıştı. Kısacası dini lisedeki şartlar edebiyat için pek de uygun sayılmazdı ve öğrenciler ancak gizlice şiir okuyabilir veya karalayabilirlerdi.

İosif Cugaşvili’nin şiir yüzünden yönetimle sorun yaşayıp yaşamadığına dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz; ancak şurası açık ki o, daha dini lisedeyken şiir yazmaya son vermişti. Onu bu adımı atmaya sevk eden, muhtemelen yönetimin baskılarıydı ve ceza al-

mak istemeyen İosif şiiri bırakmıştı. Şiir yazdığını uzun süre gizli tutamazdı; zira lise yönetimi öğrencileri çok sıkı takip etmekteydi ve bir işi uzun süre gizli tutmak imkânsızdı. Zaten lisedeki bu sıkı rejim, takipler ve ispiyonculuk ortamı Stalin'i de çok sinirlendiriyordu. Aradan otuz yıl geçtikten sonra bile, bu takipler hâlâ onu sinirine dokunmaya devam edecekti. Emil Ludwig ile yaptığı görüşmede Stalin şöyle diyordu:

Onların yöntemi bellidir: takipler, ispiyonculuk, jurnalcilik, insanın ruhuna sokulma, hakaretler... Örneğin yatılı bölümdeki takipler şöyleydi: Saat dokuzda çay zili çalardı ve biz yemekhaneye giderdik. Odalarımıza döndüğümüzde, bütün dolaplarımızın açıldığını, eşyalarımızın arandığını, yataklarımızın bile altüst edildiğini görürdük...

Yönetim, yasak eşya bulunduran öğrenciye çok ağır cezalar veriyordu. Lisenin müfettişi Başrahip Germogen ve yardımcısı S. Murahovskiy, Kasım 1896'da, Öğrenci Davranış Defteri'ne şunları yazmışlardı:

Cugaşvili'nin eşyaları arasında Ucuz Kütüphane üyelik kartı bulunmuş ve onun buradan kitaplar aldığı tespit edilmiştir. Bugün kendisinden V. Hugo'nun *Deniz Emekçileri* romanı müsadere edildi ve üyelik kartı da kitabın içinde bulundu.

Kaydın altında ise ceza belirtiliyordu:

Uzun süre hücrede tutulsun.

Lisedeki şartlar, takipler, yoklamalar ve sıkı rejim Stalin'e ağır gelse de, o yine de eğitimini bırakma ve okuldan ayrılma niyetinde değildi. Çünkü başka türlü lise eğitimi alamayacaktı; ayrıca elimizde İosif'in o sıralar papaz olmaktan vazgeçtiğine ilişkin bir bilgi de yoktur. Muhtemelen Stalin, lise yönetiminin uygulamalarına karşı çıkarken, bunu dine karşı bir itiraz olarak görmüyordu. Anlaşılan, Stalin için yönetimin emir ve uygulamaları, dinden ayrı bir husustu ve keyfiydi. Stalin ceza alsa da görüşünü bildirmiş ve hiçbir lisede bu tür arama yapılmadığını beyan etmişti. Lakin ne yazık ki ülke genelinde hep aynı uygulama vardı ve Rusya bir özgürlükler ülkesi değildi.

Bununla birlikte, kaydetmek gerekir ki Stalin, ömrü boyunca edebiyata olan ilgisini kaybetmedi. Edebiyatı hep sevdi ve kitap sevgisinden hiç kopmadı. Yazılarında Nikolay Nekrasov, Aleksey Koltsov ve Walt Whitman gibi şairlere sıkça göndermeler yapmıştır. Devletin başında olduğu yıllar boyunca, yazar ve şairlerle görüşmüş, bir kısmıyla yazışmıştır. Bazıları onun fazla müdahale ederek

edebiyata zarar verdiğini ve edebiyatı boğduğunu yazmışlardır. Stalin'in bu konudaki tutumunun belirli siyasi ve ideolojik hedefleri olmakla birlikte, Sovyet Yazarlar Birliği üyeleri için en iyi şartlar sağlanmıştı; ayrıca ünlü yazar ve şairler önemli ve ciddi sosyal ve siyasi uygulamalara katılmaya teşvik ediliyorlardı.

Şunu da biliyoruz ki Stalin'in şiir yazmayı bırakmasına karşın, onun konuşmalarında ve yazılarında üslup ve ruh itibarıyla yine de şiirin etkisi görülüyordu. Örneğin Nisan 1912'de, Bir Mayıs dolayısıyla RSDİP MK adına kaleme aldığı bildiride, işçilerin kendi bayramlarını kutladıklarını belirtirken, Stalin şairliğini hatırlıyordu:

Doğa kış uykusundan uyanıyor, karlarla kaplı ormanlar ve dağlar yeşilleniyor, düzlükler ve çimenlikler çiçeklerle süsleniyor, güneş daha çok ısıtıyor, havada bir yenilenme neşesi var, doğa coşku içinde dans etmektedir.

Stalin bazen siyasi amaçlı yazılarında da şiirselliğe kayıyordu ve bunun örnekleri az değildir. 21 Ocak 1925'te *Raboçaya gazeta'*ya (İşçi Gazetesi) gönderdiği notlarda şöyle yazıyordu:

İlyiç'i hatırlayın ve sevin, unutmayın bizim öğretmenimizi, önderimizi.

Kısacası, şiire olan ilgisi onun hayatında önemli izler bırakmış ve kişisel gelişiminde birçok yönden etkili olmuştur. Şota Rustaveli'ye göre, "Şairlik, ruhu yücelten idrak yoludur". Kuşkusuz şiir ve edebiyat, Stalin'in kişiliğini belirleyen önemli hususlardı ve sonraki dönemlerde de devamlı olarak edebiyatla ilgilenmesi, sanat ve edebiyat dünyasıyla iç içe olması, onun siyasi liderliğinin başlıca özelliklerinden biri olacaktı. Belki de, gençliğinde başlayan bu edebiyat sevgisi, onu iyilik ve adalet için mücadele etmeye iten etkenlerin en başta geleniydi. Çünkü her şeyde, her yerde güzelliği arayan şair, eksiklikleri hemen fark eder; şair için idealleştirme ve eleştiri, birbirini tamamlayan unsurlardır. Lisedeki düzene karşı çıkan Stalin'i, bu tepkisi ve asi ruhu, zamanla Ortodoks Kilisesi'nden de koparacak ve büyük bir savaşın içine atacaktı.

6. Bölüm

Mabetten Kopma ve Devrime Giden Yol

Sonraları Stalin şöyle diyecekti:

Lisedeki sinsi ve çirkin yöntemlere, alaycı ve aşağılayıcı rejime karşı protestodan başlamak üzere, ben artık devrimci olmaya hazırıldım ve gerçekten devrimci bir ekol olan Marksizmi benimse-dim.

Buradan anlaşıldığı üzere, Stalin'in liseden ve dini kurumlar-dan kopması, Ortodoksluğun onu hayal kırıklığına uğratmasıyla açıklanamaz. Şu da var ki çevresindekiler onun lisedeki protestocu ve devrimci tepkisine destek vermeselerdi, Stalin dini kariyerden vazgeçip rejime karşı illegal mücadeleye katılmayacaktı. Onun şair ruhunu görenler, devrimci ruhunu da görmüşlerdi; zira birçok devrimci ve siyasetçi edebiyat ve şiirle iç içe olmuşlardır. Edebiyat ve sanat yolunda yürüyen biri, kolaylıkla Kiliseden koparak başka bir yola yönelebilirdi. Zaten 19. yüzyıl Rus edebiyatının birçok temsilcisi de, mevcut çarlık rejimine karşı mücadelenin fikir babaları ve öncüleri olmuştu.

Rusya İmparatorluğu'nun her tarafında olduğu gibi, Gürcis-tan'da da şair ve yazarlar çarlık istibdadına karşı mücadelenin için-de yer alıyorlardı. Genç Stalin, Rafail Eristavi'ye adadığı şiirinde, onun her Gürcünün kalbinde bir anıt diktiğini yazıyordu. Eristavi, Çavçavadze, Akakiy Tsereteli, Daniil Çonkadze ve Soso'un çok sev-diği diğer yazarlarla şairler, daha 1870'li yıllardan itibaren siyasi ve sosyoekonomik düzenin değiştirilmesi için faaliyete başlamışlardı. Bu aydınlar grubu, 1877'de İlya Çavçavadze'nin yayımlamaya baş-ladığı *İveriya* adlı edebiyat gazetesinin çevresinde toplanmıştı. İosif Cugaşvili'nin ilk şiiri de işte bu gazetede basılmıştı. Akakiy Tsere-teli'nin Çar 2. Aleksandr'ın terör saldırısında öldürülmesiyle ilgili olarak gösterdiği tepki, bu grubun ne kadar radikal olduğunu orta-ya koyuyordu. Mart 1881 başlarında onun söz konusu gazetede ya-yımlanan "Bahar" adlı şiirinde (Bugün kırlangıç cıvıladı...), Tsere-

teli'nin aslında sadece ilkbaharın ve kuşların gelişine sevinmediğini herkes çok iyi anlamıştı.

Zamanla bu grupta yer alan daha radikal unsurlar, edebiyatın yeterince devrimci bir faaliyet olmadığına karar verdiler ve 1880'li yılların başlarında "İkinci grup" anlamına gelen Meore-dasi örgütünü kurdular ki tutum ve görüşleri itibariyle bunlar Rus narodniklerine çok yakındılar. Bu grup *Kvali* (Patika) adlı bir edebiyat gazetesi çıkarıyordu ve İosif son şiirini bu gazetede bastırmıştı. Bütün lisele-re olduğu gibi, dini liseye de devrimci ve radikal görüşler sızıyordu. Zaten Tiflis'te merkeze karşı sert tepki ve direniş her zaman vardı. Stalin daha liseye gelmeden önce okulda bir skandal yaşanmış, lise öğrencisi Silvestr Cibladze, Müdür Çudetskiy'e tokat atmıştı; çünkü müdür "Gürcüce, köpeklerin dilidir" demişti. Liseden atılan öğrenci, bir yıl sonra Çudetskiy'i öldürmüştü. Soso henüz Gori'deyken, daha sonra okuyacağı lisede iki defa (1890 ve 1893) boykota gidilmiş ve bu boykotlar birer hafta sürmüştü. Öğrenciler arama ve takiplere son verilmesini, sert ve acımasız yöneticilerin okuldan uzaklaştırılmasını istiyorlardı. 1893 boykotundan sonra 83 öğrenci okuldan ihraç edilmiş, 23 öğrenci de Tiflis dışına sürülmüştü.

İosif lisedeyken onun görüşlerini paylaşan epeyce arkadaşı vardı. 1896'da onlar kendi gruplarını oluşturdular ve kentte bir oda kiralayarak orada buluşmaya başladılar. Burada toplanıyor, *Kvali* gazetesindeki yazıları değerlendiriyor, ülkede gelişen olayları tartışıyorlardı. Ayrıca kitaplarını, eşyalarını ve yazılarını da bu odada saklıyorlardı. Çok hareketli, karmaşık ve bunalımlı bir dönemdi; koskoca imparatorluk çatırıyor, merkeziyetçi monarşi rejiminin ömrü hızla doluyordu. Kafkasya bu sürecin dışında kalamazdı. Tiflis ve Bakü gibi merkezlerde toplumsal hareketler günbegün yoğunlaşıyordu ve gençlerin bunlara seyirci kalması mümkün değildi.

Dünya hızla değişiyor, Rusya da bu değişimden etkileniyordu; yelkenli gemilerin, mum ışığında kuş tüyü ile yazı yazmanın, atlı faytonların dönemi bitiyor, gelişmiş ülkelerde transatlantik gemiler üretiliyor, telgraf ve telefon iletişimi kuruluyor, demiryolu ağları her tarafı sarıyor, elektrikle aydınlanma giderek yaygınlaşıyordu. Teknolojinin dev adımlarla ilerlemesine karşın, sosyal sorunlar, milli çıkar kavgaları ve devletlerarası rekabet büyük gerginliklere yol açmaktaydı. 19. yüzyıl sona ererken, herkes gibi gençler de dünyadaki zenginlik ve servetin adil paylaşılmadığını görüyorlardı. İlerleme, kültürel, ekonomik ve teknolojik güç tarafından belirleniyordu; oysa asıl önemli olan sosyal adalet ve eşitlikti.

Avrupa'da Napolyon savaşlarıyla başlayan 19. yüzyıl, Filipinlerden Güney Afrika'ya uzanan engin bir coğrafyayı saran emperyalist savaşlarla noktalanmaktaydı. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında, feodalizme ve geleneksel toplum yapısına karşı yükselen devrimler, kent nüfusunun öncülüğünde yapılmış, en öne çıkan yol gösterici slogan ise "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" olmuştur. Oysa yüzyıl biterken, siyasi savaşım sahnesinde kapitalizmin acımadan mömürdüğü proletarya vardı.

Soylular, kent esnafı, tüccar ve köylüler yüzyıllar boyu belirli ve değişmez kurallar ve hiyerarşiye göre varlıklarını sürdürmüşlerdi. Şimdiyse işçi sınıfı emeğini satıyordu ve bu sınıf aslında homojen bir sosyal yapıya sahip değildi. Köylü göçmenlerden dolayı işçi sınıfının sayısı sürekli artıyor, kent proletaryası, bu artış nedeniyle bütünlüğünü kaybediyordu. Bazı köy kökenliler köye dönerek, kimi işçiler de bir tür orta sınıf oluşturarak proletaryadan kopmaktaydılar. 7 Aralık 1926'da, Komintern Yürütme Komitesi'nin (İKKİ) 7. plenumunda konuşan Stalin, proletarya sınıfına dair geleneksel Marksist ilkelerden hareketle, bu sınıf içindeki üç katmandan söz ediyordu:

Birinci katman, proletaryanın ana kitlesidir ki işçi sınıfının çekirdeğini ve kapitalistlerle ilişkilerini çoktan koparmış safkan kısmını oluşturmaktadır. İkinci katman ise, köylü, orta sınıf, aydınlar içinden gelen ve proletarya saflarına yeni katılmış olan kısmıdır. Öteki zümre ve tabakalardan olup proletarya arasına yeni katılmış bu gruplar, işçi sınıfı saflarına kendi alışkanlıklarını, manevi değerlerini, kuşku, korku, kaygı, tereddütlerini ve tereddütlerini de getirenlerdir. Bu katman, anarşist, yarı anarşist, aşırı "sol" gruplar için en elverişli ortamı yaratırlar.*

Proletarya içindeki üçüncü katman ise, işçi sınıfının en üst kısmında yer alan ve varlıklı ve müreffeh bir hayat sürdüğü söylenebilecek olan işçi aristokrasisi idi. Bunlar, her zaman ve her yerde güçlülerin yanında yer alan ve burjuvaziyle uzlaşmayı tercih eden, köşeyi dönme psikolojisine güç veren gruplardı. Bu gruplar, reformcular ve oportünistler için en elverişli zemini sağlıyorlardı.

Proletaryanın sosyal açıdan homojen olmadığına ve toplumsal bağlamda değişkenliğine dikkat çeken Stalin "kuşaktan kuşağa işçi olanların" sabit ve istikrarlı bir sosyal katman oluşturdıklarını ve

* Stalin, proletarya içindeki bu katmanın, 1926 itibarıyla artık bir gerçek olan faşizm için de bir taban oluşturduğunu söyleyebilirdi. Proletarya dışından gelseler de, Mussolini ve Hitler de bir süre proletarya saflarındaydılar. Örneğin Mussolini, uzun süre İtalya Sosyalist Partisi'nin liderlerinden biriydi.

daima burjuvaziye karşı sınıf mücadelesi verdiklerini kaydediyordu. Oysa hâlâ tam oluşmamış proletarya grupları veya tam tersine, artık yozlaşmış olan işçi tabakası, kapitalistler önünde teslim bayrağını çekiyor ya da sınıf davasında devamlılık gösteremeyerek aşırı "sol" a veya anarşizme kayıyordu. Marksistler, kuşaktan kuşağa, aile boyu işçi olan proletaryanın "kaynar" halini onun değişmez özelliği olarak görüyorlardı. Bu bakış açısına göre, söz konusu "kaynar kitle", büyüdükçe ve birikimi arttıkça kapitalist yapıyı eriterek ortadan kaldıracaktı; proleter devrim sürecinde ise, uzlaşmaz sınıfların ve devletin olmayacağı yeni bir toplumsal yapı kurulacaktı.

Ne var ki "oluşmasını tamamlamamış proletarya"nın eğilimlerini ve davranışlarını doğru olarak açıklayan bu teori, "yozlaşan" proletaryanın ortaya çıkma nedenlerini açıklamıyordu. Kaldı ki aile boyu, kuşaktan kuşağa proleter olan gruplar hakkındaki söz konusu görüşler de, işçi sınıfının sayıca hızla arttığı 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarındaki deneyimlere dayanıyordu. O sırada kentlerde, proleter anne ve babadan doğan kişiler aile boyu proleter olarak kabul ediliyor ve onların köylü bilincinden tamamen koptuğu varsayılıyordu. Oysa bu arada aile boyu, birkaç kuşak kentli proleter olanların sosyal bilincinde de köylü bilincinin birçok izi kalıyordu. İşçi sınıfının ileride burjuva kentinde nasıl bir tutum sergileyeceği konusunda tarihsel tecrübe eksikti.

Diğer yandan, birkaç kuşak proletaryanın bulunduğu Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da proleter devrimler gerçekleşmedi, oysa sosyalizm teorisinin kurucuları K. Marx ve F. Engels bunun kaçınılmaz olduğunu söylemişlerdi. Engels'in "Fransız başlatır, Alman bitirir" diye dile getirdiği inanç ve ayrıca Marx'ın İngiltere'de devrim gerçekleşmeksizin gerçek bir proleter devrim olamayacağından ve bu yöndeki kalkışmaların sadece "bir bardak suda fırtına" olarak kalacağından emin olması da hatalıydı. Tarih başka bir yöne işaret ediyordu; Marksist teorideki öngörünün aksine Batı ülkelerindeki proletarya hareketinin "ateşi" zaman geçtikçe düşmekteydi. Bunun yanı sıra, işçi sınıfı, kısmen kent orta sınıfıyla kaynaşıyordu. Çeşitli işçi grupları ve emekçi tabakaları, hatta işçi sınıfının ülkeler çapında önemli kısımları, bu entegrasyon sürecinde yer alıyorlardı. Sendikal hareketlerin ve siyasi işçi partilerinin, giderek, topluma hâkim olan burjuvaziye ortak olmaya yöneldikleri görülmekte, sınıf mücadelesi bir sosyal işbirliğine, hatta dayanışmaya dönüşmekteydi. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki kuşaktan kuşağa, aile boyu proleter olan kitle, zamanla "kaynar kitle" olma özelliğini yitirdi ve sınıf savaşından uzaklaştı. Ve ortaya çok ilginç bir tablo çıktı: Proletar-

ya, gerekli dinamizmi ve enerjiyi kuşaktan kuşağa işçi olanlardan değil, köyden ve halk kültüründen yeni kopan ve gelip işçi sınıfı saflarına katılanlardan alıyordu. Batı ülkelerinde köyden kente göç azaldıkça ve proletarya köyden ve geleneksel kültürden koptukça işçi hareketleri de geriliyordu. Marx ve Engels'in öngörülerinin aksine, kapitalizme karşı proleter devrimler, kuşaktan kuşağa proleter olan kitlelerin bulunduğu Batı'da değil, "taze proleterler" in çoğunluğu teşkil ettiği ülkelerde zafere ulaştı ki bu, Marksistleri şaşırtan bir gerçektir.

Üstelik bu taze işçi kitleleri dünkü köylülerden oluşsa da, onların yaptıkları devrimler köylü devrimi değildi, hatta köylülerin çıkarlarına ters düşüyordu. Savaşın mantığı gereği, yeni proletarya, sadece kent burjuvazisine karşı değil, ayrıca daha kısa zaman önce kardeş olduğu köylü sınıfına da sırtını dönüyordu. Bu cepheleşmenin ciddi gerekçeleri vardı. Proletarya sadece emek piyasasında değil, yanı sıra meta piyasasında, çarşı pazarda da soyulup sömürülüyordu. Kent dükkânlarında ve ticaret hayatında, köylüler, kent burjuvazisi ve tüccar tabakasıyla açıkça işbirliği içindeydiler. İşçiler için, köylüler, emekçi olmaktan ziyade mülkiyet sahibi ve sömürücü zümreydi; işçilerin benimsedikleri sosyalizm teorisinde köylülerin "küçük burjuva" diye nitelendirilmesi boşuna değildi.

Buna rağmen, işçi sınıfı, kendi antikapitalist davasında, istemeyerek de olsa, meta üretiminden çok daha önce ortaya çıkmış köylü komün değerlerine dönmek zorunda kalıyordu. İşçi psikolojisinde, kent ve onun kültürü, bin yıllık köy gelenekleri ve manevi değerlerinin karşıtıydı. Kent, yalan ve sahtekârlık dünyasıydı, köy ise saflık ve masumiyetin beşiği idi. Bu bağlamda, proletarya, yüzünü köylü komünü hatıralarına dönüyordu. Kapitalizme ve kentli burjuva uygarlığına karşı bir seçenek olarak sosyalizm -veya komünizm- yaklaşımı, proleter ortamında ortaya çıkmıştı, ancak yine de komün yapısı çerçevesinde idealize edilmiş bir temele dayanmaktaydı. K. Marx ve F. Engels'in öncülüğünde geliştirilen sosyalizm teorisi, salt endüstriye bağlı bir kentli ideolojisi olmayıp çok eski sınıfsız toplum döneminin komün bilincini de yansıtıyordu. Marx, Engels ve ardılları, sosyalizm teorisini, dünyanın bütün işçileri için evrensel ve genel bir şema olarak görüyorlardı; ancak değişik ülkelerde, proletarya bu şemaya kendi milli renklerini de katıyordu. Zira her hal-kın mitlerinde, destanlarında ve masallarında, eşitlik ve bolluk üzerine köklü ülküler yer almaktaydı. Onlar için eşitlik, asırlar önceki komünde var olmuş bir eşitlikti; komünizmde sağlanacak bolluk ise, onların fikrinde, öncelikle köylerdeki bolluk, verimli bahçeler,

tarlalar, meralar, haneler demektir. Kentle köy arasındaki farkların giderilmesini hedefleyen sosyalist ilke, proleterleri çok heyecanlandırmış ve onların arasında yankı uyandırmıştı; çünkü böylece, kentlerdeki engeller ortadan kalkacak ve doğal ortamda, doğa içinde üretim yapılacaktı. Onlar fiziksel ve zihinsel emek arasındaki farkın ortadan kalkması fikrini çok sevmişlerdi; zira bu şekilde, uzmanlaşmanın olmadığı ve köylünün her türlü değişik işleri yaptığı, aynı zamanda hem doğa araştırmacısı, hem ozan, hem müzisyen, hem ressam, hem de filozof olduğu komün hayatına dönülecekti. Köylü yaşamına dair idealize edilmiş düşünceler, komünist toplumda insanın uyumlu gelişmesini öngören ülküyle kolaylıkla bağdaşmaktaydı. Ayrıca bu insan, burjuva kentinin sağlıklı ve sınırlı dünya görüşüne sahip fertlerinin de tam karşısı olacaktı.

Ne var ki proleter bilincin bu köylü kökeni ve doğası, kent aydınları ve kent kültürünün temsilcilerinin arasından çıkmış sosyalistler için, buzdağının su altındaki, görmedikleri veya dikkate almadıkları kısmı gibiydi. Onlar öncelikle kuşaktan kuşağa, aile boyu proleter olan kitleye güveniyorlardı; çünkü bu kitleyi burjuvaziye kesinlikle taviz vermeyecek klasik devrimci kitle olarak görüyorlardı. Rusya tarihi, bunun aksini ortaya koydu; buradaki işçi hareketleri ve radikalleşme ülkenin hızlı sanayileşmesiyle ilgiliydi. Ülke genelinde ve bu arada Gürcistan'da da işçi sınıfı sayıca hızla artıyor ve neticede önemli miktarda köylü kitlesi kentlerde proletaryanın saflarını dolduruyordu. Rusya'da servaj sisteminin kaldırılması ve köylülere özgürlük verilmesinden sonra, 19. yüzyıl sonunda, çarpık kentleşme, çok yoğun yaşanan bir süreç haline gelmişti. Sanayileşme, nüfus artışına göre yetersizdi; fakat genel rakamlara bakılırsa, 1860-1900 arasında Rusya'da sanayi üretimi 7 misli artış göstermişti. Sanayileşme Kafkasya'yı da etkiliyor, Gürcistan'da, özellikle de Tiflis ve Batum'da, sanayi tesislerinin sayısı artıyordu. Bölgedeki manganez üretimi dünya çapında öneme sahipti. 1860'taki kayıtlara göre, Gürcistan sanayisinde 450 işletmede yaklaşık 5 bin işçi çalışırken, 1899'da, sanayi tesisi sayısı artık 2 binin üzerine çıkmış, toplam işçi sayısı da 18 bini aşmıştı. Bakü ise, gittikçe gelişen petrol sanayisiyle, Güney Kafkasya'da adeta tam bir proletarya kentiydi. Bu arada inşa edilen demiryolları da Kafkasları ve Gürcistan'ı dünya ile bütünleştirmekteydi. 1880'li yıllarda Hazar Denizi ve Karadeniz kıyılarının demiryolu bağlantıları tamamlandı. Kafkasya Demiryolları Genel Müdürlüğü Tamirhaneleri Tiflis'te kurulmuştu ve buradaki atölye ve ünitelerde 2.500 işçi çalışıyordu. Bakü-Batum petrol boru hattının inşası önemli bir gelişme oldu. Kutayıs, Zugdidi, Poti,

Samtredia, Ozurget ve Oçamçıra'daki (Abhazya) işçi sayısı epeyce yükselmişti.

Bununla birlikte, Rusya toplumunda ta servaj (yarı kölelik) hukukunun kaldırılmasından beri çözülmemiş birçok sorun da katmerlenerek artıyor ve giderek derinleşen gerginlikler yaratıyordu. Sanayideki dinamizme, rağmen Rusya hâlâ bir tarım ülkesiydi ve kapitalizm öncesinin geleneksel ekonomisinden kurtulamamıştı. Eğitim düzeyi ve sosyal yaşam çok geriydi; devletin okuma-yazma sorununu çözmesi imkânsız görünüyordu. Rusya sosyoekonomik gelişme, gelir düzeyi, eğitim, sağlık gibi konularda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın çok gerisinde kalmıştı. Ülkede tarım ekonomisinin teknik düzeyi ve verimliliği de çok geriydi; 1891-92'de kuraklık yüzünden çok az ürün alınmış, ülkede kıtlık baş göstermişti. Üstelik fakir köylüler, 1861'de verilen özgürlük karşılığında hâlâ vergi ödüyorlardı ve bu şekilde giderse, hesaplamalara göre, bu ödemeler 1956 yılına kadar devam edecekti.

Rusya'daki sınıflı sosyal ve siyasal sistem, sanayide giderek artan işçi sınıfını görmezden geliyordu. Oysa 1860'ta 365 bin olan işçi sayısı, 1897'de artık 1,5 milyona ulaşmıştı. Buna karşın, işçi emeği hakkında herhangi bir düzenleme yoktu ve 1900'da bir iş günü yaklaşık 11,2 saatti. Maliye Bakanlığı göz yumduğu için, çalışma süresi bazı yerlerde 14-15 saate kadar ulaşıyordu. Maaşlara gelince, Rusya'daki işçi ücretleri, Amerika ve Batı Avrupa ülkelerindekinin dörtte biri kadardı. Sefalet ve acımasız sömürü sistemi, işçilerin sınıf duyarlılığını artırıyordu. 19. yüzyıl biterken, Rusya kentlerinde, işçi grevleri sıradan bir olay haline gelmişti. Gürcistan'da da durum farklı değildi ve işçiler ağır şartlar yüzünden tepkiliydiler. Üstelik servaj düzeni Kafkasya'da gecikmeli olarak, ancak 1864-1871 döneminde kaldırılmıştı. Toprakların çoğu devletin elindeydi (ekilen alanların yüzde 57 kadarı) ve reformlar uyarınca, köylülere, toplam ekim alanlarının sadece yüzde 6,4'ü dağıtılmıştı. Köylülerin çoğu genelde toprak kiralamak zorundaydı; 1890'lı yıllarda, Gürcistan'da, köylülerin yaklaşık yüzde 70'i toprak kiracısıydı. Toprakların önemli bir kısmı yerel toprak ağalarının elindeydi ve bunlar, zaman içinde iflas ederek, çiftlik ve malikânelerini hızla zenginleşen ve genelde Gürcü olmayan yerel kapitalistlere ipotek ediyorlardı. Marksist teorisinin Rusya'ya epeyce geç girmesine karşın, bu koşullar, sosyalizm düşüncesinin yayılmasını ve zemin bulmasını kolaylaştırıyordu. 1883'te, Cenevre'de, G.V. Plekhanov, Emeğin Özgürlüğü grubunu kurdu. 1890'lı yıllarda, Rusya'nın değişik kentlerinde, gizli Marksist gruplar ve dernekler oluşturuluyordu. Aynı dönemde, 1890'lı

yıllara girilirken, Gürcistan'da üçüncü bir devrimci grup (Mesame-dasi) kurulmuştu ve grup, Marksizme eğilimliydi. Bu grubun başında Tiflis Ruhban Lisesi mezunu Noy Jordaniya bulunuyordu. Dört yıl yurtdışında kalan ve bu sırada dünya sosyal-demokrasisinin liderleri Kautsky ve Plekhanov'la da tanışan Jordaniya, 1897'de Tiflis'e dönmüştü. Sonraki yıllarda ruhban lisesinden ihraç edilen S. Cibladze ve V. Ketshoveli de *Kvali* gazetesi çevresinde toplanmış Mesame-dasi'ye üye oldular. Gürcistan'da Marksist fikirlerin yayılmasını etkileyen özel şartlardan biri de, kapitalistlerin genelde Gürcü olmayışıyla bağlantılıydı; Gürcü halkını temsil eden köylüler ve kent fakirleri, antikapitalist olmalarının yanı sıra milliyetçiydiler de. Marksizm yurtseverlere de cazip geliyordu ve edebiyat gazeteslerinde genelde edebi gelenekleri ve geleneksel kültürü metheden aydınlar da Marksizmi benimsemeye başladılar.*

İosif Cugaşvili'nin siyasi görüşleri işte bu ortamda şekilleniyor ve dünya görüşü hızla değişiyordu. *İveriya* gazetesinde çıkan ilk şiirinde, ruhban lisesi öğrencilerinin onurlandıracağı Gürcistan'ın parlak istikbalinden bahseden Stalin, yine aynı gazetede yayımlanan son şiirinde, artık şairin halkı etkilemesine inanmayan biri olmuştu. İlginçtir, Stalin'in bir sonraki şiiri İkinci Grup'a (Mesame-ori) bağlı narodnik *Kvali* gazetesinde çıkmıştı. *Kvali* gazetesi daha da sola kayıp Mesame-dasi (Üçüncü Grup) grubunun yayın organı olduğunda, Stalin şiir yazmayı bırakmıştı. Çağdaş toplumun derin ve ciddi sorunlarını çözmeye çalışan genç radikaller için, lirizm ve şiir artık çok hafif kalıyordu. Stalin sadece lisedeki yasaklar nedeniyle değil, aynı zamanda şartların ve çağın gereklerini de dikkate alarak sosyal ve siyasal bir dil benimseme ihtiyacı duymuş, kendini devrim davasına vermek üzere, çok belirgin olan şairlik yeteneğini feda etmişti.

Cugaşvili'nin sosyalizm ve işçi sınıfı tarihi gibi konulara ciddi bir ilgisi vardı; kısa zaman sonra, Plekhanov'un *Tarihe Monist Bakışın Gelişmesi Hakkında* adlı eserini okudu. Ayrıca Marx'ın *Kapital*'inin ilk cildinin yorumuyla da tanıştı. Bu arada, o sırada Marksizmi öğrenen Cugaşvili ve arkadaşlarının, İsa Mesih inancını düşman ilan ettiklerine dair hiçbir bilgiye sahip değiliz.

Aslında, o dönemde din okulları ve ruhban liselerinin devrimci fikirler için uygun yuvalar olduğunu, Tiflis Ermeni Gregoryen Ruhban Lisesi öğrencisi Anastas Mikoyan'ın düşünce dünyasının evri-

* Şu da var ki Marksizm ile milliyetçi yurtseverlik bu şekilde kaynaştıkça, bazen Marksist enternasyonalist ruh gölgede kalıyor ve başka halklara karşı milliyetçi görüşleri perdellemek için kullanılıyordu. Sonraları, Stalin, Gürcistan'daki sosyal-demokrat ve ardından sosyalist hareketlerdeki milliyetçi eğilimleri defalarca eleştirecekti.

ml de ortaya koymaktadır. Bu süreç, İosif Cugaşvili'nin Tiflis Ortodoks Ruhban Lisesi'nden ayrılmasının on yıl sonrasına denk gelmektedir. Söz konusu Ermeni Gregoryen Ruhban Lisesi'nde Marx, Engels, Kautsky, Bebel ve Plekhanov'un okunduğu bir grup vardı.

Esasında, hedef ve yöntem farkına rağmen, Hristiyan Kilisesi ile sosyalist devrimci hareket arasında epeyce temas noktası vardı. O kadar ki 20. yüzyılda komünizm hareketiyle Hristiyanlığı kaynaştırma çabaları bir rastlantı değildi ve bu iki tamamen zıt dünyayı bir araya getirmeye çalışan Canterbury Katedrali Başrahibi Hewlett Johnson'a 1945'te SSCB Kızıl Emek Bayrağı madalyası, 1951'de ise Halklar Arasında Barışı Pekiştirme Stalin Uluslararası Ödülü verilecekti. Ancak 19. yüzyıl biterken, Rusya'da, Hristiyanlıkla sosyalizmin ittifakı düşünülemezdi ve böyle bir ilişki fikri, sadece Ortodoks Kilisesi hiyerarşisi tarafından lanetlenmekle kalmayıp Marksist çevrelerde de nefret uyandırıyordu; zira Marx'a göre, din, halkın afyonuydu ve Hristiyanlık, sınıf davası bağlamına tamamen yabancı bir düşünceydi. Fakat yine de, Hristiyan dini ve ilahiyatı, yarı sıra kutsal kitaplar sayesinde, dini okul öğrencilerinin, sonradan göreceği olarak kısa bir sürede kolayca devrim teorisini benimsemiş oldukları düşünülebilir. Hristiyanlar gibi Marksistlerin de, davalarının haklı olduğuna inanmalarını sağlayan başlıca kaynakları kitaplardı. Nasıl Hristiyanlar için Tanrı hakkındaki bilgilerin temeli *Kitabı Mukaddes* idiyse, devrimciler için de toplumsal süreçleri değerlendirmede başlıca kılavuz, Marx ve Engels'in yazdıkları klasik eserlerdi.

Ortodoks Kilisesi, nasıl din ve itikadın yorumunda kutsal kitapların ve azizlerin yorumlarını tartışmasız olarak esas alıyorduyorsa, Marksistler için de, Marksist teorisinin yorumunda sosyal-demokrat partilerin liderleri Karl Kautsky, Paul Lafargue ve Georgiy Plekhanov tartışmasız otoritelerdi. Marksist grup ve derneklerde faaliyete başladıktan yaklaşık 10 yıl sonra yazdığı "Anarşizm mi, Sosyalizm mi?" başlıklı makalesinde, İosif Cugaşvili, *Komünist Manifesto* için "sosyal-demokrat mücadelenin *İncil'i*" diyordu. Marksistler, komünizm teorisinin kurucularının sadece eserlerine değil, şahsiyetlerine karşı da çok engin bir saygı ve sevgi besliyorlardı ve bu, adeta, inanların azizlere gösterdikleri saygı ve itaati andırıyordu. Sonraları Stalin, Lenin'i anarken, onun "kâhin gibi geleceği gördüğü"nü söyleyecekti. Hatta Marksist devrimcilerin kendi önderlerinin portrelerine yaklaşımı ve bağlılığı bile, müminlerin ikonalara bağlılığını hatırlatmaktaydı. Mesame-dasi grubunun Tiflis varoşlarında düzenlediği daha ilk 1 Mayıs etkinliğine, Marx ve Engels'in amatör bir yerel ressam tarafından çizilmiş portreleri getirilmişti. Marksizm

teorisinin kurucularının resimlerine yönelik bu saygılı yaklaşım ve bağlılık, dini lise öğrencilerine yabancı bir duygu değildi; çünkü onlar, ikonaya gösterilen saygı ve itaatın, aslında ikonada tasvir edilen Tanrı'ya gösterildiğini biliyorlardı.

İktidara geldikten sonra bolşevikler, bütün resmi binaları ve makamları, Marx, Engels ve ölümünden sonra da Lenin'in resim, portre ve heykelleriyle süslemeye başladılar, resmi bayram, tören ve etkinliklerde de yine onları kullandılar. Üstelik kiliselerdeki ikonalar gibi, ölmüş ve hayatta olan önderlerin portreleri de belirli bir sıraya ve kurala göre yerleştiriliyordu. Önderlere olan bağlılık ve saygı, bütün mekânları, makamları, işletmeleri, tesisleri, resmi binaları ve diğer yapıları süsleyen portrelerle ortaya konuyordu. Marksistler, komünist hareketin önderlerinin mezarları konusunda da aynı saygı ve bağlılığı sergiliyorlardı. Marx'ın Londra'daki mezarı, kısa sürede, bütün Marksistlerin ve komünist ideoloji taraftarlarının ziyaret yerine dönüşmüştü. İlginçtir ki Engels kendi naaşının gömülmesine karşı çıkmış, cesedinin yakılmasını ve küllerinin Biskay Körfezi kıyılarına serpilmesini vasiyet etmişti; çünkü mezarının, komünistlerin ziyaretgâhu olan Marx'ın kabrine rakip olmasını istememişti. Sonraki dönemlerde de birçok sosyalist (komünist) önderin kabri, sosyalist ve komünist devrimcilerin gözünde bir tür kutsiyet kazanmıştır. Lenin'in mozolesi ve uluslararası komünist hareketin diğer ülkelerdeki önderleri için yaptırılmış benzer yapılar, devrimcilerin onlara karşı hissettikleri bağlılığın dışı vurumuydu. *Kitabı Mukaddes* ve diğer kutsal metinlere bakılırsa, Ortodoksların "azizler gibi yaşayan veya çileli bir ölümü kabullenerek aziz mertebesine ermiş" Hristiyanların bedenlerine yaklaşımları da aynıdır. Ortodoks Kilisesi'nin değerlendirmesine göre, bu azizlerin bedenleri özel saygıya ve önünde secde edilmeye layıktır.

Ayrıca Ortodoks Kilisesi'nin kendi takvimine göre azizleri anarak kutsaması gibi, devrimciler de ünlü komünist liderlerin doğum ve ölüm yıldönümlerini unutmuyor, bu günlerde kutlama ve anma törenleri düzenliyordu. Hristiyan geleneğinde olduğu gibi, devrimci gelenekte de resmi bayramlar vardı: 1 Mayıs, 1871 Paris Komünü'nün yıldönümü, 8 Mart Uluslararası Kadınlar Bayramı, Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin yıldönümü vb. Sonraları SSCB'de başka resmi kutlamalar da düzenlenmeye başlanacaktı.

İlk günlerinden itibaren Rusya sosyal-demokrat hareketinin sadece önemli etkinlikleri değil, her toplantısı da marş söylenerek biterdi. Kilisede okunan ilahiler gibi, Marksist devrimci partinin de kendi marşı vardı ve güftesinde, partinin davaya bağlılığı ve zafere

olan inancı ifade ediliyordu. Üstelik bu marşlarda dini tipler ve kilise kalıpları da kullanılıyordu. Enternasyonal marşındaki “son ve kesin savaş” ifadesi, “Aziz Yohanna’nın Vahyi” metninde yer alan, Tanrı güçlerinin şeytani güçlere karşı son savaşı hakkındaki hikâyeden alınmıştı. Dahası Rusyalı Marksistler sıkça “Varşavyanka” söylüyorlardı ve bu marшта “kutsal özgürlük için kutsal ve haklı bir savaşa girdik” ifadesi yer alıyordu. Devrimcilerin eylemlerinde ve toplantılarında söylenen marşlar ve yapılan konuşmalarda dile getirilen adil, mutlu ve bolluk içindeki toplum düşüncesi, Hristiyanların “Tanrı’nın Saltanatı” için ettikleri duaları hatırlatıyordu. Ortodoksların yeryüzünde inancın egemen olduğu toprakların genişlemesi ve müminlerin manevi yükselişi için çaba harcamaları gibi, sosyalistler ve komünistler de parti saflarını genişletmeye, üyeleri eğitmeye, kitleleri etkilemeye çalışıyorlardı. Partinin nihai hedefi, devrimci komünizmi pratikte işçi hareketleriyle birleştirmek ve dünya çapında komünist bir toplum kurmaktır. Kardeşlik, eşitlik, adalet gibi Hristiyanlık değerleri sosyalizm düşüncesine aykırı değildir; çünkü sosyalizm ülküsü, zulmün, sömürünün, zengin ve fakirin olmayacağı, milliyet, din, sosyal mevki vb üzerinden ayrımcılığın yapılmayacağı bir dünyayı amaçlıyordu. Burjuvazinin egemenliğine karşı yürütülen ve burjuva dünyasını yıkmaya hedefleyen sosyalizm savaşı, birçok kişi için, Hristiyanların paranın saltanatını ve çağdaş kentlerin günahkâr düzenini yargılayan tutumuna benziyordu. İsa Mesih, Roma İmparatorluğu’nun değişik bölgelerindeki mazlumlara ve fakirlere seslenirken, onları evlerini ve mülklerini terk etmeye, hatta ailelerini bırakmaya ve ona gelmeye çağırıyor, onlara “Tanrı’nın Saltanatı”nı vaat ediyordu. Marksistler de, benzer şekilde, çağdaş kapitalist toplumdaki en fakir ve yoksul kitleyi, yani proleterleri, kendi bayrakları altına çağırıyor ve şöyle diyorlardı:

... onların zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri yoktur, oysa kazanacakları bütün bir dünya vardır.

Adaletsiz ve zalim iktidara ve -eğer zalimlerle bir olup Tanrı yolundan çıkmışlarsa- din adamlarına karşı devrimci isyan fikri, sosyalist devrimci hareketin yaklaşımıyla örtüşüyordu. *Eski Ahit* ve *Yeni Ahit* okuyan öğrenciler de bu yeni isyan fikrini kolayca benimseyebilirlerdi. Yahudi halkı da, Musa’nın öncülüğünde firavuna karşı ayaklanmamış mıydı? İsa Mesih, sarrafları mabetten kovmamış mıydı? İsa ve havarilerinin faaliyetleri, o dönemin din adamlarıyla ve kurumlarıyla, ayrıca Roma’nın valisiyle büyük sorunlara yol açmamış mıydı? Kilise nasıl ilk günden başlayarak kendine taraftar arıyorduyorsa, parti de davaya inanmış, fedakâr ve yetenekli

üyeler arayışı içindeydi. 1904'te yazdığı "Proleterler Sınıfı ve Proleterler Partisi" makalesinde, İosif Cugaşvili, Kilise edebiyatındaki kalıpları kullanarak, parti üyeliği konusunda gevşek davrananlara sert tepki gösteriyordu:

Parti programı, taktiğini ve örgütlenme yaklaşımını severek kabullenen, fakat gevezelikten başka hiçbir yeteneği olmayan herkesi partiye almak büyük bir hatadır. Böyle bir gevezeye parti üyesi -yani proleterler ordusunun yöneticisi- demek, partinin en kutsal mihrabını kirletmektir.

Stalin'e göre, parti üyesinin en yüce görevi, partinin hedefleri ve ülkülerine hizmet etmektir. Stalin, doğumunun 50. yıldönümünde, kutlamaları kabul ederken şunları söylüyordu:

Ben bu tebrikleri, beni, kendine benzer şekilde ve ruhta yaratan ve eğiten işçi sınıfına havale ediyorum.

İosif Cugaşvili, 1904'te, parti içindeki güven konusuna değinirken, "Bizim partimiz, kapısı sadece denenmişlere açık olan bir kaledir" diyordu. Onun fikrince, parti geleneğini oluşturan düzen ve kurallar da çok önemliydi:

Bir lider veya büyük insanın her zaman toplantıya gecikeceği varsayılır ve bu doğal kabul edilir; toplantıdakiler onu heyecan ve telaş içinde beklerler, o ortaya çıkınca da "İşte geliyor, bakın, teşrif etti" diye fısıldaşırlar. Bu ayın bana fazla abartılı gelmiyor, hoşuma gidiyor ve saygı telkin ediyor.

Bilindiği gibi, Stalin'in bahsettiği parti kuralları ve "ayın"leri, aslında parti iktidara gelmeden çok daha önceleri ortaya çıkmış ve şekillenmişti.

Öte yandan, Hıristiyanların ilk dönemde takip ve baskılar karşısında gizli faaliyet yürütmek zorunda kalmaları gibi, sosyalist ve komünistler de uzun süre illegal şartlarda mücadele etmişlerdir. Dini kurallar ve ilkeler, kilise ayinleri, dini lise öğrencilerini inanç dünyasının sırlarına ve gizli yönlerine de alıştırıyordu. Din, mutlak bir gizem faktörü içermektedir; Tanrı'nın varlığı ve varlık biçimi de bir sırdır. Dolayısıyla, parti sırlarını gizli tutmak, parti içi hayatın birçok yönünü dışarıya sızdırmamak, iktidarın en üst kademelerindeki gizli hususları dışa yaymamak, İosif Cugaşvili için pek zor meseleler değildi.

Bilindiği üzere, ilk Hıristiyanlar gibi, sosyalistler ve komünistler de fikirleri ve ilkeleri için her türlü fedakârlığa ve zorluğa hazırdılar. Parti üyesi, komünizmin zaferi uğruna her şeyini, gerekirse

canını da vermeliydi. Stalin, doğumun 50. yıldönümünde yapılan tören ve etkinlikler sırasında şöyle diyordu:

Yoldaşlar, emin olunuz ve hiç kuşkunuz olmasın ki bundan sonra da bütün gücümü, bütün yeteneklerimi ve eğer gerekirse damla damla bütün karımı, işçi sınıfının davası, proletarya devrimi ve dünya komünizmi davası için feda etmeye hazırım.

Hıristiyanlıkla sosyalizm arasındaki benzerlikler, İosif Cugaşvili ve Tiflis Ruhban Lisesi'nin diğer öğrencilerinin devrimci sosyalist hareketlere katılmalarını kolaylaştırırsa da, din ile Marksist teori arasında elbette ki derin bir uçurum vardı. Din inançla ilgilidir; oysa Marx bilimsel kanıtlara dayanıyordu. Dine göre, inanan kişinin amacı, ruhunu düşünmek ve ebedi hayata hazırlanmaktır; Marksizm ise toplumsal yapıyı değiştirmek suretiyle dünya sorunlarını çözmeyi hedefler. Din, inananları, kaderlerine itaat etmeye çağırır; Marksistler ise devrimci mücadele çağrısı yapıyorlardı. Marksistler, dini, kitleleri düşünsel olarak esaret altına alma aracı olarak yargılıyorlardı; buna karşılık din adamları da, Marksist teoriyi, inançsızlık ve tanrıtanımazlık diye lanetliyorlardı. Dinde dünyanın temeli ve özü değişmezdir, ebedi gerçekler vardır. Oysa Marksizm, dünyayı sürekli değişen ve gelişen bir süreç içinde görmektedir ve üstelik, dünya hakkındaki fikirler de değişkendir.

İşte bu düşünce sistemi, 20. yüzyıl başlarken, birçokları gibi İosif için de çok uygun ve çekiciydi. Çok büyük ve hızlı değişimler ortamında, hayat şartlarıyla birlikte insanların dünya görüşlerinin de değiştiği bilinmektedir. "Anarşizm mi, Sosyalizm mi?" makalesinde Stalin bu konuya değiniyordu:

Diyalektik yöntem nedir? Toplumsal hayat, aralıksız olarak hareket ve gelişme halindedir diyorlar. Ve bu doğrudur, hayatı değişmeyen ve durgun bir şey gibi düşünemeyiz, o hiçbir zaman aynı düzeyde kalmaz ve hep hareket halinde, hep dağılma ve yaratılma sürecindedir. Bu yüzden yeni ve eski, büyüyen ve ölen, devrimci ve karşıdevrimci vardır.

Daha evvel Stalin'in bilincini, mekân ve zaman hakkındaki fikirlerini şekillendiren dinin yerini, artık, kendi değerlendirmesiyle, çevresindeki dünyayı nesnel olarak açıklama imkânı veren Marksist diyalektik almıştı. O, şöyle yazıyordu:

Diyalektik metot hayatı gerçekte olduğu gibi görmek gerektiğini söyler.

Din derslerinde anlatılan zaman, ebedi çemberler içinde tekrara dayalı, kapalı ve yeryüzündeki fani ömürle sınırlıydı, insanın öteki

dünyada ebediyete geçişiyle veya İsa'nın umut edilen ikinci gelişiyle bitiyordu. Şimdi ise zaman, sürekli değişen ve gelişen, ileriye dönük sonsuz hareketin ölçüm aracıydı. Din âlimleri, mekânı, Tanrı'nın tek seferde ebediyen yarattığı varlıklarla dolu olduğunu anlatıyorlardı; şimdiyse mekân, devamlı olarak gelişen değişik madde şekilleri ve türlerinin hareket ettiği bir uzama dönüşmüştü.

Genç Cugaşvili, doğanın, değişen şartlara uyum sağlamak suretiyle basit organizmalardan daha karmaşık ve gelişkin türlere doğru gelişmesini evrensel şekilde açıklayan Darwin teorisini tamamen kabullenmişti. Marksist yorumuyla diyalektik, onun tarihin basitten karmaşığa doğru ilerleyişini idrak etmesine yardımcı oluyordu. Toplumsal ilerlemenin her aşaması salt kötü veya iyi değildi, sadece belirli tarihsel şartlara uygun düşmekteydi. Toplumda her aşamada yeniyile eski arasında belirli çelişkiler ortaya çıkıyordu; bu çelişkilerin sonucu olan savaş ise, gelişen güçlerin ölmekte olan üzerindeki zaferiyle ve daha gelişkin bir aşamaya geçişle sonuçlanıyordu.

Marx ve Engels'in teorisi, ona, toplumun devamlı geliştiğini, bir toplumsal düzenden diğerine geçişin kaçınılmaz olduğunu, güçlü ve bağımsız insanları köleleştiren adaletsiz düzenin, bizzat kendi doğasında onu öldürecek tohumları da taşıdığını göstermişti. Cugaşvili, Marksizmin ilkelerini öğrendikçe şunu görüyordu: Kapitalizmde "üretim süreci ve emek artık toplumsal nitelikte olup sosyalizme uygun bir karakter kazanmış"tı ve bu sayede kapitalist toplum sosyalist toplum için zemin hazırlamıştı. Cugaşvili şu sonuca varıyordu:

Üretim süreci toplumsal, kolektif nitelikte olduğu için, bütün meta ve emek piyasası bir bütün oluşturmaktadır. Fakat edinim ve kârın özel niteliği, üretimin toplumsal niteliğine uymadığı için, çağdaş kolektif emek kaçınılmaz olarak kolektif mülkiyete götüreceği için, çok açıktır ki gecenin ardından gündüz geldiği gibi kapitalizmin ardından da sosyalist düzen gelecektir... Kapitalist düzendeki ekonomik gelişmeler, çağdaş üretimin her gün gelişerek genişlediğini göstermektedir; bu genişleme belirli kent ve vilayetlerin sınırları içine sığmamakta ve devamlı şekilde engelleri aşarak bütün ülkeyi kapsamaktadır. Demek ki biz, üretimin büyümesini alkışlamalıyız.

Çağdaş üretimin başlıca gücü ve en yüksek hızla büyüyen sınıfı proletaryaydı. İosif, kendisi proleter olmasa da, kentli işçiler arasında büyümüştü ve proletaryanın, toplumsal gelişmelerin belirleyici gücü olduğunu ilan eden Marksizmin ilkelerini kabullenmek onun için kolaydı. O, sosyalizm teorisiyle silahlanmış işçi hareketinin sı-

nıf savaşını kazanacağına inanmıştı. İ. Cugaşvili, şöyle bir retorik soru ortaya atıyor ve ardından da ona cevap veriyordu:

Sosyalizm olmazsa, işçi sınıfı nedir? – Pusulası olmadığından başka bir kıyıya yanaşacak bir gemidir. Oysa pusulası olursa, o, doğru kıyıya daha çabuk yanaşacak ve daha az tehlikeye maruz kalacaktır.

Genç Cugaşvili, aynı zamanda, Marksist literatürü okudukça, bu kuramın kendi içinde kalmaması gerektiğini de anlıyordu. "Kı-saca Partideki İhtilaflar Hakkında" başlıklı makalesinde, o, teorik bilgilerin toplumsal süreçlerdeki yerini şöyle belirliyordu:

İşçi hareketi yoksa bilimsel sosyalizm nedir? - Kullanılmadan bir kenarda duran pusula sadece paslanır; bu durumda onu denize atmak gerekecektir... İşçi hareketiyle sosyalizmi birleştirin; işte o zaman, "vaat edilmiş topraklar"a doğru ilerleyen bir sosyal-demokrat hareket kazanırsınız.

Sosyalizm kuramı, İosif Cugaşvili için bir pusulaydı. O, kentin burjuva yaşamını iyi bildiği için, onun ticari ve ekonomik niteliğini de kavramıştı:

Kapitalist piyasada işgücü metadır ve kapitalistler bu sayede proleterlerin emeğini satın alırlar; sömürü ve yağmalamanın, proleterleri köleleştirmenin kaynağı işte buradadır.

İ. Cugaşvili, özel mülkiyetin, kapitalizmin başlıca temeli olduğunu idrak etmişti ve bunu bir haksızlık olarak görüyordu. Rusya'da kapitalizmin gelişmesi sürecinde giderek artan sosyal ve siyasi sorunlar, gerginlikler ve ekonomik zorluklar, Marx ve Engels'in haklı olduklarına işaret etmekteydi.

Genç Cugaşvili'ye göre, kapitalist düzenin ortadan kaldırılması, adalet ve hakkın yalan, çıkar ve kaos güçleri üzerindeki zaferi olacaktı. 1906'da, o, şöyle yazıyordu:

Geleceğin toplumu sosyalist toplumdur. Bunun anlamı ise öncelikle şudur: Hiçbir sınıf olmayacaktır, ne proleterler ne kapitalistler ve dolayısıyla ne de sömürü olacaktır. Burada sadece kolektif şekilde çalışan emekçiler olacaktır... Ücretli emekle birlikte, üretim araçları ve aletleri üzerindeki her türlü özel mülkiyet de yok edilecektir; orada ne fakir proleterler ne de varlıklı kapitalistler olacaktır! Orada sadece bütün toprakların, yeraltı servetlerinin, fabrikaların, ormanların, demiryollarının vb değerlerin kolektif sahibi olan emekçiler bulunacaktır. Üretimin amacı ve düzeni de değişecektir. Gelecekte üretimin başlıca amacı, kapitalistlerin kârını artırmaya yönelik satışlar için mal üretimi değil, doğrudan toplumun ihtiyaçlarını karşılamak olacaktır.

Stalin, kitaplardan, sosyalist üretimin örgütlenme açısından daha yüksek bir düzeyde olacağını, kapitalist üretim anarşisini biteceğini, çok yüksek bir gelişme noktasında, topluma gereken kadarını üreteceğini öğrenmişti. İktidarı dönemindeki beş yıllık ekonomi planlarından çok daha önce, gençken, o, şöyle yazıyordu:

Burada rekabet, işsizlik ve üretim dağınıklığı olmayacaktır. Çağdaş üretim güçlerinin gelişmesini, mevcut kapitalist mülkiyet engelliyor, ancak geleceğin toplumunda bu mülkiyetin olmayacağını düşünürsek, üretim güçlerinin on misli artacağı zaten bellidir.

Stalin bu gelişmenin hemen gerçekleşmeyeceğini ve ilk dönemde geçici bir orta yol olacağını da kaydetmişti. Kapitalizmin kalıntıları ve izleri tamamen yok edildikten sonradır ki sosyalizm artık bütün ihtiyaçları karşılayacak bir üretimi sağlayacak ve emek, özgür arkadaşlık ortamında, bolluk ve refahı yaratacaktı. Gürcüce yazdığı "Anarşizm mi, Sosyalizm mi" başlıklı makalesinde, Cugaşvili, F. Engels'in şu fikrine yer veriyordu:

...özgür ve eşit emekçiler birliğine dayanan yeni üretim organizasyonunu sağlayan toplum, bütün devlet makinesini hak ettiği yere, yani çıkık ve tunç baltayla birlikte eski eserler müzesine gönderecektir.

Bu tezi tamamen benimseyen ve kapitalist üretim tarzının kaldırılmasıyla birlikte toplumun devlet yapısının da ortadan kalkacağından emin olan Cugaşvili, 1906'da şöyle yazıyordu:

Sınıfların, zenginler ve fakirlerin olmadığı yerde devlete de gerek yoktur, fakirleri ezen ve zenginleri koruyan siyasi iktidara da lüzum kalmaz. ... Ancak aynı zamanda, zaten bellidir ki, sosyalist toplumda, genel işlerin yönetimi için, değişik bilgilerin toplandığı yerel bürolarla birlikte, bütün toplumun ihtiyaçlarını tespit ederek işbölümü ve örgütlenmeyi buna göre yapan merkezi bir istatistik bürosu gerekli olacaktır. ... Ayrıca diğerlerinin yerine getirmesi zorunlu olan kararların alınması amacıyla konferans ve özellikle de kongreler düzenlenecektir.

Stalin bu fikirlerine daima bağlı kaldı. Diyalektik ve tarihsel maddecilik üzerine 1938'de ve politik iktisat hakkında 1952'de yazdığı kitaplarda savunduğu fikirler, gençliğinde benimsediği ilkelere çelişmiyordu. Doğrudur, dile getirdiği bazı zorlama fikirleri ve mantıksal hataları, söylediklerinin haklılığı konusunda zaman zaman kuşku uyandırıyordu. Ancak genelde, Stalin, hep Marksizmin temel ilkelerine sadık kalmış ve bunlardan ödün vermemiştir. O, kapitalizmin tarihsel olarak ölüme mahkûm olduğundan, onun yerine sosyalizmin ve sonra da komünizmin geleceğinden emindi.

Kapitalist düzeni ortadan kaldırmak ve sosyalizm uğrunda mücadele etmek, onun hayatının ana davası ve amacı oldu. Marksizmin ilkelerini derinden benimseyen Cugaşvili, haliyle inançlı bir Hıristiyan olarak kalamazdı ve kiliseden kopması doğaldı. Onun ruhban lisesinden ayrılması için artık herhangi bir bahane yeterliydi. 1898-1899 tarihli yoklama defterinde şu kaydı görmekteyiz:

Öğrenci Cugaşvili yönetim ve hocalarla ilişkilerinde genel olarak saygısız ve kabadır; öğretmenlerden birine (S.A. Murahovskiy'e), öğretmenin bizzat kendisinin defalarca müfettişliğe şikâyetinde bulunduğu üzere, hiç eğilip selam vermemektedir. Müfettiş Yardımcısı A. Rjavenskiy.

... Kınama cezası almıştır. Peder Rektör'ün talimatıyla, ceza olarak hücreye kapatılmıştır.

Gürcü Ekzarkhat (Diyanet İşleri Müdürlüğü) Bülteni'ndeki kayıtlara göre, İosif Cugaşvili, mazeret göstermeksizin sınava girmediği için okuldan ihraç edilmiştir; fakat kuşku yok ki Cugaşvili'nin sınava girmemesi ve aldığı ağır ceza, öğrenci ile lise yönetimi arasındaki ihtilaftan kaynaklanıyordu. Arşiv belgeleri arasında İ. Cugaşvili'nin yazılı ifadesi bulunmuştur ve buna göre, o, bir akra-basının cenazesi nedeniyle o gün okula gelmemiştir. Fakat bu belgede bir tarih bulunmadığından, Cugaşvili'nin liseden bundan dolayı mı ihraç edildiği açıklık kazanmamaktadır. Belki de Cugaşvili'nin geç kalması, yönetimin, bu asi öğrenciden kurtulmak ve giderek daha çok bir devrimci yuvası haline gelen okulun prestijini bir dereceye kadar korumak için aradığı ve bulduğu bir bahane olmuştur. Yani Cugaşvili, resmi olarak bir disiplin suçu gerekçe gösterilse de, şüphe yok ki liseden devrimci görüşleri nedeniyle atılmıştı.

7. Bölüm

Teknik İş

Okuldan ihraç edilmesinin ardından, Cugaşvili, artık kendini tamamen devrimci çalışmalara verebilirdi ve ilk ciddi faaliyeti, demiryolu atölye ve imalathanelerindeki işçiler arasında propaganda çalışması yürütmek oldu. Ne var ki henüz parti üyesi olamazdı; oysa okuldan atıldıktan sonra, ne yatacak yeri ne de bir ekmek kapısı vardı. Bir süre arkadaşlarının yanına sığınarak durumu idare etti ve nihayet, okuldan arkadaşı olan Vano Ketshoveli ona yardım elini uzattı. Kasım 1898'de, Ketshoveli, Tiflis Gözlemevi'nde asistan olarak çalışıyor ve bu araştırma kurumunun lojmanındaki bir dairede kalıyordu. Cugaşvili onun tek odalı, ancak geniş dairesine taşındı. Kısa bir zaman sonra, 28 Aralık 1898'de, İosif Cugaşvili'nin kendisine de Ketshoveli'yle aynı işi verdiler. Bir süre sonra, iki arkadaş, gözlemevinin onlara tahsis ettiği iki odalı bir eve taşındılar ve İosif, annesini de Gori'den Tiflis'teki bu daireye getirdi.

Gözlemevinde hava tahminlerine yönelik gözlemler yapılıyor ve meteorolojik raporlar hazırlanıyordu. Böyle bir çalışma, sıkı bir disiplin ve titizlik gerektiriyordu. İosif buraya çabuk alıştı ve bir yıl kadar bu işte çalıştı. Şimdi İosif'in sonraki hayatını da bildiğimiz için, bu gözlemevindeki kısa süreli çalışma bize önemsiz bir yaşam dilimi olarak görünebilir. Oysa burada onun kaderi değişebilir ve o, bir bilim adamı da olabilirdi. Araştırmacılara göre, insanın yaptığı ilk işin onun hayatında büyük bir etkisi olmakta ve bu iş, onun sonraki çalışmalarını, dünya görüşünü ve tutumunu belirlemektedir. Genç İosif, bu gözlemevinde çalışırken, teknik terimlerle birlikte, somut kavramlar ve kesin ifadeler kullanmayı da öğrenmişti. Özellikle de rakam ve verilerin önemini, o, buradaki çalışması sırasında kavramıştır. Stalin, daha sonraki rapor ve konuşmalarında, her zaman rakam ve verilere dayanacak, istatistik bilgiler kullanacaktır. Zaten "Stalinci beş yıllık kalkınma planı" kavramı da, dünya gerçeklerinin ülkedeki kalkınmanın dinamiklerini yansıtan rakamlar üzerinden algılanması anlamına geliyordu. Stalin'in konuşma ve

raporlarında bol bol istatistik veriler yer alıyor ve o, herhangi bir toplumsal gelişme veya olayı anlatırken, konuyu birbirini takip eden aşamalar, dönemler (birinci, ikinci, üçüncü vb) üzerinden ele alıyor, bunların nitelik ve özelliklerini de somut bir şekilde açıklıyordu. Örneğin Sovyet sanayisinin gelişmesinin "altı şartı"ndan, köy çalışmalarındaki eksiklerin "beş nedeni"nden vb bahsediyordu. 6 Kasım 1944 tarihli konuşmasında, Stalin, sonu yaklaşan yılın askeri harekâtını, "Kızıl Ordu'nun on darbesi" şeklinde tarif ediyordu ki bu hamleye, sonradan "Stalin'in on darbesi" denecekti. Onun konuşmalarında fen bilimlerinin etkisi de dikkati çekmektedir. O, sıkça bu alandan aldığı terim ve tarifleri kullanıyordu. Lenin'den bahsederken, onun "proletarya diktatörlüğü formülünün parantezlerini açtığı"nu ve değişik toplumsal olayların arasına "eşit işareti koyduğu"nu belirtiyordu. Stalin'in en çok kullandığı kelimeler, çizgi, rota, çözüm, formül, yön, grup, eğilim, ürün vb sözcüklerdi. O, genellikle "partinin ana çizgisi, doğru çizgiden sapma, çizgiden şaşmamak" gibi ifadeleri tercih ediyor, örneğin "Bizde iki çizgi söz konusudur: MK çizgisi ve Bukharin çizgisi" diyordu. VKP(b) 14. Kongresi'nde yaptığı rapor konuşmasında, Stalin, parti politikasının iç meselelere yönelik on sekiz yönünden bahsediyordu:

Çalışmalarımızı şöyle yapmalıyız: a) halk ekonomisinde üretimi bundan sonra da artırma yönünde; b) ülkemizi tarım ülkesinden endüstri ülkesine dönüştürme yönünde...

Bu arada, meteoroloji gözlemesinde çalışırken, İ. Cugaşvili, tahminde bulunmayı da öğrenmişti. 1901'de, 1905 Devrimi'nden üç buçuk yıl önce, o, çarlık rejiminin "*halk devrimi kâbusuyla karşılaşması*" için 2-3 yıl geçmesinin yeterli olacağını yazıyordu. Ekim Sosyalist Devrimi'nden birkaç ay önce (Ağustos 1917'de) ise, Stalin şunu açıklıyordu:

Sosyalizm yolunu açan ülkenin bizzat Rusya olması ihtimali düşük değildir.

Batı ülkelerinin ekonomilerinin sağlam olduğuna dair Batı'daki yaygın görüşleri tekzip eden Stalin, Ağustos 1927'de, yani "büyük depresyon"dan iki yıl önce, kapitalist ülkelerdeki ekonomik süreçler için, kendinden emin bir şekilde şöyle diyordu:

...bu kriz süreci, dünya kapitalizmini, dünya savaşından önceki krizden daha derin bir uçuruma götürmektedir.

2. Dünya Savaşı'ndan 12 yıl önce de, Stalin, gelecek krizin "dünyayı ve nüfuz alanlarını paylaşmaya dönük çılgınca bir savaşa yol

açacağı"nı, "bu kavganın yeni emperyalist savaşı artık kaçınılmaz kıldığı"nı belirtecekti.

Şurası da bir gerçektir ki o, bazen, hava tahmini yapan uzmanlar gibi, şu veya bu gelişmenin zamanı konusunda yanlış tahminlerde de bulunuyordu. Örneğin 1941'de böyle bir hata yapıyor ve Almanya'nın SSCB'ye 1942-1943'ten önce saldırmayacağını söylüyordu. Ayrıca 7 Kasım 1941'de, Stalin, Kızıl Meydan'da orduyu törenle cepheye uğurlarken, Almanya'nın iç istikrarsızlığını açıkça abartıyordu:

Birkaç ay, bir yarım yıl, bilemediniz bir senecik sonra, Hitler Almanya'sı kendi ağır suçlarının altında dağılıp gidecektir.

Aslında gerek aldığı dini eğitim, gerek ilk çalışmasından edindiği deneyim, gerekse de devamlı okuduğu Marksist literatürün etkisiyle, Stalin, kendine özgü bir yazı ve konuşma üslubu oluşturmuştu; çoğu zaman birtakım kalıplar ve şablonlar kullanıyordu ve toplumsal ve siyasi olayların tahlilinde somutluk ve netlikten yanaydı. Toplumsal süreçlerin nesnel yasalara ve kurallara göre gerçekleştiğine kaniydi ve tesadüflere inanmıyordu. Bu nedenle konuşma ve yazılarında "Bu bir tesadüf müdür?" sorusunu sıkça kullanmıştır. Bu şekilde, sözü edilen olay veya sorunun tesadüf eseri olmayıp kesin nedenler ve şartlara bağlı olduğunu vurgulamak istiyordu. Üstelik "ortaya çıkmak", "olmak" veya "meydana gelmek" ifadelerini tırmak arasına alıyor, "tesadüfi" algısına ironiyle yaklaşıyordu:

Rusya'da burjuvaziyle uzlaşmalara karşı yeri göğü inleten ve öfke saçan Lenin'in, Çin'de bu tür uzlaşma ve blokları makbul görmesi bir tesadüf müdür?

Şu veya bu toplumsal olayın kurallar çerçevesinde gerçekleştiğini ve nesnel sürecin eseri olduğunu bildiği için, Stalin, bilmediğini öğrenmeye çalışan ve dinlemeyi iyi bilen bir liderdi. Mantıklı ve somut olmaya çalıştığı için ağıdalı konuşmayı, teorik laklakayı sevmez, meselenin özüyle ilgilenirdi. Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi asil üyesi G.A. Kumanev, VKP(b) eski sekreterlerinden P.K. Panomarenko'dan duyduğu şu sözleri okurlarıyla paylaşıyordu:

Stalin analitik bir zekâyâ sahipti ve sorunun özünü çabuk yakalayabiliyordu; birçok askeri ve iktisadi konuda şaşırtıcı derecede bilgili biriydi, özel konularda ise dinleyerek ve okuyarak fikir ediniyordu.

A.İ. Mikoyan, Stalin'den ne kadar hoşlanmasa da, şunu itiraf ediyordu:

Kuşku yok ki Stalin çok yetenekli bir adamdı. Her alanda, birçok konuda, hatta iyi bilmediği meselelerde bile, o, temel sorunu çabuk algılıyordu.

N.K. Baybakov ise Stalin hakkında şöyle yazıyordu:

Onun gücü, halk için önemli olan her olay ve sürecin özünü hemen idrak etmesinde yatıyordu; o, birçok görüş ve veriyi karşılaştırarak gerçeği arıyordu.

Nesnel gerçek arayışı Stalin için çok önemliydi; çünkü o, devrimci mücadelenin başlıca hedef ve görevlerini tarif etmesine yardımcı oluyordu. "Rusya Sosyal-Demokrat Partisi ve Onun Güncel Görevleri" (1901), "Parti Krizi ve Görevlerimiz" (1909), "Hedeflerimiz" (1912), "Talep Ediyoruz" (1917), "Bize Gereken Nedir?" (1917), "Olağan Görevlerden Biri" (1918), "Doğu'daki Görevlerimiz" (1919), "Milli Meselede Partinin Olağan Görevleri" (1921), "Komünizmin Gürcistan ve Güney Kafkasya'daki Olağan Hedefleri" (1921), "Partinin Görevleri Hakkında" (1923), "Partinin Köydeki Görevleri Hakkında" (1923), "Komünist Gençler Birliği'nin Görevleri Hakkında" (1925) ve başka birçok makale ve konuşmasında, Stalin, görev ve hedeflere odaklanmıştı. Çünkü bunların toplumsal süreçleri etkileyeceğine inanıyordu. Ekonomik sorunları çözmek ve hedeflere ulaşmak için beş yıllık planlar Stalin döneminde başlatıldı.

Siyasi faaliyetlerinde, devlet adamı olarak azami sonucu elde etmek için, görüldüğü kadarıyla, Stalin, yapılacak iş ve görevleri asgariye indirmeye ve sadeleştirmeye çalışıyordu ("altı şart", "beş neden" vb). Uygulamada bu yöntem başlıca göreve odaklanmayı gerektiriyor ve hem düşünsel hem de pratik konsantrasyonu sağlıyordu. Unutmayalım ki Stalin'in dava ve çalışma arkadaşları ve partideki çevresi arasında Marksist teoriyi çok iyi bilen, hatip olarak kitleyi ikna etmeyi başaran, dinleyenleri "ışıklı komünist gelecek ve dünya sosyalist devrimi müjdesi"yle kendine hayran bırakabilen birçok kişi vardı. Ancak bunların içinde, örgütlenme, teknik konular ve uygulama gibi en zor, pratik zekâ, bilgi ve sabır gerektiren işlerle uğraşmak isteyenleri azdı. Teori ve propagandadan somut devrimci eyleme geçmek gerektiği andan itibaren sosyal-demokratlar zorlanmaya başlıyorlardı. Gözlemevinden ayrıldıktan dört yıl sonra yazdığı "Silahlı Ayaklanma ve Taktiğimiz" adlı makalesinde, Stalin, sosyal-demokratlarla alay ederek şunu belirtiyordu:

Güya biz sadece silahlı ayaklanma, kitlelerin "kendi kendine silahlılanması" fikrinin propagandası ve ajitasyonu ile yetinmeliyiz; biz sadece "siyasi yönetim" sağlamalıyız; ayaklanmış halkı "teknik" olarak ise bırakın kim yönetirse yönetsin.

Leninizmin Temelleri adlı eserinde de Stalin açıkça şunu kaydediyordu:

Fermanın gücüne inançtan doğan, her şeyin çaresi olarak görülen ve her şeyi değiştirebileceğine inanılan "devrimci" uydurmacılık ve "devrimci" plan yaratıcılığını bilmeyen var mı?

Stalin, kendisi hiçbir zaman Amerika'da bulunmamış, Amerika'yı sadece yazılı kaynaklardan öğrenmiş olsa da, parti arkadaşları arasında yaygın olan bu kusur karşısında "Amerikan becerikliliği"-ni seçenek olarak gösteriyor, bu özelliği övüyor ve onun halkın sağduyusundan kaynaklandığını söylüyordu:

"Devrimci" Manilovculuk ve fantastik uydurmacılığın panzehri Amerikan becerikliliğidir. Bizim her alanda -sanayide, teknikte, literatürde, yaşamda- Amerikan becerikliliğine saygımız vardır... Amerikalılar arasında, manevi ve fiziksel olarak sağlıklı, işe ve çalışmaya yaklaşım açısından sağduyulu çok sayıda insan vardır... Amerikan becerikliliği, engel tanımayan, kararlılık ve maharetle her türlü bendi ve seddi yıkıp aşan, başlanmış en küçük işi bile bitirmeden ondan vazgeçmeyen, önü alınamayan bir güçtür ve aslında bu olmadan, ciddi, yapıcı çalışma düşünülemez.

Stalin'in Amerikan iş organizasyonu yöntemlerini tercihi, onun çalışmalarına da açıkça yansımıştı. Örneğin Amerikalı tarihçi Alex De Jonge, onun hareketlerinde, kendi ülkesindeki iş adamlarının tanıdık yöntemlerini kolaylıkla gözlemlemişti. Çadayev'in yazdığına göre de, Halk Komiseri Antseloviç'le konuşurken, Stalin, adeta Amerikan iş adamları için yazılan bir kılavuzdan alınmış formül ve tarifleri ardı ardına sıralamıştı:

Azı koruyamayan, çoğu da kaybeder... Zamanı kaybedersen geri getiremezsin, dökülmüş suyu toplayamazsın... Dürüstçe hayır demek, lafı uzatmaktan yeğdir... Hiçbir şey için zamanı olmayanlar genelde hiçbir iş yapmayanlardır... Kendinize bugün ne yaptığınıza dair hesap vermeksizin, nasıl uykuya yatarsınız?

O, karşısına çıkan direnci "iş kararlılığı" ile kırıyordu; bu yolda insanları kurban vermek gerekse bile, onu hiçbir şey durdurmazdı. Şurası açık bir gerçektir ki "engel tanımayan" ve "beceri ve kararlılıkla her türlü seddi yıkıp aşan", enerjik "atılgan" kişiler, Stalin'e cazip geliyordu. Sonuç itibarıyla, Stalin, çevresine de bu tür sıkı ve işine bağlı yöneticiler toplamıştı. Böylesi yöneticilerden biri olan V.M. Molotov, Feliks Çuyev'le yaptığı konuşmalardan birinde, herhangi bir pratik sorunu çözmek için her yolun mubah olduğunu şu deyimle haklı göstermeye çalışıyordu:

Ormanda kesim yapılırken yongaların uçuşması doğaldır.

“Her türlü engel”in aşılması için ödenmesi gereken ağır bedeller konusunda birlikte çalıştığı diğer insanlardan daha az sorumlu olmasa da, Stalin, Amerikan becerikliliğinin her an ilkesiz bir işgüzarlığa dönüşebileceğini de anlıyordu. Stalin’in fikrinde, salt pratik hedeflere odaklanma ve ilkesiz işgüzarlık hastalığı bazı bolşevikleri yozlaştırıyor ve devrim davasından uzaklaştırıyordu. Stalin “Amerikan becerikliliği”ni “Rus devrimci enginliği” ile birleştirmekten yanaydı. Stalin, teknik konulardaki bilginin, organizasyon deneyiminin, kararlılık ve çalışkanlık gibi ilkelerin değerini bilse de, devrimi yönetmek için çok daha geniş bir ufuk, daha geniş açılı ve kapsamlı bir dünya görüşü gerektiğini anlıyordu.

8. Bölüm

Belirlenmiş Hedefe Yönelik Yenilmez Arzu

Din görevlisi, şair veya teknik araştırmacı olarak kuşkusuz başarıya ulaşabilecek biri, sadece, devrime derinden inandığı ve devrimin onun kendi yapısına ve doğasına daha uygun olduğuna karar verdiği için bunlardan vazgeçebilirdi. Stalin'i özellikle neyin Marksist partiye çektiğini anlamak için, onun 1907'de, parti arkadaşı Georgiy Teliya'nın hatırasına yazdığı küçük makaleyi okumak faydalı olacaktır. Stalin bu yazıda merhum arkadaşının özelliklerini sıralarken, bunların, aslında sosyal-demokrat parti üyelerinin her birinin temel meziyetleri olduğunu kaydetmekteydi: bilgi açlığı, bağımsızlık, daima ileriye dönük olmak, direnç, çalışkanlık, manevi güç. Bütün bu özellikler, herhalde, Stalin'in kafasındaki ideal kişiliğin ayrılmaz parçalarıydı.

Stalin'den bahsedenlerin neredeyse hepsi, onun kitap okuma tutkusunu, bilgi açlığını ve bitmez tükenmez öğrenme isteğini dile getirmektedirler. Stalin'in hapislerde ve sürgünlerdeki yaşamını konu ederken, Yevgeniy Gromov şunları yazıyordu:

Onu sevmeyenler bile, onun her fırsatta kitaba koştuğunu ve kitaptan uzak kalamadığını kaydetmektedirler. 1908'de Bakü baş nezarethanesinde onunla birlikte bulunan arkadaşı da aynısını söylüyormuş... Koba koğuştta genelde kimseyle pek fazla konuşmazdı, içine kapanıktı, arkadaşlarla sohbet yerine hep kitap okumayı tercih ederdi.

1910'da Stalin'le birlikte Solviçegodsk sürgününde olan İvan Golubev, o günlere dair şunları hatırlıyordu:

Bize çok sayıda edebiyat eseri, başka kitaplar, *Russkiye vedomosti* (Rus Haberleri), *Russkoye slovo* (Rus Sözü), *Utro Rossii* (Rusya'nın Sabahı), *Kiyevskaya mısı* (Kiev Fikriyatı), *Novoye vremya* (Yeni Zamanlar) gazeteleri, *Noviy mir* (Yeni Dünya), *Russkoye bogatstvo* (Rusya'nın Servetleri), *Vestnik Yevropı* (Avrupa Bülteni) vb dergiler gelirdi. Ayrıca *Znaniye* (Bilgi) derlemesini de alıyorduk ve burada, bilindiği gibi, M. Gorkiy, L. Andreyev, Skitalets, Bunin, Gu-

sev-Orenburgskiy vb yazarlar eserlerini bastırıyorlardı. L. Tolstoy, Çekhov, Sologub, Merejkovskiy, A. France, İbsen, Kuprin, Bryusov, Artsıbaşev, Pşibişevskiy gibi yazarların ve şairlerin kitaplarını okuyorduk. Ayrıca Bogdanov'un *Kızıl Yıldız* ve *Mühendis Menni*, Ropşin'in (Savinkov) *Solgun At* romanlarını da edinmiştik. Stalin daha çok Saltıkov-Şedrin ve Çekhov okur, hep onlara gönderme yapardı.

Bu arada, Gromov'un yazdığına göre, Stalin, Merejkovskiy, Pşibişevskiy ve diğerlerinin dekadadan edebiyatını sevmez ve şiddetle eleştirmiştir. Öte yandan, Golubev'in hatıralarına göre ise, arkadaşlarını bilgisiyle şaşırtan Stalin, Rus tarihçisi Klyuçevskiy'in kitaplarını severek okur, ayrıca Tolstoy ve Puşkin'in tarihi konularda eser yazarken nasıl malzeme topladıklarını merak edermiş. Stalin, sürgündeki arkadaşlarıyla birlikte, edebiyat ve şiir dinletileri düzenlemiş, Mehring'in kitapları temelinde Almanya Sosyal-Demokrat Partisi hakkında dersler organize etmiştir.

Jandarma ihbar kayıtlarına göre, Stalin, Vologda sürgünü sırasında, 3 ay 22 gün içinde 17 defa yerel kütüphaneye uğramış, o sıralar eğlenceden ibaret olan ve herkese cazip gelen sinemaya ise hiç gitmemişti. Stalin'le Vologda'da tanışan Pelageya Georgiyevna Onufriyeva (Fomina), hatıralarında, onunla edebiyat, sanat ve yeni kitaplar üzerine sık sık, uzun sohbetler ettiğini yazmıştır. Stalin ona, P. Kogan'ın *Batı Edebiyatları Tarihi Hakkında Etütler* kitabını hediye etmişti. Bu kitabın sayfa kenarlarına düşülmüş kayıtlardan anlaşıldığı üzere, Stalin, Shakespeare tragedyalarını da çok iyi biliyordu. P. Onufriyeva, Stalin'in Louvre Müzesi'ndeki sanat yapıtlarından, Leonardo da Vinci'nin tablolarından bahsettiğini anlatmaktadır. Bunun yanı sıra o, klasik resimli kartpostallar biriktirmiş ve sürgünden kaçtığında, odasında çok sayıda bu türden resim kalmış.

Stalin ömrü boyunca edebiyat ve sanatla ilgilenmiş, ülkede sanatçı ve yazarlara devlet himayesi ve desteği sağlanmasına her zaman dikkat etmiştir. Şu da var ki o, geleneksel toplumun içinden çıkan ve entelektüel açlık çeken her taşralı gibi daima bilgi peşinde olmuş, her türlü kaynakla ilgilenmiş, çok değişik bilgi alanlarına merak salmıştır; kısacası o, "kesintisiz eğitim" dedikleri olaya en iyi örnektir. Soçî'de tatil deyken, Stalin, eşinin kendisine Moskova'dan metalürji ve elektroteknik üzerine kitaplar göndermesini istemişti. Yukarıda belirttiğimiz gibi, defalarca yabancı dil öğrenmeye kalkışmıştı. Ayrıca felsefeci Sten'den klasik felsefe dersleri alıyordu. Devrimden sonra ev sahibi olduğu andan itibaren, Stalin, kendi kütüphanesini oluşturmaya başlamıştı ve genellikle sosyal, politik, tarihi

literatüre ağırlık veriyordu. Y. Gromov'un yazdığına göre, onun evinde askeri konularla ilgili de çok sayıda kitap vardı; o, genç yaşlarından beri savaş tarihine ilgi duyuyordu. Bu arada, doğal olarak, Lenin'in bütün eserlerini evinde bulunduruyor ve onları neredeyse her gün tekrar tekrar okuyordu.

Onu Kremlin'deki çalışma odasında ziyaret edenler, Stalin'i çoğu kez elinde kitapla rafların karşısında bulurlardı. Onun günlük ortalama okuma miktarının 500 sayfa olduğu anlatılıyordu. Bu kadar okuyabilmek için, elbette ki hızlı okuma tekniğini benimsemişti. Kütüphanesinde yapılan incelemelerde, neredeyse bütün kitapların sayfa kenarlarında not ve kayıtlar bulunduğu görülmüştür. Molotov, Stalin'in ilgi alanlarının genişliğini kaydederken, şunları hatırlıyordu:

Stalin antik dünyayı ve mitolojiyi çok iyi biliyordu. Bu onun kuvvetli yönüydü... Lobideki bütün duvarlarda haritalar vardı. Khruşov, onun küre üzerinde savaş yönettiğini söylüyordu. Oysa o, coğrafi haritaları çok severdi... Asya vardı, Avrupa, bütün haritalar...

A.A. Gromıko, İ.V. Stalin'in çok yönlü bilgi kapasitesi ve idrak derinliğini kaydederken şöyle yazıyordu:

Onun çok okumuşluğu ve geniş bilgi sahibi olması, sadece konuşmalarına yansımakla kalmıyordu... O konuşurken öyle örneklerden söz ediyordu ki bunları anlatmak için ilgili tarihi kaynağı bilmek gerekiyordu... Kısacası Stalin, eğitilmiş ve bilgili biriydi; görüldüğü kadarıyla, hiçbir resmi eğitim, ona kendi başına okuyup öğrendiklerini veremezdi. Stalin dili, işte bu çalışmaların sonucunda ortaya çıkmıştı; o, karmaşık bir fikri sade ve popüler bir tarzda anlatmasını biliyordu.

Tekrar V.M. Molotov'un hatıralarına dönelim:

Stalin'in çalışma kapasitesi müthişti... Bunun defalarca şahidi oldum. Ona lazım olan konuyu ayrıntılarıyla öğrenip takip ederdi... Meseleye tek yönlü bakmıyor, onun her yönünü ele alıyordu. Eğer siyasi açıdan önemliyse, uçakları bile inceliyor ve öğreniyordu... Konu top ise, toplara ilişkin literatürü tarıyordu; tank konusu gündeme geldiyse, onu araştırmaya başlıyordu. Sibiry'a'da olup bitenler gündeme geliyorsa, o zaman da Sibiry'yı ele alıyor ve inceliyordu; mesele İngiltere ise bu sefer onu tahlil etme çabasına girişiyordu. Velhasıl bir liderin bilmesi gerekenin on misli fazlasını biliyordu... Eğer önemliyse, Stalin konuyu artık tüm boyutlarıyla incelerdi.

Stalin'in, bazı Amerikalı yazarlar tarafından pek sağlıklı bulunmayan bu sıra dışı çalışkanlığı, öncelikle onun metanet anlayışından kaynaklanıyordu. Stalin'in çocukluğundan beri en çok değer verdiği özellik, metanet ve dayanma gücüydü. Zaten tarihe onunla geçtiği takına soyadı da buna işaret etmektedir. RSDİP saflarında o, "sıkı İskracılar" grubundandı ve "taş gibi Leninci"lerden sayılıyordu. Stalin, ileride parti ilkelerini savunurken, bu sebat ve metanetini, değişik "eğilimler"ın karşısında da ortaya koyacaktı. Zaten o, kişisel yaşamındaki zorlukları ve acıları alt edebilmek için de metin olmalıydı; ilk eşi ölmüş, ikinci eşi intihar etmiş, bir oğlu esirlikte yaşamını yitirmiş, parti içinde son derece dramatik ve feci birçok olayla karşılaşmıştı.

Stalin'i insanların özgürlüğünü ve halkların bağımsızlığını ayaklar altına alan bir tiran olarak görenler, onun "bağımsızlığa" çok önem verdiğine inanmayabilirler. Oysa onun G. Teliya hakkında yazdıklarına bakıldığında, bağımsızlığın onun için kişisel bir değer olduğu görülmektedir. Zulme ve adaletsizliğe karşı savaşan kahramanlar, çocukluğundan başlayarak onun da kahramanlarıydılar. Tiflis Ruhban Lisesi'ndeki özgürlük yanlısı tutumu ve sonraki gizli devrimcilik faaliyetleri sırasında Koba lakabıyla yaptıkları, Stalin'in ne kadar özgürlük düşkünü olduğunu ortaya koymaktadır. Sovyet devletini yönetirken, o, partide ve ülkede Arakçeyevci' bir yaklaşımı yayanları eleştirmişti. "Bu memur keyfiliğini ve bürokratik baskıyı eleştirirken, Stalin, sıkça Saltkov-Şedrin'in yergi yüklü kitaplarına gönderme yapardı. Onun en çok sevdiği öykülerden biri Çekhov'un "Astsubay Prişibeyev"iydi. Stalin, yaptığı konuşmalarda, kitlelerin girişimlerini ve yaratıcı canlı düşüncüyü ezmeye yönelik Astsubay Prişibeyev gibi memurlarla alay ediyordu.

Stalin cesur ve girişimci insanları severdi. Tartışmalarda ve görüşmelerde özgürce fikir yürütenlere ve açıkça konuşanlara karşı sempatisi vardı. Stalin dönemi halk komiserlerinden (bakanlarından) N.K. Baybakov, "Stalin'in cesur ve açık konuşanlara saygı gösterdiğine bizzat tanık olmuşumdur" diye yazmaktadır. Molotov da onun, kendisi gibi yetenekli ve cesur insanları çok sevdiğini söylemektedir.

Şurası da açıktır ki eğer sadece gösteriş ve fiyaka söz konusuysa, o zaman Stalin, cüretkâr açıklama veya ataklıkları hoş karşılamazdı. Yani onunla yapılan konuşmalar, aslında gerçek bir sınava dönüşür-

* 1820-1830'lardaki baskıcı, sert uygulamalar rejimi -ç.n.

** Örneğin onun 7 Aralık 1926 tarihli İKKİ plenumundaki raporunda ve 1950'de yazdığı *Dilbilgisine Marksist Bakış Hakkında* adlı eserinde bu eleştiriyi görebiliriz.

dü. Stalin muhatabının mesleki yeterliliğini, tutumunun gerekçelerini, argümanlarını, bilgilerinin derinliğini, fikir ve inancını gözden geçirir, onun cüretkârlığının arkasında kuru gürültü ve gösterişten başka bir şey olmadığını anladığında, kendine âşık bu yüzsüze derhal haddini bildirirdi.

Stalin, arkası gerçekten dolu bir cüret ve cesaret sergileyen kişilere ise, avans vermeye her zaman hazırdı. Belki de o, özgür düşünenlerin başkalarının fikirleriyle yetinmeyip orijinal düşünceler üretebildiklerine, onların yaratıcı yetenekleri ve emsalsiz becerileri olduğuna inanıyordu. Gerçekten de Stalin için yetenek, sıklıkla cesurluk ve hatta cüretkârlıkla iç içeydi. O, yetenekli insanlara her zaman ilgi gösterir ve onların içinden korkak olanları değil, cesur olanları seçerdi. G. Teliya'nın yeteneklerinden, üstün niteliklerinden ve mertliğinden söz eden Stalin, onun başlıca özelliklerini belirtirken şöyle yazıyordu:

Yoldaş Teliya'yı şunlar karakterize eder: hayran edici yetenekler, tükenmez bir enerji, bağımsızlık, davaya derinden bağlılık, kahramanca metanet ve havarice yücelik.

Çeşitli kişilerin hatıralarından anlaşıldığı üzere, Stalin, kendisinin söylediklerini derhal kabul edenleri hiç sevmez ve hatta fikirlerinin tartışılmasını teşvik etmemiş. Uzun süre Stalin'in korumalarından biri olan A. Rıbin şunları hatırlamaktadır:

O yaltakçıları sevmezdi. Ben, karakterini öğrendikten sonra, onunla sıkça tartışırdım. O, bazen dalıp gider ve belki de benim haklı olduğumu ve konu üzerine düşüneceğini söylerdi.

Stalin'in, görüşlerini açıkça, dobra dobra söyleyenlere karşı bir sempatisi vardı; herhalde böyle kişileri manevi açıdan temiz, geleceksel etik değerlere bağlı, dürüst insanlar olarak görüyordu. Demode tekniklere ve çalışma düzenine karşı çıkan ve meydan okuyan rekortmen kömür madencisi Aleksey Stahanov ile ardıklarını çok beğeniyordu. Ayrıca Stalin, az rastlanır derecede bağımsız bir karaktere sahip olan, efsanevi pilot Valeriy Çkalov'un da hayranıydı.

İnsanların kendi görüşlerini ısrarla savunmaları, Stalin'e göre, bu kişilerin düşman veya dost olmalarına bakmaksızın, güçlü bir karakterin belirtisiydi. Örneğin o, yazar Mihail Bulgakov'un Sovyet düzeninin inançlı ve açık bir karşıtı olduğunu biliyordu, ancak onun sıra dışı yeteneğine saygılıydı ve onunla bizzat temasa geçerek onu Sovyetler Birliği'ni terk etmemesi konusunda ikna etmişti. Stalin, kendi fikirlerinin açıkça aleyhinde konuşan ve görüşlerinde ısrar eden rakiplerinden çok, onun her fikrini kabul eden, konjonk-

türe göre görüş değiştiren, fikirlerini saklayan parti üyelerinden çekiniyor ve onları daha tehlikeli buluyordu. 8 Mart 1926'da, İKKİ plenumunun Alman Komisyonu'nda yaptığı konuşmada, o, şöyle diyordu:

Ben Leninist ve Marksist saymadığım Bordige'ye saygı gösterip inanabilirim, çünkü o düşündüğünü söylüyor. Ben her zaman aklıdakileri söylemeyen, ancak bazen lafı ağzından kaçırın Şolem'e de inanabilirim. Fakat düşündüğünü hiçbir zaman dile getirmeyen Ruth Fischer'e, çok istesem de, bir saniye bile inanmam. Bu nedenledir ki Ruth Fischer'in grubunun Almanya Komünist Partisi'ndeki en olumsuz grup olduğunu düşünüyorum.

Stalin, "gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım" diyen ilkesiz, iradesi zayıf, bukalemun gibi sürekli renk değiştiren, kılıktan kılığa giren, düşüncelerinde ve hareketlerinde bağımsız olmayan kentli küçük burjuvalardan, her ortama ayak uydurmaya meyilli, korkak manevi kölelerden nefret ederdi. 11 Aralık 1937'de yaptığı konuşmasında şunları söylüyordu:

Bu tür biçimlenmemiş insanları, büyük Rus yazarı Gogol, yeterince isabetli bir şekilde kaydetmişti. Bunlar sağırı solunu şaşırmış, kimseye yaranamayan, ne oldukları anlaşılmayan insanlardır. Zaten halkımızın, böyle belirsiz insanlarla ilgili çok isabetli atasözleri vardır: Ne kentte Bogdan'dır, ne köyde selifan; ne Tanrı'ya mumdur, ne Şeytan'a maşa.

Y.Y. Çadayev'in hatıralarına göre, Stalin ne yapacağını bilmeyen, kararsız ve iradesiz adamların tehlikeli yöneticiler olduklarını sıkça söylemiş. Öte yandan Stalin, aldırmaçlık ve aymazlık derecesine vardırılan, halkın ve partinin çıkarlarını hiçe sayan bağımsızlığı da kabul etmiyordu. 11 Aralık 1937'de yaptığı konuşmada, o, burjuva parlamentolarındaki ilkesiz vekillerle alay ederek, oralarda seçmenlere bağlı milletvekilleri yerine tamamen başıboş kişilerin söz konusu olduğunu belirtiyordu. Bağımsız ve özgür adamlara saygı duymakla birlikte, o, bu kişilerin parti ve halk davasına bağlı olmaları gerektiğine de inanıyordu. Peki Stalin, kayıtsız şartsız, sert ve katı bir disiplinle bağlı oldukları bir partide üyelerin kendilerini ifade edebileceklerini nasıl düşünebilmişti?

Görünen o ki öteki seçenekleri de değerlendiren Stalin, devrim yolu dışındaki bütün yolların onu büyük ölçüde dış unsurlara bağımlı duruma düşüreceği fikrine varmıştı. Kilise kariyeri onu tamamen dini görevliler hiyerarşisine bağlayacak, hareketleri ve düşünceleri, üstlerinin talimatları ve dini kurallarla sınırlı bir çerçevede kalacaktı. Öteki seçimler de onun rutin uğraşlar içinde boğulma-

sına yol açacak, özgürce düşünmesini ve serbest hareket etmesini engelleyecekti. Örneğin, edebiyatı seçerse, bu sefer de yayımcılara bağımlı bir hale gelecek, para kazanmak için okurların zevk ve beklentilerini karşılamak zorunda kalacak, edebi çevrelerin kurallarını kabullenecekti.

Demek ki Stalin, içinde bulunduğu sosyal durumun ve entelektüel ortamın sınırlayıcı ve engelleyici faktörlerinden sadece devrimcilikle kurtulabileceğini düşünmüştü. Stalin için Marksist partiye girmek, kendini geliştirmenin en yüksek aşamasıydı. Çünkü Stalin, Marksizmle ve partinin çıkarlarıyla çatışmadığı sürece, Marksist felsefeyle bağımsız düşünce arasında herhangi bir çelişki görmüyordu. Hatta ona göre, Marksist parti, bağımsız düşünmek için daha fazla olanak sağlıyordu. Onun fikrinde, bilimsel düşünce ve diyalektik felsefeye dayanan Marksist sosyal-demokrat parti, bağımsız ve nesnel şekilde akıl yürütmesi için imkân yaratıyordu. Son olarak da, o, insanlığın çoğunluğunu ayrıcalıklı hâkim azınlıktan, fakirlikten ve manevi sürünmeden sadece Marksist partinin kurtarabileceğine inanmıştı.

Stalin kendine hiç taviz vermezdi; onun kendinde aradığı özellikler, çoğunluğun kazanmak için çaba gösterdiği nitelikler değildi. İnsanların çoğu manevi güçten yoksundu, bağımsız görüşlere sahip değildi, bilgi edinme hevesinden uzaktı, çalışkan sayılmazdı, mevcut durumu idare etmeye çalışıyordu; onların “daima ileriye gitmek” gibi bir istekleri söz konusu bile değildi. Normal toplumsal şartlarda, Stalin ve onun gibi manevi ve ahlaki değerleri savunan kişiler, yalnızlığa, hatta kınanmaya mahkûmdular.

A.P. Çekhov, 1888’de, ünlü Rus coğrafyacı N.M. Prjevalskiy’in hatırasına yazdığı makalede şöyle diyordu:

Avrupa toplumlarını tembelliğin, yaşam sıkıntısının ve inançsızlığın sardığı, her tarafta hayata karşı isteksizliğin ve ölüm korkusunun tuhaf bir şekilde bir araya geldiği, en iyi insanların bile tembellik ve safahatı hayatta belirli bir hedeflerinin bulunmamasıyla açıklamaya çalışıp hiçbir şey yapmadan öylece oturdukları bu hasta zamanımızda, dava adamları, güneş kadar gereklidirler.*

N.M. Prjevalskiy ve onun gibi kendilerini belli bir toplumsal amaca adanmış insanları 19. yüzyıl sonlarının bu “hasta toplum”unun karşısına koyan Çekhov şöyle yazıyordu:

* İlginçtir ki üniformalı fotoğrafları arasındaki büyük benzerlik yüzünden, ortalıkta Stalin’in gerçek babasının Prjevalskiy olduğuna dair asılsız dedikodular dolaşıyordu.

Düşünceye bağlılıkları, vatan ve bilim sevgisi esasına dayalı soylu özsaygıları, kararlılıkları, bir defa belirlenmiş hedefe doğru, hiçbir kayıp, tehlike kaygısı ve kişisel mutluluk arzusuyla engellenemeyen ilerleme hırsları, engin bilgi ve çalışkanlıkları, açlığa, sıcağa ve soğuğa, vatan hasretine, gurbet yaşamına, yok edici sıtmalara alışmış olmaları, Hıristiyan uygarlığına ve bilime yönelik fanatik inançları sayesinde, onlar, halkın gözünde, en yüksek manevi gücün cisimleşmiş hali olan dava adamlarıdır.

Stalin ve diğer Rusyalı devrimci Marksistlerle Çekhov'un örnek gösterdiği Prjevalskiy, Mikluho-Maklay, Livingston arasında ne kadar farklılık olursa olsun, onların hepsinin esas aldıkları ilkelerde birçok ortak nokta bulabiliriz. Düşünceye bağlılık, vatan ve bilim sevgisi, soylu özsaygı, kararlılık, manevi güç, engin bilgi, çalışkanlık gibi özelliklerin yanı sıra, öteki devrimci Marksistler gibi Stalin'in de, tek başına hedefe doğru yürüyen söz konusu bilim adamlarıyla ortak bir yanı daha vardı. Prjevalskiy gibi Stalin ve devrimciler de, görüşlerinden dolayı takip ve baskılar görecekti, bu yüzden birçok zorlu sınavdan geçecek, açlığı, sıcak ve soğuğu, vatan hasretini ve gurbeti yaşayacaklardı. Bununla birlikte, Stalin, Çekhov'un da bahsettiği bütün engellere rağmen, hedefinden dönmeyecek kadar kararlıydı.

Öte yandan, ünlü bilim adamlarından farklı olarak, Stalin'in hedefi, sadece kişisel kahramanlıkla erişilebilecek bir hedef değildi; bu davaya çok sayıda insanın katılması, sonra da toplumun destek vermesi gerekiyordu. Peki toplum, Stalin ve onun fikirdaşlarının önerdiği yoldan yürümeye, onların ideal norm olarak şart koştukları etik ve manevi değerleri benimsemeye hazır mıydı? Elbette şurası açıktır ki Stalin, devrimci Marksistlerle bir araya geldikten sonra, insanları, haklı olduğuna inandırma konusunda gayet kararlıydı. Stalin kendi bağımsız hayat yolunu bir kez kesin bir şekilde seçtikten sonra, bu yoldan asla dönmemiş ve sadece ileriye doğru yürümüştür. O, milyonlarca insanı da seçtiği bu yoldan götürmeye azmetmişti.

3. KISIM

DEVİRİM ÜNİVERSİTESİ

9. Bölüm

Okula Başlama

Stalin, sosyalist bir toplum kurmak için, diğer Marksistler gibi, proleter partisinin kaçırılmaz olduğunu idrak etmişti. Kapitalizm çerçevesinde kalarak işçilerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirme çabalarını yetersiz görüyor ve öteki Marksistler gibi, işçi grupları ve örgütleriyle partinin bütünlüğünü önemli bir hedef sayıyordu. Kapitalizm esaretinden tamamen kurtulma yönündeki arzularını gerçekleştirmek için, işçilerin sınıf bilinci kazanması ve devrimi sırtlaması gerekiyordu ki bunu da parti sağlayacaktı. Buna inanan İosif Cugaşvili, daha 1898'de Mesame-dasi grubuna katılmıştı. İşte bu tarihten -kendisinin dediği gibi 15 yaşından değil, 19 yaşından itibaren, onun devrimci parti faaliyetleri başlamış sayılır. Stalin, sonraları, Tiflis'te demiryolu imalathanelerinin işçilerine hitap ederken, ömrünün 1898-1917 arasındaki bölümünü "devrimci çıraklık okulu" diye tarif edecekti.

Onun ilk çalışması, Tiflis demiryolu işçileri arasında grup kurmak ve propaganda yapmaktan ibaretti. Daha sonraki yıllarda, o dönemi hatırlarken, Stalin, gençliğini ve tecrübesizliğini vurgulasa da, o zaman daha çok okuduğunu belirtecekti. Bir Marksist olarak o, işçileri öğretmen gibi görüyor ve onlardan sınıf mücadelesiyle ilgili pratik dersler alacağını düşünüyordu:

O yoldaşlarla kıyaslandığında, ben süt emen bir bebektim. İşte bu yoldaşlar arasında ilk devrimci savaş sınavını geçtim. Bu yoldaşlar arasında devrim çağı oldum... İlk öğretmenlerim Tiflisli işçilerdi.

Stalin, Tiflis demiryolu imalathanesi işçisi ve Tiflis'teki sosyal-demokrat örgütün kurucularından birisi olan Vano Sturua'yı "öğretmeni" olarak görüyordu. Devrimci örgütün gizli toplantıları

Sturua'nun evinde düzenleniyordu. Stalin, ayrıca, kendisine ilk pratik dersleri veren Tiflisli işçilerden Zakro Çodriaşvili, Mikho Boço-raşvili, Ninua ve diğerlerinden de bahsetmiştir. Bunların yanı sıra, o, Mesame-dasi grubu üyesi ve ruhban okulundaki sınıf arkadaşı Silvestr Cibladze'yi de unutmuyordu. Stalin, anılarında, işçi kökenli "öğretmenleri"nin etkilerini vurgularken, kendisinin devrimci olmasında en önemli rolü oynamış kişiden ise hiç bahsetmemiştir. İosif Cugaşvili'yi devrimci olarak "vaftiz eden" ve devrimcilik yolunda onun ilk öğretmeni olan bu insan, gözlemesinde birlikte çalıştıkları arkadaşının kardeşi, Gorili Vladimir Ketshoveli'ydi (partideki lakabı Lado). Lado Ketshoveli'nin Kilise'yle bağı İosif'e göre çok daha sıkıydı; çünkü onun babası bir papazdı ve kendisi de dini okullarda 12 yıl eğitim görmüştü. 1883'te, İosif gibi Gori Ruhban Okulu'nda okumuş, sonra Tiflis Ruhban Lisesi'ne geçmiş ve burada 1893'e kadar eğitimine devam etmişti. Devrim faaliyetleri nedeniyle bu liseden ihraç edilen Lado Ketshoveli, Kiev Ruhban Lisesi'nde tahsil görmüş, ancak 1896'da burada tutuklanarak velilerinin kontrolü altında kalmak şartıyla Tiflis'e gönderilmişti. Tiflis'te, Eylül 1897'de, Mesame-dasi örgütüne katılmış ve burada genç İosif Cugaşvili'nin Plekhanov'un kitaplarıyla ilgilendiğini görünce, bu liseli gencin Marksizme olan ilgisini teşvik etmeye başlamıştı.

Cugaşvili'nin Marksist görüşlerinin şekillenmesinde, bir başka gençlik arkadaşının, ondan yaşça büyük ve sosyal-demokrat hareketteki deneyimi de daha fazla olan Aleksandr Tsulukidze'nin rolünü de kaydetmek gerekir. Bir prens ailesinden gelen Tsulukidze, Mesame-dasi'nin diğer üyelerinden farklı bir eğitim almış, elit Kutayis Lisesi'nde ve sonra da Moskova Üniversitesi'nde okumuştur. 1895'te örgüte üye olmuş, 1899'dan itibaren Tiflis'te Marksist propaganda faaliyetlerinde bulunmuştu. Jordaniya ve öteki üyelerle kıyaslandığında, Ketshoveli gibi Tsulukidze de, Mesame-dasi'nin radikal kanadını temsil ediyordu ve her ikisi de Cugaşvili'yi yanlarına çekmeye çalışıyorlardı.

Kendi hemşerilerinin yanı sıra, Gürcistan'a sürülmüş Rus Marksistleri de Stalin'in görüşlerinin radikalleşmesine neden olmuşlardır. Emil Ludwig'le konuşmasında, o, "söz konusu dönemde Güney Rusya'da bulunan illegal Rus Marksist gruplarıyla temasa geçtiği zaman" devrim hareketine katıldığını söylüyordu:

Bu gruplar beni çok etkilemiş ve bende illegal Marksist literatüre yönelik bir ilgi uyandırmışlardı.

O sırada Tiflis'e sürülmüş Rusyalı devrimciler arasında ünlü Rus sosyal-demokrat V.K. Kurnatovskiy, geleceğin "SSCB muhtarı" M.İ. Kalinin ve Stalin'in müstakbel kayınpederi S.Y. Alliluyev de vardı. Stalin'in sosyal-demokrat partiye girmesinde bu adamlar da, muhtemelen Tiflis demiryolu işçileri kadar etkili olmuşlardı.

1898'de RSDİP kurulduktan sonra, Mesame-dasi onun bir şubesine dönüştürüldü; Cugaşvili için bu Gürcü Marksist örgütüne üye olmak, çok değişik kökenlere sahip büyük bir siyasi birliğe katılmak anlamına geliyordu. Rusya sosyal-demokrat hareketinin önderleri arasında, uzun süreli illegal çalışma deneyimine sahip olan, Marksist teoriye ilişkin kitaplar yazan ve çoktandır yurtdışında bulunan Plekhanov, Zasuliç, Akselrod, Deyç ve başka devrimciler vardı. Soylu bir aileden gelen ve çara karşı suikast hazırlama suçundan dolayı idam edilmiş bir narodnik Narodnaya Volya (Halk İradesi) örgütü üyesinin kardeşi olan Vladimir Ulyanov (Lenin) da 1890'lı yıllarda bu partiye üye oldu. Odesa kentinde oturan ve o sırada dönemin zenginleri arasına giren bir hububat üreticisinin oğlu olan Lev Bronşteyn (Tromskiy) de neredeyse aynı tarihte, Nikolayev'de Marksist partiye üye oldu. Vyatka *guberniyası*nın Kukarka Köyü'nden V.M. Skryabin (Molotov), Moskovalı bir öğretmeninin oğlu olan N.İ. Bukharin, matbaa işçisi M.P. Yefremov (Tomskiy), Polonyalı soylu bir ailenin oğlu olan öğrenci F.E. Dzerjinskiy, Lugansklı çilingir K.Y. Voroşilov, Ukrayna'daki Yahudi kasabası Kabana'dan kunduracı L.M. Kaganoviç, Tiflis Ermeni Gregoryen Ruhban Lisesi öğrencisi A.İ. Mikoyan, Tiflis Sağlık Meslek Lisesi öğrencisi G.K. Orconikidze de 1917'den evvel partiye girdiler.

Bu insanlar değişik dini ve etnik grupları, farklı kuşakları temsil ediyorlardı. Eğitim ve kültür düzeyleri çok değişikti; dünya görüşleri ve yaşam tarzları farklı ortamlarda ve şartlarda şekillenmişti. Bu yüzden de, onlar, doğal olarak, Marksist teoriye, sosyal-demokrasinin programında yer alan hükümlere farklı anlamlar veriyorlardı. Sosyal-demokrat parti üyelerinin birçoğunun proletarya ve sınıf mücadelesi hakkındaki görüşleri, kişisel yaşamışlıklara değil, sadece kitaplara dayanıyordu. Çoğunluğun, gelecek sosyalist toplum üzerine düşünceleri, temelde Marx ve Engels'in, yanı sıra da onların Batı Avrupa'daki ardıllarının eserlerini okumaları sonucunda oluşmuştu. Birçoğu Rusya halklarının gerçek yaşamı hakkında bilgi sahibi değildi. Bu nedenle, onların partiye üye olma gerekçeleri ve beklentileri de farklıydı; başka bir deyişle, değişik kültür, eğitim, meslek, sosyal statü, refah ve kökene sahip insanlar, belirli bir istasyona doğru giden bir trene birlikte binmişlerdi. Ne var ki yolcu-

luğun ne kadar süreceği, bu sırada birlikteliğin nasıl sağlanacağı, hareketi kimin yöneteceği ve yolculuk kuralları belli değildi.

Bu yüzdendir ki siyasi fikir birliği olduğu deklare edilse de, her birlik ve toplulukta olduğu gibi parti içinde de çelişki ve ihtilaflar ortaya çıkmaktaydı. Etnik köken, din, eğitim, meslek, sosyal menşee gibi faktörler yüzünden gerçek bir birlik ve dayanışma sağlanamıyordu. Bunların yanı sıra, bazen sadece kişisel anlaşmazlıklar, bazen konjonktür, kimi zaman ise siyasi fikir ayrılıkları da ihtilaflara yol açmaktaydı ve parti içindeki anlaşmazlıkların gerçek nedenlerini kesin bir şekilde tespit etmek her zaman kolay değildi.

1907’de, Stalin, “RSDİP Londra Kongresi (Delegenin Notları)” başlıklı yazısında, şu veya bu sosyal-demokratın siyasi fikirleri ve tutumlarını, onların sosyal statüleri, ikamet yerleri ve etnik kökenleriyle açıklamaya çalışıyordu. Kongreye katılanları ele alırken, Stalin, 330 delegeden sadece 116’sının fiziksel emeğiyle çalışan işçi olduğunu tespit etmişti, 24 kâtip ve kâhya vardı, diğerleri ise işçi değillerdi. Delegelerin siyasi fikirlerini onların sosyal statüleriyle karşılaştıran Stalin, bolşevik fraksiyonunda fiziksel emeğiyle çalışan işçi sayısının fazla olduğunu, menşevikler arasında ise “profesyonel devrimcilerin, yani proletaryaya ait olmayanların çoğunluğu teşkil ettiği”ni saptamıştı. Stalin şöyle yazıyordu:

Delegeleri bölgelerine göre ele alırsak, kongreye katılanların kimlikleri daha ilginç bir tablo sergilemektedir. Menşevik delege gruplarının çoğunun temelde köylü ve esnaf bölgelerinden gönderildikleri ortaya çıkmaktadır: Guriya (9 delege), Tiflis (10 delege), Malorossiya (Ukrayna) Spilka çiftçi örgütü (galiba 12 delege), Bund Yahudi sosyal-demokrat grubu (kahır çoğunluğu menşeviktir); sadece Donetsk bölgesi (7 delege) istisnadır. Oysa bolşevik gruplarının çoğu sadece ağır sanayi bölgelerinden gönderilmiştir: Petersburg (12 delege), Moskova (13 veya 14 delege), Ural (21 delege), İvanovo -Voznesensk (11 delege), Polonya (45 delege).

Bu verilerden hareketle, Stalin, şu sonuca varıyordu:

Açıkça görülüyor ki bolşeviklerin taktiği, ağır sanayi proletaryasının taktiğidir, sınıf çelişkilerinin özellikle belirgin ve sınıf mücadelesinin özellikle keskin olduğu bölgelerin taktiğidir. Bolşevizm, gerçek proleterlerin taktiğidir. Öte yandan, şu da açıkça görülmektedir ki menşeviklerin taktiği, zanaatkârların, meslek sahibi kalifiye işçilerin ve yarı köylü proleterlerin taktiğidir, sınıf çelişkilerinin çok belirgin olmadığı ve sınıf mücadelesinin maskelendiği bölgelerin taktiğidir. Menşevizm, proletaryanın yarı burjuva unsurlarının taktiğidir.

Onun fıkrince, bolşevizm, proletaryanın en çok "kaynayan" katmanının tutumunu yansıtıyordu; menşevikler ise, işçi sınıfının kararsız ve belirsiz, daha olgunlaşmamış veya artık "soğumuş" katmanlarını temsil ediyorlardı. Stalin, ardından şöyle devam ediyordu:

Milliyet açısından kongre delegelerinin kimlikleri ve bileşimi de epeyce ilginçtir. İstatistiklere göre, menşevik fraksiyonunun çoğunluğu Yahudilerden oluşmaktadır (elbette ki Bund üyelerini saymıyoruz). Buna karşılık bolşevik fraksiyonunun baskın çoğunluğunu Ruslar teşkil emekte, ardından Yahudiler (Lehler ve Letonyalılar hariç), daha sonra da Gürcüler vb. gelmektedir. Bu konuda bolşeviklerden birisi (galiba Yoldaş Aleksinskiy), şakayla, menşeviklerin Yahudi fraksiyonunu, bolşeviklerin ise hakiki Rus fraksiyonunu oluşturduklarını ve bolşeviklerin partide pogrom yapmalarının önünde bir engel kalmadığını söylemişti.

Stalin, RSDİP bünyesinde yer alan iki karşıt hizip içindeki etnik dağılımı şöyle açıklıyordu:

Bolşevizmin başlıca merkezleri, Polonya hariç, salt Rus bölgeleri ve ağır sanayinin bulunduğu yerlerdir; oysa menşevik bölgelerinde küçük ve orta üretim hâkimdir, aynı zamanda buralarda Yahudiler, Gürcüler ve diğer azınlıklar oturmaktadır.

Stalin, ayrıca, parti kongresine katılan delegelerin kimlikleriyle ilgili çok önemli bir hususu daha kaydediyordu: Delegeler arasında, İmparatorluğunun milli azınlıklarını temsil edenler Ruslardan daha fazlaydılar. Rusya'nın diğer devrimci partilerinde de durum aynıydı. Oysa örneğin Yahudiler, ülke nüfusunun sadece yüzde 4'ünü oluşturmaktaydı. Tarihçi M.N. Pokrovskiy şöyle yazmaktadır:

Değişik kongrelere ait verilere ve bilgilere göre, Yahudiler, bütün devrimci partilerin örgütlü unsurlarının 1/4 veya 1/3 kadarını teşkil etmekteydiler.

Rusya'nın diğer etnik ve milli azınlıkları, bu arada Gürcüler, Ermeniler, Lehler ve Letonyalılar, RSDİP saflarında, özellikle de yönetiminde, ait oldukları azınlıkların Rusya nüfusu içindeki oranıyla karşılaştırıldığında, oldukça fazla sayıda kişiyle yer alıyorlardı.

Bu orantısızlık, esas itibariyle şöyle açıklanabilir: Milli azınlık temsilcilerinin çoğu, her türlü devrimci partiyi, proleter devrimin aracı olarak değil, öncelikle imparatorluğu yıkmayı ve kendi halklarının taleplerini karşılamayı hedefleyen bir örgüt olarak görüyordu. Bu nedenle de, proleterlerin birliği sloganı altında mücadeleden yana olan birçok unsur, sıkça milliyetçiliğe yuvarlanıyordu. Örne-

ğin sosyalist *Asefas Khakhokhim* gazetesinin eski yazarı M. Liliyenblyum, 19. yüzyılın 80'li yıllarında *Eski Ecdadın Kutsal Toprağında Yahudi Halkının Yeniden Doğuşu Hakkında* adlı bir broşür kaleme almıştı. Yine aynı şekilde, Marksist öğretiyi popülerleştiren ve yayan İyegalel (Levin), Yahudilerin Rusya'dan Filistin'e göç etmeleri yönünde yoğun propaganda yapanlardan biri oldu. Birçok Polonyalı, Ermeni ve Gürcü sosyalist ve sosyal-demokrat, sonradan tamamen milliyetçi bir pozisyona geçti ve yeni kurulmuş devletlerinin yönetiminde önemli roller oynadı.* Ayrıca Plekhanov ve Aleksinskiy gibi bazı Rus sosyal-demokratlar da, 1. Dünya Savaşı başlayınca proleter dayanışması sloganından vazgeçerek despotik Rusya'nın Almanya ve diğer Mihver Devletlerine karşı savaşını destekleyeceklerdi.

Mesame-dasi üyesi olduktan sonra, daha ilk günlerden başlayarak, Cugaşvili, kendini iç çekişmelerin arasında buldu. Gürcü sosyal-demokratlar arasındaki fikir tartışmaları, Kilise ve köy komünleri, devlet kurumları ve araştırma merkezleri, hapishaneler ve kışlalar dâhil her toplulukta, her zaman olduğu gibi, "gedikliler"le "yeniler" arasında bir kavgaya dönüşmüştü. Ne Gürcü sosyal-demokratlar, ne de genel olarak RSDİP bu tür çekişme ve kavgaların dışında kalabilirdi. Stalin'in bu parti saflarında, sonra da Bolşevik veya Komünist Partisi'nde geçen hayatı boyunca, parti yönetimi ve iktidarına yönelik ihtilaflar, grup ve hizip kavgaları, iç çekişmeler hiç eksik olmamıştır. Bütün bu mücadele ve kavgaların ortaya çıkması ve büyümesinin sorumluluğunu bir tek Stalin'e yüklemek saçmalık olur. Çünkü bu kavga ve mücadele, o daha partiye girmeden önce başlamış ve onun ölümünden sonra da bitmemiştir. Tek bir parti çatısı altında bir araya gelmeden çok daha önce de Marksist dernek ve gruplar arasında tartışmalar, polemikler, anlaşmazlık ve kavgalar vardı ve çoğu zaman bunların nedeni "eskiler"ın, pozisyonlarını, yükselmeye hevesli "yeniler"e kaptırmak istemeyişleriydi.

Lenin'in Petersburg Marksist gruplarında "ekonomistler"le ilke bazında yaptığı tartışmalar, esasında çok genç -ama tecrübeli- bir sosyalist grubun "ihtiyarlar" a itaat etmeyişinden kaynaklanıyordu. O sırada 25 yaşında olan Vladimir Ulyanov artık ihtiyar lakabıyla biliniyordu. Daha sonra, 2. kongrede, Vladimir Ulyanov ile menşevik grubunun arasındaki çekişmenin başlıca nedeni de, Rusya sosyal-demokrat hareketinin kurucusu, 46 yaşındaki Plekhanov'un, ha-

* Örneğin Polonya Devlet Başkanı Pilsudski, 1918-1921 arasında bağımsız Gürcistan'ın başbakanı Jordaniya, Daşnaksutyun Sosyalist Partisi yöneticileri Kaçaznuni, Ogancanyan, Khatsov, Vratsyan vb.

reketin diğer "gedikliler"iyle ilişkilerini bozmak ve ayrıca partinin önderliğini, o sırada 33 yaşındaki Lenin'e bırakmak istememesiydi.

Aynı şekilde, Mesame-dasi örgütü içinde Noy Jordaniya'nın başını çektiği "ihtiyarlar"la Ketshoveli'nin başını çektiği "yeniler" arasında, sonradan fikir ihtilafı haline gelen kavga da, başlangıçta öncelikle "ihtiyarlar"ın "acemiler"e taviz vermemesinden dolayı çıkmıştı. İosif Cugaşvili'den sekiz yaş büyük olan Noy Jordaniya, işçi derneklerinden birinde propaganda çalışması yapma görevine talip olan genç Cugaşvili'ye bu görevin verilmesine karşı çıkmış, onun bu işler için henüz hazır olmadığını ve daha birçok şeyi öğrenmesi gerektiğini bildirmişti. İosif bu öneri için saygıyla teşekkür etmiş, ancak kısa süre sonra "Gürcü sosyal-demokrat önder"in çok kızmasına rağmen kendi inisiyatifiyle bir grup kurmuştu

Göründüğü kadarıyla, o sırada sosyal-demokrat gruplarda, sonraki dönemde partide olacağı kadar sıkı bir disiplin yoktu. Bu yüzden de, Cugaşvili'nin, o zamanlar sosyal-demokrat hareketin bağımsız hareket etmek için çok uygun olduğunu düşünmesi doğaldı. Parti o dönemde henüz geniş ve kapsamlı bir toplumsal desteğe ve tabana sahip değildi ve katı disiplinle üye kaybetmek istemiyordu. Bundan dolayı, kendi başına hareket ettiği ve yönetime sormadan devrimci grup faaliyeti yürüttüğü için yönetimin Cugaşvili'ye sert bir ceza vermesi pek olası değildi.

10. Bölüm

"Mesih Misali Su Üzerinde Yürüme"

Kendi bildiği gibi çalışmaya karar veren Cugaşvili, böylece, faaliyet yürütmek için oldukça değerli bir destekten de yoksun kalmış oldu; yol gösterici öğretmen bir yana, elinde literatür ve metotlarla ilgili kılavuzlar, el kitapları da yoktu ve sosyalizm teorisinin temellerini anlatırken hafızasına ve mantığına güvenmek zorundaydı. 1909'da yazdığı "Parti Krizi ve Görevlerimiz" adlı yazısında, o, gençliğindeki kişisel deneyimini esas alarak, faaliyete yeni başlayan propagandacılara şöyle diyordu:

Öncülerin fabrikalarda belirli konularda sıkça rapor veya özetler okumaları, dinleyenler karşısında "başansız olma" tehlikesinden korkmadan "her yönde pratik yapmaları" gerekir. Dinleyenler karşısında çekingenlik ve korkudan kesin şekilde kurtulmak, cüretkâr olmak, kendi gücüne inanmak gerekir. İlk çabalarda hatalar olabilir; bu felaket sayılmaz, birkaç defa takılır veya düşer, sonra yolunu bulursun ve "Mesih gibi su üzerinde yürürsün".

Stalin'in yeni başlayan propagandacılara yöntemle ilgili bu önerisi, R. Medvedyev'in şu iddiasının asılsız olduğunu ortaya koymaktadır:

Hatiplik yeteneklerinin çok değerli görüldüğü devrimciler arasında Stalin hep aşağılık duygusu yaşıyordu.

Diğer Stalin biyografıları gibi, Medvedyev de, Stalin'in bir hatip olarak "zayıflığından" bahsetmektedir. Peki bu gerçek midir? Birincisi, Stalin'in devrim öncesi konuşmaları hakkındaki değerlendirmelerin hepsi temelden yoksundur, çünkü bunların steno kayıtları yoktur, ses kayıtlarından ise zaten hiç bahsedemeyiz. Öte yandan, biliyoruz ki Stalin, bir sokak hatibi olarak ün kazanmamıştır. Devrim fırtınaları sırasında halkı heyecanlandırıp coşturabilen yetenekli hatipler çok değerliydi ve bu açıdan bakıldığında, R. Medvedyev haklıdır. Avrupa'daki sosyal-demokrat önderlerin par-

lak konuşmalarını dinlemiş olan ve onların tecrübesini dikkatle inceleyen L.D. Trotskiy şöyle yazıyordu:

Hatipten renkli tip, kudretli ses, değişik ilginç hareketler, yüksek coşku bekleyenler gitsinler Jaures'i dinlesinler. Kim hatipten ince üslup bütünlüğü ve jest olgunluğu bekliorsa gidip Vandervelde'yi dinlesin... Adler'in en güçlü silahı ironidir... Polemikçi hatip olarak Adler erişilmezdir.

Birçok sağ parti lideri de, örneğin Winston Churchill, parlak melodram tarzındaki konuşmalarla dinleyenleri heyecanlandırabiliyordu. Adolf Hitler, Joseph Goebbels, Benito Mussolini gibi önderler de, dinleyenleri, onları "ulusun düşmanları"na karşı nefret nöbetlerine sokabilecek kadar etkileyebiliyorlardı. Devrim fırtınaları döneminde, ülkemizde de, dinleyenlerin yüreklerinde -kendilerine yönelik hayranlıkla bezeli- devrim sevgisini büyüten ve devrim düşmanlarına karşı kutsal öfkeyi ateşleyebilen Aleksandr Kerenskiy, Lev Trotskiy ve Grigoriy Zinovyev gibi hatipler ortaya çıktı.

20. yüzyıla damgasını vurmuş hatiplerin başlıca özellikleri, coşmuş ve kendinden geçmiş insanların duygu dalgaları üzerinde "tutunabilmeleri", halkın beklentileri doğrultusunda sloganlar dilendirmeleri, kentli kitleleri coşturmak için onların hoşuna giden demagojik fikirler ve ifadeler kullanmalarıydı. Bu tür ortamlarda, tek taraflı sağduyu ve mantık, dinleyenleri etkileyerek beklenen sonucu veriyordu. Rusya gibi okuma-yazma kültürünün düşük, halkın çoğunun eğitimsiz olduğu bir toplumda, konuşma ve yüz yüze diyalog insanları derinden etkiliyordu.

Stalin'in erken dönem konuşmalarını bilmesek de, onun, diğer alışkanlıkları gibi hatiplik tarzının da değişmediğini tahmin edebiliriz. Bildiğimiz konuşmalarından ise, onun konuşma üslubunun, prensip olarak "sokak hatipleri"nden farklı olduğunu tespit edebiliriz. Alman yazar Lion Feuchtwanger, Stalin'in hatipliğini değerlendirirken şöyle yazıyordu:

O, bildiğim bütün devlet adamlarından daha fazla halkın diliyle konuşuyor... O, insanların sağduyusuna hitap eden ve onlara, hızlı olmasa da esaslı bir şekilde ulaşan argümanlarını yavaş yavaş geliştiriyor... Yüzündeki kurnaz ve hoş gülümsemeyle, işaret parmağının karakteristik jestiyle, o, ötekiler gibi kendisiyle dinleyiciler arasındaki mesafeyi açmıyor; herkes aşağıda oturduğu halde, çok etkileyici bir edayla kürsüde onların üzerinde yükselmiyor. Hayır, o, dinleyenlerle kendisi arasında hemen bir bağlantı ve samimiyet kuruyor... Onlar da kendisiyle aynı malzemeden ya-

pılmışlardır; dinleyiciler bunun kanıtlarını hemen algılıyor, basit öykülere onunla birlikte neşeyle gülüyorlar.

Yazar, burada, Stalin'in konuşma tarzının bazı özelliklerini doğru şekilde belirtmiştir; onun üslubu ve ses tonu, kent toplantılarındaki demagogların duygu yüklü söz fırtınalarından daha çok, köy illeri gelenlerinin köylü toplantılarında yaptıkları akıllıca konuşmalara yakındı.

Ama öte yandan, Feuchtwanger'in gözlemlerinden yola çıkarak, Stalin'in yalnızca "sade halk" karşısında konuşabildiği sonucuna varamayız. Tecrübeli bir hatip olarak o, her grup ve kitleyle ortak bir dil bulmaya çalışıyor, bu yüzden de her bir topluluğun özelliklerini dikkate alıyordu. Dinleyenlerin çoğu Rus ise, o, öne sürdüğü tezle ilgili öğretici öykü olarak örneğin İ.A. Kırlov'un "Sahralı ve Ayı" fablını anlatıyordu. Yabancı işçi delegasyonlarına hitap ederken ise, mesela Alphonso Daudet'nin "Tartarena ve Tarascona" üçlemesinden örnekler veriyordu. Stalin, 27 Eylül 1927'de İKKİ Bileşik Divanı'nda konuşurken, Heinrich Haine'nin eleştirmen Auffenberg hakkında söylediklerine gönderme yapıyordu. 1931'de, işletme yöneticileri toplantısındaki konuşmasında politik briefing verir gibi, Mayıs 1938'de, Kremlin'de yüksek okul mezunlarını kabul ederken ise, ziyafet masası başındaki biri gibi konuşuyordu.

Stalin, mekân veya şartlar farklılaştığında, aynı kitle karşısında da konuşma tarzını ve vurgulamalarını değiştiriyordu. Bunu, onun aynı bölgenin seçmenleri önünde savaş öncesinde ve sonrasında konuşma şekliinden görebiliriz. Örneğin Aralık 1937'de, o, seçmenlere, genelde, bütün seçim kampanyasının coşkulu ve neşeli ortamına uygun bir tarzda hitap etmişti. Önce dinleyenleri, Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti seçimleri gibi büyük bir bayram dolayısıyla kutlamıştı. Konuşmasına şakayla başlamış, "konuşmaya pek niyeti olmadığını" belirtmişti:

Ancak bizim muhterem Nikita Sergeyeviç, deyim yerindeyse beni zorla çekip kürsüye sürükledi ve iyi bir nutuk atmamı istedi.*

O, söylenmesi gereken neredeyse her şeyin seçimler öncesinde defalarca söylendiğini dile getirmiş, bu arada "her konuda konuşup hiçbir şey söylememe alışkanlığı"nı da ironik bir tonla eleştirmişti. Bu tür notlar ve ifadelerle dinleyenleri güldürüp zemin hazırladıktan sonradır ki Stalin, daha ciddi konulara geçip şöyle demişti:

Ama ne de olsa kürsüye çıktığıma göre, birkaç hususa değinmem ve konuşmam gerekiyor.

* Stalin birçok konuşmasına böyle başlıyordu

Buna karşın, Şubat 1946'da, Moskova Kenti Stalin Seçim Bölgesi seçmenlerinin, yani aynı kitlenin önünde yaptığı konuşma, şekil ve içerik bakımından çok daha ciddiydi ve şaka veya ironiden uzaktı. Stalin, bu konuşmasında deyim ve atasözleri kullanmamış, edebiyat eserlerine gönderme de yapmamıştı. 9 Şubat 1946 konuşması, 11 Aralık 1937 konuşmasından çok keskin bir şekilde farklıydı; konuşma, yeni sona ermiş savaşın niteliği ve gidişatı hakkında bolca istatistik veri içeriyor ve savaş sonrası kalkınma sorunlarını ele alıyordu. Her tecrübeli hatip gibi, Stalin de etkili ifadeler ve anlamlı kelimeler kullanmaya çalışıyor, havayı germek ve bu gerginliği korumak istiyordu. Stalin'in her konuşmasındaki dramatik düğümün temelinde, aslında bir ülkedeki veya dünya genelindeki toplumsal güçlerin karşı karşıya konulması yatıyordu. O, gerçek veya varsayımsal rakipleriyle polemik yapıyor, olası kuşkuları gidermeye çalışıyor, seçilen rotanın doğrulunu savunuyordu. Dinleyenlerin dikkatini kontrol altında tutan dramatik çatışma vurgusu, konuşmanın ana çizgisinin ve akışının esasını oluştuyordu.

Daha evvel bahsettiğimiz gibi, Stalin, dinleyenlerin cevap vermesi için değil de onları etkilemek için sorulan retorik soruları çok kullanıyor, konuşmasının dramatik havasını bu şekilde koruyordu. Sonra bu soruları yine kendisi yanıtlarken, konunun değişik boyutlarına değiniyor ve dinleyenleri kontrol altında tutabiliyordu. Tek bir konuya bağlı kalması sayesinde, Stalin, ana hususu kaçırmadan konuşmasını kısımlara ve aşamalara ayırabiliyordu. Örneğin 9 Şubat 1946'daki nutkunda, "Peki savaşın sonuçları nelerdir?" diye soruyor, ardından da üç ana sonuçtan söz ederek bunların her birinin gerekçelerini kısa paragraflar halinde ortaya koyuyordu.

Stalin, konuşmalarında, belli kelimeleri ve ifadeleri tekrarlayarak ve hatta birkaç cümleyi aynı şekilde başlatarak bir dinamizm sağlıyordu:

Bilindiği gibi bizim silahlarımız kalite açısından Almanlarınkinden geri kalmıyordu ve hatta genelde daha üstündü. Bilindiği gibi tank sanayimiz... Yine biliyoruz ki top üreten işletmelerimiz... Bilindiği üzere bizim havan imal eden tesislerimiz.

Kullandığı bir diğer yöntem de, belirli kelime ve ifadelere vurgu yapmaktı. Rakamlar, ülke hayatındaki önemli gelişmeler, kısa değerlendirmeler ve planlarla ilgili sıkıcı açıklamalar arasında bile, Stalin, her deneyimli hatip gibi vurgular yaparak konuşmasına bir duygusallık boyutu katıyordu. Stalin'in hatipliği, onu eleştirenlerin iddia ettikleri gibi renksiz ve sıkıcı değildi, ekonomiden bahseder-

ken dâhi, parlak ve çoğu zaman karışıklık içeren ifadeler kullanıyordu.

Onun MK plenumları ve parti kongrelerindeki raporlarının son kısımları, bir vaazın, bir kahramanlık destanının veya bir senfoninin iyimser finali gibiydi. Öte yandan, bu tür iyimser ve pozitif enerji içeren konuşmaların yanı sıra trajik anlatımda da başarılıydı. Onun 26 Ocak 1924'te, 2. Rusya Genel Sovyetler Kurultayı'nda yaptığı ve "Lenin'e Yemin" olarak bilinen konuşması, bunun en parlak örneğidir. Stalin, bu nutkunda, işçi sınıfının mücadelesini iyimser bir havada değil, duygusal bir trajedi diliyle anlatıyordu:

İşçi sınıfının kaderi ağır ve çekilmezdir. Emekçilerin çileleri ve dertleri saymakla bitmez... Yüzyıllar boyu, emekçiler, zalimleri sırtlarından atmak ve kendilerinin efendisi olmak için onlarca ve yüzlerce isyan gerçekleştirdiler. Fakat her seferinde yenik düşüp onurları çığnemiş bir halde geri çekilmek zorunda kaldılar. Kırkınlık, hakaret, öfke ve çaresizliği yüreklerine gömerek meçhul gökyüzünden medet umdular, oradan çare beklediler. Kölelik zincirleri aynen kaldı ya da eskilerinin yerine, aynı derecede ağır ve aşağılayıcı olan yenileri geçti.

Stalin'in konuşmalarında biçimden çok içerik önemliydi; o, dinleyenleri derinden etkilemek için anlamı tercih ediyordu. Oysa dönemin hatiplerinin çoğunun attığı parlak nutukların içeriği boş ve manasızdı. Kerenskiy'in ateşli konuşmaları, dinleyenlerin üzerinde yoğun bir etki yaratıyordu. Hükümetin ve ordunun başındaki bu kişi, onun "zafere kadar savaş" sloganını coşkuyla karşılayan askerlerin, daha sonra neden taarruza geçmediklerine hayret ediyordu. Bunun sırrını General A.A. Brusliov iyi biliyordu; onun anılarında belirttiği gibi, A.F. Kerenskiy'in cepheyi terk etmesinin hemen ardından, onun kısa süre önceki konuşmasını hayranlık ve coşkuyla alkışlayan askerler, arkasından ona lanet okuyorlardı.

20. yüzyılın ünlü ve parlak hatiplerinin konuşmalarının çoğu içerik bakımından zayıftı. Bu durum, zaten bu konuşmaların kaderinden de bellidir; bunların önemli bir kısmı çoktan beri yayımlanmıyor. Bu ünlü politikacılar, konuşmalarından çok yazdıklarıyla tanınıyor ve biliniyorlar. Belki örneğin Churchill'in konuşmalarından bazı parçalar tarihe mal olmuştur ("demir perde" tabiri, Britanyalıların Almanları defetme kararlılığı veya İngiltere semalarını savunan pilotlar hakkında söyledikleri), fakat çağdaş okur, Britanya başbakanının sadece anılarını ve tarihle ilgili eserlerini bilmektedir. Yine bugünkü okur, Kerenskiy'in sadece hatıralarını bilmektedir; ancak ortada onun konuşmalarının yer aldığı derlemeler yoktur,

çünkü yayımlanmamıştır. Benzer biçimde, bugün Trotskiy'in çalışmalarının içeriği ve edebi özellikleri gibi konularda, onun 1917 devrimi hakkında yazdıkları ve siyasi hicivlerine dayanılarak fikir yürütülmektedir, fakat onun konuşmalarını okuyan çok azdır. Aynı şekilde, Hitler'in *Kavgam* adlı eseri, onun nutuklarının derlemesinden çok daha yaygındır. Goebbels'e gelince, onun sadece günlükleri dikkate alınmaktadır.

Paradoks şudur ki hiçbir zaman 20. yüzyılın parlak hatipleri arasında gösterilmeyen Stalin, şimdi yazılarından çok ve öncelikle konuşmalarıyla bilinmektedir. Bunun bir nedeni, Stalin'in en önemli siyasi açıklamalarını ve birçok teorik fikrini rapor, nutuk ve konferans şeklinde ifade etmiş olmasıdır. O, siyasi fikirlerini, sadece siyasi faaliyetlerinin ilk döneminde ve hayatının son yıllarında makaleler aracılığıyla dile getirmiştir. Bu arada, Stalin'in yazılı çalışmaları bile çoğunlukla sorulara verilen cevaplardan oluşmaktadır. Muhtemelen, Stalin'in, karşısında canlı dinleyicileri görmesi veya monolog şeklindeki makalesini aktarmak üzere muhatabını gözünde canlandırması gerekiyordu. O, canlı insanlardan kopmak istemiyor ve bütün faaliyetlerini, onların görüşleri ve ruh hallerini dikkate alarak belirliyordu.

Stalin'in konuşmaları, tutarlı ve dolgun içeriği sayesinde kalıcı olmuştur; onlarda önemli olan, kitlelerin geçici duygularını kullanmak değil, belirli gerçekleri iletmektir. Stalin'in yaptığı konuşmalar, 20. yüzyılın birçok hatibinin sadece günü kurtaran konuşmalarından farklıdır ve bugün de Sovyet tarihinin en önemli kaynakları arasındadır.

11. Bölüm

İlk Bağımsız Çalışma

1900 yılında, Vano Strurua, Lado Ketshoveli ve Mesame-dasi örgütünün diğer üyeleriyle birlikte, Cugaşvili, Tiflis varoşlarında gizli bir 1 Mayıs kutlaması düzenledi. Burada yapılan konuşmaların içeriği bilinmemektedir, ancak büyük olasılıkla, Marksistler, işçileri kendi hakları uğrunda sömürüye karşı mücadeleye çağırmışlardır. Sosyal-demokratların ısrarlı çalışmaları sayesinde, Tiflis demiryolu imalathanelerinde çalışan işçiler, 1900 yılının ortalarında, maaşlarının artırılmasını ve yaptıkları fazla mesailer için ücret ödenmesini istediler. 1 Ağustos 1900'de greve çıkan bu işçilere, Tiflis'in öteki işletmelerinde çalışanlar da katıldı. Ne var ki devlet makamları çok sert önlemlerle grevi bitirdiler ve yaklaşık 500 grevci tutuklandı; o yıllarda bu tür eylemler tamamen yasaktı ve acımasızca bastırılıyordu.

Devrimci faaliyet yolunu tercih eden İosif Cugaşvili de, böylece yasadışı biri oldu. Tiflis Ruhban Lisesi'nde yasak kitaplar okurken, o, Rusya'nın başka hiçbir lisesinde bunu engelleyen kurallar olmadığını bahane edebilirdi, oysa şimdi resmen Rusya yasalarını ihlal ediyordu ve hükümetten merhamet bekleyemezdi. Rusya polisi, rejim karşıtlarının takibi konusunda epeyce deneyimliydi. Tiflis jandarmasının, Cugaşvili'nin yasadışı eylemlere katıldığına dair bilgi edinmiş olması, bu yüzden şaşırtıcı değildi. 22 Mart 1901'de, İosif dışarıdayken, onun kaldığı evde bir arama yapılmıştı. Jandarma *Rotmistri* (süvari yüzbaşısı) Runiç'in 23 Mart tarihli raporunda şu kayıt yer alıyordu:

Doğa olaylarına yönelik gözlemesinde çalışan İosif Cugaşvili, işçilerle kurduğu temaslar göz önüne alındığında, gayet olasıdır ki bir sosyal-demokratır ve bu durum dikkate alınarak, adı geçen İosif Cugaşvili'nin sorguya çekilmesine ve Tiflis kentinde, aydınların kurduğu sosyal-demokrat derneğin bünyesinde yer alan kişilerin siyasi güvenilirlik derecesini soruşturma kapsamında onun da ifadesinin alınmasına karar verilmiştir.

Ancak jandarma onu yakalayamadı, çünkü İosif saklanarak illegal pozisyona geçmişti ve bu durum, onun hapiste ve sürgünde geçirdiği süreler hariç, tam 16 yıl boyunca devam edecekti.

Bir süre Tiflis'te saklanan İosif Cugaşvili, 22 Nisan 1901'de (eski takvimle), yine Tiflis'te düzenlenen ve çok sayıda göstericinin katıldığı 1 Mayıs mitinginde yer aldı. Bu mitinge katılan birçok kişi tutuklansa da İosif yakalanmadı ve kısa süre sonra Bakü'ye taşındı. Daha evvel, 1900'de, Lado Ketshoveli de Bakü'ye yerleşmiş ve burada, devrimciler arasında Nina takma adıyla bilinen gizli bir matbaa kurmuştu. Bu matbaada *İskra* gazetesi çoğaltılıyor, ayrıca Marx'ın, Engels'in, Rusyalı ve Avrupalı sosyal-demokrat liderlerin eserleri basılıyordu. Kısa süre sonra, Bakü'de, ilk Gürcüce sosyal-demokrat gazete olan *Brdzola* (Mücadele) yayımlanmaya başladı. Bu gazetenin ilk sayılarındaki makalelerin çoğunu Stalin yazmıştır.

Bu yazılarda, öncelikle, konunun güncel boyutlarından ziyade tarihçesini açıklamaya çalışan bir Marksist grup yöneticisinin üslubunu görürüz; yazar, polemik yapan birinden ziyade deklare eden biridir. Aslında onun sonraki dönemlere ait makalelerinde de *Brdzola*'daki bu yazılardan esintiler görebiliriz.*

İlk yazılarını Gürcüce yazdığı için, Stalin'in yazı üslubu, öncelikle Gürcü edebiyatı ve halk dilinin etkisinde kalmıştır. Lakin sonraları Rusça yazdığı eserlerinde de ilk yazılarında kullandığı edebi ifadeler, deyimler, kalıplar ve üsluba rastlanmaktadır, zira aldığı Gürcüce eğitimin etkisi derin ve kalıcı olmuştur.

Stalin, *Brdzola*'daki ilk yazısına alışılmış tekrarlarla başlamıştı:

Bilinçli Gürcü okurlar için özgür bir süreli yayının çok güncel bir mesele olduğuna *inandığımız için*, bu sorunun bugün çözülmesi gerektiğine ve bundan sonraki her gecikmenin genel davamıza sadece zarar vereceğine *inandığımız için*, her bilinçli okurun böyle bir yayını memnuniyetle karşılayacağına ve ona her türlü yardımda bulunacağına *inandığımız için*, biz, Gürcü devrimci sosyal-demokratlar grubu, gücümüz yettiğince okurlarımızın isteklerini yerine getirmeye ve bu talebi karşılamaya çalışacağız.

Bu şekilde, yazar, ilk kelimelerden başlayarak belirli bir ritim yakalıyordu.

* Örneğin 1912'de, Stalin şöyle yazıyordu: "İşçiler, hiç yazarlığın onlara göre bir iş olmadığını söylemesinler, çünkü işçi yazarlar gökten zembille inmiyorlar, onlar kolayca fark edilemeyen çabalarla, yazınsal çalışmalar sonucunda yetişiyorlar. Sadece işe cesaretle başlamak gerekir; bir takılırsın, iki takılırsın, üçüncüde yazmayı öğrenirsin..."

Yukarıda belirttiğimiz retorik soru tarzı bu yazıda da görülmüyordu:

Mücadeleyi daha geniş şekilde yürütmek için ne gibi araçlara sahibiz?

Sonra o, makalenin temel konusunu tarif etmeye çalışıyordu:

Okurun yazımız hakkında belirli bir fikre sahip olması için bundan birkaç kelimeyle bahsedelim... Konuya vakıf olmayan kimi okurların bilgi sahibi olmaları için, legal gazete hakkında birkaç söz söylemek istiyoruz... Gazetenin içeriği ve doğrultusu hakkında birkaç kelime... Gürcü sosyal-demokrat gazetesi işçi hareketleriyle ilgili bütün sorulara cevap vermeli, ilkesel sorunlara açıklık getirmeli, mücadelede işçi sınıfının rolünü teorik şekilde anlatmalı, her bir işçinin karşılaştığı her olayı, bilimsel sosyalizmin ışığıyla aydınlatmalıdır... Bizim Gürcü gazetesine bakışımız genel olarak böyledir.

Yıllar sonra Stalin, kendi eserlerinin bir araya getirildiği külliyyata bir önsöz yazmaya karar verdiğinde, Gürcistan'daki devrimci işçi hareketinin Rusya genelindeki mücadelelerde tuttuğu yer ve oynadığı rolden epeyce bahsedecekti:

Gürcü sosyal-demokrat hareketi, kendi programıyla sadece Gürcü işçi hareketi ile sınırlı değildir ve Rusya işçi hareketleriyle omuz omuza aynı yönde yürümektedir, dolayısıyla da Rusya Sosyal-Demokrat Partisi'ne bağlıdır.

Bu nedenle de yazar, gazetenin görevlerini anlatırken, onun partinin Rusya'daki herhangi bir gazetesinin bahsettiği veya bahsetmesi gereken sorunları ihmal etmeyeceğini ve okurlara bütün teorik ve taktik konularda bilgi vereceğini yazıyordu. Bununla birlikte, başmakalede, yeni gazetenin yerel hareketi yönetmesi, hiçbir olayı göz ardı etmeksizin her hususu aydınlatması, yerel işçileri ilgilendiren soruları yanıtlaması gerektiği de kaydediliyordu. Genel olarak partinin ve aynı zamanda da bölgenin yayın organı olarak *Brdzola* gazetesi, makale yazarının fikrince, "dava için mücadele eden Gürcü ve Rus işçileri kaynaştırmalı ve bir araya getirmeli"ydi. Rusya ile Gürcistan ilişkileri konusunda sonraları başta Noy Jordaniya olmak üzere Gürcü menşeviklerle Stalin'i tamamen birbirinden ayıracak ihtilafların ipuçları, bu yazılanlarda da sezilmektedir.

Brdzola'nın 1901'de çıkan 2. (Kasım) ve 3. (Aralık) sayılarında yayımlanmış "Rusya Sosyal-Demokrat Partisi ve Onun Güncel Görevleri" başlıklı sonraki makalesinde, İosif Cugaşvili, Rusya'da çeşitli taleplerin karşılanması için mücadele etmekle ve Marksizm

teorisini gruplar düzeyinde öğrenmekle işe başlayan sosyal-demokrat hareketin, siyasi savaş aşamasına nasıl yükseldiğini anlatıyordu. Yazara göre, işçi hareketi, grevlerden, mücadelenin daha yüksek bir aşaması olan sokak gösterilerine geçmişti. Onun fikrince, sokaktaki sözlü propaganda ve gösteriler, iktidar için ölüm hükmü demektir.

Cugaşvili, burada dile getirdiği teorik tezlerin haklılığını, daha makalesi basılmadan önce pratikte fiilen görme fırsatına sahip olmuştu. Kasım 1901'de, Tiflis sosyal-demokrat örgütünün gizli konferansında, Cugaşvili, RSDİP Tiflis Komitesi'ne seçildi ve komitenin kararıyla Batum'a gönderildi. Bu, "devrim öğrencisi"nin ilk kendi başına çalışmasıydı. O sırada, yaklaşık 30 binlik nüfusuyla görece küçük bir kent olan Batum, Bakü ve Tiflis'in ardından Güney Kafkasya'nın üçüncü önemli sanayi merkeziydi ve buraya uzanan boru hattı sayesinde Bakü petrolünün ihracatı oradan yapılmaktaydı. Ne var ki Batum'daki ortam Bakü ve Tiflis'tekinden farklıydı ve işçiler yoğun şekilde gösteriler yapmıyorlardı. Noy Jordaniya'nın anılarını esas alan Adam Ulam'ın yazdığına göre, Gürcü sosyal-demokratların fikrince, çoğu köylü kökenli olan Batum işçi sınıfı "geri kalmış"tı. Yerel sosyal-demokrat örgütün yöneticileri İ. Ramişvili ve N. Çkheidze, Batumlu işçilerin, kendi haklarını savunmak için gösteri yapmaya ikna edilebileceğine inanmıyorlardı; onlara göre, işçiler siyasi mücadeleye hazır değildi ve burada Marksist fikirleri adım adım yaymak gerekiyordu. Anlaşıldığı üzere, İosif Cugaşvili, onlardan ayrı olarak kendi bildiği gibi hareket etmiş ve köylü kökenli gruplarla kısa sürede bir uzlaşma sağlamıştı. Onun yönetiminde, 1901-1902 kış aylarında, Batum'da yeni Marksist dernekler ve bildiri basan illegal bir matbaa kurulmuştu. Bu bildiriler, Rothschild ve Mantaşov petrol rafinerilerinin işçileri arasında dağıtılıyordu. Kısa zaman sonra sosyal-demokratların tahminleri doğru çıktı ve Rusya genelinde başlayan ekonomik kriz, o dönemde çok hızlı bir şekilde gelişen petrol sanayisine darbe vurdu. Ülkedeki sondaj kuyularının yüzde 45 kadarı kapatıldı. Şubat 1902'de, Batum'daki Rothschild Rafinerisi 389 işçinin ihraç edildiğini bildirdi ki bu, işletmede çalışanların üçte biri demektir. Buna cevaben, rafinerinin neredeyse bütün emekçileri greve gittiler. Grevi bastırmakta zorlanan yetkili makamlar, grevin bitmemesi halinde köyden gelmiş işçileri Batum'dan köylerine sürececeklerini açıkladılar. Grevler yine de devam edince, yerel jandarma, otuz iki aktif grevciyi tutukladı. İşletme çalışanlarıyla birlikte, Stalin, bu hamleye eylemle cevap vermeyi kararlaştırdı. Olayla ilgili polis tutanağında şöyle deniyordu:

Eylemi yönetirken, Stalin, görünürde kenardaydı, dolayısıyla işçilerin hepsi onu tanııyordu; işçilerle doğrudan temas halinde olansa, işçiler arasında "hocanın yardımcısı" diye bilinen Kandelaki idi. "Hoca"nın kendisini tanıyansa çok azdı.

Böylece sosyal-demokrat partinin "çırağı" ilk kez işçilerin öğretmeni sıfatıyla iş yapmış oldu.

Dünyadaki her devrimci gibi o da, grevlerin organik bir şekilde sokak gösterilerine dönüşebileceği gerçeğinden hareket ediyordu ve böylece devrimci hareket daha yüksek bir aşamaya ulaşmış olacaktı. Batum'a gelmeden kısa zaman önce yazdığı ve yukarıda bahsettiğimiz "Rusya Sosyal-Demokrat Partisi ve Onun Güncel Görevleri" adlı makalesinde Stalin şöyle diyordu:

Sokak gösterisinin ilginç yanı, geniş bir halk kesimini olayın içine çekmesi, kalabalığın taleplerimizi hemen öğrenebilmesini sağlaması, sosyalist fikirlerin ve siyasi özgürlük tohumlarının serpilmesi için verimli bir zemin hazırlamasıdır. Sokak gösterisinin, toplumun geri kalmış ve korkak kısmını etkilememesi mümkün değildir. Cesur mücadele adamlarını görmek, onların ne için mücadele ettiklerini anlamak, toplumsal yaralarımızı ortaya koyan ve mücadeleye çağıran, serbestçe yapılan konuşmaları dinlemek, mevcut rejimi ifşa eden savaş şarkılarına kulak vermek için insanın sadece sokağa çıkması yeterlidir...

Halkın ilgi ve merakı, iktidar için başlıca tehlikedir; bugünün meraklısı, yarın gösterici olarak çevresine yeni meraklı gruplarını toplayacaktır. Bugün, her büyük kentte, bu türden on binlerce meraklı vardır... Meraklılar, göstericilerin kendi istek ve taleplerini dile getirmek için toplandıklarını görüyorlar... Meraklı, ortalıkta şakırdayan kamçılardan korkup kaçmıyor, çünkü o gösterici değildir; aksine o daha da yakına geliyor ve kamçı sallayan, artık kimin meraklı, kimin asi olduğunu karıştırıyor. İşte bundan sonradır ki kamçı "tam demokratik eşitliği" sağlayarak, yaşa, cinsiyete ve hatta sosyal zümreye bakmaksızın herkesin sırtında dolaşıyor... Böylece kamçı, bize büyük bir hizmette bulunmuş oluyor; zira meraklıların devrimcilerin tarafına geçmesini hızlandırıyor. Kamçı, itaat sağlayıcı olacağına, uyandırıcı bir alete dönüşüyor...

Sokak gösterileri varsın bizi doğrudan sonuca götürmesin, varsın bugün göstericilerin gücü iktidarı halkın taleplerini derhal yerine getirmek zorunda bırakmaya yetecek düzeyde olmasın; bugün sokak gösterilerinde verdiğimiz kurbanlar kat kat fazlasıyla telafi edilecektir. Mücadelede hayatını kaybeden veya saflarımızdan koparılan her mücadelecimiz, yüzlerce yeni savaşçıyı savaşa

* Sonraları, Stalin'in resmi biyografisinde, Batum işçilerinin Stalin'e daha o zamanlardan "hoca" dedikleri belirtilecekti.

çekecektir. Sokakta bizler daha nice dövülecek ve yenileceğiz; hükümet daha birçok kez bize üstün gelecektir. Fakat bu Pirus Zaferi olacaktır. Böyle birkaç zaferden sonra, mutlakiyetin yenilgisi kaçınılmaz olacaktır. Bugünkü zaferiyle, o, kendi hüsrânını hazırlamaktadır.

Belirttiğimiz gibi, anayasa ve siyasi özgürlüklerin olmadığı ülkede, her türlü parti faaliyeti ve sokak gösterisi yasadıydı. 1906'da, sosyal-demokrat Vasilyev, ancak anayasal bir rejim kurulduktan sonradır ki "sınıf mücadelesinin hem uygun hem de gerekli olacağı, aksi halde bunun ölümcül sonuçlara yol açan bir suç sayılacağı"nı yazmıştı. Stalin de dâhil olmak üzere, parti üyelerinin çoğu bu makaleyi kınamışlardı; ama o, aslında, despotik bir rejimde, hukuki bağlamdaki bir gerçeği de yansıtıyordu. Zira devrimci ve sosyal-demokratların neredeyse her yaptığı yasalara aykırıydı ve iktidara en sert ve azami cezaları uygulama fırsatı veriyordu. 1902 başlarında, devrimciler, anayasal düzenin kurulacağı devrim zamanının henüz gelmediğini düşünüyorlardı. Onlar sokak gösterilerini devrime bir giriş olarak görüyorlardı ve devrimin başlaması için, kendilerini gönüllü bir şekilde feda etmeye hazırdılar. Üstelik zaten yasalara uyularak devrim yapılamazdı ve devrimciler her yerde, her zaman, bir yandan mümkün olduğunca fazla taraftar toplamaya çalışırken, bir yandan da onları gerekirse kurban etmeyi göze almışlardır. Elbette ki bu türden asi düşünceler, sonrayı önemsemeyen yaklaşımlar, çilecilik tutkusu, amaç için her aracı mubah görme fikri, isyankâr ve terörist eğilimler sadece devrimcilerin ve sosyal-demokratların saflarında değil, çelişkiler ve bunalımlar içinde kıvranan Rusya'nın her toplumsal kesiminde görülüyordu. Halkın içinde gerilim ve tepkiler gittikçe artıyor, devrimi haber veren bir hava oluşuyordu. 20. yüzyılın başlarında, Rusya'daki aydınların çoğu, devrimcilere sempati beslemekte ve çarlık rejiminin polisiye önlemlerine karşı çıkmaktaydı.

Batum'daki sözünü ettiğimiz tutuklamaların ardından, öfkeli grevciler, tutukluların bulunduğu hapishane binasına yürüdüler ve arkadaşlarının serbest bırakılmasını veya kendilerinin de içeri alınmasını istediler. Onların mantığına göre, böyle bir talep karşısında yetkililer şaşırarak ve tutuklananları serbest bırakacaklardı. Ne var ki iktidar geri çekilmek ve taviz vermek niyetinde değildi ve işçilere ibret olması için en sert yolu seçti. Kısa sürede yoğun güvenlik önlemleri alan polis göstericileri kuşattı ve hapishanedeki tutuklu sayısı 400'ü aştı.

Sabah olunca kentin bütün işçileri ayaklandı ve Batum felç oldu; gösteriler kontrol edilemez bir hale geldi. Stalin ve arkadaşları, yetkili mercilerin artık geri adım atacaklarını düşünüyorlardı; çünkü durum vahimdi ve her an kan dökülebilirdi. Fakat şüpheleri de vardı: Bu aşamada devrim uğruna bu tür kurbanlar vermeye değer miydi? Sonuçta Çar 2. Nikolay'ın Batum Hapishanesi, Kral 16. Louis'nin Paris'teki Bastille Kalesi değildi. Üstelik o sırada, 14 Temmuz 1789'un şartları da yoktu ve grevciler, üç yıl sonra Rusya'da devrim olacağını da bilemezlerdi. Şu da var ki bu tür taktikler ve sınırları aşan hareketler, iktidarın kararsız olduğu, kontrolü elinden kaçırıldığı zamanlarda başarılı olmaktadır. Bu gibi hallerde, hükümetin silahlı güçleri silahlarını halka doğrultmaya cesaret edememekte ve göstericiler zafere ulaşmaktadırlar. Oysa 1902'de ve hatta sonraki yıllarda da, Rusya devleti oldukça sıkı, yarı askeri bir rejimle yönetilmekteydi; 1905-1907 Devrimi sırasında bile, çarlık iktidarının bütün kademeleri, hiç aksamadan ve sarsılmadan işlevini sürdürecekti. Kısacası, o sırada, Batum'da, göstericilerin başarılı olması beklenemezdi.

9 Mart 1902'de, kızıl bayraklı, silahsız işçi göstericiler, hapishane girişi önünde toplandılar. Hapishane güvenlik komutanı onlara dağılmalarını emretti; fakat işçiler, 9 Ocak 1905'te, Petersburg'da, Zimniy Sarayı önünde yapılacak hatanın aynısını yaptılar ve emri yerine getirmedi. Üstelik askerlere taş atanlar ve küfür edenler de oldu; göstericilerden "Yuh! Saldırın arkadaşlar, tüfeklerini alın! Ateş edemezler! Korkmayın, haydi beyler!" haykırırları yükseliyordu.

Neticede aynen üç yıl sonra Petersburg'da da olacağı gibi, askerler kalabalığın üzerine ateş açtılar. 14 kişi yaşamını yitirdi ve 54 kişi yaralandı. Polis kayıtlarına göre, Cugaşvili de göstericilerin arasındaydı. O, yaralı işçi Kalandadze'yi kalabalığın arasından çıkararak evine ulaştırmıştı.

Gösteri feci şekilde dağıtılsa da, onu düzenleyenler haklı çıktılar; sert ve acımasız önlemler, sadece işçilerin tepki ve direnişini artırdı. Grev devam ediyordu. 12 Mart günü kurbanlar toprağa verilirken, sosyal-demokratlar "Çar hükümeti defolsun!" çağrısını içeren bildiriler dağıttılar. Bu bildiriye Cugaşvili'nin yazdığı tahmin edilmektedir. Kısa süre sonra, birlikte ikamet ettiği Batumlu işçi Konstantin Kandelaki ile birlikte Tiflis'e giden Cugaşvili, Batum'a yeni devrimci bildirilerle döndü. Bu bildirileri kentte 28 Mart günü dağıttılar. Rusya'nın sakin ve kültürlü bir tatil yöresi sayılan Batum'daki olaylar, bir anda Rusya'nın gündemine girdi ve büyük yankılar uyandırdı. *İskra* gazetesi, bu eylemi ve polisin canice önlemlerini, hükümete

karşı devrimci propaganda yürütme amacıyla uzun süre gündemde tuttu. Böylece “devrim çırağı” ilk görevini başarıyla yerine getirmiş oldu.

Bu gösterilere karşı cevap gecikmedi; önlemlerini daha da sertleştiren iktidar baskıları artırdı. 350 gösterici Batum dışına sürüldü. Nihayet 5 Nisan 1902’de, eylemleri düzenleyenleri tespit edebildiler. Cugaşvili, Kandelaki ve diğer bazı kişiler tutuklandı. Jandarma raporunda, Cugaşvili’nin, “Batumlu işçilerin başlattıkları kargaşanın başlıca düzenleyicisi” olduğu belirtilmekteydi.

12. Bölüm

Mahpusluk Sınavı

Stalin'in ilk mahpusluğu yaklaşık iki yıl sürdü ve o, bu sürenin bir yıldan fazlasını Batum Cezaevi'nde geçirdi. 19 Nisan 1903'te, onu, Rusya'nın koşulları en ağır infaz kurumlarından biri olan Kutayıs Cezaevi'ne naklettiler. O yıllarda zaten devrimci parti üyelerinin kaderi buydu. Sonraları, Sovyet devleti kurulduktan sonra toplanan ilk parti kongrelerinin delegeleri hakkında verilen resmi bilgilerde, onların kaç defa ve toplam kaç yıl hapiste, sürgünde ve çalışma kamplarında ceza çektikleri belirtiliyordu. Örneğin, Mart 1919'da düzenlenen RKP(b) 8. Kongresi delegelerinin yüzde 60'ı çarlık hapishanelerinde ceza çekmiş, yüzde 35'i sürgünde kalmış, yüzde 6'sı çalışma kamplarında çile doldurmuştu. Ortalama her bir delege başına en az iki tutuklanma, bir yıl hapis, bir yıl sürgün ve 4 ay çalışma kampı cezası düşüyordu.

Stalin'le ilgili veriler bu ortalamaların çok üzerindeydi. O yedi defa tutuklanmış, hapishaneye ilk defa 23 yaşındayken girmişti. İosif Cugaşvili'nin hapislerle, sürgünlerle ve kaçaklıkla geçen yaşam dilimi toplam 38 yıl sürmüştü. İlk hapislikten sonraki 15 yılının çoğunu tutuklu olarak geçirmişti (8 yıl 10 ay) ve bunun 5 yılı Rusya'nın Avrupa kısmının kuzeyinde veya Sibiry'a'da sürgünde geçmişti. Arkadaşları ve kendisinin devamlı takip altında oldukları sürgün sırasında Stalin'in emniyet kayıtlarındaki lakabı Moloçnu (Sütçü) idi.* Stalin bir 5 yılını da Batum, Kutayıs, Tiflis, Bakü, Petersburg Cezaevlerinde veya gözaltında ya da sürgün yerine nakli sırasında aktarma hapishanelerinde geçirmişti.

Bu 15 yıl içinde, Stalin'e, sadece bir kez, dört yıl üç ay aralıksız olarak serbest yaşama süresi nasip olmuştu (5 Ocak 1904-25 Mart 1908). Genelde ise sadece birkaç ay kadar serbest kalabilmiştir: 24 Haziran 1909-23 Mart 1910 arasında dokuz ay, 29 Şubat-22 Nisan

* Bunun nedeni muhtemelen Stalin'in fazla süt tüketmesiyle ilgiliydi. Güvenlik görevlileri, Bukharin'e de "Tatlıcı" lakabını takmışlardı.

1912 arasında iki ay, 1 Eylül 1912-23 Şubat 1913 arasında 6 ay, Solviçegodsk sürgününden sonra Vologda'da 2 buçuk ay (27 Haziran-09 Eylül 1911). Sürekli takip edilen ve denetlenen Stalin, hep saklanmak, farklı isimlerle ve sahte belgelerle yaşamak zorunda kalmıştır. Örneğin o, Kutayıs *guberniyası* Maglaki Köyü'nde ikamet eden Kanos Nijradze, Oganess Vartanoviç Totomyants, Zakar Krikoryan-Melikyants ve Çijikov adlarına düzenlenmiş kimlikler kullanmıştı. Stalin devamlı tetikteydi ve her an tutuklanabileceğini bildiği için, her adımını ona göre planlıyordu ve kendini bu duruma alıştırmıştı.

Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki son zamanlarda, kamuoyunu etkin bir şekilde aldatmaya çalışan bazı yazar ve araştırmacılar marifetiyle, Stalin'in çarlık dönemindeki sürgün ve hapis hayatının neredeyse tatil gibi geçtiğine ilişkin yalanlar yayılmaktadır. Özellikle de A.N. Gordiyenko, yazdığı Stalin biyografisinde, bu tür asılsız masallarla okurları yanlış bilgilendirmeye yönelmiştir. Gordiyenko, sürülenlerin, ceza mıntıkasına gemi, tren ve atlı araçlarla nasıl ulaştırıldıklarını anlatmaktadır. Onun anlatımına göre, tutuklular sürgün yerlerinde imkânları ölçüsünde ev, oda kiriliyor, sınırlanan bölge içinde serbestçe dolaşıyor, normal bir yaşam sürüyorlardı. Sibiry'a'daki güvenlikse güya çok zayıftı ve bu nedenledir ki oradan kaçmayanlar sadece tembellerdi. Yazarın iddiasına göre, cezalıları, sadece birkaç litre alkol karşılığında sürgün yerinden kaçabiliyorlardı...

O döneme ait kaynaklar, anılar ve resmi belgeler elimizde mevcuttur ve Gordiyenko'nun uydurmalarına kimsenin inanması mümkün değildir. Örneğin A.P. Çekhov'un notları elimizdedir ve ünlü yazar, sürülenlerin 19. yüzyıl sonlarında Sibiry'a'daki yaşamını bizzat anlatmıştır. Öncelikle şu bir gerçektir ki sürgünler rahat bir yolculuk yapamıyorlardı; en ağır iklim şartları ve fiziksel zorluklar altında haftalarca süren bir yolculuk söz konusuydu. Transsibirya Demiryolu'nun inşasından sonra da durum fazla değişmemişti, çünkü genelde sürgün yerleri demiryolu hattından yüzlerce, hatta binlerce versta* uzaktı. Sürgündekilere belirli bir para ödeniyordu; ancak bu meblağ, bugünkü Rusya'da verilen emekli maaşlarından da düşüktü ve geçinmek için yetersizdi. Çekhov bu yüzden şöyle yazıyordu:

Sürgün yerine gelen aydınlar, ilk başta bir şaşkınlık yaşıyorlar; sarımsı gibi görünüyor, ürkek oluyorlar, sanki yılmışlardır... Bunların bazıları, Hollanda kumaşından gömleklerini, çarşaflarını, mendillerini birer birer satmaya başlıyor ve sonunda, iki üç yılda,

* 1 versta= 1,06 km.

korkunç bir yokluk içinde ölüp gidiyorlar. ... diğerleri yavaş yavaş bir iş öğrenip çalışmaya başlıyor ve ayakta kalıyorlar; avukatlık ve katiplik yapıyor, yerel basına yazılar yazıyorlar. Ancak elde ettikleri aylık gelir, nadiren 30-35 Rubleye ulaşıyor.

Bilindiği gibi, L.D. Trotskiy, eşiyle birlikte sürgündeyken, Sibirya dergileri ve gazeteleri için edebi kritikler ve özetler yazmıştır. Fakat bunların telif ücretleri, yeni bebekleri olmuş aileye yetmiyordu. Aslında Lenin'in de sürgündeyken neredeyse sefa sürdüğüne, hatta hizmetçi bile tuttuğuna dair yazılanları da bu kapsamda ele almalıyız. Yine de Lenin partinin yönetimindeydi ve parti onu maddi yönden destekliyordu; sıradan üyelere ise bu tür olanaklar sağlamazdı.

Kutup dairesi içinde kalan Kureyka Köyü'ne sürgün giden Stalin'in burada para kazanabilecek bir iş bulması hiç mümkün değildi. O, son sürgün yerinden şöyle yazıyordu:

Tüm para bitti... Zengin akrabalarım veya tanıdıklarım bulunmuyor ve yardım isteyebileceğim kimsem yok... Yiyecek bitmiş, şeker de kalmamış; odun gerekli, süt lazım ve burada her şey pahalı... paraysa yok.

Bu nedenle de, o, Prosveşeniye (Maarif) Yayınevi'ne başvurarak 20-30 ruble istiyor, bazen de Duma'nın bolşevik grubuna yazarak mağdurlar fonundan hiç değilse 60 ruble göndermelerini rica ediyordu.

Hem Gordiyenko ne yazarsa yazsın, siyasiler, sürgün yerlerinde hiçbir zaman polis kontrolünün dışında kalmamışlardır. Bu nedenledir ki Trotskiy'in eşi Sokolovskaya, kocasının kaçtığının ortaya çıkmaması için, samanla doldurduğu bir postu yatağa yatırıp üstünü çarşafı örtmüş, her gün eşini soran *pristava** ise, onun hastalanıp yatağa düştüğünü söylemiştir. Stalin'in Turukhan sürgünündeki muhafızı İvan Laletin, günde iki defa onun yerinde olup olmadığını kontrol etmekteydi. Stalin, daha liberal olan diğer muhafız Merzlyakov'la anlaştıktan sonradır ki Kureyko Köyü'nü terk edip diğer yerleşimlerdeki partili arkadaşlarını görebiliyordu. Ayrıca muhafızı, böylesine sapa ve ıssız bir bölgeden herhangi bir kaçma girişiminin intihar demek olacağını da biliyordu."

* Polis görevlisi.

** Stalin, bu *pristava*'nın yardımlarını unutmayacaktı. Sovyet hükümeti kurulduktan sonra, onun ricasını yerine getirmiş ve çarlığın polis kurumunda çalıştığı için kabul edilmediği kolhoza üye olmasına yardım etmişti.

Bu tür şartlarda yılmamak ve moralini bozmamak için sıra dışı bir dayanıklılık ve sabır lazımdı. Sibirya'ya sürülenlerin yaşamı hakkında Çekhov şunları söylüyordu

...burada can sıkıntısı ağır basıyor. Rusya ile kıyaslandığında Sibirya'nın doğası renksiz, fakir ve ilkeldir; Voznesenye (Miraç yortusu) gününde ayaz bastırır, Troitsa (50. Gün yortusu) gününde ise sulu kar yağar. Kentlerdeki dairelerde konfor yoktur, sokaklar çamurludur, dükkânlarda her şey pahalı, bayat ve kıttır. Avrupalının alıştığı birçok şeyi burada hiçbir paraya bulamazsın... Can sıkıntısı ve hüznü! Gönlünü nasıl eğlendireceksin? Sürgündeki adam ortalıkta dolaşan herhangi bir kitabı okur... veya ilk güneşli bahar gününde açık renkli pantolonunu giyer –hepsi o kadar.

Bütün bunların yanı sıra, Rusya'daki hapishanelerde ve sürgün yerlerinde sıkça uygulanan işkencelerden de bahsetmek gerekir. Maksim Gorkiy'in *Ana* romanındaki tiplerden Sormovolu işçi Pyotr Zalomov'un, gözaltına alınması veya tutuklanması halinde yapılacak işkencelere dayanabilir miyim diye kendi ayağını delmeye kalkışması bir tesadüf değildi.

Ünlü Rus gazeteci V.M. Doroşeviç, etütlerinin "İşkenceler" adlı bölümünü şöyle başlatıyordu:

Her adli görevli, size, Rusya'da işkencelerin 18. yüzyıl sonlarında ortadan kalktığını söyleyecektir. Ancak gördüklerimiz ve duyduklarımız bunun açıkça yalan olduğunu ortaya koymaktadır. Mahpuslar ve sarıklardan gereken ifadeyi ve itirafı koparmak için onlara her türlü işkence yapılmaktadır.

Kısacası o şartlar altında ayakta kalmak için metanet ve direnç gerekliydi. İşte Stalin, bütün bunlara direnerek zorlukları aşmış, devrimciyi bekleyen ağır sınavları geçmişti. Çocukluğunda A. Kazbegi ve İ. Çavçavadze'nin başına buyruk kahramanlarını örnek alarak büyüyen, ruhban okulunda okuduğu Hristiyan aziz çilecilerinin menkıbelerini hatırlayan İosif Cugaşvili, zorluk ve ıstırapları bir stoacı gibi karşılamaya çalışıyordu. Bir defasında, cezaevinde, mahpuslara toplu halde işkence uygulanıyor, mahkûmlar muhafızların önünden tek tek geçiyorlar, her muhafız elindeki kamçıyla önünden geçen mahpusa vuruyordu ve anlatılanlara göre, Stalin kamçıyı yediği zaman bile elindeki kitabı bırakmamış ve okumaya devam etmişti (veya okur gibi yapmıştı).

Devrimciler, hapishane görevlilerini ve gardiyanları, nefret ettikleri rejimin ön saflarındaki unsurlar olarak görüyorlardı. Bu yüzden devrimcinin hapis hayatı da devrim faaliyetine dâhildi; hapishanedeki gizli ve açık dayanışma, dışarıyla illegal bağlantı, ha-

berleşme, kaçışların organizasyonu, hapishanelerde direniş, eylem ve gösteri düzenlemek vb, rejime karşı mücadelenin ayrılmaz parçalarıydı. Elbette ki bu mücadele, belirli bir bilgi ve deneyimi gerektiriyordu. Cugaşvili, Batum Cezaevi'nde yatarken bildiri yazmaya ve dışarıya göndermeye başlamıştı. Kutayıs Cezaevi'nde ise, siyasi tutuklulara notlar göndermiş, onlara moral vermiş ve cezaevindeki ağır şartlara yönelik protesto hareketine öncülük etmişti, oysa bu tür eylemler tehlikeliydi. Örneğin görevli bir muhafız ateş edip bir "asi"yi öldürebilir ve bu yaptığını, onun muhafızlara saldırdığı bahanesini öne sürerek geçiştirebilirdi. Stalin, Kutayıs Cezaevi'ndeyken, yoldaşı ve ilk öğretmenlerinden biri olan Lado Ketshoveli'nin hayatını kaybettiğini öğrendi. Tiflis'te, Metekh Kalesi Cezaevi'nde yatan Ketshoveli günün birinde parmaklıkların önünde devrimci sloganlar atmaya başlamış ve bu, bir muhafızın ateş ederek onu öldürmesi için yeterli olmuştu.

Ancak Cugaşvili, mücadeleyi yılmadan ve kararlı bir şekilde sürdüren biriydi. Kutayıs Cezaevi'ne nakledilmesinin üzerinden daha üç ay geçmeden, buradaki mahpuslar arasında bir gösteri düzenledi ve işi sonuna kadar götürdü. Nihayet savcıyla vali geldi ve yetkililerle görüşmeler yapıldıktan sonra bir anlaşma sağlandı. Mahpusların birçok talebi karşılandı, adi suçlular siyasi suçlulardan ayrı tutulmaya başlandı, beton döşemede yatmasınlar diye mahkûmlara para karşılığı tahta yatak edinme hakkı tanındı.

İosif Cugaşvili özgürlük için savaşmayı öğrenmişti; sıkı kontrole rağmen sürgün yerlerinden beş kez kaçtı. İlk kaçış çabası az kalsın onun sonu olacak ve yolda donacaktı. Bu olaydan sonra daha tedbirli davranmaya ve hazırlıklarını daha titiz bir şekilde yapmaya başladı.

Öte yandan, hapisler ve sürgünler, devrimciler için tam bir üniversite, bir hayat okuluydu; onlar buralarda direnç, deneyim, sabır ve soğukkanlılık gibi özelliklerini geliştirmelerinin yanı sıra, insanları tanımayı da öğreniyorlardı. Bir mahpus, kime güvenebileceğini kesin bir şekilde bilmek zorundaydı; zira bazen kaderini ve bütün hayatını tamamen bir başkasına emanet etmeye mecbur kalıyordu. Bu nedenle, hapishanede, insanları tanımak, onların yetenek ve eğilimlerini, beceri ve eksikliklerini, artı ve eksilerini bilmek çok önemliydi. Ayrıca ispiyoncu, muhbir ve provokatörleri de tespit etmek gerekiyordu. Hapishanede yardımlaşma da önemli hususlardan biriydi ve Stalin bunu çok iyi biliyordu. Kısacası Cugaşvili mahpusluk hayatında büyük bir tecrübe biriktirmişti ve bütün ömrü boyunca bu sürecin etkisini taşıyarak yaşayacaktı. Bazı yazarlar, ha-

pis, sürgün ve çalışma kampı deneyiminin özgür toplumda bir iş yaramadığını ve komplekslere yol açtığını belirtmektedirler. Hatta bu katı ve acımasız yaşam şartlarının, insanı metin ve dirençli yapsa da, birçok normal insani özelliği de zayıflattığı iddia edilmektedir; çünkü mahpusluk insanı sertleştirir.

Bununla birlikte, Stalin, bütün bu yaşananların kendi suçu değil, ödediği zorunlu bir bedel olduğunun farkındaydı; onun tek "suç"u emekçi halkın mutluluğunu istemesiydi. Ayrıca sosyal-demokratlar, sosyalist devrimciler (Es-Erler) gibi "haklı dava uğruna" suikast da yapmıyorlardı. Cugaşvili, devrimcilerin çoğu gibi, insanların birçok sorununu, mutsuzluğunu, fakirliğini ve çaresizliğini devletin insan doğasına aykırı yapısıyla ilişkilendiriyordu. Arkadaşı Georgiy Teliya'nın veremden ölmesi Cugaşvili'yi çok etkilemişti:

Proletarya, yoldaşımız Teliya'yı bir kurbanlık gibi yutan bu lanet rejimden intikam alma çabasına girişecektir.

Dolayısıyla bu rejime karşı direnmek, ona karşı sertlik ve şiddet mubahtı. Ama elbette mücadelenin de bir mantığı ve kuralları olmalıydı, aksi halde devrim, anarşizm ve kaosa dönüşürdü.

Sürekli yasadışı yaşam ve mücadele, devrimciyi haliyle milyonlarca insandan koparıyor ve ayırıyordu. Bu milyonlarca insanın çoğu, aslında tam anlamıyla düşman değildi, onlar sadece devrimcinin yok etmek istediği rejimle uzlaşmış veya ona ayak uydurmuş sivillerdi. Buna karşın devrimci, rejimi aktif veya pasif şekilde destekleyen ayrımını kabul etmiyor ve bu unsurların hepsini rejimin müttefikleri sayıyordu; devrimci için "korkak küçük burjuvalar" en miskin, en değersiz insanlardı. Bu tür şartlarda devrimcilerin yumuşak kalpli, ince ruhlu ve duygusal olmaları elbette ki beklene mezdi. İki yıllık hapis ve sürgün yaşamından sonra 1904'te Yekaterina Svanidze ile evlenince, Cugaşvili'nin "Bu kadın benim taşlaşmış yüreğimi ısıttı" demesi bir tesadüf değildi.* Ancak yeni tutuklamalar, cezalar ve sürgün eşleri birbirinden ayırdı. Yekterina Cugaşvili, eşi hapisteyken vefat etti; Stalin'in ilk çocuğu olan Yakov, anne ve babasız büyüyordu. Böyle bir ortamda, Stalin'in yüreği yeniden "taşlaşmış"tı.

Mahpusluk ve sürgünler, ayrıca, devrimcilerin birbirilerine karşı da sert ve tavizsiz olmalarına yol açmaktaydı. Koğuşlarda ve sür-

* Bizce Cugaşvili buradaki "taşlaşmış yürek" deyimini dini kitaplardan almıştı ve deyim, duyguların körelmesinden çok inancın kaybolmasını anlatıyordu. *Markos İncil*'inde Mesih'in öğrencilerinden bahsedilirken "ekmekler işini anlamadılar; çünkü yürekleri taşlaşmıştı" ifadesi yer almaktadır.

gün şartlarında uzun süreli zoraki birliktelik, en ufak bir anlaşmazlık ve görüş ayrılığı durumunda aşırı tepkilere, dargınlığa, şiddete, kavga ve çekişmelere yol açabiliyordu. Hele de daha önce, özgür yaşamdaki devrimci faaliyet sırasında ortaya çıkmış birtakım anlaşmazlık ve ihtilaflar varsa, bunlar hapiste artık çok daha ciddi sorunlara dönüşüyordu. Özellikle de “kıdemliler”le “yeniler” arasında yaşanan anlaşmazlık ve rekabet karşıt sınıfın etkisiyle açıklanarak ve sınıf düşmanı karşısında taviz, rejime yaranma çabası, ilkesizlik vb biçimlerde nitelendirilerek büyük hatalar yapılıyordu.

Hapis hayatının bir başka zararlı etkisi de insanlara kuşkuculuk aşılmasıydı. Mahpuslar hep nasıl tutuklandıklarını ve sorgulanmalarının detaylarını düşünüyor, polisin bunca doğruyu nereden ve kimden öğrendiğini merak ediyorlardı. Çoğu zaman, serbest kalan veya tutuklanmayan arkadaşlarının arasında casus ve muhbir arayışına giriyor, birbirlerinden şüpheleniyorlardı. Soruşturma sırasında arkadaşlarının ne yaptıkları ve nasıl ifade verdikleri de kuşkulara yol açan bir konuydu, çünkü birçok devrimci, bazı arkadaşlarının işkence yüzünden veya belirli bir çıkar karşılığında sırları ve gizli bilgileri açıklayıp itirafta bulunduklarını düşünüyordu.

Lakin bu şüphelerin bir kısmı da tamamen haklı ve yerindeydi. Rusya gizli polisi bu konuda çok tecrübeli ve mahirdi; devrimci gruplar içinde onun deneyimli ajan, muhbir ve provokatörleri vardı. Es-Er partisi Savaş Örgütü yöneticisi ünlü Azef bile bir polis ajanıydı. RSDİP MK'ya ve Duma bolşevik grubuna da polis ajanı Rodion Malinovskiy sızmıştı. Devrimciler bazı ajan ve muhbirleri tespit ve ifşa etmişlerdi (bu konuda başlıca uzman Vladimir Burtsev idi). Ama elbette, devletin koskoca emniyet ve güvenlik teşkilatı, yeni ajanlar ve muhbirler buluyor ve devrimci faaliyetleri daima en sıkı şekilde takip ediyordu. Bu şartlar, devrimciler arasında, birbirilerine karşı belirli bir güvensizlik ve şüphecilik yaratıyordu.

Ayrıca birçok devrimci de, iftira ve çirkin provokasyonlarla işbirlikçi ve hain durumuna düşürülüyor, itibarını kaybediyordu. Kimisi intihara zorlanıyor, kimisini sahte belge, iftira veya karalama sonucunda, haksız yere kendi arkadaşları katlediyordu. Sonraları bu tür suçlama ve iftiralar, Sovyet liderlerini itibardan düşürmek için de yapılacaktı. Örneğin 1920'de, Novorossiysk'te, Beyaz Ordu'nun gazetesinde, Lunaçarskiy ve Trotskiy'in eskiden çarlık polisiyle işbirliği yaptıkları bildiriliyordu. Stalin de bu tür iftiraların hedefi olmuştur.

13. Bölüm

Stalin Bir Polis Ajanı mıydı?

Bazı araştırmacılara göre, Stalin'e yönelik, onun çarlık polis örgütünün bir işbirlikçisi olduğu yönündeki suçlamalar daha devrimden önce yapılmaya başlanmıştır. Ancak ne devrimden önce, ne de Stalin'in hayatta olduğu dönemde bu tür suçlamalar yapıldığını kanıtlayan herhangi bir belge bulunuyor. Bu suçlamalarla ilgili ilk yayınlar, SBKP 20. Kongresi'nden sonra Amerika'da ortaya çıkmıştır. 23 Nisan 1956'da, *Life* dergisinde, OGPU-NKVD eski elemanlarından ve uzun zaman önce Batı'ya göç etmiş olan Aleksandr Orlov (Lev Fildbin), meslektaşı Şteyn'in, 1937'de, çarlık polis örgütü arşivinde, İosif Cugaşvili'nin Polis Müdür Yardımcısı Vissarionov'a gönderdiği muhbir jurnalleri ve raporlarından oluşan bir dosya tespit ettiğini yazmıştı. Bu dosyadan haberi olduğunu söyleyenlerin anlattıklarını esas alan A. Orlov, R. Malinovskiy ile birlikte Stalin'in de polise ajanlık yaptığını, fakat onun gizli polis örgütünde çalışırken aynı zamanda Malinovskiy'i saf dışı bırakmak istediğini de iddia ediyordu. Ona kalırsa, Cugaşvili, polise, provokatör Malinovskiy aleyhinde bir yazı göndermişti. Güya polis yetkilileri de, bu yazıya cevaben, ajan Cugaşvili'nin "kaşındığı"nı ve Sibiryaya sürgüne gönderilmesinin uygun olacağını bildirmişlerdi. Orlov'un yazdığına bakılırsa, kaderin bir oyunu sonucunda, İ. Cugaşvili, birkaç hafta sonra, diğer bolşeviklerle birlikte, Sankt-Petersburg'da Malinovskiy'in hazırladığı tuzağa düşmüş ve tutuklanmıştı. Ne var ki Orlov, yazdıklarını kanıtlayan hiçbir belge göstermemekteydi.

Life dergisinin aynı sayısında, Isaac Don Levine de, Stalin'e karşı benzer suçlamalarda bulunuyordu. Daha sonra, 1956'da, bu yazar, aynı uydurmaları bir kitap haline getirip *Stalin'in En Büyük Sırrı* adıyla bastıracaktı. Onun iddiasına göre, elinde Cugaşvili'nin çarlık rejimi polisiyle işbirliği yaptığını kanıtlayan belgeler vardı. Levine, Stalin'in, 15 Nisan 1906'da Tiflis'te tutuklandığı tarihten başlayarak polis ajanlığı yaptığını öne sürüyordu. Stalin güya RSDİP Tiflis şubesinin Avlabar'daki gizli matbaasının yerini polise haber vermiş ve

matbaa ayrı gün dağıtılmıştı. Stalin bu hizmeti karşılığında serbest bırakılmış, hatta RSDİP 4. (birleşme) Kongresi'ne katılmak üzere Stockholm'e gönderilmişti. Levine, bu iddiasına daktiloda yazılmış bir mektubu kanıt olarak gösteriyor ve mektubu 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Çin'de ikamet eden üç Rusyalı göçmenden 1947'de aldığını belirtiyordu. Levine'in yayımlattığı mektup şöyleydi:

İçişleri Bakanlığı. 12 Temmuz 1913/2898

Polis Departmanı Özel Şube Müdürü

Tamamen gizlidir. Zata mahsus

Yenisey Emniyet Şubesi Müdürü A.F. Jeleznyakov'a

/Yenisey Emniyet Şubesi kaşesi/

/Yenisey Emniyet Şubesi giriş kaşesi/

Gelen evrak No 65. Tarih: 23 Temmuz 1913

Aleksey Fyodoroviç Hazretleri!

İdari ceza olarak Turukhan bölgesine sürülen İosif Vissarionoviç Cugaşvili-Stalin, 1906'da tutuklandığında, Tiflis guberniyası (vilayeti) Jandarma Müdürü'ne değerli ajan bilgileri iletmışti. 1908'de, Bakü Polis Müdürü, Stalin'den bazı bilgiler almış, daha sonra, Stalin, Petersburg'a geldiğinde ise, Petersburg Polis Müdürlüğü'nün ajanı olmuştur.

Stalin, çalışmalarındaki dürüstlüğü ile öne çıkmaktaydı, ancak çalışmalarının sürekliliği yoktu.

Stalin, Prag'da partinin MK üyesi olarak seçildikten sonra Petersburg'a dönünce, hükümete açıkça karşı çıkmış ve polisle ilişkisini tamamen kesmiştir. Zatı Alileri, yaptığınız kovuşturma ve soruşturma çalışmalarında şahsi mütalaanız için bunları bilgilerinize arz ederim.

Tüm saygımın hakiki olduğuna dair teminatımı kabul buyurunuz. Yeryomin /imza/

Levine, kendi anlatımına göre, bu yazıyı edindikten sonra tatmin olmamış ve kişisel araştırmalarını 1950'de Batı Avrupa'da sürdürmüştü. O, Paris civarında oturan eski jandarma generallerinden Aleksandr Spiridoviç'i bulmuş ve general, meslektaşı Yeryomin'in yazıdaki imzasını tanımasının yanı sıra, Levine'e bir de gümüş sürahi hediye etmişti. Bu sürahinin üzerine, generalin meslektaşlarının, bu arada Yeryomin'in de imzası kazılmıştı. General, Levine'e, yazının orijinal olduğunu, harf karakterini tanıdığını ve yazının, 1. Dünya Savaşı'ndan önce Rusya'da çok kullanılan Remington veya Underwood marka bir daktiloda yazılmış olabileceğini söylemişti. A.İ. Spiridoviç, yazının muhatabı olan görevliyi de teyit etmiş,

“Amerika’da Jeleznyakov’u bizzat tanıyan birkaç Sibiryalı göçmen” bulunduğunu belirtmişti. Ayrıca Spiridoviç, Levine’e, Almanya’da oturan Nikolay “Zolotiye oçki” lakaplı eski bir polis zabitanı bulmasını salık vermişti. Generalin söylediğine göre, bu zabitan, devrimden sonra uzun süre Berlin’de kalmış ve Dobrolyubov soyadıyla bir Ortodoks kilisesinde bekçilik yapmıştı. Generalin fikrinde, bu zabitan, Stalin ile polis arasındaki irtibatın tek tanığıydı ve belki de Stalin’i bizzat tanıyordu. Levine, Batı Berlin’e gittiğini, orada söz konusu kiliseyi bulup zabitanı sorduğunu, oradaki papazın ise Dobrolyubov’un Wiesbaden’e taşındığını söylediğini detaylı bir şekilde anlatıyordu. Levine, yazdığına göre, bu kente de gitmiş ve orada Dobrolyubov’un mezarını görmüştü. Stalin’in çarlık polisiyle işbirliğinin canlı şahitlerini bulma arayışı da, böylece sona ermişti.

İ.D. Levine’in kitabı, Amerikalı ünlü sovyetoloji uzmanı David Dallin tarafından yöneltilen sert eleştirilere maruz kalmıştı. *New York Times Book Review* haftalık gazetesinde (21 Ekim 1956), Dallin, Levine’in esas aldığı “Yeryomin’in mektubu”nun neden sahte olduğunu kanıtlıyordu. Dallin’in belirttiğine göre, mektubun yazıldığı 12 Temmuz 1913 tarihinde, Albay Yeryomin artık Sankt-Petersburg’da çalışmıyordu, Finlandiya’ya atanmıştı. Öte yandan, polis belgelerinde, devrimcilerin hiçbir zaman parti adları belirtilmezdi ve dolayısıyla da polis belgesinde “Cugaşvili-Stalin” şeklinde çifte soyadı kullanılması sıra dışı bir özellikti. Gerçekten de, polis belgelerinde, Dallin’in belirttiği gibi, hep sadece Cugaşvili soyadı geçmektedir. Üstelik bu belgelerde, onun kaçmaması için önlem alınması da istenmektedir. Stalin bir polis ajanı olsaydı, bu tür uyarı yazıları gönderilmezdi. Hem şu da var ki Cugaşvili, yazılarında, ancak 1913 başından itibaren Stalin imzasını kullanmaya başlamıştır; oysa sözde belgede “Cugaşvili-Stalin”in 1908’den beri polisle işbirliği yaptığı yazılıydı.*

Yani Yeryomin tarafından öne sürülen, polis ajanının polisle her türlü ilişkiyi keserek devrimci olduğuna dair beyan Dallin’e saçma gelmişti. Burada anlaşılmayan birkaç husus vardı: Bir polis ajanının MK üyesi seçilmesi pek inandırıcı değildi; öte yandan, polis yetkililerinin, bir ispiyoncunun devrimci olarak terfi etmesine seyirci kalmaları da ilginçti. Polis isteseydi, durumunu kullanarak şantaj yaparak Stalin’in devrimci kariyerini engelleyebilirdi. Dallin, bu tür sahtekârlıklar hakkında epeyce bilgiye sahipti ve “Yeryomin’in

* Levine, kendini haklı çıkarmak için, Stalin’in, bilinenin aksine, Yeryomin’in mektubundan iki yıl önce bu takma adla imza attığını iddia ediyordu.

mektubu"nun da Çin'de, Harbin'e yerleşen göçmenler arasında yay-
durulmuş bir belge olduğunu tahmin edebilmişti:

Sahte belgeyi hazırlayan adam, muhtemelen eski bir Rusya poli-
siydi ve resmi yazı ve imzaların bulunduğu bir dosyaya sahipti.
Diğer konulara gelince, bu adam pek profesyonel biri sayılmazdı
ve tarihi konuları etraflıca bilmiyordu... Esasen bu tür sahtekârlık-
ları yapanlar, genelde oldukça zor duruma düşen ve ihtiyaç içinde
yaşayan insanlardır; hemen para kazanmak istedikleri için böyle
yaparlar, çünkü gereken hazırlığı yapmak, tarihi araştırmak ve
daha gerçekçi belgeler düzenlemek için zamanları yoktur.

Bertram Wolfe ve Boris Souvarine gibi Stalin biyografisi yazmış
birçok Batılı araştırmacı da, o zaman D. Dallin'in görüşünü payla-
şarak belgenin sahte olduğunu bildirmişlerdi. *The New Leader* dergi-
sinde (20 Ağustos 1956) "Yeryomin'in mektubu"nun sahte olduğu
konusuna değinen H. Aranson şöyle yazıyordu:

Belgenin üslubu, çarlık döneminde polis departmanının kullandı-
ğı üsluba aykırıdır. Örneğin sözde resmi olan bu belgede Sankt-Pe-
tersburg'un Sankt kısmı atılmıştır ki 1913 yılında böyle bir şey dü-
şünülemez. Üstelik burada sadece Cugaşvili soyadı değil, ayrıca
onun takma adı olan Stalin de belirtilmiştir; oysa o dönemde bu
takma adı Stalin yeni kullanmaya başlamıştı. Bu takma isim pek
bilinmiyordu; o, daha çok Koba diye biliniyordu. Sonra, burada
Stalin'den "ajan" diye bahsedilmektedir; halbuki polis belgelerin-
de bunlara "gizli emektaş" deniyordu. Nihayet, Stalin'in parti MK
üyeleri seçildiği yazılmış, fakat bunun hangi parti olduğu belirtil-
memiştir; oysa 1913'te, Rusya'da, legal veya yarı legal olmak üzere
birkaç sosyalist parti vardı.

Kısa bir zaman sonra, Levine'in ortaya attığı iddiaya karşı yeni
bir tekzip daha geldi. New York Üniversitesi'nden, daktilo yazı ka-
rakterleri konusunda uzman biri olan M. Tittel, "Yeryomin'in mek-
tubu"nun Remington veya Underwood marka bir daktilodan değil,
Alman üretimi olan Adler marka bir daktilodan çıktığını kolaylıkla
tespit etmişti. Bunlarda Rus karakterleri ancak 1912'den sonra kulla-
nılmıştır. Fakat "mektup" dikkatlice incelendiğinde, yazıldığı dakti-
lonun dişlerinin aşınmış olduğu anlaşıyordu ve dolayısıyla Tittel,
onun çok daha sonraları yazıldığı sonucuna varmıştı. Tittel, ayrıca,
Finlandiyalı meslektaşlarıyla birlikte, Yeryomin'in devrimden önce
çalıştığı Helsinki'de, onun imzaladığı belgeleri de incelemiş ve bun-
lardaki imzaların Levine'in yayımladığı mektuptaki imzadan farklı
olduğunu belirlemişti. Yarı sıra o, Batı Berlin'e, güya Nikolay "Zolo-
tıye oçki" lakaplı birinin çalıştığı Ortodoks kilisesine de uğramış, ki-
lise görevlisi Papaz Sergiy'le görüşmüştü. Papazın belirttiğine göre,

kilisede Dobrolyubov soyadında bir bekçi hiç olmamıştı. Bu arada Tittel, Wiesbaden mezarlıklarında yaptığı bütün aramalara rağmen, Dobrolyubov'un izine de rastlayamamıştı. Tittel'in araştırması, Levine'in iddiasını çürütmüş ve onun dürüst bir araştırmacı olup olmadığı, gerçekten A.İ. Spiridoviç'le buluşup buluşmadığı ve söz konusu gümüş sürahi hikâyesi konularında kuşku uyandırmıştı.*

Dallin, belgenin sahte olduğunu ortaya koysa da, mesleki ahlaki bir tarafa bırakarak değerlendirme yazısını şöyle bitiriyordu:

Stalin'le ilgili olunca her şey mubahtır ve onunla ilgili kuşkular ne kadar iğrençse, aynı derecede de gerçek sayılacaktır.

Burada kirli propaganda ve karalamanın ne kadar ön plana çıkarıldığı ortadadır.

İlginçtir ki "Yeryomin'in mektubu"nun sahte olduğunu birçok ciddi araştırmacının, hatta Robert Conquest ve Robert Tucker'ın bile kabul etmiş olmasına rağmen, bu yalan tekrar kıymete bindi. Yaklaşık otuz yıl sonra, SSCB'nin dağılma sürecinde, *perestroyka* ve *glasnost* ortamında Stalin'e karşı çıkmak bir görev sayılırken, bu sahte belge yine piyasaya sürüldü. 30 Mart 1989'da, *Moskovskaya pravda* gazetesinde, Prof. Dr. G. Arutyunov ve Prof. Dr. F. Volkov, "Tarihin Yargısı Önünde" başlıklı bir makale yayımladılar. Burada öne sürülen iddiaya göre, yazarlardan biri (Arutyunov), Ekim Devrimi ve Sosyalizm Kuruculuğu Merkezi Devlet Arşivi'nde, Stalin'in çarlık polisinde ajan olduğunu gösteren bir mektup bulmuştu. Mektubu Yeryomin imzalamıştı ve 1956'da Levine'in yayımladığı metnin aynıydı. Yazarlar, bilinen bu sahte belgeye A. Orlov'un anlattıklarını da eklemiş ve ayrıca O.G. Şatunovskaya'nın iddiasına da yer vermişlerdi. Şatunovskaya'nın iddiasına bakılırsa, S. Şaumyan şöyle demişti:

Stalin 1906'dan itibaren çarlık gizli polisinin ajanıydı.

Gerçek şudur ki Moskova'da, söz konusu arşivde yapılan bütün aramalara rağmen Yeryomin'in bu mektubu bulunamadı ve bunun nedeni basitti: Çünkü bu mektup sahteydi ve ABD'deydi. Fakat "Yeryomin'in mektubu"nun geniş yankı uyandırması, bu sahte belgeyi bizim araştırmacıların da ciddi ciddi tahlil etmeye yönelmelerine yetmişti.

* Levine, Wiesbaden mezarlığında Dobrovolskiy diye birinin mezarı olduğundan bahsederek, bunun Ruslar için Dobrolyubov'la aynı olduğunu belirtmiş ve kendini haklı göstermeye çalışmıştı.

B. Koptelov ve Z. Peregudova'nın, *Rodina* (Vatan) dergisinin 1989 yılına ait 5. sayısında yayımlanan "Stalin Çarlık Gizli Polisinin Ajanı mıydı?" başlıklı yazılarında belirttikleri üzere, "Yeryomin'in mektubu" söz konusu dönemindeki mevzuata ve resmi üsluba tamamen aykırıydı ve vahim hatalar içermektedir. Özellikle de köşede yer alan kaşe, matbaa işi kaşeden çok farklıydı. Yazarlar, gerek makam, gerekse de görevin yanlış yazıldığını belirtiyorlardı. Ayrıca yazarların inceledikleri, 1906-1913 arası döneme ait Özel Şube belgelerinden hiçbirinde söz konusu mektuptakine benzer satır konumları ve karakter yoktu. Yazarlar mektuba konmuş evrak sayısının da yanlış olduğunu kaydediyorlardı; bu sayı başka bir mektuba aitti ve orada üç adi caniden bahsedilmekteydi. Kaldı ki yazarlara göre, o dönemin polis belgelerinde ilgili şahısların sadece adı ve soyadı yazılır, baba adı belirtilmezdi: İvan Smirnov, Vasiliy Petrov vb. Bu durumda, ismin İosif Cugaşvili değil de İosif Vissarionoviç Cugaşvili olarak yazılması kuşku uyandırmaktaydı. B. Koptelov ve Z. Peregudova'nın dikkat çektikleri üzere, mektuba göre Stalin Prag Konferansı'na katılmıştı; oysa bilindiği gibi, o, konferansta gıyabında MK üyesi seçilmişti. Yazarlar, mektubun gönderilmiş olduğu "Yenisey Emniyet Şubesi" diye bir makamın hiç olmadığını kaydediyorlardı. Bölgede jandarma görevlisi bir Jeleznyakov vardı, ancak adı mektupta belirtildiği gibi Aleksey Fyodoroviç değil, Vladimir Fyodoroviç'ti; ayrıca Yenisey Emniyet Şubesi'nde değil, Yenisey Cinayet Şubesi'nde görevliydi. Yazarlar, mektuptaki imza ile Yeryomin'in asıl imzasının farklı olduğunu da tespit etmişler ve ek olarak, Yeryomin'in, Sankt-Petersburg'dan Gelsingfors'a (şimdiki Helsinki) naklinden önce izin kullanmak üzere yazdığı 10 Mayıs 1913 tarihli raporu ve ayrıca Finlandiya Jandarma Müdürü olarak tayin edilmesi dolayısıyla Yeryomin'in görevine son verildiği hakkındaki, Polis Departmanı Müdürü S. Beletskiy'in imzaladığı 19 Haziran 1913 tarihli sirküleri de bulmuşlardı. Yani sirküler, "Yeryomin'in mektubu"nda belirtilen tarihin neredeyse bir ay öncesine aitti. Bu açık delillerden hareketle, yazarlar, güvenle şu sonuca varıyorlardı:

Bu veri ve belgeler, Yeryomin'in 2898 Sayılı ve 12 Temmuz 1913 tarihli mektubu imzalamış olamayacağını kanıtlamaktadır ve belgenin gerçek olmadığını söyleyebiliriz.

Levine, Stalin'in polisle işbirliği yapmaya başladığını iddia ederken sıradan cehaletini ortaya koymuş, basit bir hususu gözden kaçırmış ve Jüliyen takvimiyle Gregoryen takvimi arasındaki farkı unutmıştı. Stalin'in sözde hapsi 15 Nisan 1906'da gerçekleşmiş ve bundan sonra Stalin, Levine'in dediğine göre, polisle işbirliği yap-

maya başlamış ve Avlabar matbaasının yerini polise bildirmişti; oysa bunu yapamazdı, çünkü o, çoktandır Stockholm'deydi; parti-nin 1906 yılının 10-25 Nisan günleri arasında düzenlenen 4. kongresine katılıyordu. Mesele şu ki Levine, Avlabar matbaasının polis tarafından dağıtılma tarihini eski takvime (15 Nisan), kongre tarihini ise yeni takvime (23 Nisan - 08 Mayıs) göre vermişti. Ne var ki ünlü profesörlerimiz G. Arutyunov ve F. Volkov da bu cahilce hatayı gözden kaçırmışlar, üstelik sahte "Yeryomin mektubu"nu bulan bilim adamları olarak ünlenmişlerdi.

Fakat B. Koptelov ve Z. Peregudova'nın ifşa ettikleri sadece Levine'in sahtekârlığı değildi. 1980'li yılların sonlarında, güya zamanında S. Şaumyan'ın dile getirmiş olduğu bir iddia da sıkça tekrarlanıyordu ve buna göre, Stalin'in çarlık rejimi polisiyle ilişkisi vardı. Koptelov ve Peregudova, söz konusu provokasyonla ilgili dedikodu ve iftiraların daha 1910'da ortaya atılmaya başladığını kaydediyorlardı:

Bunun nedeniyse Bakü parti örgütünün defalarca yakayı ele vermesiydi ki bu başarısızlık hep şüphelere yol açıyordu... Üstelik sadece Stalin'den değil, örgütün diğer üyelerinden de kuşkulanılıyordu. Biz bu hususu, partili unsurların, yerel komitenin faaliyetlerini yansıtan raporlarından öğrendik. 1909-1914 arasında Bakü Emniyet Müdürlüğü ve Guberniya (Vilayet) Jandarma Müdürlüğü'nde 10'un üzerinde gizli emektaş vardı; bunlar yeterince enfomasyona sahiptiler ve sosyal-demokrat hareketler hakkında bilgi veriyorlardı.

B. Koptelov ve Z. Peregudova, polisin kullandığı bu gizli elemanların adlarını sıralıyor ve raporlarından örnekler veriyorlardı. Bunların içinde, David Vissarionoviç Bakradze kimliğiyle kaydedilmiş, Fikus" takma adıyla bilinen Nikolay Stepanoviç Yerikov'un raporuna da yer vermişlerdi. Yerikov-Fikus'un Mart 1910 tarihli raporunda şöyle deniyordu:

Bakü Komitesi'nin çalışmaları hâlâ düzene girmemiştir. Kuzma" lakaplı elemanla sorun yaşanmıştır. O, nedense komitenin bazı üyelerine darılmış ve örgütü terk ettiğini beyan etmiştir. Bu arada Merkez Komitesi'nin, hâlâ boşa duran büyük ebatlı teçhizatın çalışır duruma getirilmesi için gönderdiği 150 ruble ondadır ve o, şimdilik bu parayı vermeyi kabul etmiyor. Koba birkaç kez ona rica etmiştir; ancak görüldüğü kadarıyla, o, Koba'ya güvenmediği için inatla parayı vermiyor.

* Bu arada, A. Adamoviç, 1980'li yılların sonlarında çıkan "İnfazcılar" adlı uzun öyküsünde, Stalin'in Fikus lakabıyla polise ajanlık yaptığını yazmıştı.

** Şaumyan'ın lakabı.

Koptelov ve Peregudova, Fikus'un bu raporunu yorumlarken şunu kaydediyorlardı:

İşte bu haber notundan sonra Şaumyan'ın Stalin'e güvenmediği ve güya onu provokatör saydığına ilişkin söylentiler ortaya çıkmıştı.

1980'li yılların sonlarında medyada tekrarlanan bu ucuz dedikodunun asılsız olduğu ortadadır ve bunu yayanlar, ya söz konusu dönemde Bakü'deki gizli bolşevik faaliyetlerin tarihine dair bilgilerinin çok yüzeysel olmasından dolayı ya da gerçekleri bilinçli bir şekilde çarpıtarak, parti sırlarını polise ihbar eden Fikus'un aslında Stalin olduğunu ve Şaumyan'ın da onun ipliğini pazara çıkardığını iddia ediyorlardı.

B. Koptelov ve Z. Peregudova, Fikus'un 10 gün sonraki başka bir raporuna da yer veriyorlardı:

Aylık raporlarda (bu yıla ait 11 Ağustos tarihli ve 2681 sayılı, ayrıca yine bu yıla ait 6 Mart tarihli ve 1014 sayılı raporlarım) kaydettiğim Moloçnyı lakaplı kişi, örgütte Koba diye bilinir ve RSDİP Bakü Komitesi üyesidir. O, partinin en faal elemanı olup daha evvel Prkofiy Caparidze'ye ait olan yönetici pozisyonu üstlenmiştir (bu yıla ait 16 Ekim tarihli ve 3302 sayılı raporumda belirttiğim gibi, Caparidze bu yıl, 11 Ekim'de tutuklanmıştır). Geçen 23 Mart günü, dış takip elemanlarımız, benim talimatım uyarınca onu gözaltına almışlardır. Moloçnyı'nın gözaltına alınması bir zorunluluktur; çünkü artık onu takip etmek tamamen imkânsız bir hale gelmişti, hafiyelerin hepsini tanıyordu ve Tiflis'ten yeni gelmiş hafiyeleleri bile hemen tespit ediyordu. Üstelik Moloçnyı, takip edenleri her defasında atlatarak izini kaybettiriyor, sonra hafiyelelerimizi ifşa ediyor, rastladığı arkadaşlarına onlar hakkında bilgi veriyordu. Bu da elbette bizim işimize açıkça zarar veriyordu.

Koptelov ve Peregudova'nın fikrince, Fikus'un bu jurnali, Stalin'e yöneltilen, onun çarlık rejimi polisiyle işbirliği yaptığına ilişkin suçlamalar ve benzer iddiaların hepsini çürütüyordu. Bu arada Şaumyan, belki bir ara Stalin'e güvenmemiş olabilirdi; ancak Stalin tutuklandıktan sonra, yazarların tahminine göre, Şaumyan'ın kuşkuları da ortadan kalkmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla, Şaumyan gibi tecrübeli bir devrimci bile, karışık ortamda arkadaşlarıyla ilişkilerinde hatalar yapabiliyordu.

Koptelov ve Peregudova, Stalin'i ajan olmakla suçlamak için kullanılmış ve çarlık dönemine ait polis arşivlerinde bulunmuş diğer belgelerden de bahsediyorlardı. Ajan R. Malinovskiy'in Stalin'le konuşmalarına dayanarak düzenlediği raporundaki yorumlarını esas alanlar, dürüst olmadıkları gibi, kendilerini gülünç duruma da

düşürmekteydiler. Koptelov ve Peregudova şu hususa dikkat çekiyorlardı: Stalin, R. Malinovskiy'le konuştuğu zaman, muhatabının ajan olduğunu henüz bilmiyordu. Amerikalı yazar Edward Smith de Stalin'in Malinovskiy'e yazdığı mektubu kanıt saymış ve keyfi bir şekilde yorumlamıştır. E. Smith, *Genç Stalin* adlı kitabında, Stalin'in Tiflis Ruhban Lisesi'ni bitirdikten hemen sonra polis ajanı olduğunu yazmaktadır. E. Smith, ruhban lisesinden ihraç edildikten sonra bir süre işsiz ve çaresiz durumda kalmış Stalin'i polisin angaje etmiş olabileceği yönünde tahmin yürütmektedir. Bilinen gerçeklerin aksini iddia eden yazara göre, 1899'da, Stalin, arkadaşlarının evlerinde kalmamıştı; o, gizli bir polis kurumundaydı ve burada ajanlık dersleri alıyordu. Ancak bu yoldan gidersek, Stalin'in mesela Tibet'te Şambala kasabasında veya Alman istihbarat okulunda olduğunu da söyleyebiliriz. Smith'in bu tür tahminlerini ispatlayacak kanıtları yoktur ve istediği sadece Stalin'i gözden düşürmektir.

Stalin'i polis ajanlığı ile suçlama gayretleri sadece bunlardan ibaret değildir. Rusya ve Sovyet tarihi hakkındaki bilgi eksikliğinden yararlanan bazı yazarlar, ortada bu tür suçlamaları haklı çıkarmak için kanıtlar olmadığı için, okurları genelde iki argümanla avlamaya çalışmaktadırlar. Birincisi, bu uydurmacılar, Stalin'in sıkça hapis ve sürgün yerlerinden kaçtığına vurgu yapmakta ve polisin desteği olmaksızın bunca kaçışın imkânsız olduğunu altını çizmektedirler. Oysa gerçek şudur ki hapis ve sürgün yerlerinden kaçan tek devrimci Stalin değildi; bu kaçışlar yaygın bir olaydı. Örneğin, L.D. Trotskiy, N.İ. Bukharin, G.K. Orconikidze, M.İ. Kalinin ve RSDİP üyesi birçok başka devrimci de hapis ve sürgün yerlerinden kaçmayı başarmışlardı. İkincisi, polisin neden Stalin'i sık sık içeri attığını kendi iddialarına uygun bir biçimde açıklama gayretiyle, bazı uydurmacı yazarlar (örneğin F. Volkov), İ. Cugaşvili'nin sadece göz boyamak için tutuklandığını, onun provokatör olduğunu gizli tutmak ve illegal devrimci harekete vuracağı sonraki darbeleri maskelemek amacıyla içeriye atıldığını yazmaktadırlar.

Ne var ki Stalin, ilk hapisliğini takip eden 15 yılın sadece 6 yılında serbest kalmıştı ve bu mantığa göre, polis mercileri ajanlarını içeride tutuyor, hizmetleri karşılığında nedense onları hapislerde çürütüyor ve çok verimsiz kullanıyorlardı.

Son olarak şunu da belirtelim, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra, ülke, polis ajanlarının hepsinin adlarını öğrendi ve bu işin gizlisi saklısı kalmadı. H. Aranson, Stalin'in polisle işbirliği yaptığına dair iddiaların saçmalığını ortaya koyarken şöyle yazmaktadır:

Geçici Hükümet Olağanüstü İşler Komisyonu, 1917 Martından Kasımına kadar yaptığı toplantılarda polis ajanlarının ayrıntılı bir listesini hazırlamış ve polis departmanında çalışan ve önde gelen yöneticilerden Makarov, Beletskiy, Vissarionov ve diğerlerinin ifadelerini dinlemişti. Peki neden bunlardan hiçbiri Stalin'in adını anmamıştır? Eğer Stalin ajan idiyse, neden birçok diğer ajan gibi devrimden sonra tutuklanmamak için ortalıktan kaybolmamış, tam tersine MK üyesi olarak Petrograd'da kalmış ve *Pravda* için makaleler yazmıştır? Yurtdışında hatıralarını yayımlatan Sankt-Petersburg Emniyet Müdürü Gerasimov neden Stalin'den bahsetmemiştir? Ve polis teşkilatının, Spiridoviç ve Zaverzin gibi bilgi açısından çok donanımlı memurları neden Stalin'den söz etmiyorlardı?

H. Aranson'un sorularına şu soruyu da ekleyebiliriz: Güya Stalin'le birlikte polisle işbirliği yapan R. Malinovskiy, 1918'de mahkemede neden ondan bahsetmemişti? Onun, açık bir mahkemede, Sovyet devletinin en etkili yöneticilerinden birini gözden düşürme fırsatından yararlanması gerekmez miydi?

Görüldüğü kadarıyla, Stalin'in bütün hayatı, son zamanlarda, iftira ve uydurmalar için en uygun konu sayılmaktadır. İlginç bir yaklaşım da, polis sözcüğünün son yıllarda Rusya'da artık olumsuz anlamını yitirdiği düşüncesi zemininde geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, polisle işbirliği pek kötü bir iş sayılmamalıdır. Dolayısıyla Stalin'in polis ajanı olması da onu itibardan düşürecek bir konu olarak görülmemelidir.

İş o dereceye varmıştır ki A. Obrastsov, *Nezavisimaya gazeta* gazetesinin 21 Aralık 1996 tarihli sayısında, Stalin'in Britanya polisiyle işbirliği yaptığını bile iddia etmiştir. A. Obrastsov, "SSCB gizli dış istihbarat bölümlerinden birinde çalışan Yakov Prokofyeviç İvanov adlı birinin" yazdıklarına gönderme yapıyordu ve kendisinin belirttiğine göre de, o, ne bu Y.P. İvanov'u, ne de onun iki okul defteri dolusu el yazısını görmüştü. Tarih araştırmasına ilkel bir nazire sayılabilecek bu yazıya göre, Stalin, daha 1901'de, Batum'da, İngiliz ve Osmanlı istihbaratlarıyla irtibat kurmuştu. Obrastsov'un kanıtları oldukça ilginçti:

Stalin'in Rusya istihbaratının değil de bizzat İngiliz istihbaratının ajanı olmasını ortaya koyan başlıca kanıt şudur: Sonuncu sürgününe kadar Stalin her yerden kolayca kaçmayı başarmıştı; oysa Turukhan bölgesinde uzun süre çakılıp kalmıştı. Çünkü artık dünya savaşı başlamıştı ve İngilizler ajanlarını unutmuşlardı.

Bu mantığa göre, koskoca Rusya İmparatorluğu'nda İngiliz istihbaratı at oynatıp istediğini yapıyordu ve onların işinde herhangi bir aksama olmuşsa, bunun nedeni de kendi gevşeklikleriydi, yoksa Rusya'da ne karşı istihbarat vardı, ne de gizli polis. A. Obraztsov, İngiliz istihbaratının Stalin'i Turukhan'da unuttuğunu iddia etmektedir. Onun yazdığına bakılırsa, Stalin, Churchill'le ilk defa RSDİP 5. Kongresi sırasında gizlice bir araya gelmiş, fakat İç Savaş yıllarında onun İngilizlerle irtibatı kesilmiş ve ancak "1930'lu yıllarda Stalin'in İngilizlerle ilişkileri yeniden kurulmuştu". Obraztsov'a göre, bu tarihten sonra Stalin'in ve dolayısıyla da onun yönettiği Sovyet hükümetinin tek amacı, İngiltere'nin isteği doğrultusunda "Rusya'yı devlet olarak yok etmek" olmuştu. Stalin ancak Postdam Konferansı'ndan sonra Britanya istihbaratıyla irtibatını kesmeye karar vermiş ve bu nedenle de Churchill, 5 Mart 1946'da, Fulton'da "Soğuk Savaş" ilan etmişti.

Ne kadar farklı ve çeşitli biçimler alırlarsa alsınlar Stalin'i gözden düşürmeye yönelik çabaların temel ve ortak amacı, onun ta devrimci faaliyete ilk başladığı günlerden itibaren görüldüğü gibi biri olmadığını, partiye ve dolayısıyla da Lenin'e karşı olduğunu ispatlamaktır. Stalin düşmanları, bu amaç doğrultusunda, Sovyet tarihinin birçok olayını kendi istedikleri şekilde açıklıyorlardı.

14. Bölüm

Stalin'in Öğretmeni

Stalin'in Lenin'le ilişkilerini ve ona yönelik yaklaşımını anlamak için, onun devrimci faaliyetlerinin ilk dönemlerine kadar uzanmamız gerekir. Olayları ve dönemi bizzat yaşayanların anlattıklarına göre, İosif, daha dini lisede öğrenciyken, Tulin'in (Ulyanov-Lenin o sırada yazılarını bu mahlasla yazıyordu) narodnik hareketi, "legal Marksizm"i ve "ekonomizm"i eleştirdiği eserleri okuduğunda, sadece yazarın fikirlerini desteklemekle kalmamış ve şöyle demişti:

Ne pahasına olursa olsun onu görmeliyim.

1924'te Stalin şunları anlatacaktı:

1890'lı yılların sonunda, özellikle de 1901'den itibaren, yani *İskra* gazetesi çıkmaya başladıktan sonra, Lenin'in şahsında sıra dışı biriyle muhatap olduğumuzu düşündüm. O zamanlar Lenin, benim gözümde, partinin sadece bir yöneticisi değildi, o fiilen partinin kurucusuydu; çünkü partinin içerik ve özünü, ertelenemez ihtiyaçlarını bir tek o anlıyordu. Lenin'i partimizin diğer yöneticileriyle kıyasladığımda, onun, dava arkadaşları olan Plekhanov, Martov, Akselrod ve diğerlerinden çok üstün olduğunu idrak etmişimdir hep. Onlarla karşılaştırıldığında, Lenin, sadece yöneticilerden biri değil, en üst düzeyde yöneticiydi; o, mücadelede korku nedir bilmeyen ve partiyi Rus devrim hareketinin bilinmeyen yollarında cesaretle ileriye götüren bir dağ kartalıydı. Bu izlenim ruhumun öylesine derinlerine işlemiştir ki o sırada yurtdışında bulunan yakın bir arkadaşşıma onun hakkında yazmaya karar verdim ve ondan fikrini bildirmesini istedim. Bir süre sonra, Sibiry'a'da sürgünde olduğum sırada, 1903 yılının sonunda, arkadaşşımdan hayranlık dolu bir cevap aldım. Bunun yanında, ayrıca, Lenin'in sade ve çok derin anlamlı bir mektubu da vardı; meğer arkadaşım benim mektubumu Lenin'e de okumuştur... Lenin'in mektubu nispeten kısaydı, ancak partimizin yaptığı işlerin cesur ve korkusuzca bir eleştirisini içeriyordu, parti çalışmalarının bütün planı gayet açık ve özet şeklinde anlatılmıştı. En karmaşık konular hakkında sadece Lenin böylesine sade, açık, kısa ve cesur bir şekilde yazabi-

liyordu. Bu sade ve cesurca yazılmış mektup sayesinde, Lenin'in şahsında partimizin dağ kartalıyla muhatap olduğumuzdan daha çok emin oldum. Lenin'in bu mektubunu, diğer birçok mektup gibi, gizli çalışan birinin alışkanlığıyla yaktığım için kendimi affedemiyorum.

Eğer Stalin'in illegal devrimci faaliyet yıllarını "devrim üniversitesi" olarak ele alırsak, kuşkusuz Lenin de, bu dönemde fiilen onun öğretmeni ve "tez hocası" olmuştur. Stalin birbirine tam karşıt olan iki yönden sıkça saldırıya uğramakta, onu bir kesim Lenin'e karşı entrikalar çevirmekle suçlarken, diğer kesim de Lenin'e bağnazca secde ettiği için eleştirmektedir. Bu tam da "Yazı çıkarsa ben kazanırım, tura gelirse sen kaybedersin" biçimindeki Amerikan deyiminde belirtilen durumdur. Stalin, fikir ve maneviyat açısından kendisine öğretmen olarak Lenin'i seçmişti. Robert Tucker'a göre, bu, onun kahramanına secde ettiğini ortaya koymaktaydı ve güya Stalin, bu canlı idolunu, hiç düşünmeksizin taklit ediyordu. Stalin'in Lenin'i körü körüne taklit ettiğini iddia ederken, Tucker, menşevik R. Arsenidze'ye gönderme yapmakta ve Stalin'in "gramofon gibi" Lenin'in argümanlarını tekrarladığını, "onun fikirleri ve tezleriyle yaşadığı"nı belirtmektedir. Arsenidze, Stalin'in hep Lenin'i örnek aldığını ve her konuda onu taklit ettiğini, bu yüzden de ona "Lenin'in sol ayağı" dediklerini yazmıştı. İlginçtir ki Tucker'a göre, Cugaşvili, Stalin takma adını da Lenin'e benzemek için almıştı:

Trotskiy, Kamenev, Zinovyev, Molotov gibi devrimcilerin takma isimlerinden farklı olarak, Stalin soyadı, Lenin soyadını hatırlatıyordu.

Üstelik Tucker, Stalin'in Lenin'i taklit ederken çıkar peşinde olduğunu da öne sürmektedir:

Cugaşvili'nin Lenin'i kahramanı kabul ederek ona tapması, onun kendine olan hayranlığına ve şahsi kibrine hiçbir şekilde engel değildi ve bununla çelişmiyordu. Tam tersine, bu tür bir tapma, söz konusu duyguları sadece kamçılıyordu... "dağ kartalı"nın yanı başında dikkat çeken bir yer edinmek kötü mü olurdu? Neden Lenin'in ortağı, onun "ikinci benliği", ikinci Lenin olmasındı?

Buradan çıkan sonuca göre, Cugaşvili, güya partide kendine avantaj sağlamak ve iktidara geldikten sonra da ülke yönetiminde önemli bir mevki elde etmek için bilinçli bir şekilde Lenin'i taklit ediyordu. Burada sanki bir işletme müdürü veya kurum başkanının güvenini kazanmak için ona yağcılık yapan, sıradan bir kariyer düşkünü söz konusuydu. Ancak bu tür bir açıklamanın da gösterdiği üzere, Tucker, iyi bildiği Amerika'nunkinden çok farklı olan devrim

öncesi Rusya'sının gerçeklerini göz ardı ediyordu. Bir kere, yasak olan ve gizli faaliyet yürüten bir partinin içinde liderlik için rekabet ve çekişmeler olsa bile, illegal bir ortamda bu şekilde avantaj elde etmek imkânsızdı. Parti içindeki kavgalar ve anlaşmazlıklar, hemen açık çekişmelere dönüşüyordu ve yönetime karşı yapmacık sadakat veya mücadele arkadaşlarına karşı göstermelik iyi yaklaşım biçiminde bir ikiyüzlülüğün yıllarca gizli tutulması mümkün değildi.

Hem diyelim ki gerçekten de parti içindeki bir kariyer hastası, partinin yakında iktidara geleceğinin hesaplarını yapıyordu; ancak bu durumda, Plekhanov'un ve menşeviklerin tarafını tutmak daha akıllıca olurdu, zira RSDİP 2. Kongresi'nden kısa süre sonra partinin bütün yönetim organlarının kontrolü onların eline geçmişti. Bu mantığa göre, Plekhanov'u, Martov'u ve diğerlerini destekleyen Noy Jordaniya ve diğer menşevikler de, pekala kariyer düşkünleri olarak görülebilirdi; ancak böyle bir suçlama Gürcü menşeviklerin gerçek tutumunu çarpıtmak olur.

Önemli bir başka husus da şudur: Eğer Stalin'in Lenin'in yan-daşı rolüne soyunarak, ona güvenerek ve onun güvenini kazanarak, aslında RSDİP bolşevik grubu içinde yükselmeye can attığını kabul etsek bile, onun bu açıdan şansının düşük olduğunu söylemeliyiz. Bu hedefe ulaşması için onun Lenin'in yakınında bulunması ve do-layısıyla da yurtdışına gitmesi gerekirdi. Ayrıca Güney Kafkasya sosyal-demokratları arasında Lenin'e bağlılık ve sadakatini açıkça ortaya koyan sadece Stalin değildi; bu yüzden onun Lenin'e yakla-şımının öteki bolşeviklerden farklı olduğu pek söylenemez. 1903-1905 arasında Lenin'e destek veren ve sadık olan bütün devrimcileri kariyer düşkünü saymak da akla mantığa sığmaz.

Doğrudur, Stalin, birçok konuşması ve yazısında Lenin'i örnek almak gerektiğini kaydetmiştir. 11 Aralık 1937'de yaptığı konuşma-da, o, Lenin'den bahsederken, onun bir devletin liderinde bulunma-sı gereken en iyi manevi özellikleri (doğruluk, cesaret, halkı sevmek vb) taşıdığını söylüyor ve Sovyet vekillerinin Lenin gibi olmaları ge-rektiğini sıkça tekrarlıyordu. Seçmenlere hitap eden Stalin, onlara, vekillerinden Lenin gibi olmalarını istemelerini öneriyordu. Vekil-ler "her konuda yüce Lenin'i örnek almalı, her meselede onun gibi hareket etmeli"ydiler.

Tucker bir konuda haklı olabilir, belki de Stalin, kendine takma isim seçerken Lenin'i örnek almış ve onunkine benzer adları (Solin, Salin, Stefin, Stalin) tercih etmişti. Fakat Lenin'i kendisine örnek al-makla birlikte, Stalin, birçok yönden kendi kişiliğini de ortaya koy-

muştur. Onun siyasi yönetim tarzı, insanlarla ilişkilerindeki davranış ve alışkanlıkları, konuşma ve yazı üslubu, mizacı ve psikolojisi gayet orijinaldi ve bu konularda Lenin'le benzerliği söz konusu bile edilemez.

Stalin'in Lenin'i körü körüne taklit ettiği, hep onun peşinden gittiği ve kendisinin ait fikirlerinin olmadığı hakkındaki iddia ve suçlamalara gelince, onun Lenin'den farklı tutum sergilediğine ve Lenin'i desteklemediğine dair birçok örnek verebiliriz. Örneğin 1906'da partinin Birleşme Kongresi'nde, Cugaşvili, Lenin'in toprak sorunuyla ilgili tutumunu desteklememişti. Sonraları Lenin'le Stalin arasında daha önemli başka ihtilaflar da ortaya çıkacaktı. Stalin'in yer yer Lenin'e karşı çıktığını gösteren bu tür örnekler, yukarıdaki tezi tekzip etmektedir. Çünkü bu durum, onun kariyer tutkusuyla parti liderinin güvenini kazanmaya çalıştığına, liderin gözüne girdikten sonra onun başyardımcısı ve daha sonra da veliahtı olmak istediğine dair iddialara uymamaktadır.

Stalin'in Lenin'e yönelik yaklaşımını basit bir taklitçilikle açıklayan Tucker ve diğer yazarlar, onun Lenin'den yana olmasına yol açan derindeki nedenleri dikkate almamaktadırlar. Cugaşvili-Stalin, Marksist bir devrimci olduktan ve Rusya'daki mevcut rejimi devirmenin zorunlu olduğuna inandıktan sonra, devrimci partiye gerçek bir önder gerektiğini de idrak etmişti. Onun işçilere ve kendisine yabancı olan soylu tabakadan geldiğini unutmaya da (1937'de bu hususu açıkça hatırlatacaktı), Stalin, Lenin'i proletaryanın çıkarlarına ve proleter devrim fikrine derinden bağlı biri olarak görüyordu.

Stalin'e göre Lenin'in en temel hizmeti, Rusya'da iktidarı ele alabilecek kadar güçlü bir siyasi parti kurabilmesiydi. Lenin'in doğumunun 50. yılı dolayısıyla yazdığı makalede, Stalin şöyle yazıyordu:

Elmaları armutlardan, koyunları keçilerden ayırmak gerekiyordu, mesele buydu, yabancılardan kopmak lazımdı; taşrada deneyimli devrimci kadroları örgütlemek gerekiyordu; onlara net bir program ve sağlam bir taktik verilmesi lazımdı; bu kadroları profesyonel devrimcilerden ibaret yekvücut bir savaşçı örgütte toplamak gerekiyordu. Bu örgüt, jandarma ve polisin takiplerinden korkmayacak kadar illegal, aynı zamanda da gerektiği anda kitleleri peşinden götürebilecek kadar kitle örgütü olmalıydı.

Stalin'in devrimci parti hakkındaki bu düşünceleri daha Lenin'le yazışmadan önce oluşmuştu. Aralık 1901'de, *Brdzola* gazetesindeki yazısında, Cugaşvili şunları belirtiyordu:

... sadece adıyla değil, ana ilkeler ve taktiksel yaklaşım açısından da bütünleşmiş bir parti kurulması gerekir. Görevimiz, sağlam il-kelerle silahlanmış ve alt edilmesi imkânsız, sağlam bir gizliliğe sahip, güçlü bir parti kurmaktır.

RSDİP tüzüğünün ilk maddesinin redaksiyonuyla ilgili tartış-malarında Lenin'in ısrar ettiği şartların, Cugaşvili'nin "kuvvetli ve sıkı bir biçimde bütünleşmiş" parti örgütü düşüncesiyle örtüşmesi bu yüzden şaşırtıcı değildir. Cugaşvili'nin, Lenin'in ardından git-meye hazır olması, birçok inancı ve fikrinin bu bolşevik liderin sa-vunduklarıyla çakışmasının mantıki sonucuydu.

RSDİP 2. Kongresi (Temmuz-Ağustos 1903) bittikten hemen sonra bolşeviklerle menşevikler arasında başlayan tartışmada, Cu-gaşvili çok açık bir şekilde Lenin'i ve onun yandaşlarını destekle-di. 1904'te yazdığı "Kutayıs Mektupları"nda, o, Plekhanov'un *Ne Yapmalı?* kitabına yönelttiği eleştirilere karşı Lenin'i savunuyordu.* Sovyet döneminde çok yaygın bir propaganda kalıbı olan "Leninci fikirler" ifadesini ilk kullananlardan biri de Stalin'dir. Cugaşvili bu konudaki düşüncesini açıkça itiraf ediyordu:

Sadece Lenin'in teorik ön şartını kabullenmek bile yeterlidir; bun-dan sonra hiçbir oportünizm sana yaklaşamaz. Leninci fikrin öne-mi bundadır. Bu fikre Leninci diyorum, çünkü Rusça literatürde kimse bu hususu Lenin kadar açık bir şekilde dile getirmemiştir... Lenin'in eleştirilen görüşleri, sadece Lenin'in mülkiyetinde de ğil-dir ve bunların tahrifi, Lenin kadar diğer partilileri de ilgilendirir.

"Leninci fikirler", Stalin için, partideki kararsızlık ve teslimi-yetçiliğe karşı mücadelede başlıca dayanak olmuştu. 15 Temmuz 1905'te *Proletariatis Brdzola* gazetesinde Gürcüce yazdığı "Kısaca Partideki İhtilaflar Üzerine" başlıklı makalede, o, partideki ihtilaf ve anlaşmazlıkların başlıca sebebini şöyle tespit ediyordu:

... partimizde iki eğilim ortaya çıkmıştır: proleter metaneti ve ay-dın kararsızlığı. Ve işte bu "azınlık" şimdiki aydın kararsızlığını ifade ediyor.

Stalin, daima, Lenin'in, proleter kitlelere yönelik inancı ve bağ-lılığını ortaya koyan sözlerini ve fikirlerini vurgulamış ve bunlara dikkat çekmiştir. Stalin, Lenin'i, kitlelerden korkan, kitlenin yaratıcı yeteneklerine inanmayan yöneticilerin karşısına koymaktaydı:

Böyle bir zeminde, devrim tarihi konusundaki bilgisizliklerine rağmen eskiyi devirip yeniyi kurmakla görevli olan kitlelere yak-laşım açısından önderlerde bir tür aristokratlık oluşuyor. Afetin

* Bu yazılarından birinde, Stalin, Lenin'e ilk defa "dağ kartalı" demişti.

kontrolden çıkarak bir kaos yaratacağı korkusu, kitlelerin “aşırı kırıp döküleceği endişesi”, kitleleri kitap okutarak eğiten anne rolü oynama isteği, kitleden bir şey öğrenme konusundaysa isteksizlik vb işte bu tür bir aristokrathğin esaslarıdır.

Stalin’in fikrinde, proletaryanın yaratıcı gücüne ve onun sınıf içgüdüsünün devrim amacına uygunluğuna dünyada Lenin kadar derinden inanmış başka bir devrimci yoktu.

En çok siyasi gerçekçiliğe önem veren Stalin, V.İ. Lenin’in doğumunun 50. yıldönümünde yazdığı makalede şöyle diyordu:

Lenin, faaliyetlerinde tecrübeyi ve pratik çalışmaların sonuçlarını dikkate almayan, gerçekleri değil Marx’a göndermeleri esas alan Marksistler grubunda yer almamaktadır. Bu grup, talimat ve direktiflerinde canlı gerçekliğin analizini değil, analogileri ve tarihsel paralellikleri esas almaktadır. ... Lenin göndermelere ve söylemlere göre hareket etmeyen, pratik deneyimi esas alan ve her adımını tecrübeye dayandıran, yaptığı hatalardan ders alan, diğerlerine yeni bir hayat kurmayı öğreten bir Marksist önder ve örgütleyiciydi.

Stalin için Lenin, aynı zamanda, karmaşık ortamda ve gergin siyasal çalkantı dönemlerinde rotayı şaşırmanın ve dümeni sıkı bir şekilde elinde tutan, partinin ilkelerinden taviz vermeyen bir liderdi:

Lenin hiçbir zaman çoğunluğun esiri olmamıştır; asıl önemlisi, bu çoğunluk ilkesel açıdan haksız olduğu zaman, hiç taviz vermemiştir. Lenin neredeyse tek başına herkese karşı çıkmaktan korkmuyor ve sık sık ilkeli politikanın tek doğru politika olduğunu söyleyerek geri adım atmıyordu.

Lenin’in kendi inandığı doğrular için herkesi karşısına alma konusundaki kararlılığı, bağımsız düşünceye değer veren ve bağımsız kişilere saygı gösteren Stalin’in de hoşuna gidiyordu. Lenin’in birçok kişisel özelliğine sempati besleyen Stalin, onun kendi duygularına hâkim olma becerisini ayrı bir yere koyuyordu. Stalin, 1924’te anılarını aktarırken, Lenin’in 1906’daki RSDİP Birleşme Kongresi’nde yenildikten sonra moralini bozmadığını, 1907’de Londra’da yapılan 5. kongredeki zaferin ardından da böbürlenmediğini belirtiyordu. Lenin’le ilk defa Aralık 1905’te, bolşeviklerin Tammerfors (Tampere) Konferansı’nda tanışan Stalin’in dikkatini, öncelikle, onun alçakgönüllülüğü çekmişti. Stalin, onun, sıradan kitlelerin ve en alttakilerin yeni tipte bir lideri olduğunu ve çok sevildiğini görmüştü:

Lenin devrim için doğmuştu. O, gerçekten devrimci patlayışların dehası ve devrimci yönetimin en büyük ustasıydı... Dahice uzağı

görme, gelişen olayların iç anlamını derhal kavrama ve hızlı şekilde analiz etme yeteneği sayesinde, Lenin, devrim hareketinin en sert virajlarında doğru ve net bir pozisyon alabiliyor, kararlı ve etkili olabiliyordu.

Görüldüğü üzere, Stalin'in Lenin'de çok beğendiği ve hayran olduğu özellikler, aslında onun ideal bir siyasi liderde aradığı ve görmek istediği niteliklerdi. Bir devrimci olarak kendini geliştirmek için, Stalin, daima "tez hocası"nın teorik çalışmalarından yararlanıyor ve onun pratik deneyimlerini öğrenmeye çalışıyordu.

Stalin, Lenin'in konuşmalarını ilk kez Tampere Konferansı'nda dinlemiş ve bu konuşmalar onun hafızasında silinmez izler bırakmıştı:

Bunlar, bütün konferanstakileri hayran bırakan, coşku dolu konuşmalardı... Sıra dışı bir ikna gücü, argümanların sadeliği ve netliği, kısa ve kolay anlaşılan ifadeler, gösterişten uzaklık, baş döndüren jestlerin ve derin etki bırakmaya yönelik ağıdalı ifadelerin olmayışı -işte Lenin'in, onu "parlamento hatipleri"nden farklı kılan avantajları bunlardı.

"Parlamento nutukları"nın virtüözü ve miting konuşmalarının ustası olan Trotskiy, Lenin'in konuşmasını tahlil ederken, onun hatiplik tarzına özellikle dikkat çekmişti; çünkü Trotskiy için asıl önemli olan, konuşmanın içeriğinin mantıksal yapısı değil, hatibin dinleyenleri etkilemesiydi. Bu nedenle de, Lenin'in jest ve beden dilini, ses ritmi ve tonunu inceden inceye tarif eden Trotskiy, onun konuşmasının mantıksal yapısının tahlilini ise gereksiz saymış ve analizini şöyle bitirmişti:

Ama konuşma, yapısı için mi vardır? Yani konuşmada, harekete geçirici mantıktan başka herhangi bir mantığın değeri var mıdır?

Lenin'in konuşmalarının Stalin'i en çok etkileyen yanı ise, konuşmacının ses tonu, beden dili, hareketleri ve jestleri değil, konuşmaların mantıksal yapısıydı:

Lenin'in konuşmalarının, biraz kuru da olsa, dinleyenleri giderek heyecanlandıran, sonra tamamen esir alan ve karşı konulamayan mantıksal gücü beni hayran bırakıyordu. Delegelerin çoğunun bana şöyle dediklerini hatırlıyorum: "Lenin'in konuşmalarındaki mantık, insanı her taraftan yakalayan bir kerpeten gibi, ahtapotun kolları gibidir ve onun elinden kurtulmak imkânsızdır; ya teslim olursun ya da baştan kaybedersin." Benim fikrimce, Lenin'in hatiplik sanatının en kuvvetli özelliği, işte bu mantık gücüdür.

Lenin'in, kullandığı argümanların mantığıyla ilana etme becerisine dikkat çeken Stalin'in kendi eser ve çalışmalarına baktığımızda, onun, öğretmeninin eserlerini, teorik tezlerini veya siyasi sloganlarını ciddi bir şekilde incelediğini görürüz. Örneğin 1928'de yazdığı "Lenin ve Orta Halli Köylüyle İttifak Sorunu" başlıklı makalesinde, Stalin, Lenin'in köylü ve toprak sorunuyla ilgili siyasi sloganlarını detaylı olarak tahlil etmekteydi:

Lenin'in sloganının esprisi nedir? Lenin'in sloganının esprisi, partinin köydeki çalışmalarının *üç boyutlu, ancak tek amacını* gayet isabetli bir şekilde yakalamış ve pek iyi bir kısa formülle ifade etmiş olmasındadır: a) fakirlere *yaslan*; b) orta halli köylüyle *mutabakata* var; c) *kulakla mücadele*ye bir an bile olsun ara verme. Şimdiki durumda, köydeki faaliyetlerimizin temelini oluşturan bu formülün herhangi bir kısmını esas alıp öteki kısımlarını unutursanız, mutlaka çıkmaza girersiniz.

Kaydetmeliyiz ki Stalin, öğretmeni Lenin öldükten sonra da ondan öğrenmeyi sürdürmüş, ömrünün sonuna kadar onun öğrencisi olduğunu tekrar tekrar belirtmiştir. E. Ludwig ile konuşmasında açıkça şöyle diyordu:

Ben sadece Lenin'in bir öğrencisiyim ve hayatımın amacı, ona layık bir öğrenci olmaktır.

Stalin, 1938'de Lenin'den bahsederken, "öğretmenimiz ve eğitimimiz" ifadelerini kullanıyordu. Başlıca teorik eserinin adını *Leninizmin Temelleri* koyması bir tesadüf değildi. Ayrıca Stalin'in 1924-1939 arasında yazdığı başlıca eserleri içeren ve peyderpey yeni eserler eklenen seçki derlemesinin adı da *Leninizmin Sorunları*'ydı. Stalin, kendi eserlerini, yürüdüğü siyasi çizginin teorik argümanları saymakta ve Leninist fikirlerin bir devamı olarak görmektedir. Stalin, pratikte, hayatın getirdiği yeni sorunlar nedeniyle yer yer Lenin'in tezleri ve fikirlerinin dışına taşsa da, ondan hiç kopmamıştı. O, teorik tezleri ve pratik uygulamalarında Leninizm kavramının ötesine geçmek istemiyordu; parti ve Sovyet devleti tarihinde özel bir "Stalin dönemi" veya "Stalinist teori" ilan etmemişti. Allan Bullock, nedense bu hususu, sadece Stalin'in kendini sigortalamaya ve Lenin'in arkasına saklanmaya yönelik siyasi hesaplar içinde olmasına bağlamıştır.

Oysa Stalin, aslında Marksist fikriyatın devamlılığını vurgulamak istemiş ve bu nedenle Marx'ın, Engels'in, Lenin'in ve kendisinin fikirlerinin birbirini takip eden yekpare bir teorik bütün olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Çünkü o, Marksizm öğretisinin, siyasi ilkelere değil, bilimsel ilkelere dayandığına inanıyordu:

Leninizm, emperyalizm çağının Marksizmidir. ...Leninizm Marksizmin ileriye doğru gelişmesidir.

Dolayısıyla Stalin, kendi eserlerini, Marksizm-Leninizm teorisi-nin yaratıcı bir biçimde geliştirilmesi olarak görüyordu.

Bunun yanı sıra, onun bolşevizmin kurucusuna olan sadakatini ifade etme şekinden de anlaşıldığı gibi, Stalin için Lenin, yüce bir önder ve büyük bir öğretinin babası ve kurucusuydu. 1941'de, Lenin Mozolesi kürsüsünden ülkenin askerlerine seslenirken, Stalin şöyle diyordu:

Yüce Lenin'in ruhu, bizi işgalcilere karşı savaşmaya sevk etmiştir... Yüce Lenin'in muzaffer bayrağı size yol gösterecek! ...Lenin bayrağı altında zafere doğru koşun!

SBKP 20. Kongresi'nin kapalı oturumunda Kruşov şunu iddia ediyordu:

Stalin, Lenin'in anısına saygısızlık göstermiştir... Birçok filmde ve edebi eserde Lenin tipi yanlış yansıtılmış ve onun önemi, izin verilemez bir şekilde küçültülmüştür.

Gerçekte ise, Stalin döneminde, Lenin'in ününe ün katmak için Stalin'in yaptıklarından daha fazlasının yapılabileceğini düşünmek oldukça zordur. O dönemde Lenin'in sözleri, ifadeleri ve fikirleri, parti faaliyetlerinde ve devlet politikasında vazgeçilmez ve zorunlu kanıtlar sayılıyordu. Her yıl, 21 Ocak günü, onun ölümü dolayısıyla bütün ülkede törenler ve etkinlikler düzenleniyordu. 22 Ocak günü ise (eski takvime göre 9 Ocak) tatildi ve ayrıca Lenin'i anma günüydü. Ülkede yas günü olarak kabul edilen bu tarihte kara kavanozlu bayraklar asılırdı. Devlet ve parti binalarında hep Lenin'in poster ve resimleri asılıydı. Bayramlarda evlerin cepheleri Lenin'in resimleri ve portreleriyle donatılırdı. Ülkede ilk elektrik (akkor) lambalarına, halk arasında, ona olan sevginin bir ifadesi olarak İlyiç lambaları deniyordu. Ülkenin her yerinde, emekçiler ve halk, gösterilerde Lenin'in portre ve resimlerini taşıyordu. Parti ve devlet, Lenin'in hatırasını daima canlı tutmak için onun eserlerini olağanüstü büyük tirajlarla basıyordu. Ona bir mozole yaptırılmış ve bu mozole, milyonlarca insan için, merhum önderin cenazesine saygılarını sundukları kutsal bir ziyaret yeri haline gelmişti. Başlıca resmi bayramlarda, Sovyet yöneticileri, mozolenin üzerindeki tribünden askeri resmigeçitleri ve gösterileri izliyorlardı.

Ülkenin önem ve büyüklük açısından ikinci sıradaki kentine Lenin'in adı verilmişti (Leningrad). Ayrıca SSCB'deki çok sayıda kent, kasaba, yerleşim birimi, işletme, kolhoz, sovhoz, kurum, okul, stat,

*** 9 Ocak 1905 Kanlı Pazar günü.**

tesis ve hatta birtakım dağ zirveleri de Lenin'in ismini taşıyordu. Her yerde Lenin heykelleri dikiliyor ve Stalin, ilk Lenin heykeli diken kentlere kutlama telgrafları gönderiyordu. Ülkenin en üst devlet ödülü Lenin madalyasıydı. Kızıl Ordu'nun askeri sancaklarında, Sovyet paralarında, posta pullarında onun resimleri yer alıyordu. Lenin'in hayatı, çocukluk yaşlarından başlayarak, herkes için örnek sayılıyordu; okullarda *Oktyabryat* (anaokulu ve ilkokul öğrencileri), *Pioner* (ortaokul ve lise öğrencileri) ve Komsomol (Komünist gençler) öğrencilerin, üzerinde Volodya Ulyanov'un resmi bulunan bir rozet takmaları zorunluydu.

Lenin hakkında sayısız araştırma yapılmıştı. Birçok kentte Lenin Müzesi vardı. Onun hayatı çok sayıda edebi esere, tiyatro yapıtına, filme konu olmuştu.

Bütün bunlara rağmen, Y. Gromov, Stalin'in güya Lenin'i küçültmeye çalıştığına dair Khruşov'un uydurmalarını yeniden gündeme getirmektedir. Pogodin'in *Kremlin Kulesi'nin Çalar Saati* adlı piyesine ve bu eser temel alınarak çekilen Rusya Üzerindeki Işık filmine Stalin'in olumsuz yaklaşımını esas alan Gromov'a göre, Stalin, ömrünün son döneminde, Lenin'in beyazperdede görülmesini istemiyordu. Ancak Gromov'un kendisinin de yazdığı gibi, aynı yıllarda Unutulmaz 1919 Yılı adlı film çekilmişti ve Lenin filmin başkahramanlarından biriydi. Ülkenin Lenin'in vefatından sonraki hayatı ve Stalin'in bu dönemdeki faaliyetlerini konu eden Yemin filminde bile ana fikir, Stalin'in, Lenin'in ideallerine ve düşüncelerine sadık kalmış olmasıydı.

Gromov, Stalin'in ömrünün son yıllarına değinerek, "ikinci önderin, halka açık bazı konuşmalarında sanki birinci önderi unuttuğu"nu yazmaktadır. Yazar, örnek olarak, Stalin'in 9 Mayıs 1945'teki halka seslenişinde, Almanya ile Japonya karşısında elde edilen zaferle ilgili 2 Eylül 1945 tarihli konuşmasında, 9 Şubat 1946 tarihli konuşmasında ve nihayet partinin 19. kongresindeki konuşmasında Lenin'i anmadığını belirtmektedir. Gromov şöyle demektedir:

Bu bir tesadüf olamazdı ve sadece şu anlama geliyordu: Demek ki kocayıp çökmüş diktatör, ününü artık partinin kurucusuyla bile paylaşmak istemiyordu.

Doğrudur, Gromov'un bahsettiği konuşmalarında, Stalin, bolşevizmin kurucusu hakkında hiçbir şey söylememiştir. Ancak o, bu konuşmalarında, daha evvel, 6 ve 7 Kasım 1941'de Sovyet halkına savaşta esin ve moral kaynağı olduklarını söylediği birçok başka kişiden de söz etmemiştir. Yani yazarın mantığına göre, Stalin, söz

konusu konuşmalarında veya Zafer Günü'nde ya da 1946 başlarında, Aleksandr Nevskiy, Dmitriy Donskoy, Minin, Pojarskiy, Belinskiy, Çernuşevskiy ve diğer çok sayıda kişiyle de ününü paylaşmak istememiştir. Zira Stalin, 6-7 Kasım 1941 konuşmalarında bunların isimlerini sıralamıştı.

Stalin'in Lenin'i hiçbir zaman göz ardı etmediğini görmek için onun 1945-1952 arasındaki diğer konuşmalarına ve yazılarına bakmak yeterlidir. 1945-1946'da, SSCB Savunma Halk Komiseri olarak Sovyet Ordusu Günü dolayısıyla imzaladığı emir ve talimatlarda, Stalin, Kızıl Ordu'nun "yüce Lenin" tarafından kurulduğunu, "yüce Lenin'in vasiyetlerini yerine getirmek gerektiğini belirtmiştir. 1 Mayıs 1945'te, SSCB Savunma Halk Komiseri sıfatıyla, Stalin yine "Yüce Lenin'in talimatlarını hatırlamalıyız" diyor, 23 Şubat 1947'de, Sovyet Ordusu Günü'nde yaptığı konuşmada "Yüce Lenin'in kurduğu Sovyet Ordusu..." ifadesini kullanıyordu. Moskova'nın kuruluşunun 800. yıldönümü kutlamaları sırasında ise "Moskova, yüce Lenin'in isteği doğrultusunda yeniden vatanımızın başkenti ilan edilince, yeni Sovyet çağının bayraktarı oldu" diyordu. 7 Şubat 1948'de Finlandiya delegasyonunun onuruna verilen yemekte, Stalin, Finlandiya'nın bağımsızlık kazanmasında Lenin'in özel bir rol oynadığını kaydediyordu. Nihayet, 20 Mayıs 1952'de, liseli *pioner*-lere seslenen Stalin, onlara "sadık Leninciler" diye hitap ediyordu.

Bunların dışında, Stalin, *Dilbilgisine Marksist Bakış Hakkında* ve *Sosyalizmin İktisadi Sorunları* adlı son teorik eserlerinde de sıkça Lenin'e göndermeler yapıyordu.*

Kısacası, onun Lenin'e karşı yaklaşımında da, görüşlerinde kararlılık ve ilk tercihine sadakat gibi Stalin'e özgü karakteristik özellikleri görmekteyiz. 1903'te gıyaben tanışmalarından itibaren, Lenin'in her siyasi başarısı, Stalin için "öğretmeni"nin seçtiği yolun ve genelde Lenin'in görüşleriyle örtüşen kendi fikirlerinin de doğru olduğunun kanıtıydı. Bolşevik kanadın 1903'ten sonra RSDİP içinde bağımsız bir konum benimsemesi ve ardından 1905 Devrimi sırasında Rusya'nın öncü siyasi gücüne dönüşmesi, 1907'de menşevikler karşısında zafere ulaşması ve diğer gelişmeler, sadece Lenin'in değil, taraftarlarının da etkisini artırmıştı. Lenin'in dünya görüşüne uygun rotayı organik bir şekilde ve sürekli takip etmesi sayesinde, Stalin, doğal olarak, Lenin'in çevresinde toplanan partide bir lider haline gelecekti.

* İlginçtir ki Gromov'un kendisi de bu eserlerde Lenin'e göndermeler yapıldığını itiraf etmektedir; oysa bu, onun, Stalin'in ününü Lenin'le paylaşmak istemediğine ilişkin iddiasını havada bırakmaktadır.

15. Bölüm

İlk Devrim Fırtınası

Koba takma adıyla bilinen İosif Cugaşvili, Lenin'den ilk mektubu almasından kısa bir süre sonra sürgün yerinden kaçtı. 5 Ocak 1904'te, İrkutsk *guberniyası* (vilayet) Balaçansk *uyezdi* (kazası) Novaya Uda köyünden ayrıldı ve Şubat 1904'te gizlice Batum'a döndü. Oradan Tiflis'e geçti ve Haziran 1904'te de Bakü'ye taşındı. Sürgün yerinden kaçtıktan hemen sonra Güney Kafkasya'da illegal devrimcilik faaliyetlerine devam etmeye başlayan Cugaşvili, Batı Gürcistan, Batum, Çiatura, Kutayıs, Bakü ve Tiflis'teki parti örgütleri arasında koordinasyon sağlamaya çalışıyor, partinin yeni örgüt ve şubelerinin kurulması için çaba harcıyordu. Bölgede özellikle taşralı zihniyetinin ve yerel çıkarların ön planda olması parti için başlıca sorunlardan biriydi; ayrıca milliyetçiler ve anarşistlerle de sert tartışmalar ve ihtilaflar yaşanıyordu. Stalin, bunlara ek olarak, RSDİP içinde 1903'teki bölünmenin ardından Gürcü sosyal-demokratlar arasında hâkimiyet kuran menşeviklerin muhalefetiyle de karşı karşıyaydı.

Sürgünden döndüğünde artık daha tecrübeli olan Cugaşvili, sözlü siyasi polemiklerde daha cesur ve mantıklı davranıyordu. Bu tartışmalarda daha çok Marksizmin ana tezlerini savunmak gerekiyordu ve Stalin, muhaliflerin ve rakiplerinin argümanlarındaki zayıf noktaları bularak bunları karşı hücum için kullanıyordu. Aslında Kafkasya'daki menşevikler çok etkili bir muhalefet hareketi sayılmazlardı, çünkü teorik açıdan merkeze karşı koyabilecek altyapıları yoktu. Buradaki temel sorun, bolşeviklerin savaştan bir örgüt kurmak istemelerine karşın, menşeviklerin Kafkasya örgütlerini bir tür siyasi kulüpler olarak görmeleriydi. Oysa devrim sıkı bir emir komuta zincirini gerektiriyordu ve parti içi demokrasi bahanesiyle siyasi hedefler küçültülemezdi. Yaşanan sert polemik ve tartışmalardan dolayı, Stalin'in Marx ve Engels'in eserlerini çok iyi bilmesi gerekiyordu; ayrıca Marksizmin ilkelerinin günün şartlarıyla ve yerel özelliklerle bağının kurulması da lazımdı. Bolşevik çiz-

giyi savunurken, Cugaşvili, muhaliflerini hiç geri adım atmaksızın eleştiriyor, hiciv yapıyor ve çekinmeden onları aptallık, korkaklık ve yalancılıkla suçluyordu. Bu şartlarda taviz vermek yanlış olurdu ve Stalin, muhaliflere karşı gerektiğinde sert tepki gösteriyor, bazen açıkça saldırıyordu:

Plekhanov da bilir ki "Babamız" duasından tek bir sözcük bile çıkarılır ve bütünden kopuk bir şekilde yorumlanırsa, bu duayı okuyan birinin herhalde Tanrı'ya münafıklık suçuyla ipi çekilir.

Polemik içeren makalelerinden birinde, Stalin, ağır bir yanıt verdiği rakibinin sekiz iddiasını bir bir sayıyor, "birinci yalan..., ikinci yalan..., üçüncü yalan..." diyerek, sıraladığı her bir iddianın yalan olduğunu vurguluyor, "sekizinci yalan"ı da açıklayıp tekzip ettikten sonra şunu belirtiyordu:

Yazarın broşüründe cömertçe savurduğu küçük yalanlardan ise hiç bahsetmiyorum bile.

Stalin, erken dönem yazılarında, muhatapları ve rakiplerine karşı en çok "hiçbir şey anlamamış", "hiçbir şey bilmiyor", "saçmalıyor" gibi ifadeler kullanmıştır. Onun konuşmalarında "baş belası Marksistler, baş belası bilginler, baş belası uzmanlar" gibi alaylı ifadelere sıkça ve devamlı olarak rastlanır; o, yaptığı polemiklerde "şiddet kokan" üslubundan hiç vazgeçmemiştir. Stalin, söze, çoğu zaman muhaliflerine karşı sert suçlamalarla, onların Marksist teoriyi tahrif etmelerine yönelik eleştirilerle başlıyor, lafı nihayet onları neredeyse sınıf düşmanının bilinçli yardakçıları ilan ederek bitiriyordu.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki o zamanlar gerçekleri ünlü teorisyenlerin otoritelerine başvurarak ortaya koymak zaten âdet-tendi; ayrıca yaralayıcı ve alaycı ifade tarzı, rakibin onurunu kıracak kadar sert ve hatta bazen aşağılayıcı saldırılar, abartılı suçlamalar da, o dönemin fikri ve siyasi tartışmalarında yaygın ve sıkça görülen bir özellikti. Polemiklerde Lenin de karşıtları da çoğu zaman bu tür yollara başvuruyor, aynı söylem taktiklerini yeğliyorlardı. RSDİP 2. Kongresi'nde Lenin'e karşı tutum alan Trotskiy, "Siyasi Hedeflerimiz" başlıklı yazısında, bolşevikleri Marksizmin ilkelerini ve Marksist diyalektik metodu tahrif etmekle suçlayarak şöyle yazıyordu:

Proletaryanın en iyi düşünsel serveti konusunda, gerçekten de kimse Lenin kadar arsız olamaz! Onun için Marksizm büyük teorik yükümlülükler getiren bilimsel bir araştırma metodu değildir; hayır ona göre, bu... gerektiğinde kendi izlerini silmeye yarayan

bir paspas bezidir, kendi büyüklüğünü sergilemek için bir beyaz perdedir, partili vicdanını ölçmek için açılıp kapanan bir metredir!

Elbette sosyal-demokratlar da polemige girdiklerinde kırıncı ifadeler kullanıyor ve sert suçlamalar yapıyorlardı; ancak yine de bu konuda onlar diğer siyasi partilerin üyelerinin çok gerisindeydiler. Bu noktada, Vadim Kojinov'un verdiği bir örneği hatırlatmak yerinde olacaktır: 1914'te, bir Devlet Duması (parlamento) oturumunda vekiller arasında bir tartışma çıkmış ve Kadet Partisi'nden Prof. Dr. P.N. Milyukov, mevkidaşı N.P. Şubinskiy'e "alçak ve şerefsiz" demiş, Oktyabrist (17 Ekim Birliği üyesi) vekil de buna "Alçağa tükürüyorum!" diye cevap vermişti. Trudovik (Emek Grubu vekili) A.F. Kerenskiy, N.P. Şubinskiy'e "arsız yalancı" diyerek Milyukov'u desteklemiş, Rus Halk Birliği vekili V.M. Purişkeviç ise N.P. Şubinskiy'e arka çıkmış ve P.N.Milyukov'a "hayvan, hayvan suratlı, alçak" diye hakaret etmişti. Yani sosyal-demokratlar arasındaki tartışmalar, Lenin'in Trotskiy'e "İuduşka Golovlyov" demesi ve Trotskiy'in Lenin'e "Rus işçi hareketindeki her türlü geriliğin profesyonel sömürücüsü" diye sataşması çok da aşırı sayılmamalıdır. Stalin de, örneğin, Trotskiy için "lüzumsuz yakışıklı" ve "sahte kash şampiyon" diyordu.

Rusya'da bütün devrimcilerin sabırsızlıkla bekledikleri devrim yaklaştıkça sosyal-demokratlar arasındaki gerginlik de artıyor, polemikler yoğunlaşıyordu. İ. Cugaşvili de dâhil olmak üzere birçok Marksist tarafından önceden sezilen devrimin arifesinde, RSDİP içinde yaşanan bölünme partiyi zayıf düşürmüştü. 9 Ocak 1905 olaylarından kısa süre önce kaleme aldığı bildiride, Cugaşvili şöyle diyordu:

Kafkasyalı işçiler, intikam vaktidir!

Uzak Doğu'da Japonya ile devam eden savaşta Port-Artur Kale-si düşünce, ülkede fırtınalar kopmasının kaçınılmaz olduğunu düşünen Stalin şunları yazıyordu:

Rus devrimi kaçınılmazdır. O, güneşin doğması kadar kaçınılmazdır. Siz doğan güneşi engelleyebilir misiniz?

Bildiri, şu çağrılarla bitiyordu:

Çarlık mutlakiyeti defolsun! Yaşasın bütün halkın Kurucu Meclisi!

Ne var ki RSDİP üyelerinin yaşanacak dramatik olayları önceden sezmelerine rağmen, devrimin gidişatı ve gelişmesi onların çoğunun beklediği biçimde olmadı ve dolayısıyla da ilk aşamada

* Saltıkov-Şedrin'in *Gospoda Golovlyov* romanında geçen ikiyüzlü rezil tip.

onlar devrimi yönetme konumundan uzak kaldılar. Devrim 9 (22) Ocak 1905'te patlak verdi. O gün "Petersburg Rus Fabrika İşçileri Meclisi" yöneticisi Papaz Gapon'un öncülüğünde, işçiler, barışçıl bir gösteri düzenlemişlerdi. İlginçtir ki devrimci saflara geçen ve orada aktif bir pozisyon alan Tiflisli ruhban okulu öğrencilerine benzer biçimde, papaz Georgiy Gapon da "sermaye ile emek arasındaki Hıristiyanlığa aykırı ilişkiler"i sert bir şekilde kınıyor ve işçileri savunuyordu. Bu arada, bir din görevlisinin, Rusya'nın başkentinde, işçi hareketinin yönetimine gelmesi, Ortodoks Kilisesi papazlarının dini kavramlarla yürüttükleri propagandanın Rusya işçileri arasındaki popülerliğini de ortaya koymaktaydı

RSDİP programında yer alan taleplerin birçoğu, Peder Gapon'un peşinden giden işçilerin dilekçesinde de, ama gayet itaatkâr bir tarzda ifade edilmişti. 9 Ocak 1905'te işçiler çarlık rejimini devirmeye gitmiyorlardı, onlar sadece çarın onların dilekçesini kabul etmesini isteyeceklerdi. Bu durumda, işçilerin, mutlakiyet rejiminin feshedilmesi ve Kurucu Meclis'in çağrılması sloganıyla işçi eylemleri hazırlayan sosyal-demokratlara sanki hiç ihtiyaçları kalmamış gibi görünüyordu ve bu, başlayan devrimde Marksistler için ilk uyarıydı.

Devrim gelişerek genişledikçe, diğer sosyal-demokratlar da bolşevikler gibi olaylara daha fazla müdahale ederek katılımı artırıyorlardı, ancak yine de 1905-1907 Devrimi'nde sosyal-demokratlar birçok dramatik olayın dışında kalacaklardı. Haziran 1905'te Potyomkin Zırhlısı'nda, Kasım 1905'te Oçakov Kruvazörü'nde çıkan isyanların ne bolşeviklerle ne de menşeviklerle bir ilgisi vardı. V.İ. Lenin'in kaydettiği gibi, devrim olaylarının yönetiminde müstesna bir rol oynayan ilk Sovyetlerin (konsey, şura) kurulması "devrimci kitlelerin yaratıcılığının ürünü"ydü, ama o sırada Kurucu Meclis'in çağrılması için uğraşan bolşeviklerle menşeviklerin planları arasında böyle bir kurumun oluşturulması yoktu. Kitlelerinin girişim ve gayretlerinin gerisinde kalan Rusya sosyal-demokratları, yurtdışındakiler de dâhil olmak üzere birtakım etkili çevrelerin planladıkları ve 1905'te gerçekleşen başka bazı olayları da beklemiyorlardı. "Petersburg Rus Fabrika İşçileri Meclisi" olgusunun birçok boyutunun ve Papaz Gapon'un faaliyetlerinin ortaya koyduğu üzere, papazın ve arkadaşlarının arkasında, sosyal-demokratların bilmedikleri bazı gizli güçler vardı. Bu olaydaki karanlık hususlar tarihçileri uzun süre meşgul etmiştir. Rusya'da ve yurtdışında, mevcut rejimi devirmek isteyen birçok mührak ve güç vardı. Rusya'daki siyasi ve sosyoekonomik düzenin engellediği kapitalist çevreler de mutlakiyet

rejiminin devrilmesinden yanaydılar. Değişik nedenlerle Rusya'nın dünyadaki etkisi ve ağırlığından rahatsızlık duyan rakip ülkeler de harekete geçmişlerdi. ABD, dünya hububat piyasasında Rusya'yı karşısında bir rakip olarak görmek istemiyordu. Almanya ve Avusturya-Macaristan, Rusya'nın Balkanlardaki etkisinden rahatsızdılar. Japonya ise zaten 1904 sonundan itibaren Rusya ile savaş halindeydi ve düşman ülkenin içinde kargaşa ve kriz çıkmasını çok istiyordu.

Rusya'daki birçok basın organı ve kurumun yenilgiyi bekleyen ve isteyen tutumunu, araştırmacılar Japon paralarına bağlıyorlardı. Bilindiği gibi, Papaz Gapon ve taraftarları, propaganda yaparken, Mançurya'da savaşıyan Rus ordusunu gözden düşürmeye özellikle önem veriyorlardı. G.A. Gapon'un beyanlarına göre, onun propagandasının sonucunda "işçiler savaştan nefret etmeye ve her şeyin sorumlusu olan hükümeti giderek daha cesur bir şekilde eleştirmeye başlamışlar"dı. Port-Artur'un düşmana teslim edilmesi, işçilerin Gapon'un yönetiminde harekete geçmesine kısa bir süre kala, başkentteki ortamı son derece gerginleştirmişti.

9 Ocak 1905 eylem ve gösterilerine katılan yaklaşık 150 bin işçinin sübjektif niyetleri ne olursa olsun, kuşku yok ki onların üzerinden, ancak onlardan gizli, karmaşık bir komplo kurulmuştu ve amaç, mevcut hükümeti düşürmek ve belki de çarlık rejimini devirmekti. 9 Ocak 1905 miting ve eylemleri barışçıl bir nitelik taşıyordu, fakat bu eylemlerin içinde devrimci bir darbe gerçekleştirmeye yönelik girişimler de vardı. Çarlık sarayı önünde toplanan dev kalabalığa karşı önlemler alınmasaydı, eylemci kitle birden bütün güvenlik güçlerini süpürüp atarak sarayı ele geçirebilir, ardından da diğer resmi binaları işgal edebilirdi. G. Gapon'un anılarına göre, önce "halk 'Efendimiz, insanı kurtar' duasını koro halinde okuyarak ilerliyordu ve duada 'İmparatorumuz Nikolay Aleksandroviç'e en iyi dilekler sunuluyordu". Ancak yine Gapon'un yazdığına göre, gösterici kalabalık, Zimniy Sarayı'na yaklaştıkça imparator-dan talepler yerine "Ya özgürlük ya ölüm!" gibi devrimci sloganlar atmaya başladı. Belki de kalabalığın içinde birçok provokatör bulunuyordu ve bu fırsatçılar, halkı radikal bir yola sürükleyerek facia çıkmasını amaçlıyordu.

Gerek göstericiler, gerekse de Rusya sosyal-demokratları ve bu arada bütün Rusya kamuoyu, iktidarın bu gösteriye verdiği tepkiyi aslında beklemiyordu. Görünen o ki hükümetin aşırı sert ve acımasız önlemlerinin başlıca nedeni iktidarın çok korkmuş olmasıydı; yetkililer, halkın Zimniy Sarayı önünde durmayacağını ve işgale başlayacağını düşünmüşlerdi. Bugün, hükümetin bu korkusunda

ne kadar haklı olduğunu söylemek zordur, fakat askerlerin ateş açması sonucunda binden çok insan öldü ve binlercesi de yaralandı. 9 Ocak katliamı toplumu derinden sarsmış, hükümete ve çarlık rejimine karşı büyük bir nefrete yol açmıştır.

Hükümet, 1905-1907 Devrimi boyunca, bütün olaylarda son derece sert ve tavizsiz davranarak hemen silahlı güce başvuruyor, eylemleri bastırmak için terör estiriyordu. Ekim 1905 grevi sırasında Petersburg Valisi General Trepov'un "Kuru sıkı yayılım ateşi açmayın, mermileri esirgemeyin!" diye talimat vermesi, hükümetin isyanları bastırmak için hiçbir şeyden çekinmediğini ortaya koymaktaydı. 9 Ocak 1905 katliamı, sivil göstericilere karşı silahı ilk kullananın hükümet olmasından dolayı, bir taraftan devrimcilerin rejimi yıkma çağrılarına meşruluk kazandırmıştı; ancak diğer taraftan da, bu tür aşırı sertlik ve insanların katledilmesi, halkı korkutmuş ve caydırmıştı. Birçok insan eylem yapmaya cesaret edemiyor ve devrimciler de çekingen davranıyorlardı.*

Sosyal-demokratların devrim olayları sırasında karşılaştıkları ve beklemedikleri üçüncü bir husus daha vardı: Hangi milliyetten veya dini inançtan olursa olsun Rusya'nın bütün proleterlerinin hak ve özgürlükler uğruna çarlık rejimine karşı birlik oluşturması gerekirken, milli ihtilaflar ortaya çıkmaya, etnik çekişmeler yaşanmaya başlamıştı. Rusya'nın mevcut rejimine karşı yükselen eylem ve hareketleri fırsat bilen birçok milli azınlık, kendi milli halklarını savunmaya ve ayrılıkçı eylemlere yönelmişti. İlginçtir ki devrimcilerin sınıf sömürsüne ve kapitalizme karşı yönelttikleri mücadele sloganları, bazı bölgelerde yerel burjuvaziye karşı harekete geçme sinyali oluyordu. Rusya'nın birçok bölgesinde, burjuvazi genelde çoğunluğu teşkil eden yerli nüfustan değil başka azınlıklardan oluştuğu için, burjuvaziye karşı savaş sloganları "yerli halktan olmayan zenginler"e karşı mücadele biçiminde yorumlanıyordu. Yahudilere karşı pogromlar da, işte bu acayip "sınıf mücadelesi"nin bir sonucuydu. Kafkasya vilayetlerinde ise Tatar (Azeri)-Ermeni kıyımı diye bilinen olaylar başlamıştı.

Devrimciler, etnik anlaşmazlıkları, milli düşmanlık ve kavgaları, proletarya ile halkın diğer kesimleri arasında ihtilaf yaratmak isteyen çarlık polisinin provokasyonları olarak açıklıyorlardı. Ancak gerçekte, polis, etnik çatışmaları ve milliyetçi eylemleri acımasız bir şekilde bastırıyordu. Vlas Doroşeviç, Odesa'da polisin pogrom yapanları nasıl bir sertlik ve gaddarlıkla cezalandırdığını anlatmak-

* Stalin, 1901'de, bu tür bir ortamda kitlenin protestoculara katılacağı umudunu dile getirmişti

tadır. Çocukluğu ve gençliği Bakü'de geçen babam, ailesinin oturduğu barakanın avlusuna, "Tatar (Azeri)-Ermeni Katliamı"na katılanlara ateş açmak için askerlerin top yerleştirdiklerini hatırlıyordu. Askerlerin başındaki subay, herkesin evi terk etmesini rica etmiş; çünkü kırk dökük barakanın top atışı sırasında oluşacak titreşimden dolayı yıkılmasından çekiniyormuş. Önüne geleni kırıp döken coşkun kalabalığın katliam eylemlerini engellemek için gerçek mermilerle ateş ediyorlarmış.

Aslında hükümet, halkın, bu kargaşa ve anarşi ortamında resmi mercilerin ve yetkililerin ne kadar aciz ve çaresiz durumda kaldıklarını, asayışı ve düzeni koruyamadıklarını görmesini hiç istemiyordu. Öte yandan, devrimciler de, aşırı milliyetçi eylemleri ve etnik çatışmaları önlemeye, halkın enerjisi ve gücünü çarlık rejimine karşı yöneltmeye çalışıyorlardı.

1905'te Kafkasya'da meydana gelen etnik çatışmalarla ilgili olarak, Stalin, 13 Şubat 1905'te, "Yaşasın halklar arasındaki kardeşlik!" başlıklı bildiriye kaleme almıştı; burada, pogromları, etnik çatışmaları ve milli düşmanlığı tahrik ettiği için çarlık rejimini suçluyordu:

Bakü'de ölen Ermeni ve Tatarların (Azerilerin) ahları ve iniltileri, eşlerin, annelerin ve çocukların gözyaşları, ölümden kurtulmak için kaçan savunmasız insanların korku dolu yüzleri, yıkılan evler, yağmalanan dükkânlar, namuslu ancak bilinçsiz insanların akan kanları -işte dürüst yurttaşlarının katili olan çar, tahtını böyle koruyor! Kahrolsun milli düşmanlık! Kahrolsun çarlık hükümeti! Yaşasın halkların kardeşliği! Yaşasın demokratik cumhuriyet!

15 bin nüsha olarak çoğaltılan bu bildiri, 13 ve 14 Şubat günlerinde, Tiflis'te, Vank Katedrali önünde, değişik etnik gruplardan unsurların katıldığı toplantılarda dağıtılıyordu. Burada toplananlar, "aralarında düşmanlık yaratan şeytanla mücadele" edeceklerine yemin ediyorlardı.

Rusya sosyal-demokratları, başlayan devrime hazırlıksız yakalanmışlardı ve 1905 olayları onları hızlı bir şekilde toparlanmaya zorladı. Gerçek bir hareket planı olmayan her iki RSDİP hizbi de, siyasi rotalarını belirlemek için yurtdışında kendi kongrelerini düzenledi. Nisan-Mayıs 1905'te Londra'da toplanan RSDİP 3. Kongresi'nde silahlı ayaklanma hakkında bir karar kabul edildi. Kongre "sürmekte olan devrimde, proletaryayı, silahlı ayaklanma yoluyla mutlakıyete karşı savaşmak üzere örgütlemenin partinin en önemli ve acil görevi" olduğuna karar verdi. Parti şube ve örgütlerinin proletaryayı silahlandırmak için en etkili şekilde faaliyet yürütmesi

isteniyordu; ayrıca bir silahlı ayaklanma planı hazırlanacak ve ayaklanmayı doğrudan yönetmek üzere parti üyelerinden özel gruplar oluşturulacaktı.

E. Radzinskiy, Trotskiy'e atıfla, 1905 devrimi sırasında Stalin'in "gölgede kaldığı" ve "ortalıkta görünmediği"ni yazmaktadır:

Sadece şu biliniyor ki o, Tiflis'te *Kavkazskiy raboçiy listok* (Kafkasya İşçi Notları) adlı gazeteyi çıkarıyor ve Lenin'in eserlerini Gürcüce tekrar ediyordu.

Bu gazetenin ilk sayısı 20 Kasım 1905'te, son sayısı ise 14 Aralık 1905'te çıktığına ve ayrıca Stalin'in, Razdinskiy'in -anlaşıldığı kadarıyla- bahsettiği "Kısaca Partideki İhtilaflar Üzerine" adlı 40 küsur sayfalık eserini Mayıs 1905'te bitirdiğine göre, onun söz konusu olaylı yıl boyunca gerçekten de boş boş oturduğu izlenimi oluşabilir. Radzinskiy, Stalin'in 1905'te yaptığı ne varsa hepsini sıraladığını vurgulayarak iğneli bir ironiyle şöyle sormaktadır:

O çok hızlı Koba'nın devrim günlerinde yaptıklarının hepsi bu muydu yani?

Elbette ki bu değildi ve kitabında başka bir Stalin uyduran Radzinskiy'in niyeti başkadır. Gerçek Stalin ise, o sırada, partinin, devrimin kaderinin onlara bağlı olduğu, en faal yerel yöneticilerinden biriydi.

Stalin, 15 Temmuz 1905'te *Proletariatis Brdzola* gazetesinde yayımlanan "Silahlı Ayaklanma ve Taktiğimiz" başlıklı makalesinde, partinin en üst organının talimatlarını Kafkasya şartları bağlamında gözden geçiriyordu. Batum'da düzenlenen ve aslında kendiliğinden kontrolden çıkarak polisle çatışmaya dönüşen sokak gösterisinden üç yıl sonra, Stalin, yeni ortamda silahlı bir ayaklanma hazırlamak için metotlar öneriyordu. O, artık bildirilerin, propaganda ve ajitasyonun yeterli olmadığını kaydediyordu. Silahlı bir ayaklanma şimdi uzak bir hedef değil, "pratik görev" di; o, "bütün Rusya çapında silahlı ayaklanmanın teknik açıdan yönetilmesi ve organizasyonu, hayatın proletaryanın karşısına koyduğu görevdir" diyordu. Kongrenin "Parti üyelerinden özel gruplar oluşturma hakkında" başlıklı kararını geliştiren Stalin şöyle yazıyordu:

Bölgelerde halkı derhal silahlandırmaya başlamak, bu işi ayarlamaları için özel gruplar oluşturmak, silah gaspı için yerel gruplar meydana getirmek, değişik patlayıcıların üretimi için gizli atölyeler kurmak, devlet ve özel şirketlere ait silah depolarının ve cephaneliklerin işgali için planlar hazırlamak gerekir. Edinilecek silahları kullanmak için militan gruplar kurulmasına ciddi biçimde

önem verilmelidir... Silahları doğrudan kitleye dağıtmak gibi bir hataya hiçbir şekilde izin verilemez. Bu silahlar, ayaklanmış proletaryanın militan birlikleri şeklinde kurulacak savaşçı gruplara dağıtılacaktır. Silahlı grupların, genelde askeri ve teknik oluşumların en önemli görevlerinden biri, kendi bölgeleri için ayaklanma planı hazırlamak ve bunu, parti merkezinde Rusya'nın tamamı için hazırlanmış plana uygun hale getirmektir. Düşmanın en zayıf yerlerini tespit etmek, saldırmak için en uygun noktaları bulmak, bölgeye göre güç dağılımı yapmak, kentin topografik yapısını iyice incelemek başlıca görevlerdir ve gafil avlanmaktan kurtulmanın tek yolu bunları yerine getirmektir.

Lenin'in Ekim 1917'deki "ilk başta telgraf, telefon müdürlükleri, bankalar ve köprüleri ele geçirmek" gerektiğine ilişkin çağrısından çok daha önce, Stalin ayaklanmacıların hareket planını şöyle çiziyordu:

Onlar hızlı bir şekilde değişik silah depolarını, hükümet ve kamu binalarını, postaneyi, telefon idaresini vb işgal edeceklerdir ki bunlar, devrimin sonraki gelişimi açısından zorunludur.

Devrim olayları genişleyerek derinleştikçe koordinasyon da zorlaşıyordu ve 1905 yılının ikinci yarısı boyunca, Stalin, bütün ülkede genel bir ayaklanmanın başlayacağı ve rezil saltanatın devri-
leceği umuduyla yerel örgütlere moral vermeye çalışıyordu. Aynı zamanda o, önemli merkezlerdeki gelişmeleri dikkatle takip ediyor ve tehlikeleri tespit etmeye çalışıyordu. *Proletariatis Brdzola* gazetesinde 15 Ekim 1905'te yayımlanan "Gericilik Yoğunlaşıyor" ve "Burjuvazi Tuzak Kuruyor" başlıklı yazılarında, Stalin, devrimi tehdit eden başlıca tehlikeleri anlatıyordu:

Halkı ancak halkın kendisinin silahlı ayaklanması kurtarabilir... Bugün bizim devrimci sloganımız şöyle olmalıdır: Ya devrimin zaferi ya ölüm!

Ekim 1905'te bütün Rusya'yı saran grev dalgası, devrimci sloganlarla sürdürülüyordu. Görünen o ki Rusya'daki birçok diğer devrimci gibi Stalin de çarlık rejiminin günlerinin sayılı olduğundan emindi. Grevlerin en yoğun günlerinde, o, şu ifadelerin yer aldığı bir bildiri kaleme almıştı:

Yurttaşlar! Devasa bir güç olarak tüm Rusya proletaryası yeniden harekete geçmiştir... Halkın baştanbaşa bütün Rusya genelinde ayaklanma başlatmasının arifesindeyiz ve isyan saati yakındır.

Devrimciler, grevlerin yoğun zamanında, 17 Ekim 1905'te, 2. Nikolay tarafından açıklanan "Manifesto"yu devrimin en büyük zaferi ve çarlık rejiminin geri çekilmesinin kanıtı olarak görüyor-

lardı. Onlar, artık iktidarın aciz kaldığını ve geri çekilmekten başka bir şey yapamayacağını düşünüyorlardı. “Manifesto”nun yayımlanmasının hemen ertesi günü, RSDİP MK bir “Rus Halkına Çağrı” yayımlayarak şunları talep etti:

Halkın derhal silahlanması, sıkıyönetim uygulanan bölgelerde bunun kaldırılması, buralardan askeri birliklerin çekilmesi, zümre ve tabakalar düzeninin feshedilmesi ve herkesin yasalar karşısında eşit ilan edilmesi, 8 saatlik iş gününün uygulanması, siyasi tutukluların derhal ve tam olarak serbest bırakılması. Bunlar garanti edilmelidir, aksi halde mücadele devam edecektir!

Çar “Manifesto” sunun yayımlanmasından bir gün sonra, 18 Ekim 1905’te, Stalin, Tiflis’in Nadzalavedi semtinde düzenlenen bir işçi mitinginde konuşuyor ve şu retorik soruyu sorarak yine kendisi cevaplıyordu:

Peki gerçek zafer için ne yapmalıyız? Bunun üç şartı vardır: birincisi silahlar, ikincisi yine silahlar ve üçüncüsü yine silahlar.

Birkaç gün sonraki bildirisinde ise, Stalin şöyle yazıyordu:

Devrim gürlüyor! Rusya’nın devrimci halkı ayaklanmış ve saldırıya geçmek üzere çarlık hükümetini kuşatmıştır. Kızıl bayraklar dalgalanıyor, barikatlar kuruluyor, halk silaha sarılıyor ve devlet kurumlarına taarruz ediyor. Yine cesurların çağrısını duyuyoruz, sessizleşmiş hayat yine kıpırdanıyor. Devrim gemisi, for a yelken, özgürlüğe doğru yol alıyor. Bu gemiyi yöneten, Rusya proletaryasıdır.

Bu sözler boşuna değildi; ülke feci ve dramatik olaylara sahne oluyordu. Ekim’de Rusya çapındaki genel grev sırasında, Harkov, Yekaterinoslav (Denpropetrovsk) ve Odesa’da barikat çatışmaları yaşandı. Finlandiya’da grevci işçiler Kızıl Muhafız birlikleri kurmuşlardı; Güney Kafkasya’nın bazı yerlerindeki grevler, isyanlara dönüştü. Petersburg ve Moskova da dâhil olmak üzere, Rusya’nın 50’den fazla kentinde İşçi veya Asker Vekilleri Sovyetleri kurulmuştu. Letonya ve Gürcistan’da köylü komiteleri oluşturulmuştu. Kent Sovyetleri ve köylü komiteleri iktidar organlarına dönüşüyorlardı. Bunlar hemen 8 saatlik iş günü ilan ediyor, fiyatların kontrolünü yapıyor, belediye ve ticaret kurumlarının faaliyetlerini denetliyor, birçok yerde polisleri tutukluyorlardı.

Bununla birlikte çarlık rejimi hâlâ ayaktaydı ve devrimciler ana savaşın daha başlamadığını anlıyorlardı. O günlerde, Lenin, ülkede bir denge kurulduğunu, “çarlığın artık devrimi bastırmaya, devrimin de zafere ulaşmaya *henüz* gücünün yetmediği”ni yazıyordu:

Mutlakıyet... bu sıra dışı ve ciddi savaşta sadece geri çekildi; ancak hiç de hüsrana uğramamıştır... ve devrimci halk, devrimi gerçek ve tam zafere ulaştırmak için birçok ciddi savaş görevini yerine getirmek zorundadır.

Aynı günlerde, ayaklanma ve sınıf düşmanlarıyla acımasız savaş çağrıları yapan Stalin de, işçileri çar hükümetinden münferit şeyler istemekten vazgeçmeye, bunlarla yetinmemeye davet ediyordu:

Proletarya akılsızca isteklerle enerjisini harcamayacaktır. Onun çarlık rejiminden, mutlakıyetinden tek bir istediği vardır: Kahrolası Çarlığa Ölüm! Halkın özgürlüğü, ancak zalimlerin kemikleri üzerinde kurulabilir. Halkın mutlakıyetinin yeşereceği zemin sadece zalimlerin kanlarıyla sulanabilir! Silahlanmış halk proletaryanın öncülüğünde harekete geçince ve genel ayaklanma bayrağını kaldırdınca, süngüler üzerinde durabilen çarlık hükümeti işte yalnız o zaman devrilebilir.

1905 Ekim sonu-Kasım başlarında, birçok devrimci, olayların gidişatı konusunda iyimserdi ve zafer bekliyordu. Bunun bir nedeni de, yeni eylemler ve ayaklanmalardı. 26-27 Ekim 1905'te Kronştadt denizcileri, 30-31 Ekim'de Vladivostok denizcileri ayaklandılar. Kasım ortalarında Sivastopol deniz üssünde Teğmen P.P. Şmidt'in yönettiği silahlı eylemler başladı. Bu gergin durumda, Lenin, riskleri göze alarak gizlice Petersburg'a döndü. 23 Kasım'da, Lenin şöyle diyordu:

Ayaklanma büyüyor. Mutlakıyetin Vitte hükümetinin çaresizliği, şaşkınlığı ve dağılışı da aynı derecede büyüyor.

Lenin, barikatın diğer tarafında ise, gittikçe daha sıkı bir birlik oluşturan ve her şeylerini ortaya koyan devrimcileri görüyordu.

Bu arada Stalin de, *Kavkazskiy raboçiy listok* gazetesindeki 20 Kasım 1905 tarihli yazısına şöyle başlıyordu:

Rusya Yüce Devrimi başlamıştır! Rusya Yüce Devrimi'ne yakışan büyük olayların arifesindeyiz.

O her zamanki gibi yine retorik bir soru soruyor ve cevabını da kendi veriyordu:

Peki proletaryanın gücü bu yolda sonuna kadar gitmeye yeter mi; onun gücü bu yolda karşı karşıya geleceği kanlı devasa savaştan şerefiyle çıkmak için yeterli midir? Elbette yeterlidir!

Ne var ki devrim olaylarının doruğa yükseldiği bu zaman diliminde, sosyal-demokratlar devrimin potansiyeli ve olanakları ko-

nusunda yanılıyorlardı. 1905 başlarında olduğu gibi, yine onların beklemedikleri birçok gelişme kapıdaydı. Beklemiyorlardı, çünkü gidişat RSDİP'in kontrolünde olmayan güçlere bağlıydı. Onlar halka hâlâ yeterince yakın değildiler ve ülke genelinde çok büyük etkileri yoktu. Bu arada manipülasyon ve tahrikler de önemli bir faktördü. Ünlü uluslararası serüvenci ve düzenbaz Parvus (Aleksandr Gelfand) o sıralar epeyce etkili oldu. Trotskiy gibi o da Odesalı bir hububat tüccarının oğlu olan Parvus, daha 1890'lı yıllarda Rusya'dan ayrılmış ve Almanya'da sosyal-demokrat partiye üye olmuştu. Büyük ticarete atılan Parvus, zamanla büyük bir sermayedar oldu; Almanya ve Osmanlı devletinin üst yetkilileri ve iş dünyasıyla yoğun ilişkileri vardı. 1904 sonbaharından itibaren, Münih'te, Trotskiy ile birlikte, bir yandan "sürekli devrim" in teorik gerekçelerini tarif ederken, bir yandan da onu Rusya'da pratik olarak uygulamanın yolu üzerine kafa yoruyordu. Parvus'un yardımıyla Trotskiy gizlice Rusya'ya gönderildi. Kendisi de önce Kiev'de saklanan Parvus, daha sonra Finlandiya'da görüldü, Ekim 1905'te de Petersburg'da, yerel İşçi Vekilleri Sovyeti toplantısında ortaya çıktı. Trotskiy'in Sovyet içindeki ani yükselişi, Parvus'un şaşırtıcı derecede kısa sürede birkaç gazete birden basmaya başlaması ve bunları takip eden birçok olay, RSDİP bolşevik ve menşevik kanatlarının bilgisi dışında gelişti.

Liberal *Russkaya gazeta'yı* satın alan Parvus onu "savaşçı sosyalizmin popüler organı"na dönüştürdü. Bunun yanı sıra, menşevikler için *Naçalo* (Başlangıç) gazetesini kurdu. Bu gazeteyi yönetmesi istenen Martov, Parvus'a itiraz edemiyordu; onun "sürekli devrim" hakkındaki görüşlerine katılmasa da, bu teorinin propagandasını yapmak zorundaydı ve Akselrod'a şöyle yazıyordu:

Biz bu epeyce riskli fikrin propagandasını yapmayı kabul etmek zorundayız, çünkü buna itiraz etmek için herhangi bir imkânımız yoktur.

Parvus karanlık bir şahsiyetti, sırlarla doluydu, istediği yöne yönlendirmek üzere satın aldığı gazeteler için harcadığı büyük miktarda parayı nereden bulduğu belli değildi, Menşeviklere ise para lazımdı.

Trotskiy'in Petersburg Sovyeti yönetiminde yer alması, Parvus'a, 2 Aralık 1905'te, bu illegal ve toplumsal meşruiyetten uzak kurum adına, baştan sona kendisinin hazırladığı "Mali Manifesto"-yu yayımlama fırsatı sağladı. "Mali Manifesto", hükümete karşı yürütülen mücadeleyi, beklenmedik bir şekilde ve tamamen yeni bir

düzleme kaydırıyordu. Belgede halka, vergi ve haraçları demeyin, mevduatlarınızı bankalardan çekin, bütün hesaplar için ödemelerin altınla yapılmasını isteyin, tahvil ve istikrazlar aracılığıyla devlet borçlarının ödenmesine izin vermeyin çağırısı yapılıyordu. Böylece “Rusya hükümetinin mali iflası bütün dünyaca bilinecek”ti. Parvus’un gazeteleri bu manifestoyu çoğaltarak yayıyorlardı. Uluslararası finans çevreleri, ilk başta Rusya’da devrimci bir darbe olacağı beklentisi içindeyken, arlık rejiminin ne pahasına olursa olsun kendini korumaya hazır olduğunu görünce, belli ki şimdi sadece Rus para biriminin istikrarsız bir duruma düşerek değer kaybetmesini istiyorlardı veya en azından kendilerine avantaj sağlayacak mali spekülasyonlar peşindeydiler.

Bankaların güvensizliği ve Rus rublesinin istikrarsızlığı hakkındaki abartılı haberler ve yaygara sonucunda, mevduat sahipleri, kitlesel bir şekilde bankalardan paralarını çekmeye başladılar. Hkmetin mali iflasına ilişkin haberler, dünya döviz piyasasında rublenin kur değerini düşürmeye başlamıştı. Elbette ki bu durumlarda her zaman olduğu gibi, sadece kaybedenler değil, kazananlar da vardı. Parvus’un ve Petersburg gazetelerini satın almak için ona para sağlayan arkadaşlarının bu kargaşadan zararlı çıkmadıklarını tahmin edebiliriz. Ne var ki bütün bu gelişmelerin devrimci hareketlere bir faydası olmadı. Tam tersine “Mali Manifesto”nun ülke için vahim sonuçlarını idrak eden Başbakan S.Y. Vitte, Parvus’un söz konusu eserini yayımlayan bütün gazetelerin kapatılarak müsade edildmesini ve Petersburg Sovyeti yelerinin tutuklanmasını emretti.

Petersburg Sovyeti yelerinin hapse atılmasıyla birlikte, arlık hükümeti, ülke genelinde karşı saldırıya geçti; devrimciler bunu da beklemiyorlardı. Demiryollarında ve posta ve telgraf idarelerindeki grevleri engellemek üzere, hükümet, yerel mercilere “merkezden izin beklemeksizin olağanüstü önlemler almaları” için yetkiler verdi. Grevlere katılanların “büyük tehlike” arz eden hareketleri suç sayılıyordu. Yönetmeliklerde ve sirklerlerde, “hükümet karşıtı eylemlerin ve köylü hareketlerinin öncülerinin en kısa sürede tespit edilmesi ve İçişleri Bakanı’nın talimatına göre muamele yapılmak üzere yerel cezaevlerine atılması” öngörülüyordu.

Devrimciler, hkmetin bu önlemlerinin, ken rejimin, ölüm öncesi, can havliyle son çırpınışları olduğundan emindiler ve bu nedenle de, Moskova bolşeviklerinin konferansı, Petersburg Sovyeti yelerinin hapsedilmesine cevaben, 5 Aralık 1905’te genel grev ilan edilmesi ve bunun ülke çapında bir ayaklanmaya dönüştürülmesi

yönünde bir karar aldı. Moskova Sovyeti bu kararı destekledi ve grev, 10-11 Aralık 1905'te genel ayaklanmaya dönüştü. 10 gün içinde, savaşı gruplar, Moskova'nın bazı semtlerinde kurulan barikatlarda çatışmaya girdiler; fakat askeri birlikler geldi ve ayaklanma bastırıldı.

Sivastopol, Kronştadt, Vladivostok, Rostov, Novorossiysk, Ye-katerinoslav, Gorlovka, Harkov, Aleksandrov, Krasnoyarsk, Çita, Perm, Nijniy Novgorod ve diğer kentlerdeki ayaklanmalar da bastırıldı. Buralarda kurulmuş Sovyet birimleri dağıtıldı ve üyeleri tutuklandı. Ayaklanmaların bastırılması sırasında, sadece Moskova'da, silahlı çatışmalara katılan 1.059 ayaklanmacı öldürüldü. Ordu ve güvenlik güçleri, bütün ülkede, ceza birliklerini devreye soktu. Ocak 1905-Nisan 1906 arasında sadece Moskova'da öldürülen ve kurşuna dizilerek veya asılarak idam edilen kişilerin sayısı 14 binden fazlaydı; yaklaşık 75 bin kişi de siyasi tutuklu olarak hapis-hanelere dolduruldu. Ardından baskı ve cezalar daha da artırılacak, 1907-1909 arasında 5 binin üzerinde ayaklanmacı ve devrimci idam edilecek ve 1909'da hapishanelerde yatan siyasi tutuklu sayısı 150 binin üzerine çıkacaktı.

Bu hüsrân ve yenilgiler devrimcilerin moralini çökertti. 7 Ocak 1906'da yayımlanan "İki Çatışma" başlıklı makalesinde, Stalin, 1905 ayaklanma eylemlerinin neden başarısız olduğunu tahlil ediyor ve öncelikle isyancıların taktiksel hatalarına dikkat çekiyordu. Bununla birlikte bolşevikler, yeni bir devrimci dalga'nın geleceği beklentisi içindeydiler. Stalin, 1905 ayaklanmalarının derslerini dikkate alarak, "Kızıl müfrezelerin sayısını artırmak, bunların talim ve eğitimi-ni sağlamak, silah bulmak, devletin önemli kurumlarının yerlerini tespit etmek, düşmanın gücünü belirlemek, onun güçlü ve zayıf yönlerini öğrenmek ve bunların ışığında bir ayaklanma planı hazırlamak" gibi önerilerde bulunuyordu. Stalin kesin bir dille şöyle yazıyordu:

Rusya proletaryası bozguna uğramamıştır; o sadece geri çekilmiştir ve yeni şanlı savaflara hazırlanmaktadır.

Evet, Stalin, 1905-1907 devriminin yenilgi ve hatalarından ders almak ve halk ayaklanması için buna göre hazırlık yapmak gerektiğini defalarca vurgulamıştı; zira o, kısa bir süre sonra yeni bir silahlı ayaklanmanın başlayacağından emindi. "Şimdiki Durum ve Birleş-me Kongresi" başlıklı broşüründe, Stalin şunu kaydediyordu:

Halkın yapacağı eylemler, artık sadece sıradan eylemler olmayacaktır... Bunlar mutlaka silahlı bir nitelik taşıyacaktır ve böylece belirleyici husus, *silahlı ayaklanma* olacaktır.

Stalin, bolşeviklerin Birleşme Kongresi'ne sundukları, fakat kongrenin kabul etmediği karar tasarısında yer alan şu hükümleri de destekliyordu:

... yeni siyasi kriz derinleşerek büyüdükçe, *silahlı mücadelenin savunma şeklinden taarruz şekline geçişi fırsatı doğmaktadır...* hükümete karşı en sert saldırı faaliyetlerini başlatmak gerekir. Militan grupların sayısını artırmak, onları her türlü silahla donatmak için *daha kararlı ve yoğun bir şekilde çalışmak lazımdır.*

Stalin, 1905 yenilgilerinden pratik dersler çıkarmaması ve yeni bir ayaklanma hazırlığı için net talimatlar vermemesinden dolayı Birleşme Kongresi'nin kararlarını eleştiriyordu:

Bölük pörçük, dağınık biçimdeki eylemler yerine ayaklanmayı örgütlemek gerektiği, bize saldırgan bir politika gerektiği (Marx'ın sözlerini hatırlayın) hakkında kongre tek kelime etmiyor... Kongre partiye şunu demelidir: Kızıl militan gruplar kurun, halk içinde askeri bilgileri yayın, daha sonra silahla silah elde etmek ve ayaklanmayı büyütmek için Kızıl müfrezeler kurulması işine öncelik verin.

20 Haziran 1907'de Duma feshedildikten sonra *Bakinskiy proletariy* (Bakü Proleterleri) gazetesinde yayımlanan ve "Duma'nın Dağıtılması ve Proletaryanın Görevleri" başlığını taşıyan yazısında, Stalin şöyle diyordu:

Kentlerdeki kriz ve köylerdeki açlık, devrimin yeraltı güçleri olarak işlev görmektedir, daha geniş işçi ve köylü kitlelerini ayağa kaldırmaktadır; onlar da devrimimizin temel meselelerini çözmek için daha kararlı bir şekilde mücadele etmektedirler.

Kısa bir süre sonra, diğer bolşevikler gibi Stalin'in de devrimin imkânlarını çok abarttığı ortaya çıktı ve bu hataya düşenler az da değildi. Lenin başta olmak üzere bolşevik yönetimi de aynı yanlışın içindeydi. Lenin'in haklı olduğuna inanan Stalin, Rusya genelinde bir proletarya ayaklanması için elinin kulağında olduğunu düşünmüş ve bu yönde bir hazırlık için elinden geleni yapmıştı. 1905 yılı boyunca, o, işçi miting ve toplantılarına katılmış, ayaklanma sloganını döne döne tekrarlamıştı. Batum'da düzenlenen bir toplantıda yaşanan tartışma sırasında, yerli menşevik liderlerden N. Ramişvili, R. Arsenidze ve diğerlerine karşı atağa kalkarak yine ayaklanma fikrini savunuyordu. Haziran ayında, veremden ölen arkada-

şı A.G. Tsulukidze'nin cenaze töreninde aynı yönde siyasi içerikli bir konuşma yapmıştı. Temmuz ayında, Çiatura'da düzenlenen bir mitingde tartışmalı konulara değinerek anarşistleri, Es-Erleri ve federalistleri topa tutmuştu. Ekim ayında, Tiflis'in Nadzaladevi semtinde düzenlenen mitingde konuşmuştu. Kasım 1905'te, RSDİP Kafkasya Birliği Bolşevik Konferansı'nın düzenlenmesi için çalışmış ve gerçekleştirilen bu konferansa katılmıştı. Nisan 1906'da düzenlenen Birleşme Kongresi'nden sonra Kafkasya'ya dönen Stalin, Tiflis'te legal olarak çıkan Gürcüce bolşevik gazetelerinin organizasyonu için büyük emek vermiş, *Akhali Tskhovreba* (Yeni hayat), *Akhali Droyeba* (Yeni Zamanlar), *Çveni Tskhovreba* (Hayatımız), *Dro* (Zaman) gibi gazeteler böylece toplumsal bir karşılık bulmuştu.

Stalin'in bu çalışmaları parti içinde beğeni toplamaktaydı ve onun parti hiyerarşisinin basamaklarını hızlı bir şekilde tırmanması da bunun göstergesiydi. 1905 sonundan başlayarak, o, Rusya geneline yönelik düzenlenen kongre ve konferansların hepsine katılmıştır. Üstelik o zamanlardaki delege sayıları, son dönemdeki SBKP kongrelerinin delege sayılarından çok daha azdı (Stockholm'deki Birleşme Kongresi'nde 134, Londra'daki 5. kongrede 342). Bu rakamlar, aşağı yukarı, partinin savaş sonrası kongrelerinde seçilen SBKP MK üyeleri ve aday üyelerinin sayısı kadardı. Böylece Stalin, 1907 itibarıyla yaklaşık 150 bin üyesi olan partinin görece küçük yönetiminde yer alabilmişti. Bu gerçek, E. Radzinskiy'in öne sürdüğü, Stalin'in 1905-1907 Devrimi sırasında "gölgede kaldığı"na dair iddiayı çürütmektedir.

16. Bölüm

Stalin ve "Zoralım"lar

Radzinskiy, Stalin'in Birinci Rus Devrimi sırasında "gölgede kaldığı"nı vurgularken, onun gerçek faaliyetlerinin banka soygunları düzenlemekten ibaret olduğunu ve bizzat bu sayede partide yükseldiğini ispatlamaya kalkışmaktadır. Kitabının, "Koba'nın Esrarı", "Partinin Suç Kanadı" vb gibi dikkat çeken bölümlerinden oluşan "Koba'nın Sırları" başlıklı kısmında, Radzinskiy, Stalin'in 1905-1907 yıllarında uğraştığı ve yaptığı işlere dair kendi versiyonunu anlatmaktadır. Bu bölümleri okuyunca insanda hemen şöyle bir izlenim oluşmaktadır: Radzinskiy, sanki inat olsun diye veya çoktan yazılmış, belgelenmiş ve teyit edilmesi kolay olan öyküye karşı duyduğu antipatiden dolayı, gerçekleri ve olguları çarpıtmaktadır. Yazarın gerçek coğrafi adlara ve kişi adlarına karşı sanki alerjisi var gibidir. Başkentli dramaturg Radzinskiy, "Sibirya'nın ıssızlığı" ile alay edencesine, Stalin'in, ilk sürgününü Nijnaya Uda köyünde geçirdiğini yazmaktadır; oysa coğrafyayı bilmemelerinden dolayı kafaları karışabilecek Amerikalı tarihçiler bile bu köyün adını New' Uda şeklinde yazmışlardır. Coğrafyaya aldırmayan Radzinskiy, insanların hayat hikâyelerinde geçen tarih ve mekânları da şaşırtıcı bir şekilde birbirine karıştırmaktadır. O, yer adlarını, tarihleri keyfi şekilde değiştirerek, insanları bulunmadıkları yerlere götürmekte, bazı kişileri de bulundukları yerlerden silip atmaktadır. Radzinskiy'in kitabına bakarsak, Stalin, 1905-1907'de partinin peş peşe üç kongresine katılmış ve hiçbirinde tek kelime konuşmamıştır. Yazar, Trotskiy'in "O, kongrede bir konuşma yapmadı. Kongre kulislerinde de dikkate değer bir faaliyeti olmadı" derken haklı olduğunu söylemektedir. Ama Lenin, niyeysse, yine de onu Stockholm'deki 4. kongreye çağırmıştır. "Hiçbir hizmeti olmayan" Koba, daha sonra da Londra'daki kongre için davet almıştır. Radzinskiy'e göre,

... gençliğinde şiir yazmış olsa da, Avrupa başkentleri Stalin'i hiç etkilememiştir ve sonraları bu kentleri hiç hatırlamayacaktır...

* Rusçası Novaya (Yeni).

Londra kongresinden hemen sonra Lenin Berlin'e hareket eder ve onunla görüşmek için Koba da buraya gelir. Uzun zaman sonra o, bunu şu Alman yazar Emil Ludwig'e de anlatacaktır. Ancak Berlin'de Lenin'le neyi konuştuklarını söylemez...

Aslında Stalin, partinin Stockholm Kongresi delegesi olmadan önce Tammerfors Konferansı'na katılmıştı (Radzinskiy ise burada onun kongreye katıldığını yazmaktadır). Söz konusu konferans bolşeviklerin bir etkinliği olduğundan, o sırada bolşeviklerin karşısında yer alan Trotskiy bu konferansta bulunamaz ve Stalin'in buradaki pasifliği veya aktifliği hakkında da herhangi bir yorum yapamazdı.

Stalin'in Stockholm Kongresi'ndeki tutumuna gelince, Radzinskiy'in yorumunun aksine, Trotskiy'in yazdıkları doğru değildi; çünkü Stalin bu kongrede üç defa konuşma yapmıştı.* Stalin sadece Londra'daki 5. kongrede konuşmamış, Şaumyan ve Kakhoyan'la birlikte Tsereteli'nin açıklamasına karşı yapılan toplu protestoya katılmakla yetinmişti. Radzinskiy'in yazdıklarının aksine, Stalin, yazar Emil Ludwig ile 13 Aralık 1931'deki konuşmasında, Lenin'le Berlin'deki buluştuğundan söz etmemiş, sadece 1907'de Berlin'de bulunduğunu hatırlatmış ve 2-3 ay orada kaldığını belirtmişti. Böylece Stalin'in Avrupa başkentlerini hiç hatırlamadığına ilişkin uydurma da kolayca tekzip edilebilir. Londra Kongresi 1907 Mayısının sonunda bittiğinden, Stalin, Londra'dan ayrıldıktan sonra, Haziran başlarında, artık Güney Kafkasya'ya dönmüştü. Demek ki Stalin, Berlin'de, Londra Kongresi'nin sonrasında değil, öncesinde 2-3 ay kalmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, Stalin, Emil Ludwig'e, Berlin'de Lenin'le buluşması hakkında hiçbir şey anlatmamış ve böyle bir buluşma da hiç olmamıştır.

Stalin, daha önce, üç hafta boyunca, Londra'da, kongre oturumlarında her gün yan yana geldiği Lenin'le buluşmak için Berlin'e neden gidecekti ki? Lenin'le Stalin kongre delegelerinden ayrı bir ortamda konuşmak isteselerdi, Stalin'in birkaç gün daha Britanya başkentinde kalması yeterliydi. Çünkü Lenin, RSDİP'in kongresinden hemen sonra Londra'dan ayrılmamış ve Letonya Bölgesi Sosyal-Demokratları 2. Kongresi'ne katılmak için orada kalmıştı. Lenin, Londra'dan doğrudan Berlin'e değil, o sırada Rusya'nın özerk bir bölgesi olan Finlandiya'ya geçmiş ve Stirsudenn'de kalmıştı. Lenin burada bir kaçak olarak kalıyordu; zira Petersburg Jandarma Müdürlüğü Özel Şubesi tarafından, 18 Haziran 1907'de "Ulyanov'un Finlandiya'da alıkonarak nakledilmesi" için dosya açılmıştı. Lenin,

* İvanoviç lakabıyla kaydedilmişti.

Almanya'ya, 2. Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi'ne katılmak için, ancak Ağustos 1907'de gidebilmişti. O sırada Stalin ise, artık çoktandır Bakü'deydi.

Radzinskiy'in Lenin'le Stalin'i Londra'da değil de Berlin'de buluşturması, onun casusluk dizilerinin fazla etkisinde kalması ve onların senaryolarına benzer biçimde yazmasıyla açıklanabilir; bu tür dizilerde gizli buluşmalar, komplolar, tuzaklar ve kumpaslar hep bu kentte düzenlenmektedir. Radzinskiy, tarihi gerçekleri çarpıtarak veya göz ardı ederek kendi polisiye öyküsüne yer açmıştır.

Saf ve kolay inanan okurlara muazzam fantastik uydurmalar sunan Radzinskiy, şöyle yazmaktadır:

Koba sağ salım Tiflis'e döndükten kısa süre sonra, onun Lenin'le hangi konuyu görüştüğü ortaya çıktı.

Entrika kokan bu girişten sonra, yazar, 26 Haziran 1907'de Tiflis'in Erivan Meydanı'nda yaşanan bir olayı anlatmakta ve "para taşıyan atlı banka arabasının önünü kesen 150 kadar eşkiyadan oluşan çete"den bahsetmektedir. Bu hikâyede, polisiye türünün bütün özelliklerini görebilirsiniz:

... silah sesleri, polisler, Kazak süvarilerin kamçıları, at kişneme-leri, gürültü ve duman, patlayan bombalar, paramparça olmuş askerler, olayın rastlantısal kurbanları olan yayaların iniltileri, hengâmede para torbalarını alıp tüyen çeteciler...

Peki bu cüretkâr, terör kokan, çok tehlikeli soygunu kim düzenlemişti? Radzinskiy, bu sorunun cevabını, en güvenilir kaynak saydığı Trotskiy'den aktarmaktadır:

Koba'nın bu kanlı operasyonda bizzat yer aldığı gerçeği, parti çevreleri için şüphesizdi.

Bu aslı astarı olmayan açıklamaya, merhametli dramaturg, sadece şunu eklemektedir:

Bu küçük, esmer adamın ortaya çıktığı her yerde kan, bolca kan vardı.

Radzinskiy, 26 Haziran 1907 soygununun içyüzünü anlatırken, sırtını yine Trotskiy'e dayayarak şöyle demektedir:

Yurtdışında rahat yaşamak ve devrimcilerin Rusya'daki illegal faaliyetleri için oldukça büyük meblağlar gerekiyordu. Bu şartlarda, zor yoluyla para gasp etmek, tek çare sayılıyordu.

Radzinskiy'e göre, yurtdışında göçmen olarak yaşaması için Lenin'e para lazımdı ve bu yüzden de, sadık Gürcü arkadaşı Koba'dan

soygun yapmasını istemişti. Yazarın iddiasına bakılırsa, Londra ve Berlin'de kaldığı otellerin paralarını ödemek için Lenin'in hazırladığı planı gerçekleştirmek üzere, İ.V. Stalin, Kamo takma adlı S.A. Ter-Petrosyan'ı da yanına almıştı. Hiçbir kanıt olmamasına karşın, Radzinskiy şöyle yazmaktadır:

Cesur, korkusuz, fantastik bir gurura sahip biri olan Kamo, Koba'nın karşısında, tuhaf bir şekilde ona bağımlı hale geliyordu... Muhteşem bir gösteri olan Erivan Meydanı'ndaki saldırıyı baştan sona Koba planlamış ve Kamo da bu planı notalara göre çalan bir müzisyen gibi uygulamıştı. Bu, Koba'nın bütün Avrupa'da ses getiren ilk gösterisiydi.

Buna rağmen, Radzinskiy'in kitabına bakılırsa, operasyon çok da başarılı geçmemiş, kurbanlar verilmiş, planda veya uygulamada bazı aksaklıklar görülmüştü. Üstelik "yönetmen, şaşırtıcı bir şekilde, o kalabalık sahnede yer almış, figüranların arasına katılmış, ölüm tehlikesi geçirmiş, eli yaralanmıştı". Radzinskiy, Stalin Ödülü sahibi Yazar Pavlenko'nun güya kendi babasına anlattıklarını aktarmaktadır:

Stalin soygunlardan birinde elini sakatlamıştı; o çok cesur ve hızlıydı. Tiflis'teki para soygununda, arabaya saldıranların arasındaydı.

Zaten bu nedenle de Radzinskiy, ısrarla, çocukluğunda at arabası altında kaldığı zaman Soso'nun elinin değil, ayaklarının ezildiğini vurgulamaktadır. Radzinskiy, bu versiyonunu kitap boyunca defalarca tekrarlamakta, ona yeni detaylar eklemektedir.

İosif Stalin kitabının yazarı A.N. Gordiyenko'nun iddiasına göre de, 1906 başlarından itibaren,

Koba, yoğun şekilde, soygun ve zorlular örgütlemekle uğraşmış ve aslında fiilen Güney Kafkasya bolşeviklerinin lideri olmuştu ve ayrıca, yine bu sayede, ilk defa Vladimir Ulyanov'la yakın ilişki kurmuştu.

Yazarın ismini vermediği birilerine dayanarak yazdığına göre, Kazak muhafızlarına ilk bombayı da Soso Cugaşvili atmıştı.

Radzinskiy, Stalin'in, "birlikte soygun yaptığı arkadaşları"nın daha sonra, belirli bir süre içinde ortadan kaldırdığını yazmaktadır. Onun bu tür soygun ve saldırılardaki en yakın arkadaşı olan Kamo, çok genç yaşında yaşamını yitirmişti. 18 Eylül 1922'de, bisiklet süren Kamo'yu bir otomobil ezmişti. Üstelik Radzinskiy'e göre, Kamo, tam da o sırada anılarını yayıma hazırlamaktaymış.

Bu bölümde, Radzinskiy, kendi versiyonu uğruna, Yuriy Borev'in *Staliniada* kitabında öne sürülen ve Moskovalı aydınlar arasında çok popüler olan bir masalı da feda etmişti. Borev'in yazdığına göre, Gorkiy'e ulaşmak ve Lenin'i ev hapsinden kurtarmak isteyen Kamo'yu bizzat Stalin ortadan kaldırmıştı. Bu hikâyeye çokları inanıyordu; halbuki Eylül 1922'de ağır hasta olan Lenin, Gorkiy kasabasında ev hapsinde değildi ve tedavi görüyordu. Hem Tiflis'te bisiklet süren Kamo, Gorkiy kasabasına nasıl ulaşabilirdi ki?

Okurlar şimdi de Kamo'nun, anılarını yayımlamasını engellemek için öldürüldüğünü iddia eden Radzinskiy'e inanma durumuyla karşı karşıyaydılar. Ne var ki Radzinskiy tarafından ortaya atılan varsayım, uydurma, tahmin ve yalanlar ülkemizde çoktandır biliniyordu. Ayrıca onun kitabında sanki ilk defa açıklanmış edasıyla yazdıkları olaylar da ayrıntılı olarak çoktandır anlatılmıştı. 26 Eylül 1907'de, Tiflis'te, Erivan Meydanı'nda yaşanan olay, araştırmacılar tarafından incelenmiş, edebiyat eserlerine konu olmuş, hatta üzerine film bile çekilmişti. Bankalara, para taşıyan araçlara saldıran devrimcilerin bu eylemleri, devrimci mücadele kapsamında ele alınıyor, bu tür operasyonlara *ekspropriatsiya* (zorallım, kamulaştırma, el koyma) veya kısaca *eks* deniyordu. Özellikle 1905-1907 Devrimi sırasında bu tür eylemler sıkça yapılıyor ve ele geçirilen paralar, devrimin savaş ganimetleri olarak kabul edilerek silah satın almak için kullanılıyordu.

Sovyetkaya istoriçeskaya ensiklopediya'nın (Sovyet Tarih Ansiklopedisi) 1965 baskısının 6. cildinde şunlar yazılıdır:

Kamo, Mart 1906'da Petersburg'a hareket etti ve burada V.İ. Lenin'le ilk defa bir araya geldi. Lenin'in talimatıyla, silah satın almak ve Rusya'ya nakletmek üzere yurtdışına çıktı. Partiye para sağlamak amacıyla, 1905-1906'da birkaç defa çarlık hükümetinin paralarına el koydu; ayrıca 1907'de, Tiflis'te, Erivan Meydanı'nda, hazineye ait 250 bin rubleyi ele geçirdi. Paralar Petersburg'a nakledilerek partinin emrine verildi. Kamo, aynı zamanda, 1905-1907 yıllarında, Petersburg'dan Tiflis'e birkaç defa silah ve cephane getirmişti.

Devrimin yenilgiye uğradığı anlaşıncaya, Lenin başta olmak üzere bolşevik yönetimi bu tür *eks*lerden vazgeçmeye karar vermişti; buna karşın Krasin ve Lunaçarskiy gibi ünlü devrimciler bu karara itiraz etmişlerdi.

Gayet açıktır ki Sovyet döneminde bolşeviklerin yaptıkları *eks* operasyonları kahramanca ve şerefli bir iş sayılmaktaydı ve kimse

bu eylemlere katıldığını saklamaya çalışmıyordu. Bu tür operasyonları yöneten ve gerçekleştiren S.A. Ter-Petrosyan (Kamo) özellikle dikkatlerin merkezindeydi. Sovyet döneminde onun faaliyetleri geniş yankı bulmuş, onun hakkında birçok kitap yazılmış, filmler çekilmişti. Kamo, yaptığı bazı *eks* operasyonlarını, Erivan Meydanı'ndaki soygundan sonra Rusya polisine teslim edilmesin diye Berlin Hapishanesi'nde nasıl akıl hastası taklidi yaptığını 1920'de Maksim Gorkiy'e anlatmış ve ünlü yazar da 1931'de bu konuda bir deneme kaleme almıştı. Söz konusu filmlerde, Gorkiy'in yazdıklarında ve diğer kitaplarda, bu operasyonlarda Kamo'nun arkadaşı, ortağı veya yöneticisi olarak Stalin'in ismi hiç geçmemiştir.

Şu bir doğrudur ki birçok yazar, eserine heyecan katmak veya sansasyon yaratmak için ünlü devrimcilerin şu veya bu *eks* operasyonuna katıldığını veya bu tür olaylarla ilişkisi olduğunu yazmıştır. Örneğin V. Dubinskiy-Mukhadze, *Şaumyan* adlı kitabında, Erivan Meydanı'ndaki saldırıyı asıl örgütleyenin, 1905'ten itibaren Tiflis'te RSDİP Kafkasya Komitesi'nin yöneticilerinden biri olan Stepan Şaumyan olduğunu yazmıştır. Şu da var ki yazar bunu, Şaumyan'ı gözden düşürmek için değil, onun devrimdeki önemli rolünü vurgulamak için anlatmıştı. Öte yandan, bu kitapta, Stalin'in söz konusu operasyonla ilgisi olduğundan ise hiç bahsedilmemektedir.

Doğrudur, 1918'de, menşevik liderlerden Martov, Stalin'in *eks* operasyonlarına katıldığını söylemişti. O, bu açıklamayı, güya devrimden önce *eks* operasyonlarına katıldığı için Gürcistan sosyal-demokratlarının Stalin'i RSDİP'ten ihraç ettiklerini anlatırken belirtmişti. İşin aslı şuydu: Gürcistan RSDİP Komitesi'nde çoğunlukta olan menşevikler *ekslere* karşıydılar. Martov'un yaptığı açıklama karşısında, Stalin, iftara atmakla suçladığı menşevik liderden kanıt göstermesini istemişti. Ancak Stalin'i öfkeliendiren, partiden ihraç edildiğine dair iddiaydı; yoksa *ekslere* katıldığı iddiası, onun otoritesini sarsmak bir yana sadece artırır ve bunun kötü bir tarafı yoktu.

Isaac Deutscher, açıkça Stalin'i gözden düşürmeye çalıştığı halde, "Koba'nın bu operasyonlarda herhangi bir şekilde rol aldığı kesin olarak tespit edilememiştir" demektedir. Deutscher, Stalin'in Kafkasya Bolşevik Bürosu'yla militan gruplar arasında haberci olduğunu yazmakla yetinmiştir:

Bu rolü üstlenirken, o, hiçbir zaman soygun ve baskınlara bizzat katılmamıştır. O, militanların planlarını sadece onaylıyor veya

geri çeviriyor, operasyonlara maddi ve teknik destek sağlıyor ve bunları dışardan gözlemliyordu.

Fakat Deutscher de bu yazdıklarına ilişkin herhangi bir kaynak veya kanıt göstermemekte, sadece Martov'un açıklamasını esas almakta, polisin ve partinin bu faaliyetlerden habersiz olduğunu iddia etmektedir:

Çarlık polisi onun bu tür operasyonlarla ilişkili olduğundan hiç şüphelenmemiştir. O, kendini maskeleyemekte öylesine başarılı ve mahirdi ki bu işlerini partiden bile saklamıştı.

Aynı versiyonu tekrarlayan Robert Tucker da, bu konuyu Trotskily, Deutscher ve Wolfe'un kitaplarından öğrendiğini yazmakta ve başka bir kanıt veya kaynak gösterememektedir. Ayrıca A. Ulan'ın kitabında da Stalin'in söz konusu ekslerle ilişkisi hakkında herhangi bir kanıt yer almamaktadır.

Ne var ki Deutscher'in ve diğer yazarların Stalin'in "kendi rolünü" başarılı bir şekilde partiden bile sakladığına ilişkin iddiaları, tamamen saçmalıktır; çünkü bütün bu eksler parti yönetimin talimatıyla gerçekleştiriliyordu. Böyle operasyonlarda yer alacak kişilerin önceden bilinmesi şarttı. Yani Stalin bu işlerdeki rolünü ve katkısını gizleyemezdi. Ayrıca onun partiden habersiz ve kimliğini gizleyerek, hayır işi yapar gibi, partinin para bulmasına yardım etmesi de olacak iş değildi.

Martov'un suçlamasına gelince, 1918'de parti yönetimindekilerden ve diğer devrimcilerden hiçbiri bu tür ekslere katıldığını saklamazdı. Çarlık rejimine karşı en cesur eylemleri gerçekleştirenler, çar ailesinden olanları ve hükümetin bakanlarını katledenler, o zamanlar kahraman sayılıyorlardı. Grandük Sergey'i öldüren Es-er İ.P. Kalyayev'in adı Moskova'da ve Petrograd'daki iki sokağa verilmişti. Kamo da dâhil olmak üzere, eks operasyonlarını yapanlar ün ve şan sahibiydiler.

Kısaca söylemek gerekirse, Stalin'in Erivan Meydanı'ndaki soygun operasyonuna veya başka benzer ekslere katıldığını kanıtlama girişimlerinin sonuç vermesi mümkün görünmemektedir; zira araştırmacıların elinde bunu gösteren herhangi bir belge yoktur ve onlar sadece tahminlere ve varsayımlara dayanmaktadırlar.

Ayrıca şunu da belirtelim ki -Stalin'in Amerikalı biyografı ve Radzinskiy'den farklı olarak- Rusya emniyet mercilerinin elinde, o zaman Erivan Meydanı'ndaki soygunla -ve diğer ekslerle- ilgili çok sayıda kanıt, belge ve tanık ifadesi bulunmaktaydı; üstelik işlenen

cürmün izleri de yeniydi. Bu nedenledir ki polis, 26 Haziran 1907 soygununu kimin yaptığını oldukça kısa bir süre içinde tespit etti ve operasyona katılanların çoğu tutuklandı.

Rusya'nın yanı sıra yurtdışında da tutuklamalar yapıldı. Zira soygunda elde edilen 500 rublelik banknotlar özel işaretliydi ve bolşevikler yurtdışında bu paraları bozdurmaya kalkıştıkları anda, yerel polis, Rusya polisiyle işbirliği çerçevesinde onların peşine takılıyordu. Bu yüzden soyguna katılanların ve onlara yardım edenlerin çoğu tutuklandı. Daha sonra SSCB Dışişleri Halk Komiseri olacak olan M. Litvinov, F. Yampolskaya, Y. Masters, S. Raviç (Zinovyev'in müstakbel eşi) ve diğerleri banknotları Fransa'da bozdurmaya çalışırken hapse atıldılar. Kamo'nun kendisi de Kasım 1907'de Berlin'de tutuklandı.

Öte yandan, Stalin, Mart 1908'de tutuklandığında, kendisine Erivan Meydanı'ndaki soygun vakasıyla ilgili herhangi bir suçlama yöneltilmemişti; halbuki polis bu soygunu çok geniş bir şekilde soruşturuyordu. Stalin'e daha sonra da bu konuda herhangi bir suçlama yapılmamıştır.

Dolayısıyla, A.N. Gordiyenko'nun, soygunda Kamo'nun çetesi tarafından ele geçirilen paranın (ki yazar meblağı epeyce abartarak 300 bin ruble diyor) 15 bin rublesini bizzat Stalin ve Şaumyan'ın aldıkları hakkındaki iddiası da baştan sona saçmadır. Gordiyenko şöyle yazmaktadır:

İhtiyaçlar ve masraflar artıyordu. Bu yüzden Tiflis'teki soygundan elde edilen para dağıtılırken RSDİP Bakü Komitesi'nin payına düşen 15 bin ruble fena halde yetersizdi; üstelik Stalin ve Şaumyan, parti kasasındaki parayı kişisel ihtiyaçları için kullanıyorlardı.

Çalıntı paraları bozdurmaya çalışanların Fransa ve Batı Avrupa'nın diğer kentlerinde böyle kısa sürede tespit edilmelerine karşın, Rusya'da kalıp soygun yerinin gayet yakınında uzun süre bu işaretli paraları kullanan söz konusu iki kişi nasıl olmuştu da tutuklanmamışlardı?

Stalin'i "ifşa etmek" için hiçbir fırsatı kaçırmayan Conquest bile Radzinskiy ve Gordiyenko kadar pervasızca ileri gitmiyor ve şöyle yazıyordu:

Kamo ve çetesinin, bizzat Lenin ve komitenin gönderdiği talimatlar uyarınca hareket ettiklerinden kuşku yoktur. Buna karşılık, bu eylemlerde Stalin'in yer aldığına ilişkin doğrudan kanıt da yoktur.

Elbette, operasyona katılanların hepsinin Gürcü olması dikkati çekmektedir ve Conquest, Stalin'in muhtemelen operasyondan haberdar olduğunu belirtmektedir.

Bu kanaat mantıklıdır; ancak öte yandan, gizliliği sağlamak için bu tür işlerde bilgi sahiplerinin asgari sayıda tutulduğu gerçeği de vardır. Şunu da dikkate almalıyız ki Kamo'nun yaptığı soygundan önce, Stalin, sadece birkaç gün Tiflis'te kalmıştı ve dolayısıyla o, bu operasyonun örgütçüsü olamazdı, eyleme katılması ise zaten imkânsızdı. Bilindiği gibi, o, Tiflis'e, Londra Kongresi'nden sonra, 1907 Haziranı başlarında uğramış ve kısa bir süre sonra da, parti örgütlerine kongre hakkında bilgi vermek üzere Güney Kafkasya gezisine çıkmıştı. Ayrıca 20 Haziran 1907'de, Bakü'de, Stalin tarafından yayıma hazırlanan *Bakinskiy proletariy* (Bakü Proleterleri) gazetesinin ilk sayısının çıktığı da bilinmektedir. Bu tarihten itibaren, Kasım 1907'e kadar, Stalin Bakü'den ayrılmamıştır.

Elbette ki Güney Kafkasya'daki diğer ünlü bolşevikler gibi, Stalin de *eksler* hakkında bilgi sahibiydi. O, Kamo ve diğer *eks* yapanların faaliyetlerinden muhtemelen haberdardı. Üstelik dönemin devrimcilerinin büyük çoğunluğu ve onlara sempati besleyen Rusya halkları ile birlikte, o da bu eylemleri tamamen destekliyordu. Buna karşın, görüldüğü üzere, Stalin'in parti hiyerarşisindeki basamakları hızla tırmanması, bu tür operasyonlara katılması sayesinde değil, onun gerçekten yürüttüğü devrimci faaliyetleri (propaganda ve ajitasyon, illegal ve legal yayınların organizasyonu, siyasi rakiplerle polemik, yerel parti örgütlerindeki çalışmalar vb) sayesinde olmuştu.

17. Bölüm

Devrim Çırağı

1926'da Stalin, 1905-1907 yıllarında "devrimin ikinci sınavından geçtiğini" söylüyordu. Ne var ki Stalin'in anlattıklarına bakılırsa, o, 1905 devrimindeki faaliyetlerini, partinin üst organlarının toplantılarına katılmasını, ayrıca İsveç, İngiltere ve Almanya'ya yaptığı yolculukları, Lenin'le ve RSDİP'in diğer liderleriyle bizzat tanışmasını, Birinci Rus Devrimi sırasında katettiği temel aşamalar olarak değerlendirmiyordu. Öyleyse o, hangi olay ve gelişmeleri ikinci devrim sınavı olarak görüyordu?

Aslında Stalin, 1926'da, 1905-1907 olaylarını tamamen farklı bir nedenle anıyordu:

Partinin kararı doğrultusunda çalışmak için Bakü'ye gönderildiğim 1905-1907 yıllarını hatırlıyorum... Petrol sanayisi işçileri arasında yürüttüğüm iki yıllık devrimci faaliyet sayesinde, pratik bir mücadele eri ve fiilen bir yönetici olarak sağlam bir tecrübe kazandım. Bakü'de, bir taraftan Vatsek, Saratovets, Fioletov ve diğer işçi liderleriyle temaslar, öte yandan işçilerle petrol sanayicileri arasındaki derin ihtilaf ve anlaşmazlıklar, bana büyük bir işçi kitlesini yönetmenin ne demek olduğunu öğretti. İşte Bakü'de, böylece devrimin ikinci mücadele sınavını verdim. Orada devrim çırağı oldum. Müsaadenizle, Bakülü öğretmenlerime samimi ve dostça teşekkürlerimi ifade ediyorum.

Aslında Stalin'in bahsettiği "Bakü dönemi", kronolojik olarak sadece 1905-1907 yıllarıyla sınırlı değildi. Stalin, kendi yaşam öyküsünden bahsederken, tarihler konusunda genelde çok dikkatsizdi. Stalin'in *Kısa Biyografi*'sinde, onun 1926'da belirttiği tarihleri bir düzene sokmak ve düzeltmek için girişimde bulunulmuştu. Burada belirtildiğine göre, "Temmuz 1907'den sonra, Stalin'in devrimcilik faaliyetlerinde Bakü dönemi başlamıştı". Yani burada söz konusu olan, Stalin'in 1926'da söylediği gibi 1905-1907 devrimi değil, ondan sonraki dönemdir. Lakin 25 Mart 1908'de Stalin tutuklanmıştı ve dolayısıyla *Kısa Biyografi*'de onun 1926 konuşmasına gönderme ya-

pılarak iki yıllık Bakü döneminden bahsedilmesi mantıksızdır. Aslında Stalin'in yaşamında "Bakü dönemi" birtakım fragmanlardan ibarettir; çünkü o, zaman zaman Bakü dışına çıkmıştır. Söz konusu dönemin, Stalin için, 1904'te başlayıp hapisler ve kaçışlarla birlikte epeyce uzun bir süre devam ettiğini söyleyebiliriz.

Stalin, Haziran 1904'te, Kasım-Aralık 1904'te, Haziran 1907 ile Mart 1908 arasında (Kasım 1907'deki Tiflis seyahati hariç), Temmuz 1909 ile Eylül 1909 arasında, Kasım 1909 ile Eylül 1910 arasında ve Mart-Nisan 1912'de Bakü'de bulunmuştu. Böylece Stalin, Bakü'de, toplamda, 1926'daki konuşmasında söylediği iki yıldan daha fazla kalmıştı; ancak bu aralıksız olmayan ve 1904-1912 arasına yayılmış bir süreçti. Peki Stalin için "Bakü dönemi"nde önemli olan neydi?

Conquest'e inanırsak, Stalin'in Bakü'deki faaliyetleri sadece 1907 yılının yaz aylarında petrol alanlarında grev düzenleme girişimlerinden ibaretti; üstelik bolşevikler de, menşevikler de kendisine karşı olduklarından, bu çabasında başarısız olmuştu. İngiliz tarihçi, Stalin'in "Bakü dönemi"ni bununla noktalamaktadır. Kaydedelim ki Conquest ve diğer Batılı biyograflar, yine de, en azından Stalin'in işçi hareketleri içinde yer aldığına dikkat çekmektedirler; oysa bugünün yazarları, Stalin'in Bakü'de başka işlerle uğraştığını iddia etmektedirler. Gordiyenko'nun fikrine,

Koba... yaklaşık iki yıl Bakü'de rahatça yaşamış, burada Şaumyan'la olan kavgasını sürdürmüş ve Rusça yayımlanan illegal *Ba-
kinskiy proletariy* gazetesi için para tedarik etmiştir.

Radzinskiy ise Gordiyenko'dan farklı düşünüyordu ve onun hayal gücü daha kuvvetliydi:

Stalin militanlarıyla birlikte... kuyuları ateşe vermekle tehdit ederek petrolcü zenginlerden tazminat alıyor, yani haraç kesiyordu. Bazen gerçekten yangın da çıkıyor ve kuyuların üzerinden haf-talarca alevler ve duman eksik olmuyordu. Yeri gelmişken, petrol fiyatlarını artırmak için sağlam bir gerekçe sağladığından maden sahiplerinin işine gelen grevler de düzenleniyordu.

Radzinskiy, Stalin'i adi bir şantajcı ve haraççı olarak gösterir ve onun kuyuları ateşe verdiğini anlatırken, onu bir tür Neron veya Van der Lubbe misali manyak gibi takdim etmektedir. Bu kadar "duman" içinde okurlar yazarın yeni bir saçmasını gözden kaçırabilirler: Radzinskiy, Stalin'in terör eylemleri ve sabotajlarla işletmecilere büyük hasar ve zarar verdiğini, ancak onların, ne hikmetse, bu tahribat karşılığında ona teşekkür edip bolca para verdiklerini yazmaktadır.

Stalin biyografisi kaleme almış Batılı yazarların çoğu (Deutscher, Bullock, Ulam, Tukcer vb), Stalin'in "Bakü dönemi"ni keyfi biçimde ve hayal güçlerini kullanarak değil, karutlara dayanarak anlatmışlardır. Dolayısıyla, bu biyografilerde, Bakü işçilerinin verdikleri hak mücadelesinde Stalin'in rolüne, sempatiyle olmasa da, yeterince detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Yoksa petrol deyince kalkıp "petrol-yakıt-yangın-dumanlar-yanan sondaj kuyuları-kundakçılar-mafya" gibi bir zincir oluşturma sonucuna çıkan dizginsiz hayal gücünü ciddiye almak mümkün değildir.

Biyografılar, Stalin'in ilk evliliğinden de çok kısa bir şekilde bahsetmektedirler; çünkü bu konudaki belge ve bilgi çok sınırlıdır. Sadece ilk eşinin Yekaterina Svanidze olduğu, ailenin Bakü'de ikamet ettiği ve Stalin'in ilk oğlu olan Yakov'un burada doğduğu bilinmektedir.

20. yüzyıl başlarında, Bakü, Güney Kafkasya'nın en büyük kentiydi ve Rusya'nın önemli sanayi merkezlerinden biri olarak hızla büyüyordu. 1901'de dünya petrol üretiminin yarısından çoğu, Rusya'daki toplam petrol üretiminin ise yüzde 95'i Bakü'de gerçekleşiyordu. Bakü'deki işçi sınıfı, gerek yerli nüfus, gerekse de göçle gelenler sayesinde hızla genişliyordu. Büyükbabam ve büyükannem de ekmek parası için Bakü'ye ve çevresine yerleşen Rus köylüleri arasındaydı. Babam, ailesinin son derece fakir olduğunu hatırlıyor, Bakü'nün varoşlarından olan Balahanı barakalarındaki ağır hayat şartlarını anlatıyordu. Babamın anlattığına göre, kaldıkları baraka, çöplük ile bir çukurluğun arasında yapılmışmış ve etrafta deniz suyu ile petrol karışımından oluşan gölcükler varmış. Bu çukurlukta, annem ve büyükannem, öteki kadınlarla birlikte, ellerindeki bezleri gölcüklerdeki siyah sızıya sokarak petrole bular, bununla da sobayı yakarlarmış. Her tarafta petrolün ve petrol ürünlerinin izleri varmış; kuyulardaki su bile hidrojenli kükürt kokuyormuş. Bu yüzden işçiler, yemek pişirmek için, varil ve bidonlarda biriktirdikleri yağmur suyunu kullanıyorlarmış. Rüzgâr kuyulardan fışkıran petrolü etrafa dağıtıyor, meskenler pisleniyor, yeşillik yok oluyormuş. Dedem sürekli Benkendorf işletmesinde çalışsa da geçici işçi sayılıyormuş ve her an işten atılma tehdidiyle karşı karşıyaymış. O, günde bir ruble bile kazanamıyor ve çok çocuğu olduğundan oldukça zor geçiniyormuş. Durumu idare edebilmek için amcam daha 11 yaşındayken çalışmaya başlamış. Babam, hatırladığına göre, çocukluğunda açlık duygusundan hiç kurtulamamıştı. Ruslar, Azeriler, Ermeniler, Gürcüler ve İranlılardan oluşan Bakü proletaryasının, hızla büyüyen bu sanayi kentindeki yaşam koşulları işte böyleydi.

Bakü işçilerinin ilk büyük eylemi olan kent grevini, RSDİP Bakü Komitesi (İ.P. Vatsek, İ.T. Fioletov, M.G. Melikyants, M.M. Mamedyarov), Temmuz 1903'te düzenlemişti; Stalin o sırada Kutayıs Hapishanesi'ndeydi. Grevçiler, tutuklanan işçilerin serbest bırakılmasını, işten çıkarılanların yeniden işe alınmasını, 8 saatlik iş günü uygulanmasını, ücretsiz mesailerin ve para cezalarının kaldırılmasını, konut şartlarının iyileştirilmesini istiyorlardı. Greve 50 binin üzerinde işçi katılmış, kentte yaşam felç olmuş, sonunda kuyulara ve işletmelere askeri birlikler gönderilerek grev bastırılmıştı. Bununla birlikte, bu eylemlerdeki sloganlar, Rusya'nın güney bölgelerindeki (Poti, Tiflis, Batum, Çiatura, Harkov, Odesa, Nikolayev, Yekaterinoslav, Kiev, Kerç vb) grevleri de etkilemişti.

Bakü proleterlerinin ikinci grevi, 13 Aralık 1904'te, Balahanı ve Bibiheybet petrol kuyularındaki işçilerin iş bırakmasıyla başlamıştı. Bu grevin düzenlenmesine Stalin'in doğrudan katkısı vardı. Bu sefer işçiler, 1903'teki taleplere ilaveten, haftada bir günün (pazar günü) tatil olmasını ve bayram arifelerinde mesainin saat 14'te bitmesini istiyor, ayrıca şu taleplerde bulunuyorlardı: 1 Mayıs'ın tatil ilan edilmesi; işçi alımı ve çıkarılmasına dönük kararlarda işçilerin fikrinin dikkate alınması; değişik işçi grupları için garantili ücret belirlenmesi ve ücretlerin, ayda iki defa olmak üzere, kesin olarak belirlenmiş tarihlerde ödenmesi.

18 Aralık 1904 itibariyle, Bakü'deki işletmelerin çoğunda grev vardı ve askeri birliklerin müdahalesine rağmen işçiler miting ve gösterilerini sürdürüyorlardı. Böylesi bir ortamda, girişimci ve işverenler, grev komitesiyle görüşmeler yapmak zorunda kaldılar. 30 Aralık 1904'te bir anlaşmaya varıldı ve Rusya tarihinde ilk defa, işçilerle işverenler arasında bir mukavele imzalandı. Buna göre, iş günü süresi 9 saate indirildi, sondaj operasyonları ve gece vardiyası süresi 8 saat oldu, ücretler artırıldı (günlük ücret 80 kapıktan 1 rublenin üzerine çıktı). Stalin, beş yıl sonra, grevin sonuçlarını değerlendirirken şöyle yazacaktı:

Bu, fakir proleterlerin zengin kapitalistler üzerindeki hakiki zaferiydi, petrol sanayisinde yeni bir düzen başlatan bir zaferdi... Belirli bir düzen kuruldu; artık çerçevesi belli bir prosedür ve mevzuat vardı. Biz, delegelerimiz aracılığıyla istek ve irademizi iletme, birlikte petrol sanayicileriyle anlaşma yapma fırsatı bulmuş, bir araya gelerek onlarla olan ilişkilerimizi düzenleme imkânı elde etmiştik.

Doğal olarak, bu başarı, Rusya işçi hareketi için çok önemli bir olaydı. Redaksiyonunu Stalin'in yaptığı *Kısa Biyografî*'de şöyle denmektedir:

Bu grev, muazzam devrim fırtınası öncesinde çakan şimşekti.

Elbette gayet açıktır ki Stalin, Bakü proleterlerini devrimin öncü kuvveti sayıyordu. Temmuz 1908'de, o, şöyle yazıyordu:

Rusya genelinde devrim artık geri çekildikten sonra, 1906'dan başlayarak, Bakü hâlâ uslanmayan bir kenttir ve şimdiye kadar bazı özgürlüklerden yararlanmakta, Rusya'nın bütün diğer yerlerinden daha iyi şartlarda 1 Mayıs'ı kutlayabilmekte ve öteki kentlerde yararlı bir kıskançlık uyandırmaktadır.

Bu başarıda, RSDİP Bakü Komitesi'nin ve bizzat Stalin'in payı inkâr edilemez.

"Devrim çırağı" olduğunda, Stalin'in devrimci faaliyetleri daha karmaşık bir hale gelmişti ve artık profesyonelliği gerektiriyordu. Amatörce parti çalışması işlevsel değildi şimdi; işçileri ikna etmek, sokaklara çıkarmak, çoğu kez gerçekçi olmayan sloganlarla işçilere ilham vermek artık yeterli değildi, bundan böyle üzerinde ciddi bir şekilde düşünülmüş, gerçek rakamlara ve tahlillere dayanan bir program gerekiyordu. İşçilerin hayati meselelerini araştırmak ve genel sorunları tespit etmek için geniş ufuklu profesyonel kadrolara ihtiyaç vardı. Bu nedenle de, Stalin, insanlarla sıcak temaslara önem veriyor, işçileri dikkatle dinlemeyi öğreniyordu; çünkü aynı sorunlar ve çözümleri, değişik düzeylerde ve değişik ortamlarda farklı biçimlerde algılanıyordu. Ayrıca o, işçilere azami avantaj sağlamak için işletme sahipleri ve işverenlerle nasıl görüşme yapılması gerektiğini de öğreniyordu. "Devrim öğrencisi" olarak sokakta nasıl savaştığını kavrayan Stalin, "devrim çırağı" olarak da bari katların arkasındakilerin tutum ve fikirlerini anlamak zorundaydı.

Artık somut sorunlarla uğraşmak gerekiyordu. Stalin, şimdi, dünyayı devrimle değiştirme teorisinden ziyade, Bakü işçilerinin hayati sorunlarını öğrenmek zorundaydı. Proleter partisi liderinin, soyut teorik şemaları gerçek durumla bağdaştırmak için, işçi sorunlarını ve çalışma koşullarını anlaması gerekiyordu; çünkü toplumsal değişim hedefleri, gerçek bir güce kavuşturulmalıydı. Şimdi Stalin, halkın içinden gelen ve geleneksel halk kültürünün taşıyıcıları olan proleterlerin psikolojilerini daha çok dikkate almalıydı. O, "devrim öğrencisi"yken şablon ve klişelere göre hareket eden, planları uygulayan ve talimatları yerine getiren biriydi, ama "devrim çırağı" olarak, artık birtakım kararları kendisinin vermesi gerekiyordu.

1907-1908'de *Gudok* (Siren) gazetesinde çıkan yazılarında, Stalin, işçi hareketinin örgütlenme sorunları ve siyasi boyutu üzerine yazılar yazıyordu. O, taleplerin azami düzeyde tutulmasından ve büyük eylemlere hazırlanılmasından yanaydı. Petrol işletmelerinin sahipleri, işçilerin sosyal projelerde yer almalarını, hastane, okul vb yapımında yardımcı olmalarını, özellikle de halk evlerinin yönetiminde yer almalarını engelliyorlardı. Stalin gazetede buna itiraz ediyor, işçi başına 10 kapık "hastane vergisi" kesilmesine, haksız para cezalarına, işçileri birbirine düşürüp terör estirmek için "koçu" denen paralı muhafızlar tutulmasına karşı çıkıyordu.

Radzinskiy'in fantastik uydurmalarının aksine, Stalin, petrol yangınları çıkaran bir kundakçı değildi; tersine, o, işletmelerde sergilenen keyfi hareketleri kınıyordu. 30 Mart 1908'de *Gudok* gazetesinde çıkan "Ekonomik Terör ve İşçi Hareketi" başlıklı makalesinde, Stalin, işçilerin üretim araçları ve objelerine karşı eylemlerinin, işçi hareketlerinde artık arkaik bir tarz olduğunu ve zamanının çoktan geçtiğini belirtiyordu. Balahanı'da kazan dairesinin kundaklanması ve Surahanı'da iş kavgası nedeniyle adam öldürülmesi ile ilgili olarak, Stalin, kesin bir tavır koyuyordu:

Hayır yoldaşlar! Burjuvaziye beklenmedik münferit baskınlarla korkutmak bize yakışmaz, bırakalım bu işlerle ünlü soyguncular ve eşkıyalar uğraşsın. *Biz burjuvaziye açık bir şekilde karşı çıkmalıyız, çünkü biz kesin zafere kadar daima burjuvaziye korku altında tutmalıyız!* Bunun içinse, ekonomik terör değil, işçileri mücadeleye götürebilecek sağlam bir kitle örgütü gerekiyor.

Petrol sanayicileri ve kuyu sahiplerini, işçilerin taleplerini yerine getirmeye ikna etmek için doğru ve etkili taktikler geliştirmek lazımdı. Her şeyden evvel, işçilerin, kuyu ve işletme sahipleriyle görüşmelerinin bu hedef doğrultusunda yürümesi için uygun şartlar sağlanmalıydı, aksi halde bu görüşmeler mücadeleyi aksatıyordu. Bu nedenledir ki 1907 sonbaharında, bolşevikler, petrol sanayicileri ile işçi temsilcileri arasında yapılan görüşmeleri boykot ettiler. Stalin *Gudok* gazetesinin 29 Eylül 1907 tarihli sayısındaki "Görüşmeler Boykot Edilmeli!" başlıklı yazısında, bu kararda neden ısrar edildiğini açıklıyordu. Bu kararı 1907'de, 10 Ekim-1 Kasım arasında petrol madenlerinde düzenlenen işçi toplantılarında, işçilerin yaklaşık üçte ikisi destekledi; menşeviklerin, görüşmeleri sürdürme yönündeki önerileri ise kabul görmedi.

Petrol sanayicileri ve yerel makamlar, işçilerin örgütlü mücadelesini ve güçlenen sendikaları dikkate almak zorunda kalmışlardı.

13 Ocak 1908'de *Gudok* gazetesinde yayımlanan "Seçimler Öncesinde" başlıklı makalesinde, Stalin şöyle yazıyordu:

... Petrol sanayicisi efendiler, geri çekilmek zorunda kaldılar.

Maden sahipleri ve sanayiciler geri çekilince, bolşevikler artık taktiklerini tamamen değiştirebilirdiler. Onlar şimdi görüşmelere katılmak istiyor, sosyalist devrimcilerin ve Taşnakların ısrarla talep ettikleri boykot taktiğini kınıyorlardı. Bununla birlikte, bolşevikler, menşeviklerin "garantisiz görüşmeler" dedikleri taktiği önceden olduğu gibi yine eleştirmeye devam ediyorlardı. Stalin, bu konuyla ilgili fikirlerini, *Bakinskiy proletariy* gazetesinde, Koba imzasıyla çıkan yazısında (20 Temmuz 1908) açıkladı. Bu yazıda, o, bolşeviklerin taktik değiştirmesinin petrol madenlerinde çalışan işçilerin çoğunluğu tarafından desteklendiğini memnuniyetle kaydediyordu:

Görüşlerine başvuru otuz beş bin işçiden sadece 8 bini -kayıtsız şartsız boykot isteyen- Es-Erlar ve Taşnaklardan yanaydı, 8 bini de -kayıtsız şartsız görüşmeleri isteyen- menşevikleri tutuyordu, buna karşın 19 bin işçi bolşeviklerin garantili görüşmeler taktiğini desteklemiştir.

Bu arada, petrolcü işverenler de artık görüşmelerden çekilmişlerdi. Stalin'in yazdığı gibi, işçiler garantisiz görüşmeleri kabul etmeyince, sanayiciler de taktik değiştirmiş ve görüşmeleri kesmişlerdi. Bu şartlarda, Bakü bolşevikleri, etkisi ve faydası 1908 baharında lıpatlanmış olan kısmi grevler taktiğine başvurdular. Stalin şöyle yazıyordu:

Grev, değişik şekillerde uygulanarak, proletaryanın bütünleşmesi ve dayanışması için en doğru yol olabilir.

Ama aradan daha bir yıl geçmeden, şartlar yeniden değişti. 1909 baharında petrol sanayicileri yeni birtakım girişimlerde bulundular ve Bakü işçilerinin birçok sosyal hak ve kazanımları ortadan kalktı. Stalin, *Bakinskiy proletariy* gazetesinde (27 Eylül 1909) "K. Ko..." imzasıyla yayımlanan "Önümüzdeki Genel Grev Üzerine" başlıklı makalesinde, bu kayıplardan bahsediyor ve bir sonraki genel grevin yakında yapılamayacağını da itiraf ediyordu:

Genel grevin ne zaman başlayacağını bilmiyoruz... ama her durumda, petrol sanayicilerinin işine gelen bir zamanda yapılmayacaktır. Ancak şunu biliyoruz ki genel grev hazırlıklarına hemen şimdiden başlamalı, akıl, enerji ve cesaretimizi bu işe vermeliyiz.

Ne var ki Bakü işçileri genel grevi yaklaşık dört yıl beklemek zorunda kaldılar. 1913 genel grevi iki buçuk aydan fazla devam etti

ve işçilerin zaferiyle sonuçlandı. İşverenler işçilerin taleplerinin bir bölümünü kısmen, bir bölümünü de tamamen yerine getirmekten kaçamadılar. Bu arada, bu grevin hazırlanmasında önemli rol oynayan Stalin, tutuklandığı için greve katılamadı. Grev hazırlıkları, işçi hareketlerini düzene sokan ve disiplinini sağlayan bir çalışmaydı; ayrıca bolşeviklerin işçiler arasında etkili olması açısından da çok önemliydi. Rusya'nın tamamında devrim bozguna uğradığı ve kendi siyasi etkileri de asgariye indiği halde, bolşevikler, Bakü'de öncülük yaptıkları sendikalar ve diğer işçi örgütlerinde çok aktiftiler. Sonraları, G.K. Orconikidze, Bakü'deki işçi hareketlerinin koordinasyonunu sağlayan Sorumlular Konseyi'nin çalışmalarını yorumlarken şöyle diyecekti:

Rusya'nın genelinde gericilik ve gerici rejim hâkimken, Bakü'de gerçek bir işçi parlamentosu toplanıyordu. Bu parlamentoda, Bakü işçilerinin bütün istekleri açıkça görüşülüyor ve bizim konuşmacılar, asgari programımızı açıklıyorlardı.

Bolşeviklerin merkezi yayın organı olan *Sotsial-demokrat* gazetesinde, 13 Şubat 1910 tarihinde "K.S." ve "K. Stefin" imzasıyla yayımlanan "Kafkasya Mektupları"nda, Stalin, bolşeviklerin Bakü'de 1910 yılı başlarındaki durumunu anlatırken şunları yazıyordu:

Bakü'ye özgü bazı özellikler (toplanmak için daha müsait ortam, yönetimin tamamen ortadan kaldıramadığı maden ve fabrika heyetleri) sayesinde, madenlerde örgütün durumu Rusya'nın öteki bölgelerine göre daha farklı ve avantajlıdır.

Stalin, yazısında, Bakü'deki "legal olanaklar"ı ayrıntılarıyla açıklıyor, propaganda için kulüpleri, tüketim kooperatiflerini ve bu gibi kendi legal kuruluşlarını kullanma imkânlarından söz ediyordu. Ancak bizzat üretim yerlerinde oluşturulmuş toplumsal kuruluşlar, özellikle de maden-fabrika heyetlerinin rolü daha da önemliydi:

Bunlar üzerinden, örgütümüz, petrol işçileri kitlesini örgütlü bir şekilde etkileme imkânı kazanmaktadır... Doğrudur, mevcut durumda heyetlerin önemi o kadar da büyük değil, çünkü petrol sanayicileri onları dikkate almıyorlar; fakat işçiler, heyetleri çok tutuyorlar ve bu bizim için her şeyden daha önemlidir.

Stalin şöyle devam ediyordu:

[Bolşeviklerin kontrolünde olan] Petrol İşçileri Birliği, üretim özellikleri bazında yapılanmıştır ve petrol sanayisinde çalışan her dereceden ve her kalifiye düzeyinden işçiyi kapsamaktadır (madenci, sondaj işçisi, makine elemanı, rafineri işçisi, düz işçi vb). Bu düzen

ve yapı, mücadele şartlarının gereğidir; çünkü örneğin imalatçılar katılmaksızın makine elemanlarının grevi işlevsel olmuyor.

I. Deutscher, sendikaların bu yapısından bahsederken, Amerika'daki Üretim Sendikaları Kongresi federasyonuna üye olan işkolu sendikalarıyla bir benzerlik kurmaktadır. Bunlar 20. yüzyılın ilk yarısında ABD işçi örgütleri arasında en faal ve en etkili sendikalardı.

Bakü işçileri, bu yapılanmaları sayesinde, birçok isteklerini kabul ettirmeyi başarıyorlardı. Babam, o sıralar büyükbabamın ücretinin artırıldığını ve bu sayede ailenin Balahanı'daki barakayı terk ederek Surahanı'da, küçük bir evin sahibinin kiraya verdiği bir odaya taşındıklarını hatırlıyordu. Petrol zenginleri ve sanayicilerinin bir kısmı, işçilerin kendi çocukları için parasız eğitim verilmesinde ısrar etmeleri karşısında, işçi ailelerine ait sınırlı sayıda çocuğun eğitim masraflarını ödemeyi de kabul etmişlerdi. İşte bu sayededir ki babam, fen lisesinde öğrenim görme imkânı kazanmıştı. Fakat sınıfta, babamdan başka sadece bir işçi çocuğu daha varmış. Böyle çocukların eğitim masraflarını petrol zengini Benkendorf karşılıyormuş. Öteki öğrencilerse petrol sanayicileri, maden sahipleri, zenginler, tacirler, soylular, petrol işletmelerindeki görevliler ve memurların çocuklarıymış.

Stalin, Bakü'de faaliyet yürüttüğü yıllarda, rejime karşı başarıyla mücadele etmek için sadece çarpıcı olayları (işçilerin işten toplu halde atılmaları, barışçıl göstericilere ateş açılması, ordunun cephede yenilmesi, hükümet krizi, memurların rüşvet almaları vb) takip etmenin yeterli olmadığını anlamıştı. Bunların yanı sıra, işçi hareketlerini etkileyen birçok başka faktörü de incelemek ve dik-kate almak lazımdı. Örneğin, bazı işçi grupları ücret artışlarından veya teşviklerden memnun kalarak bununla yetiniyorlardı; ancak bazı bilinçli gruplar da, ücret artışı konusunda teminat istiyor, çalışma süresinin kısaltılmasını talep ediyorlardı. Ayrıca hangi tesis ve işletmelerin eyleme hazır olduğunu, hangi madenlerde eylem istenmediğini de bilmek gerekiyordu. Kısacası, ücret, teşvik, konut, eğitim ve bunun gibi birçok konuda bilgi sahibi olmadan işçiler arasında çalışma yürütmek zordu. Sınıf mücadelesinin şartları sürekli değişiyordu ve genelde piyasanın durumuna bağlıydı. Hatta Volga Nehri'ndeki suyun donma dönemi bile önemliydi; çünkü petrolün nakliyesini etkiliyordu. Bu değişken ortamda sürekli taktik değiştirmek ve esnek olmak gerekliydi. Bazen genel grev isterken, bazen işverenle görüşme yapmayı tercih etmek, kimi zaman da münferit işletmeler bazında kısmi greve gitmek daha isabetli oluyordu.

Stalin, Bakü'de, işçi hareketlerinin milli meseleye ne kadar bağlı olduğuna da bizzat tanık olmuş ve bu sorunun önemini idrak etmişti. Bakü işçilerinin yaklaşık yarısı Müslümandı (Tatarlar diye bilinen Azeriler, İranlılar, Lezgiler ve Kafkasyalı başka halklardan unsurlar); işçilerin dörtte biri Rus, yine dörtte bir kadarı da Ermeni idi. Kentte devamlı olarak etnik çatışmalar ve ihtilaflar yaşanıyor, Ermeni-Tatar (Azeri) kısımları engellenemiyordu. İşçi kitlesinin etnik ve dini açıdan karmaşık olduğunu dikkate alan RSDİP Bakü Komitesi, Müslüman işçiler arasında propaganda faaliyeti yürütmek üzere "Hümme" sosyal-demokrat örgütünü kurdu. Bunun yanında, Grçak Ermeni sosyal-demokrat örgütü de vardı.

Stalin, "Kafkasya Mektupları"nda, değişik halklardan işçiler arasında onların milli dilinde propaganda yapılmasının önemini belirtiyordu:

Tatarca [Azerice], Ermenice ve Rusça sözlü propaganda, özellikle de basın yoluyla propaganda gereklidir; ancak araç ve imkânlar kısıtlı olduğundan Rusça ile yetinmek zorundayız, oysa üretimde Müslüman işçiler (petrolü kovalarla kuyudan çekenler) sayıca Rus ve Ermenilere göre epeyce fazladır.

Stalin, genelde aynı gazetenin, aynı zamanda dört veya üç dilde basılmasından yanaydı. Kendisi Bakü'de artık Rusça yazmaya başlamıştı; çünkü Rusça, imparatorluğun devlet dili ve hem Bakü'de, hem de Rusya genelindeki milletlerin arasındaki ortak dildi.

18. Bölüm

Proletarya Partisinde Bakülülerin "Proleter Devrimi"

Böylece görüyoruz ki Stalin, "Bakü dönemi"nde, devrimci olarak gerçek bir deneyim kazanmıştı ve artık sadece merkezi parti yönetiminin talimatlarını yerine getirebilen bir bölge sorumlusu değil, parti genelinde görüşüne başvurulana bir bolşevik kadroydu.

İlginçtir ki bolşevikler ülke genelinde bir kriz yaşarken ve örgütleri zor durumdayken, Bakü Komitesi çok başarılı ve etkiliydi. Bas-kılar ve tutuklamalar sonucunda partinin Rusya'daki birçok örgütü dağılmıştı ve yurtdışına kaçan partili çoktu. Polis departmanının başkentteki RSDİP örgütleri konusunda 1908 sonuna ait raporunda şunları okuyoruz:

MK ve diğer yerel komite üyelerinin ve yerel elemanların çoğunun bu yılın baharında tutuklanmasından sonra yaşanan genel çöküşün ardından, bölgesel çalışmalar aslında sona ermiş, yaz aylarının tamamında aktiviteler düşük olmuştur. Nevskiy kazası... burada bir bölge komitesi ve çok ender toplanan bir yürütme kurulu vardır... Petersburg bölgesi. Yaşadıkları hüsrandan sonra, Mart ayından beri çalışma yapılmamıştır... Kent merkezi. Burada bolşevik faaliyeti hiç yoktur. Burada hâkim olan menşevikler, bilinçlendirme faaliyeti ve legal işçi partisi yönünde propaganda yapıyor, partinin MK ve diğer komitelerine karşı açık ajitasyon uyguluyorlar... Kentin Moskova kazası. Burada çalışmalar kıştan beri düzene girmemiştir. MK ile irtibat yoktur. Moraller çökmüş vaziyette... Vıborg kazası. Burada çok etkisiz iki dernek vardır. Ayrıca bir hektograf (çoğaltma makinesi) var. Çalışmalar çok etkisizdir... Jeleznodorojnıy kazası. Çalışmalar yok seviyesindedir... Okrujnoy kazası. Burada da çalışma yoktur. Vasileostrovskiy kazası. Parti çalışması yoktur... Genel sonuç. Yerel sosyal-demokrat örgütün çalışmaları son derece zayıflamıştır... profesyoneller, araç ve gereçler, en azından işe yarar belirli teknik imkânlar yoktur...

RSDİP'in birçok örgütü ve komitesi aynı durumdaydı.

Yurtdışında bulunan dernek ve örgütler de kriz içindeydi. Bolşeviklerin RSDİP 5. Kongresi'ndeki kesin zaferine rağmen, partide

Lenin'in önerdiği rota kabul edilmedi. Aksine RSDİP içindeki görüş ayrılıkları, devrim geri çekildikçe büyüdü ve 1907 yazından sonra ihtilaflar iyice arttı. Ocak 1908'de, menşevikler (Martov, Dan, Akselrod ve diğerleri), Cenevre'de bir konferans düzenlediler ve kendi yurtdışı basın organları *Golos sotsial-demokrata* (Sosyal-Demokratın Sesi) gazetesini çıkarmaya karar verdiler. Menşeviklerin çoğu, RSDİP MK dâhil olmak üzere, partinin mevcut bütün şube ve kurumlarını feshetme çağrısı yapıyor, partinin illegal örgütünün tamamen tasfiye edilmesini ve sadece legal faaliyete geçilmesini öneriyordu. Bu talepleri getiren gruplara "tasfiyeciler" adı verilmişti.

Kimi bolşevikler ise, Devlet Duması'ndaki RSDİP'ten seçilmiş vekilleri geri çekmeyi öneriyor ve bu tür bir legal çalışmayı düzenle barışma ve taviz sayarak uygun görmüyorlardı. Onlar, her türlü legal çalışmayı bırakıp sadece illegal faaliyetler yürütülmesinden ve yeni bir devrim kalkışması başlatmasından yanaydılar. Bu yüzden bu gruba *otzovistler* (geri çağırıcılar) denmeye başladı. Partinin Kasım 1907'de Finlandiya'da düzenlenen 3. genel konferansında, *otzovistler* bolşeviklerin çoğunluğunu teşkil ediyorlardı.

Bu arada, benzer bir tutum sergileyen ve *ultimatistler* (ültime-tom taraftarları) diye bilinen bir grup daha ortaya çıkmıştı (V.L. Şantser, M.N. Pokrovskiy, G.A. Aleksinskiy, A.V. Lunaçarskiy, A.N. Lyadov). *Ultimatistler*, Duma'yı derhal ve tamamen boykot etmeye çağıran *otzovistler* grubundan farklı olarak, RSDİP MK kararlarına kayıtsız şartsız uyacaklarına söz vermeyen vekillerin Duma'dan geri çekilmesini öneriyorlardı.

Ayrıca parti içinde, Marksist ilkeler ve teorik formüller üzerine de polemikler ve anlaşmazlıklar vardı. *Ultimatistlerin* öncülerinden olan A. Lunaçarskiy, "Din ve Sosyalizm" başlıklı makalesinde, dini sistemler arasında sosyalizmin de yerinin belirlenmesi gerektiğinden bahsediyordu. Lunaçarskiy, sosyalizme "yeni din, emek dini" diyerek "gri materyalizmin eski pardösüsünü çıkarma"yı öneriyordu. *Tanrı Arayışı ve Tanrı Yaratıcılığı, Üçüncü Ahit Hristiyanları ve Babil Kulesi'ni Yapanlar* gibi eserlerin yazarı menşevik V. Bazarov, Lunaçarskiy'i hararetle destekliyordu. P. Yuşkeviç ve N. Valentinov'un da yer aldığı bu grup, *bogostroitelstvo* (Tanrı yaratıcılığı) grubu adıyla ünlendi.

Manevi olanla maddi olan arasındaki çelişkileri gidermeye çalışan Bazarov, Lunaçarskiy, Bogdanov ve diğerleri, *Marksist Felsefe Hakkında Etütler* adlı bir makaleler derlemesi yayımladılar ve kitapta, Avusturyalı fizikçi ve filozof Ernest Mach ile İsviçreli filozof Ri-

chard Avenarius'un eserlerinde açıklanmış empiryokritisizm bilgi kuramı ve felsefesini Marksizmle kaynaştırmaya çalıştılar.

Derken 1909'da *otzovistlerin*, *bogostroitelstvo* grubunun ve *ulimatistlerin* öncüleri (A. Lunaçarskiy, A. Bogdanov, G. Aleksinskiy) İtalya'nın Capri Adası'nda kendi okullarını kurdular. Capri Okulu'nun çalışmalarına yazar Maksim Gorkiy de sık sık katılmaktaydı. 1909 sonunda, Capri Okulu, *Vperyod* (İleri) adlı kendi gazetesini çıkarmaya ve Lenin ile MK üyelerini menşevik olmakla suçlamaya başladı.

RSDİP 5. Kongresi'nden sonraki dönemde parti içindeki ihtilaf-lardan yararlanmaya çalışan Trotskiy de, hizipler ve fraksiyonların üzerinde, merkezi bir pozisyonda durmaya gayret ediyor, bir "tarafsız hakem" tutumu sergileyerek zamanla Rusya sosyal-demokrasinin lideri olmaya soyunuyordu. Trotskiy, 1907 sonunda, yurtdışında *Pravda* gazetesinin yayımlanmasını sağladı.

Lenin'in RSDİP içindeki ihtilafları ve merkezkaç eğilimleri engellemek üzere yaptığı girişimler sonuç vermedi. *Materyalizm ve Empiriyokritisizm* adlı eserinde Mach ve Avenarius'un tezlerini sert bir şekilde eleştiren Lenin, Bogdanov'u da şiddetle kınamıştı. Lenin'in önerisiyle, Bogdanov, *Proletariy* (Proleter) gazetesinin redaksiyon (yazı işleri) kurulundan ihraç edildi. Bu bolşevik gazetesinin redaksiyon kurulunun Haziran 1909'da Paris'te yapılan geniş kapsamlı toplantısında, gündemin 9 maddesi tamamen parti içi ihtilaf ve anlaşmazlıklara ayrılmıştı (*otzovistler* ve *ulimatistler* meselesi, Tann yaratıcılığı konusu, *Proletariy* gazetesinde yer alan ve Bogdanov'un Capri Okulu'yla ilgili tutumunu eleştiren makaleye karşı Bogdanov'un itirazı vb).

Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki Stalin, felsefi tartışmalar-da Lenin'i desteklemedi. Bu döneme ait bazı mektuplarında (Bobrinskiy'e, Mikha Tskhakaya'ya vb gönderdiği) o, Lenin'in Bogdanov ve Lunaçarskiy ile girdiği polemiği, "bir bardak suda fırtına" diye tarif ediyordu. M. Toroşelidze'ye yazdığı mektupta ise, Lenin'in *Materyalizm ve Empiriyokritisizm* eserini genelde beğendiğini belirten Stalin, şunu da ekliyordu:

İlyiç'in materyalizmi birçok yönüyle Plekhanov'un materyalizminden farklıdır, ancak İlyiç, mantığın gerektirdiğinin aksine -belki de diplomatik bir yaklaşımla- bunu saklıyor.

Stalin, Mach ve Avenarius'un felsefesinde de olumlu birtakım hususlar tespit ediyor, bu filozofları Hegel ve Holbach'la eşdeğer

görüyor ve diyalektik materyalizmin özünün daha derinden incelenmesi gerektiğini kaydediyordu. Ancak Lenin'in *Materyalizm ve Empiriyokritisizm* kitabı SSCB'de felsefenin temelleri açısından bir başyapıt sayıldığından, Stalin'in bu konudaki mektupları yayımlanmamıştır.

Fakat Sovyet okurlarından saklanan sadece bu mektuplar değildi. Kendisini Lenin'in sadık öğrencisi olarak ilan eden Stalin, başta Lenin olmak üzere parti yönetimiyle "Bakülüler" in arasında yaşanan derin ihtilafların ayrıntılarını açıklamayı da uygun görmemişti. Stalin, böylece, aslında Bakü Komitesi'nin yönetime karşı koyduğu gerçekten devrimci tavrın ve bolşevik harekette iç kriz ve bölünmelerin yaşandığı bir zamanda "Bakülüler" in ve bizzat kendisinin partinin yeniden ayağa kaldırılmasında oynadığı rolün üzerini de örtmüş oluyordu.

1947'de basılan *Kısa Biyografi*'de belirtildiğine göre, "Stalin, söz konusu makale, mektup ve eserlerinde, parti örgütlerinin durumunu cesur bir şekilde eleştirmiş ve partideki krizi aşmak için bir plan önermişti". Bu arada, *Kısa Biyografi*'nin yazarları, elbette ki Stalin'in bilgisi dâhilinde, söz konusu makalelerin ve Bakü Komitesi'nin kararlarının güya Lenin'i desteklediği ve onun rakiplerinin tutumunu kınadığı gibi bir izlenim yaratmışlardı. Ne var ki bu yorum, sonraki dönemde resmi bir politika olarak benimsenen, Stalin'in -Birleşme Kongresi'ndeki toprak sorunuyla ilgili tutumu hariç- daima Lenin'in ardından gittiği biçimindeki dogmadan kaynaklanıyordu. Üstelik bu politik tez, Stalin'in ve Bakü Komitesi'nin 1909-1910'da yaptığı açıklamaların gerçek manasını da tahrif ediyor ve onları önemsizleştiriyordu. Böylece, Stalin'in bu yöndeki konuşma ve açıklamaları karşısında, onun partinin ilk sıralarına kadar yükselmesinin nedenleri de anlaşılamamakta ve bu hususta, araştırmacı, Stalin'i Stalin'e karşı da savunmak zorunda kalmaktadır.

Stalin, parti yönetimine karşı ilk defa *Bakinskiy proletariy* gazetesinin Ağustos 1909'da yayımlanan iki sayısında çıkan "Parti Krizi ve Görevlerimiz" başlıklı makalesiyle meydan okudu. Yazıda, o, partinin bütün kademlerine ve yapısına yönelik radikal bir değişim programı öneriyordu. Stalin makaleye şu açıklamayla başlıyordu:

Partimizin derin bir kriz yaşadığı kimse için sır değildir. Üyelerin partiden ayrılmaları, örgütlerin azalması ve zayıflığı, birbirinden kopuk olması, ortak parti çalışmalarının olmayışı, bütün bunlar, kısaca partinin hasta olduğunu, onun çok ciddi bir kriz geçirdiğini gösteriyor... Devrim krizi nedeniyle partide de kriz baş göstermiştir -örgütler kitlelerle irtibatını kaybetmiş, parti münferit grup ve

örgütlere bölünmüştür... Binlerce üyenin bulunduğu örgütlerde sadece onlarca üye kalmıştır; en iyi durumda olanlarda bile yüz kişiyi ancak bulabilirsiniz. Yüz binleri yönetmek gibi bir durumun ise, sözü bile edilemez.

Stalin, partiden ilk önce "en kararsız ve çıkarıcı" olanların ayrıldıklarından emindi; üstelik bu "kararsızlar"ın çoğu, onun söylediğine göre, aydınlardı:

Devrim geri çekildi, özgürlükler ortadan kalktı ve parti cılızlaşmaya başladı; aydınlara da partiden kaçıışı başladı, derken ardından en fazla tereddüt yaşayan işçiler kaçtılar.

Bu arada, Stalin, "aydınlara kaçışı"nı sadece devrimin yenilgiyle bağlantılı bir hayal kırıklığı ile açıklamıyordu; bu kaçışın bir nedeni de, ona göre, aydınlara, entelektüel açıdan giderek olgunlaşan işçiler karşısında sahip oldukları ayrıcalıklı konumlarını kaybettiklerini görmeleriydi:

Aydınlara kaçışı, partinin olgunlaşması, yani bizzat işçilerin karmaşık bilgiler edinerek "1905 aydınlara"nın kıt bagajını fazlasıyla aşması ölçüsünde hızlanıyordu.

Fakat Stalin, bu olumsuzluklardan dolayı partinin en üst organlarını suçluyor ve -başında Lenin'in bulunduğu- RSDİP MK'ya "sahte merkez" diyordu:

Parti çalışmalarını yönetme görevi... Merkez Komitesi'nin görevidir. Ama bu görev bugün çok kötü yapılmaktadır; bunun sonucunda da yerel örgütler arasında tam bir kopukluk var.

Stalin'in fikrinde, ne MK, ne de onun ender hallerde çağırdığı konferanslar partiyi bütünleştirebilmişti. O, ister bolşevik, isterse de menşevik olsun, partinin merkezi basın organlarının Rusya sosyal-demokrasisinin yekpareliğini sağlayamadıklarını vurguluyordu. Bunun nedeni de, onun fikrinde, bu basın organlarının yurtdışında faaliyet göstermeleriydi:

Rusya gerçeklerinin çok uzağında kalmış yurtdışı basınımızın, dernekler seviyesini çoktan aşmış olan partimizin çalışmalarında birlik sağlamasını beklemek saflık olur.

Çok ilginçtir ki Stalin, yurtdışındaki Merkez Komitesi ile gazete ve dergileri eleştirirken bolşevik-menşevik ayrımı yapmıyordu.

Ortaya çıkan krizi aşmanın yolları üzerine kafa yorarken, Stalin, "tasfiyeciler"i RSDİP'i legal partiye dönüştürme önerilerini kesinlikle reddediyordu. Krizden çıkmanın diğer yolu hakkında ise şöyle yazıyordu:

Diğerleri ise, partinin daha fazla işlevini işçilerin yetkisine bırakmak, böylece kararsız aydınlar zümresinden kurtulmak mümkündür diyorlar. Buna bir itirazımız yoktur; ancak bu da yeterli değildir... Şüphe yok ki partiyi davetsiz misafirlerden kurtarmak, işlev ve görevleri bizzat işçilerin elinde toplamak, birçok yönden partiyi yenilemeye yardımcı olur. Ancak şu da aynı derecede açıktır ki eski yapı, partideki eski çalışma yöntemleri ve yurtdışından yönetim devam ettiği sürece, sadece işlevlerin devredilmesi partiyi kitlelere bağlayamaz ve bir yekparelik oluşturamaz.

Partinin örgüt yapısının ve çalışma metotlarının tekrar gözden geçirilmesini öneren Stalin, partinin öncelikle artık kitlelerden kopması yüzünden çöktüğünü vurguluyor, ne pahasına olursa olsun partinin kitlelerle bağıny yeniden kurmak gerektiğini kaydediyordu. Onun fikrinde, bu bağ, öncelikle kitleleri, halkı ilgilendiren ve rahatsız eden sorunlar temelinde tekrar kurulabilirdi. Görüldüğü kadarıyla Bakü'deki çalışmaların sağladığı deneyimle, o şöyle yaşıyordu:

Haydi, bizim örgütler, genel siyasi çalışmalarla birlikte, bütün bu küçük günlük çatışmalara müdahale etsinler bakalım; haydi, bunları dev sınıf mücadelesine bağlasınlar bakalım; kitlelerin günlük itirazlarını desteklesinler bakalım; partimizin ilkelerini canlı örneklerle sergilesinler bakalım.

Stalin, "kitleleri harekete geçirmek, lanetli ölü noktadan koparmak" için "fabrika işçi komiteleri"ni kullanmayı öneriyordu:

Parti ile onun çevresindekilerin birliğini oluşturacak gerçek kişiler, işte bu fabrika işçi komitelerinin öncü işçileridir. Ancak fabrika komiteleri, yorulmadan işçilerin bütün meselelerine müdahale etmelidir, onların günlük çıkarlarını savunmalıdır, bu çıkarları proleterler sınıfının temel çıkarlarıyla bağdaştırmalıdır. İşte temel görev, bu fabrika işçi komitelerini partinin ana kaleleri yapmaktır... Partinin öteki birimleri, yani en üst örgütleri de, kitlelerin sadece siyasi değil, ekonomik çıkarlarını da savunmaya uygun bir şekilde kurulmalıdır.

O, partinin merkez organlarının, işçilerin kafasını meşgul eden başlıca pratik sorunlarla ilgilenmesi gerektiğinden emindi; bu yüzden de, örgütlenme ve yapılanmada üretim alanına dayanma ilkesinin en geniş şekilde uygulanmasını öneriyordu.

Stalin, aynı zamanda, parti yönetiminde de köklü değişiklikler yapılmasını teklif ediyor, üst kademlere daha fazla işçi alınmasını istiyordu; böylece parti ile işçi hareketleri arasında daha sıkı bağlar kurulacağını düşünüyordu. O, partinin pratik sorunlarını, örgüt-

lenme meselelerini ve hatta yayın alanındaki sıkıntılarını işçilerin katılımıyla çözmekten yanaydı.

Stalin, işçiler arasından, Almanya Sosyal-Demokrat Partisi'nin lideri Bebel gibi yöneticiler çıkacağını, ancak bunun için işçilerin doğrudan partinin yönetimine katılmaya teşvik edilmesi gerektiğini söylüyordu:

Fakat Bebel gibi liderler gökten inmiyorlar, bu tür insanlar pratik çalışma yoluyla yetişiyorlar; bizim hareketin ise, Rus Bebellere, deneyimli ve sağlam işçi önderlere, her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır.

Buradan anlaşılacağı üzere, Stalin, o dönemde RSDİP yönetimi-
mindeki işçi kökenli olmayan önderlerden memnun değildi ve işçilerin yönettiği bazı parti örgütlerini örnek gösteriyordu:

Merkezi Rusya ve Urallar işlerini çoktandır aydınlar olmaksızın yürütüyorlar; buralarda örgütün meselelerini işçiler kendileri hallediyorlar. Sormovo'da, Lugansk'ta (Donetsk Havzası) ve Nikolayev'de işçiler 1908 yılında bildiriler basıyorlardı, hatta illegal gazeteleri bile vardı... Bakü'de, örgüt, işçilerin bütün sorunlarıyla ilgilenmekte ve onların mücadelesinin her aşamasına katılmaktadır; örgüt, işçilerle petrol sanayicileri arasındaki ihtilafların hepsinde önemli roller üstlenmiş ve asla kenarda kalmamıştır. Bunun yanı sıra, toplum içindeki propaganda çalışmalarını da aksatmamıştır ve bu sayededir ki Bakü örgütü, bugüne dek işçi kitleleriyle irtibatını korumuştur.

Stalin, birbirinden kopuk yerel örgütlerin birliği için Rusya genelinde sağlam bir gazete gerektiğini düşünüyordu; ancak bu gazete yurtdışında değil Rusya'da basılmalı ve dağıtılmalıydı. O, parti genelinde bir nevi proleter devrim yapılmasını ve partinin gerçekten işçilerin çıkarlarını savunan bir örgüte dönüştürülmesini önerirken, yalnızca şahsi görüşünü dile getirmiyor, aynı zamanda Bakü Komitesi adına konuşuyordu. 2 Ağustos 1909'da, *Bakinskiy proletariy* gazetesinde, RSDİP Bakü Komitesi'nin, basında Stalin tarafından dile getirilmiş fikirleri desteklediğini ve onayladığını ortaya koyan bir kararı yayımlanmıştı. Kısacası, bu yaklaşımlar, sadece Stalin'in kişisel değerlendirmeleri değildi. Söz konusu gazetenin aynı sayısında, Bakü Komitesi'nin, merkezi bolşevik yayın organı olan *Proletariy*'in redaksiyon kurulunda yaşanan ihtilaflarla ilgili kararı da açıklanmıştı. Stalin ve Bakü Komitesi yöneticilerinin ortak tavrını gösteren bu kararda, *otzovistleri*, *ultimatistleri* ve *bogostroitelstvo* grubunu destekleyen ve gazete redaksiyon kurulunda azınlıkta kalan grubun tutumu kınanıyordu. Bakü Komitesi, redaksiyon kuru-

lundaki azınlık grup çevresinde kümelenmiş söz konusu akımlara karşı acımasız bir fikir mücadelesi verilmesini, partinin en önemli ve güncel görevlerinden biri olarak görüyordu. Komitenin kararında, başta Lenin olmak üzere gazete yönetimindeki çoğunluğun tutumuna açıkça destek veriliyordu.

Öte yandan, kararda ısrarla vurgulanan temel mesele, bolşevik grubunun bütünlüğünü korumaktı ve Bakü Komitesi, redaksiyon kurulundaki azınlığın ihraç edilmesine de kesinlikle karşı çıkıyordu. Belirtmek gerekir ki karşıt görüşlülerin redaksiyon kurulundan ihraç edilmelerine Lenin'in önerisiyle karar verilmişti ve dolayısıyla da, Bakü Komitesi, bu itirazıyla Lenin'in tutumuna karşı çıkmaktaydı. Aldığı kararın son maddesine bakılırsa, Bakü Komitesi, redaksiyon kurulunda yaşanan ihtilaf ve skandalı, tüm Rusya sosyal-demokrat hareketinin daha genel sorunları bağlamında ele alıyordu. Bakü Komitesi, ortaya çıkan anormal durumu düzeltmek için, Rusya genelini kapsayan ve bolşevik grupların hepsinin temsil edileceği bir parti konferansı düzenlenmesini öneriyordu.

Kendinden emin olan Bakü Komitesi, cesur ve serbest duruşunu sürdürerek beş ay sonra yeni bir karar daha aldı. Stalin'in kaleminden çıkan ve "Siyasi Propaganda ve Partide Fiili Bütünleşme" başlığını taşıyan 22 Ocak 1910 tarihli kararın önceki karardan tek farkı, Stalin'in yukarıda söz edilen makalesindeki görüşleri daha kesin bir dille vurgulamasıydı. Burada dikkat çekilen temel mesele kararsızlıktı; zira bundan dolayı "parti, liberallerin düzenli saldırı ve sataşmalarına herhangi bir şekilde karşı koyamıyor ve bu çaresizlik, partinin işçilerin gözünden düşmesine neden oluyor, böyle bir durum ise sosyal-demokrat harekete zarar veriyor, partiyi yok olmanın eşiğine getiriyor"du.

Bakü Komitesi, çok sert bir dille, neredeyse bir ultimatoma verir gibi, şu önlemleri teklif ediyordu: 1) Pratik yönetim merkezinin Rusya'ya taşınması; 2) Rusya'da basılacak ve redaksiyonu söz konusu merkez tarafından yapılacak, yerel örgülerle bağlantılı, ülke çapında bir gazete kurulması; 3) İşçi hareketinin önemli merkezlerinde (Moskova, Petersburg, Ural, Bakü, Donetsk Havzası vb) yerel gazetelerin basılması.

Yani nasıl Lenin, 19. yüzyıl sonunda, yurtdışında, partinin merkezi yayın organı olacak bir gazete öneriyorduysa, şimdi de Bakü Komitesi bizzat Rusya'da bu tür bir gazetenin basılmasını istiyordu. Üstelik komite, partinin merkezi yayını olan *Proletariy* içinde yaşanan skandalı tartışmak için değil, yukarıda belirtilen üç hususu

görüşmek üzere bir genel konferans talep ediyordu. Yine komite tarafından 22 Ocak 1910 tarihinde kabul edilen "Önümüzdeki Parti Konferansındaki Temsiliyet Hakkında" başlıklı ikinci bir kararda da, Bakü Komitesi'nin bu meselelere yönelik pratik yaklaşımı açıklanıyordu. Bu Bakü kararda, parti genel konferansı ile ilgili olarak Leninci *Proletariy* gazetesinin önerileri desteklenmekle birlikte, aynı zamanda şöyle de deniyordu:

Bakü Komitesi'nin fikrince, konferansa, belirlenmiş temsilciler dışında, gerçekten mevcut ve faal olan illegal örgütlerin temsilcileri de katılmalıdır, özellikle de muazzam proleter kitlelerin bulunduğu büyük sanayi merkezlerine öncelik vermek gerekir.

Böylece, konferansta Rusya proletaryasının temsilcisinin yurtdışındaki bolşevik gruplar olduğu iddiası da fiilen boşa çıkmış oluyordu. Bunun yanı sıra, Stalin'in 1907'de yazdığı "Kongreden Mektuplar"ın ruhuna uygun davranan Bakü Komitesi, büyük sanayi kentlerine daha fazla kontenjan ayrılmasında ısrarlıydı ve "legal örgütlerde çalışan grupların özel olarak temsil edilmeleri"ne kesinlikle karşı çıkıyordu, çünkü bunların arasında "tasfiyeci" menşevikler çoğunlukta idi.

Stalin, "Parti Krizi ve Görevlerimiz" makalesinde açıkladığı görüşlerini, Mart 1910'da Bebel'in 70. doğum yıldönümü dolayısıyla kaleme aldığı "Alman İşçilerin Önderi August Bebel" başlıklı bildirisinde daha da ileriye götürüyordu. O, bu bildiride, Bebel'in proleterler arasından çıktığını (sıradan bir tornacı olduğunu) tekrar vurguluyor ve işçilere yukarıdan bakma biçimindeki aydın yaklaşımını ironik bir dille eleştiriyordu. A. Bebel'in faaliyetlerinden bahseden Stalin, onun işçilerle ve sendikal hareketle olan sıkı bağlarının, liberallere karşı tavizsiz tutumunun ve ülkesindeki iktidar çevreleriyle uzlaşma yönündeki eğilimlere karşı mücadelesinin altını defalarca çiziyordu. Stalin, Rusya'nın kendi Bebellerini çıkarmasına ihtiyaç olduğunu belirterek şöyle yazıyordu:

Onun Alman parlamentosunu yıldırımlar gibi altüst eden, küf kokan liberallerin üzerine kamçı gibi inen, imparatorluk hükümetini rezil rüsve eden konuşmaları ve sendikalarda yıllardır yürüttüğü çalışmaları, onun proletaryanın sadık muhafızı niteliğini göstermektedir. O, nerede işçilerin bir mücadelesi varsa orada ortaya çıkıyor, nerede onun proleter enerjisine bir talep varsa orada boy gösteriyordu.

Stalin'in yazdıklarının hepsini Bakü Komitesi üyeleri de onaylıyorlardı. Onun Bakü Bolşevik Komitesi'ndeki rolü ve konumu, aslında birilerine kendi görüşlerini dikte ve empoze etmesine uygun

değildi. Güney Kafkasya bolşevikleri arasında otorite sahibi olsa da, o, "Bakü dönemi"ni, parti üyeleri arasında "çıraklığının yeni bir aşaması" olarak görüyor ve bu yılları anlatırken, işçi kitleleri arasında ve sendikalarda çalışma konusunda deneyimli olan partililerden ders aldığını belirtiyordu. 1926'da, o, öğretmenleri olarak sadece üç öncü işçinin (Vatsek, Saratovets-Yefimov ve Fioletov) adını belirtse de, *Kısa Biyografi*'de bu liste epeyce uzatılmıştı ve "Rüzgârlar Kenti"ndeki bolşevik örgütünün liderlerine dair bir fikir veriyordu: Fioletov, Saratovets (Yefimov), Vatsek, Caparidze, Bokov, Spandaryan, Şaumyan, Hanlar, Mamedov, Azizbekov, Kazi-Memmed, Maligin.

Bu isimlerin bir kısmı 1918'de Bakü Komünü yönetimine girmiş (Şaumyan, Caparidze, Azizbeyov, Fioletov, Maligin) ve daha sonra ünlü "26 komiser" arasında yer almıştır. Bu Bakü Komitesi üyeleri, Bakü'deki bolşevik hareketin öncüleriydiler ve yukarıda sözü edilen komite kararlarını, beğenmemeleri durumunda bir çırpıda geri çevirebilirlerdi. Bu bolşevikler, Bakü'nün yanı sıra diğer kentlerde de etkiliydiler ve Stalin, yazılarında merkeze birtakım önerilerde bulunurken, onların tecrübelerine dayanıyordu. Bu yazılardaki talepler, iktidara can atan bir politika oyuncusunun kibrinden kaynaklanmıyor, partideki durumdan ve yönetimin politikalarından memnun olmayan bolşeviklerin görüşlerini ve tutumunu yansıtıyordu. İlegal çalışan yerel bolşevik örgütleri, Rusya işçilerinin ihtiyaçlarını ve ümitlerini daha iyi biliyorlardı. Yani Bakü Komitesi, parti içindeki, "partinin aydınlardan oluşan misafirleri"nden kopmaya yönelik hareketin başını çekiyor ve kesin bir şekilde, partinin yüzünü soyut tartışmalardan Rusya proletaryasının gerçek ihtiyaçlarına ve işçi hareketinin deneyimlerine dönmesini talep ediyordu. Stalin'in yazılarındaki net ve kesin tavırdan da anlaşıldığı üzere, söz konusu olan, bir zamanlar Lenin'in *İskra* gazetesini kurduğu, bolşevikleri ayrı bir hizip şeklinde örgütlediği ve ardından "yeni tip parti" oluşturduğu sıradaki kadar radikal değişikliklerdi. Bu öneri ve talepler her ne kadar partiyi yaşadığı derin krizden çıkarmaya yönelik olsalar da, Bakü Komitesi ile merkez arasında bu konulardaki ihtilaf ve çekişmelerin büyümesi, partinin Rusya işçi hareketiyle bağlarının tamamen kopmasına, yurtdışındaki aydın gruplarının RSDİP'ten ihraç edilmesine yol açabilirdi.

Bakü Komitesi'nin teklif ve taleplerine, Lenin, gazetede hafif yollu öğütler ve "proleterlerin ilkesiz muhalefeti" tanımlamasıyla cevap verdi. Partide çığ gibi büyüyen bölünmeler, yurtdışındaki grupların illegal örgütlerden kopması ve RSDİP yeraltı örgütlerinin içinde bulunduğu kriz yüzünden, Lenin, çok güçlü olan Bakü bol-

bolşevik örgütüne karşı açık eleştiriler yöneltemedi. Tam tersine, sert eleştirilerden uzak duran Lenin "Bakülüler"le uzlaşma yoluna gitti ve onlardan bazılarını partinin en üst yönetim kademesine almaya karar verdi. Lenin, 1910'dan başlayarak, Bakü Komitesi üyelerinin bazılarıyla, bu arada Stalin ve Orconikidze'yle de, yazışmalarını sürdürdü. 1910'da, Stalin, RSDİP MK yetkilisi olarak atandı, Orconikidze ise 1911'de Longjumeau'daki parti okuluna eğitime gönderildi.

Stalin, Mart 1910'da bir kez daha tutuklanıp Bakü'deki Bayıl Hapishanesi'ne atıldı ve Eylül 1910'a kadar orada kaldı. Bu tarihten sonra Solviçegodsk'a sürgüne gönderildi ve orada, yine sürgün cezasını çeken Bakülü bolşevik yönetici İvan Fioletov'la karşılaştı. Dolayısıyla Stalin'in merkezle yazışmalarında "Bakülüler"ın etkisi hep devam etti. Onun 31 Aralık 1910 tarihinde Solviçegodsk'tan Lenin'e ve RSDİP MK üyelerine gönderdiği mektup, bir taraftan menşeviklere ve "Trotskiyici blok"a karşı mücadelede onun Lenin'i desteklediğini ortaya koymakta, öte yandan, 1909-1910'da yazdığı makalelerde ve Bakü Komitesi kararlarında yer alan sorunların Stalin için hâlâ öncelikli olduğunu göstermekteydi:

Temel mesele, Rusya'daki çalışmaları örgütlemektir... Bence bizim ertelenmesi imkânsız olağan görevimiz, başlıca merkezlerde (Piter, Moskova, Ural, Güney Rusya) ilk başta illegal, yarı legal ve legal çalışmaları bir araya getirecek merkez (Rus) grubunu kurmaktır. Bunun unvanı ne olacaksa olsun, fark etmez; hatta MK Rus Bölümü veya MK Yardımcı Grubu da diyebilirsiniz. Ancak böyle bir grup bize hava ve su gibi gereklidir... Bence parti faaliyeti bu sayede yeniden canlanacaktır.

Stalin ve öteki "Bakülüler"ın kendi görüşlerini inatla savunmaları parti yönetimini etkiledi. 1911'de, Rusya genelinde bir parti konferansı düzenlemek üzere, bir Rusya Organizasyon Komisyonu (ROK) kuruldu. Bakü Komitesi üyelerinden Şaumyan, Spandaryan ve artık Bakü Komitesi üyesi olmayıp Tiflis örgütünü temsil etmekle birlikte tamamen Bakü Komitesi'yle aynı pozisyonda duran Orconikidze, Petersburglu tornacı işçi İ.S. Belostotskiy ve Tiflis bolşevik örgütü üyesi Y.D. Stasova vb ROK üyesi oldular. Böylece ROK, fiilen partinin yeni merkezi olmuştu ve ilginçtir ki ROK, ilk toplantısını 29 Eylül 1911'de Bakü'de düzenledi. Stalin de kuşkusuz bu toplantıya katılmış olmalıydı; çünkü 27 Haziran 1911'de onun Solviçegodsk'taki sürgün süresi dolmuştu. Stalin artık Kafkasya, vilayet merkezleri ve fabrika ve sanayi kentleri dışında her yerde ikamet edebilirdi. 6 Temmuz 1911'de Stalin Vologda'ya yerleşti, fakat burada polis gö-

* Stalin bu blok için "çürümüş ilkesizlik ve Manilov malgaması" diyordu.

zetimi altındaydı. Buradan Lenin'e bir mektup yazarak Petersburg veya Moskova'da çalışmak istediğini bildirdi. 6 Eylül 1911'de Vologda'dan ayrılarak gizlice Petersburg'a taşındı, ancak üç gün sonra, 9 Eylül 1911'de burada yakalandı ve bu kez sürgün olarak, üç yıllığına tekrar Vologda'ya gönderildi. Derken Bakü'de düzenlenen ROK toplantısına katılanlar da polisin hışmına uğradılar ve kentte tutuklamalar yapıldı. Şaumyan da tutuklananların arasındaydı. Zor şartlar yüzünden, ROK, çalışmalarını Tiflis'te devam ettirdi. ROK, bütün parti örgütlerine ve üyelerine, "partiyi yeniden canlandırma, derhal parti konferansına katılacak delegeleri seçme ve yerel bazda sosyal-demokrat hareketi canlandırma" çalışmaları yönünde bir çağrı yaptı. ROK ve onun çalışmaları, yurtdışında bulunan ve yine düzenlenecek konferansa yönelik olarak kurulan Yurtdışı Organizasyon Komisyonu'nun (ZOK) temsil ettiği RSDİP göçmen üyeleri arasında bir tepki ve direnç doğmasına yol açtı. ZOK temsilcileriyle tartışan Orconikidze şöyle yazıyordu:

Eğer Rusya'dan koptuğunuz için artık Rusya'daki çalışmaları desteklemeye imkânımız ve gücünüz kalmamışsa, o halde hiç değilse bize engel olmayınız... Ben, Rusya Organizasyon Komisyonu yetkilisi olarak, bu yurtdışındaki örgüt döküntüsüyle hiçbir ortak yanımın olmadığını belirtiyorum.

ROK'un yaptığı çalışmalar sayesinde, Prag'da RSDİP 6. Konferansı düzenlendi. Üstelik yine ROK yetkililerinin gayretleri, RSDİP örgütlerinin konferansta neredeyse tamamen bolşeviklerce temsil edilmesini de sağlamıştı. Sadece iki menşevik vardı: D.M. Şvartsman ve Y.D. Zevin. Şvartsman menşeviklerin biricik temsilcisi olarak MK üyesi seçildi. Zevin ise Bakü menşeviklerinin temsilcisiydi ve sonraları "26 Bakü Komiseri"nden biri olacaktı. Çarlık emniyet teşkilatı da Prag Konferansı'na "iki temsilci" göndermişti: Merkezi Sanayi Bölgesi'nin delegeleri Malinovskiy ve Romanov gizli polis ajanlarıydı.

Prag Konferansı'ndaki ilk konuşmayı G.K. Orconikidze'nin yapması ve Prag Konferansı'ndan sonra RSDİP MK üyesi seçilen 11 kişiden 3'ünün (Stalin, Spandaryan ve Orconikidze) Bakü Komitesi üyesi olması "Bakülüler"ın artan itibarı ve ağırlığını gösteriyordu. Stalin, seçim yapılmaksızın, gıyaben MK üyesi atanmıştı. Ayrıca "Bakülüler"den ve eylül ayında Bakü'de tutuklanarak sürgüne gönderilmiş olan S.G. Şaumyan da gıyaben MK aday üyesi tayin edilmişti. Deutscher, "Kafkasya grubunun, bolşevik örgütünün dayanağı" olduğunu ve bu bölgenin "sahip olduğu yer ve önemle tamamen orantısız düzeyde bir rol oynamaya başladığı"nu

yazmaktadır. Lakin o dönemin Kafkasya'sı ve Bakü'sü hakkındaki gerçekleri bilmeyen Deutscher'in bu değerlendirmesi bizce oldukça tartışmaya açıktır. Çünkü Bakü, Rusya'da işçi hareketinin kuşkusuz önde gelen merkezlerindendi. Deutscher'in haklı olduğu konu şuydu: Bölgedeki RSDİP üyesi sosyal-demokratların miktarına oranla, "Bakülü" MK üyesi sayısı fazlaydı.

Bakü Komitesi'nin ve Stalin'in, partinin faaliyet merkezinin Rusya'ya nakledilmesi talebini dikkate alan yönetim, 10 üyeden oluşan bir MK Rusya Bürosu kurulmasını kararlaştırdı. Bu üyelerden üçü, yukarıda adı geçen üç "Bakülü"ydü ve üçü de RSDİP MK üyesi olmuştu. MK Rusya Bürosu'na, "Rusya'nın Bebelleri"ni yetiştirme çağrısı doğrultusunda, sanayide çalışan proleter kökenli birtakım üyeler de dâhil edildi: M.İ. Kalinin, İ.S. Belostotskiy, G.İ. Petrovskiy, A.Y. Bedayev, A.S. Kiselyov, R.V. Malinovskiy. Konferans, Rusya'da legal bir günlük siyasi gazete çıkarılması hakkındaki bir kararı da kabul etti.

Böylece, Rusya işçi sınıfının çıkar ve ümitlerini en azami düzeyde ifade eden adamlar parti yönetimine gelmiş oldular; yurtdışında bulunan, ülke ve halktan çoktandır kopmuş olanların konumları ise zayıfladı. Bu, aslında, dünya devrimi önceliği gibi bir hayalden vazgeçilmesi, ilk sosyalist devrimin Rusya işçi sınıfı tarafından ve kendi başına gerçekleştirilmesi ve sosyalizmin Rusya'da kurulması yolundaki ilk adımıdır.

Sonraları Stalin, Prag Konferansı'nın partinin büyümesi ve güçlenmesi sürecindeki önemini özellikle vurgulayacaktı. 1927'de partinin 15. kongresinde konuşurken, o şöyle diyordu:

Bu konferans, partimizin tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır; çünkü bolşeviklerle menşevikler arasında bir sınır çizmiş ve bütün ülkeye yayılmış bolşevik örgütleri tek bir Bolşevik Partisi içinde bir araya getirmiştir.

Stalin'in ölümünden sonra benimsenen resmi tarih tezine göre, 1903 yılı Bolşevik Partisi'nin doğuş tarihi sayılıyordu; oysa *Kısa Biyografi*'de şöyle yazmaktadır:

Prag Konferansı, yeni tip partinin, Leninist partinin, Bolşevik Partisi'nin başlangıcı oldu.

Aslında bu cümledeki "başlangıcı oldu" ifadesi tesadüfen kullanılmamıştı; anlaşıldığı kadarıyla, Stalin, "yeni tip parti kurma" işinin Prag Konferansı'nda bitmediğini düşünüyordu.

29 Şubat 1912'de Stalin sürgün yerinden yine kaçtı ve 1912 Martının başında tekrar Kafkasya'ya döndü. Lenin'in yazdığı "RSDİP Seçim Platformu" bildirgesiyle birlikte bütün ülkede dağıtılan "Parti Uğruna!" bildirgesini burada yazdı. Tiflis'e geldikten sonra, parti örgütlerine yönelik "RSDİP MK 1 Nolu Sirküler Mektubu"nu kaleme aldı. 29 Mart 1912'de, Bakü'deki ilçe örgütlerinin ortak toplantısına katıldı. Burada Prag Konferansı'nın kararları değerlendirildi ve beğeniyle karşılandı. 30 Mart günü, Stalin, *Sotsial-demokrat* gazetesine bu toplantı hakkında bir yazı verdi ve bir gün sonra da Petersburg'a hareket etti. "Bakülüler", RSDİP'in çalışmalarının yönünü Rusya işçilerinin sorunlarına yöneltmek için Bakü dışına çıkmak zorunda kaldılar. Görünen o ki Stalin'in, Solviçegodsk sürgünü sırasında MK yönetimine yaptığı başvuru 1912 başlarında kabul edilmiş ve onun merkezde çalışması uygun görülmüştü. Stalin, başkente giderken, yol üzerinde, Moskova'da Orconikidze'ye uğradı. Kısa süre sonra Petersburg'a varan Stalin, burada, 3. Devlet Duması vekili ve bolşevik grubu lideri, bolşevik *Zvezda* (Yıldız) gazetesinin yayımcısı Nikolay Guryeviç Poletayev'in dairesine yerleşti. *Zvezda* gazetesinde birkaç gün ardı ardına yazıları basıldı; hatta bazı sayılarda birkaç yazısı birden çıktı. 4 Nisan 1912 Lena katliamının ardından kaleme aldığı makaleler, Rusya devrimcileri arasında yaygın olan şu fikir yansıtıyordu: Lena madenlerindeki olaylar, Rusya'yı 1905-1907 Devrimi'nden önceki duruma geri döndürmüştü.

22 Nisan (5 Mayıs) 1912'de *Pravda* gazetesinin ilk sayısı çıktı; bu tarih, sonraları SSCB'de Basın Bayramı olarak kutlanacaktı. Rusya geneline hitap eden bu gazete, Bakü Komitesi ve Stalin tarafından 1909'dan beri dile getirilen nitelikleri taşıyordu. Gazetenin ilk sayısında, Stalin'in "Hedeflerimiz" adlı makalesi imzasız olarak yayımlanmıştı. Bu yazısında o, *Zvezda* ile *Pravda* gazeteleri arasındaki fikir birliğini anlatıyordu. Ancak Stalin yazıda bolşevik sözcüğünü hiç kullanmıyor ve sosyal-demokrat hareket içindeki birlik sorununa vurgu yapıyordu:

Sosyal-demokrasi ve işçiler arasındaki ihtilafların üstünü örtmeye hiç niyetimiz yok. Üstelik güçlü ve hayat dolu bir hareketin ihtilafsız düşünülemezliği kanaatindeyiz; tam görüş birliği ancak mezarlıkta olabilir. Fakat bu, ayrışılın konuların ortaklık sağlanan konulardan daha çok olduğu anlamına gelmiyor... Bu yüzden *Pravda* gazetesi, öncelikle ve en başta proletaryanın sınıf mücadelesinin birliği için çağrı yapacaktır; her ne pahasına olursa olsun, birliği savunacaktır. Düşmanlarımıza karşı ne kadar uzlaşmaz olmalıysak, birbirimizle ilişkilerimizde aynı derecede anlayışlı ol-

* Bildirge 6 bin nüsha olarak çoğaltılmış ve Rusya'nın 18 yerleşiminde dağıtılmıştı.

malıyız. İşçi hareketinin düşmanlarına karşı savaş, hareket içinde barış ve dostça çalışma -işte *Pravda*'nın günlük faaliyetlerindeki sloganı böyle olacaktır.

Stalin, yazısında, 4. Devlet Duması seçimleri öncesinde parti birliğinin önemini kaydediyordu.

Pravda gazetesinin satışa çıktığı gün, Stalin, sokaktayken tutuklandı; konuya ilişkin polis raporu şöyleydi:

Tutuklanırken, Sankt-Petersburg kentinde herhangi bir ikamet adresi olmadığını söyledi. Arama sırasında, Cugaşvili'nin üzerinden hiçbir suç kanıtı çıkmamıştır.

Vologda sürgününden kaçmasından dolayı onu nezarethaneye attılar ve Nisan sonundan Temmuz başına kadar burada tuttular. 2 Temmuz 1912'de, onu, Petersburg'dan, açık gözetim altında kalmak üzere Sibirya'nın Narımsk bölgesine üç yıllık sürgüne gönderdiler.

Stalin'in tutuklanması bir tesadüf değildi; zira ondan 8 gün önce, Petersburg'da, Orconikidze de tutuklanmış, prangaya vurularak Şlisselburg Kalesi'ndeki hapishaneye atılmıştı. Orconikidze, Ekim 1915'e kadar burada kalacak, ardından Yakutya'ya sürülecek ve 1917 Şubat Devrimi'ne kadar orada tutulacaktı. Mayıs 1912'de, üçüncü "Bakülü", MK ve Rusya Bürosu üyesi Spandaryan, Tiflis'te göz atına alındı. Onu Sibirya'ya müebbet sürgüne gönderdiler. Kafkasyalı Spandaryan, sert Sibirya iklimine dayanamayacak, Yenisey bölgesinde sürgündeyken hastalanacak ve Eylül 1916'da da hayatını kaybedecekti. Şunu da hatırlatmak gerekir ki Şaumyan, daha da evvel, 1911'in sonbaharında yakalanmıştı; yani Mayıs 1912 itibariyle, "Bakülü" MK üye ve aday üyelerinin hepsi tutukluydu.

Malinovskiy'in RSDİP MK üyesi olması sayesinde, polis, parti'nin önde gelenleri hakkındaki her türlü bilgiyi elde edebiliyordu. Tutuklama ve takipler ise, seçmeli olarak, tercihe göre yapılıyordu. Malinovskiy ve Romanov'un verdikleri bilgiler, bütün MK ve Rusya Bürosu üyelerinin tutuklanması ile sonuçlanmadı. Öte yandan, Malinovskiy, Badayev ve Petrovskiy 1912 seçim kampanyalarını başarıyla tamamlayarak Duma vekili seçildiler. Hiç şüphe yok ki tutuklanmalar ve en ağır cezalar öncelikle "Bakülüler" in ve onların çevresindekilerin payına düşmüştü. Tiflis'te Orconikidze ile birlikte çalışan RSDİP MK aday üyesi ve ROK üyesi Stasova, yine 1912'de tutuklanmış ve orada "ikamet etmek üzere" Sibirya'ya sürülmüştü. Eylül 1909'dan beri hapiste olan "Bakülü" V.F. Yefimov (Saratovets) ise, Ağustos 1912'de, Moskova'da, Butırsrk Cezaevi'nde yaşamını yitirmişti.

Görüldüğü üzere, polis, "Bakülüler" ve çevresindekileri çok sıkı takip altında tutuyor ve tehlikeli sayıyordu. Malinovskiy, Badayev veya Petrovskiy gibi ajanların Duma vekili olmalarında herhangi bir sorun görmeyen emniyet teşkilatı, Orconikidze, Spandaryan, Şaumyan ve Stalin gibi yöneticileri ise etkisiz hale getirmek istiyordu. Bizce bunun başlıca nedeni, Şaumyan, Stalin, Orconikidze ve diğerlerinin Bakü Komitesi'yle bağlantılı olmaları ve arkalarında çok güçlü bir kitle örgütünün bulunmasıydı.

"Bakülüler"in RSDİP'e getirdikleri yeni devrim ve canlanma dalgası emniyet güçlerini endişeye sevk etmiş ve bu yüzden, polis, Bakü Komitesi üyeleri ve takipçilerini zararsız hale getirmek için ülke çapında harekete geçmişti. Partinin, faaliyet ve yönetim merkezini doğrudan Rusya'ya nakletmesi ve bizzat ülkenin sanayi merkezlerine odaklanması, emniyet teşkilatında büyük bir rahatsızlık yaratmıştı ve doğaldır ki polis, işçilerle parti örgütleri arasındaki yakınlaşmayı engellemek için yeni tedbirlere baş vuruyordu. Yoksa yurtdışında bulunan, işçi kitlesinden kopuk, vaktini teorik kavgalarla geçiren ve devrimci edebiyat üreten aydın grupları devleti pek korkutmuyordu.

"Bakülüler"in etkisiz hale getirilmesiyle birlikte, Lenin'in Rusya işçi hareketiyle bağlantıları da önemli ölçüde zayıfladı. Böylece, sosyal-demokrat harekette, mali açıdan uluslararası güçlere ve öncelikle de Parvus gibilere bağımlı olanların etkisi giderek artmaya başladı. Ağustos 1912'de, Viyana'da, Parvus'un yandaşı Trotskiy'in öncülüğünde, Prag Konferansı'na misilleme olarak, RSDİP içindeki birliği sağlamak için düzenlendiği söylenen yeni bir konferans yapıldı. Konferansa yurtdışında bulunan ve Rusya'daki pratik çalışmalarla ilişkisi olmayan değişik sosyal-demokrat gruplar katıldı (Trotskiyciler, Bund temsilcileri, *tasfiyeciler*, *otzovistler* vb). Ağustos Bloku adıyla bilinen bu hareket, Trotskiy'in, bolşeviklerle menşevikler arasındaki tartışmalarda merkezci RSDİP lideri konumu elde etmeye yönelik yeni bir girişimiydi.

"Bakülüler" tutuklanınca, parti içinde, uluslararası çevrelerle ilişkilere sahip ve Rusya'nın dış düşmanlarınca kullanılmaya açık olan Trotskiy ve yandaşları için fırsat doğmuştu. Rusya güvenlik kurumlarının buna hangi amaçla yol verdikleri gerçekten büyük bir soru işaretidir; çünkü bu gidişat partiyi devlet için daha da tehlikeli bir hale geliyordu. Elbette bu türden başka tuhaflıklar da vardı. Örneğin, Sosyalist-Devrimci (Es-Er) Savaş Örgütü içinde Azef gibi etkili ajanları olduğu halde, grandükler, prensler ve bakanların Es-Er militanlarınca katledilmelerini polis nasıl engelleyemiyordu? Polis

ajanı M. Bagrov'un Kiev'de Başbakan Stolipin'i öldürmesi olayının birçok yönü ve detayı hala karanlıktadır.

Rusya polisinin, Parvus gibi eskiden Rusya uyruklu, şimdi ise bir Alman sosyal-demokrat lideri olan bir kişinin böylesine kolay bir şekilde Rusya'ya girip çıkmasına, hükümete karşı gazeteler çıkarmasına nasıl izin verdiği anlaşılmazdır; zira -oysa- tam o sırada, Rusya sosyal-demokratları bin bir eziyetle sınırı geçmek ve kendi vatanlarında illegal şartlarda çalışmak zorundaydılar. Nasıl olmuştu da çarlık polis teşkilatı, 1905'te, iki ay boyunca, Petersburg Sovyeti liderlerinden biri olan Yanovskiy'in, sürgün yerinden kaçtığı için aranan Bronşteyn olduğunu anlayamamıştı? Oysa aynı polis, 1912'de, Prag Konferansı'ndan sonra RSDİP(b) yönetim organlarına seçilen ve atanan bütün "Bakülüler"i kısa sürede tespit etmiş ve tutuklamıştı. 1917 başlarında gerçekleşen, uluslararası çevreler ve düşman güç odaklarının da karıştığı, çarlık rejimini son derece hızlı bir biçimde silip süpüren siyasi ve askeri komploları, güvenlik mercileri nasıl olmuştu da fark edememişti? Bütün bu gelişmeler, sanki o zamanki Rusya güvenlik teşkilatı ve polisinin çarlık rejimine ve çara sadık olmadığı yönünde bir izlenim yaratmaktadır; bazı dış güçler ve yabancı devletler de böylesi bir durumdan yararlanmış olabilirlerdi. Şunu da belirtmek gerekir ki bu tür muammalar, herhalde her zaman düz bir mantıkla açıklanamaz.

Stalin'e gelince, o, o sırada "Bakülüler"i kendisine en yakın fikir ortakları olarak görüyordu. İşçilerin somut zorluklarını iyi bilen bu devrimciler, Bakü kentinin enternasyonal ortamında, dar milli, dinsel ve etnik çıkar tartışmalarının üzerine çıkabilmişlerdi; oysa onlar, aynı zamanda, Azerilerin, Ermenilerin ve Rusların arasında çalıştıkları için, milli ve dini faktörleri de dikkate almak zorundaydılar. "Bakülüler"in Bolşevik Partisi'ni bütünleştiren etkin bir güç oluşturmaları, Stalin'in parti içinde yükselmesini kolaylaştırmıştı. O bunu hiçbir zaman unutmamış, Bakü Komitesi ile birlikte çalıştığı dönem onun zihnine hiç silinmemecesine kazanmıştır. Tutuklamalar ve cezalar sonucunda, 1912 baharında, RSDİP yönetiminde "Bakülü" kalmamıştı, ancak Stalin, artık, parti içinde kendini kanıtlamış ve tanınmış bir yöneticiydi.

19. Bölüm

Diploma Tezi

1912 sonbaharında, Stalin, yeniden sürgün yerinden kaçtı ve 12 gün içinde Narımsk'tan Petersburg'a ulaşmayı başardı. Başkan- te vardığında seçim kampanyası doruktaydı. Stalin, MK ve Rusya Bürosu üyesi olarak, Bolşeviklerin seçim kampanyasını yönetmeye başladı. 4 Ekim 1912'de, Petersburg Komitesi Yürütme Kurulu'nun toplantısını yönetti. Partililerin bir araya gelerek bolşeviklerin seçimlerdeki taktiklerini görüştükleri toplantıda, Petersburg'un büyük sanayi tesisleri ve fabrikalarında yetkili temsilciler seçilmesinin yasaklanmasını protesto etmek üzere bir günlük grev kararı alındı.. Toplantı yeri, işçi V. Savinov'un Narva Sınır Karakolu'nun ötesindeki eviydi. Bu ev, S. Semanov ve V. Kardaşov'un kitabında da geçmektedir. Stalin, toplantıya katılanlara "Yoldaş Vasilyev" olarak tanıtılmıştı. Sonraları Savinov şunları hatırlıyacaktı:

Onun konuşmasının sadeliği, netliği ve açıklığı bizi esir almıştı... Stalin, aday konusunda ilk duygulara ve anlık ruh haline göre karar verilemeyeceğini, adaylık meselesinin sağduyu ve ciddiyetle ele alınması gerektiğini söylüyordu. Ve eğer partinin Petersburg'daki en üst organı olan Petersburg Komitesi artık belirli bir kişiyi, müstakbel bir Duma vekili olarak tespit etmişse, o zaman bu aday her şekilde desteklenmeli ve onun kazanması sağlanmalıdır diyordu.

Stalin geceyi Savinov'un evinde geçirmiş, ancak hiç uyumamış ve sabaha kadar masadan kalkmayarak "Petersburg İşçilerinin Kendi İşçi Vekillerinden İstekleri" başlıklı yazıyı kaleme almıştı. O, bu yazısında, Rusya'yı çok büyük, hatta 1905 Devrimi'nden de büyük kitlesel hareketlerin beklediğini kaydediyordu. Bu "istekler listesi" 17 Ekim'de Petersburg *guberniyası* (vilayet) işçiler kontenjan grubunun yetkililer kongresinde kabul edildi. Bu belge Lenin'e de gönderildi ve 5 Kasım'da *Sotsial-demokrat* gazetesinde basıldı. Ekim 1912'de, *Pravda* gazetesinde, Stalin'in, seçim kampanyasında yer alan konularla ilgili üç makalesi çıktı.

Sonraki tarihsel süreç açısından bakıldığında ilginç olan şudur ki bu makalelerden birinde, Stalin'in -kişi ismi verilmeden eleştirilen "tasfiyeciler" dışında- bizzat eleştirdiği tek kişi Trotskiy'di. Stalin, onu, karşıt gruplar arasında "merkezci" bir rol üstlenmeye çalıştığı için, 1907'den beri defalarca hedef almıştı:

Trotskiy... parti yanlılarını da karşıtlarını da bir tutuyor, herkesi bir torbaya doldurarak karıştırıyor, ak-kara demiyor. Ve doğaldır ki asla bir birlik sağlayamıyor, beş yıldır o, bu çocukça vaazlarla, birlikten uzak durumu idare ediyor ve sonunda artık iki gazetemiz, iki platformumuz ve iki konferansımız olmasını da başarmış bulunuyor. Tasfiyecilerin işçi demokrasisi ile zerre kadar ilişkisi yoktur! Trotskiy fantastik birlik vaiziyken giderek tasfiyecilerin yedieminine, tasfiyecilerin yararına çalışan bir elemana dönüşmektedir... Bu, bir birlik faaliyeti değildir, komedyene yakışan bir oyundur.

Seçimlerde Devlet Duması'na 8 menşevik girdi; bunlardan ikisi Gürcüydü ve Tiflis ve Batum-Kars *oblastı*nı (eyaletini) temsil ediyorlardı. Seçilen 6 bolşevik vardı ve Malinovskiy de seçilen bolşevik vekiller arasındaydı. 1912 Ekiminin sonunda, Stalin, gizlice Moskova'yı ziyaret ederek seçilmiş bolşevik vekillerle görüştü.

Stalin, Kasım başında, Lenin'in daveti üzerine Krakov'a giderek RSDİP MK üyelerinin değerlendirme toplantısına katıldı. Petrovskiy ile Malinovskiy'in Duma vekili seçilmelerinden ve Belostotskiy ile Goloşekin'in 1912 sonunda tutuklanmalarından sonra, o, şimdi artık Rusya'da illegal şartlarda çalışan tek MK üyesiydi. Krakov toplantısında alınan bir kararla, Stalin'e, Devlet Duması'ndaki bolşevik grubunun faaliyetlerini yönetme görevi verildi. Aralık 1912-Ocak 1913'te, yine Krakov'da, Lenin'in başkanlığında, Stalin'in, Duma grubu üyelerinin ve illegal faaliyet yürüten bazı parti kadrolarının katıldığı bir başka değerlendirme toplantısı daha düzenlendi.

Açıkça görülüyor ki Stalin, 1912 başlarından itibaren partinin liderlerinden biri konumundaydı. Aynı zamanda da "Bakülüler" in merkezi anlamda tek temsilcisiydi ve yurtdışındaki diğer MK üyelerince desteklenmesi kolay değildi. Lenin, Zinovyev, Kamenev ve diğerleri için Bakü, sadece Rusya İmparatorluğu'nun bir taşra kentiydi. Onlara göre, Bakü'deki işçi hareketinin ve sosyopolitik deneyimin sosyal-demokrat düşünceye ve işçi hareketleri teorisine önemli bir katkısı olamazdı. Lenin'in Stalin'e karşı saygısı büyüktü ve yazışmalarında ona "harika Gürcü" diyordu; ancak yine aynı ifadeye başka bir açıdan bakıldığında, Lenin'in gözünde o, biraz da, Rusya'nın bir taşra bölgesinden çıkmış, bir etnik azınlık grubunun

temsilcisiydi. Lenin partinin diğer yöneticilerinin etnik veya milli kimliğini hiçbir zaman vurgulamazdı; bu yüzden de onun, örneğin Zinovyev, Kamenev veya Sverdlov'a "harika Yahudi" diye hitap etmesi neredeyse imkânsız gibiydi.

Lenin'i, Stalin'in deneyimi ve Bakü Komitesi'nin sendikal çalışmalarından daha çok, onun Bakü gibi çokuluslu ve etnik açıdan karmaşık bir ortamda başarı kaydetmesi etkilemişti. Gorkiy'e yazdığı bir mektupta, o, Stalin'le ilgili olarak, öncelikle "Kafkasya'da Gürcü+Ermeni+Tatar (Azeri)+Rus sosyal-demokratların *on yıldan fazla birlikte tek bir sosyal-demokrat örgütte çalıştıkları*"nı hatırlatıyordu. 1905-1907 Devrimi Rusya'da milli meselenin çok önemli olduğunu ortaya koyduğu için, Lenin, Stalin'e, bu konuda teorik bir makale yazmasını önerdi. O dönemin Marksist literatüründe, milli sorun, Avusturya sosyalistlerince ayrıntılı bir şekilde irdelenmişti. Ne var ki bu araştırmalar, genellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki milli sorunları yansıtıyordu.

1913'e kadar Stalin milli meseleyle pek uğraşmamıştı ve 1904 sonbaharında Gürcüce olarak kaleme aldığı "Sosyal-Demokrasi Milli Meselede Nasıl Düşünüyor?" başlıklı makalesi, onun bu konudaki biricik yazısıydı. Lenin gibi, ona göre de, milli mesele Rusya devrimi açısından temel bir sorun değildi. Stalin şöyle yazmıştı:

Rusya'da ilerleme ve kalkınmanın kaderini milli mesele değil, top-
rak meselesi çözecektir. Milli mesele onunla bağlantılıdır.

Sonuçta Stalin, Lenin'in önerisini kabul etti; çünkü bu sorunun teorik gerekçelerini ortaya koymak ve onu Marksistlerin "Bütün ülkelerin proleterleri birleşiniz!" şeklindeki ana sloganıyla uzlaştırmak, görüldüğü kadarıyla, Lenin gibi onun için de önemli bir husustu.

Stalin, Krakov'dan Viyana'ya geçti; ancak bütün gayret ve çabalarına rağmen yeterli derecede Almanca öğrenememişti ve özellikle Avusturyalı sosyalistlerin yazdıklarını okumak için yardıma ihtiyacı vardı. O sırada Viyana'da oturan Rusyalı genç bolşevik N.İ. Bukharin, Stalin'e dil konusunda yardımcı oldu. O zamanlar Avusturya-Macaristan'ın başkentinde, sonraları yolları Stalin'le kesişecek olan başka birçok insan daha vardı. Bunlardan biri de Trotskiy'di. Trotskiy, daha sonra hatıralarında, 1913 başlarında Viyana'da Stalin'le tesadüfen karşılaştığını yazacaktı. İlginçtir ki o sırada, yarım saatlik yürüme mesafesindeki fakirler yatakhaneğinde de Hitler kalıyordu. Anılarına bakılırsa, müstakbel Führer, o yıllarda otellerde

halı çırpıyor ve Avusturya-Macaristan başkentine uğrayan yabancı-lardan ölesiye nefret ediyordu.

Stalin, 4,5 forma hacmindeki *Marksizm ve Milli Mesele* adlı eserini bir ay içinde tamamladı. Söz konusu çalışma, neredeyse otuz yılı aşkın bir süre, SSCB'de, milli meseleler konusundaki her türlü söylem ve fikrin teorik temelini oluşturacaktı; çünkü Marx, Engels ve Lenin'in, milli sorunu detaylı bir şekilde ele alan herhangi bir eserleri yoktu. Milli mesele, Marksizm için rahatsız ediciydi. Sosyalizm teorisini yaratanlar, defalarca milli mezalime karşı seslerini yükseltse ve değişik ülkelerdeki milli özgürlük mücadelelerini destekleseler de, proletaryanın vatanı olmadığı görüşünden hareket ediyorlardı. Milli faktör, dünya proletaryasının bütünleşmesine, bütün ülkelerin proleterlerinin kendi sınıf çıkarlarının ortak olduğunu kavramalarına sadece engel olan, arkaik bir yüküttü; onlara göre, sınıf çıkarları, işçilerin milli kimliğinin üzerindeydi.

Bu yüzden Stalin, eserinde, Marksizmin kurucularının bu konuya ilişkin temel ilkelerini tartışmaya açmıyor, milli meseleyi, proletaryanın mücadelesine yardımcı olacak yönleriyle ele alıyordu. Onun temel aldığı husus, *"milli meselenin çözümü için işçilerin enternasyonal birliği ilkesi"*ydi:

İşçiler öncelikle tek bir sınıf ailesinin üyeleridirler, tek bir sosyalizm ordusunun üyeleridirler... Bu nedenle, enternasyonalist örgüt tipi, yoldaşlık duygularının okuludur, enternasyonalizm yönünde en büyük propagandadır.

Stalin'in yazdığına göre, 1905-1907 devriminden sonra devrimciler "milli dairelerine dağılmaya" başlamış, böylece Rusya sosyal-demokratları, milli meselenin çok önemli olduğunu kavramışlardı. Stalin, proletaryanın gelişmesi için milli özgünlüğün önemini itiraf ediyor ve eserinde şöyle diyordu:

Eğer toplantılarda ve konferanslarda ana dilini kullanmasına izin verilmiyorsa, okulları kapatılıyorsa, Tatar (Azeri) veya Yahudi işçinin tam bir manevi gelişmesinden bahsedemeyiz.

Stalin'in fikrinde, eğer sosyal-demokratlar değişik halkların milli çıkarlarını savunmazlarsa, onları, burjuvazi kendi peşinden götürecekti. Bazı ülkeler ve bölgelerdeki milli özgürlük mücadelelerinin önderleri, yerli feodal çevreler de olabilirdi. Bu yüzden Stalin şu retorik soruları soruyordu:

Sosyal-demokrasi, milli meselenin çözümü için beylerin ve mollaların kitleleri peşlerinden götürmelerine ilgisiz kalabilir mi? Sos-

yal-demokrasi bu sürece müdahale ederek ulusun iradesini belirli bir oranda etkileyemez mi?

Fakat bu tür soruların cevabını bulmak için, Stalin'e, sadece Güney Kafkasya ile sınırlı kalan kendi devrimci tecrübesi yetmiyordu. Stalin'in "devrimci çıraklık" döneminde yazdığı bu en hacimli teorik eserinde, onun diğer yazarların eserlerini değerlendirirken kendisinin kullandığı katı kriterlerle bakarsak, birçok "yanlış hüküm ve sonuç" da söz konusuydu.

Örneğin "Kuzey Amerikalıların İngiltere'den çıktıkları"nı iddia ederken, Stalin, Kuzey Amerika'ya Britanya'nın İskoçya, Galler, İrlanda gibi yerlerinden, ayrıca Hollanda, Fransa, İsveç ve başka Avrupa ülkelerinden çok sayıda göçmen yerleştiğini göz ardı ediyordu. Onun güya "18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında Kuzey Amerika'ya Yeni İngiltere" dendiği, "Norveçli ve Danimarkalıların aynı dili" konuştukları yolundaki ifadeleri de açıkça hatalıydı. Yine onun öne sürdüğü, milli meselenin ABD'de, İsviçre'de olduğu gibi, başarılı bir şekilde çözümlendiği hakkındaki tez de kuşkuluydu.

Stalin'in eserindeki bazı yanlışlar, onun kurduğu hatalı şemalardan kaynaklanıyordu. Örneğin ona göre, Avrupa'nın batısında ulus devletler, doğusunda ise "henüz tasfiye edilmemiş feodalizm koşullarında... çokuluslu devletler, birkaç halk ve ulustan oluşan devletler" kurulmuştu. Stalin "Avusturya- Macaristan, Rusya böyledir" diyerek devam ediyordu. Oysa mesela İspanya'da birkaç ulus ve etnik grup vardı (Kastilyalılar, Katalanlar, Basklar vb). Büyük Britanya'da İngilizlerin yanı sıra İskoçyalılar, İrlandalılar ve Galliler de köklü uluslardı. Belçika'da Valonlar ve Flamanlar vardı. İsveç Krallığı ta 20. yüzyıl başlarına değin çokulusluydu (İsveçliler, Finler, Norveçliler). Hollanda, Almanya ve Fransa 1913'e kadar birçok etnik ve dini grubu barındıran karmaşık yapıli ülkelerdi (Frizler, Bretonlar, Korsikalılar, Sırplar, Lehler vb).

Stalin, eserinde, kendi kurduğu şemaya bile uymayan örnekler de veriyordu. O, ulusun varlığı için "ortak dil" in zorunlu özelliklerden biri olduğunu söyleyerek, İsviçreli ve Belçikalı uluslarının varlığını şüpheli hale getiriyordu. Stalin, "gecikmiş uluslar ve halklar" a ve bunların "üstün kültür" mecrasına çekilmelerine yönelik, o dönemde çok yaygın olan kuşkuili tezlerin etkisinde kalmıştı. O, çalışmasında, Rusya'nın devrimci aydınları arasında dolaşan "Rusya bir yarı Asya ülkesidir" sözünü tekrarlayarak hataya düşüyordu. Bu görüş doğru kabul edilirse, Polonyalılar 19. yüzyıl boyunca çarlık

rejimine karşı isyan ederken haklıydılar, çünkü bu, "üstün kültürün, onu ezen aşağı kültürden kurtuluşu"ydı.

Stalin, "kendi" milli topraklarından kopmuş insanların arasındaki milli bağların ne denli kuvvetli olduğunu da o sırada tam anlayamamıştı ve dolayısıyla onun, farklı ülkelere dağılmış bir ulusun değişik gruplarını bir araya getirmenin imkânsız olduğuna dair katı tezi de hatalıydı. Stalin'in kanısınca, "örneğin Baltık bölgesi ve Güney Kafkasya Almanlarını bir ulus haline getirmek mümkün değil"di. Ne var ki sonraki dönemlerde Almanların bütünleşmesi devam edecek, "Büyük Almanya" fikri 1933-1945 arasındaki Hitler propagandası sayesinde dünyaya dağılmış Almanlar arasında ciddi bir karşılık bulacak (Folksdeutsche), 1939-1940'ta Baltık bölgesindeki Almanlar Almanya'ya göç edecek, yine SSCB dağılınca ülkemizin birçok bölgesinde oturan Alman azınlık Almanya'ya dönecek, yani Stalin'in savunduğu tezin tersi gerçekleşecekti.

Eserinde birçok defa "Yahudi konusu"na değinen Stalin, "birbirinden tamamen kopmuş, değişik ve farklı topraklarda oturan ve farklı dillerde konuşan Gürcistan, Dağıstan, Rusya ve Amerika Yahudileri arasında kader birliği ve milli bağlar"ın olmadığını yazıyor, bu Yahudi gruplarının "barış zamanında da, savaş zamanında da hiçbir şekilde ortak hareket etmeyecekleri"ni iddia ediyordu. Ancak Yahudilerin değişik ülkelere kitleler halinde Filistin'e, ardından dea yeni kurulan İsrail devletine göç etmeleri, Yahudilerin 2. Dünya Savaşı sırasında Üçüncü Reich içindeki acımasız antisemitizm uygulamalarına karşı sergiledikleri dayanışma, yani 20. yüzyıldaki birçok gelişme, Stalin'in bu kesin iddiasını tekdüz ediyordu.

Fakat istisna sayılabilecek bu tür hatalarına ve bazı yanlış tezlerine rağmen, Stalin, temel konuda, yani Avusturyalı sosyalistlerin milli sorunun çözümü için her derde deva olarak önerdikleri "kültürel milli özerklik" fikrinin eleştirisinde haklıydı. Bu fikri, Rusya'da "Bund" partisi ve Gürcistan menşevikleri destekliyordu. Stalin, birincisi, "kültürel milli özerklik" fikrini savunanların Avusturya-Macaristan ile Rusya arasındaki farkları tamamen göz ardı ettiklerini haklı olarak vurguluyordu. Ona göre, Avusturyalı sosyalistlerin bu tezine sarılıp onu kullanmaya çalışan "Bund" ve Gürcistan menşevikleri başarısızlığa mahkûmdular; çünkü bu iki imparatorlukta milli meselenin yeri ve önemi çok farklıydı. İkincisi, Stalin'in yine haklı olarak vurguladığı gibi, "kültürel milli özerklik" sloganı işçi hareketine sadece bölünme getiriyordu, çünkü onu "milliyetçiliğe itiyor"du.

Stalin, söz konusu eserinde, Avusturya sosyal-demokrat hareketi içinde, milli faktöre dayalı ayrımlıklar sonucunda ortaya çıkan bölünmenin, imparatorluk genelinde işçi hareketlerini de etkilediğine dikkat çekiyordu. Sonraları, bu milliyetçilik basili, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun harabeleri ve enkazı üzerinde kurulan yeni devletlerde de kendini gösterecek, mesela 1918-1938 arasında milliyetçi didişmelerle perişan olan Çekoslovakya bunun açık bir örneği olacaktır.

Üçüncüsü, Stalin doğru olarak şunu belirtiyordu:

... milli meselenin çözümü için kültürel milli özerklik, tek taraflı ve yarım yamalak bir tedbirdir.

Gerçekten de, daha sonraki gelişmeler, Stalin'in 'kültürel milli özerkliğin yapmacık ve etkisiz' olduğuna ilişkin iddiasını haklı çıkardı. "Kültürel milli özerklik", Avusturya-Macaristan'da veya başka bir ülkede, etkili ve işlevsel bir milli örgütlenme olamadı.

"Kültürel milli otonomi" fikrinin babası olan Otto Bauer şöyle diyordu:

... ulus, kader birliği zemininde, ortak bir karakterle bütünleşmiş insan topluluğudur.

Buna karşın Stalin, ulusu dört özellikten, ortak dil, ortak toprak, ortak ekonomik yaşam ve ortak kültürden meydana gelen ortak psikolojik yapı olarak tarif ediyor ve şunu ekliyordu:

Ancak bütün bu özelliklerin bir arada var olması, ulusu meydana getirir.

Stalin, ayrılmak ve kendi bağımsız devletini kurmak dâhil, ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkını desteklese de, milli self-determinasyonun birçok şekli olduğunu da belirtiyor ("özerklik, federasyon mu, ayrılma mı?"), bu arada milli sorunun çözümünün somut duruma bağlı olduğunu vurguluyordu:

Herhangi bir ulusun iktisadi, siyasi ve kültürel durumu, bu ulusun nasıl yapılanacağını, onun müstakbel anayasasının nasıl şekilleneceğini belirleyen tek anahtardır.

Stalin teorik şemalardan pratik sorunlara geçerek her ulus için ayrı bir yaklaşımdan söz ediyor ve genelde, Rusya şartlarında, milli meselenin çözümü için "eyalet özerkliği"ni en makul yol olarak görüyordu:

Muhtemelen meselede, her bir ulus için özel bir çözüm gerekecektir. Eğer diyalektik yaklaşımın özellikle zorunlu olduğu bir

konu aranıyorsa, işte bu konu milli meseledir... Eyalet özerkliği- nin avantajı öncelikle şudur: Bu durumda, topraksız bir yapıntı değil, belirli bir toprak parçası üzerinde oturan, belirli bir nüfus muhatap alınacaktır... Bu özerklik, insanları uluslara göre ayır- maz, milli ayrılık duvarlarını pekiştirmez, aksine bu duvarları yıkar ve farklı bir ayrılmaya, sınıfsal ayrılmaya yol açmak üzere nüfusu bütünleştirir. Son olarak, bu özerklik, merkezin kararlarını beklemeden, eyaletin doğal servetlerini en iyi şekilde kullanma ve üretim güçlerini geliştirme imkânı sağlar...

Ulusların toprak bazında bağımsızlık veya özerklik hakkını savunurken, Stalin, etnik, milli veya dini azınlığın özgün kültürel gelişme hakkını da inkâr etmiyordu. Lakin o, "özgün kültür"ü ya- şatma adına sert ve acımasız geleneklerin sürdürülmesine de ke- sinlikle karşıydı. Stalin, bu doğrultuda, "halkların milli özelliklerini korumaları ve geliştirmeleri"ne özen gösterilmesi gerektiğini belir- ten Avusturyalı sosyal-demokratların programını sert bir dille eleş- tiriyor, neredeyse öfkeyle şöyle yazıyordu:

Güney Kafkasya Tatarları arasındaki, insanların kendine Şah- sey-Vahsey (Muharrem ayında, yas zamanı "Şah Hüseyin! Vah Hüseyin!" nidalarıyla sergilenen çilecilik) diye işkence etmesi gibi bir "milli geleneği koruma"yı düşünebiliyor musunuz? Gürcüle- rin "kan davası" gibi intikamcı bir "milli geleneğini geliştirme"yi düşünebiliyor musunuz?

Stalin, yeni kurulacak milli özerk eyaletlerin de aynı zamanda kendi milli, etnik vb azınlıkları olabileceğini kaydederek, bunların haklarını sağlama almak için "tam demokratikleşme" öneriyor, mil- li meselenin böyle bir sistemle çözümü için zorunlu husus olarak, "her yönüyle (dil, eğitim vb) milli hakların eşitliği"ni öngörüyordu:

Ülkenin tam demokratikleşmesi temelinde kabul edilen ve her tür- lü milli ayrıcalığı yasaklayan, milli azınlıkların haklarını herhangi bir şekilde sınırlayan veya onları mağdur eden uygulamaları kal- dıran genel bir devlet yasası gereklidir.

Stalin, sonraki dönemde de bu görüşünü değiştirmeyecekti. 1929'da yazdığı "Milli Mesele ve Leninizm (Meşkov, Kovalçuk ve Diğer Yoldaşlara Cevap)" başlıklı makalesinde, şunu kaydediyor- du:

Uluslar ve ulusal diller oldukça dayanıklı ve kalıcıdır, asimilas- yona karşı devasa bir direniş gücüne sahiptirler.

Bu arada Stalin, Gürcistan'ın tarihi tecrübesine de gönderme yapıyordu:

Fars ve Türk asimilasyoncular, yüzlerce yıl boyunca, Ermeni ve Gürcü uluslarını bölüp parçalamış, onlara çile çekirmiş ve onların kökünü kazımaya çalışmışlardır; ancak bu ulusları yok etmek bir yana, aksine duruma boyun eğip çekilmek zorunda kalmışlardır.

Eski bir ulusun temsilcisi olarak Stalin'in kabul ettiği görüş, dünya kültür değerlerinin benimsenmesinin, doyurucu ve tam bir çağdaş yaşamın sürdürülebilmesinin ancak milli kültür sayesinde mümkün olabileceğiydi. Stalin "asimilasyoncular"a karşıydı ve milli kültür mirasına nihilist bir şekilde yaklaşanları eleştiriyordu. 1929'da o şöyle yazıyordu:

Yukarıdan fermanlarla, zoraki yollarla ulusları kaynaştırma gayreti, emperyalistlerin yararına çalışmaktır, ulusları kurtarma davasını yok etmektir, halkların kardeşliğini ve işbirliğini sağlama mücadelesini gömmektir.

1925'te, Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi öğrencilerinin karşısında konuşurken, Stalin, Kautsky'nin "sosyalizm döneminde bütün diğer dillerin ölmesi suretiyle tek bir dünya dilinin oluşturulması" hakkındaki sözlerini şöyle eleştiriyordu:

Ben bu teoriye pek inanmıyorum... En azından deneyim, bu teoriyi doğrulamamış, yanlışlamıştır. Şimdiye kadar, sosyalist devrim, dillerin sayısını azaltmamış, aksine çoğaltmıştır; çünkü devrim, insanlığın en derin katmanlarını silkeleyip sökerek ve politika arenasına çıkararak, daha önce bilinmeyen veya az bilinen mili grupları ve halkları yeni hayata dâhil etmektedir.

Daha sonraki yıllarda, SSCB halklarının geleceği ve gelişmesi hakkında fikir yürütürken, Stalin, Meşkov'a cevabında şöyle yazıyordu:

Biz ülkemizde bir kültür devriminin zorunluluğundan bahsediyoruz... Bunun için, ülkenin her köşesinde anadilde eğitim veren geniş bir okullar ağı gereklidir ve bunlara anadili bilen öğretmen kadroları sağlanmalıdır. Bunun için, bütün yönetim düzenini, parti kademelerinden sendikalara, devlet ve ekonomi kurumlarına kadar bütün kuruluşları millileştirmek, yani milli yapmak lazımdır. Bunun için, anadilde basın, tiyatro, sinema ve başka kültür kurumları kurulmalıdır. Soruyorlar: Neden anadilde? Çünkü milyonlarca insan, kültürel, politik ve ekonomik kalkınma ve gelişme mücadelesinde sadece anadili, milli dili sayesinde başarılı olabilir.

Stalin, "milli farklılıkların yok oluşu ve ulusların kaynaşması sürecinin, tek ülkede sosyalist devrimden sonra değil, bütün dünya çapında proletarya diktatörlüğü kurulduktan sonra" başlayacağını

vurguluyordu. 1950'de yazdığı *Dilbilgisine Marksist Bakış Hakkında* adlı eserinde, o şunu açıklıyordu:

Mevcut bir dilin yok olması ve yeni bir milli dilin yaratılması için... yüzyıllar gereklidir... Dillerin çaprazlaşması yüzlerce yıl devam eden uzun bir süreçtir.

Milli faktörü dikkate alına zorunluluğundan hareket eden ve kesin bir şekilde milli kültürlerin geliştirilmesinden yana olan Stalin, bu politikanın halklar arasında birlik ve kardeşliğe yol açacağına inanıyordu. Görünen o ki Trotskiy'in, onun *Marksizm ve Milli Mesele* eseri üzerinde Lenin'in esaslı bir redaksiyon yaptığı hakkındaki iddiasını R. Tucker ve A. Ulam işte bu yüzden kabul etmemiş ve kitabın yazarının Stalin olduğunu kaydetmişlerdir. Ayrıca bu yazarlar, haklı olarak şu hususa dikkat çekmişlerdir: Lenin'in "Ulusların Kendi Kaderini Belirleme Hakkına Dair" adlı makalesinde ulusların ayrılma ve kendi bağımsız devletini kurma hakkı vurgulanırken, Stalin'in eserinde, böyle bir hak hatırlatılsa da, temel olarak, tek devlet çatısı altında yer alacak ulusların kalkınma ve gelişme sorunu üzerinde duruluyordu. Stalin, değişik ulusların ve farklı kültürlerin temsilcilerinin aynı parti çatısı altında bulunmalarının önemini vurguluyor ve geleceğin Rusya'sında eşit haklara sahip halkların birliğini savunuyordu. Meselede vurgu yaptıkları noktalar farklı olsa da, Lenin, Stalin'in bu "diploma tezi"nden çok memnun kalmıştı. Bu eserle birlikte, parti yönetimi Stalin'i milli mesele konusunda bir uzman olarak kabul etmiş oldu. Şu da önemlidir ki Stalin'in Viyana'da kaleme aldığı diğer çalışmalar gibi bu eser de yeni bir mahlasla imzalanmıştı: K. Stalin. Tam anlamıyla ilk teorik eserini yazdıktan sonra, o, sanki bunu yeni bir aşama olarak görmüş ve bu durumu da, yeni bir mahlasla tescil etmişti.

20. Bölüm

Ayılar Diyarının Efsane ve Rivayetleri

Viyana'daki işini tamamlayan Stalin, 1913 Şubatının ortalarında Petersburg'a döndü ve 26 Şubat 1913'te, *Pravda* gazetesinde, onun Devlet Duması'nda yer alan bolşevik ve menşevik vekiller arasındaki bölünmeden bahseden "Sosyal-Demokrat Grubundaki Durum" başlıklı yazısı çıktı. Ne var ki makalenin yazarı, yazısının yayımlanmasından üç gün önce tutuklanmıştı. 23 Şubat günü, Malinovskiy'in ihbarı üzerine, Stalin, Petersburg bolşevik örgütünün Kalaşnikov Borsası'nda düzenlediği bir konserde gözaltına alınmıştı. 2 Temmuz 1903'e kadar Petersburg Hapishanesi'nde tutulan Stalin, ardından Sibirya'nın Turukhan bölgesine 4 yıllık sürgüne gönderildi.

Sürülen Stalin Avrupa'yı terk ederken, aslında dünya sosyalistlerinin bunca bekledikleri devrim, bu kıtada hiç bu kadar yakın olmamıştı. Kasım 1912'de Basel'de düzenlenen 2. Enternasyonal Kongresi, Avrupa'da bir sosyal devrim için gerekli önkoşulların oluştuğunu ilan eden bir manifesto yayımladı; buna göre, eğer savaş başlarsa bu "ekonomik ve siyasi krize" yol açacaktı ve dünya sosyal-demokratları, bu krizi, "sermaye ağalığının yıkımını hızlandırmak için" kullanmalıydılar. Basel Kongresi'nin sonuçlarını değerlendiren V.İ. Lenin'in yazdığına göre, "...orada devrimci proleter kitle savaşının taktiği kabul edilmişti".

1914 Mayısının sonunda Bakü'de başlayan ve bu sefer Petersburg'da, Putilov Fabrikası işçilerince de desteklenen genel grev, ayrıca Petersburg ve Lodz kentlerinde meydana gelen barikat ve sokak çatışmaları, Lenin'i, ülkenin yeni bir devrimin arifesinde olduğuna inandırdı. Temmuz sonunda Poronin'de düzenlenen ve MK üyeleriyle RSDİP örgüt yetkililerinin katıldığı değerlendirme toplantısında konuşan Lenin, savaşın başlaması halinde, bunun Rusya'da devrimci bir patlamayla sonuçlanacağını belirtti.

İtalya Sosyalist Partisi'nin merkezi yayın organı olan *Avanti!* gazetesinin başyazarı ve editörü Benito Mussolini de, kendi ülkesi için ayrı şeyi düşünüyordu. Haziran 1914'te, İtalya genelinde bir milyondan fazla işçinin yoksulluğu ve sömürüyü protesto ederek sokaklara çıktığı Kızıl Hafta diye bilinen günlerde, Mussolini, israf demek olan silahlanma yarışını eleştiriyor, İtalya'nın "kolektif sisteme geçişle" ileriye giderek "son hedefe, yani komünizme" ulaşacağını söylüyordu. *Avanti!* başyazarına göre, gösterilerin daha gergin ve taşkınlık içinde geçmesi ve polisin de sertliğe başvurması halinde, kurbanların sayısı yüzü geçebilirdi. Bu durumda, Mussolini'nin fikrinde, İtalya'da devrim kaçırılmaz olacaktı.

Ancak Rusya'da ve İtalya'da devrim bir hayal oldu; tam tersine dünya savaşı patlak verdi. Dünya Marksistlerinin beklentilerinin aksine, 20. yüzyıl, proleter devrimlerin zaferlerinin, sosyal eşitlik toplumunun kurulmasının ve halklar arasında barışın yüzyılı olmadı. Artarak gelişen üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler, kitlesel insan kıymına ve yaratılmış maddi değerlerin imhasına yol açtı. 20. yüzyıl, bütün dünyada komünizmin zaferi yerine, iki korkunç dünya savaşını getirdi, insanlık tarihinin en büyük faciaları yaşandı, sayısız yerel savaşlar çıktı, görülmemiş bir silahlanma yarışı başladı.

1. Dünya Savaşı, kitlesel imha silahlarının (uzun menzilli toplar, kimyasal silahlar, uçaklar, tanklar vb) kullanılması yüzünden, tarihte o zamana dek görülmemiş yıkım ve facialara yol açtı. İlk defa kullanılan denizaltılar, askeri, ticari ve sivil deniz araçlarını batırarak büyük kayıp ve zayıyata neden oldu (savaşta yaklaşık 6 bin ticari gemi batırıldı). Savaşın sonuna doğru, savaşan ülke sayısı artık 33'e ulaşmıştı ve bunların nüfusu yeryüzü nüfusunun yüzde 87'sini teşkil ediyordu. Savaşan ülkelerde seferber edilen 73 milyon askerin 10 milyonundan çoğu cephelerde doğrudan veya ağır yaralanma sonucu yaşamını yitirdi, 20 milyon kişi yaralandı ve bunların ciddi bir kısmı sakat kaldı. İktisadi yıkım ve kayıplar ise astronomikti: Fransa ve Almanya'nın tarımsal üretimi yarıya inmiş, Avrupa'da fiyatlar 2-4 kat artmıştı. Savaşın yol açtığı salgınlar ve açlık nedeniyle yaklaşık 10 milyon kişi hayatını kaybetmişti. İlk olarak İngiliz-Boer Savaşı'nda ortaya çıkan toplama kampları 1. Dünya Savaşı sırasında yaygın bir hale geldi, savaş esirleri için kamplar kuruldu.

Savaş sırasında, yıkıcı tahribat, casusluk, istihbarat kavgaları, yıkıcı propaganda azami derecede yaygınlaşmıştı. Berlin ve Viyana'da, Rusya'ya karşı casusluk, istihbarat, tahribat, sabotaj ve propaganda faaliyetleri yürütmek üzere merkezler kuruldu. Bu mer-

kezlerin hedefinde Ukrayna, Kafkasya, Litvanya ve Türkistan vardı. Örneğin 1915'te, Buhara'da ortaya çıkan isyan hareketi, Almanya ve Osmanlı devletince tahrik edilmişti. Alman ajan şebekesi, Hindistan ve İrlanda'da milli kurtuluş hareketlerini körüklüyordu.

Savaşın ilk günlerinden başlayarak her yanı bir casusluk fırtınasıdır kapladı; A. Çijevskiy'in dediği gibi, bu bir tür psikopatlık salgınıydı. Amerikalı tarihçi Alex De Jonge'un yazdığı üzere, 1. Dünya Savaşı sırasında, sokakta, işyerinde, evde, her tarafta hain aranıyor, her yerde kılık değiştirmiş gizli düşmanlara yönelik bir av sürdürülüyordu. Birçok Fransız, Almanların, Maggy adlı İsviçre şirketi aracılığıyla Fransa halkına zehirli süt içirdiğine inanıyordu. İngiltere'de halk, otomobillerden düşmana radyotelgraf gönderen casuslar hakkında polise ihbarlarda bulunuyordu. Sokak müzisyenleri, çerçiler, aksanlı konuşanlar, alışılmamış tarzda hareket edenler takibe maruz kalıyor, suçsuzluklarını gösteren mazeret veya delil gösterememeleri halinde tutuklanıyorlardı. Etrafta polisin bulunmadığı durumlarda sokak ortasında linç edilmek işten bile değildi. Ağustos 1914'te her tarafa yayılan bir söylentiye göre, Fransa'dan Rusya'ya, Almanya üzerinden çok büyük miktarda altın nakledilmekteydi. Tedbirli Almanlar, "şüpheli" arabaları durdurup aramaya kalkıyor, bazen, yolu kesen bu kişilere direnen sivil veya askeri araç sürücülerini öldürüyorlardı. Rusya'da en çok kuşku duyulanlar, Alman kökenli göçmenlerdi. 1915'te, Moskova'da ve bazı kentlerde, Alman kökenlilere ait dükkânlar ve iş yerleri yağmalandı. Çarlık komutanlığı, seferberlik altına alınan Alman kökenli askerleri Batı Cephesi'nden Kafkasya Cephesi'ne nakletti. Savaşa sonradan katılan ABD'de bile casus avı başlamıştı. En büyük facia, Batı Ermenistan'da meydana geldi ve yerli nüfusun taarruz halindeki Rus ordu kitalarına yardımcı olacağından kuşkulanan Osmanlı makamları, Ermeni halkına karşı bir katliam düzenlediler. Birkaç gün içinde yüz binlerce insan katledildi veya vatanından sürüldü. Ermeni katliamı oldukça uzun sürdü ve toplam 1,5 milyon insan hayatını kaybetti. Aslında bu savaş yoluyla dünyayı yeniden bölme ve paylaşma planları, Saraybosna'daki suikast olayından çok daha önce, 19. yüzyıl sonlarından, ilk emperyalist savaşlardan itibaren yapılmaya başlanmıştı. Elit tabakaları ve zenginleri temsil eden birçok unsur, savaşta kariyer yapma ve servetlerini artırma hesapları yapıyordu.

1911'de, 37 yaşındaki W. Churchill, Büyük Britanya Harbiye ve Bahriye Bakanı tayin edildi. Churchill daha önce 1899-1900 İngiliz-Boer Savaşı'na katılmış, ardından Avam Kamarası üyesi seçilmişti. Mart 1913'te, Demokrat Parti'den New York Senatörü Franklin D.

Roosevelt, ABD Harbiye ve Bahriye Bakan Vekili oldu. Bu iki politikacı da savaşa katılmış, Churchill Batı Cephesi'nde savaşmış, Roosevelt ise topçu bataryası komutanı iken, 1918 sonbaharında İspanyol gribine yakalandığından cepheden geri çekilmişti. Ekim 1912'de, Saint-Cyr Harp Okulu mezunu, 22 yaşındaki Charles de Gaulle, asteğmen olarak Philippe Petain komutasındaki piyade alayına sevk edildi. 5. Cumhuriyet'in müstakbel cumhurbaşkanı ile "Vichy rejimi"nin müstakbel lideri, daha ilk günlerden savaşa katılmışlardı. Bu arada, Avusturya ordusuna çağrıldığı halde kaçarak Viyana'dan Münih'e gelen 25 yaşındaki Adolf Hitler, savaş başlayınca, milliyetçilik sarhoşluğuyla, 1914 yazında gönüllü olarak Alman askeri oldu. 1914 sonbaharında, İtalya Sosyalist Partisi'nin tanınmış yöneticisi, 31 yaşındaki Mussolini, beklenmedik bir şekilde fikirdaşlarından ayrılarak Almanya-Avusturya mihverine karşı savaştan yana olduğunu bildirdi ve 1915'te cepheye gitti.

Savaş, sadece bir yığın yeni politikacıyı ortaya çıkarmakla kalmadı, birçok ünlü siyasetçinin de tutum ve fikir değiştirmesine neden oldu. Daha dün proleter enternasyonalizmine sadakat yeminleri eden sosyalist partilerin temsilcileri, şimdi parlamentolarda hükümetlerinin askeri bütçelerine destek oyu vererek savaşçı kesilmişlerdi. Trotskiy'in arkadaşı, sosyal-demokrat Parvus, Kayser'e sadakatini beyan ederek, o zaman Rusya'nın idaresinde olan Finlandiya ve Ukrayna'daki milliyetçi hareketleri kışkırtacağını ve Rusya'da devrim olması için çalışacağını bildirdi. Kayser'in emriyle, Parvus'a, bu işler için 2 milyon mark tutarında para verilmişti. Ağustos Bloku içinde Trotskiy ile birlikte hareket eden Aleksinskiy, Trotskiy'in Avusturya tarafından finanse edilen, Rusya karşıtı Ukrayna Kurtuluş Birliği'nin başında bulunduğunu bildirdi, ancak Trotskiy bunu inkâr etti.

Avrupa'da hâlâ proleter enternasyonalizmine sadık kalmaya ve ilkelerini savunmaya devam eden çok az sayıda sosyal-demokrat kalmıştı. Savaş karşıtı sosyal-demokratların Ağustos 1915'te, İsviçre'nin Zimmerwald kasabasında düzenledikleri konferansa 11 ülkeden sadece 38 delege katıldı. Lenin, buradaki konuşmasında, kapitalizmin genel krizinin sonucu olan dünya savaşının şu veya bu devletin egemenliği ile bitmeyeceğini belirtiyor, kapitalist düzenin yıkılıp proletarya devrimlerinin zafere ulaşacağına yönelik inancını dile getiriyordu.

Paris'te, Berlin'de, Londra'da ve Petersburg'da, savaşa sevk edilen askerler kahramanlar gibi törenlerle yolcu ediliyorlardı; herkes onların birkaç ay geçmeden zafer kazanarak geri döneceklerinden

ömündi. Bakü ve Petersburg işletmelerindeki mitinglerde yükselen çarlık rejimini devirme çağrıları, 1914 yazında, Almanya Rusya'ya savaş ilan edince unutuldu ve vatanseverlik duygularında ciddi bir patlama oldu. Başkentte, işçiler, çara ve tahtına olan sadakatlerini ifade etmek için Zimniy Sarayı'na yürüdüler. Savaşın başlamasıyla grevlerin sayısı da oldukça azaldı, artık pek eylem yapılmıyordu. Savaşın ilk beş ayı içinde Petersburg'da grev yapan işçi sayısı, 1914 yılının ilk yedi ayındakinin 40'ta birine inmişti. Petersburg'da artık gelenek haline gelmiş 9 Ocak eylemlerinde, 1915'te, sadece 2.500 kişi grevlere katılmıştı; halbuki 9 Ocak 1914'teki grevci sayısı 110 bindi.

Dünya savaşının başlamasına birkaç gün kala, polis, *Pravda* gazetesini kapattı; gazetenin bazı sayılarının tirajı 60 bine ulaşıyordu. Duma'daki bolşevik vekiller, emperyalist savaşa karşı çıktıkları için Kasım 1914'te tutuklandılar ve Turukhan bölgesine sürüldüler. Stalin ve Sverdlov'un yerine Petersburg'daki çalışmalarını koordine etmesi için Lenin tarafından yurtdışından gönderilen Kamenev de bunların arasındaydı. 1914 sonunda, yurtdışındakiler hariç, bütün MK üyeleri, Rusya Bürosu üyeleri ve yerel komitelerin çoğunun üyeleri tutuklanmıştı. Bakü Komitesi üyeleri içindeki tanınmış yöneticilerden sadece S.G. Şaumyan sürgün yerinden kaçabilmişti ve Bakü'de illegal olarak faaliyet yürütüyordu. 1905-1907 Devrimi'nin bozguna uğramasının ardından olduğu gibi, Bolşevik Partisi yine zor günler geçiriyordu ve parti üyeleri vatan haini ilan edilmişlerdi.

Stalin, dünyada olup biten değişiklikler hakkında çok gecikmeli olarak haber alabiliyordu; onun başlıca haber kaynağı Turukhan'a sürülen devrimcilerdi. Stalin'in 1913 sonunda sürgün yerinden kaçma çabası sonuç vermedi, çünkü kaçış planını Malinovskiy de biliyordu. Bunun ardından Stalin'i, Turukhan bölgesinin merkezi olan Monastriskoye beldesinden, Yenisey Nehri'nin aşağılarına, Kutup Bölgesine yakın olan Kureyka Köyü'ne naklettiler. Kureyka'ya bütün yaz boyunca nehir yoluyla sadece tek bir gemi ulaşıyordu; posta ise yılda 8-9 defa geliyordu. Bahar ve sonbaharda Kureyka ile irtibat kesiliyordu ve buradan kaçmaya kalkmak aslında intihar demekti. Stalin'in yılda bir defa gelen gemiye yaklaşması yasaktı; onun dergi ve gazete okumasına, gençlerle dışarıda dolaşmasına ve nehirde sandalla dolaşmasına izin verilmiyordu.

Aralık 1913'te, Monastriskoye'de, Stalin 35 yaşına girdi ve böylece Dante'nin deyimiyle ömür yolunun yarısını tamamlamış oldu. Ne bir evi, ne de bir mülkü vardı; sevdiği eşinden, yakınlarından, ailesinden uzaktaydı ve biricik oğlunu akrabaları büyütüyordu. Dünyada olup bitenler ise, onun inandıklarının boş bir hayal oldu-

ğunu ortaya koyar gibiydi. Stalin parti liderleriyle irtibat kurmaya çalışıyor ve mektuplar yazıyordu. A. Ulan'ın yazdığına göre, 1915 yılında, Lenin, yazdığı mektuplarda iki defa Koba'nın gerçek adının hatırlatılmasını istemişti, çünkü Koba'nın kimin takma adı olduğunu artık unutmuştu. Bunun nedeni, Stalin'in politikanın asıl yürütüldüğü yerlerden uzun süredir uzak olmasıydı. Turukhan sürgünü onun hayatındaki en uzun ve en ağır esaret yıllarıydı.

Güneyde, dağlar ülkesinde büyümüş biri için Sibiry'a'nın uçsuz bucaksız, karlı düzlükleri çok sıkıcıydı, mektuplarında güzel manzaralı kartpostallar istiyordu. Burada yalnız kalabilmek de sorundu; yerli ailelerin çocukları hep odasına giriyor, okumasına veya yazmasına engel oluyorlardı. Bu hususu, onun sürgün arkadaşı Yakov Sverdlov şöyle anlatıyordu:

Onlar içeri girip otururlar ve yaklaşık yarım saat sessizce öyle bakarlar; sonra gitmeliyim diyerek vedalaşıp çıkarlar. Ancak biri dışarıya çıkar çıkmaz, ötekisi içeriye dalar ve her şey yeniden tekrarlanır. Hem sanki anlaşılmışlar gibi, akşam saatlerinde, okumak için en uygun zamanda geliyorlar.

Turukhan bölgesinin iklimi, Stalin'in daha önce sürgünde bulunduğu diğer bölgelerdekinden çok daha sert ve çekilmezdi; kış dokuz ay sürüyor, ısı sıfırın altında 45'e kadar düşüyordu. Çok kısa süren yaz mevsiminde ortaya çıkan sivrisinek ordusu da başlı başına bir sorundu. Buranın toprağında hiçbir şey yetişmezdi; yerlilerin başlıca yemeği balıktı. Kutup çizgisi ötesinde ayakta kalmak ve yıkılmamak için dayanmak ve mücadele etmek gerekiyordu. Stalin, bir defasında tipide yolunu kaybederek nerdeyse donacaktı; yerliler onun buz tabakasıyla kaplı bedenini görünce, onu kötü bir ruh veya yırtıcı bir hayvan zannederek kaçmışlardı. Buralarda yaban hayvanları gerçekten de çoktu, yırtıcı türler de az değildi. Suren Spandaryan, Monastırskoye'deki sürgünlüğü sırasında, arkadaşı V. Şveytser'le birlikte, Kureyka'da bulunan Stalin'i ziyaret etmek için kışın yaklaşık 200 km'lik yolu kızakla kat etmek zorunda kalmış ve onlara yol boyu uluyan kurtlar eşlik etmişti.

Fakat Stalin'in, böylesi bir ortama rağmen, bir depresyon yaşadığına ilişkin elimizde hiçbir kanıt yoktur; o, serbest olan veya sürgündeki diğer arkadaşlarıyla yazıyor, özellikle de "Bakülü" Spandaryan'la sıkça haberleşiyordu. İşgüzar polis *pristavı* Laletin'in yerine gelen muhafız Merzlyakov'un daha yumuşak davranışı sayesinde, Stalin'in kendisi de Monastırskoye'deki Spandaryan'ı ziyaret etmişti. Stalin, bu ağır koşullarda bile, parti arkadaşlarıyla değişik siyasi konularda tartışıyor, devamlı kitap okuyordu. Spandaryan,

onu Kureyka'da ziyarete geldiğinde, masanın üstünde yığınla gazete, dergi ve kitap görmüştü.

Sürgün yerinden yazdığı çeşitli mektupların içeriğine bakılırsa, Stalin'in siyasi fikirlerinin ve ilkelerinin değişmediği görülmektedir. Ne var ki bize, onun dünya savaşı öncesi ve savaşın ilk yıllarında oluşan siyasi şartlar hakkındaki yorum ve görüşlerini yansıtan herhangi bir metin kalmamıştır. Stalin'in *Toplu Eserler*'inde, Mart 1913-Şubat 1917 arasındaki döneme ait tek bir metin bile yer almamaktadır. İkinci cildin önsözünde belirtildiğine göre, Stalin'in Turukhan bölgesinde yazdığı "Kültürel Milli Özerklik Hakkında" başlıklı makalesi ve diğer bazı çalışmaları, külliyyatın yayımlandığı zamana kadar bulunamamıştı. Deutscher ise Stalin'in bu döneme ait herhangi bir eseri olmadığı kanısındadır ve onun bu sürgünde hiçbir eser yazmadığını, "burada yalnız başına, münzevi bir hayat tarzıyla zaman geçirdiği"ni iddia etmektedir.

Sürgündeki birçok devrimci, büyük maddi zorluklar ve ihtiyaçlar yüzünden, gazetelere ve dergilere ücret karşılığı -çoğu, bölgenin coğrafyası ve etnografyası ile ilgili- yazılar yazıyordu ve bunları esas alan Adam Ulam, Stalin'in de benzer yazıları olabileceğini tahmin etmektedir. Ona göre, Stalin'in belki de basılmış yazıları bile vardır, ancak o, bunların külliyyatına alınmasını istememiştir. Ulam, Stalin'in bu yazılarda çok ters ve kendine özgü olmayan fikirler ortaya attığını, ancak sonradan külliyyatını okuyacak kişilerin onun bu tür fikirlerini bilmelerini istemediğini düşünmektedir. Lakin Ulam'ın bu tahminleri, ihtimaller olarak kalmaktadır; fakat şurası gerçektir ki "Turukhan sürgünü, Stalin'in hayatındaki en önemli yıllar olmuş ve onun kişiliğini derinden etkilemişti". Onun bazı kişisel alışkanlıkları işte bu Turukhan sürgününden kalmadır. Stalin, kutup dairelerinde, *stroganina* denilen dondurulmuş çiğ balık yemeye alışmıştı, bu balığı ince küçük dilimler halinde doğrayarak tuzlayıp sofraya koyuyorlardı.* Stalin kuzeyden getirdiği gocuğu da ömrünün sonuna kadar giymişti." nun gocuk ve keçe çizmeler giyerek kışın açık havada yatma alışkanlığı da bu sürgünden kalmaydı ve Stalin bunun sağlığı için faydalı olduğunu düşünüyordu.

Ülkenin ana merkezlerinden gelen haberler ve ağır sürgün şartları yüzünden, Stalin muhtemelen karamsar düşüncelere dalıyor, engin bir coğrafyayı fethederek her tarafında uygarlık kurabilmiş bir halkın potansiyelinden artık kuşku duyuyordu. Başlı başına bir

* Stalin kendisine *stroganina* ikram edince, A.İ. Mikoyan önce dehşete kapılmış, ancak sonra bu yemeği sevmişti ve Stalin'e bu kuzey balıklarından getirtiyordu.

** Kışın Kremlin'de ve köşkünde onu bu gocuğun içinde gören muhafızları şaşırıyorlardı.

dünya olan bu ülkenin sayısız serveti, kelimenin gerçek anlamıyla buz altındaydı. O, her yıl milyonlarca kuşun yöneldiği, dünya iklimini şekillendiren, gizemli kutup parıltılarının meydana geldiği Arktik bölgesi üzerine kafa yoruyordu. Ayrıca buraların yerlileri olan ve ilkel komünler gibi sadece avcılık ve balıkçılık yapan Hantı halkını düşünüyordu. Onların ilkel inançlarına göre, ayı, kutsal tanrıydı. Z.P. Sokolova'nın *Dinde Hayvan Kültü* adlı araştırmasında yazdığına göre, "Hantılar, ayının önceleri doğaüstü bir varlık olduğuna ve günahkâr insanları yok etmek üzere göklerden yeryüzüne indirildiğine inanıyorlardı. Bu yüzden, ayının parçaladığı insan günahkâr sayılıyordu". Eskiçağ Hint-Avrupa aşiretlerinde olduğu gibi, ayı, soyun atası kabul ediliyordu; ilk insanların ortaya çıkışından sonra ise gökyüzüne Küçük Ayı burcu olarak yerleşmişti. Fakat onu kutsal salsalar da, Hantılar yine de ayı avlıyorlardı. Ama ayı avı bir tür törendi ve "özür dileme ayinleri"ni içeriyordu. Yine Z.P. Sokolava'nın yazdığı üzere, 19. yüzyıl sonundan itibaren, Hantılar, ayı öldürünce, bunun suçunu Ruslara veya Rusların silahlarına yüklüyorlardı. Hantılar arasında ayının adını anmak bir tabuydu; onların inancına göre, bu vahşi hayvanın adını anan, ya onun üzerinde hâkimiyet elde edecek ya da onun gelişine neden olup başını belaya sokacaktı. Uygur insanların mahlas ve takma ad kullanmalarında da benzer noktalar vardı. Örneğin polis, devrimcinin takma adını değil, hakiki adını ve soyadını bilirse ona hükmedebiliyordu. Stalin takma isim kullanarak gerçek adını gizli tutabildiği sürece yakalanmıyordu ve dolayısıyla da, onun gerçek adını ifşa edenler, devrimcilerin intikamına hedef olabiliyorlardı.

Bütün eski Hint-Avrupa halklarında ayı kelimesi bir tabuydu ve söylenmezdi. Hantılar ve komşuları, ayıya, mecaz şeklinde "bilge, kutsal hayvan, kürklü ihtiyar, iyi ve kuvvetli yiğit, akıllı moruk, dede, ağa, ihtiyar" gibi başka adlar veriyorlardı. İlkel avcılarının bu mantığı ile çağdaş uygar insanların mantığı arasında benzerlik ve paralellikler görmekteyiz. Bilindiği gibi, Lenin'in ilk lakabı "İhtiyar" dı. Sonraları, Sovyet döneminde, görevliler ve çevresindekiler Stalin'e düpedüz "*Khozyayın* (ağa)" derlerdi. Yani komünist partisinin saygın önderleri Hantıların tanrılaştırdıkları ayı ile aynı lakapları kullanıyorlardı.

Stalin Hantılarla ilişki kurmayı severdi. Hatta onun, boğaz iltihabından ölme tehlikesi geçiren yerli bir kızcağızı kurtardığı da söylenmektedir. Bazı tıbbi bilgilere sahip olan Stalin, hortumla kızcağızın boğazında oluşan ve onun soluğunu kesen şişliğin içindeki irini emip boşaltmayı başarmıştı; bunu yaparken kendisi de ölüm-

cül bir mikrop kapabilirdi. Stalin, Sverdlov'dan farklıydı ve yerlilerin amiyane, çat kapı ilgilerinden rahatsız olmuyordu. O komşu Hantıları, Alliluyevlere şöyle anlatıyordu:

Biri, ötekilere göre daha sıkça uğradı. Bağdaş kurup gaz lambasının camına gözlerini diker ve öylece bakakalırdı. Sanki bu ışık onu kendine çekiyordu. Bütün akşam boyunca tek kelime etmeden yerde böylece oturabilirdi. Bazen ben, kullansın diye pipomu ona verirdim. Bu onun için çok büyük bir mutluluktur. Onunla birlikte buzlu çiğ balık yedik. Ben balığı hemen oracıkta bıçakla dilimledim. Balığın başıyla kuyruğunu ise Tişka'ya verirdik.

Stalin yerli insanlarla çok iyi geçinirken, muhafız Laletin'le ise, tam tersine, hep kavga ediyordu. Ayrıca Sverdlov ile de hiç anlaşamıyordu; sonunda ayrılıp farklı evlerde oturmaya başladılar.

Stalin, dört yıl kadar bir arada kaldığı bu insanlar üzerine epöy kafa yoruyor olmalıydı. Belki de o, bu insanların şahsında, zayıf ve kuvvetli yanlarıyla insanlığın veya büyük insan topluluklarının (halkların, partilerin) küçük bir modelini görmeye başlamıştı. Yenisey balıkçılarının ve avcılarının hayatını gözlemlerken, Stalin, herhalde onlarda uygar ülkelerin halklarında görülen fazilet ve eksikliklerin aynısını görebiliyordu.

Onun 1920-30'lu yıllarda yüksek kürsülerden anlattığı hikâyeler ve rivayetler işte bu deneyim, gözlem ve düşüncelerin ürünüydü. Belki de bunlarda, onun sürgün sırasında yapmak istediklerinin izleri vardı. Adam Ulam, Stalin'in sürgündeyken Yenisey insanlarının yaşamı hakkında bazı notlar tuttuğunu ve bunları edebi metinler halinde yazıya dökmek istediğini belirtirken belki de haklıdır. Ancak bunların Sibirya'da çıkan yayınlarda farklı mahlaslarla basılıp basılmadığını ya da el yazısı olarak öylece kalıp kalmadığını hiç bilmiyoruz. Bu rivayet ve öykülerin kahramanları yerlilerdi; Stalin onların milliyetini hiç belirtmez, onlara sadece balıkçılar veya kürekçiler derdi. O, ilk "Yenisey hikâyesi"ni, 1927'de VKP(B) 15. Kongresi'nde anlatmıştı:

Siz kan ter içinde, canla başla kürek çeken, fakat akıntının onları nereye götürdüğünü fark etmeyen kürekçiler gördünüz mü? Ben Yenisey'de böyle kürekçileri gördüm. Bunlar dürüst ve yorulmak nedir bilmez kürekçilerdi. Ama onların sorunu şuydu ki akıntıyı fark etmiyor, dalgaların onları kayalara çarpabileceğini ve böylece ölüp gideceklerini anlamıyorlardı. İşte bizim bazı arkadaşlarımız da aynı sorunu yaşıyorlar. Dürüstçe kürek çekiyorlar, yorulmadan

*Tişka, Stalin'in köpeğiydi.

çalışıyorlar, fakat kendilerini akıntıya teslim ediyorlar, nereye gittiklerini bilmiyorlar ve bilmek de istemiyorlar.

Stalin *nep* (yeni ekonomik politika) krizi sırasında bu hikâyeyi anlatırken, zorlukların ihmal edilemeyeceğini, her türlü keskin viraja hazır olmak gerektiğini kastediyordu, çünkü felaketi önlemek için bu bir zorunluluktu.

A.S. Alliluyeva'nın hatıralarına göre, Stalin bir defasında Yenisey'de nasıl kar fırtınasına yakalandığını anlatmıştı:

Bu kez artık sonumun geldiğini düşünmüştüm. Artık kıyıya ulaşacağımı zannetmiyordum. Kıyıya çıkabileceğime inanmıyordum, çünkü nehir çok fena taşmıştı.

Nisan 1929'da, Stalin, "VKP(B)'de Sağ Eğilim Hakkında" başlıklı raporunda yine bir "Yenisey hikâyesi" anlatıyordu; fakat bu sefer olaya kendisinin tanık olduğunu belirtmiyor, dramatik olayı dışarıdan izleyen birisiymiş gibi aktarıyordu:

Hiç Yenisey gibi büyük bir nehirde, balıkçıların fırtına öncesindeki halini gördünüz mü? Ben onları defalarca izlemişimdir. Bakarsınız bir grup balıkçı fırtınayı korkmadan karşılıyor, bütün güçlerini topluyor, hep birden hareket ediyor ve tekneyi fırtınaya doğru yönlendiriyor: "Hadi çocuklar, sıkı durun, dümeni sağlam tutun, dalga geçmeyi bırakın, biz bunu atlatırız!" Ama bir de öteki tip balıkçılar vardır; bunlar fırtınayı görür görmez sızlanmaya başlar, kendilerinin ve arkadaşlarının moralini bozarlar: "Aman, fırtına geliyor, işimiz bitti; çocuklar teknenin dibine yatın, belki bir şekilde kıyıya ulaşırız."

Bunu güncel duruma uyarlayan Stalin, sözünü şöyle bitiriyordu:

Peki, Bukharin grubunun davranış ve tutumunun, zorluklar karşısında panik halinde geri çekilen bu ikinci tip balıkçı grubunun tutum ve davranışına aynen benzediğini ispatlamaya gerek var mı?

Stalin, üçüncü defa, 4 Mayıs 1945'te, Kızıl Ordu Harp Akademisi mezunlarının karşısında konuşurken bir "Yenisey hikâyesi" anlatıyordu:

Sibirya'da sürgünde olduğum zaman tanık olduğum bir olayı hatırlıyorum. Olay ilkbaharda, suların taşıdığı sırada meydana gelmişti. Yaklaşık otuz kişi, dev nehrin azgın sularının alıp götürdüğü keresteleri kurtarmak için nehre gitmişti. Akşama doğru döndüklerinde aralarından biri yoktu. Onun nerede kaldığını sorduğumda bana "Orada kaldı" dediler. "Nasıl yani, orada kaldı?" diye sordum. Çok şaşırmıştım. Yine aynı sakin halleriyle cevap

verdiler: "Soracak ne var ki, boğuldu işte." İçlerinden biri hiçbir şey olmamış gibi aceleyle çıktı: "Benim ata su vermem lazım." Ben elbette ki sitem ettim ve "İnsandan çok hayvana acıyorsunuz" dedim. Bu sefer hepsinin desteklediği biri şöyle cevap verdi: "İnsanlara ne diye acıyalım ki? İnsanı her zaman yaratabiliriz. Sen bir at yarat bakalım yaratabiliyorsan."

Unutmayalım ki Stalin'in yetiştiği kültürde, ölüm, ölenin yakınları ve dostları arasında derin ve uzun süren yasa ve acıya neden oluyordu. Onun kendi yazılarında da, devrimci arkadaşlarının ölümüyle ilgili taziye notları yer almaktadır. Stalin döneminde, ünlü devlet adamları öldüğünde, ülkede geniş çaplı yas törenleri düzenleniyordu. Bu ünlü insanların hatırası diama yaşatılıyor, değişik tören ve etkinliklerle yâd ediliyordu. Dolayısıyla şu açık bir gerçektir ki silah arkadaşının, yakın akrabasının, çalışma arkadaşının veya partili yoldaşının ölümüne ilgisiz kalmak Stalin için tam bir ahlaki çöküş anlamına geliyordu.

Söz konusu konuşmasında, Stalin, 1930'lu yılların ortalarında Sovyet toplumunun güncel sorunlarına işaret ediyordu:

İşte size küçük de olsa gayet belirgin bir örnek verdim. Sanırım, bazı yöneticilerimizin insanlara, personele karşı ilgisizliği, insanlara değer verme konusundaki becerisizliği, işte size Sibiry'a'dan verdiğim bu örnektekinin aynısıdır, insanların insanlara karşı o tuhaf yaklaşımının bugünkü yansımasıdır.

Stalin, Sovyet yöneticilerinin davranışlarında, aynı yaklaşımın hâlâ devam ettiğine dikkat çekiyor ve şöyle diyor:

Makinelere değer vermeyi, fabrika ve işletmelerde ne kadar araç ve donanım bulunduğunu rapor etmeyi bizde herkes öğrenmiştir. Fakat şu veya bu süre içinde şu kadar insan yetiştirildiği, gelişmeleri ve olgunlaşmaları için şu kadar insana destek sunulduğu hakkında aynı şevk ve hevesle rapor verildiğine hiç tanık olmadım. Bunu neyle açıklayabiliriz? Bunu şununla açıklayabiliriz ki bizde insanlara değer verme, çalışanlara değer verme, personele değer verme hâlâ öğrenilmemiştir.

Stalin 1935'te de şunu vurguluyordu:

"Her şeyi kadrolar çözer!" sloganı, yöneticilerimizin, küçük veya büyük olmalarına, nerede çalıştıklarına bakmaksızın çalışanlarımıza azami dikkatle yaklaşmalarını, onları özenle yetiştirmelerini, destek lazım olduğunda onlara yardım etmelerini, ilk başarılarında onları teşvik etmelerini, öne çıkarmalarını vb gerekli kılmaktadır... Nihayet şunu anlamalıyız ki dünyada var olan en değerli sermaye, en kıymetli ve en belirleyici servet insandır, kadrolardır.

Yani aslında Yenisey kıyısındaki “küçük insanlığın davranışı”, uygar bölgelerdekiler de dâhil dünyanın diğer yerlerindeki insanların davranışlarından hiç de farklı değildi. Kuşku yok ki ıssız Turukhan'da, bu tür konular üzerine düşünerek geçen üç buçuk yıl, Stalin'i, moral açıdan, insanlık tarihindeki en önemli rollerden birini üstlenmeye hazırlamıştı. Daha sürgün süresi sona ermeden, Stalin, Krasnoyarsk celp mıntıkasına gitmesi yönünde bir talimat aldı. Ancak çocukken sakatlanan kolu nedeniyle, Şubat 1917'de askerlik yapamayacağına karar verildi ve çürüğe ayrıldı. Stalin, burada, sürgününün kalan süresini Kureyka'da değil, iş bulabileceğini düşündüğü Açinsk'te geçirmesine izin verilmesi için valiye başvurdu. Kısa süre içinde izin çıktı ve Stalin, Açinsk'e taşındı; taşınmasının üzerinden daha bir hafta bile geçmeden, çarlık rejiminin yıkıldığı haberi geldi.

21. Bölüm

Devrim Ustası

Pitirim Sorokin'in yazdığına göre, çarlığın devrildiği günlerde "Moskova'da, Petrograd'da, her yerde halk Paskalya gelmiş gibi bayram ediyordu. Herkes yeni rejimi ve Cumhuriyeti sevinçle karşılıyordu." Halk her tarafta "Özgürlük! Kutsal Hürriyet!" diye haykırarak seviniyordu. Mutlakıyetin devrilmesi, otomatikman bütün siyasi tutukluların tahliyesi anlamına geliyordu. Babam, 1917 Şubat Devrimi'nin daha ilk günlerinde, Bakü'de, okuduğu liserin yakınlarında birkaç gün süren mitingler başladığını hatırlıyordu. Konuşmacılar arasında tutuklu giysileri ile gelmiş olanlar da vardı. Bayıl Hapishanesi'nden tahliye edilmiş bu kişileri halk alkışlarla ve sevgiyle karşılıyordu; o sırada herkes devrime karşı sempati besliyordu. Kentin polis yetkilileri de devrik rejimi kınamak üzere mitinge gelmiş, ancak onların temsilcileri kürsüye yaklaştırılmamıştı.

Açınsk'ten Petrograd'a giderken, devrimle dayanışma ve kutlama mitinglerini Stalin de görüyordu. P. Sorokin, o dönemi anlatırken şöyle yazmaktadır:

Bütün siyasi tutuklular tahliye edilmişlerdi ve Sibirya'dakiler de yavaş yavaş evlerine dönüyorlardı; yurtdışındakiler de geliyorlardı. Onları hükümet komiteleri, askerler, işçiler ve diğer kuruluşların temsilcileri törenlerle karşılıyorlardı. Gelen grupları, halk, bayraklarla süslü meydanlarda, orkestra eşliğinde karşılıyordu.

Sorokin, bu insanlara yönelik oldukça negatif yaklaşımını saklamıyordu:

Dönen bu kişiler kendilerini kahramanmış gibi gösteriyor, herkesin onları kurtarıcı babaları ve velinimetleri olarak görmesini istiyorlardı, fiyakalarından geçilmiyordu... Dönen "siyasiler" in çoğu, bilinç ve duygu açısından açıkça dengesizdi. Hapishanelerde ve sürgünde yıllarca kalan, yorucu ve ağır fiziksel işlerde çalıştırılan bu adamlar, kendilerine uygulanmış sert yöntemlerin aynısını ve aynı acımasızlıkla topluma empoze ediyorlardı. Onların insan yaşamına karşı nefret ve gaddarlıkları kalıcıydı; insanların çektiği

çileleri hor görüyor, toplumdan intikam almaya çalışıyorlardı... Bu tür "kahramanlar"ın yerleştirildiği Sovyetler, gerçeklik duygusunu hızla kaybediyordu... Bunların liderlerinin konuşmaları, davranış tarzları ve edaları, gösteriş bir tarafa bırakılırsa, tamamen absürddü. Onlar sanki mizah duygularını kaybetmişlerdi ve kendilerine dışarıdan bakamıyorlardı; nasıl gülünç olduklarının farkında bile değillerdi.

Anna Alliluyeva'nın hatıralarına göre, Stalin için komik olansa, hapislerden ve sürgünlerden dönenlerin tavırları değil, Rusya İmparatorluğu uyruklarının birden ve topyekûn bir biçimde devrimcilere dönüşmesiydi. Petrograd'a geldikten sonra daha Tiflis'teki illegal faaliyetleri zamanından tanıdığı eski arkadaşı Alliluyev'in evine yerleşen Stalin, onun kızları Anna ve Nadya'yı taşra garlarında konuşma yapan hatipleri taklit ederek güldürüyordu. Anna Alliluyeva o günleri şöyle hatırlıyordu:

Onun anlattıklarını dinledikçe, göğsüne vurarak hava atan, ağdalı konuşmalar yapan, "Nice yıldır beklediğimiz hürriyete nihayet kavuştuk, kutsal özgürlük... yaşasın özgürlük!" diye slogan atan hatipler gözlerimizin önüne geliyordu. İosif bunları çok komik bir şekilde taklit ediyordu. Ben de ötekilerle birlikte kahkaha atıyordum.

Şunu da belirtmek gerekir ki 1917 Şubat Devrimi birçok profesyonel devrimci için sürpriz olmuştu. Ne İsviçre'deki Lenin'in, ne Sibirya'daki Stalin'in, ne ABD'deki Bukharin ve Trotskiy'in, ne de herhangi bir bolşeviğin veya bolşevik yandaşının Şubat olaylarıyla bir ilgisi vardı. A.F. Kerenskiy'in hatıralarına bakılırsa, daha 1905-1907'deki ilk Rus devrimi sırasında, ülkede mutlakiyeti devirmeye çalışan birkaç gizli örgüt kurulmuştu. Bunların arasında en geniş yelpazeye sahip olan gizli örgüt, masonlara aitti. Kerenskiy, 1912'de Devlet Duması vekili seçildikten sonra bu örgüte girmişti. Çarlık hükümetine karşı düzenlenen komplolardan birinin başında ise "Oktyabristler"ın lideri A.İ. Guçkov bulunmaktaydı. Tarihçi V.İ. Startsev, Guçkov'un da, kendisi mason olmasa bile, "masonlarca her taraftan kuşatıldığı"nı ve onun başını çektiği komploya Treşenko ve Nekrasov gibi tanınmış masonların da katıldığını iddia etmektedir. Kerenskiy, anılarında şunları belirtmektedir:

1915'te, Rusya'yı çardan kurtarmak için, aynı zamanda ordu subayları da birkaç komplo düzenlemişlerdi... Ülkenin aşın sağ kesiminde yer alanlar bile Rasputin'i öldürmek, sorumsuz ve yozlaşmış insanları ülke yönetiminden uzaklaştırmak için suikastlara girişiyorlardı. Bu arada, başta Rasputin olmak üzere saray çevre-

leri de, hükümet karşıtı komplocuları ifşa etmeye ve zararsız hale getirmeye çalışıyorlardı.

Bu siyasi entrikaların, komploların ve yasadışı eylemlerin nedeni, öncelikle, rejimin savaş sırasında yaşadığı kriz ve zorlukların üstesinden gelememesiydi. Prens Lvov'un itiraf ettiği gibi, Rusya "silahlar ve askeri hazırlık bakımından kendisinden oldukça üstün ülkelerle savaşmak zorunda kalmış"tı. Büyük Britanya Başbakanı Lloyd George da, hatıralarında şöyle yazıyordu:

1915'te Rus ordularının büyük ölçüde ve düzensiz bir halde geri çekilmesi ve görülmemiş kayıplar vererek Polonya ve Baltık bölgelerinden Riga'ya kadar püskürtülmesi, sadece Rusların topçu gücünün yetersizliğinden, silah, mermi ve cephane eksikliğinden kaynaklanıyordu... Cesaret ve metanet açısından ise, müttefikler ve düşman güçler arasında, Rus askerinin eşi benzeri yoktu. Ancak toplar, tüfekler, makineli tüfekler, mermi ve taşıtlar bakımından Rus ordusunun askeri donanımı, diğer savaşan ülkelerin hepsinden kötüydü; bu yüzden, çoğu kez savaşçı kalitesi açısından Ruslardan çok daha kötü ve sayıca az olan kuvvetler bile onları yeniyorlardı. Böylece milyonlarca Rus ölüp gidiyordu; Rusların ne savunma, ne de misilleme yapma imkânları vardı.

Almanya ve Mihver Devletleri, cephedeki başarılarını pekiştirmek için, Rusya'da, tek taraflı barış yapılmasından yana olan güçleri destekliyorlardı. İtilaf Devletleri ise, Rusya'nın savaşa daha fazla askeri güç göndermesinden yana olan çevreleri destekliyordu. Uluslararası mason ilişkilerini kullanan Fransalı "özgür duvarcılar", Rusya'daki "kardeşleri"ne ve onların komplo faaliyetlerine destek veriyorlardı. Aslında İngiltere ve Fransa için Rusya, sadece Almanya karşısında denge kurmak için lazımdı ve topun ağzına konan etten başka bir şey değildi. İngiliz tarihçi A.J.P. Taylor'ın yazdığına göre, Fransa, Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparacağı topraklar sayesinde genişlemesini kesinlikle istemiyordu, "İngilizlerin ise... Ortadoğu'ya dönük planları bağlamında Rusya ile sorunları vardı".

Fransa ve İngiltere, Rusya'nın zayıflamasını istiyorlardı ve bu yüzden monarşinin (çarlığın) devrilmesi Londra'da olumlu karşılanmıştı. Büyük Britanya İçişleri Bakanı Balfour, Rusya'dan gelen devrim haberini şöyle yorumluyordu:

Tamamen bağımsız Polonya'yı yeniden kurabilirsek... Rusya'yı Batı'dan bütünüyle koparabiliriz.

Böylece Rusya, Batı siyasi hayatının bir faktörü olmaktan tamamen çıkacak veya bu bağlamdaki rolünü neredeyse tamamen kay-

bedecekti. Rusya'nun İtilaf Devletlerinin bir müttefiki olmasına ve ilk darbeyi kabul ederek aslında 1914 sonbaharında Fransa'yı kurtarmasına karşın, Batı devletleri Rus ordusuna yardım etmiyorlardı. Sonraları Lloyd George şu itirafta bulunacaktı:

Fransızlar ellerindeki silahlar ve mermilerin birazını da Ruslara verselerdi, Rus ordusu, Krupp topları için hedef olmak yerine, tehlikeli bir savunma ve taarruz faktörü olacaktı... Rus orduları, üstün Alman topçusunun darbeleriyle yok edilip harcanır ve silah ve mermi yetersizliğinden dolayı hiçbir direniş gösteremezken, Fransızlar sanki altınmış gibi mermi biriktiriyorlardı.

Cephelerde milyonlarca asker kötü silahlanma ve donanım yüzünden can verirken, silah altına alınan 16 milyon erkeğin çoğunun köylü olmasından dolayı da tarım çöküyordu. Ülkede gıda ürünleri ve yiyecek karaborsaya düşmüştü; büyük ölçüde yolsuzluk vardı. Rüşvet, stokçuluk, suiistimaller ve sabotajlar sonucunda Rusya tam bir çöküş girdabına kapılmıştı. Petrograd'da kıtlık yüzünden gerginlik ve kargaşa uç vermiş, komplocular, masonlar ve bazı askeri çevreler de bundan yararlanmışlardı. 1917 Şubat Devrimi'nin bir halk isyanına özgü nitelikler de taşımasına karşın, gerçek iktidar, hükümet darbesini yapanların eline geçmişti.

Tarihçi Vadim Kojinov şunları yazmaktadır:

1. Geçici Hükümet'in 11 üyesinden -A.İ. Guçkov ve P.N. Milyukov'un dışındaki- 9'u masondu. Yaklaşık sekiz aylık Geçici Hükümet döneminde toplam 29 bakan görev yapmıştı ve bunların 23 tanesi masondu! O dönemin ikinci iktidarı olan Petrograd Sovyeti TsİK Divan Heyeti üyeleri A.F. Kerenskiy, M.İ. Skobelev ve N.S. Çkheidze'nin üçü de masondu. Ayrıca Sekreteryâ'nın dört üyesinden ikisi de masondu... Bu yüzden, Şubat Devrimi'nden sonraki ikili iktidar durumu, aslına bakılırsa göreceliydi ve işin gerçeği, hükümette de, Sovyetlerde de "aynı takım" başroldeydi...

Bolşevikler, Geçici Hükümet'ten de, başkent Sovyetindeki görev dağılımından da uzak tutulmuşlardı. Şubat Devrimi'nin hemen ardından kurulan Sovyetlerin geneline bakıldığında, bolşevikler, Es-Erlere göre azınlıktaydılar ve bazı yerlerde menşeviklerin de geresindeydiler. Şubat Devrimi gelip çatığında, Bolşevik Partisi yönetiminin çoğunun yurtdışında bulunması veya tutuklu olmasından dolayı, partinin başında illegal çalışan Petrogradlı genç üyeler bulunuyordu (A.G. Şlyapnikov, V.M. Molotov, P.A. Zalutskiy, RSDİP(b) MK İlegal Büro üyeleri). Şubat olaylarından sonra, Prag Konferansı'nda MK üyesi seçilmiş Kalinin'le 1907-1909'da Bakü'de Stalin'le

birlikte faaliyet yürütmüş ve 1912-1913'te *Pravda* gazetesinde yine onunla çalışmış olan Şutko Olminskiy de büroya dâhil edildiler.

5 Mart 1918'de, büro, *Pravda* gazetesini yeniden çıkarmaya başladı ve V.M. Molotov gazetenin başyazarı oldu. *Pravda* ve büro, "burjuva" Geçici Hükümet'in derhal devrilmesini ve iktidarın yeni kurulmuş İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetlerine devredilmesini istiyorlardı. Ancak Petrograd Sovyeti'nde yapılan güvenoylamasında, bolşeviklerin Geçici Hükümet'e güvensizlik oyu verilmesi yönündeki talebini sadece 19 kişi destekledi, 400 kişi ise Geçici Hükümet lehinde oy kullandı. İşin ilginç yanı, Şlyapnikov, Molotov ve diğerlerinin tavrını, Bolşevik Partisi Petrograd Komitesi üyelerinin de çoğu desteklememiş, Molotov'un hatırladığı gibi, başta Podvoyskiy, Fyodorov ve diğerleri olmak üzere Petrograd Komitesi'nin çoğunluğu, Geçici Hükümet'e destek verilmemesi önerisine karşı çıkmıştı.

Sürgün yerlerinden Petrograd'a gelen Stalin'i, Kamenev'i ve Devlet Duması eski vekili M.K. Muranov'u büronun genç üyeleri kuşkuyla karşıladılar. Büroya sadece ve oybirliğiyle Muranov seçildi. "Tavırları ve davranışlarından, ayrıca gerek Sibirya'da, gerekse de Rusya'da kendisiyle ilgili olarak kabul edilmiş kararlardan dolayı" Kamenev'i büroya almadılar, fakat *Pravda* gazetesi kadrosu olarak kalmasına karar verdiler. Stalin'e ise sadece istişari oy hakkı verildi. Stalin'in yetkilerinin sınırlandırılmasının gerekçeleri belirsiz ifadelerle açıklanıyordu:

... kişisel olarak, kendisine has bazı özelliklerden dolayı...

Sonraları, Stalin'in rakipleri ve düşmanları, bu ifadeyi koz olarak defalarca kullanacak, "partinin tanınmış üyeleri"nin onunla ilgili ciddi kuşkuları olduğunun kanıtı olarak öne süreceklerdi. Ama onlar, öne sürülen "kuşkular"ı, sadece "emektarlar"ı kesinlikle yönetime almak istemeyen üç genç üyenin dile getirdiğini ve bu "kuşkular"ın partinin üst yönetimince dikkate alınmadığını göz ardı etmekteydiler

Ne var ki karşılaştığı bu ayrımcılık Stalin'in şevkini kırmadı. O, bu duruma fazla içerlememişti; çünkü artık herhalde bu tür parti içi entrikalara alışmıştı ve özellikle de "yenilerle emektarlar" arasındaki çekişmeleri iyi biliyordu. Petrograd'a dönüşünün hemen ikinci günü, 13 Mart 1917'de, o, *Pravda* gazetesinin yazı işleri kadrosuna alındı ve 14 Mart 1917'de, gazetede, onun "İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri Hakkında" başlıklı makalesi yayımlandı. Bu yazısında, Stalin, işçi, köylü ve askerleri İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetlerinde bir araya gelmeye çağırıyor, bu Sovyetlere "Rusya devrimci güçle-

rinin birlik ve iktidar organları" diyordu. 1917'de, o, sadece *Pravda* için değil, *Soldatskaya pravda* (Asker Gerçeği), *Raboçiy i soldat* (İşçi ve Asker), *Proletariy* (Proleter), *Raboçiy* (İşçi), *Raboçiy put* (İşçi Yolu) vb gazeteler için de yazılar yazıyordu. İşte o yılın içinde, Stalin, "devrim üniversitesindeki eğitimini" tamamlamıştı. O, Petrograd dönemi, kendi devrimci yaşamındaki "üçüncü aşama" olarak görüyordu. 1926'da, Tiflis'te, özyaşamöyküsünü sonlandırırken, Stalin şöyle diyecekti:

Nihayet, sürgünler ve hapislerden sonra, partinin isteği üzerine 1917'de Leningrad'a sevk edildiğimi hatırlıyorum.* Orada, Rus işçileri arasında, bütün ülkelerin proleterlerinin büyük öğretmeni Lenin'in doğrudan yakınında, proletarya ile burjuvazi arasındaki büyük savaş fırtınalarında, emperyalist savaş ortamında, dev işçi partisinin yöneticilerinden biri olmanın ne anlama geldiğini öğrendim ve idrak ettim. Orada, mazlum halkların kurtarıcısı ve bütün ülkelerin ve hakların proleter mücadelesinin öncüsü Rus işçileri arasında, ilk devrimci savaş sınavından geçtim. Orada, Lenin'in önderliği altında, devrim ustalarından biri oldum. Rus öğretmenlerime samimi yoldaş teşekkürlerimi sunmama ve öğretmenim Lenin'in hatırası önünde saygıyla eğilmeme izin verin.

Stalin'in Bakü ve -Şubat Devrimi'nden sonraki- Petrograd dönemlerinde yazdığı makale ve diğer yazıları kıyaslarsak, onun faaliyetinin boyutlarının ne denli değiştiğini görebiliriz. Şimdi artık onu işçi hareketinin mevcut çeşitli münferit meselelerinden ziyade, Rusya genelinde devrimin gelişmesi ("Rus Devriminin Zaferi İçin Gereken Şartlar", "Dün ve Bugün: Devrim Krizi"), ülkedeki iktidar mücadelesi ("İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri Hakkında", "Bakanlık Makamı Yolunda"), savaş ve barış meseleleri ("Savaş Hakkında", "Ya O Ya Bu", "Devrimi Kaçıranlar"), köylü sorunu ("Toprak Köylününüdür", "Devrimden Kaçanlar") gibi temel ve ilkesel sorunlar ilgilendiriyordu.

"Çıraklık" döneminde verilen talimatları yerine getiren Stalin, şimdi devrim karargâhında kararların hazırlanmasına katılıyordu. Önemli bir nokta da, onun, birçok mevkidaşı ve devrimci yoldaşından farklı olarak, devrimi yönetme konumuna gelene kadar parti faaliyetlerinin bütün aşamalarından geçerek pratik deneyim kazanmasıydı. Bu nedenle de, onun kararları, çoğu kez daha esaslı ve gerekçeli oluyor, talimatları sadece Marksizmin teorik hükümlerine değil, aynı zamanda Rusya'nın gerçekleri hakkında derin bilgiye dayanıyordu.

* O dönemde, devrim öncesi dönem anlatılsa bile, kentlerin yeni adları söyleniyordu.

Stalin'in "devrim ustası" olarak geçtiği ilk aşama, Turukhan sürgününden önce sahip olduğu konumu yeniden elde etmek oldu. *Pravda* gazetesinde çalışmaya başlamasının hemen ardından, o, Kamenev ve Muranov'un da desteğiyle, iki gün içinde Molotov'u gazete yönetiminden uzaklaştırdı ve kendisi yazı işleri müdürü oldu. Molotov bu konuyu anılarında şöyle anlatacaktı:

... beni yazı işleri kurulundan, hani nasıl derler, çok efendice, ama ustaca attılar; zira onlar, hiç kuşku yok ki daha büyük otoriteye sahiptiler.

Stalin'in ta 1912-1913 yıllarında Petersburg'daki faaliyetleri zamanından beri tanıdığı Molotov'la bu ilk ihtilafı, ikili arasında sert bir kavgaya yol açmadı. Öyle ki Stalin, Alliluyevlerin evinden ayrıldıktan sonra Molotov'la aynı dairede oturmaya başladı.

Yazı kurulunda yaşanan değişikliğin ardından *Pravda* gazetesinin yaklaşım tonu da değişmişti; çünkü Stalin, Kamenev ve Muranov, Şubat 1917'de zafere ulaşanların uzun süre iktidarda kalacaklarını düşünüyorlardı. *Pravda*, Geçici Hükümet'i derhal alaşağı etme çağrılarını yapmak yerine, hükümet üzerinde baskı kurulmasından yana bir tutum sergilemeye başladı. Lenin'in, Geçici Hükümet'i devirme çağrısı yaptığı ve Çkheidze ile diğer menşeviklere "proletarya davasının, barış ve özgürlük davasının hainleri" dediği "Uzaktan Mektuplar"ı *Pravda* gazetesinde yayımlanmadı. *Pravda*, Lenin'in sadece tek bir mektubunu, onu da kısaltılmış bir şekilde basmıştı. Stalin'e göre, Lenin, Rusya'daki gerçek durumu göremiyordu ve yurtdışından döndükten sonra onun da görüşleri değişecekti. Stalin'in bu tutumu, ayrıca, biraz da onun Lenin'in dönüşü için zemin hazırlamak istemesiyle ilgiliydi; zira o sırada bolşevikler, Lenin'in Petrograd'a dönebilmesi için Çkheidze ile zorlu görüşmeler yapmaktaydılar.

Aynı süreçte, Stalin, parti yönetiminde sağlam bir yer edindi. 15 Mart 1917'de, partinin MK Bürosu Prezidyumu'na seçildi ve üç gün sonra da Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi'ne delege olarak gönderildi. Lenin gelene kadar, Stalin, Bolşevik Partisi'nde üç hafta boyunca fiilen birinci kişiydi. 27 Mart-2 Nisan 1917'de Petrograd'da düzenlenen ve partinin geleceğe dönük politikaları konusunda çok keskin ve derin ihtilaflar olduğunu ortaya koyan Rusya Genel Bolşevikler Değerlendirme Toplantısı'nı o yönetti. Bu toplantıdaki konuşmasında, Stalin, Geçici Hükümet konusunda esnek bir politika yürütme çağrısı yapıyordu:

Geçici Hükümet devrimi pekiştirdiği sürece ona destek verelim; karşıdevrimci olduğu noktada ise ona destek verilmesini kabul edemeyiz.

Toplantıya katılanların çoğu bu tutumu destekliyordu.

Lenin göçmenlikten döndükten sonra, hem Stalin'in pozisyonu, hem partinin politikası, hem de *Pravda* gazetesinde yer alan yazıların dili değişti. Lenin daha başkente varmadan, yoldayken, kendisini karşılayan bolşeviklere *Pravda* gazetesinin tutumundan memnun olmadığını söylemişti. Lenin kendi görüşlerini, 4 Nisan 1917'de, Tavriçeskiy Sarayı'nda düzenlenen Rusya Geneli Bolşevik İşçi ve Asker Vekilleri Değerlendirme Toplantısı'nda anlattı; bu yaklaşımlar, daha sonra "Nisan Tezleri" adıyla tarihe mal olacaktı. "Mevcut Devrimde Proletaryanın Görevleri Hakkında" başlıklı raporunda, Lenin, parlamenter cumhuriyet uğrunda mücadeleden vazgeçme rotasını ilan etti. Lenin'in fikrince, devrimin hedefi, "baştan başa bütün ülke, İşçi, *Batrak* (ırgat, tarım işçisi) ve Köylü Vekilleri Sovyetleri Cumhuriyeti" olmalıydı. Lenin, siyasi mücadele hattını belirleyecek yeni sloganı da ilan ediyordu: "Bütün iktidar Sovyetlere!"

Lenin'e göre, Sovyetlerin iktidarı, ülkenin bütün topraklarını kamulaştırarak *Batrak* ve Köylü Vekilleri Sovyetlerinin, bankaların hepsini ise tek bir devlet bankası biçiminde toplayarak İşçi Vekilleri Sovyetlerinin denetimi altına vermeli, ayrıca bütün üretim ve erzak dağıtımını üzerinde de kontrol kurmalıydı. Fakat o günlerde, Lenin, Geçici Hükümet'i derhal devirmeyi hedeflemiyor, çünkü önce bolşeviklerin Sovyetlerde çoğunluğu kazanmaları gerektiğini düşünüyordu.

Kamenev, Kalinin ve toplantıya katılan diğer birçok bolşevik Lenin'in tutumunu eleştirdiler. Stalin de önce "Nisan Tezleri" ile ilgili birkaç eleştiride bulundu, ancak kısa süre sonra Lenin'in görüşlerini kabullendi. "Solcular" (Şlyapnikov, Molotov vb) ise Lenin'i kayıtsız şartsız desteklediler. Sonraları, Molotov, Stalin'in tavrı hakkında şöyle diyecekti:

Onun bazı kuşkuları vardı, Lenin'in tezlerinde savunulan görüşlere hemen katılmadı... O, meseleleri daha çok tartıyor ve daha çok düşünüyordu, hemen karar vermemiştir. Bizse daha gençtik, konuya daha basit bakıyor, tereddütsüz Lenin'i destekliyor ve kesin bir tavırla yolumuza devam ediyorduk... Onu rahatsız eden bir şeyler vardı. Kafasında barışa dair sorular dolanıyordu; bunlar üzerine düşünüyor ve sorularına cevap arıyordu... Bazen, Lenin'i anlamak öyle kolay olmuyordu.

Göründüğü kadarıyla, Stalin, ülkenin kolayca savaştan çıkabileceğinden ve hızla devrimin yeni aşamasına geçebileceğinden Lenin kadar emin değildi. 1924'te, Stalin, "1917 Nisanındaki tutumum tamamen hatalıydı" itirafında bulunacak ve bu tavrın "pasifist hayallere yol açtığı, 'savunmacıların' değirmenine su taşıdığı, kitlelerin devrimci eğitimini zorlaştırdığı"nu belirtecekti. Stalin, diğer bazı partili arkadaşlarıyla birlikte bu görüşü paylaştığını, ancak 1917 Nisanı ortalarında ondan kesinlikle vazgeçtiğini açıklıyordu.

Stalin'in gerçekten Nisan ortalarında görüşü değiştiği için mi, yoksa fikrini değiştirmeyip sadece disiplinli bir parti üyesi tavrıyla mı Lenin'in tutumunu desteklediğini söylemek zordur. Ancak şurası açıktır ki Stalin'le Lenin arasındaki bu ihtilaf, aralarındaki ilişkinin kopmasına yol açmamıştı. Çünkü Stalin, önceki gibi yine *Pravda* gazetesinde çalışmaya devam etti ve Nisan sonunda da Prag'da toplanan RSDİP(b) 7. Konferansı'na katıldı. Burada o, ilk kez, milli meseleyle ilişkin bir rapor konuşması yaptı. O tarihten itibaren, Stalin, partinin en üst düzeydeki etkinlik ve forumlarında, milli mesele konusunda en yetkin "uzman" olarak defalarca konuşma yapacaktı; zira *Marksizm ve Milli Mesele* adlı çalışmasının yayımlanmasının ardından, o, artık bu alanda bir otorite olarak kabul ediliyordu.

Konferansta ulusların, ayrılma dâhil, her türlü self-determinasyon hakkını savunan Stalin, "her türlü milli hareketin gerici hareket olduğu" görüşünde ısrar eden Pyatakov ve Dzerjinskiy'in tutumlarını kınadı. Stalin şöyle diyordu:

Biz emperyalizme karşı yönelmiş her türlü hareketi desteklemeliyiz.

Bu nedenle o, Finlandiya'daki ayrılıkçı milli hareketin de desteklenebileceğini düşünüyordu. Ne var ki Stalin biraz da şu görüşten hareket ediyordu:

Çarlık devrildikten sonra, halkların 9/10'u ayrılmak istemeyecektir.

Bu yüzden de o, "eyalet özerkliği" ilkesine sadık kalarak, "ayrılmak istemeyecek olan ve dil, yaşayış ve gelenek itibarıyla farklı olan bölgeler için eyalet otonomileri kurulması"nu öneriyordu. Stalin, bu tür bir yapıyı Güney Kafkasya, Türkistan ve Ukrayna için teklif ediyordu. Bunun yanı sıra o, "okul, din vb konularda milli azınlıklar için tam bir eşitlik"ten yanaydı ve "mili azınlıklara yönelik her türlü sınırlamanın kaldırılması"nu istiyordu.

1917 Nisan Konferansı'nda, Stalin, organın dokuz üyesinden biri olarak RSDİP(b) MK'ya seçildi. Daha evvel Prag Konferansı'nda MK'ya seçilmiş "Bakülü" ve işçi üyelerden, İ.V. Stalin dışında hiçbiri yeni MK'ya giremedi. Yeni MK üyelerinden sadece V.P. Nogin, 1905 Devrimi'nden sonra Bakü Komitesi üyesi olarak çalışmıştı. Prag Konferansı'nda seçilen MK ile kıyaslandığında, işçi üye oranı da azalmıştı; yeni MK üyeleri arasında sadece iki işçi (V.P. Nogin ve G.F. Fyodorov) vardı. MK içinde, Lenin ve onun sadık yandaşı Zinovyev'in yanında, ilk başta Lenin'i eleştirenler de yer alıyorlardı (Stalin ve Kamenev). Bu arada, devrim öncesinin illegal MK Bürosu'ndan (Şlyapnikov, Molotov, Zalutskiy) hiç kimse yeni MK'ya girememişti.

Mayıs 1917'de, Lenin'in rakibi ve başkent Sovyetinin eski liderlerinden Trotskiy yurtdışından döndü. Ne var ki o, çok geç kalmıştı ve artık kendi başına 1905'te olduğu kadar aktif ve etkin bir rol oynayamazdı; bu yüzden bu kez bolşeviklerle birlikte çalışmaya karar verdi. Trotskiy, birbirine karşı pozisyon alan bolşeviklerle menşeviklerin arasında duran ve kendilerini Bölgeler Arası Sosyal-Demokrat Örgüt üyeleri veya *mejrayontsı* (bölgeler arasındakiler) diye adlandıran sosyal-demokrat grubuna dayanıyordu. M.M. Volodarskiy, M.S. Uritskiy, A.V. Lunaçarskiy, M.N. Pokrovskiy, D.Z. Manuilskiy, A.A. İoffe, K.K. Yurenyov, D.B. Ryazanov, L.M. Karahan vb bu grubun içinde yer alıyorlardı. Ağustos 1917'de RSDİP(b) bünyesine kabul edilen *mejrayontsı* grubunun Rusya aydınları arasında önemli bir etkisi vardı ve çok geniş uluslararası ilişkilere sahipti. Lenin, devrim hazırlıkları için, bu grubun geniş çevresi ve entelektüel kapasitesinden yararlanmayı düşünmüştü. Trotskiy ve Lenin eski tartışmalarını unutmaya çalışsalar da, Trotskiy'in yandaşları, toplumu, devrimin asıl önderinin kendi liderleri olduğuna inandırmaya çalışıyorlardı. O zamanlar Urtiskiy şöyle diyordu:

Yüce devrim geldi çatı ve Lenin, çok bilge biri olsa da, Trotskiy'in dehası yanında artık sönük kalıyor.

1917 yılına ait engin literatürde ve araştırmalarda, Lenin ve onun yandaşları Zinovyev'le Kamenev, birçok sadık ve aktif bolşevik, Trotskiy ve *mejrayontsı* grubu, en geniş şekilde ele alınmışlardır; buna karşın Stalin, söz konusu dönemi anlatan birçok yazar tarafından pek önemsenmemiştir. Bolşevik N.N. Suhanov'un (Gimmer) fikrinde, "Stalin, siyasi arenada gri, solgun bir lekeden daha fazlası değildi". Öte yandan, *Dünyayı Sarsan 10 Gün* kitabının yazarı John

Reed de Stalin'den söz etmemiştir.* D. Volkogonov'un düşüncesi ise şöyledir:

Stalin'in 1917'de gölgede kalması, sadece onun sosyal pasifliğinden kaynaklanmıyordu, bu ona biçilen icracı rolüyle de ilgiliydi; çünkü onun nitelikleri, böyle bir role uygundu. Stalin kırılma, gerginlik ve fırtına zamanlarında sıradanlığın üzerine çıkabilecek biri değildi.

Bunu okuyan bir kişi, Volkogonov'un, sanki Rusya'nın başkentinde partinin önde gelen yöneticilerinden biri olan ve 20. yüzyılın en büyük devrimini hazırlayan bir liderden değil de, o fırtınalı 1917'de, sessiz, küçük bir kentte veya bir köyde, sıradan görevlerini yerine getiren bir okul öğretmeninden bahsettiğini sanabilir. Oysa daha dikkatli araştırmacılar, o günlerde Stalin'in "sıradan" işlerle değil, ciddi konularla uğraştığını belirlemişlerdir. Örneğin Deutscher'in yazdığına göre,

Stalin çok kararlı ve becerikli bir örgütçüydü ve Lenin, devrim planında ona kilit bir rol üstlenmesi yönünde talimat vermişti.

Yine Deutscher'in belirttiği gibi,

Avrupa'nın Robespierre, Saint-Just, Danton'dan beri benzerlerini görmediği birçok parlak hatibin ışıklı sahnelerde boy gösterdiği günlerde, Stalin, kulislerin kuytu köşelerinde çalışmalarını sürdürüyordu.

Şu bir gerçektir ki siyasi alanda, özellikle de bir devrim sırasında, belirleyici gelişmeler sahneden uzakta, kulislerde hazırlanır.

Ayrıca söz konusu günlerde Bolşevik Partisi zaten önde gelen bir siyasi güç de değildi. Plekhanov, Lenin'in "Nisan Tezleri"ni aşagılایıcı bir alayla karşılamış ve bu konuda kinayeli bir hiciv kaleme almıştı. Sovyetler 1. Kurultayı'na (2-24 Haziran 1917) katılan 1.090 delegeden 777'si hangi partiye mensup olduğunu bildirmişti ve bunlardan sadece 105'i Bolşevik Partisi'ndendi (%13,5). Bu nedenle ki Lenin, bu kongrede, "Bolşevikler iktidarın tamamını ellerine almaya hazırdır" dediğinde salondan kahkahalar yükselmişti.

Fakat devrim ve kriz dönemlerinde durum çok hızlı bir şekilde değişir; 1917'de de yine öyle olmuş, toplum açıkça sola kaymaya başlamıştı. Petrograd'daki belediye seçimlerinin sonuçları da bunu ortaya koyuyordu. 17 Haziran 1917'de, RSDİP(b) MK Basın Bürosu Bülteni için kaleme aldığı makalede, Stalin, seçimleri yorumluyor-

* Fakat çok iyi bir gözlemci olan bu Amerikalı gazeteci, 1920'de, ölümünden kısa bir süre önce, Stalin'in Sovyet Devrimi sürecinde en önemli rollerden birini oynayacağını tahmin etmişti.

du. Zar zor yüzde 20 oy alabilen Kadetlerin (meşrutiyetçiler) yenilgiye uğradıklarını kaydeden Stalin, seçmenler arasında sola doğru çok kuvvetli bir kayma olduğunu yazıyordu; zira "Oyların yüzde 70'inden çoğunu 'sol' ve sağ kanattaki sosyalistler, yani Es-Erler, menşevikler ve bolşevikler almışlar"dı. Stalin, Kadetlerin çok büyük bir çoğunluğa sahip oldukları Geçici Hükümet'teki siyasi men-subiyet dağılımı ile seçim sonuçları arasındaki açık orantısızlığa dikkat çekiyordu. Bununla birlikte o, çoğunluğun Es-Erlerin ve menşeviklerin peşinden gittiğini de itiraf etmekteydi. Onun makalesinde yer alan rakamlara göre 800 bin seçmenin 400 bininden çoğu (yüzde 50'sinden, yani yarısından çoğu) Es-Er ve menşevik blokuna oy vermiş, bolşevikler ise 100 binin üzerinde bir oy almışlardı (yani yaklaşık yüzde 20):

Seçmen kitlesi artık Kadetlerden uzaklaşmış, ancak henüz bizim partiye de yaklaşmamıştır; o, hâlâ yolun ortasındadır.

Stalin, bu arada "Petrograd belediye seçimlerinin Kurucu Meclis seçimlerinin bir ön provasısı olduğu"nu da söylüyordu.*

Stalin haklıydı ve bolşevikler zamanla toparlandılar. 24 bin bolşevik, illegal faaliyetleri bırakarak legale çıktı; Nisan 1917 sonunda Bolşevik Partisi'nin 100 binin üzerinde üyesi vardı. Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında, Petrograd'daki bolşevik örgütünün üye sayısı 16 binden 36 bine, Moskova'daki örgütün üye sayısı ise 7 binden 15 bine çıkmıştı. Haziran 1917 itibarıyla, RSDİP(b), 50'nin üzerinde gazete ve dergi çıkarıyordu ve bunların günlük toplam tirajı 500 binin üzerindeydi.

Bolşevikler, Stalin'in daha 1909'da, "Bakü dönemi" makalelerinde "Partinin başlıca kaleleri" olarak gördüğü "Fabrika ve işletme komiteleri (*fabrzavkom*)" kurulması yönünde propaganda yapıyorlardı. 1917'de bolşeviklerin başında bulundukları *fabrzavkom*lar, işçilerin işe girişi ve çıkışı, hammadde teslimatı, üretim, tesislerin güvenliği gibi konuları kendi denetimlerine alıyorlardı. Birçok *fabrzavkom*, işletme yönetimiyle aynı haklara sahip olduğunu ve sadece kendisinin onayladığı talimatların geçerli olacağını ilan etmişti. 15 Haziran tarihli yazısında, Stalin, başkentin proleter ilçelerinde bolşeviklerin daha etkili ve kuvvetli olduklarını kaydediyordu. Parti-

* Kurucu Meclis seçimleri, ancak beş ay sonra, çok fırtınalı ve gergin bir siyasi ortamda düzenlendi ve sonuçları, Petrograd belediye seçimlerinde ortaya çıkmış rakamlarla önemli derecede örtüşüyordu. Bolşevikler, Kasım 1917'deki Kurucu Meclis seçimlerinde, oyların sadece yüzde 24'ünü alabilmişlerdi; oyların yaklaşık yüzde 43'ü Es-Erlere ve menşeviklere verilmişti, Kornilov darbesinden sonra otorite kaybeden Kadetler ise yüzde 4,7 oy almışlardı.

nin proletarya içindeki saygınlık ve etkisinin artması, sahne önünden uzak duran, ancak emekçilerin arasında çalışma tecrübesine sahip Stalin ve diğer parti yöneticilerinin yaptıkları "kulis çalışmaları"nın doğrudan bir sonucuydu.

Sovyetler 1. Kurultayı'na denk getirilen Petrograd'daki ilk gösteriyi düzenleyenlerden biri de Stalin'di. Göstericiler, iktidarın Geçici Hükümet'ten Sovyetlere devredilmesini isteyeceklerdi. Bu hedefe yönelik sloganları Stalin hazırlamış ve yine onun "Petrograd'ın bütün emekçilerine, bütün işçi ve askerlerine çağrı" başlığı altında kaleme aldığı bildiri, 9 Haziran'da başkent'in bütün semtlerinde dağıtılmıştı. 6 Haziran'da, partinin Petrograd Komitesi'nin toplantısında, Stalin, bu gösterinin partinin gövde gösterisi ve savaşı sürdürerek cephede Almanlara karşı taarruza hazırlanan, ayrıca ülke içindeki devrimci güçleri sindirmek isteyen Geçici Hükümet'e de bir uyarı olacağını belirtti. Zinovyev, Kamenev, Nogin gibi MK üyeleri, gösteriye karşı çıksalar da, azınlıkta kaldılar. RSDİP(b) MK, gösterinin 10 Haziran Cumartesi günü yapılmasını kararlaştırdı. Ne var ki bolşevikler dışındaki birçok çevre gösteriye karşıydı; çünkü partinin işçi ve asker kitlesi içindeki etkisinin artmasını istemiyorlardı. Geçici Hükümet ve Sovyetler Kurultayı delegelerinin çoğu da böyle bir gösteriye karşı çıkıyor, bolşevikleri darbecilikle, anarşistlikle ve tahrikçilikle suçluyor ve açıkça, onların istikrarı bozarak iktidarı ele geçirmek istediklerini belirtiyorlardı. Bu bahaneyle, Sovyetler Kurultayı, 9 Haziran'da, başkentte üç gün süreyle her türlü gösteri ve eylemi yasaklama kararı aldı. Bolşevik yönetim de gösteriden vazgeçmek gerektiğini ve risk almak istemediklerini belirtti. Buna karşın Stalin, bu kitlesel siyasi eylemin yapılmasında ısrar etti ve durumu protesto etmek üzere MK'dan ayrılma dilekçesi verdi, ancak bu istifa dilekçesi kabul görmedi. Stalin, büyük bir hayal kırıklığıyla en hazin işlerden birini yapmak, eyleme hazır olan insanları gösteriden vazgeçmeleri için ikna etmek zorunda kaldı. Fakat aslında gösteri iptal edilmemiş, sadece ertelenmişti.

Gösteri 18 Haziran'da gerçekleştirildi ve yaklaşık yarım milyon insanın katıldığı eylemler, bolşeviklerin etkisinin arttığını gösterdi. Bu kez gösteri, savaş karşıtı olan birçok siyasi gücün de desteği ile düzenlenmişti. Göstericilerin pankartlarında çoğunlukla şu sloganlar yer alıyordu: "Bütün iktidar Sovyetlere!", "10 kapitalist bakan defolsun!", "Ne Almanlarla ayrı bir barış, ne İngiliz-Fransız kapitalistlerle görüşmeler!" Göstericilerin arasında Geçici Hükümet'i destekleyen sloganlarla gelmiş gruplar da vardı, ancak çok azdı.

Bu arada Sovyetlerin Merkez Yürütme Komitesi (TsİK) için seçim yapılmış, 320 komite üyesi seçilmişti ve bunların 58'i bolşevikti. Bu, oran olarak yüzde 18'e denk geliyordu ve bu yüzde, kurultaydaki bolşevik delege oranından hayli yüksekti. Stalin de TsİK üyesi seçildi ve bu sayede vekil dokunulmazlığı kazandı. Yirmi yıldır hayatını adadığı davada Stalin'in konumundaki hızlı değişim, ortamın da ne kadar hızlı değiştiğini ve devrim sürecinin ne denli beklenmedik olaylara gebe olduğunu açıkça göstermekteydi.

22. Bölüm

Partiyi Yok Olmaktan Nasıl Kurtarmalı?

Devrim sürecinden geçen her ülkede olduğu gibi, 1917 Rusya'sında da, olaylar akıl almaz derecede hızlı ve önceden tahmin edilmesi imkânsız bir şekilde geliyordu. Bütün ülke çalkantı ve belirsizlik içindeydi; iktidar her tarafta ve her düzeyde alaşağı ediliyordu. Hapis ve sürgünlerden kurtulmuş çok sayıda devrimci, halk önderlerine dönüşmüşlerdi ve iktidardan, yıllarca çektikleri acı ve çilelerin intikamını alıyorlardı; her tarafta isyan havası esiyordu. Şubat Devrimi'nin önderlerinden biri olan A.F. Kerenskiy şunları hatırlıyordu:

Sevilmeyen memurları ve görevlileri hemen silip attılar, birçoğunu öldürdüler veya yaradılar. İşçiler fabrikalarda işi durdurup hor gördükleri ve istemedikleri yöneticileri ve mühendisleri temizlemeye başladılar; onların cesetlerini de el arabalarıyla işletme dışına çıkarıp atıyorlardı. Bazı bölgelerde, köylüler, 1905-1906 olaylarını hatırlayarak toprak ağalarını kovup onların mülklerine el koydular ve böylece toprak sorununu kendi bildikleri şekilde çözmeye başladılar. Kentlerde ise başıboş eşkıya çetelerine fırsat doğmuştu ve bunlar özgürlük savunucuları rolüne soyunup sözüm ona karşıdevrimcileri veya soygunlara ve yağma olaylarına karışanları tutuklamaya başladılar. Üç yıldır süren savaşta canından bezmiş askerler, subayları dinlemiyor, düşmanla savaşı sürdürmek istemiyorlardı.

İşin ilginç tarafı, eşkıyalar ve çeteciler kentlerde cirit atmaya, bizzat -o sırada Adalet Bakanı olan- A.F. Kerenskiy'in emriyle adi suçlardan ceza almış mahkûmlara af çıkarıldıktan sonra başlamışlardı.

Mutlakıyet rejiminin devrilmesi ülkede merkezkaç kuvvetleri harekete geçirmişti ve Rusya'dan ayrılma talepleri artıyordu. Özellikle de Finlandiya ve Ukrayna'daki milliyetçi ve ayrılıkçı güçler ayrılmaktan yanaydılar.

Siyasi ve sosyal kaos ülke ekonomisini çökertiyor, Şubat Devrimi'nden sonra işçi maaşlarına zam gelmiş olsa da, fiyatlar daha hızlı artıyordu. Geçici Hükümet'in Gıda Bakanlığı'nın verilerine göre, Ağustos 1914-Temmuz 1917 arası dönemde gıda ürünlerinin fiyatları, maaş artışlarından yüzde 51 oranında daha fazla artmıştı. Buna karşın, savaş siparişleri sayesinde kapitalistlerin kârı birkaç misli artmıştı.

1917 ortalarında devrim süreci kırılna noktasına geldi; aralıksız süren kaos ve belirsizlik durumu karşısında hükümet istikrarı sağlamak için artık sert önlemler almaya başlamıştı. Asıl sorun da bu istikrarı kimin ve nasıl sağlayacağıydı; çünkü bolşevikler, kaostan çıkışın yolunu devrimci bir rejimin kurulmasında ve en radikal toplumsal değişikliklerin yapılmasında görüyorlardı. Rusya'nın başına devrimi musallat eden iç ve dış güçler, şimdi Geçici Hükümet'in ülkede en kısa sürede istikrarı sağlamasını ve kontrolü ele almasını istiyorlardı. Batı'nın gözünde Geçici Hükümet'in değerinin tek kanıtı, Rus ordusunun Doğu Cephesi'nde taarruza geçebilmesiydi. Ne var ki Geçici Hükümet'in 18 Haziran 1917'de başlattığı genel taarruz başarısız oldu. Topçu gücünün yetersizliği, askerlerin yorgunluğu ve savaşmak istemeyişi bu başarısızlığın başlıca nedenleriydi. On gün süren taarruz harekâtında, Rus ordusu 60 bin kişiden fazla zayıyat verdi ve hezimete uğradı.

Bu yenilgi, Rusya'nın büyük burjuvazisine Geçici Hükümet'in zayıflığını göstermişti. Nisan 1917'de ünlü kapitalistlerden A.İ. Putilov ve A.İ. Vişegradskiy tarafından kurulan Rusya'nın İktisadi Dirilişine Yardım Cemiyeti, "cephede ve ülkede sosyalistlerin etkisine karşı koyma"yı hedefliyordu. Cemiyetin başkanı Guçkov'du. 1917 Mayıs'ında komplocuların kurduğu "Cumhuriyetçi Merkez" ise, cephede ve ülke içinde bolşeviklere karşı propaganda yapmaktaydı. Merkez, bu doğrultuda, *fabrzavkom*ların ortadan kaldırılmasını, cephede bolşevik propagandasının yasaklanmasını, bolşeviklerin etkili olduğu askeri kıtaların Petrograd'dan çıkarılmasını sağlamaya çalışıyordu. Komplocuların planlarından biri de, Petrograd'da bolşevik sloganlarıyla provokasyon amaçlı sokak eylemleri yapmak ve böylece Bolşevik Partisi'nin kapatılması ve liderlerinin tutuklanması için gerekçe yaratmaktı. Savaş şartlarında sokak eylemleri çok büyük bir suç sayılıyordu ve bu provokasyon çok tehlikeliydi. Bu arada, Geçici Hükümet'in sol güçlere daha sert ve kararlı bir şekilde saldırmasını isteyen üç Kadet bakan (A.A. Manuylov, D.İ. Şakhnovskiy ve A.İ. Şingarev) 2 Temmuz'u 3 Temmuz'a bağlayan gece istifa etti.

Geçici Hükümet'in, Petrograd garnizonunda bolşeviklerin hâkim oldukları bazı askeri kıtaları feshetmek, askerlerini ise cepheye dağıtmak istediği, Petrograd olaylarından önce belli olmuştu. Bu kıtalarda, anarşistler, hükümetin derhal devrilmesi ve iktidarın Sovyetlere devredilmesi çağrılarıyla yoğun propaganda yapıyorlardı. Uç bakanın istifa ettiği haberi, feshedilmesi kararlaştırılan mitralyöz alayında, burjuva hükümetinin düştüğünün kanıtı olarak algılanmıştı. 3 Temmuz'da düzenlenen mitingde, "mitralyözcüler", Petrograd'daki diğer kıtalara, başkentteki işletmelere ve Kronştadt deniz üssüne delegeler göndermeye ve aynı günün akşamı saat 17'de de Geçici Hükümet'e karşı harekete geçmeye karar verdiler. Planlanan harekâtın başlamasına iki saat kala, mitralyözcülerden iki temsilci, RSDİP(b) MK yetkililerine başvurdu ve alayın, Geçici Hükümet'i devirerek iktidarı Sovyetlere devretmeye karar verdiğini bildirdi. İşte bu "Temmuz olayları" sırasında Stalin'in payına en zor rollerden biri düştü. Zira devrimci afetin önüne geçme, iktidarla görüşmeler yapma, ardından da partiyi tam bir hezimetten kurtarma ve düzenli bir geri çekilmeyi sağlama görevi bizzat onun omuzlarına yüklenmişti.

3 Temmuz günü saat 16.00'da, MK, Petrograd Komitesi ve Bolşevik Askeri Örgütü'nün birlikte yaptıkları değerlendirme toplantısına Stalin de katıldı; Lenin ise toplantıda yoktu. Burada mitralyözcülerin harekâtına destek verilmemesi kararlaştırıldı. Muhtemel provokasyon ve iftiralara karşı önlem alma görevi Stalin'e verildi. Stalin'in Sovyetlerin yetkilileriyle görüşmeler yaptığı sırada, MK ve Petrograd Komitesi'nin yerleştiği Kşesinskiy Konağı'na, ellerinde "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganları yazılı pankartlar ve bayraklarla, birkaç alay yaklaşmıştı. Bolşeviklerden Laşeviç ve Kurayev'in bütün ikna çabalarına rağmen, bu askerler dağılmadılar ve dahası, dağılma teklifine çok öfkelenildiler. Aynı saatlerde TsİK toplantısının yapıldığı Tavriçeskiy Sarayı'nın önünde toplanan dev kalabalık da iktidarın Sovyetlere devredilmesinde diretiyordu. Denizci üniformalı adamlar zor kullanarak TsİK üyesi Çernov'u yakaladılar ve ondan, derhal Sovyet iktidarını ilan etmesini istediler.*

Bir taraftan hükümete karşı vaktinden önce, yani erken bir ayaklanmayı engellemeye çalışan bolşevik yönetimi, öte yandan da, muhalefet olarak, gerginliği artırmaya çalışıyordu. Zinovyev

* Daha sonra, Petrograd'ın Krestsı Hapishanesi'nde yatan Trotskiy, soygun suçundan içeri alınmış bir tutuklunun 3 Temmuz'da Çernov'u yakasından tutan "denizci"nin ta kendisi olduğunu bizzat görmüştü. Samimi olarak Sovyet iktidarından yana olan kitlenin arasında bu tür kılık değiştirmiş birçok provokatör olabilirdi.

ve bolşevik yönetiminin diğer sözcüleri, Tavriçeskiy Sarayı önünde toplanan halkı, gece geç saatlere kadar bu doğrultuda konuşarak oyaladılar. Bu arada Stalin TsİK temsilcileriyle görüşmekteydi; I. Deutscher'in belirttiği üzere,

... görünen o ki Stalin güven veren biriydi; çünkü hükümet bolşevik yöneticilerin çoğu için tutuklama emri verdiğinde ona dokunmuşlardı, halbuki o da bir MK üyesiydi.

Bütün gece boyu toplantı halinde olan bolşevik MK, "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganıyla yapılacak barışçıl bir gösteriye katılma kararı verdi. Yarım milyon kadar insanın yer aldığı bu gösteri 4 Temmuz'da düzenlendi. Lenin, bolşevik MK'nun karargâh olarak kullandığı Kşesinskiy Konağı'nın balkonundan göstericilere seslendi. 54 büyük işletmenin delegeleri taleplerini TsİK yetkililerine sundular; başlıca istekler, iktidarın derhal Sovyetler tarafından teslim alınması, demokratik bir barışın imzalanması ve toprakların köylülere devredilmesi idi. Bir yandan bu delegeler TsİK binasında kabul edilirken, bir yandan da göstericilere ateş açıldı, ölenler ve yaralananlar oldu. Stalin'in daha sonra parti kongresinde belirttiğine göre,

... provokatörler boş durmuyorlardı... Ancak yine de göstericiler zorunlu nefsi müdafaa sınırlarının dışına çıkmadılar... Hiçbir hükümet binası veya kamu kurumu işgal edilmemiş, hatta böyle bir işgal girişimi de olmamıştı; oysa çok büyük bir silahlı güce sahip olan göstericiler, bu imkânlarıyla sadece belirli kurumları değil, kentin tamamını işgal edebilirlerdi.

Gösteriler bittikten sonra bolşevik MK bir toplantı yaptı; Stalin'in de katıldığı toplantıda, sokak gösterilerinin durdurulmasına karar verildi. Stalin'in yazdıklarına göre, alınan karara uygun, yeni bir çağrı yapıldı:

3-4 Temmuz gösterileri sona ermiştir... Parolamız şudur: sebat, sabır ve sükûnet.

Ancak tam bu sırada Petrograd'a, Almanların cepheyi yararak serbestçe ilerledikleri haberi geldi. Aynı saatlerde, kentte, bolşeviklerin Almanlara yardım ettiği ve Lenin'in Almanya ajanı olduğu yolunda dedikodular yayılmaktaydı. Bu söylentileri çıkaran, Trotski'nin "Ağustos Bloku"nda yer alan, 1914'ten sonra "Vatan savunması" taraftarı olan, eski bolşevik Aleksinskiy'di. Söylentiler bütün Petrograd gazetelerinde yayımlanacaktı; fakat eski tanıdığı, şimdi Gürcistan sosyal-demokrat hareketi lideri ve eskiden beri kendisinin şahsi karşıtı olan TsİK Başkanı Çkheidze'ye başvuran Stalin, bunu engelledi. Stalin, onu, bütün gazetelerin ilgililerine telefon ederek

bu haberin asılsız olduğunu söylemeye ikna etmişti. Lenin'e yönelik suçlama ertesi gün sadece *Jivoye slovo* (Canlı Söz) adlı, az bilinen bir gazetede yayımlandı. *Pravda* Aleksinskiy'in yaydığı söylentileri tam tekzip etmeye hazırlanıyordu ki 4 Temmuz'u 5 Temmuz'a bağlayan gece bir grup *Yunker* (yüksek harp okulu öğrencisi) gazeteyi basarak mekânı dağıttı ve dolayısıyla da gazete basılamadı.

Derken Aleksinskiy'in anlattıklarını İçişleri Bakanı V.N. Pereverzev de teyit etti ve Bolşevik Partisi'nin Almanya Genelkurmayı'ndan para aldığını, Yakov Fryustenberg (Ganetskiy) ile Parvus'un da bu ilişkide aracılık yaptıklarını bildirdi. Lenin'in, Alman Genelkurmayı ile bir ilişkisi olduğunu kesinlikle reddetmesine rağmen, bakanın açıklaması çok büyük bir yankı uyandırdı. Bu gelişmeleri yorumlarken, Adam Ulam şöyle yazacaktı:

Şimdi ilgili Alman belgelerinden görülebileceği üzere, suçlamanın doğru olduğuna kuşku yoktur; ancak bu konunun yorumlanma biçimi doğru değildir. Lenin, devrim için gerekirse Rusya'nın Yüce İmparator Hazretleri'nden bile para alabileceği gibi, Almanlardan da para almıştı; fakat o bir "Alman ajanı" değildi.

Bilindiği gibi, Bolşevik Partisi, devrim için değişik kaynaklardan para buluyor, bazen çeşitli kapitalistlere başvuruyor, bazen de "zoralmalar" yapıyordu. Bolşevikler, parti kasasını doldurmalarına yardımcı olacak her yolu ve yöntemi mubah sayıyorlardı; bunun nedeni, muhtemelen, onların dünya devriminin gerçekleşeceğinden kesinlikle emin olmalarıydı. Bundan dolayı, kendilerine para verenlere siyasi veya başka bir yönden bağımlı bir duruma düşecekleri, bolşeviklerin akıllarının ucundan bile geçmiyordu.

Cephenin yarılarak düştüğüne dair söylentilerin yayıldığı ve Lenin'in Almanların yardımcısı olarak "ifşa edildiği" bu karmaşık ortamda, Sovyetlerin üst organı TsİK, Tavriçeskiy Sarayı'nu bolşeviklere karşı savunmak üzere, hükümete sadık Volınsk alayı askerlerini 4 Temmuz akşamı saat 22.00-23.00 arasında başkente nakletme kararı aldı. 5 Temmuz gecesı, saat 02.00-03.00 arasında, TsİK, sosyalist bakanlara, "anarşiyle mücadele" konusunda yeni yetkiler ve Kadetlerin tekrar Geçici Hükümet'e girmesi için çalışma görevi verdi. Aynı zamanda sıkıyönetim de ilan eden TsİK, menşeviklerle Es-Erlerden oluşan bir askeri karargâh kurdu.

5 Temmuz'da, Stalin, yeniden TsİK'le görüşmeye başladı; bu konuda daha sonra şunları yazacaktı:

Biz Sovyetlerin yöneticilerine şöyle diyorduk: Kadetler çekilmişlerdir, gelin işçilerle blok kurun ve böylece iktidar da Sovyetler

karşısında sorumlu olsun. Ama onlar haince bir adım attılar ve Rus Kazaklarını, *Yunkerleri*, yağmacıları ve cepheden getirilmiş birkaç alayı karşımıza çıkardılar... Doğaldır ki biz Es-Erlerin ve menşeviklerin dayattıkları bu şartlarda savaşmayı kabul edemedik. Bu nedenle de geri çekilme kararı aldık.

TsİK adına Stalin'le görüşen yetkili, menşevik Liber'di ve o, bolşeviklerin karargâh kurduğu Kşesinskiy Konağı'nın önünde duran zırhlı araçların oradan kaldırılmasını ve Petrpavlovsk Kalesi'ndeki denizcilerin Kronştadt'a sevk edilmesini istedi. Stalin, kendi anlattığına göre, "Sovyetlerin en üst organı olarak TsİK'in parti örgütlerimizi muhtemel bir bozgundan koruması şartıyla" bu talepleri kabul etti. Ancak yine Stalin'in kaydettiği gibi, "TsİK hiçbir taahhüdünü yerine getirmedi".

Ertesi gün, 6 Temmuz'da, TsİK Askeri Karargâhı temsilcisi Es-Er Kuzmin, silah kullanma tehdidinde bulunarak bolşeviklerin Kşesinskiy Konağı'nı terk etmelerini istedi. Stalin'in hatırladığına göre, ardından şu gelişme yaşandı:

Partimizin Merkez Komitesi, kan dökülmesini ne pahasına olursa olsun engellemekte kararlıydı. MK, beni delege olarak Petropavlovsk Kalesi'ne gönderdi ve buradaki garnizona mensup denizcileri çatışmadan vazgeçmeye ikna edebildik.

Stalin, bolşevikler olarak, Geçici Hükümet'e değil, Sovyetlere teslim olduklarını vurgulayarak onları da teslim olmaya ikna etmişti. Stalin, aynı zamanda, TsİK yetkilisi Es-Er Kuzmin'le de görüşüyordu; Kuzmin, Stalin'in belirttiği üzere, açıkça "savaşmaya can atıyordu". Stalin'in söylediğine göre,

Kuzmin, sivillerin ikide bir müdahale ederek ona engel çıkarmalarından hiç memnun değildi ve Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi'nin kararlarına isteksizce itaat etmekteydi. Bariz bir biçimde gördüm ki Es-Er askeri kanadı, işçilere, askerlere ve denizcilere güya bir ders vermek için açıkça kan dökmek istiyordu. Biz onların bu sinsi planı gerçekleştirmelerine engel olduk.

6 Temmuz'da, bolşevik ve sendikal yayınların, gazetelerin ve dergilerin basıldığı "Trud" (Emek) Matbaası baskına uğradı ve dağıtıldı; MK'nun, Petrograd Komitesi'nin ve Bolşevik Askeri Örgütü'nün bulunduğu Kşesinskiy Konağı'nda arama yapıldı. Stalin'in anlattığı üzere,

Fiilen bir sıkıyönetim uygulanıyordu; sokaklarda askerler, asilerin ve kendilerine itaat etmeyenlerin icabına bakıyorlardı. Şüpheli görünenleri tutukluyor ve karargâhlarına götürüyorlardı. İşçi, asker

ve denizcilerin silahları ellerinden alınıyordu. Temmuz ayı içinde, Bolşevik Askeri Örgütü'nün yöneticileri Antonov-Ovseyenko, Krilenko, Dibenko, Raskolnikov, MK üyesi Kamenev ve yanı sıra *mejrayontsıların* liderleri Trotskiy ve Lunaçarskiy hapse atıldılar.

7 Temmuz'da, Geçici Hükümet, Lenin'in ve Zinovyev'in tutuklanması için emir verdi. Alliluyevlerin dairesinde, Stalin ve partinin diğer yöneticileri, o sırada artık illegal pozisyona geçen Lenin ve Zinovyev'in mahkemeye gidip gitmemeleri konusunu görüştüler. Nogin, Lenin'in mutlaka mahkemeye çıkması gerektiği fikrindeydi; zira Lenin'in kendisi de böyle düşünüyordu ve hatta TsİK'e bu doğrultuda bir mektup bile yazmıştı. Stalin, Orconikidze ve Stasova ise, Lenin'le Zinovyev'in mahkemeye çıkmalarına karşıydılar ve Lenin'in Petrograd çevresindeki bir köyde saklanmasına karar verildi. Stalin onun bıyığını ve sakalını kendi elleriyle kesti; Lenin'in yüzüne makyaj yaptılar ve başına bir peruk taktılar. Ardından Lenin ve -yine aynı şekilde tıraş edilmiş ve makyaj yapılmış- Zinovyev'i, birlikte Razliv istasyonu civarında oturan bolşevik işçi N.A. Yemel'yanov'un evine gönderdiler.

Sabırsızlanan bolşevikleri geri çekilmeye, Lenin'i de illegal ortama geçmeye ikna eden, geri çekilme sırasında parti örgütlerine izlenecek siyasi rota konusunda talimatlar veren, Es-Erlar ve menşeviklerle yapıcı görüşmeler yürüten Stalin ve MK, Temmuz yenilgisinden sonra parti kayıplarının asgari düzeyde tutulmasını sağlamayı başardılar. İlk başta, bolşevik düşmanları, onların siyasi bir güç olarak tamamen yok olduklarını düşünüyorlardı; bazı bolşevikler de yenilgiyi çok abartıyorlardı. Ancak Razliv'de saklanan Lenin, aradan daha üç hafta geçmeden şöyle yazacaktı:

Proletaryanın öncü grupları, Haziran ve Temmuz günlerini, kitlesel kıyım yaşamaksızın atlattırmayı başarmışlardır. Ansızın -veya sözde ansızın- yapılan takip ve baskınlarla proletarya partisinin varlığının ve sözünü düzenli olarak halka ulaştırmasının asla son bulmaması amacıyla, parti bu tür taktiklere, bu tür yollara veya çarelere başvurabilir

Stalin, 15 Temmuz'da, Kronştadt'ta çıkan *Proletariy* gazetesinde yer alan "Safları Tamamlayın" başlıklı yazısında, Temmuz olaylarının analizini yapıyor ve yeni siyasi krizlerin kaçınılmaz olduğu sonucuna vararak parti üyelerine şöyle sesleniyordu:

İlk buyruk, karşıdevrimcilerin provokatif tuzaklarına düşmemek, sabırla ve kendine hâkim olarak silahlanmak, güçlerimizi gelecek mücadeleler için muhafaza etmek, hiçbir erken eyleme yol vermemektir. İkinci buyruk, geride kalanları toplayarak ve bilinçsizleri

aydınlatarak partimizin çevresinde sıkı bir birlik oluşturmak, bize başkaldıran ve saldıran sayısız düşmanlarımızın karşısında safları sıkılaştırmaktır.

Stalin "karşıdevrimcilerle uzlaşma"yı reddediyor ve bu arada şu yeni sloganı ortaya atıyordu:

Karşıdevrime ve onun hamilerine karşı devrimci unsurların birliği
-işte parolamız budur!

RSDİP(b) Petrograd Komitesi'nin 16-20 Temmuz 1917'de düzenlenen olağanüstü konferansında, Stalin, parti MK adına rapor konuşması yaptı ve mevcut durumu anlattı. Temmuz olaylarıyla ilgili olarak, bolşeviklerin belki o sırada iktidarı ele geçirebileceklerini belirtti, ama "temel mesele, iktidarı elde tutabilir miydik sorusudur" diye de ekledi. Bolşevikleri "sabırlı, metin ve örgütlü" olmaya çağırdı ve şu hedefleri gösterdi:

... örgütlerimizi yenileyin, güçlendirin ve genişletin, legal imkânları hor görmeyin, hiçbir karşıdevrim bizi fiilen yeraltına atamaz.

Stalin rapor konuşmasının sonunda şöyle diyordu:

Sosyal-gardiyanlarla birlikten bahsetmek... cinayettir. Yerine başka bir slogan koymalıyız, onların sol kanadına, yani hâlâ devrimci şerefini koruyan ve karşıdevrimle savaşılmaya hazır olan enternasyonalistlere birlik çağrısı yapmalıyız... Es-Erlar ve menşevikler arasında karşıdevrimcilerle savaşılmaya hazır olan unsurlar vardır (sol Es-Erlar içinde Kamkov yanlıları, menşevikler arasında ise Martov yanlıları) ve biz onlarla tek bir devrim cephesi kurmaya hazırız.

Stalin'in önerdiği bu rota, bolşeviklerin tek başlarına kalmaktan kurtulmalarını ve diğer partilerdeki sol güçlerin desteğini almalarını sağladı. Bolşevikler öncelikle sol Es-Erlarla yaptıkları birlik sayesinde Ekim 1917'de iktidarı ele geçirmeyi ve 1917-1918'in en zor aylarında da ellerinde tutmayı başaracaklardı.

26 Temmuz-3 Ağustos 1917'de gizli olarak düzenlenen RSDİP(b) 6. Kongresi'nde, Stalin, MK rapor konuşmasını yaptı ve ülkedeki politik durum üzerine değerlendirmede bulundu. Kongre, Nisan Konferansı'ndan bu yana geçen süre içinde, partinin yerel örgütlerinin sayısının 78'den 162'ye çıktığını tescil etti; parti üyesi sayısı ise, yaklaşık 100 binden 240 bine ulaşmıştı. Stalin devrimin kısa sürede yeniden ivme kazanacağından ve yükselişe geçeceğinden emindi:

Devrim güçleri geliştiği için patlamalar olacaktır ve işçilerin, fakir köylü tabakalarını kendi etraflarında bir araya getirerek, işçi dev-

rimi bayrağını kaldıracakları ve Avrupa'da sosyalist devrim çağrısı başlatacakları an gelecektir.

Sovyetlerin yöneticilerinin Temmuz olaylarında oynadıkları rolden sonra bolşevikler "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganından vazgeçtiler; ancak bu, bolşeviklerin iktidar için mücadeleden vazgeçtikleri anlamına gelmiyordu. Partinin yarı legal bir pozisyonda olduğu bir zamanda bile, Stalin, burjuva devriminin sosyalist devrime yükselebileceğine inanıyor ve kongredeki konuşmasında şöyle diyordu:

Bazı yoldaşlarımız, bizde kapitalizmin zayıf ve gelişmemiş olmasından dolayı, sosyalist devrim konusunu ortaya atmanın bir ütopya olduğunu söylüyorlar. Eğer savaş olmasaydı, yıkım olmasaydı, ekonomide kapitalist yapı sarsılmasaydı, onlar haklıydılar... Bizde yıkım sanılandan çok daha feci boyutlardadır. Diğer yandan, savaş şartlarında, hiçbir ülkede bizdeki kadar özgürlük yoktur. Hem sonra, işçilerin devasa örgütlenmesini de dikkate almak gerekir. İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri gibi geniş tabanlı örgütlenme bugüne dek başka hiçbir yerde görülmemiştir ve hâlâ da yoktur... Azami özgürlük ve azami örgütlenmeden yararlanan işçilerin, siyasi intihar pahasına bile olsa, ülkenin iktisadi yaşamına müdahaleden vazgeçmeyecekleri bellidir. Avrupa "başlamadığı" sürece Rusya'nın sosyalist değişiklikler için "beklemesini" istemek, yakışık almayan aşırı bir titizlik olur. Daha fazla imkânları olan ülke "başlar" bu işe.

Karar metninde redaksiyon öneren ve "...bunu barışa ve eğer Batı'da proletarya devrimi olursa, sosyalizme yöneltmek üzere" ifadesinde ısrar eden Preobrajenskiy'e karşı çıkan Stalin, şunları söylüyordu:

Sosyalizm yolunu açan ülkenin bizzat Rusya olması ihtimali düşük değildir. Şimdiye değin hiçbir ülke savaş şartlarında Rusya'daki kadar özgürlüğe sahip olmamış ve üretim üzerinde kontrol kurmayı bu kadar denememiştir. Bundan başka, bizim devrimin tabanı, proletaryanın burjuvaziyle teke tek kaldığı Batı Avrupa'ya göre çok daha geniştir. Bizde işçileri en fakir köylü tabakaları destekliyor... Sadece Avrupa'nın bize yol gösterebileceğine dair vakti geçmiş düşünceleri bir kenara atmalıyız. Dogmatik Marksizm ve yaratıcı Marksizm vardır ve ben, yaratıcı olandan yanayım.

6. Kongre'de Stalin MK üyesi seçildi; aynı zamanda S.G. Şaumyan da MK üyesi oldu. Diğer bir "Bakülü", P.A. Caparidze ise MK aday üyeliğine getirildi. Kongre, *mejrayontsi* grubunun liderleri L.D. Trotskiy ile M.S. Uritski'y'i MK üyesi, A.A. İoffe'yi de MK aday üyesi olarak seçti. Bu arada, Temmuz başlarından Eylül başlarına kadar,

yani Lenin, Zinovyev, Kamenev, Trotskiy dâhil birçok MK üyesinin saklanmak zorunda kaldığı veya tutuklu olduğu zaman diliminde, Bolşevik Partisi'ni fiilen Stalin yönetiyordu. Onun yönetimindeki parti, Temmuz olaylarından sonra bir geri çekilme dönemi yaşadı ve Kornilov darbesinin ardından hızla eski pozisyonuna dönmeye başladı.

Kornilov harekâtının bozguna uğramasının sonucunda, bolşeviklere karşı cepheleşen güçler de dağıldı. General Kornilov'un askeri diktatörlük kurma girişiminden korkan Es-Erler ve menşevikler, artık tutuklu Bolşevikleri serbest bırakıyor, Temmuz olayları sırasında el koydukları silahlarını onlara iade ediyor, bolşevik Kızıl Ordu birliklerinin kurulmasına itiraz etmiyorlardı. Bu sayede bolşevikler, sol Es-Erler ve sol menşeviklerle kurdukları birliği pekiştirdiler.

9 Eylül 1917'de yayımlanan "İkinci Dalga" adlı makalesinde, Stalin şöyle yazıyordu:

Kornilov ayaklanması, yalnızca birikmiş devrimci öfkenin supabını açtı, yalnızca eli kolu bağlı devrimi serbest bıraktı, kamçıladi ve ileri itti.

Stalin, "Kadetlerle koalisyonun çöküşüyle başlayan... ikinci devrim dalgası"ndan bahsediyordu. Bolşeviklerin etkisi giderek artıyor, Sovyetlerdeki pozisyonları güçleniyordu. Kornilov darbesinden sonra bolşevikler yeniden "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganına döndüler. 14 Eylül'de çıkan "Demokratik Uzlaşmaya Doğru" başlıklı yazısında, Stalin şunu belirtiyordu:

Eğer Sovyetler ve komiteler devrimin başlıca dayanakları olmuşsa ve komiteler ayaklanan karşıdevrimi yenmişse, bu, onların şimdi de ülkede devrimci iktidarın temel taşıyıcıları olması gerektiğini açıkça göstermiyor mu?

Eylül-Ekim 1917'de Rusya yeni bir ağır krize girmişti. Siyasi ve sosyal kaos ve kargaşa ülke ekonomisini çökertmişti. Sadece 1917 yılı içinde sanayi üretimi yüzde 36,4 oranında gerilemişti. Metalürji alanındaki üretim de yaklaşık aynı oranda azalmıştı. Birçok metalürji fırını düşük kapasiteyle çalışıyordu; Marten fırınlarının neredeyse yarısı hiç çalışmıyordu. Hafif sanayi sektöründe de üretim düşmüştü; ülkede kumaş, giyecek ve ayakkabı sıkıntısı vardı. Bu arada demiryolu taşımacılığının durumu da vahimdi. 10-14 Eylül 1917'de yazdığı "Yaklaşan Felaket ve Ona Nasıl Karşı Koymalı" başlıklı makalesinde, V.İ. Lenin şöyle yazıyordu:

Rusya'yı kaçınılmaz bir felaket bekliyor. Demiryolu taşımacılığının durumu inanılmaz derecede bozulmuştur ve bozulmaya da devam etmektedir. Demiryolları felç olacaktır. Fabrikalara ham madde ve kömür ulaşımı kesilecektir. Hububat nakliyatı duracaktır... Bu yüzden, görülmemiş boyutlarda bir felaket ve açlık kaçınılmazdır.

Stalin de aynı sonuca varıyor ve "Fabrikalarda Açlık" başlıklı makalesinde şunları kaydediyordu:

Savaş kadar her yıl 400-500 milyon *pud** buğday ihracatı yapan Rusya, şimdi kendi işçilerini doyuramıyor. Fabrikalarda çalışma durmuş vaziyettedir; fabrika bölgeleri ve sanayi sitelerinde ekmek ve gıda bulamayan işçiler fabrikaları terk ediyorlar. Tarım bölgelerindekiler ise, fabrikalardan ve sanayiden kendilerine çok az mal geldiğinden şikâyet etmektedirler. Bu nedenle de, onlar, fabrika bölgelerine oldukça az buğday veriyorlar. Ama bu kez de fabrika bölgelerinde ortaya çıkan ekmek sıkıntısı ve kıtlık, işçilerin işyerlerini terk etmelerine yol açıyor ve üretim daha da düşüyor, köylere mal teslimatı iyice kesiliyor, karaborsa ortaya çıkıyor, ekonomide kriz büyüyor ve kıtlık daha da derinleşiyor, kentlere verilen buğday miktarı daha da azalıyor ve açıkça ekmek sorunu yaşanıyor, işçilerin kaçıışı devam ediyor.

Köylülerin durumu da pek de iyi sayılmazdı; savaş ve kriz onları da perişan etmişti. Stalin, "Köyde Açlık" başlıklı makalesinde, Murom kazasından bir köylünün mektubuna yer vermişti. Köylü, şöyle yazıyordu:

Kısa süre sonra kışa gireceğiz, nehirler donacak ve biz açlıktan kırlacağız. Demiryolu istasyonu bize çok uzaktır ve biz ekmek için sokaklara çıkacağız. Bize ne dersiniz deyin, ancak açlık, bizi buna mecbur edecektir.

Petrograd'ın lüks otellerinde bile ekmek sıkıntısı vardı. Ağustos 1917'de Rusya'nın başkentini ziyaret eden İngiliz yazar Somerset Maugham, otellerde ekmek, şeker, yumurta ve patates bulunmadığını yazmıştı. Petrograd'ın en lüks restoranında dâhi sadece balık ve sebze ikram ediliyordu. A.F. Kerenskiy'in başbakanlığını yaptığı Geçici Hükümet, içinde bulunduğu çaresiz durumdan kurtulmanın bir yolunu bulamıyordu ve açıkça acz içindeydi. Maugham, Rusya'nın 1917 sonbaharındaki durumu hakkında şöyle yazıyordu:

Kerenskiy... kibrinin kurbanı olmuştu ve kendisine karşı en küçük bir tehdit olarak gördüğü her bakanı derhal azlediyordu. Sonu gelmez nutuklar atıyordu. Bir ara Almanların Petrograd üzerine bir taarruz başlatma durumu ortaya çıkmıştı. Kerenskiy ise sadece

* 1 pud = 16,3 kg

konusuyordu. Yiyecek sorunu artık felaket boyutlarındaydı, kış geliyordu ve yakıt yoktu. Kerenskiy ise yine nutuk atıyordu. Lenin, Petrograd'da saklanıyordu. Kerenskiy onun nerede olduğunu biliyor, ancak onu tutuklamaya cesaret edemiyordu. O, sadece laf ürettiyordu.

İktidar krizi açıkça gözler önündeydi ve Lenin bundan yararlanmaya karar verdi. O sırada Gelsingfors'ta (Helsinki) bulunan Lenin, MK üyelerine "Bolşevikler İktidarı Ele Almalıdırlar" ve "Marksizm ve Ayaklanma" başlıklı mektuplar yazdı. Bu mektuplarda, o, ülkede bir silahlı ayaklanmanın başarıya ulaşması için uygun nesnel ve öznel şartların oluştuğunu savunuyordu. Lenin, arkadaşlarını, "halk kitlelerini peşine takmak, düşmanın direnişini kırmak, onu bozguna uğratmak, iktidarı ele almak ve elde tutmak için her iki başkentte de halkın devrimci unsurlarının çoğunluğu yeterlidir" fikrine inandırmaya çalışıyordu. Ayrıca o, bolşevik bir hükümetin ortaya atacağı sloganların bütün halktan destek göreceğinden ve böyle bir hükümeti "*kimsenin deviremeyeceği*"nden de emindi.

Lenin, MK üyelerini sıkıştırıyordu, çünkü Kerenskiy'in, Es-Er ve Menşevik koalisyonu içindeki Kadetleri ve sol güçlerin bir kısmını uzaklaştırıp Alınanlarla gizlice anlaşmasından ve Petrograd'ı onlara teslim etmesinden korkuyordu. Lenin şöyle uyarıyordu:

İleride Piter'in teslim edilmesi, şansımızı yüz misli daha kötüleştirecektir. Oysa Kerenskiy ve şürekasının ordusuyla, bugünkü ortamda, biz Piter'in teslim edilmesine engel olamayız... Sadece bizim parti... ayaklanmada zafere ulaşarak Piter'i *kurtarabilir*.

Lenin, Rus devrimini ezip yok etmek üzere İtilaf Devletleriyle Mihver Devletleri arasında bir barış anlaşmasının imzalanması ve "Rusya'nın her iki koalisyonun emperyalistleri arasında bölüşülüp paylaşılması" olasılığını da hesaba katıyordu.

Gerçek bir devrimci olan Lenin, iktidarın devriyle ilgili hukuki prosedürleri ve anayasal kurumları ise önemsemiyordu:

Formalite olarak bolşeviklerin çoğunluğu kazanmalarını beklemek saflıktır, hiçbir devrim *bunu* beklemmez. Kerenskiy ve şürekası da beklemiyorlar ve Piter'i Almanlara vermeye hazırlanıyorlar... Mekanizma mı yok? Mekanizma var işte: Sovyetler ve demokratik örgütler.

Yani Lenin, lafı bırakıp hemen harekete geçmeyi öneriyordu:

* Petersburg/Petrograd'ın halk arasındaki kısa adı.

Mesele, *görevimizi* parti için açık bir hale getirmektir; yani Piter'de ve -tüm vilâyet dahil- Moskova'da *silahlı ayaklanmayı*, iktidarı ele geçirmeyi ve hükümeti devirmeyi gündeme getirmeliyiz.

Lenin başarıdan emindi:

Moskova ve Piter'de (önce hangisinin başlayacağı önemli değildir, Moskova da başlayabilir) iktidarı *derhal* ele geçirerek, *kayıtsız şart-sız ve hiç kuşkusuz* galip geleceğiz.

Lenin şunları öneriyordu:

... bir dakika bile kaybetmeden... ayaklanmacı gruplar için bir karargâh kurmak, görev ve güç dağılımı yapmak, sadık alayları en önemli noktalara yerleştirmek, Aleksandrinka'yı kuşatmak, Petropavlovka'yı işgal etmek, Genelkurmay ve hükümet üyelerini tutuklamak, *Yunkerler ve Dikaya Dviziya'ya* karşı, kendini gönüllü olarak feda edecek ve ölecek, ama düşmanın kentin merkezi noktalarına girmesini engelleyecek güçler göndermek, ... silahlı işçileri seferber etmek, telefon ve telgraf idaresini derhal işgal etmek, ayaklanma karargâhını telefon istasyonunda kurmak, böylece bütün fabrikalar, bütün alaylar ve silahlı mücadelenin verildiği bütün noktalar ile karargâh arasında telefon bağlantısı kurmak vb.

Ancak Bolşevik Partisi yönetimi, bu planı desteklemeye hazır değildi. Ayaklanma için zamanın çok erken olduğunu düşünen Kamenev ve Zinovyev, Lenin'in tekliflerine kesinlikle karşı çıktılar. Trotskiy ise alternatif bir plan sundu; buna göre, harekete geçmek için Sovyetlerin desteği şarttı. Bu tür önemli kararların geniş bir şekilde ve her yönüyle görüşülmesi gerektiğini düşünen Stalin ise, Lenin'in mektuplarını, partinin geniş tabanlı ve büyük örgütlerinin görüşüne sunmayı teklif etti. Yani Stalin de, Lenin'in ayaklanma planını hiç düşünmeksizin hemen kabul ederek desteklemedi.

Lenin'in mektuplarıyla ilgili bu kuşkularını, Stalin, Şubat 1924'te, ülkenin o günkü şartlarından bahsederken açıklayacaktı:

Öyle bir anda ayaklanma başlatmak ne anlama geliyordu? Böylece şartlarda ayaklanmayı başlatmak, rest çekmek demektir, ölümü göze almak demektir.

Stalin ve partinin diğer liderlerinin çabalarıyla ve bu arada şartların da değişmesiyle, 1917 yazı sonunda Bolşevik Partisi'nin üye sayısı epeyce artmış, Ağustos başından Ekim sonuna kadar 240 binden yaklaşık 350 bine yükselmişti. Ülkede yüzden fazla kentte parti örgütü bulunuyordu; cephede ordu saflarında yaklaşık 50 bin bol-

* Demokratik İstişare Konseyi'nin toplandığı Aleksandriysk Tiyatrosu.

** Vahşi Tümen; çarlığın Kafkasyalılarından kurulu süvari birlikleri.

şevik vardı. Bolşeviklerin pek tutulmadıkları köylerde bile, 1917'de, partinin, toplam 4.122 kişiyi bir araya getiren 203 köylü grubu oluşturulmuştu. Bolşevik gazetelerinin günlük tirajı yaklaşık 600 bine ulaşmıştı. Görüldüğü kadarıyla, Temmuz olaylarında çok hırpalanmış partinin yeni yeni kendine gelerek güç topladığı bir zamanda, yönetim ve bu arada Stalin için de, en radikal kararı vermek kolay değildi. Sonuçta MK, Lenin'in teklifleri konusunda bir karar kabul etmedi ve böylece, MK üyelerinin kararsız kaldıkları ortaya çıkmış oldu.

Lenin'in, mektuplarında, Sovyetler Kurultayı'nın çağrılmasını beklemeden hemen Eylül'de ayaklanmayı başlatmayı, Demokratik İstişare Konseyi'ne yönelik olarak ise "dağıtma ve tutuklama"yı önermesi, MK üyelerine oldukça antipatik gelmişti. İki buçuk yıl sonra, Lenin'in 50. doğum yılı dolayısıyla yaptığı konuşmada, Stalin, bu tekliflere o zaman neden olumsuz baktığını dile getirecek, hatta bu arada Lenin'e de hafif yollu laf dokunduracaktı. Stalin şöyle diyordu:

Biz, durumun bu kadar basit olmadığını düşünüyorduk; zira Demokratik İstişare Konseyi katılımcılarının neredeyse yarısının veya en azından üçte birinin cepheden gelenlerden oluştuğunu biliyorduk ve bunları dağıtıp tutuklamakla işi berbat edecek, cephedeki kitlelerle ilişkilerimizi bozacaktık. Pratik işler yapan bizler, yolumuzun üzerindeki çukur, tümsek ve dereleri daha iyi gördüğümüzü düşünüyorduk. Ama İlyiç büyük kişiliktir; o, yolundaki dereden, tepeden, çukurdan falan korkmaz, tehlikelerden korkmaz ve hemen, kalk ve hedefe doğru yürü, der. Biz ise, pratisyenler olarak, o sırada bu tür bir eyleme kalkışmanın yararsız olduğuna inanıyorduk ve son vuruşu yapmadan önce birtakım engellerin kaldırılması gerektiğinden emindik. Ve İlyiç'in bütün taleplerine rağmen, onu dinlemedik, Sovyetleri daha da güçlendirmek için yolumuza devam ettik, Sovyetler Kurultayı'na, 25 Ekim'e kadar çalıştık ve başarılı bir ayaklanmaya kadar sabrettik. O zaman İlyiç artık Petrograd'daydı; kurnazca gülümseyerek bize baktı ve şöyle dedi: "Evet, doğrusu siz haklıdınız."

Fakat Eylül 1917'de bu tür itiraflar henüz çok uzaktaydı ve Lenin ayaklanmayı bir an önce başlatmakta ısrar ediyordu. 24 Eylül'de çıkan "Sahtekârlığın Kahramanları ve Bolşeviklerin Hataları Hakkında" başlıklı makalesinde, Lenin, Zinovyev'in konuşmasını eleştiriyordu; Zinovyev, Paris Komünü örneğini vererek, Paris'te zafere ulaşan devrimin Fransa genelinde kaybettiğini hatırlatmıştı. Lenin makalesinde şöyle yazıyordu:

Piter'de zafere ulaşırsa, Komün, Rusya'da da zafer ulaşır.

Lenin, 14-22 Eylül 1917'de düzenlenen Demokratik İstişare Konseyi'nde "salt anayasal doğrultuda" konuşan Kamenev'i de sertçe eleştiriyordu. "Gazetecinin Günlüğü"nde, Lenin, Demokratik İstişare Konseyi'ne katılmanın da bir hata olduğunu ilan ediyordu. 27 Eylül'de, Ordu, Donanma ve İşçilerin Finlandiya Vilayet Komitesi Başkanı'na yazdığı mektubunda, Lenin, şu iddiada bulunuyordu:

Olaylar benim tahminlerimde haklı olduğumu gösterdi... parti şimdi silahlı ayaklanmayı görev *addetmelidir*... Biz zaman kaybediyoruz, "süreler" belirliyoruz (20 Ekim'de Sovyetler Kurultayı yapılacaktı -Peki böyle bir erteleme gülünç değil mi? Buna ümit bağlamak komik değil mi?).

Lenin, parti yönetimini dünya çapında devrimci durumun oluştuğu konusunda ikna etmek ve liderleri daha kararlı ve cesur hareketlere yöneltmek için 29 Eylül'de yazdığı "Kriz Olgunlaştı" başlıklı makalesinde şunu vurguluyordu:

... özgürlük ülkesi İtalya'da parti önderlerinin topyekûn tutuklanmaları ve özellikle de Almanya'da *askeri isyanların* başlaması -işte bunlar büyük bir kırılmanın işaretleridir, dünya çapında *devrim arifesinde* olduğumuzun göstergeleridir.

Aslında Almanya'da herhangi bir "askeri isyan" olmamasına ve İtalya'da sosyalistlerin tutuklanmasından dolayı ciddi olaylar yaşanmamasına karşın, Lenin kesin bir edayla şunu beyan ediyordu:

... eğer anayasa hayalleri, Sovyetler Kurultayı'na "inanç", Kurucu Meclis çağrılması, Sovyetler Kurultayı'ru "beklemek" vb tuzaklara düşürülmelerine müsaade ederlerse, bolşevikler, proleter davasının *zavallı hainleri* olurlar... Kriz olgunlaşmıştır. Bütün Rus devriminin kaderi söz konusudur. Bolşevik Partisi'nin şerefi bütünüyle tehlikededir. Sosyalizme dönük uluslararası işçi devriminin kaderi söz konusudur... Kesinlikle eminim ki Sovyetler Kurultayı'ru "beklersek" ve şimdi bu fırsat anı kaçırırsak, *devrimi öldürürüz*.

Bu şekilde ısrarlarını sürdüren Lenin, 1 Ekim'de "MK, Petrograd Komitesi, Moskova Komitesi ve Piter ve Moskova Sovyetleri Bolşevik Üyelerine Mektup"u kaleme aldı. Yine aynı kararlılıkla ve elinde hiçbir kanıt olmaksızın şunu öngörüyordu (ya da temenni ediyordu):

Almanya'da, özellikle de denizcilerin kurşuna dizilmelerinden sonra, devrimin başlaması kesindir.

Lenin, gerçek durumu yansıtmayan bir biçimde, bolşeviklerin bütün ülkenin tam desteğine sahip olduklarını iddia ediyor ("Moskova'da asker oylarının yüzde 99'u bizimdir"), hükümetin siyasi

açından tek başına kaldığını vurguluyordu ("Finlandiya'daki askeri kıtalar hükümete karşıdır... Demiryolcular ve posta çalışanları hükümetle ihtilaf halindedirler"). O, çok kararlıydı ve gittikçe daha da ileri gidiyordu:

Bu şartlarda "beklemek" cinayettir. Bolşeviklerin Sovyetler Kurultayı'nı beklemeye hakları yoktur. Onlar derhal iktidarı ele geçirmelidirler. Böylece onlar dünya devrimini de... Rus devrimini de kurtaracaklardır. Ağırdan almak, cinayettir. Sovyetler Kurultayını beklemek, çocukça bir formalite oyunudur, rezil bir formalite oyunudur, devrime ihanettir. Eğer iktidarı ayaklanmasız alamıyorsak, derhal ayaklanmaya girişmeliyiz... Beklemek, devrimi katletmektir.

Bir hafta sonra, Lenin, bu kez de "Severnuy Vilayeti Sovyetleri Kurultayı'na Katılan Bolşevik Yoldaşlara Mektup"u yazdı. Burada, yine abartılı ve tutarsız bir şekilde, "Alman donanmasındaki isyan, Torino'daki devasa patlama, Çek işçilerinin öfke patlaması" gibi durumlardan dem vurarak, yeniden "dünya genelinde devrimin yükseldiğine şüphe kalmadı" yolundaki görüşünü -ya da temennisini- yineliyordu. Kerenskiy'in Petrograd'ı Almanlara teslim edeceğine dair nakaratı tekrarlayan Lenin, "Bütün iktidar Sovyetlere!" sloganının aslında ayaklanma için davetiyeden başka bir şey olmadığını kaydediyor ve işi giderek bolşevikleri dünya devrimine ihanetle suçlama noktasına kadar vardırıyordu. Ayaklanma bir an önce başlamazsa, bunun bir felaket olacağını belirten Lenin, bu kısa mektupta şu cümleyi defalarca yineliyordu:

Gecikmek ölüm demektir!

N.K. Krupskaya'nın anlatımına göre, Lenin, o sırada "sadece ayaklanmayla yatıp kalkıyor, sadece bunu düşünüyordu ve bu kararlılığını yoldaşlarına da bulaştırıyordu".

1917 Ekimi başlarında, Lenin, Gelsingfors'tan (Helsinki) gizlice Petrograd'a geldi ve 10 Ekim'de katıldığı MK toplantısında bir rapor konuşması yaptı. Parti yönetiminin "ayaklanma konusuna karşı ilgisizliği"ni kınayan Lenin, "önemli oranda zaman kaybedildi ve fırsat kaçınılmaktadır" diye görüş bildirdi. Lenin, "çoğunluk artık bolşevikleri destekliyor" biçiminde kesin bir ifade kullandı ve "siyasi açıdan durum artık iktidarın el değiştirmesine tam anlamıyla uygundur" dedi. Onun fikrince, artık geriye sadece ayaklanmanın teknik yönlerini görüşmek kalıyordu. Ancak Kamenev ve Zinovyev ona kesin bir şekilde karşı çıktılar. Bu ikili, ertesi gün Petrograd, Moskova ve diğer bazı kentlerin komitelerine yazdıkları bir mek-

tupla kendi görüşlerini açıkladılar. Bu mektupta, Lenin'in başlıca argümanları gayet esaslı ve gerekçeli bir biçimde eleştiriliyordu:

Deniyor ki 1) Rusya halkının çoğu artık bizden yanadır ve 2) uluslararası proletarya bizden yanadır. Ne yazık ki her ikisi de yanlıştır ve sorun da budur.

Lenin'in, halkın çoğunlukla bolşeviklerin yanında olduğuna dair tezi, Kasım'da yapılacak Kurucu Meclis seçimlerinin sonuçları tarafından da tekzip edilecekti. Onun dünya devrimi hakkındaki iddiaları da, bütün 20. yüzyıl boyunca karşılık bulmadı. Lenin'in 1917 sonbaharında bahsettiği eylemlerin, Batı ülkelerinde hiçbir ciddi etkisi olmadı. Bu yüzden de, onun bolşevikleri dünya devrimine ihanetle suçlaması tamamen boşlukta kalmış oldu.

Zinovyev ve Kamenev, aslında Kerenskiy'in Petrograd'ı Almanlara teslim etmeye hazır olduğu ve İtilaf Devletleri ile Mihver Devletlerinin Rus devrimini ezmek için ayrı bir barış anlaşması imzalayacakları hakkındaki asılsız iddialara da dikkat çekebilirlerdi. Olayların seyri ve tarih, bu tür tahminlerin hiçbir delile dayanmadığını ortaya koydu. Moskova'da askerlerin yüzde 99'unun Bolşevik Devrimi'ni destekleyeceğine dair iddia da gerçeği yansıtmıyordu. Bolşevikler, tam tersine, en sert direnişle Moskova'da karşılaştılar ve buradaki muharebe ve çatışmalar, Petrograd'dan farklı olarak, çok uzun sürdü ve çok kanlı oldu. Fakat Zinovyev ve Kamenev, Lenin'in planlarını eleştirmek yerine –bunu da yapabilecekleri halde- mevcut şartlarda ayaklanmanın yenilgiyle sonuçlanacağını belirtmekle yetindiler ve dolayısıyla da, ayaklanmadan vazgeçilerek Kurucu Meclis'in toplanmasının beklenmesini önerdiler.

Peki ne oldu da Stalin ve -Lenin hariç- öteki sekiz MK üyesi partinin önderiyle uzlaştılar? Bugün, Lenin'in ayaklanma lehinde kullandığı argümanları değerlendirdiğimizde, onun yanlış argümanları doğru kararlar için kullandığını görmekteyiz. 1917 sonbaharında oluşmuş şartlar hakkında bugün bildiklerimizi bir araya getirirsek açıkça görüyoruz ki mevcut durum uzun süre öyle devam edemezdi. Birçoklarının aklından geçen, demokratik toplumsal yapının evrim yoluyla ve kendi akışıyla anayasal demokratik gelişmelere yöneleceği düşüncesine gelince, bu tür bir beklenti de hiç mi hiç gerçekçi değildi.

A.F. Kerenskiy, anılarında yazdığına göre, Ekim ayaklanması öncesindeki kulis gelişmelerini, artık yurtdışında bir göçmenken, söz konusu dönemde Geçici Hükümet nezdinde Fransa temsilcisi olan Eugène Petit'den öğrenmişti. Kornilov'un başarısız darbe giri-

şiminden sonra sağcı güçler yeni bir karşıdevrimci harekâta hazırlanıyorlardı. E. Petit'nin anlattığına göre, Milyukov, Rodzyanko, General Alekseyev ve diğerleri, iktidarı ele geçirmek ve sağcı bir diktatörlük kurmak üzere bir komplo düzenlemişlerdi. Kerenskiy'in hatıralarında yazdıklarına bakılırsa, Ekim 1917'de,

Milyukov ve arkadaşları, bolşevizm hareketinin çok büyük bir tehlike olduğuna inanmıyorlardı ve onlar için Rusya'da sadece iki parti vardı: Kornilov'un başında bulunduğu "düzen partisi" ve Kerenskiy'in başında bulunduğu "dağılma partisi". Bu yüzden, bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleri ihtimali onları pek rahatsız etmiyordu. Çünkü Lenin, böylece, Kerenskiy'i devirip defettikten sonra, kendisi de farkında olmaksızın, üç veya dört hafta sonra gerçekten sağlam ve güçlü bir hükümetin iktidarı almasının yolu nu açmış olacaktı.

Üstelik Kerenskiy'e göre, sağcı komplocular, Geçici Hükümet'in itibarını sarsacak ve onu gözden düşürecek yalanlar, dedikodular ve sözde belgeler yayıyorlardı:

Bu tür sahte belgeler, beni Kornilov yanlısı olarak göstermek için, Lenin, Trotskiy, Stalin ve benzerlerinin eline koz veriyordu.

Bu arada Batılı müttefikler, sağcı komplocuların aksine, bolşeviklerin iktidara gelmesi ve Rusya'nın savaştan kopması olasılığından çok korkuyorlardı. Bu yüzden Rusya'da bir sürü Batılı diplomat ve casus cirit atıyordu. Somerset Maugham'ın Petrograd'a yaptığı ziyaret de bu çerçevedeydi. Bu ünlü istihbaratçı, Rusya'da geçirdiği yaklaşık üç aylık süre içinde, ünlü terörist B. Savinkov'un önderliğinde, Çekoslovak Kolordusu, tanınmış generaller ve sağ Es-Er gruplarının katıldığı bir komplo örgütlemeyi becermişti. Sonraları Maugham'ın itiraf ettiği ve yazdığına göre, kendisi hükümet darbesi planını Londra'ya şifreli olarak göndermişti. Maugham, planın beğenildiğini ve kendisine gerekli araç ve imkânları sağlama sözü verildiğini iddia ediyordu. Ne var ki büyük casus için zaman daralmıştı:

Zamanımız çok azdı. Rusya'da, bolşeviklerin son derece ileri gittiklerine dair söylentiler yayılıyordu. Kerenskiy korkmuş, ürkek bir tavuk gibi ortalıkta öteye beriye koşuşturup duruyordu.

Görüldüğü kadarıyla, bolşevikler, Büyük Britanya uyruklarının ülke içindeki gizli faaliyetlerinden haberdardılar. Örneğin Stalin, 14 Eylül tarihli "Yabancılar ve Kornilov Komplosu" başlıklı makalesinde, Britanya uyruklularının Rusya topraklarındaki komplo faaliyet-

* Bu komplo da yer alan gruplar, 1918 yılı boyunca Rusya'nın değişik bölgelerinde eylem ve faaliyetlerini sürdürmüşlerdi.

lerine yoğun bir şekilde katıldıklarına dikkat çekiyordu. Sonraları Maugham, bolşeviklerin iktidara gelince tutuklayacakları yabancılar listesinde kendi adının da olduğunu öğrenecekti. Bu nedenledir ki taarruza geçen Kızıl Muhafız birliklerinin Zimniy Sarayı'nu ele geçirmelerinin hemen ardından, Maugham, hemen bütün casusluk araç-gerecini yok etti ve Britanya özel servisine Petrograd'dan tahliye edildi.

Milyukov, Rodzyanko, General Alekseyev, Batı istihbarat birimleri, aşırı milliyetçiler, sol Es-Er teröristler her tarafta kaos yaratır ve terör estirirken, Petrograd ve diğer büyük kentlerde, açıkça komplo hazırlığında olan birçok yasadışı örgüt, anarşist çete, monarşist intikam mangası, aşırı solcu ve sağcı gruplaşma oluşmuştu. Bunların bazıları açıkça bolşevik düşmanlardı ve onlardan intikam almaya hazırdılar. Bu kargaşa ortamında, söz konusu gruplar içinde, Kerenskiy'e muhalif olan ve onu devirmek isteyenler de vardı. Bazı güçler ise iktidarın bolşeviklerin eliyle devrilmesini istiyor ve ardından harekete geçerek iktidarı sahiplenmeyi düşünüyorlardı. Bu tür belirsiz, güçler dengesinden uzak ve çok karmaşık siyasi yelpaze, bolşeviklere de geniş manevra olanakları sunuyordu. Doğrusu, bolşevikler, iktidarı ele geçirmek için, bir daha kolay kolay rastlayamayacakları bir şans yakalamışlardı ve gecikirlerse bu şans kaçıracaktı. Öte yandan, bu tür bir gecikme devrimin de sonunu getirecek ve böyle bir durumun ilk kurbanları da bolşevikler olacaktı.

Aslına bakılırsa, bolşevikler, 1917 Şubat Devrimi'nin tahrikçileri ve öncüleri değillerdi; ama devrimin yarattığı kaos ortamından bıkmış ve yıpranmış Rusya toplumunun gözünde kargaşanın simgesi bizzat onlardı. Daha Temmuz olayları sırasında, bolşevikler, Almanlarla işbirliği yapmakla suçlanmışlardı. Bolşevikler belki Temmuz'da asgari düzeyde kayıplarla olayların içinden sıyrılınayı başarmışlardı, ancak o sırada değişik grupların girişimiyle veya büyük kargaşa ortamı yüzünden bir hükümet darbesi yapılsaydı, bu, bolşevikler için çok daha vahim sonuçlar doğurabilirdi. Böylesi bir durumda, belki onların kaderi de, 1933'te Almanya'daki, 1936-1939'da İspanya'daki, 1965'te Endonezya'daki ve 1973'te de Şili'deki komünist ve sosyalistlerin başına gelenlerin aynısını yaşamak oldurdu. Onları bekleyen, hapishaneler veya idam sehpalarıydı. Lenin ve partinin diğer liderleri başka bir seçenekleri olmadığını farkındaydılar, ya devrimci bir ayaklanma gerçekleştirecekler ya da devrimin bütün kazanımlarını kaybederek ölümü bekleyeceklerdi. Böyle bir durumun bir başka sonucu da, 20. yüzyılda Almanya, İtalya, İspanya, Yunanistan, Şili ve diğer ülkelerde komünist ve sosyalistlerin

ezilmesinden sonra kurulan gaddar diktatörlük rejimlerine benzer, uzun süreli bir baskı rejimi olacaktı. Bolşeviklerin, bozgundan kurtulmak ve partiyi korumak için iktidarı ele geçirmeleri gerekiyordu.

Siyasi sezgileriyle Lenin ve MK üyelerinin çoğu, bir an önce harekete geçmek gerektiğini anlamışlardı. Ülkede önünü görebilen hiçbir güç yoktu. Aslında Lenin, parti içindeki tereddütleri anlıyor ve belki de bilinçli bir şekilde, tutarsız da olsalar, dünya devriminin başladığına ve Rusya genelinde çoğunluğun bolşevik yanlısı olduğuna dair birtakım argümanlarla parti arkadaşlarını tahrik ederek olayları hızlandırmaya çalışıyordu. 10 Ekim 1917’de yapılan MK toplantısında, 2 aleyhte (Zinovyev ve Kamenev) oya karşı 10 lehte oyla Lenin’in karnamesi kabul edildi:

Böylece silahlı ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu ve tam zamanının geldiğini kabul eden MK, partinin bütün örgütlerine, bu olguyu kılavuz edinmelerini ve bütün pratik meselelerini bu açıdan ele alarak çözmelerini önermektedir.

Söz konusu MK toplantısında, V.İ. Lenin, A.S. Bubnov, G.Y. Zinovyev, L.B. Kamenev, G.Y. Sokolnikov, İ.V. Stalin ve L.D. Trotskiy’den oluşmak üzere bir Siyasi Büro (Politbüro) kurulması kararı da alındı.

MK, artık, devrimi karşıdevrimci komploya karşı savunma sloganlarıyla parti örgütlerini ayaklanmaya hazırlamaya başlamıştı. Stalin, 13 Ekim tarihli “Sovyetler İktidarı” başlıklı makalesinde, “ayaklanma” sözcüğünü hiç kullanmasa da, aslında iktidarın değiştirilmesi çağrısı yapıyordu:

İç ve dış politik olaylar, uzun süren savaş, Geçici Hükümet’in çürüklüğü, açlık, kıtlık ve işsizlik –bütün bunlar Rusya’da devrimci sınıfları önlenemez şekilde harekete geçirmektedir. Bu, ülkenin, artık proletarya ile devrimci köylülerin diktatörlüğü için elverişli olduğu anlamına gelmektedir. “Bütün iktidar Sovyetlere!” sloganının gerçekleşme anı nihayet gelip çatmıştır.

16 Ekim’de, MK, genişletilmiş bir toplantı düzenledi ve Lenin burada yaklaşık iki saat süren bir konuşma yaptı. Onun konuşmasının kısa özet şeklindeki tutanağından da görülebileceği gibi, Lenin, kitlelerin ruh haline göre hareket etmenin imkânsız olduğunu tekrar belirtiyor (“kitlelerin haletiruhiyesi değişkendir ve önceden tahmin edilemez”), bir kez daha “şimdi harekete geçmekle, biz, bütün proleter Avrupa’yı yanımıza almış olacağız” biçimindeki beklentisini dile getiriyordu. Yanı sıra Lenin, bolşeviklerin karşısında tek bir seçenek bulunduğunu da vurguluyordu:

Ya Kornilov diktatörlüğü ya da proletarya ile en fakir köylü tabakalarının diktatörlüğü.

Bu konuşmasında, Lenin, gerçek bir hatiplik yeteneği sergilemişti. Toplantıya katılmış olan A.V. Şotman, sonraları şöyle yazıyordu:

O sözünü bitirdiğinde, herkes hipnotize olmuş gibiydi. Vladimir İlyiç'i tanıdığım 20 yıllık süre içinde onun birçok nutkunu ve rapor konuşmasını dinlemiştim, ancak bu konuşması en iyisiydi. Söz konusu toplantıda bulunan ve onu çok eskiden beri tanıyan diğerleri de, konuşmaya hayran kaldıklarını belirtmişlerdi.

Buna karşın, toplantıya katılanlardan bazıları (G.İ. Boki, M.M. Volodarskiy, V.P. Milyutin ve diğerleri) kitlelerin bolşevik sloganlarına ilgi göstermediklerini söylemiş, Zinovyev ile Kamenev ise ayaklanma rotasına karşı çıkmışlardı.

Stalin'in 16 Ekim tarihli MK toplantısındaki konuşmasından anlaşıldığı üzere, onun, daha önce kabul edilmiş olan ayaklanma kararıyla ilgili hiçbir tereddüdü yoktu. Ona göre, ayaklanma, nesnel politik süreçlerin sonucuydu. Onun fikrinde, aslında ayaklanma zaten başlamıştı, çünkü asayiş ve istikrar yoktu:

... donarımda isyan başlamıştır, çünkü denizciler Kerenskiy'e karşı çıkmıştır. Demek ki biz, sağlam bir şekilde ve kararlılıkla ayaklanma yolunda yürümeliyiz. Partinin görevi, inisiyatif elden bırakmamak, ayaklanma gününü belirleme imkânını yakalamak, karşıdevrimin örgütlenip kendine gelmesini engellemek için uygun ortamı yaratmaktır.

Zinovyev'in ve Kamenev'in ayaklanma konusundaki inadını da eleştiren Stalin şöyle yazıyordu:

Kamenev ve Zinovyev'in önerdikleri, nesnel olarak, karşıdevrim için, hazırlanma, organizasyon ve tedbir alma imkânı sağlamaktır. Biz sonsuza kadar geri çekileceğiz ve devrimi de kaybedeceğiz.

Onun fikrinde, karşı taraftan birilerinin provokasyonunu beklemeye gerek yoktu; ülkede olup biten olaylar zaten ayaklanma için yeterli gerekçeyi sağlıyordu ("ekmek fiyatlarına zam, Kazakların Donetsk vilayetine sevki"). O, başarıya inanarak harekete geçmek gerektiğini söylüyordu. Avrupa'da devrimci durumun oluşup oluşmadığı konusuna değinmekten kaçınan Stalin, Avrupa proletaryasından beklenen desteğin devrimci ayaklanmaya katılanlar için umut ve moral kaynağı olacağını vurguluyordu ("şimdi daha çok inanmak lazım").

Toplantıda A.S. Bubnov, F.E. Dzerjinskiy, Y.M. Sverdlov, İ.V. Stalin ve M.S. Uritskiy'den oluşan bir Askeri Devrimci Komite (VRK) seçildi. 4 çekimser ve 2 aleyhte (Kamenev ve Zinovyev) oya karşın 19 lehte oyla "her alanda azami düzeyde silahlı ayaklanma hazırlıkları" yapılması kararı kabul edildi. Kararda şöyle deniyordu:

Parti, MK ve Sovyetlerin taarruz için en elverişli anı ve amaca en uygun usulleri zamanında tespit edeceğinden emindir.

Kamenev bu kararı protesto ederek MK üyeliğinden istifa etti. Ertesi gün, 18 Ekim'de ise, o ve Zinovyev, *Novaya jizn* (Yeni hayat) gazetesinde bir mektup yayımlayarak MK kararını eleştirdiler. Mektupta ayaklanmadan bahsedilmese de, o günkü gergin ortamda ana konunun tahmin edilmesi hiç de zor değildi.

Lenin hemen bir "Bolşevik Partisi Üyelerine Mektup" kaleme alarak Zinovyev ile Kamenev'i "grev kırıncıları" diye niteledi, onlara "onlarca şaşkın insanla birlikte kendi partilerini kurmayı" önerdi ve onların hareketlerini "büyük bir ihanet" olarak değerlendirdi. Bir gün sonra, 20 Ekim'de ise, Lenin, RSDİP(b) MK'ya hitaben yazdığı yeni bir mektupla, Zinovyev ve Kamenev'in partiden atılmalarını teklif etti. O, "işçi partisini ancak bu yolla sağlamlaştırabilir ve katarsız bir düzine aydıncıktan ancak böyle kurtulabiliriz" diyor-du.

Aynı gün yapılan MK toplantısında Lenin'in mektupları görüşüldü. Dzerjinskiy, Sverdlov ve diğer bazı MK üyeleri Lenin'in eleştirisini desteklediler, fakat onun Kamenev ve Zinovyev'in partiden ihraç edilmeleri teklifini kabul etmediler. Stalin hiçbir karar alınmamasını ve konunun MK plenumuna (genel toplantı) kadar ertelenmesini önerdi; Kamenev ve Zinovyev'in partiden ihraç edilmelerine ise o da karşı çıktı. Yine aynı gün, Stalin, redaktörlüğünü kendisinin yaptığı *Raboçiy put* (İşçi Yolu) gazetesinde, Zinovyev'in Lenin'in mektuplarına karşı protestosunun yayımlanmasına izin verdi. Stalin, Zinovyev'in mektubunu yayımlattığı için eleştirilince de, gazete yazı işlerinden ayrılmaya hazır olduğunu bildirdi, ancak MK bunu geri çevirdi.

Stalin'in bu tutumu, muhtemelen, devrimci bir ayaklanma başlatmak için içeride ve uluslararası arenada elverişli şartların oluşup oluşmadığı konusunda onun da Zinovyev ve Kamenev gibi düşünüyor olmasıyla ilgiliydi. Ama o, bu tür şartların gelecekte de oluşmayacağını anlıyordu. Bu nedenle de, ona göre, Bolşevik Partisi'ni ve onu destekleyen proleter grupları büyük bir bozgundan koruma-

nın tek yolu devrimci eylemdi. Radikal bir hamle, elverişli olmayan nesnel şartların olumlu yönde değişmesine yol açabilirdi. Sonraları, Stalin, Lenin'in o günlerdeki, aslında çılgınca gibi görünen cesaret ve kararlılığına yönelik hayranlığını ifade edecekti. O, Kamenev ve Zinovyev'den farklıydı, çaresiz bir durumdan kaynaklanan her türlü riskli ve tehlikeli kararı yerine getirmeye hazırdı; ancak başarıdan, muhtemelen, Lenin kadar emin değildi.

Söz konusu günlerde Stalin'in net bir tavrının ve fikrinin olmadığı, 20 Ekim 1917'de alışılmamış bir başlık atarak yazdığı "Çok Sayıda Semiz Boğa Tarafından Kuşatılmış Durumdayım" başlıklı makalesinden de anlaşılmaktadır. Stalin, burada, öncelikle Ekim sonunda başkentte giderek büyüyen bolşevik karşıtı kampanyaya dikkat çekiyor ve "Zimriy Sarayı önüne toplanmış yerleşmiş burjuvazi"den başlayıp basında bolşeviklere saldıran yazar Maksim Gorkiy'e kadar, partilerine karşı çıkan başlıca güçleri sıralıyordu. Stalin şu durum tespitini yapıyordu:

... kısacası, askerleri ve işçileri saymazsak, "hakikaten çok sayıda semiz boğa tarafından kuşatılmış durumdayım"; bunlar iftira atmakta ve ihbarda bulunmaktadır, tehdit etmekte ve yalvarmaktadır, sormakta ve sorgulamaktadırlar.

Zebur'un 21. İlahisini kullanan Stalin, bolşeviklerin durumunu Tanrı'ya sitemde bulunan Kral Davud'un durumuyla kıyaslıyordu:

Beni görenlerin hepsi, ağızlarını açarak ve kafalarını sallayarak bana küfrediyorlar...

Bolşevikleri kuşatmış suçlama ve iftira kampanyası, Stalin'e, Kral Davud'u kuşatan belalar kadar tehlikeli görünmekteydi:

Avına iştahla bakan ve kükreyen bir aslan gibi ağızlarını açıp üze-rime geliyorlar... Zira beni köpekler kuşatmışlardır, etrafımı bir yığın pislik sarmıştır, ellerimi ve ayaklarımı parçalayıp yaralamışlardır.

Kral Davud bu durumdan sadece Tanrı'ya dua etmekle kurtulabilirdi.

Stalin'e gelince, onun, Zebur'a gönderme yaparken, Davud'un Tanrı'ya şu yakınışını da hatırlamaması mümkün değildi:

Ruhumu kılıçtan ve yalnız canımı köpeklerden kurtar. Beni aslanın ağzından ve gergedanların boynuzlarından kurtar, beni duyunca canımı kurtar.

Stalin, isteyerek veya istemeyerek, Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen ve belaları defetmek için okunan metinlere başvurmuştu;

eski ruhban okulu öğrencisi, bu zor sınavlar döneminde, belki de bu şekilde ruhunu yatıştırmak istiyordu. Zira Stalin MK toplantısında şunu söylemişti:

... şimdi daha çok inanmak lazım.

Bolşevikler ile karşıt güçler arasındaki sert çekişmeler, şiddet olayları ve çatışmalar, devrimin başlangıcından birkaç gün önce başlamıştı. 24 Ekim'de, sabahın erken saatlerinde, bir *Yunker* mangası *Raboçiy put* gazetesinin yazıhanesine saldırdı ve her tarafı dağıttı. Ardından duruma müdahale eden devrimci işçiler onları binadan çıkardılar ve gazete çalışanları yeniden işbaşı yaptı. O gün, Stalin'in devrim öncesi son yazısı olan "Bize Ne Lazım?" makalesi yayımlandı. Stalin, bu yazıda, Şubat'ta iktidarı Geçici Hükümet'e bırakanların "kader belirleyici bir hata" yaptıklarını kaydediyordu:

Aptal yol göstericilerin, Es-Erlere ve Menşeviklerin yönettikleri işçiler ve askerler, iktidarı gönüllü bir şekilde toprak ağalarının ve kapitalistlerin kâhyalarına devrettiler... Bu hatayı hemen şimdi düzeltmek gerekir. Öyle bir an gelmiştir ki bundan sonraki her geçikme devrim davasını mahvedecek kadar tehlikelidir.

İşçilere, askerlere, köylülere, Kazaklara ve bütün emekçilere seslenen Stalin, onları ayaklanmaya çağırıyordu:

Eğer siz, hepiniz, birlik halinde ve dirençle eyleme başlarsanız, kimse halkın iradesine karşı koyamaz. Siz ne kadar kuvvetli ve örgütlü bir şekilde harekete geçerseniz, eski hükümet de aynı oranda banşıl bir yolla yerini yeni hükümete bırakır... Sovyetlerin seçtiği, Sovyetlerin değiştirebileceği, Sovyetlere karşı sorumlu, yeni bir hükümet iktidara gelmelidir.

Stalin'in de katkılarıyla 1917 Temmuz günlerinde ağır bir bozgunundan kurtulan ve sonbaharda toparlanan parti, hükümeti devirmeyi başardı. Zimniy Sarayı işgal edildi ve Geçici Hükümet'in üyeleri tutuklandı. 25 Ekim'de, Lenin, Smolny Sarayı'nda, iktidarın Sovyetlere geçtiğini ve sosyalist devrimin başladığını ilan etti. Lenin'in Haziran 1917'de, Sovyetler 1. Kongresi'nde söylediği ve delegelerin kahkaha atmalarına neden olan, bolşeviklerin iktidarı almaya hazır olduğuna dair sözleri, Ekim olaylarının ortaya koyduğu gibi, hiç de bir şaka değildi. Kerenskiy'in, Krasnov komutasındaki Rus Kazak kıtalarının yardımıyla Sovyet iktidarını devirme girişimi boşa çıktı ve başbakan tutuklanmaktan güç bela kurtulabildi.

Ne var ki "dört tarafı sarmış semiz boğalar", yeni kurulan iktidarı da kuşatarak ona açıkça saldırmaya başladılar. Bolşeviklerle ittifak kuran sadece sol Es-Erlendi. Diğer siyasi partilerse, bolşevik-

lerin hareketini kınamakla kalmayıp onların devrilmesi, liderlerinin ve aktif öncülerinin tutuklanması için çalışıyorlardı. Menşevikler ve sağcı Es-Erler, bolşeviklere karşı direnişte, nakliye işçilerinin desteğini arkalarına almışlardı. Rusya Geneli Demiryolcular Birliği Yürütme Kurulu (Vikjel), içinde bolşeviklerin ve sol Es-Erlerin yanında menşevik ve sağ Es-Erlerin de yer alacakları bir "homojen sosyalist hükümet" kurulması talebinde bulundu.

Lenin, 7 (20) Kasım 1917'de yazdığı RSDİP(b) MK özel bildirisinde şöyle diyordu:

Burjuva karalamacılar korusu ve burjuvazinin kendilerini korkutmasına izin verenler, bizi tamamen tavizsiz olmakla, uzlaşmaz olmakla suçluyorlar; yani biz, iktidarı başka partilerle paylaşmak istemiyormuşuz. Bu yalandır, yoldaşlar!

Bolşevikler, kendi siyasi programlarını kabul etmeleri şartıyla, diğer "Sovyet partileri"yle siyasi ittifak kurmaya hazırdılar. Tecrübeli bir siyasetçi olan Lenin, iktidarı sağcı Es-Erler ve menşeviklerle paylaşmadan önce, onların köklü devrimci değişikliklerin yapılması konusunda güvence vermelerini istiyordu, çünkü bu garanti altına alınmazsa bolşeviklerin kısa sürede iktidarı kaybedeceklerini çok iyi anlıyordu. Ancak bolşevik yöneticilerin birçoğu, Lenin'in bu uzlaşmaz ve sert tutumundan memnun değildi. Vikjel tarafından önerilen şartlara uygun bir koalisyon hükümeti kurulmasını kabul etmeyen Lenin'e itiraz olarak, Kamenev, Zinovyev, Rıkov, Nogin ve Milyutin, partinin MK üyeliğinden ayrıldıklarını bildirdiler. Kamenev, aynı zamanda, Ekim sonunda seçilmiş olduğu Rusya Geneli Merkez Yürütme Komitesi (VTsİK) Başkanlığından da istifa etti. Rıkov, Nogin, Milyutin ve Todoroviç de halk komiserliği (bakanlık) görevlerini bıraktıklarını bildirdiler.

Ekim Devrimi günlerinde, Stalin, iktidarın bütünüyle elde tutulması konusunda Lenin'e tam destek verdi. Vikjel ile yapılan görüşmelerde yaşanan çok sert bir tartışmaya katılan Stalin, VTsİK toplantısında, öteki sosyalist partilerin de bolşeviklerin devrimci programını kabul etmelerinde ısrar etti. Sonraki günlerde, RSDİP(b), Kurucu Meclis'i dağıttı ve gerekçe olarak da, bu seçilmiş organdaki çoğunluğun devrimci rotayı desteklememesini gösterdi. Böylece, sonuçta, RSDİP(b) iktidardaki tek parti oldu, diğer partiler ise muhalefet konumunda kaldılar.

Bolşevik karşıtı olan muhalefet partileri, uzun süre aralarında bir birlik sağlayamadılar ve Leninci hükümete karşı etkili bir mücadele sergileyemediler. Öte yandan, bolşeviklerin yaşadığı siyasi

izolasyonu ve iç çekişmeleri gören bu düşman güçler, yeni iktidarın ayakta kalacağına da inanmıyor ve onun her an düşmesini bekliyorlardı. *Novaya jizn* gazetesinin 4 (17) Kasım tarihli sayısında şunlar yazılmıştı:

Bolşeviklerin hâlâ askerler ve toplardan başka hiçbir şeyleri yoktur. Bir devlet mekanizması olmaksızın, bir iktidar mekanizması olmaksızın, yeni hükümetin faaliyetleri, transmisyon kayışı olmayan bir makineye benzer, döndükçe döner, ancak iş görmez.

Bu tahlil aslında oldukça doğrudu; yeterli sayıda savaşabilir askeri ve topu arkasına alacak herhangi bir bolşevik karşıtı hareket, *Sovnarkom** hükümetini yok edebilirdi.

İktidarı ele aldıktan sonraki birkaç hafta içinde bolşeviklerin kaderi hâlâ pamuk ipliğine bağlıydı ve Stalin'in Başkumandan General Duhonin'le yaptığı bir görüşmeye dair anlattıkları bunun en açık kanıtıydı. Onun aktardığına göre, General Duhonin, *Sovnarkom* (SNK) hükümetinin Alınanlarla görüşmeler yapma konusundaki emrini geri çevirmişti:

Dehşetli bir andı... Ordunun bütün komutanları Stavka'nın (Rusya Genelkurmayı) kontrolündeydi. Askerlere gelince, Sovyet iktidarına karşı olan ordu örgütlenmesine bağlı 12 milyonluk ordunun ne diyeceği de meçhuldü.

O arada Lenin, Stalin'e şöyle diyordu:

Gel, Radyo Merkezi'ne gidelim... bu merkezin bize çok faydası olacak. Özel bir emirle Duhonin'i görevinden azlederiz ve onun yerine Krilenko'yu Başkumandan olarak tayin ederiz; ayrıca komutanları es geçerek, doğrudan askerlere hitap ederiz; onlara, derhal generalleri etkisiz hale getirmeleri, askeri harekâtı durdurmaları, Avusturya ve Almanya askerleriyle irtibata geçmeleri ve barış meselesini kendi ellerine almaları için çağrı yaparız.

Stalin'in ifadesine göre, bu, aslında "bilinmezliğe atlayış"tı.

Radyo çağrısından sonra, Lenin, Stalin ve Krilenko, 9 (22) Kasım 1917'de, telgraf aracılığıyla doğrudan Duhonin'le görüşmelere başladılar. Duhonin, *Sovnarkom* hükümetini tanımadığını ve sadece "ordu ve ülkenin desteklediği merkezi hükümetin talimatlarına uyacağı"nı bildirdi. Böylece o, Lenin, Stalin ve Krilenko'ya itaat etmeyeceğini söylemiş oluyordu. Buna cevaben şu mesaj gönderildi:

Hükümetin emirlerini yerine getirmemenizden ve bütün ülkelerin emekçi kitlelerini, özellikle de ordularını, dünyanın bugüne dek hiç görmediği felaketlerle karşı karşıya bırakan davranışınızdan

* Halk Komiserleri Kurulu; Bakanlar Kurulu.

dolayı, Rusya Cumhuriyeti hükümeti adına, Halk Komiserleri Kurulu'nun (SNK) talimatı uyarınca, Sizi bulduğunuz görevden azlediyoruz. Size, savaş dönemi yasaları karşısındaki sorumluluk korkusuyla hareket etmenizi, yeni Başkumandan veya Sizden görevi devralmak üzere onun yetkilendireceği kişi Genelkurmay'a gelene kadar işleri sürdürmenizi emrediyoruz. Başkumandan olarak Krilenko atanmıştır. İmza: Lenin, Stalin, Krilenko.

Ordu kumandanlığının şaşkınlığı ve kararsızlığı ve savaş yüzünden yorgun ve bitkin düşmüş askerlerin ayaklanarak Duhonin'i linç etmeleri sayesinde, Lenin'in riskli planı başarıyla sonuçlandı. Stalin'in bu konularda hep Lenin'in yanında yer aldığı da bir gerçektir.

Bu arada, bazı entrikacı ve komplocu sağcı güçlerin durumuna gelince, onların, bolşeviklerin iktidara gelmesinin kendilerine iktidar yolunu açacağı yönündeki beklentileri bir hayal olmaktan öteye geçemedi. Parti yönetiminin bu çok zor ve karmaşık koşullarda, dışarıdan bakıldığında pek etkileyici görünmese de son derece disiplinli, sabırlı ve kararlı hareket etmesi sayesinde bolşevikler tehlikeleri atlattılar ve kısa süre içinde Rusya genelinde iktidarı el geçirmeyi başardılar. Stalin, bu gelişmeler sırasında, bolşevik saflardaki kilit liderlerden biriydi.

26 Ekim 1917'de, Sovyetler Kurultayı, Halk Komiserleri Kurulu'nu (SNK) seçti. İ.V. Cugaşvili (Stalin), bu kurulun bir üyesi ve Milliyetler Halk Komiseri oldu. Ancak Stalin'in üstlendiği bu halk komiserliği görevi, onun 25 Ekim'i izleyen dönemde genel olarak hükümet ve parti içindeki konumunu tam olarak yansıtmıyordu. 29 Kasım 1917'de, MK, "ertelenmesi imkânsız sorunları çözmek üzere" Lenin, Stalin, Trotskiy ve Sverdlov'dan oluşan bir büro kurdu. Bu büroya, gayri resmi olarak "dörtlü" deniyordu. Böylece Stalin, Ekim Devrimi'nin ilk günlerinden itibaren ülkenin liderlerinden biri oldu. Dokuz yıl sonra Stalin şu saptamayı yapacaktı:

Öğrencilikten (Tiflis) başlayarak, çıraklığı (Bakü) da geride bırakarak, devrimimizin ustalarından biri (Leningrad) oldum; işte benim devrim eğitimin budur, yoldaşlar.

Böylece "devrim üniversitesi"nde uzun süren eğitimi biten ve mezun olan Stalin, artık edindiği bilgileri ve biriktirdiği tecrübeyi, dünyanın en büyük ülkesinin devlet yönetiminde pratiğe yansıtmıyordu.

4. KISIM

İÇ SAVAŞ AKADEMİSİ

23. Bölüm

Devrimci İktidarın Külfeti

Ekim Devrimi'nin zaferi, Stalin için, sadece Rusya'yı yönetenlerden biri olmak anlamına gelmiyordu, devrimle birlikte onun yaklaşık 20 yıllık faaliyet ve çabalarının, gönülden bağlı olduğu büyük amaçları da gerçekleşmişti. Stalin, diğer devrimciler gibi, sosyalist devrimden sonra "üretici güçlerin on misli büyüyeceği"ne inanıyor ve başkalarını da buna inandırmaya çalışıyordu. Ancak Marksistler, sadece nüfusun çoğunun proleterlerden oluştuğu gelişmiş kapitalist ülkelerdeki üretici güçlerin sosyalizme geçince bu kadar çok büyüyebileceğini düşünüyorlardı. Bu nedenledir ki onların fikrinde, Rusya'da önce kapitalist ilişkilerin tam bir şekilde ve üst düzeyde oluşması gerekliydi. Bu gelişme gerçekleşmediği sürece, ülkeyi yönetenlerin tek ümidi, bir an önce bir dünya proletarya devriminin başlaması ve zafere ulaşmasıydı. Çünkü mevcut ekonomik çöküş ve felaketten, yanı sıra Rusya'nın asırlara dayanan geriliğinden kurtulmanın ancak bu yolla mümkün olabileceği düşünülüyordu. Adı Rusya Komünist Partisi (bolşevikler), kısaca RKP(b) olarak değiştirilen partinin Mart 1918'de düzenlenen 7. kongresinde Lenin şöyle diyordu:

Evet, biz uluslararası dünya devrimini göreceğiz; fakat şimdilik bu çok hoş bir masaldır, çok güzel bir masaldır ve çocukların güzel masalları sevdiğinin tamamen farkındayım. Ama soruyorum: Ciddi bir devrimci masallara inanabilir mi?

Ancak birçokları "masallara" inanamaya devam ediyordu.

1917 sonunda gizlice Rusya'nın güneyine çekilen General A.İ. Denikin, üstü bile insanlarla dolu tren vagonlarından birinde duyduklarını hatıralarında şöyle aktarıyordu:

Asker kaputu içinde bir yarı aydın, biraz karışık ve bolca bilgelik yüklü konuşmasında, güya ödenen "adil fidye"nin karşılığında "halkın malı"nın iade edilebileceğini anlatıyordu; yani demek istediği, hazinenin, köylülerin ve işçilerin neredeyse son yüz yıllık kayıplarını, burjuvaların ve bankaların hesabından karşılaması gerektiği idi. Adamın her söylediğine inanıyorlardı.

En kısa sürede yapılacak ödemeler, iade edilecek mal ve servetler, sağlanacak bolluk ve refah hakkındaki söylencelere bir de intikam ve yağma çağrıları ekleniyordu. Denikin'in yazdığına göre, söz konusu vaiz lafını şöyle bitirmişti:

Kardeşler! Tartışmaları ve ihtilafları bir tarafa bırakalım! Birlik olalım! Baltaları ve yabaları alıp istavroz çıkararak burjuvaların karınlarını deşmeye gidelim. Amin!

Sınıf savaşına dair fikirler işte böyle acayip şekillere bürünüyor, sözde dinsel amaçlarla alenen katliam çağrıları yapıyordu. Denikin, kimliğini saklayarak yaptığı bu yolculuk sırasında, "her tarafta insanlara ve fikirlere karşı sınırsız bir nefret"e şahit oluyordu:

Bu duygu, yüzyıllar boyunca gerçekten birikmiş öfkenin ve üç yıllık savaşın yarattığı gaddarlığın, devrimci önderlerden kaynaklanan histerinin sonucuydu. Nefret, sürekli ve kontrolsüz duygulara dönüşerek devlet yapısını yok ediyor, "burjuva"nın vagon penceresinden dışarı fırlatılmasına neden oluyor, istasyon müdürünün kafatasını parçalatıyor, vagon koltuklarının kadife kaplamasını yırtıp söktürüyordu.

Şubat Devrimi'yle başlayan ekonomik çöküş, sanayide görülen keyfi ve oldubittiye getirilen kamulaştırmalar sonucu daha da derinleşiyordu. Toprak ağalarının çiftlikleri yağmalanıyordu ve yaşanan yıkım yüzünden tarım sektörü felç olmuştu. Burjuvalar ve toprak ağaları canlarını kurtarmak için yurtdışına kaçıyorlardı. Birçok tecrübeli uzman, teknisyen ve devlet memuru da ülkeyi terk ediyordu. Cimri de olsalar deneyimli patronların ve ruhsuz da olsalar çok yetenekli ve iş bilir memurların yerini güzel komünist gelecek fikirleriyle yaşayan, ancak sanayi, tarım, belediyeçilik, genel hizmetler ve mevzuat konularında bilgisiz, deneyimsiz ve üretimden anlamayan insanlar alıyordu. Bu insanlar güzel fikirlerini nasıl hayata geçireceklerini bilmiyorlardı.

O zamana dek halkı mevcut devlet yapısını yıkmaya çağıran profesyonel devrimciler, şimdi yıkımı ve çöküşü durdurmak ve ortalığı yakıp yıkan halkın çılgınlığını engellemek zorundaydılar. İşte Rusya tarihinin ve bu arada Stalin'in paradoksu da buydu. Tam "devrim üniversitesi"nden mezun olduğu bir sırada, Stalin'in bi-

riktirdiği toplumsal yapıyı yıkmaya dönük bilgi ve deneyim artık tamamen gereksiz bir hale gelmişti. Rusya'nın şimdiki ihtiyacı yapıcılıktı.

Stalin, pratik faaliyetleri sayesinde, insanlarla çalışmayı, onları yönetmeyi ve örgütlemeyi öğrenmişti ve gereken yerde gerekli kararları almasını biliyordu. Bu özellikleri, onun, ülkede yeni bir düzen kurmaya ve istikrarı sağlamaya çalışan parti yönetimi içinde yararlı bir işlev görmesini sağladı. 29 Kasım 1917 toplantısında, Stalin, yeniden MK Bürosu'na seçildi. Stalin, SNK'da Milliyetler Halk Komiseri olmasının yanı sıra, birçok başka görev ve sorumluluk da üstlenmişti (değişik heyet, komite, grup ve komisyonlarda başkanlık, *Pravda* gazetesi yazı işleri müdürlüğü, Bolşevik Basın Komitesi başkanlığı, Ukrayna ile ilişkiler grubu sorumlusu vb). Bunlara ek olarak, Stalin, 8 (21) Ocak 1918 tarihinden başlayarak, erzak politikasıyla uğraşan komisyonda da yer aldı, Mart 1918'den itibaren partinin yeni program taslağını hazırlayan kurula atandı. 1 Nisan 1918'den başlayarak Rusya'nın ilk Sovyet Anayasası taslağını hazırlayacak olan komisyona tayin edildi. Bu arada, bütün bu işlerinin arasında, ona devamlı olarak çok değişik görevler de verilmekteydi. 31 Ekim (13 Kasım) 1917'de, Devrimci Askeri Komite toplantısında, cephedeki durum hakkında bir rapor konuşması yaptı. Kasım 1917'de, "Rusya Halklarının Haklar Deklarasyonu"nu hazırladı, "Bütün Rusya ve Doğu Emekçi Müslümanlarına Çağrı"yı yazdı, Ukrayna'nın tarihsel değerlerinin Ukrayna halkına iade edilmesi, ayrıca SNK için Ukrayna ve Ukrayna *Radası* (Meclisi), Finlandiya ile ticaret anlaşması hakkında raporlar tanzim etti, hükümetin mali ve iktisadi politikası üzerine bir tezkere düzenledi. Aynı günlerde, Lenin'le birlikte, Brest barış görüşmeleri program özetini yazdı ve mahkemeler hakkındaki kararnamenin hazırlanmasına katkıda bulundu. 1 (14) Aralık 1917'de, Halife Osman'a ait olduğuna inanılan Kuran-ı Kerim nüshasının iadesi konusunda Orta Asyalı Müslüman temsilcilerle görüşmeler yaptı; aynı gün, Lenin ve Sverdlov'la birlikte, Ekonomi Yüksek Kurulu'nun (VSNKh) oluşturulması hakkındaki kararnameyi tanzim etti. 2 (15) Aralık'ta, SNK kürsüsünden Ukrayna ve Belarus'taki Sovyetler Kurultaylarının düzenlenmesiyle ilgili bir rapor konuşması yaptı. 5 (18) Aralık'ta, Orenburg ve Ural bölgeleri, Türkistan ve Kafkasya'daki durum hakkında rapor verdi. 18 (31) Aralık'ta, Ataman Dutov'un bir askeri isyan başlattığı Orenburg eyaleti hakkında SNK'ya yeni bir rapor sundu. 19 Aralık'ta (1 Ocak 1918), tekrar Ukrayna hakkında bir rapor sundu ve Orconikidze'nin Ukrayna Olağanüstü İşler Halk Komiseri olarak atandığını

bildirdi. 20 Aralık'ta (2 Ocak 1918), Kızıl Ordu'nun kurulması ve seferber edilmesi konularında karar veren Rusya Geneli Komisyonu'nun toplantısına katıldı. Kısacası Stalin, Sovyet devletinin tam bir "beygir"i olmuştu.

Lenin, görüldüğü kadarıyla, çabukluğunu ve temkinli ve isabetli bir şekilde karar verme yeteneğini bildiği Stalin'den azami verimi almaya çalışıyordu. Örneğin 23 Aralık 1917'de, Lenin kısa bir izne çıktığında, Stalin onun yerine vekâleten SNK Başkanı olmuştu. Gerçekten de onun omzuna yüklenen görevler ve işlerin altından birkaç kişi ancak kalkabilirdi. Daha sonra Milliyetler Halk Komiseri olan Stanislav Pestkovskiy'in anlattığına göre, Stalin'in o günlerde hiç boş zamanı yoktu ve emrindekileri de aşırı derecede çalıştırıyordu. Stalin, ilk başta, üzerine yüklenen çok sayıda işin altından kalkmayı başaramamıştı, acemiydi ve bu yüzden de hep sinirli ve gergindi. Bazen yoğun tempo ve aşırı gerginlikten uzaklaşmak için toplantıları terk ediyor, uzun süren tartışma ve görüşmelerin orta yerinde salondan çıkıp gidiyordu. Lenin onu bulması için Pestkovskiy'i arıyor, o da Stalin'i koridorlarda dolaşırken veya çalışma odalarından birinde bir konuşma metni ya da rapor üzerinde çalışırken buluyordu. Onunla Milliyetler Halk Komiserliği'nde (kısaca *Narkomnats*) yaklaşık 20 ay birlikte çalışan Pestkovskiy, Stalin'in, ender görülen bazı haller dışında, *Narkomnats* personeline hep sabırla ve toleransla yaklaştığını özellikle vurguluyordu:

Parti disiplininin ihlali dışında, Stalin, farklı tutum ve görüşleri anlayışla karşılıyordu, disiplini ihlal durumunda ise MK karar versin diye ısrar ediyordu. Birlikte çalıştığımız süre içinde, birçok konuda onun görüş ve fikirlerine katılmadım; toplantılarda, milliyetler meselesiyle ilgili konularda ona karşı çıktım ve itiraz ettim... Buna rağmen Stalin bana hiç sorun çıkarmıyor ve tavır almıyordu. Eminim ki Stalin'in yerinde onu diktatörlükle suçlayan Trotskiy olsaydı, muhalefet edenleri üç günde kurumdan defeder ve etrafına kendine sadık adamları toplardı.

Öte yandan, Stalin'in şansına, o dönemde en güncel ve en zorlu sorun milli mesele ve devletin bütünlüğü idi; çünkü Büyük Rusya' merkezi ile çokuluslu taşra arasındaki problemler gittikçe artıyor ve kocaman devlet, felaket boyutlarına varan bir biçimde bölünüp dağılıyordu. Şubat Devrimi'yle başlayan mili, dini, etnik özgürlük dalgası devam etmekteydi; aynılma yanlısı milli güçler yeni bağımsız devletler ilan ediyorlardı. 7 (20) Kasım 1917'de, Ukrayna Merkezi *Radası*, bağımsız Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu

*Büyük Rusya (Velikorossiya): Rusya'nın tarihi ve merkezi bölgelerini oluşturan coğrafya.

açıkladı. 2 Aralık 1917'de, Kişinev'de, *Sfatul Tseriy* (bölge meclisi), Moldavya Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. *Zakavkazy* (Güney Kafkasya) *Seymi* (parlamentosu) çağrılması için, 15 Kasım 1917'de, bir Güney Kafkasya Askeri Komiserliği oluşturuldu. Bu parlamentoya Lehçe olan *Seym* adının verilmesi, Rusça olan Duma kelimesine karşı duyulan milliyetçi tepkiden kaynaklanıyordu. Güney Kafkasya *Seymi*, 10 (23) Şubat 1918'de, Güney Kafkasya'nın bağımsızlığını açıkladı. Derken Kuzey Kafkasya'daki İnguşlar, Çeçenler ve Dağıstanlılar da kendi bölgelerinde bağımsız Dağılılar Cumhuriyeti'ni kurdular. Bu arada Kuban, Terek ve Don bölgelerinde kurulan yerel hükümetler de Petrograd'ı tanımadıklarını, Rus Kazaklarının farklı bir halk olduğunu bildirdiler. Bu sırada, Stalin, devasa Rusya'da ortaya çıkan bu çok sayıdaki milli ayrılıkçı hareket karşısında merkezin hangi politikayı izleyeceğini karara bağlamanın kilit makamındaydı. Stalin, Finlandiya Sosyal-Demokrat Partisi'nin 14 Kasım 1917'de, Gelsingfors'ta (Helsinki) düzenlenen kongresinde yaptığı konuşmada, eski imparatorluğun bütün sosyalist güçlerinin genel görevlerinden söz ediyor, bu arada bolşeviklerin uluslara self-determinasyon hakkı tanımalarının da "Finlandiya ve Rusya işçileri arasında kardeşçe güveni yeniden sağlamak için" gerekli olduğunu belirtiyordu. Finlandiya ve Rus halkları arasında gönüllü ve dürüst bir ittifak için çağrı yapan Stalin, eskiden beri bilinen "Bütün dünya proleterleri, birleşiniz!" sloganını hayata geçirmenin zamanının geldiğini vurguluyordu. Ne var ki Finlandiya sosyal-demokratları bu çağrıya pek ilgi göstermediler ve Finlandiya parlamentosu 6 Aralık'ta bağımsızlık kararı aldı; Finlandiya'da Sovyet düşmanı bir hükümet kuruldu ve üstelik Sovyet hükümeti de onu tanımak zorunda kaldı.

Bir taraftan self-determinasyon hakkını tanıdığını ilan eden Sovyet hükümeti, diğer taraftan, bu hakkın kullanılmasının, çeşitli bölgelerin birer birer ayrılımları sonucunda, Sovyet hükümetine bağlı toprakların daralmasına ve devletin zayıflamasına yol açtığını da görüyordu. Örneğin Finlandiya'daki gelişmelerin aynısı Ukrayna'da da tekrarlandı ve SNK, Ukrayna Merkezi *Radası*'nın ilan ettiği bağımsızlığı tanıdı. Stalin, 12 Aralık 1917 tarihli "Cephede ve Cephe Gerisindeki Ukraynalı Yoldaşlara Cevap" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

Halk Komiserleri Kurulu, Ukrayna halkının bağımsız devlet olarak ayrılmasına hiçbir şekilde karşı değildir.

Fakat bunun hemen ardından, Merkezi *Rada* hükümetini Sovyet karşıtı Kaledin Don hükümetiyle işbirliği yapmakla suçlayan Stalin, şunu kaydediyordu:

Halkın kendi kaderini belirlemesini Kaledin'in mutlakıyeti ile karıştırıyorlarsa, Halk Komiserleri Kurulu şunu açıkça söylemek zorundadır ki aslında Sekreteryâ' self-determinasyon oyunu oynuyor ve Kaledin ve Rodzaynko ile yaptığı ittifakı bu oyunla saklamaya çalışıyor.

Stalin, ayrıca, *Rada* ile yaşadıkları bu anlaşmazlıkların, Sekreteryâ'nın Ukrayna Sovyetlerini silahsızlandırmaya başlamasıyla ortaya çıktığını da açıklıyordu.

18 Ocak 1915'te, Rusya Geneli 3. Sovyetler Kurultayı'ndaki konuşmasında, Stalin, "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı"na yönelik yeni yorumunu doğrudan gündeme getirdi:

Herkes self-determinasyon ilkesinin burjuvazinin değil, söz konusu ulusun emekçi kitlelerinin self-determinasyon hakkı olarak yorumlanması gerektiğine işaret etmektedir. Self-determinasyon ilkesi, sosyalizm uğrunda mücadelenin aracı olmalıdır ve sosyalist ilkelere bağlanmalıdır.

Stalin'in hazırladığı ve kurultaya sunulan Rusya cumhuriyeti federal kurumları hakkındaki karar taslağı da bu doğrultuda tanzim edilmişti. Stalin, "özgün yaşam biçimi ve milli nüfus yapısı olan" vilayetlerin, Rusya cumhuriyeti içinde "Vilayet Sovyet Cumhuriyetleri" statüsüne getirilmesini öneriyordu.

Bir *Pravda* gazetesi çalışanıyla yaptığı ve aynı gazetede 3-4 Nisan 1918'de yayımlanan söyleşisinde belirttiği üzere, Stalin'e göre, federasyon, eski güvensizliğin ortadan kaldırılması ve "Rusya hakları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için zorunlu bir aşama"ydı. Ama Stalin, ardından hemen şunu da ekliyordu:

Çarlığın zoraki bir şekilde kabul ettirdiği üniter yapı, zamanla yerini Rusya'nın bütün ulusları ve aşiretlerinin emekçi kitlelerinin gönüllü ve kardeşçe birliğine bırakacak olan gönüllülük temelindeki federalizmle değiştirilmektedir. Rusya'daki federalizmin Amerika ve İsviçre'deki gibi bir geçiş rolü oynaması ve geleceğin *sosyalist* üniterizmine köprü olması mukadderdir.

Stalin, bunu söylerken, Rusya İmparatorluğu'na ait bütün toprakların Rusya Federasyonu'nun (sonra ise üniter devletin) içinde konumlanmalarını esas alıyor ve birimleri şöyle sıralıyordu:

* Merkezi Rada'ya bağlıydı.

Polonya, Ukrayna, Finlandiya, Kırım, Türkistan, Kırgız Bölgesi, Tatar-Başkurt Bölgesi, Sibirya, Güney Kafkasya (hatta Güney Kafkasya'nın Ermeni, Azeri-Tatar ve başka belirli milli birimlere bölünmesi de mümkündür).

Onun fikrinde, şöyle bir idari manzara ortaya çıkacaktı:

... ordu, deniz kuvvetleri, dış politika, demiryolları, posta ve telgraf, para basımı, ticari anlaşmalar, genel iktisadi, mali ve bankacılıkla ilgili politikalar, bunların hepsi merkezdeki Halk Komiserleri Kurulu'nun yetki alanında olacaktır. Geriye kalan bütün işler ve öncelikle de genel kararları ve karnameleri uygulama prosedürleri, eğitim, mahkeme sistemi, yönetim işleri vb vilayetlerdeki sovnarkomlara (SNK) devredilecektir.

Açıkça görüldüğü üzere, Stalin'in önerdiği müstakbel Rusya Federasyonu'nda, "federalleştirilen vilayetler" fiilen özerk vilayetlere dönüşüyorlardı. Aynı zamanda, Stalin, birçok milli bölge ve birimden gelen en önemli taleplerden biri konusunda da taviz veriyordu:

Ne mahkemede, ne de okullarda herhangi bir devlet dili olacaktır! Her vilayet, kendi nüfus dağılımına uygun düşen dil veya dilleri seçecektir; üstelik kamusal, toplumsal ve siyasi alanlarda, gerek azınlıkların, gerekse de çoğunlukların dilleri bütünüyle eşit statüde olacaktır.

Ne var ki eski imparatorluk sınırlarıyla örtüşen bir Rusya Federasyonu kurma ümitleri gün geçtikçe azalıyor, Sovyet cumhuriyetleri kurulması düşünülen toprakların bir kısmı ayrılıkçı milliyetçilerin ve onları destekleyen yabancı müdahalecilerin denetimine geçiyordu. Dünya savaşı bittikten sonra bile Batı devletlerinin Rusya politikası değişmemişti; Büyük Britanya'nın Fransa'daki büyükelçisi Lord Bertie, 6 Aralık 1918'de, günlüğüne şu notu düşüyordu:

Rusya artık yoktur! O dağılmıştır, Ortodoks mezhebine mensup değişik ulusları birbirine bağlayan imparatorun ve dinin temsil ettiği idol yok olmuştur. Eğer doğuda Almanya ile sınırdaş olan tampon ülkeler (yani Finlandiya, Polonya, Estonya, Ukrayna ve başka kaç tane olarsa) dizayn edebilirsek, geriye kalanı bence defolup gidebilir ve kendi başlarının çaresine bakabilirler.

Aslında bu tür devletler dizayn etmeye ilk başlayan Almanya'ydı. Alman birlikleri Kasım 1916'da Rusya'ya ait Polonya topraklarını işgal ettikten sonra, Almanya hükümeti, bu topraklarda bir "Polonya devleti" kurulduğunu ilan etmişti. Eylül 1917'de, Almanya işgal kuvvetlerinin kontrolünde, Litvanya Meclisi (*Tariba*) denen bir oluşum yaratıldı. 11 Aralık 1917'de de Litvanya'nın bağımsızlığı tanındı ve bu yeni devletin "Almanya ile ebedi ve sağlam ilişkileri" oldu-

ğu deklare edildi. Derken Almanya, Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanımakta da gecikmedi.

Bu arada bolşeviklerin derhal bir barış anlaşması imzalamak istemesi de doğaldı ve bu yönde atılacak adımlar, ne bir ihanet ne de bir yurtseverlik meselesiydi. Cephedeki durum tam bir felaketti, firar olaylarının haddi hesabı yoktu, düşmana gönüllü olarak teslim olanlar vardı, ordunun morali çökmüştü ve bu şartlarda bir Alman taarruzunu engellemek imkânsızdı. N.İ. Bukharin'in başını çektiği "sol komünistler" savaşta Rusya'nın tam bir bozguna uğrayacağına ve dolayısıyla Almanya ve Avusturya ordularının Rusya topraklarının önemli bir kısmını işgal edeceklerine inanıyorlardı ve bu yüzden de "devrimci savaş" sloganını kabullenmişlerdi. Bukharin, ayrıca Japonların Uzak Doğu bölgesine yönelik işgalci niyetlerine de dikkat çekiyor, "Alman ve Japon emperyalist orduları"nın Rusya'ya saldıracaklarını belirtiyordu. Bukharin'in fikrince, Rus köylülerini ancak bir Alman ve Japon işgali uyandırabilirdi:

Bizim tek kurtuluşumuz, kitlelerin bir Alman işgalinin ne demek olduğunu, savaş sırasında, bizzat kendi acı deneyimleriyle görmelerindedir; hele bir işgalciler köylülerin malını mülkünü, sığırını ve çizmelerini alıp götürsün, işte o zaman asıl kıyamet kopacaktır. İşçileri 14 saat çalıştırdıklarında, köle gibi Almanya'ya götürdüklerinde, burunlarına metal halka geçirdiklerinde, işte o zaman, yoldaşlar, inanın ki hakiki kutsal savaş başlayacaktır.

"Sol komünistler"e göre, bu tür bir "kutsal" gerilla savaşının sonucunda Rusya'da işgalciler çok büyük zayıflar verecek, bundan dolayı işgal ordularını gönderen ülkelerde protestolar artacak ve yükselen itirazlar Batı Avrupa ve Asya'da bir devrim patlamasına yol açacaktı.

Bukharin ve arkadaşları aslında Rusya'nın kendi gücüne inanmıyor, ille de Avrupa'dan bir devrim bekliyor ve sonucu Batı proletaryasının ayaklanmasına bağlıyorlardı. Savaşı bu düşünceyle sürdürmek, özünde Rusya halklarını dünya devrimi serüvenine feda etmektir ve Brest'te Almanlarla barış görüşmelerini yürüten delegasyonun başındaki Trotskiy de bu eğilimdeydi. Almanya ve Avusturya-Macaristan orduları saflarındaki askerlerin arasında devrimci fikir ve taleplerin hâkim olduğuna kesin olarak inanan Trotskiy, 8 (21) Ocak 1918'de, MK toplantısında, "Almanların taarruza geçebilmesi" ihtimalinin sadece yüzde 25 olduğunu öne sürüyordu. Trotskiy kendinden çok emindi ve "ne barış ne savaş" formülünün dâhice olduğuna kaniydi; bu formül sayesinde Almanya ve Avusturya'da devrim başlayacaktı.

Stalin ise bu tür hayallerden uzaktı; onun Almanların taarruza geçecekleri konusunda hiçbir kuşkusu yoktu ve Lenin gibi o da Brest'te bir an önce barış anlaşmasının imzalanmasından yanaydı. Stalin, 11 Ocak 1918'de yapılan MK toplantısındaki konuşmasında şöyle diyordu:

Devrimci savaş sloganını kabul ederken, biz, emperyalizmin yararına adım atmış oluyoruz. Trotskiy'in tutumuna tutum bile denemez. Batıda devrimci hareket yoktur ve devrimci harekete işaret eden belirtiler de görülmemektedir; sadece bir potansiyel söz konusudur, ancak biz sadece bu potansiyele güvenerek adım atamayız.

Bu arada, Stalin, yine bu konuşmasında, Lenin'in Eylül-Ekim 1917'de öne sürdüğü, ayaklanmanın zorunlu olduğuna dair kanıtları ve argümanları da eleştiriyordu:

Ekim'de biz emperyalizme karşı bir kutsal savaştan bahsediyorduk, çünkü bize anlatılana göre, sadece "barış" sözcüğü bile Batı'da devrimle sonuçlanacaktı.

Aslında Almanya ve müttefiklerinin barış karşılığında Rusya'ya dayattıkları şartları kabul etmek Stalin için de kolay değildi. Bu yüzden de o, bir yandan barış görüşmeleri için yeniden masaya oturmayı, bir yandan da oyalama yoluyla imzadan kaçınmayı öneriyordu. Lenin bunun manasız bir oyun olduğunu belirterek gerçekçi olmayı önerdi ve sonuçta Stalin de mevcut durumda Sovyet hükümetinin başka bir seçeneği olmadığını kabullendi. Barış imzalanacaktı ve Bukharin ile Trotskiy'in serüvenci tekliflerini geri çeviren Stalin, Lenin'in gerçekçi tutumunu destekledi, çünkü tek çare buydu.

Trotskiy 27 Ocak (10 Şubat) 1918'de Brest'te barış görüşmeleri masasını terk edince, 16 Şubat'ta Almanya ateşkesin sona erdiğini bildirdi ve 18 Şubat 1918, saat 12.00'da askeri harekâtı yeniden başlattı. Daha önce, 17 Şubat'ta yapılan MK toplantısının akşam oturumunda konu acil olarak ele alınmıştı. Azınlık (Lenin, Stalin, Sverdlov, Sokolnikov, Smilga) "Almanya ile derhal bir barış anlaşması imzalamak için yeniden görüşme masasına oturulması"nu önerdi. Bu teklifi geri çeviren çoğunluk (Trotskiy, Bukharin, İoffe, Uritskiy, Krestinskiy, Lomov) ise "Alman taarruzu yeterince belirgin bir hale gelene ve bunun işçi hareketlerine etkisi ortaya çıkana kadar Almanlarla barış görüşmelerini yeniden başlatmak için acele etmeyelim" dedi.

18 Şubat'ta, Avusturya-Macaristan ordusu, Trotskiy'in tahminin aksine, bütün cephe boyunca taarruza geçti. Aynı gün yapılan MK

toplantısında, Lenin, derhal Almanya'ya bir telgraf çekilmesini ve barış önerilmesini istedi. Lenin'in bu talebine Trotskiy şöyle karşılık verdi:

Şimdi kitle sadece olup bitenleri anlamaya çalışıyor, yeni yeni kafa yormaya başlıyor; şu anda hemen bir barış anlaşması imzalarsak, bu, saflarımızda sadece karmaşaya yol açar. Aynı durum Almanlar için de geçerlidir; onlar da bizim bir ultimatom beklediğimizi sanıyorlar. Belki de üzerimizde bir tür psikolojik baskı kurmak istiyorlar.

Tartışmalardan sonra Lenin'in barış için telgraf gönderme teklifi, 6 lehte oya karşı 7 aleyhte oyla reddedildi.

Aynı günün akşamı MK yeniden toplandı ve bir açılış konuşması yapan Trotskiy, Almanların Dvinsk'i (Daugavpils) işgal etiklerini ve Ukrayna yönünde ilerlediklerini bildirdi. Trotskiy bu kez Almanya ve Avusturya hükümetlerinden "ne istediklerini" sormayı ve böylece "oyalamayı sürdürmeyi" önerdi. Stalin'in bu konudaki fikri şuydu:

Net bir biçimde işin özünü belirtmek gerekiyor, Almanlar taarruz halindeler, bizimse gücümüz yok ve açıkça itiraf edelim ki görüşmelere yeniden başlamak lazım.

Bu şartlarda Trotskiy de tutumunu değiştirdi ve Lenin'in görüşmelere derhal yeniden başlanmasına yönelik talebi nihayet 5 aleyhte oya karşı 7 oyla kabul gördü. Bu arada, Petrograd'ın cepheye yakınlığı nedeniyle, başkentin Moskova'ya taşınmasına da karar verildi.

Alman taarruzu başladığında, Stalin, Lenin'le birlikte, birçok işi bir arada yürütmeye çalışıyordu ve şimdi bunlara bir de savaş problemi eklenmişti. Lenin'in imzasıyla SNK tarafından cepheye gönderilen mesajları ve belgeleri Stalin de imzalıyordu. Stalin, 21 Şubat'ta, Lenin'le birlikte, RSDİP(b) Petrograd Komitesi'ne telefonla şu direktifi iletti:

On binlerce işçiyi örgütleyin ve bütün burjuvalar, işçilerin kontrolünde, Petersburg etrafında siper kazmaya götürülsün.

Stalin, aynı zamanda, Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti Halk Sekreterliği'ne de bir telgraf göndererek "Kiev halkını, batıdan gelen taarruza karşı koymaya, bütün imkânları seferber etmeye, topları hazırlamaya, siperler kazmaya, bunun için bütün zenginleri ve burjuvaları işçilerin kontrolünde siper kazmaya götürmeye, sıkıyönetim ilan etmeye" çağırdı.

Ne var ki cephe çoktan çökmüştü ve Almanları durdurma gayretleri sonuç vermedi. Alman taarruzuyla ve Rus birliklerinin buna karşı direnememesiyle, toprak kayıpları daha da arttı. Almanlar, yeni işgal edilen bölgelerde Letonya ve Estonya devletlerini kurdular. Öte yandan, Stalin'in bütün taleplerine rağmen, Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti, Almanya ile barış anlaşması imzalamadı; ancak Rusya'nın Ukrayna konusunda Brest barış anlaşmasının şartlarına uyması gerekiyordu. 14 Mart 1918'de yazdığı "Ukrayna Düğümü" başlıklı makalesinde, Stalin, "Almanya ve Avusturya'nın Ukrayna'ya saldırısı"nu kesin bir şekilde kınayarak şöyle yazıyordu:

Almanlar, Ukrayna'nın milyonlarca *pud* buğdayını ele geçirmekle yetinmeyeceklerdir; onlar, Ukrayna işçileri ve köylülerinin kan dökerek elde ettikleri iktidarı onlardan kopararak toprak ağaları ve kapitalistlere geri vereceklerdir. Ukrayna halkı direnmeli ve vatanı savunmalıdır... Sovyet Ukrayna, Batı eliyle gelen yabancı esaretine karşı bir *vatan*, yani kurtuluş savaşı başlatacaktır ve Ukrayna'da olup bitenlerin gösterdiği de budur. Bu, şu anlama gelmektedir: Almanlar her *pud* buğdayı, her metal parçasını ancak Ukrayna halkıyla savaşıarak ve büyük kayıplar vererek alabileceklerdir.

Stalin, Sovyet Rusya'nın, Almanlara karşı direnişinde Sovyet Ukrayna'ya er ya da geç yardım elini uzatacağını düşünüyordu:

Ukrayna'da başlatılan *vatan* savaşının Sovyet Rusya tarafından her yönüyle ve her şekilde destekleneceğini ispatlamaya gerek var mı? Peki şimdi ister misiniz ki Ukrayna'daki savaş uzayarak devam etsin ve sonunda Rusya'da şerefli ve mübarek ne varsa hepsinin, Batının yeni esaretine karşı savaşına dönüşsün, ne dersiniz?

24. Bölüm

Tsaritsın Cephesinde

Ukrayna toprakları için Almanya ile Rusya arasında tam anlamıyla topyekûn bir savaş başlamamıştı. Fakat kısa süre sonra, Sovyet Rusya'nın toprak kayıplarının Ukrayna ile sınırlı kalmayacağı ortaya çıktı. Yabancı işgal güçleri Murmansk'a ve Vladivostok'a çıkarma yaptılar. Murmansk Sovyeti Başkanı A.M. Yuryev'e bir telgraf çeken Stalin, Lenin adına şöyle bir uyarıda bulundu:

Göründüğü kadarıyla, orada çaresiz bir duruma düşmüşsünüz ve şimdi bir çıkış yolu bulmak gerekiyor. Doğrusu, biz fiilen Murmansk'a destek verirsek, ileride uluslararası konjonktür daha zor bir hal aldığı anda, Murmansk'ta birlikleri bulunan İngilizlerin eline işgal için bir bahane geçecektir. Eğer siz, bir işgal hareketi olmayacağı konusunda İngilizler ve Fransızlardan yazılı taahhüt alabilirsiniz, istemeyerek düştüğünüz karmaşık durumun çözümü için ilk adımı atmış olursunuz..

Ne var ki Yuryev artık duruma hâkim değildi ve yabancı işgal kuvvetleri Murmansk'a girmişti. İngilizlere bakılırsa, durum tam da öyle tanımlanamazdı, çünkü İngilizler ve Fransızlar Rusya'nın müttefikleriydiler ve dünya savaşı devam ettiği ve bir barış anlaşması imzalanmadığı için, müttefiklerin Rusya limanlarına girmesi tam anlamıyla bir işgal sayılamazdı. Lakin Sovyet hükümeti, Geçici Hükümet'in müttefiklerini tanımıyordu. Britanya'nın entrikacı ve tahrikçi girişimleri, Somerset Maugham'ın 1917 sonbaharında düzenlediği komplolarla bitmemişti ve 1918'in ortalarında her tarafta ayaklanma ve isyanlar patlak verdi. Çoğunluğu Rusya'ya esir düşmüş askerlerden oluşan ve Volga, Ural ve Güneybatı Sibiry topraklarında konuşlandırılan Çekoslovak Kolordusu, Mayıs 1918'de silahlı bir isyan hareketi başlattı. Maugham'ın planına göre, bu kolordu, karışedrimin vurucu gücü olacaktı. Temmuz 1918'de Yaroslavl guberniyasında (vilayetinde) başlayan ve Savinkov'un yönettiği silahlı isyan da Sovyet hükümetini zor durumda bıraktı. Don ve Kuban'da daha evvel bir Beyaz Ordu oluşturulmuştu ve bu ordunun

Çekoslovak isyancılar ve Savinkov'un birlikleriyle sağlam bağları vardı.

Güvenlik nedeniyle Mart 1918'de başkenti Moskova'ya taşıyan Sovyet hükümeti, o sırada Rusya topraklarının büyük bir kısmına hâkim değildi. Stalin, daha Ekim 1917'de ekonomik yıkım ve çöküşten bahsetmişti; 1918 ortalarında ülkede kıtlık ve açlık başladı. 1918 yaz sonu itibarıyla RSFSC'nin 33 *guberniyası*ndaki 9.774 işletmeden 3.686'sı işlev dışıydı. Köyle kent, sanayiyle tarım arasındaki ticari bağlantılar kopmuştu. Kasım 1917-1 Ağustos 1918 arasındaki dönemde, ülkenin 26 *guberniyasında*, gerekli buğdayın sadece onda biri üretilebilmişti. Patates bile bulunmuyordu. Gıda sorunu yüzünden ülkede karaborsa almış yürümüşü. Açlığa, kıtlığa ve tifüs, kolera, ispanka (virütik grip) gibi salgın hastalıklara bir de yeterli sağlık hizmetlerinin olmayışı eklenince milyonlarca insan yaşamını yitirmişti. 15 yıl sonra, 1935'te, Stalin, işçilerin 1918'deki yaşantısını anlatırken, onlara haftalarca bir lokma ekmek bile verilemediğini, et ve diğer erzakın ise hiç olmadığını kaydedecekti:

Leningrad ve Moskova işçilerine yarısı posadan oluşan siyah ekmek verildiği günler en iyi günler sayılıyordu. Ve bu durum, bir ay, bir yıl değil, tam iki yıl sürdü.

Rusya'nın iç bölgelerinde bulunan kentlerdeki açlık ve kıtlık sorunlarıyla mücadele işi de Stalin'in omuzlarına yüklenmişti. 29 Mayıs 1918'de, *Sovnarkom* (SNK), önceki diğer görev ve işlerini de sürdürmesi şartıyla, onu, olağanüstü yetkilerle donatarak Rusya'nın güneyindeki erzak sorunu konusunda genel yönetici tayin etti. Adam Ulam, bu atamayla ilgili olarak şunu yazmaktadır:

Adil olmak için şunu belirtmemiz gerekir ki sadece iktidarı düşünen biri böyle bir görevi ne arar, ne de isterdi. İktidar hastası olan bir kişi, sadece Moskova'da rahat bir masa başı işle yetinir, kalkıp savaşın sürdüğü, asayişin olmadığı, kendisini birçok tehlikenin beklediği bölgelerde zor bir işle uğraşmazdı. Basit bir politika oyuncusu, merkezde oturup işleri oradan yönetmeye, Zinovyev'in Petrograd'da, Kamenev'in de Moskova'da yaptığı gibi, şu veya bu parti örgütünde kendisi için uygun bir konum sağlamaya çalışırdı. Stalin'in kabullendiği iş ise, onun itibarını sıfıra indirebilecek kadar riskliydi; başarı ve sükse şansına gelince, yok gibiydi.

4 Haziran 1918'de, Stalin, Moskova'dan Tsaritsın'a hareket etti; çünkü Kuzey Kafkasya'dan İç Rusya'ya erzak nakil yolunun kavşak noktası burasıydı. 6 Haziran'da kente varışının ardından, Stalin, Tsaritsın'dan Petrograd ve Moskova'ya buğday sevkiyatının düzeni hakkında Lenin'e bir rapor gönderdi. Buna göre, Tsaritsın'ın güne-

yinde, bol miktarda buğday vagonlarda bekletiliyordu. Daha geldiği ilk gün, Stalin, kentte buğdayın yerel Sovyetlerce izin verilmiş serbest satışını yasakladı, bir karne düzeni ve sabit fiyat uygulaması başlattı. Yerel Sovyetlerin "buharlı lokomotifler yok" bahanesiyle, merkezi Rusya'ya buğday göndermediği bir durumda, Stalin'in emrindeki komiserler, "çeşitli mahallerde, meslektaşlarının hiç akıl edemedikleri kadar lokomotif" tespit ettiler. Stalin, şimdi Hasavyurt-Petrovsk (şimdi Mahaçkala) demiryolu hattının yeniden çalışmaya başlaması için çaba harcıyor, buğdayın Stavropol'un güneyinden nakledilmesini sağlamak üzere mühendisler, inşaatçılar ve tren ekipleri gönderilmesini istiyordu. Tsaritsın'a gelişinin üçüncü günü, Stalin, Lenin'e bir telgraf gönderdi ve köylülerden erzak satın almak için 75 milyon ruble tahsis edilmesini ve "yaklaşık 35 milyon rublelik mal" gönderilmesini istedi; ayrıca bu malların ayrıntılı bir listesini de vermişti. Erzak Halk Komiserliği'ne (*Narkomprod*) 24 Haziran'da gönderdiği telgrafta ise, Stalin şunu belirtiyordu:

Çektiğim 11 Nolu telgraftan bildiğiniz gibi, Komiserliğiniz için Saratov'a suyuyla yarım milyon *pud* buğday, 400 hayvan, 190 bin *pud* posa sevk edilmiştir. Bugün Tsaritsın'dan kuzey yönüne demiryoluyla dört güzergâh üzerinden katar gönderilmiştir... yüz vagon buğday ve 200 hayvan. Lokomotif ve makinist ekipleri eksik olduğundan daha fazlasını yapamam.

Merkezi Rusya'ya erzak sağlanması hayati bir öneme sahip olmakla birlikte, diğer merkezler de unutulmuyordu. Stalin, 17 Haziran'da Lenin'e gönderdiği telgrafta şöyle yazıyordu:

Türkistan ve Bakü için on binlerce *pud* buğday ayırdık.

Bakü'nün devrim ve Sovyet Cumhuriyeti için önemini iyi bilen Lenin, 7 Temmuz'da Stalin'e şu telgrafı çekiyordu:

Bakü konusunda en önemli mesele, sizin Şaumyan'la sürekli irtibat olmanızdır.

Stalin, iki saat sonra şu cevabı gönderecekti:

Hemen bugün Bakü'ye kurye ile bir mektup göndereceğim. Söylediklerinizin hepsi yapılacaktır.

Kimi araştırmacılar, Şaumyan ile olan eski anlaşmazlıklarından dolayı, Stalin'in Bakü'ye yardım göndermediğini iddia etmektedirler; ancak bu telgraflar ve diğer belgeler bunun asılsız olduğunu göstermektedir. Aksine, Stalin, eski arkadaşları ve tanıdıklarının bulunduğu Bakü ile devamlı irtibat halindeydi. Stalin 8 Temmuz'da, Bakü Komünü SNK Başkanı S.G. Şaumyan'a bir mektup göndermiş,

ona Sovyet hükümetinin Güney Kafkasya politikasını anlatmış ve mektubunu şu sıcak ifadelerle bitirmişti:

Hadi, elini sıkıyorum. Arkadaşlara selam. İ. Stalin.

Ne var ki kısa bir süre sonra Bakü Komünü yeni ve olumsuz bir takım gelişmeler nedeniyle zor duruma düşecekti. 20 Temmuz'da, Stalin, Tsaritsın'dan Bakü'ye bir telgraf göndererek şu uyarıda bulunuyordu:

Elimizdeki son bilgilere göre, Bakü Vekilleri Sovyeti'ndeki narodnik gruplar ve hizipler, güya Türk işgalcilere karşı yardımcı olsunlar diye, deniz ötesi güçleri, yani İngilizleri çağırmaya çalışıyorlar. Murmansk ve Uzak Doğu'da böyle bir İngiliz ve Fransız yardımı tecrübesi yaşandığını dikkate alarak, tamamen emin bir şekilde söyleyebiliriz ki narodnik hizipler ve gruplar, kendileri bile farkında olmadan, Bakü ve çevresinin işgali için zemin hazırlamaktadırlar... Rusya Genelî TsİK ve Halk Komiserleri Kurulu adına, bütün Bakü Sovyeti'nden, ordu ve donanmasından Rusya işçileri ve köylülerinin iradesine itaat etmelerini talep ediyorum... Bakü Sovnarkomu'nun kayıtsız şartsız olarak bağımsız bir uluslararası politika izlemesini, gerekirse ilgili komisyon üyelerini tutuklamak da dâhil olmak üzere, yabancı sermaye ajanlarıyla kesin bir şekilde mücadele etmesini talep ediyorum.

Ne yazık ki Bakü'de olaylar en kötü senaryoya göre gelişti ve Stalin'in korktuğu oldu. 25 Temmuz'da, Bakü Sovyeti genel toplantısında, Es-Er, Daşnak ve menşevik vekiller, Bakü'ye İngiliz kuvveti davet edilmesi hakkındaki bir kararı oylama yoluyla geçirdiler. Bakü Halk Komiserleri Kurulu, Bakü'ye bir taraftan İngiliz, bir taraftan da Türk birliklerinin yaklaştığı bir sırada, 31 Temmuz 1918'de yetkilerinden feragat etti. Sonraları Stalin bu kararı kınayacaktı:

... Şaumyan ile Caparidze'nin liderliğindeki Bakü bolşevikleri, azınlıkta kalınca yetkilerinden feragat etmiş ve siyasi düşmanlarına yol açmışlardı. Bunun sonucunda Tsentrokaspiy Diktatörlüğü (Hazar Filosu'nun denizcilerce seçilmiş organı) diye bilinen kurul iktidarı ele geçirdi. Bu "diktatörlük" Bakü Sovyet teşkilatını feshetti ve bolşevik gazeteleri yasakladı. 4 Ağustos'ta, içinde İngiliz askerleri bulunan gemiler Bakü limanının iskelelerine yanaştı. Sovyet yönetimi ve birlikleri denizyoluyla Astrahan'a geçmeyi düşünmüşlerdi, ancak denizde Tsentrokaspiy Diktatörlüğü gemileri onların gemilerinin yolunu kesti ve sovyet askeri birlikleri silahsızlandırıldı; Bakü Sovnarkomu (SNK) üyeleri ise tutuklandılar. 1918 Eylülü ortalarında İngilizler Türklerin taarruzundan dolayı Bakü'den kaçarlarken, Bakü halk komiserleri ile destekçileri serbest bırakılmışlardı. Bunlar tekrar gemiyle Astrahan'a ulaşmayı denemek üzere denize açıldılar; ancak gemi mürettebatı, rotayı,

İngilizlerin ve yerel Es-Er hükümetinin elinde bulunan Krasnovodsk limanına çevirdi.

Stalin, eski yoldaşlarının kaderi konusunda çok endişelenmişti; ayrıca "Bakülüler"i bizzat tanıyan parti liderleri ve Sovyet hükümeti üyeleri de bu drama odaklanmışlardı. Sonraları Stalin şöyle yazacaktı:

Rusya Sovyet hükümeti bunun ardından birkaç kez İngiliz komutanlığına başvurdu ve Bakülü yoldaşlarımızın ve ailelerinin, İngiliz esirlerle takas edilmek suretiyle serbest bırakılmalarını talep etti; ancak İngiliz komutanlığından bir ses çıkmadı ve herhangi bir cevap gelmedi.

Bir süre sonra ulaşan haberlere göre, Bakü Sovyet hükümetinin yöneticileri S.G. Şaumyan, M. Azizbeyov, P. Caparidze, İ. Fioletov, M. Vezirov ve Bakü Bolşevik Komitesi'nde Stalin'le birlikte çalışmış diğerleri de dâhil olmak üzere 26 tutuklu, 20 Eylül 1918'de Krasnovodsk yakınlarında, kum çölünde kurşuna dizilmişlerdi.

Bakü Komiserlerini kurşuna dikenler "Tesentrokaspiy Diktatörlüğü" emrindeki sağcı Es-Er Funtikov'un görevlendirdiği askerlerdi; bununla birlikte, "Bakülüler"ın idam kararını kimin verdiği ve bu sürece kimin öncülük ettiği hâlâ tam olarak bilinmemektedir. "26 Bakü Komiseri" dosyasını soruşturan, Es-Er partisine mensup V. Çaykin ve bizzat Funtikov'un kendisi, ısrarla, idam kararının, başta İngiliz General W. Malleson ve İngiliz Sevkiyat Kuvvetleri Karargâh Başkanı General R. Tig-Johns'un baskılarının sonucunda alındığını ispatlamaya çalışmışlardır. Adı geçen generallerin yakınları ve çocukları da içinde olmak üzere İngiliz tarafı ise, "26 Bakü Komiseri"nin akıbetinin kendileriyle bir ilgisi olmadığını iddia etmişlerdir. Görüldüğü kadarıyla, Bakü Komünü liderlerinin idamı, Batılı uluslararası sermaye çevrelerinin çoktan beri hazırladıkları bir planın sonucuydu. Bakü'de birçok yatırım yapmış olan bu kesimler rövanş peşindeydiler ve Royal Dutch Shell konsorsiyumu başkanı Sir Henry Deterding de bunların arasındaydı.

26 Bakü Komiserinin idamıyla birlikte, Stalin ve tüm parti, çok değerli ve tecrübeli dava yoldaşlarını kaybetmiş oldu. Birlikte uzun süre devrimci faaliyet yürüttükleri arkadaşlarının feci sonu onları çok üzmüştü. Özellikle Stalin için "Bakülüler"ın hatırası çok değerli ve azizdi; onun döneminde Sovyet devleti, 26 Bakü Komiserinin anısını ebedileştirmek için birçok karar almış, bu komiserler adeta bir efsaneye dönüştürülmüşlerdir. Stalin devletin en üst makamlarında

eski "Bakülüler"e görev vermiş, onlara güvenmiştir. Stalin'in istemesi durumunda Bakü'yü kurtarabileceğini, ancak bunu istemediğini iddia eden yazar ve araştırmacılar aslında şunu unutmaktadırlar: Bakü'deki arkadaşlarının hayatının tehlike altına girmesinden önce, Beyazların Tsaritsın'a taarruzu başlamıştı. Stalin o şartlarda Bakü'ye silahlı birlik veya gerekli operasyon ekipleri gönderemezdi; böyle bir girişim fiziksel olarak imkânsızdı.

10 Temmuz 1918'de, Stalin, Lenin'e, Tsaritsın cephesinin dayanamayacağını belirtiyor ve şöyle yazıyordu:

Erzak sorunu, doğal olarak, askeri sorunlara karışmış bir halde karşımıza çıkıyor.

Stalin, altı pusluk toplar, zırhlı araçlar ve pilotlarla birlikte uçaklar gönderilmesini istiyordu. Böylece o, bir yandan erzak sorunuyla boğuşurken, bir yandan da İç Savaş'ın bütün ağırlığını omuzlarında hissetmeye başlamıştı.

1917 yılı sonunda, bir tarafta "Kızılar, bolşevikler, komüncüler, diğer tarafta ise Beyazlar, kontralar (karşıdevrimciler), Kadetler ve burjuvalar" olarak ikiye bölünmüş ülkede İç Savaş başlayınca, toplum felaketin eşiğine geldi. Her iç savaşın başlıca özelliği, tarafların tüm toplumun yararı ve refahı için değil, sadece yenmek için savaşmalarıdır. Çünkü taraflar, değişik sınıfları, farklı sosyal tabakaları, farklı milli grupları ve siyasi güçleri temsil ederler. İç Savaş sırasında, bolşevikler, kendilerinin ve kent proleterlerinin, yani aslında nüfusun azınlığının çıkarlarını temsil ettiklerini ilan etmişlerdi. Savaş boyunca köylerde onların tek müttefiki fakir köylülerdi. Öte yandan, "büyük, birleşik ve bölünmez Rusya" için savaştıklarını ilan ederek onlarla çatışan düşmanları ise, aslında toplumun ayrıcalıklı tabakalarının çıkarlarını savunuyorlardı.

İç Savaş yüzünden sosyal birlik bozulmuş ve ülke birkaç büyük bölgeye bölünmüştü. Bu bölgelerde ayrı hükümetler kurulmuş, toplumun ve ülkenin siyasi ve sosyoekonomik bütünlüğü ortadan kalkmıştı. Dolayısıyla alışılmış ve bilinen devlet yönetim metotları işe yaramıyor ve bu yüzden de ülkede karaborsacılık, yolsuzluk, yasadışı faaliyetler, çetecilik, eşkıyalık engellenemiyordu. Bazı bölgelerde derebeylik ve keyfi yönetim vardı. Ordudan firarlar kitlesel boyutlardaydı; firariler, silahlı birlikler oluşturarak belirli mıntikalarda hâkimiyet kuruyor, hem Kızılara hem de Beyazlara karşı savaşıyorlardı. Hükümet, kamu malını koruyamıyordu; iş bilen

* Öncelikle G.Y. Orconikidze'ye ve tutuklanmaktan son anda kurtularak hayatta kalan Komiser A.İ. Mikoyan'a.

uzmanlar ve memurlar kaçıyorlardı. Anarşi ve kargaşadan dolayı halk ayaktaydı; suç oranları ve yasadışı eylemler almış yürümüştü. Ortada devletin ve otoritenin kalmadığı bu dönemde, dikta rejimi gündeme gelmişti. Sovyet Cumhuriyeti topraklarında askeri komünizm diye bilinen rejim hâkimdi; bu rejimde, kent burjuvalarının mal ve mülkleri topyekûn kamulaştırılıyor, zengin köylüler *kulak* ilan ediliyor, toprak ve emlaklerine el konuyor, köylerden zorla yoluyla erzak toplanıyor ve sosyal eşitlik ilkeleri bu yollarla hayata geçiriliyordu. Erzağa el koymak için özel askeri birlikler kurulmuştu (*prodarmiya*). Ekmek satışı tekele bağlı, erzak dağıtımı merkezi işletme tabiydi. Beyazların kontrolündeki bölgelerde ise, topraklar yeniden özel mülkiyete bırakılıyor, üretimde işçi denetimi ve devrimin diğer kazanımları ortadan kaldırılıyordu.

Asgari düzeyde bile olsa otorite ve istikrar sağlama amacıyla, idari makamlar, korkutma ve baskı yönetimlerine başvuruyorlardı. Birbirine düşman olan silahlı kuvvetlerin sahip oldukları sınırsız yetki ve hâkimiyet, her türlü hukuka ve insanlığa aykırı keyfiliğe yol açmaktaydı. İç Savaş sırasında Bakü'de bulunan babam, Türklerin, kenti işgal ettikten sonra buradaki erzak sorununu nasıl çözdüklerini anlatırdı. Et tacirleri fiyatların ve kâr oranının yükselmesi için eti saklayınca, kentin askeri komutanı pazar ve çarşılarıdaki kasap dükkânlarını denetlemişti. Ne var ki et parçaları ve hayvan gövdelerinin asıldığı kancalar boştu. Paşa etin nereye kaybolduğunu sorunca, kasap bilmem dercesine omuzlarını oynatmıştı. Paşanın emriyle yanındakiler kasabı hemen yakalayıp kancalardan birine geçirerek asmışlardı. Bunu gören diğer kasaplar derhal etleri sakladıkları yerlerden çıkarıp komutanın belirlediği narha göre satmaya başlamışlardı. İç Savaş sırasında, Rusya'da, bu tür aşırı sert ve acımasız uygulamalar alışılmış şeylerdi. Özellikle en çok göze çarpan da idam sehpalarıydı; caydırma amacıyla, her türlü suç için en ağır cezalar kesiliyordu.

İç Savaş'ın tarafları birbirlerine karşı da oldukça merhametsiz ve gaddardılar, en basit insanlık kurallarını bile hiçe sayıyorlardı. Esirlere acımasızca işkence ediliyor, yaralılara sağlık hizmeti verilmiyor, katliamlar yapılıyordu. Üstelik sivil halk, her iki tarafın da baskı, mezalim ve zorbalığına uğruyordu. Uzak Doğu'da bolşevik gerillaların önderi S.G. Lazo'yu esir alan Japonlar, onu bir lokomotifin ocağında yakmışlardı. Bunun gibi akıl almaz işkenceler ve vahşet söylentileri savaşıyan taraflar arasındaki kin ve düşmanlığı iyice körüklüyor, acımasız intikam duyguları uyandırıyor. Bunun sonucunda, siyasi düşmanlıktan kaynaklanan intikam sivil halka da

zarar veriyordu. Taraf olmayan insanların durumu gerçekten vahim ve karanlıktı. Partinin 9. kongresinde G.Y. Zinovyev'in anlattığına göre, Lodeynopolsk kazasında, Karl Liebknecht'in öldürüldüğü haberi gelince yerli burjuvalardan birkaçını idam etmişler ve bunun nederünü de şöyle açıklamışlardı:

Mademki Liebknecht'i öldürmüşler, buna kızıl terörle cevap vermemiz gerekir.

İç Savaş'ta, her savaşta olduğu gibi, kitlesel paranoyanın etkisiyle her iki taraf da korkunç bir terör estiriyordu. Savaş vahşetinin ortasında "kimin dost, kimin düşman" olduğunu tespit etmek güçtü ve en ufak bir şüphe ve tuhaflık durumunda her insanın "düşman"-dan sayılması gayet normaldi. Örneğin, VTsİK Başkanı M.İ. Kalinin'le Ukrayna TsİK Başkanı ve Devlet Duması eski bolşevik vekili G.İ. Petrovskiy yollarını kaybedip S.M. Budyonnuy'un askerleri tarafından esir alınmışlardı ve Beyazların casusu oldukları şüphesiyle neredeyse kurşuna dizileceklerdi. İlginçtir ki S.M. Budyonnuy'un kendisi de onların dış görünüşlerine bakıp karar vermiş ve Sovyet hükümetinin bu en üst düzey yöneticilerinin Es-Er veya menşevik olduklarını düşünmüştü. İç Savaş'ta bu tür olaylara ve feci hatalara sıkça rastlanıyordu.

İktidara karşı ayaklanan isyancı halk da çok büyük bir vahşet ve acımasız bir zulüm sergilemekteydi. Vadim Kojinov, *20. Yüzyılda Rusya: 1901-1939* adlı eserinde, yazar K.Y. Lyagunov'un topladığı materyale yer vererek, Sibirya'da, Sovyet hükümetine karşı ayaklanma sırasında gerçekleştirilen insanlık dışı, canavarca katliam ve işkence olaylarını kaydetmiştir. İsyan eden köylüler, sadece komünistleri değil, öğretmenleri ve hatta dışarıdan çalışmaya gelmiş işçileri bile katletmişlerdi. Yazarın haklı olarak belirttiği gibi, bu tür gaddarlıklar sadece Sibirya'daki isyana özgü değildi.

Beyaz Ordu'ya mensup süvari topçusu asteğmeni V.D. Matasov, anılarında, Poltava vilayetinde (Ukrayna) eşkıyalık yapan Ataman Şuba'nın "kahramanlık"larını anlatıyordu:

O günlerde biz, ne insan, ne de Tanrı yasalarını tanıyan Şuba çetecilerinin yaptıkları iğrenç gaddarlıklara fazlasıyla tanık olduk. Çeteciler köye girince önlerine gelen herkesi, muhtarı, bekçileri, kâhyaları, hizmetçileri, ırgatları, kâtipleri katlediyorlardı. İnsanları işkence ederek öldürüyor, soyup çıplak bırakıyor, kulak ve burunlarını, organlarını kesiyorlardı.

Bazen eğlence için bile adam öldürülüyor, işkence yapıyordu. Odesa peronunda duran bir istasyon görevlisi, Tanınmış yazar K.

Paustovskiy'in gözleri önünde, oradan geçen trenin vagonunda oturan anarşist reis Nestor Mahno'nun kurşunlarına hedef olmuştu.

İç Savaş, sanki asırlarca birikmiş nefret ve kinin önündeki setleri ve barajları yıkmıştı; milyonlarla insan bu savaşa kurban gitti. Üstelik sadece milliyet, etnik kimlik ve din farkı yüzünden sayısız insan öldürüldü. Örneğin, yalnız Ukrayna'da, Yahudi pogromları sonucunda yaklaşık 200 bin insan katledilmişti. Partinin 12. Kongresinde yaptığı konuşmada Stalin şöyle diyordu:

Ben, Ermenilerin çoğunluğu oluşturdukları ve azınlıkta kalan Tatarların' hepsini katlettikleri birkaç bölge söyleyebilirim, örneğin, Zangezür. Bir diğer eyaleti de gösterebilirim: Nahcivan. Orada ise Tatarlar çoğunlukta idi ve bütün Ermenileri katletmişlerdi.

İç Savaş'a katılmış ve birçok vahşete tanık olmuş kongre delegeleri için, bu bilgiler, yeni olmakla birlikte şok edici değildi. Hatta delegelerden biri bir espri yapmıştı:

Milli meseleyi kendi yöntemleriyle çözmüşler.

Lakin ne "Kızıl" ne de "Beyaz" terör, ne "Yeşiller"in gaddarlığı ne de milliyetçilerin ve yabancı işgal güçlerinin canavarlıkları sona eriyordu; ufukta bütün bunların biteceğine dair bir umut da görünmüyordu. Yokluklar içinde savaşmak zorunda kalan ordular da pek ordu sayılmazdı; donatım, cephane, giyecek ve yiyecek çok yetersizdi. Savaşa mermi bile yetiştirilemiyordu. 1919 yazında, savaşın en yoğun döneminde, Güney Cephesi'ndeki Kızıl birliklerin yaklaşık 4 milyon tüfek mermisi vardı. Oysa çarlık ordusu saflarında Birinci Dünya Savaşı'na katılan Albay N.Y. Kakurin'in yazdığına göre, o zaman bir piyade alayının, yoğun muharebe şartlarında, *sadece bir günde* harcadığı tüfek mermisi miktarı yaklaşık 2,5 milyondur.

S.M. Budyonniy, Kızıl Ordu birliklerinin ve aileleri de yanlarında olmak üzere komutanlarının Tsaritsyn'a geri çekilmeleri hakkında şöyle yazıyordu:

Tümendeki kıtaların çektikleri çile ve zorlukları tahmin bile edemezsiniz. İlaç, yiyecek, hatta içme suyu bile yoktu... Kolera dâhil, salgınların boyutları korkunçtu.

İlginçtir ki Kızıl Ordu mensuplarının başına gelen bu musibet ve faciaların aynısını Beyaz Ordu askerleri de yaşamışlardı; bunu onların subaylarından kalan hatıralarda görmekteyiz. Beyazlara destek veren Batı devletleri, aynı zamanda "büyük, birleşik ve kuvvetli bir Rusya kurulmasından endişe ediyorlardı", dolayısıyla Be-

* Azerilerin.

yazlara gereken yardımı gereken zamanda vermiyorlardı. İç Savaş'a dair hatıralarında V.D. Matasov şunu kaydediyordu:

Biz çok yokluk içindeydik, müttefikler ise pek de cömert değildiler. Onlar, Rusya'nın savaşta 3 yıl boyunca kendileri için neler yaptığını hemen de unuttular... Sadece İngilizler, az da olsa cephane ve silah yardımında bulunuyorlardı. Fransa ise görüldüğü kadarıyla Beyazların zaferini hiç düşünmüyor, sadece Polonya'yı dert ediyordu. Sonraları, artık 1920'de... biz baştan ayağa Fransız üniforması giymiş Polonyalı askerleri gördük...

Aslında İngiliz yardımı da yetersizdi; Matasov'un hatırladığı üzere,

... sadece altıklık İngiliz eyerleri, başlıklar, kırmızı boyun atkılar ve binici külotları çok iyiydi. Diğer eşya ve gıdalar, depolarda kalmış eski giysilerdi, kullanım süreleri bile dolmuştu... Bu yüzden bizim askerler zavallı bir haldeydiler, donanumsuz ve teçhizat-sız, yarı aç ve yarı çıplak bir vaziyette savaşmak zorundaydılar; mermi yetmiyordu ve umut Kızılardan ele geçirilecek mermilere kalmıştı... Alet-edevat, ilaç, pansuman bezi bile yetmiyordu... Yaralılar korkunç eziyetler çekiyor, basit kan zehirlenmesinden ve enfeksiyondan ölüp gidiyorlardı.

Savaş, ordulardan daha çok sivil halk için büyük bir felaket oldu; cephe bölgelerinde büyük facialar yaşandı. Savaşan taraflar, halkın erzağına, malına ve emlakine zorla el koyuyordu; köylerde toprak sürmeye at, ekmeye tohum kalmamıştı ve soyulan halk, İç Savaş'ın her iki tarafından da nefret ediyordu. Stalin, Lenin'e yazdığı bir mektupta şu uyarıda bulunuyordu:

Ekim'de Sovyet iktidarı için savaşan "uyumlu mujik" artık değişmiştir ve şimdi Sovyet iktidarına karşıdır (o, ekmek tekelinden, sabit fiyatlardan, zorallımlardan, karaborsacılığa karşı cezalardan bütün varlığıyla nefret etmektedir).

Ekonomi çöktüğü ve üretim-tüketim ilişkileri darmadağın olduğu için, Beyaz ve Kızıl kuvvetler kendi ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla temin ediyorlardı. Bunun anlamı, sivil halkı soymak, yağmalamak ve onun elindekini almaktı. A.İ. Denikin hatıralarında şunları belirtiyordu:

Eğer "askeri ganimet ve el koyma" olanakları tükenmişse, bundan sonra artık ahlaki çöküş başlar: zorbalık ve soygunlar. Bütün Kuzey Kafkasya'da, Rusya'nın güney bölgesinde, İç Savaş'ın cereyan ettiği her yerde bunlar bir fırtına gibi herkesi perişan etmişti. Halkın azabı ve mağduriyeti had safadaydı, her tarafta gözyaşı, umutsuzluk, çaresizlik vardı; bu cehennemde halk, siyasi ve askeri

renkleri de karıştırmıştı, kimin kurtarıcı, kimin düşman olduğunu bilemiyordu.

Doğrudur, belki Kızıl mareşaller, anılarında, kendi kontrollerindeki bölgelerde meydana gelen soygun ve yağmalamaları anlatmışlardır, ancak isteselerdi bu tür yeterince örnek hatırlayabilirlerdi.

İç savaşlarda sıkça görüldüğü üzere, halkın çoğunluğu, taraf tutmaktan çekinerek kaos, anarşi, kargaşa, askeri harekât, şiddet, baskı ve terör yüzünden pasif bir izleyici kitlesine dönüşmüştü, sesini çıkarmaya ve direnmeye korkuyor, her iki tarafa da lanet okuyarak felaketin acılarını yaşıyordu. Toplumun sadece "azınlık" bir kısmı bolşevikleri, diğer bir "azınlık" kısmı da Kadetleri desteklediği için, özellikle İç Savaş'ın başlarında, gönüllü "Kızıl veya Beyaz" birliklerin asker mevcudu, çarlık ordusununkinden çok daha azdı. 1. Dünya Savaşı başladığında Rusya ordusunun mevcudu 1.283.000 kişiydi ve 1917 sonunda bu rakam 12 milyona ulaşmıştı. İç Savaş başlarken Kızıl Ordu saflarında, içişleri muhafızlarıyla birlikte, sadece 116.000 piyade ve 7.940 süvari vardı. Bu mevcut ile yeryüzünün altıda biri kadar geniş bir araziye dış tehlikelere karşı savunmak ve istikrarı sağlamak bir hayaldi.

Etkili ve iyi eğitilmiş bir ordusu olmayan Rusya'da, çok disiplinli ve Avrupalı eğitilmiş 45 bin kişilik Çekoslovak Kolordusu oldukça tehlikeli bir güç sayılmaktaydı. Bu kolorduya bağlı birlikler, Transsibiryaya demiryolu ve bağlantı yollarının tamamını kontrol ediyor ve hatta Rusya'nın merkezi vilayetlerine sızmayı hedefliyorlardı. Ülkedeki otorite boşluğu ve yıkım ortamında, Nestor İ. Mahno'nun anarşist Devrimci İsyan Ordusu bile, sadece 40 bin kişilik mevcuduyla, uzun süre Ukrayna'nın güneyini denetimi altında tutmuştu. Çoğu muvazzaf subaylardan oluşan 4 bin kişilik Beyaz *Gvardiya*, Kuzey Kafkasya'nın önemli bir kısmını işgal edebilmişti.

Sanki bir zaman makinesi Rusya'yı tarihin gerisine, ortaçağın karanlığına, derebeylik ve keyfi idareye, birbirlerini asırlarca yakıp yıkan prenslikler dönemine götürmüştü. Kuzey Kafkasya, Güney Kafkasya ve Türkistan, Rusya'dan kopmuştu. Çekoslovak Kolordusu'nun Sibiryaya ve Ural'ı kontrol etmesi sonucunda, Sovyet hükümeti, sadece, 16. yüzyıl ortalarında, Yermak'ın efsanevi Sibiryaya seferinden önce Moskova Prensiği'nin sahip olduğu topraklara sıkışıp kalmıştı. Stalin, 1918 Ekiminin sonunda, Tsaritsın'ın savunma açısından Sovyet hükümeti için önemini açıklarken şöyle diyordu:

* Seçkin ordu.

Sovyet Rusya'nın düşmanlarının hedefi, onu buğday açısından zengin bölgelerden koparmak ve aç bırakarak savaşı teslim olmaya zorlamaktır... Güney Rusya'nın servetleri (buğday, petrol, kömür, hayvan, balık vb) emperyalist yırtıcıların iştahını kabartıyor ve onlar, bu bölgeleri Rusya'dan koparmaya çalışıyorlar... Tsartisin'in işgali ve güneyle irtibatın kesilmesi, düşmanın bütün hedeflerine ulaşması demektir; böylece karşıdevrimci Don Kazak güçleriyle Astrahan ve Ural Kazak birlikleri birleşecek ve Don Nehri'nden Çekoslovakların denetimindeki bölgelere kadar aralıksız bir biçimde uzanan bir karşıdevrimci cephe oluşacaktır. Bunun sonucunda, ülkenin bütün güney toprakları ve Hazar bölgesi karşıdevrimci kuvvetlerin elinde kalacak ve Kuzey Kafkasya'ya yardım kesilecektir.

1914-1918 Dünya Savaşı ve hatta daha evvel 1904-1905 Rus-Japon Savaşı sırasında edinilmiş mevzi savaşı deneyimi İç Savaş'ta işe yaramıyordu, çünkü coğrafya, potansiyeller ve şartlar çok farklıydı. Sayıca az ve kötü silahlanmış, donanımsız ordular cepheyi baştanbaşa kapatamıyorlardı. Örneğin General Krasnov'un Rus Kazak Beyaz Ordusu 27 bin piyade, 30 bin kadar süvariden oluşuyordu ve 175 topa sahipti ve bu ordunun ancak yaklaşık yarısı Povorin-Voronej yönünde savaşıyordu. Buradaki cephe hattı ise 300 km kadardı ve bu denli geniş bir cepheyi bu mevcut ile kontrol altında tutmak tam bir hayaldi. Öte yandan, örneğin yaklaşık 170 km uzunluğundaki Tsaritsın cephe hattında Beyazlara karşı savaşan Kızıl Ordu birliklerinin mevcudu 35 bin piyade, 3 bin süvariden ibaretti ve yaklaşık 100 topları vardı. Üstelik bunlar, tek merkezden komuta edilemeyen bölük pörçük gruplardı.'

Bu yetersiz sayılarla bir mevzi savaşı yürütmek imkânsızdı ve taraflar manevra savaşı yapıyorlardı. Sonraları, Mareşal S.M. Budyonny da bu konuya dikkat çekecekti:

Bu savaşta, oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış epeyce belirsiz bir cephe hattı söz konusuydu; genelde önemli kentler, kilit demiryolu kavşakları, etrafa hâkim muntıklar için savaş veriliyordu, her zaman çevirme, yandan kuşatma, yanlardan ve geriden darbe vurma fırsatı vardı.

Bu yüzden, İç Savaş'la ilgili çok sayıda tuhaf ve inanılması zor hikâye ortaya çıkmıştır. Bazen Beyazlar veya Kızıllar, aniden, kendilerinin de beklemedikleri bir şekilde kentlerde, demiryolu kavşaklarında veya kilit noktalarda ortaya çıkıyor ve çok sayıda düşmanı

* Karşılaştırma için bir örnek verecek olursak, 1905 Lyaoyan Savaşı'nda 60 km'lik cephe hattında 152 bin Rus askerinin karşında 130 bin Japon askeri bulunuyordu; bu arada, Rusların 606, Japonların ise 508 topu olduğunu da belirtelim.

gafil avlıyorlardı. Kimi zaman Beyaz veya Kızıl askerlerden biri ve hatta bir komutan, elinde tabanca veya el bombasıyla aniden düşmanın karargâh vagonunda beliriveriyor ve panikleyen düşmanı teslim olmaya zorluyordu.

İç Savaş tam anlamıyla klasik bir savaş değil, modern savaşla gerilla savaşının bir arada olduğu bir savaştı. Bu yüzden de, Kızıl Ordu içindeki askeri uzmanlarla "gerillacılık" taraftarları arasında rekabet ve çekişmeler savaş bitene kadar hep devam etmişti. Hiçbir askeri eğitimi ve ordu hizmeti olmayan, ancak 1912-1913 Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı sırasında cephelelerdeki harekâtlar hakkında birçok röportaj yapmış ve yorum yazmış olan Trotskiy, Askeri Devrimci Kurul Başkanı olarak Kızıl Ordu'ya uzmanlar çekmeye çalışıyor, hatta eski çarlık ordusu mensuplarının bile orduya alınmasını istiyordu. Stalin'in de Trotskiy gibi ordu hizmeti yoktu, sadece silahlı ayaklanma deneyimi vardı ve o, harp sanatının sırlarını, işin alfabetesinden başlamak üzere öğreniyor, kendisi okuyup öğrendiği gibi diğerlerinden de bunu yapmalarını talep ediyordu. Yeterince deneyimi olmamakla birlikte, Stalin, İç Savaş'ın bilinen klasik savaşlardan çok farklı özellikleri olduğunu anlıyordu ve Trotskiy gibi aşırı titiz ve kuralcı değildi. Bu yüzden, Beyazlarla savaşan ve tecrübe edinen Kızıl komutanların görüşlerini de dikkate alıyordu. Bu askeri uzmanlar ve Kızıl komutanlara yaklaşım sorunu yüzünden Trotskiy ile Stalin'in arasında ihtilaf baş gösterdi.

Stalin, Trotskiy'in Tsaritsın cephesine gönderdiği uzmanlara açıkça karşı çıkıyor ve Lenin'e durum hakkında şikâyetle bulunuyordu:

Eğer Trotskiy düşünüp taşınmadan sağa sola, bu arada Trifonov'a (Don vilayeti), Avtonomov'a (Kuban vilayeti), Koppe'ye (Stavropol), -aslında tutuklanmayı hak eden- Fransa misyon temsilcilerine vb yetki belgesi dağıtırsa, bir ay sonra Kuzey Kafkasya'da her şeyin çökeceğini ve bu bölgeyi tamamen kaybedeceğimizi emin olarak söyleyebiliriz. Onun kafasına şunu iyice sokun ki yerli otoritelerin ve bölge insanların bilgisi dışında ve fikri alınmadan buraya atama yapmak olmaz, aksi halde Sovyet hükümeti skandallarla karşı karşıya kalıyor.

Stalin, "iş batıran komutan ve komiserler"i Lenin'den gerekli izni almadan, kendi inisiyatifiyle, "formalitelere dikkat etmeksizin bizzat azledeceği"ni bildiriyordu; oysa bu tür kararlar, Devrimci Askeri Kurul Başkanı Trotskiy'in yetkisindeydi. Stalin, "işin gereğini yapacağı"nu ve "Trotskiy'den yazılı belge olmaması"nın onu "durduramayacağı"nu haber veriyordu.

Trotskiy'in verdiği yetki belgesiyle Tsaritsın'a gelen Albay Nosoviç'in ihanet etmesi, Trotskiy'in gönderdiği askeri uzmanlar konusunda itiraz ve şikâyetle bulunan Stalin'in haklı olduğunu gösterdi. Bölge karargâh komutanı olan Nosoviç, Tsaritsın'ın Beyazlar tarafından ele geçirilmesini hedefleyen büyük bir komplo kurmuştu. Nosoviç diğer komplocularla birlikte tutuklandı, ancak Trotskiy'in emriyle tahliye edildi ve kısa süre sonra da Beyazların tarafına kaçmayı başardı.

Beyazların tarafına geçtikten sonra, Nosoviç, Tsaritsın savunmasında Stalin'in önemli bir rol oynadığını itiraf ediyor ve şöyle yazıyordu:

Adil olmak gerekirse şunu itiraf etmeliyim ki onun enerjisi her yönetici için bir kıskançlık kaynağı olabilir; işe ve şartlara ayak uydurma yeteneği konusunda birçokları ondan ders alabilir... Stalin adım adım bütün kentin yönetiminde söz sahibi oldu; özellikle Tsaritsın'ın savunulmasıyla ilgili genel sorunları iyice öğrenmişti ve genelde bütün Kafkasya devrim cephesinin sorunlarını biliyordu.

Stalin'in Tsaritsın'daki faaliyetleri hakkında, sadece onun Lenin'e gönderdiği telgraflara bakarak sonuca varan Volkogonov, kitabında, bu "telgrafların çoğunda derin genellemeler, siyasi değerlendirmeler ve tahminler yoktur, bunlar tamamen ampirik kalmaktadır" değerlendirmesi yapmaktadır. Stalin'in Tsaritsın'daki faaliyetlerinin bizzat şahidi olan F. Raskolnikov ise, D. Volkogonov'dan farklı olarak, anılarında, Stalin'in sadece Tsaritsın ve çevresindeki değil, Kuzey Kafkasya'daki karmaşık durum hakkında da çok iyi ve derin bilgisi olduğunu yazmıştır. Raskolnikov şöyle diyordu:

Ben Stalin'in bütün bu konuları bildiğini anlayınca şaşırdım: donanmanın batırılması yanlılarıyla karşıtları arasında Novorossiysk'te ortaya çıkan tartışmanın ayrıntıları, Karadeniz-Kuban Cumhuriyeti yöneticilerinin direnişi ve Moskova'nın, merkezin kesin emirleri, hepsini biliyordu... Stalin Tsaritsın'da her şeyin üzerinde duran tek adamdı, MK yetkilisi, Devrimci Askeri Kurul üyesi, parti ve Sovyet organlarının yöneticisiydi... Aynı zamanda o, her zaman olduğu gibi, bütün konuları çalışma arkadaşlarıyla birlikte, yerel makamlarla yakın temas halinde ve onlara danışarak çözüyordu ve bu yaklaşım onların da hoşuna gidiyor, onun kayıtsız şartsız otoritesini artırıyordu.

Trotskiy'e karşı mücadelesinde, Stalin, S.K. Minin başta olmak üzere yerel yöneticilerle işbirliği yapıyordu. Stalin, S.K. Minin ve di-

* Telgraf tarzıyla ne kadar derin genelleme ve siyasi değerlendirme yapılabileceği merak konusudur.

ğer yerel yöneticilerle 5. Ukrayna Ordusu'nun hâlâ ayakta kalan ve Temmuz başlarında bir yarma harekâtıyla Volga'ya varan birlikleri arasında işbirliği kurmak için esnek bir davranış sergiledi. Budyonnuy'un anlattığına göre, Minin "dışarıdan gelmiş, Tsaritsın'dan olmayanlara dostane yaklaşmıyordu". Bu nedenledir ki Vorosilov'un emrindeki kıtaların zor durumda kaldığını bildiği halde, Minin, "yardıma gitmemiş ve hatta nerdeyse ihanete varan bir tavırla Don Nehri üzerindeki köprünün savunma güvenliğini de sağlamamıştı". Stalin, Vorosilov'u, partinin 1906'da yapılan Birleşme Kongresi'nden beri tanıyordu ve askeri uzmanlar konusunda onun desteğine güvenebilirdi; çünkü o da askeri uzmanlara komutanlık görevi verilmesine karşıydı. Stalin, bu arada, yine de Vorosilov ve diğer Kızıl komutanlar ile eski çarlık ordusu tümgenerali A.Y. Snesar-yov'un emrindeki deneyimli askeri uzmanlar arasında bir işbirliği sağlamalıydı.

Bu farklı ve birbirine karşı önyargılı insanlar arasında Stalin'in gayretleriyle bir ekip ruhu sağlandı ve bu sayede Tsaritsın'ı savunmak üzere etkili bir organizasyon gerçekleştirildi; ayrıca çeşitli birlik, kıta ve müfrezelerden savaşabilir birlikler oluşturuldu. 23 Haziran'da, Kuzey Kafkasya Askeri Bölge Kumandanı A.Y. Snesar-yov şu emri imzalıyordu:

Eski 3. ve 5. Ordulardan geriye kalan bütün kıtalar, ayrıca eski Tsaritsın cephesi ordu birlikleri ve Morozovsk ile Donetsk bölgeleri nüfusundan kurulmuş kıtalar, tek bir ordular grubu şeklinde örgütlenecektir.

Kumandan olarak Kliment Yefremoviç Vorosilov tayin edilmişti ve Stalin bu emri onayladı. 22 Temmuz'da, Tsaritsın'da, Kuzey-Kafkasya Askeri Bölgesi Savaş Konseyi kuruldu ve bu konseye, Stalin başkan, K.Y. Vorosilov ve S.K. Minin de üye olarak atandılar.

Stalin, bir yandan yerel halk arasından çıkmış komutanları desteklerken, öte yandan, dağınık ve başıboş birliklerde disiplin ve düzenin sağlanması konusunda da hiç taviz vermiyordu. Askeri Konsey'in yaptığı ilk durum değerlendirmesi toplantısında, Şubat Devrimi sırasında ordu içinde kurulan asker komitelerinin aynısının kurulup kurulmaması konusu görüşüldü ve Stalin, bu girişime ısrarla karşı çıkan Budyonnuy'ı destekledi. Budyonnuy, Stalin'le ilgili ilk izlenimlerini şöyle anlatıyordu:

Odanın köşesindeki sandalyeden esmer, zayıf, orta boylu biri kalktı. Üzerinde deri mont, başında da deri kasket vardı, saçları

simsiyahtı. Siyah bıyıkları, düz burnu, siyah ve biraz süzgülün gözleri vardı.

Budyonnuy'ın yazdığına göre, Stalin, asker komitelerinin Şubat Devrimi'nde olumlu bir rol oynadıklarını, fakat artık işlevsel olmadıklarını vurgulamıştı:

Kızıl Ordu'da asker komiteleri kurmaya gerek olmadığı konusunda beni destekledi ve bunun komutanlara karşı güvensizliğe neden olabileceğini, ayrıca kıtalarda disiplini sarsabileceğini belirtti.

1917 sonu ve 1918 başlarında, ülke genelinde yaşanan yıkım, dağılma, kaos ve anarşi ortamında, asker komitelerinin keyfiligi ordunun fiilen dağılmasına neden olmuş, askeri disiplin sıfıra inmişti. Beyaz Ordu'daki Don Kazakları, Don bölgesini kahramanca savunuyorlardı, ancak cephe onların doğup büyüdüğüleri *stanitsa*larından uzaklaştıkça firar ediyor ve savaşmak istemiyorlardı. Onlar orada değilken evlerinin yağmalanmayacağına dair sözlere de inanmıyorlardı, çünkü her tarafı eşkiyalar tutmuştu. Kızıl Ordu'daki durum da bundan farklı değildi; silah altına alınmış köylüler, dünya proleter devrimi için hayatlarını riske atıp çile çekmek istemiyorlar, Trotskiy'in, firarilerin ve onlara yardım ve yataklık edenlerin kurşuna dizilmesi emrine karşı, köylerine kaçıyorlardı.

Tsaritsın ve çevresindeki halk da disiplinsizdi; savaş düzenine ve sıkıyönetim kurallarına uyulmuyordu. Anılarında bu konuya da değinen S.M. Budyonnuy, Stalin'in ve komutanlığın, kentte bir disiplin ve düzen sağlamak için hem askeri, hem de sivil yönetim mercilerine çekidüzen vermek zorunda kaldığını yazmaktadır. Kentin bütün yaşamını savaş koşullarına uygun bir şekilde yeniden düzenlemek gerekmişti. 24 Temmuz'da, kent nüfusu, savunma tahkimatı yapmak, siper kazmak ve benzer işler için seferber edildi; kentte asayiş korumak için, işçilerden oluşan milis grupları kuruldu. Stalin, Ağustos başlarında Lenin'e yazdığı mektubunda, orduda disiplin sağlandığını, kaos ve karmaşanın sona erdiğini, -çoğunlukla Kazaklardan, İngilizlerden ve Fransızlardan yana olan- askeri uzmanların uzaklaştırıldıklarını, kıtaların savaşa hazır duruma getirildiğini belirtiyordu. *İzvestiya* gazetesinde yayımlanan bir söyleşide, Stalin, ordunun artık organize bir lojistik teşkilatı kazandığını, cephe ile cephe gerisi arasında sıkı ve organik bir ilişki sağlandığını söylüyordu. Diğer bir olumluluk da, ordu saflarında, emperyalist savaşta tecrübe kazanmış ve Kızıl Ordu askerlerinin güvendikleri subayların bulunmasıydı.

* Kazak köylerinden.

Ordunun yiyecek ve teçhizat konusuna öncelik veren Stalin, yerel yönetim ve komutanlarla birlikte, bu sorunları önemli derecede çözmüştü. O, yukarıda belirtilen söyleşide, gazete muhabirine şunları söylüyordu:

... muharebe yerlerine göre düzenlenmiş üs noktaları sayesinde cephede erzak sorunu çözülmüştür. Halen bir Kızıl Ordu erinin tayını, 2 *libre** ekmek, et, patates ve lahanadan oluşmaktadır.

Bu arada Stalin, merkezden gelen talimatlara ve bilgilere göre, Rusya'nın merkezi bölgelerindeki erzak sorunuyla ilgili değişik meselelerle de ilgilenmekteydi; çünkü Tsaritsın'a asıl geliş nedeni buydu. O, Lenin'e gönderdiği raporda şöyle yazıyordu:

Kalaç'ı işgal edince elimize binlerce *pud* buğday geçti... Öte yandan hububat hasadı iyi kötü devam etmektedir... Birkaç gün içinde birkaç bin *pud* buğday tedarik ederek Size göndereceğimi ümit ediyorum... Kotelnikovsk'taki yetkiliye bol miktarda et tuzlama işini organize etmesi için talimat verdim; bu iş başlamıştır ve umarım gereken şekilde yürür ve kış için yeterince etimiz olur (sadece Kotelnikovsk ilçesinde 40 bin kadar büyükbaş hayvan birikmiştir).

Tsaritsın cephesinde ordu içindeki çalışmalar, disiplinin sağlanması, erzak ve donanımın tedarik edilmesi sonuç verdi. Beyaz General Krasnov'un ordusu Temmuz sonunda taarruza geçti ve Tsaritsın'a yaklaştı. 18-20 Ağustos'ta, savaş, kent varoşlarına kadar ulaşmıştı. Nosoviç'in düzenlediği komplo da 18 Ağustos'a ayarlanmıştı; ancak komplo deşifre edildi ve komplocular tutuklandı. Krasnov'un birlikleri bozguna uğrattıldılar ve Eylül başlarında Don Nehri'nin ötesine püskürtüldüler. Bu ilk zafer, 10 Eylül'de, Tsaritsın'da, Kızıl kıtaların resmigeçidiyle kutlandı.

Don Ordusu (45 bin piyade ve süvari) Eylül sonunda ikinci kez taarruza geçti ve karşısında Vorosilov'un komutasındaki birleşik 10. Ordu'yu (54 bin piyade, 10 bin süvari ve 195 top) buldu. Stalin, bütün dikkatini bu dramatik savaşa çevirmişken entrikalar başladı. 3 Ekim'de, Trotskiy, Tsaritsın cephesi komutanlığının yeniden organizasyonunu talep ederek, Stalin ve Minin'e bir Güney Cephesi Devrim Konseyi kurmalarını ve karargâhlarını Kozlov kentine almalarını emretti. Trotskiy'in emri bir uyarıyla bitiyordu:

Eğer bu emir 24 saat içinde yerine getirilmezse, bu durum beni sert önlemler almak zorunda bırakacaktır.

Stalin ve Vorosilov, Lenin'e başvurarak bu emre hemen itiraz ettiler. Ancak kısa süre sonra, Stalin, Moskova'ya gitmek zorunda

* 1 *libre* = 409,3 g.

kaldı. İhtilaf uzlaşmayla sonuçlandı ve Güney Cephesi'nde yeni devrim konseyi kuruldu, Vorosilov'un 10. Ordu kumandanlığı görevi onaylandı, Stalin ise Sovyet Cumhuriyeti'nin Devrimci Askeri Kurul'una üye seçildi.

Stalin Tsaritsın'a döndüğünde, General Mamontov komutasındaki birlikler kent yönünde harekete geçtiler ve beş gün içinde, kentin birkaç kilometre dışına kadar yaklaştılar. Tsaritsın cephesi kurmayları bütün toprakları en tehlikeli noktalara yerleştirmişlerdi ve sonucu belirleyen de bu oldu. 16-17 Ekim'de gerçekleşen ağır ve kanlı muharebelerde Beyazlar çok sayıda zayıat ve kayıp vererek geri çekilmeye başladılar, 25 Ekim'de de yeniden Don Nehri'nin ötesine döndüler.

İki ay sonra, 1 Ocak 1919'da, Beyazlar, Tsaritsın üzerine üçüncü taarruzlarını başlattılar; ancak bir buçuk ay süren kanlı bir savaşın neticesinde, 10. Ordu, Beyazları tekrar geri püskürttü ve Beyazların doğu ve güneydeki kuvvetlerini bir araya getirme planları yine gerçekleşmedi. Tsaritsın, ancak 30 Haziran 1919'da, General P.N. Vrangeli'nin güneyden taarruza geçen Kafkasya Ordusu tarafından teslim alındı. Ama o sırada Doğu Cephesi'nde Beyazlar geri çekildiğinden, cephe hattı Uralların ötesine kaymış ve Beyazların güney ve doğudan ilerleyerek birleşme imkânı kalmamıştı. O sırada Stalin artık Tsaritsın'dan uzaktaydı.

25. Bölüm

İç Savaş Kaosunda Düzen Sağlama

Tsaritsın yakınlarındaki, Sovyet hükümetinin kaderi açısından belirleyici savaş devam ederken, Trotskiy, Stalin'le Vorosilov'a karşı entrikalarına devam ediyordu. Trotskiy biyografisinin yazarı I. Deutscher'in belirttiği gibi, o, Sovyetler Kurultayı'nda yaptığı, Ekim Devrimi'nin birinci yıldönümüyle ilgili konuşmasında, 10. Ordu'yu yerden yere vurdu ve onu neredeyse Sovyet hükümetinin başına gelen bütün belaların sorumlusuymuş gibi göstermeye çalıştı. Tsaritsın cephesinde elbette ki eksiklikler de vardı. Özellikle de "Kızıl komutanlar"ın kendilerinden aşırı emin tavırları ve kibirli davranışları sorunlara yol açıyordu; zira onlarla "askeri uzmanlar" arasında zaten var olan sürtüşmeler ve ihtilafların bundan dolayı daha da artması orduya zarar veriyordu. Ancak orduyu toptan suçlamak da anlamsızdı, çünkü merkezi Rusya'ya buğday sağlayan kenti başarıyla savunan da bizzat bu orduydü.

Trotskiy'in entrikaları sonuç verdi ve Stalin, Tsaritsın'dan geri çağrıldı, Vorosilov da 10. Ordu komutanlığı görevinden alındı.

Ancak Lenin ve ülkenin diğer liderleri, Stalin'in tecrübe ve yeteneklerini görmüşlerdi; onun Tsaritsın'daki hizmetleri ve askeri konulardaki tutumu epeyce dikkat çekmişti. 30 Kasım 1918'de, Stalin, yeni kurulan İşçi ve Köylü Savunma Konseyi'ne başkan yardımcısı olarak atandı (Lenin, başkan olarak tayin edilmişti). Konseye, Lenin ve Stalin'le birlikte, Devrimci Askeri Kurul Başkanı Trotskiy, Demiryolları Halk Komiseri V.İ. Nevskiy, Erzak Halk Komiseri N.P. Bryuhanov ve Kızıl Ordu Donatım İşleri Olağanüstü Heyeti Başkanı L.N. Krasin de dâhil edilmişlerdi.

Bu yeni yönetim organı, İç Savaş sırasında, askeri ve iktisadi konularda hükümetin planlama merkeziydi ve Trotskiy'in başkanlığı olduğu Devrimci Askeri Kurul da bu konseyin denetimi altında çalışıyordu. Stalin, 1918 sonuna kadar, bu yeni görevi kapsamında, demiryollarındaki sorunlarla uğraştı ve cephedeki iletişim ve nakli-

ye işlerini denetledi. Aralık 1918'de, cephelere yakın bölgelerin durumuna ilişkin bir rapor hazırladı.

1918 sonunda, Kolçak orduları doğudan taarruza geçtiler ve 25 Aralıkta Perm kenti Beyazların eline geçti. 1918 yazında olduğu gibi, tekrar Beyazların Rusya'nın merkezine girme tehlikesi ortaya çıktı; ancak bu kez Beyazlar Doğu Cephesi'nden yükleniyorlardı. 1 Ocak 1919'da, Perm kentinin düşmana teslim edilmesinin nedenlerini araştırmak üzere, MK ve Savunma Konseyi kararıyla, Stalin ve F.E. Dzerjinskiy'in de içinde olduğu bir heyet kuruldu. Stalin ve Dzerjinskiy 5 Ocak'ta Vyatka'ya ve oradan da Glazov kentine ulaştılar. Bu kentler arasında mekik dokuyan heyet, bir ay kadar Doğu Cephesi'nin kuzeyinde araştırmalar yaptı ve ardından Moskova'ya dönerek Lenin'e bir rapor sundu. Ancak daha önce Vyatka'dan Lenin'e gönderilmiş bir mektup ve ön raporda, ayrıca Vyatka parti komitesi ile Sovyet yönetiminin ortak toplantısında yapılan konuşmada da durum tespiti yapılmış ve yenilginin nedenleri anlatılmıştı. Heyetin sonuç raporunda, Kızıl Ordu'nun Doğu Cephesi'nde başarılı olması için nelerin yapılması gerektiği de belirtiliyordu. Raporda, Perm kenti çevresindeki savaşta Kızıl Ordu'nun zor durumda kaldığı ve yeterince direnemediği kaydediliyordu ("... yıpranmış, yorgun ve kötü beslenen 29. Tümen, sıfırın altında 35 derecede gereken şekilde donatılmamış ve giydirilmemiş 30. Tümen"). Öte yandan, 17 bin piyade ve süvari, yaklaşık 400 km uzunluğundaki cephe hattını kapatmak için çok yetersizdi; buna karşın "düşman hem sayıca üstün, hem de yıpranmamış"tı. Ayrıca, Stalin ve Dzerjinskiy'in raporuna göre, merkezden gönderilen ve üç alaydan oluşan tugay da geç kalmış ve bölgeye "Perm düştükten sonra" ulaşmıştı. Bunun yanı sıra, Başkumandanın gönderdiği kitalar da güvenilmezdi, bir kısmı merkeze karşı olumsuz tavır gösteriyordu ve onlarda mutlaka bir "ayıklama" yapılması gerekiyordu. Heyet raporunda şunlara dikkat çekiliyordu:

- Tugayda yapılan daha ilk denetim, onun Kızıl Ordu'yla hiçbir alakası olmadığını göstermiştir (açıkça karşıdevrimci tutum, Sovyet hükümetine karşı öfke ve tepkiler, tugay içinde *kulak* gruplarının varlığı, Vyatka kentini teslim edeceklerine ilişkin tehditler vb). Bundan başka, tugay, savaşa da hazır değildir (silah kullanamıyorlar, tugayın teçhizatı ve malzemesi yaz içindir ve kışa uygun değildir), komutanlar kendi alaylarını bilmiyorlar, siyasi propaganda çalışması yok gibidir.

Stalin ve Dzerjinskiy, 5 Ocak 1919'da Lenin'e yazdıkları mektup-ta şunu belirtiyorlardı:

Ordu kumandanının emrine Rusya'dan acilen en az üç tamamen görevilir alay mutlaka sevk edilmelidir. Böyle bir yardım yapılmazsa, Vyatka'nın kaderi de Perm gibi olacaktır.

Raporda belirtildiği üzere, Doğu Cephesi'ndeki Kızıl Ordu birliklerinin yaşadığı nesnel zorluklardan biri de, yerel Sovyet makamlarının yönetim zaafları ve yetersizliği idi. "Vurdumduymazlık, ihmalkârlık, tam bir başıboşluk, eşi görülmemiş şaşkınlık, savurganlık, kötü yönetim" raporda en çok rastlanan kelimelerdi. Stalin ve Dzerjinskiy, yerel Sovyetlerin ve askeri mercilerin çaresizliği ve acizliğini vurgulayarak ciddi önlemlere ihtiyaç olduğunu yazmışlardı. Rapora, Perm düşerken, düzensiz geri çekilme sırasında terk edilmiş taşınmazlara ve levazıma ait ayrıntılı listeler de eklenmişti. Stalin ve Dzerjinskiy, Doğu Cephesi'ndeki durumu tahlil eden raporun sonunda, İç Savaş'la ilgili genel hususlara da değinmiş, merkezin derhal tedbir alması gereken konuları kaydetmişlerdi. İç Savaş sınıflar arasındaki karşıtlığın sonucuydu ve dolayısıyla da onlar, "seferber edilmiş askerleri titizlikle zenginler (güvenilmezler) ve fakirler (Kızıl Ordu'da hizmet açısından yararlı tek tabaka) olarak ayırmak gerektiği"ni vurguluyorlardı.

Her iki tarafta da firariler en büyük sorun olduğundan, heyet üyeleri, raporda, firar etme ihtimali veya eğilimi olanları caydırmak ve engellemek için ek önlemler uygulanmasını öneriyorlardı. Onların fikrince, "belirli bir bölgeden seferber edilenler görev için başka bölgelere gönderilmeli", üstelik cepheye sevkıyat da "doğduğu guberniyadan ne kadar uzaksa o kadar iyidir" kuralına göre yapılmalıydı. Raporda belirtildiğine göre, ordunun örgütlenme yapısında pozisyon (mevzi) savaşı esas alınamazdı; dolayısıyla İç Savaş şartlarına uygun olmayan, hantal, aşırı kalabalık birimler (tümenler) oluşturmaktan vazgeçilmeli, tugayın en büyük birlik olacağı ilan edilmeliydi. Stalin ve Dzerjinskiy, "gerillacılığı" da kabul etmiyor ve şunu belirtiyorlardı:

Cephelerde, çeşitli orduların harekâtını, üzerinde ciddi şekilde düşünülmüş belirli stratejik emirleri yerine getirmek üzere, titizlikle merkezileştirmek gerekir.

Bunların yanı sıra, raporda, Sovyet Rusya silahlı kuvvetleri yönetimi, Baş Karargâh ve Askeri bölge komiteleri, askerlerin ihtiyaçlarını göz ardı ettikleri için sert bir şekilde eleştiriliyordu. "Perm felaketi"nde yaşananlar, Dzerjinskiy'le Stalin'in, resmi rapor ve iletilere kuşkuyla yaklaşmalarına neden olmuştu. Onların talebi şuydu:

[Ordu karargâhlarının] kendilerine düzenli olarak bilgi verecek kendi ajanları, temsilcileri olmalıdır ve bunlar, ordu kumandanlarının emirlerine ne kadar uyulduğunu titizlikle takip etmelidir. Karargâhla ordu arasında etkili muhabere ancak bu şekilde sağlanabilir, ancak bu yolla tümenlerle tugayların filli özerkliği ortadan kaldırılabılır ve ordunun merkezileşmesi gerçekleştirilebilir.

Heyetin her iki üyesi de ordulardaki siyasi propaganda çalışmalarının düşük seviyesinden şikâyetçiydi. Onlar, Rusya Geneli Askeri Komiserler Bürosu'nu sert bir şekilde eleştiriyorlardı; çünkü büro, "cephe gerisinde oluşturulan kıtalara komiserler değil, asla tatmin edici bir siyasi çalışma yapamayan çocukları tayin ediyor" du. İkili, ordu içinde komiser sözünün küfür anlamında kullanıldığını yazıyor ve Rusya Geneli Askeri Komiserler Bürosu yönetiminin yenilenmesini öneriyorlardı. Devrimci Askeri Kurul'un çalışmalarını da eleştiren heyet, "Perm felaketi"nin nedenlerinden bahsederken "Devrimci Askeri Kurul'un merkezden emirler, talimatlar ve sirkülerler yağdırması, savaş bölgesinde ordu ve cephe yönetimini bozuyordu" ifadesini kullanıyordu. Stalin ve Dzerjinskiy, doğrudan Trotskiy'in ismini vermeksizin şöyle yazmışlardı:

Savaşın merkezdeki yönetimi değiştirilmeksizin, cephelerde askeri başarının garantisi yoktur.

Öte yandan, raporda, örgütsel önlemler ve personel konularının yanı sıra, sosyoekonomik politikanın yanlışlığına da dikkat çekiliyordu:

Olağanüstü vergi hakkında devrimci kararname... köylüleri Sovyet hükûmetine karşı örgütlemek için *kulakların* elinde çok tehlikeli bir silaha dönüşmüş, kırsalda karşıdevrimin güçlenmesinin, tek nedeni değilse bile, başlıca nedenlerinden biri olmuştur.

Bu arada yerel Sovyet ve parti organlarındaki kadroların deneyimsizliklerini de kaydeden heyet, mutlaka eğitim ve geliştirme kursları, danışmanlıklar ve benzer yapılara ihtiyaç olduğunu vurguluyordu. Savunma Konseyi'ne bağlı bir kontrol ve teftiş kurulu oluşturulmalı ve bu çalışmaları bu kurul üstlenmeliydi. Stalin ve Dzerjinskiy'in önerisi üzerine, Vyatka *guberniyasında* bir Askeri Devrim Komitesi kuruldu ve yerel makamların yöneticileri de bu komiteye dâhil edildi. Stalin'in fikrince, bölgedeki bütün insani, maddi ve askeri potansiyel bu komitenin emrinde olmalıydı. Bu komitenin kazalarda da şubeleri oluşturuldu. Üç dört hafta içinde, Doğu Cephesi'ne gönderilecek tugay içinde ayıklama ve tasfiyeler gerçekleştirildi.

18-23 Mart 1919'da düzenlenen ve Kızıl Ordu'nun yapısı ve yönetimiyle ilgili sorunlara öncelik verilen RKP(b) 8. Kongresi'nin arifesinde, tarihe "askeri muhalefet" adıyla geçecek bir grup ortaya çıktı. "Askeri muhalefet" in içinde, eski çarlık ordusunda hizmet etmiş askeri uzmanların kullanılması ve görevlendirilmesine karşı çıkan "Kızıl komutanlar" ve onların yandaşları yer alıyordu (eski "sol komünistler" V.M. Smirnov, G.İ. Safarov, G.L. Pyatakov, A.S. Bubnov, ayrıca K.Y. Voroşilov, S.K. Minin, F.İ. Goloşekin, Y.M. Yaroslavskiy ve diğerleri). Onlar, Kızıl Ordu'nun ilk başta sahip olduğu düzen ve yapıya dönülmesini talep ediyor, orduda sınırsız miting serbestliği, emir komuta zinciri yerine de özerk komuta sistemi istiyorlardı. "Askeri muhalefet", aynı zamanda, Devrimci Askeri Kurul'un ve bizzat Trotskiy'in faaliyetlerini sert bir dille eleştiriyor, bazı komutan ve komiserlerin kurşuna dizilmesi emri verdiği için Trotskiy'e ateş püskürüyordu. Kongre öncesinde, Trotskiy, yazılı bir rapor sunarak, ordu yönetiminin bu yöntemlerini ve tabii bu arada sert cezai uygulamaları ve idamları haklı göstermeye çalışmıştı.

Trotskiy, kongrede fazla sert ve derin ihtilaflardan kaçınmak için manevra yaparak oyalama yolunu seçse de, "askeri muhalefet" partinin 8. kongresi için kendi platformunu hazırlamıştı (V.M. Smirnov'un raporunun özeti). Beyazların geniş çaplı taarruzları beklenirken, İç Savaş'ın en gergin zamanında, önde gelen parti liderlerinin ve ordu komutanlarının silahlı kuvvetlerin yönetimine karşı çıkmaları, korkunç bir iç siyasi sarsıntıya yol açabilirdi. Üstelik bu arada VTsİK Başkanı Y.M. Sverdlov'un ani ölümü de partide moral-leri çökertmiş, ayrıca parti MK Bürosu'nda sadece üç üyenin (Lenin, Stalin ve Trotskiy) kalmasına yol açmıştı. Stalin ile Lenin, Kızıl Ordu'nun teşkilat yapısı, Devrimci Askeri Kurul'un rolü, ordudaki "askeri uzmanlar" ve benzeri konularda birbirlerinin tam tersi düğünceydiler.

Lenin, kongre sırasında, parti içindeki ihtilafı "sınırlı" tutmaya çalışarak Trotskiy'i Doğu Cephesi'ne görevli olarak göndermeyi tercih etti. Stalin'in "askeri uzmanlar" konusundaki tavrını değiştirmesi ve taviz vermesi de ihtilafın giderilmesini kolaylaştırdı. Kongredeki konuşmasında, Stalin, Devrimci Askeri Konsey'in çalışmalarını genelde kınarken, "askeri muhalefet" in platformunu da eleştirdi. O meseleye şöyle bakıyordu:

Rusya'da tam disiplinli nizami bir ordu olacak mı, olmayacak mı?

Stalin, kentli işçi gönüllülerden kurulmuş Kızıl Ordu'nun başarısız kaldığını kaydediyordu. Öte yandan, sonradan, seferberlik

çerçevesinde silah altına alınan Kızıl askerlerin ise çoğu köylüydü ve Stalin, onlara yönelik de "köylüler gönüllü olarak sosyalizm için savaşmayacaklardır" görüşündeydi. Onun fikrinde, köylüleri "demir disipline tabi tutmak, onları hem cephelerde, hem de cephe gerisinde proletaryanın peşinden götürmek, onları bizim haklı sosyalizm davamız uğrunda savaşmaya mecbur etmek" gerekiyordu. Disiplinli ve güçlü bir düzenli ordu ancak bu şekilde kurulabilirdi.

Bu meselelerin yanı sıra, kongre delegeleri, köylülerin çoğunu Sovyetlerden uzaklaştıran politika devam ederse, Kızıl Ordu'nun savaş gücünü koruyamayacağını de farkındaydılar. Kongredeki konuşmacıların birçoğu, Sovyet hükümetinin sert ve tavizsiz tutumu yüzünden "uysal mujik" in şimdi Sovyet iktidarı karşısı olduğunu dile getiriyordu. Olağanüstü vergi, köylüleri Sovyet hükümetine düşmanlık beslemeye yöneltmişti. Konuşmacıların çoğu, köylülerin tepki ve öfkelerini belirterek kırsaldaki gerilimin arttığına işaret ediyorlardı. Penza Gubkomu (Guberniya Komitesi) Sekreteri V.V. Kuraev şöyle diyordu:

Eğer köylerden Tarım Kamulaştırma Şubesi'ne gelen bütün telgrafları buraya getirseydim, nasıl bir soygun yaşandığını sizlere de göstermiş olurum; zira kararnameymiş, sirkülermiş dinlemeden köylünün son atını bile elinden alıyorlar, son hayvanlarını alıp götürüyorlar... Köylüler buna tepkili ve kızgındırlar; orta halli köylü tabakası Komünist Partisi'nden nefret ediyor...

Orta halli köylülerin Sovyet iktidarına karşı tepkisine gerçekçi bir şekilde yaklaşan kongre, "uysal mujik" e yönelik politikayı gevşetme kararı aldı, olağanüstü vergi hafifletildi, orta köylülere mali, maddi ve teknik destek verilmesi kararlaştırıldı (sanayi ürünleri sağlanması, gübre, tohum, altyapı ve makine konularında yardım vb). Orta halli köylü ile ittifak rotası İç Savaş'ta önemli bir rol oynadı ve Sovyet iktidarının Rusya nüfusu içindeki pozisyonunu güçlendirdi.

Kongrede Stalin yeniden MK üyesi seçildi; 25 Mart toplantısında ise, partinin kongrede oluşturulan en üst organlarına girdi. L.B. Kamenev, N.N. Krestinskiy, V.İ. Lenin, İ.V. Stalin, L.D. Trotskiy Politbüro üyesi, N.İ. Bukharin, G.Y. Zinovyev, M.İ. Kalinin ise Politbüro aday üyesi oldular. A.G. Beloborodko, N.İ. Krestinskiy, L.P. Serebraykov, İ.V. Stalin, Y.D. Stasova Örgütlenme Bürosu üyeliğine, M.K. Muranov ise aynı büronun aday üyeliğine getirildi.

* Stalin de Tsaritsın'da aynı hususa işaret etmişti.

** Dzerjinskiy ve Stalin, "Perm felaketi"nden bahsederken bunu da kaydetmişlerdi.

Beş gün sonra, 30 Mart 1919'da, bir VTsİK kararıyla, Stalin, Devlet Kontrolü Halk Komiserliği görevine atandı. Stalin ve Dzerjinskiy'in "Perm felaketi"yle ilgili raporda belirttikleri hususlar ve öneriler, devlet kontrolünün reorganizasyonu hakkında hazırlanan yeni kararname tasarılarının esasını oluşturdu. Stalin, bu tasarını 3 Nisan 1919'da yapılan SNK toplantısına sundu. Böylece Stalin, parti'nin 8. kongresinde getirildiği parti yönetimindeki görevlerinin yanı sıra, Sovyet hükümeti bünyesindeki iki halk komiserliğinin de başına geçmiş oldu.

Stalin devlet kontrol sisteminin reorganizasyonu için kolları sıvadı ve ciddi analizler yaptı. Sonuçta *Narkomnats*'ın yapısını yeniden organize ederek şube sayısını 25'ten 11'e düşürdü. Deniz Kuvvetleri Şubesi'ni ise bizzat kendisi yönetecekti. Stalin, 9 Nisan'da yapılan VTsİK toplantısında, devlet kontrol sisteminin reorganizasyonu hakkında bir rapor sundu, 30 Nisan'da ise, Devlet Kontrolü Halk Komiserliği'ne bağlı bir Şikâyetler ve Dilekçeler Bürosu kurulduğu hakkında "Bütün Sovyet Cumhuriyeti Vatandaşlarına" yönelik bir duyuruyu imzaladı. 5 Mayıs'ta, Savunma Konseyi'ne, Sovyet kurumlarının teftiş sonuçları hakkında bir rapor sundu. Stalin'in İç Savaş'ta Sovyet hükümetindeki ve parti yönetimindeki rolü gerçekten önemliydi; onun bu kargaşa, yıkım ve kaos ortamında belirli bir düzen kurma çabaları takdire değerdi.

26. Bölüm

Petrograd Savunması

Kısa süre sonra, savaşta ortaya çıkan acil bir durumdan dolayı, merkez, Stalin'i Moskova'dan cepheye göndermek zorunda kaldı. 1919 baharında Sovyet Cumhuriyeti'nin savaştığı cephelerin toplam uzunluğu 8.500 km'ydi, Kızıl Ordu'nun mevcudu ise yaklaşık 381 bin kişiden ibaretti. Ordunun sahip olduğu toplam top sayısı 1.697, makineli tüfek sayısı ise 6.561'di. Sayı ve donanım bakımından bu kadar yetersiz bir orduyla cephe hattının birçok yerinde yeterli savunma yapılamıyordu; düşman, az bir kuvvetle, herhangi bir noktadan cephe hattını yarabilir ve Sovyetlerin denetimindeki toprakların derinliklerine girebilirdi.

13 Mayıs 1919'da, Kuzey Kolordusu (6 bin piyade ve süvari) Kumandanı General N.N. Yudenic, 1. Estonya Tümeni (6 bin piyade) ve İngiliz Amiral Couen komutasındaki filonun desteği ile Narva'ya bir taarruz başlattı. Aynı zamanda Bulak-Balahoviç'in birliği de Gdov yönünde ilerliyor, Pskov'un batısından ise 2. Estonya Tümeni bastırıyordu. Beyazlar, Petrozavodsk-Olonetsk tarafında da hareket geçmişlerdi ve Finler, Sırplar, Polonyalılar ve İngilizler de onlara destek veriyorlardı.

Onega Gölü'nden Çud Gölü'ne kadar uzanan cephe hattı boyunca, bu güçlere karşı 7. Ordu savunma yapıyordu (15.500 piyade ve süvari). Bu nedenledir ki Beyaz birlikler pek direnişle karşılaşmadan Kızıl Ordu savunmasını yardılar ve Yamburg, Gdov ve Pskov kentlerini işgal ederek Petrograd'a yaklaştılar. Petrograd Parti Komitesi Sekreteri G.Y. Zinovyev, teşkilatın hemen kentten tahliye edilmesi için talimat verdi. 17 Mayıs'ta, MK ve Savunma Konseyi, Stalin'i Petrograd cephesine gönderme kararı aldı. Stalin 19 Mayıs'ta Petrograd'a varınca, Başkumandan, Batı Cephesi Kumandanı ve 7. Ordu Kumandanı ile birlikte bir durum değerlendirmesi yaptı ve cephedeki son durum ele alındı. Yine 19 Mayıs'ta, yani aynı gün, Petrograd kentinin 18 ile 40 yaş arasındaki bütün emekçileri için seferberlik ilan edildi ve 13 bin kişi silah altına alındı. Oysa yıllar

sonra, 2. Dünya Savaşı'nda, Leningrad'ı savunmak için kentten 300 bin kişi gönüllü olarak orduya yazılacaktı. Ancak İç Savaş sırasında halkın böyle bir isteği ve bağlılığı yoktu. Yeri gelmişken söyleyelim, Petrograd'a taarruz eden Beyazlar da halktan pek destek görmediler. Zaten Stalin ve kentin savunmasını organize eden diğer komutanlar da, haklı olarak, Beyazların, Finlandiya ve Estonya birlikleri dışında, halktan yardım alamayacaklarını ve insan kaynağından yoksun kalacaklarını düşünüyorlardı.

Öte yandan, Yudenic, kendi kuvvetlerinden daha çok, Kızıl Ordu hatlarının gerisinde, Petrograd ve diğer cephelerdeki Beyaz birliklere ve onlara sempati besleyen halka güvenmekteydi. Bir *Pravda* muhabiriyle yaptığı söyleşisinde, Stalin, Yudenic'in "Rusya'yı unutmuş, onurunu kaybetmiş ve işçi ve köylü Rusya'sını satmaya hazır olan hain Rus subaylarına, Petrograd proletaryasının incittiği kentlilere, burjuvalara ve toprak ağalarına, burjuva devletlerinin (Fransa, İsviçre, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Danimarka, Romanya vb) Beyazlara destek veren ve casusluk yapan Petrograd'daki büyükelçiliklerine, ayrıca İngiliz, Fransız, Fin ve Estonya burjuvazisine" güvendiğini söylüyordu.

Stalin, 25 Mayıs'ta Lenin'e gönderdiği bir telgrafta, Kızıl Ordu'nun Yudenic kuvvetlerinin taarruzunu püskürtmesi konusunda iyimser olduğunu bildiriyordu. Takviye olarak iyi eğitilmiş üç piyade alayı gönderilmesini isteyen Stalin, "Kazan'dan 2. Tugay veya süvari tugayı alayları adı altında neredeyse hayalet birlikler sevk edilmesi"nden dolayı çileden çıkmıştı. Buna rağmen, yine de, kıtaların üç ay öncesine göre çok daha iyi ve hızla sevk edilmesinden memnundu ve Moskova'ya, Beyazların ani yarma hareketlerinde bulunabilecekleri korkusu yaşatmıyordu. Stalin, tam tersine, Zinovyev'in Petrograd'dan gönderdiği panik yaratan haberlere inanan Lenin'i ve öteki liderleri teselli ediyordu:

Endişeye gerek yoktur, çünkü cephede durum artık sağlamdır ve cephe hattı kuvvetlenmiştir; bizimkiler yer yer ilerleme kaydediyorlar.

Stalin, Petrograd'ı kaybetme endişesiyle Doğu Cephesi'nin zayıflatılmasına da karşıydı:

Doğu Cephesi'nden Petrograd cephesine, oradaki taarruzumuzu engelleyecek kadar asker kesinlikle gönderilemez.

Stalin cepheden umutluydu; Başkumandan Vatsetis'in donanmada küçülmeye gidilmesi önerisini kabul etmiyor ve harp gemilerinin Petrograd'ı savunabileceklerinden emin olduğunu

söylüyordu. Kısa süre içinde, onun haklı olduğu görüldü. Krasnaya Gorka ve Seraya Loşad Kalelerinde 13 Haziran'da başlayan askeri isyanlar, Yudeniç'in taarruz ederken Kızıl Ordu hatlarının gerisindeki müttefiklerine güvendiğini ortaya koyuyordu. Bu tür ayaklanmaları ve başka olumsuz gelişmeleri bertaraf etmek için sert önlemler alındı ve Petrograd'daki eski büyükelçiliklerin mensupları ile Beyaz Ordu'nun yeraltı örgütü Milli Merkez'in üyeleri tutuklandı. Stalin, askeri isyanları bastırmak için donanmayı kullanmaya karar verdi. Baltık Donanması'na bağlı gemiler, onun emriyle, 13 Haziran'da denize açıldı. Aynı zamanda Oraniyenbaum'da, çekirdeğini denizcilerin oluşturduğu bir Sahil Kuvvetleri Grubu oluşturuldu. 14 Haziran'da, Stalin, yanında komutanlarla, Oranşiyenbaum'a uğradı ve burada deniz piyade birlikleri komutanlarıyla bir durum değerlendirmesi yapıldı. Alınan karara göre, Krasnaya Gorka Kalesi'ne hem denizden hem de karadan taarruz edilecekti. 15 Haziran'da asi kaleye doğru hücumla geçildi ve 15 Haziran'ı 16 Haziran'a bağlayan gece, Krasnaya Gorka Kalesi ele geçirildi; peşinden, birkaç saat sonra da Seraya Loşad Kalesi alındı. Askeri uzmanlar kalelerin denizden yapılacak bir saldırıyla ele geçirilmesinin deniz harbi bilimine aykırı olduğunu iddia etmişlerdi. Ancak Stalin, karadaki kalelerin denizden yapılacak saldırıyla işgal edilebileceğinde ısrar etmiş ve Lenin'e şöyle yazmıştı:

Denizci uzmanlar, Kızıl Ordu'nun kaleyi denizden saldırarak almasının güya bilime aykırı olduğunu söylediler. Ben böyle bilime ancak ağıt yakarım. Ben ve genelde siviller, buradaki duruma derhal müdahale ettik ve bazen denizci ve karacı komutanların emirlerini iptal ederek, kendi kararlarımızı dayattık. Bilime olan sınırsız saygıma rağmen, şunu bildirmeyi borç bilirim ki bundan böyle de aynı şekilde hareket edeceğim.

Bu arada, Kızıl Ordu'nun piyade birlikleri de başarılı bir karşı taarruza geçmişti. 21 Haziran'da, 7. Ordu (23 bin kişi), Yudeniç'in Kuzeybatı Ordusu'nu (16.500 kişi) kısa süre içinde Petrograd önlerinden püskürttü. Bu arada, Onega Gölü çevresinde, Beyaz Fin birliklerine karşı da bir taarruz başlatıldı ve 28 Haziran'da, Kızıl Ordu birlikleri, Finlandiya sınırındaki Vidlitsa askeri üssünü ele geçirdi. Böylece Petrograd'a yönelik işgal tehlikesi ortadan kalktı ve 3 Temmuz'da Stalin Moskova'ya döndü. Trotskiy hayranı I. Deutscher'ı itiraf edecekti:

Stalin, Yudeniç kuvvetlerine karşı Petrograd savunmasını başarıyla yönetmiş ve bu zaferle ününe ün katmıştı.

27. Bölüm

Denikin Ordusunun Bozguna Uğratılması

9 Aralık'ta, Stalin, Batı Cephesi'ne gönderildi, çünkü buradaki durum giderek daha vahim bir hal alıyordu. Daha Nisan 1919'da, Polonya orduları, Ukraynalıların ve Belarusların oturdukları bölgeleri işgal etmeye başlamıştı. Bu işgal harekâtıyla, Polonya, Şubat ayında kurulmuş Litvanya-Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Litbel) topraklarının önemli bir kısmını ele geçirmişti. 21 Nisan 1919'da, Polonyalılar, Litbel'in başkenti Vilno'yu (Vilnius) ele geçirdiler ve buradaki Sovyet hükümeti Minsk'e taşındı. Stalin, Lenin'e gönderdiği iletilerde, Batı Cephesi'ndeki durumun acı verici bir manzara oluşturduğunu bildiriyordu:

Burası, kumaş parçalarından dikilmiş yamalı bir bohçayı hatırlatıyor; yedek kuvvetler olmazsa buradaki durum düzeltilemez ve bütün cephenin dağılıp gitmesi için, düşmanın herhangi bir önemli noktadan ciddi bir darbe vurması yeterlidir.

Stalin'in korktuğu oldu ve tahmini doğru çıktı. Taarruzlarına devam eden Polonyalılar, 8 Ağustos'ta Minsk'i işgal ettiler.

11 Ağustos'ta, Stalin, Batı Cephesi karargâhının bulunduğu Smolensk'ten Lenin'e şunu bildiriyordu:

Batı Cephesi'ndeki genel durum gittikçe daha da ağırlaşmaktadır. 16. Ordu'nun yıpranmış, yorgun ve donanımsız kitaları, saldıran üstün düşman kuvvetleri karşısında savunma yapmak bir yana, geri çekilen bataryaları bile koruyamamakta ve bunlar düşmanın eline geçmektedir.

Fakat diğer cephelerdeki durum da çok ağır olduğundan, onun ısrarlı talebine rağmen herhangi bir takviye kuvvet gönderilmedi. Kızıl Ordu birlikleri ricat ediyorlardı. Ancak Berezina Irmağı'na kadar çekildikten sonradır ki Kızıl birlikler, sol sahilde mevzilenerek, sağlam bir savunma hattı kurabildiler. Polonyalıların baskısı da artık zayıflamıştı; bunun nedeni, muhtemelen, Denikin'in Beyaz Ordu'sunun Moskova yönünde taarruza geçmesi ve Polonya'nın artık

Sovyet güçlerini büyük bir tehlike olarak görmemesiydi. Polonya hükümeti için önemli olan, Sovyet tehdidinden uzak kalmaktı. Onlar, ister Kızılların, isterse de Beyazların bayrağı altında olsun, “büyük, tek ve bölünmez Rusya”nın yeniden kurulmasını hiç mi hiç istemiyordu. Eylül’de, Stalin, Batı Cephesi’nden ayrıldı ve 26 Eylül’de, MK kararı uyarınca, bu sefer de Güney Cephesi’ne gönderildi.

Bu sırada, Güney Cephesi’nde, A.İ. Denikin kuvvetleri, Sovyet iktidarının sonunu getirebilecek kadar ilerleyerek büyük bir tehlike yaratmışlardı ve bu, İç Savaş’ın belki de en kritik zamanıydı. Mayıs 1919’da, Denikin komutasındaki Beyaz Ordu birlikleri, sayıca çok büyük bir kuvvet oluşturmaları da (yaklaşık 100 bin kişi), Moskova yönünde hızla ilerliyorlardı; çünkü karşılarındaki Kızıl Ordu birlikleri sayıca çok daha az (yaklaşık 60 bin) ve her yönden daha zayıftı. Volga ile Dnepr arasında geniş bir cephe açan Denikin güçleri, 30 Haziran’da Tsaritsın’ı (şimdiki Volgograd) ve Yekaterinoslav’ı (şimdiki Dnepropetrovsk) ele geçirdiler. O sırada Güney Cephesi’nde bulunan Trotskiy, 1 Temmuz’da Lenin’e şu telgrafı gönderiyordu:

Yalınayak, çıplak, karnı aç, bitli bir orduyu, ne cezalarla ne de propagandayla savaşılabir bir düzeye getirebilirsiniz.

Ardından Trotskiy Moskova’ya döndü ve bütün görevlerinden istifa etti. Gerçi Lenin ve Sovyet hükümetinin diğer liderleri Trotskiy’i yeniden görevine dönmeye ikna ettiler, ama Devrimci Askeri Kurul Başkanı, Beyazların taarruzunu nasıl durduracağını bilmiyordu.

Belgelere bakılırsa, Trotskiy, o sırada, yenilginin kaçınılmaz olduğundan emindi ve bu yüzden de 5 Ağustos 1919’da, Savunma Konseyi’ne, dünya devriminin üssünü Rusya’dan Hindistan’a nakletme yönünde bir plan sundu. Rusya’yı tek kalemde silip atan Trotskiy şöyle yazıyordu:

Yakında, savaş ve çatışmaların arenası Asya’ya kayabilir... Uluslararası durum ve gelişmelere bakılırsa, görüldüğü kadarıyla, Paris ve Londra’ya giden yol, Afganistan, Pencap ve Bengalya’nın kentlerinden geçmektedir.

Trotskiy, Hindistan’a sevk edilmek üzere bir kolordu (30-40 bin süvari) ve “Ural veya Türkistan’ın bir yerinde bir devrim akademisi, Asya devriminin siyasi karargâhu” kurulmasını teklif ediyordu:

Daha şimdiden bu yönde ciddi bir organizasyona gitmeli, dilbilimciler, kitap çevirmenleri bulmalı, yerel devrimcilerle irtibat kurmalıyız; bunun için mümkün olan her yolu ve çareyi denemeliyiz.

Aynı 5 Ağustos'ta, yani Trotskiy'in Hindistan yönünde yapılacak bir yarma harekâtına dair bu fantastik planını sunduğu sırada, Mamontov'un süvari kolordusu da Tambov'a girdi. Kuzey yönünde taarruz eden Denikin kuvvetlerinin elindeki süvari mevcudu 9 ile 17 bin arasında değişiyordu ve Beyazlar, bu çevik süvari birlikleri sayesinde hızla yer değiştirerek ve manevra yaparak, ansızın Kızıl-ların hatlarının gerisinde bitebiliyorlardı. Mamontov'un Kızıl-ların arkasına yönelik bu hızlı ve beklenmedik akınları büyük zayıyata neden oluyordu. 20 Eylül'de, Denikin'in Gönüllü Ordu adıyla bilinen Beyaz kuvvetleri Kursk'u işgal ettiler. 6 Ekim'de Voronej, 13 Ekim'de ise Oryol, Beyazların eline geçti. Derken, aynı zaman diliminde, Yudenic'in Kuzeybatı Ordusu da bir taarruz başlatarak 16 Ekim'de Gatçina'yı, 19 Ekim'de de Tsarskoye Selo'yu (şimdiki Puşkin) işgal etti ve Petrograd varoşlarına yaklaştı. Beyazların artık Moskova ve Petrograd'a da girmeleri bekleniyor ve savaşın böylece sona ereceği sanılıyordu.

Ancak Beyazların taarruz potansiyeli de artık tükenmiş, yedek ve takviye güçleri kalmamıştı. İstanbul'a kaçan Beyazların arasında yer alan politikacı ve yazar V.V. Şulgin, sonraları, Denikin'in yenilgisinin nedenlerini anlatırken şöyle yazacaktı:

Orduda, yüce Rusya için savaşan gerçekten fedakâr askerlerin yanında, bir de ne idüğü belirsiz silik ve kimliksiz bir kitle vardı ve bu ikinciler çoğunlukta idi.

Öte yandan, Beyaz Ordu, genelde sınıf çıkarlarının ötesine geçemiyor, sosyal tabanını genişleterek halkı kucaklamayı düşünmüyordu. A.İ. Denikin anılarında şöyle yazıyordu:

Sınıfsal bencillik her tarafta yaygındı ve ne kurban vermek istiyordu ne de taviz... Burjuvazinin çoğunluğunun, onun burjuva rejimini yeniden kurmaya çalışan iktidara karşı yaklaşımındaki bu bencillik, özellikle ve gerçekten acayipti. Zengin ve imtiyazlı sınıfların ordu ve hükümete yaptığı maddi yardımlar, sözün tam anlamıyla yok denecek kadar düşük rakamlarla ifade ediliyordu. Buna karşın, bu sınıfların iddiaları oldukça büyüktü.

Beyazların Rus olmayan halklara karşı şoven ve tavizsiz tutumu da Sovyet iktidarının işini kolaylaştırıyordu. N.İ. Astrov'un reform politikasına geçilmesini ve Beyaz iktidar makamlarının "halkın değişik tabakalarıyla, öncelikle toprakla uğraşan köylüler, üretim alanlarında çalışanlar, ticaret erbabı, esnaf, aydınlar, memurlar ve kentlilerin orta tabakasıyla irtibat kurma" sıru teklif eden fezlekesini, Gönüllü Ordu yönetimi, ancak Aralık 1919'da görüşme gündemine aldı. Bu fezlekeye göre, "halkın sadece bir grubuna dayanmak

ve nüfusun diğer kısımlarını görmezden gelmek, telafisi mümkün olmayan ve düşmanların kullanabilecekleri bir hata" olacaktı. Ancak Astrov'un bu gayet makul ve sınırlı önerileri bile geri çevrildi; çünkü, Özel Konsey Başkanı General Lukomskiy'in sözlerine bakılırsa, bu önerilerde "burjuvaziye karşı kabul edilemez bir saldırı" görülmüştü.

Şulgin'in anılarında yazdığına göre, Beyaz Ordu'yu, bu sınıfsal dar görüşlülük ve kimliksizliğin yanı sıra, yozlaşmış, çıkarıcı, servet, kâr ve kazanç dışında hiç bir derdi ve amacı olmayan, hiçbir şeyden çekinmeyen gruplar da mahvediyordu. Denikin, Beyazlar cephesindeki karaborsacılık, rüşvet ve ahlaki çöküşü kaydederken şöyle yazıyordu:

Karaborsacılık ve yolsuzluklar öylesine geniş boyutlara ulaşmıştı ki çok farklı ve değişik çevreleri, partileri ve meslek gruplarını, sosyal-demokrati, kooperatifçiyi, subayı, kibar hanumefendiyi, sanatçıyı, siyasi örgüt liderini... çirkefin içine çekmişti. Hazineyi soymak ve yağmalamak, yolsuzluk ve rüşvet sıradan şeylerdi; bütün kurumlar, kuruluşlar ve zümreler bundan mustarıptı.

Birçok Beyaz subayın cephelerde fedakârca savaşmasına karşın, Denikin'in belirttiği gibi, çok sayıda subay da cephe gerisinde beklemeyi, lojistik görevleri tercih ediyordu:

Devlete karşı görevleri yerine getirme konusundaki sorumluluk duygusu oldukça zayıftı. Firarlar devasa boyutlara ulaşmıştı. Kuban Nehri'nin her yıl su basan sahalarında, Karadeniz yöresi ormanlarında "başıboş yeşiller" ne kadar çoktuysa, bunların çok daha fazlası, ceketleri ve fiyakalı giysileriyle kentlerde, meyhanelerde, kahvelerde, sokaklarda, toplantılarda ve hatta kurumlarda bulunuyordu. Üstelik bunlara karşı mücadelenin de hiçbir faydası yoktu.

Denikin'in yazdığına göre, Beyaz Ordu'nun askeri sahra mahkemeleri birçok firariye idam cezası verse de, bu, gerektiği kadar caydırıcı olmuyordu; üstelik,

... bunlar çoğu kez, örneğin Tambov'dan veya Yaroslavl'daki köyünden askere alınarak Yekaterinodar'a sevk edilmiş köylülerdi... Devlete karşı taahhütleri ve görevleri yerine getirme konusunda sınıf eşitliği öngören sert emirlere rağmen, burjuvalardan veya aydınlardan hiç kimse mahkemede yargılanmıyordu. Kurnazlık, sahtekârlık, riyakârlık, ilkesizlik, kayırmacılık, açıkça himaye ve korumacılık bunlar için güvenli kalkandı; asker olmamak için İran uyruğuna geçenler bile vardı.

* Şimdiki Krasnodar.

Beyaz Ordu'nun başındakiler, halk bir yana, subaylarını bile sa-
vaşmak üzere seferber etmekte güçlük çekiyorlardı..

Köylülerin ve işçilerin önemli kısmını kendi tarafına çekeme-
yen, ordusunun saflarında disiplin sağlayamayan ve kitlesel moral
çöküntüsüne engel olamayan Beyazlar, kırsalda daha esnek bir po-
litika uygulayan, kendi saflarında katı bir disiplin sağlayan ve dev-
rime ölesiye sadık neferler toplayabilen Kızılara karşı savaşta yenil-
giye mahkûmdu. S.M. Budyonny, emrindeki süvarilere seslenirken
şöyle diyordu:

Unutmayın ki kim geri çekilirse, kim panik yayarsa, onun kafasını
uçururuz... Bize, Sovyetlerin iktidarı uğrunda yiğitçe savaşmaya
hazır kahramanlar gerek!

Kızıl Ordu, İç Savaş şartlarına ve özelliklerine uygun taktik ve
metotlara başvurarak durumu hızla kendi lehine çevirmeye başla-
mıştı. Örneğin Beyazların tecrübesini örnek alan Kızıl Ordu, kısa
sürede büyük süvari birlikleri kurdu ve böylece manevra kabiliye-
tini artırdı. Oysa Devrimci Askeri Kurul Başkanı Trotskiy süvari
sayısının artırılmasına hep karşı çıkıyordu. Trotskiy şöyle diyordu:

Yoldaş Budyonny! Söylediklerinizin farkında mısınız? Siz, süvari
kuvvetlerinin doğasını anlamıyorsunuz. Burada söz konusu olan,
prenslerin, kontların ve baronların komutasındaki aristokrat bir
ordudur. Biz, bu mujik halimizle soyluları taklit edemeyiz.

Budyonny'nin komutasındaki kolorduyu ziyaret eden Trotskiy,
bu birliğe "çete" diyor, komutanının da "çağdaş bir Stepan Razin"
olduğunu söylüyordu. Stalin ise Budyonny'a açıkça destek veriyor,
onu teşvik ediyordu ve neticede 1. Süvari Ordusu kuruldu. Süvari
orduları sayesinde, Kızıl Ordu, İç Savaş'ta üstünlüğü ele geçirdi.

Stalin, Güney Cephesi karargâhının bulunduğu Sergiyevsk Kö-
yü'ne 3 Ekim 1919'da geldi ve 9 Ekim'de, Güney Cephesi Devrimci
Askeri Kurulu adına, Oryol civarında, Denikin ordularına karşı bir
vurucu birlikler grubu kurulması hakkındaki emri imzaladı ve aynı
zamanda, Denikin kuvvetlerine karşı stratejik bir plan hazırlanması
talimatı verdi. Stalin, Lenin'e yazdığı bir mektupta, bu planın özünü
açıklıyordu: Bu plan, "pratikte yetersiz olduğu artık görülmüş eski
plandan vazgeçip bunun yerine Voronej mıntıkasından hareketle
asıl darbeyi Harkov-Donetsk Havzası üzerinden vurarak Rostov'a
ulaşma planı"ydı. Stalin şöyle yazıyordu:

* Rusya'nın güneydoğu sınırında baş gösteren büyük bir Kazak ve köylü ayaklanmasının
(1670-71) önderi -ç.n.

Birincisi, biz burada bize düşman olan bir ortamda değil, bize sempati besleyen bir nüfus arasında savaşıcağız ve bu, harekâtımızı kolaylaştıracaktır. İkincisi, en önemli demiryolu şebekesini (Donetsk) ve Denikin ordusunu besleyen arteri, yani Voronej-Rostov hattını ele geçireceğiz (bu hat olmazsa Kazak orduları kışın teçhizatın yoksun kalacaktır; çünkü Don ordusunun teçhizatının nakliyesinde kullanılan Don Nehri buzla kaplanacaktır; Likha-ya-Tsaritsın doğu Donetsk hattı ise kesilmiş olacaktır). Üçüncüsü, bu yarma harekâtıyla, biz, Denikin ordusunu ikiye bölmüş olacağız ve bu ordunun bir kısmı, yani Gönüllü Ordu, Nestor Mahno kuvvetlerine yem olacaktır; Kazak birliklerini ise arkadan çevrilme tehlikesiyle baş başa bırakacağız. Dördüncüsü, Kazak birlikleriyle Denikin'in Gönüllü Ordu'sunun arasını açabileceğiz; çünkü Denikin, bizim başarılı harekâtımızın karşısında Kazak birliklerini batıya kaydırmak zorunda kalacak, ancak Kazakların çoğu bunu kabul etmeyecektir. O zamana kadar biz de Kazaklarla barış görüşmeleri başlatıp birtakım tavizler vermiş olacağız. Beşincisi, biz kömür elde etmiş olacağız, Denikin ise kömürsüz kalacak.

Stalin bu planın kabul edilmesinde ısrar ederek Lenin'i uyarıyordu:

Bu yapılmazsa, benim Güney Cephesi'nde kalmamın bir anlamı yoktur; bu durumda ben cehenneme bile gitmeye razıyım, yeter ki Güney Cephesi'nde kalmayayım.

Kızıl Ordu'nun taarruzu genelde Stalin'in mektubunda açıkladığı biçimde oldu ve 14 Ekim'de, Kızıl Ordu birlikleri, Oryol civarından bir harekât başlatarak 20 Ekim'de Oryol'u kurtardılar. 24 Ekim'de, Budyonnıy'ın süvarileri Voronej'i geri aldılar ve bu başarı, aslında daha sonraki gelişmelerin de yolunu açmış oldu. Sonraları Lenin Budyonnıy'a şöyle diyecekti:

Sizin kolordu Voronej'e ulaşmasaydı, Denikin, Şkuro'nun ve Mamontov'un süvarilerini cepheye sürecekti ve cumhuriyet çok büyük bir tehlike altına girecekti. Çünkü biz Oryol'u kaybetmiştik ve düşman Tula'ya yaklaşıyordu.

Budyonnıy'ın süvari kolordusu, 19 Ekim'de, 1. Süvari Ordu-su'na dönüştürüldü. Zaman zaman göğüs göğüse savaşarak düşmanı ezip geçen bu kolordunun Mamontov'un süvarileriyle girdiği bir çarpışmayı Budyonnıy şöyle anlatıyordu:

Çok yoğun sis yüzünden, ne biz ne de Beyazlar topları veya mitralyözleri kullanabiliyorduk... Bu yüzden savaş, eskiçağlarda olduğu gibi, bildiğimiz kılıç çalmaya dönüştü.

Budyonnuy, böyle ağır muharebelerin birinin ardından, Stalin ve kıta komutanlarıyla birlikte savaş alanını dolaşmalarını hatırlıyordu:

Stalin, Vorosilov, Yegorov, Şadenko ve ben, arabayla kararmış tepelerden geçiyorduk. Her taraf insan ve at ölüleriyle kaplıydı. Hepimiz susmuş, süvarilerin acımasızca birbirlerini doğramasının feci sonucunu izliyorduk. Kılıçların parçaladığı insan bedenlerine bakmak kolay değildi. Stalin buna dayanamadı ve şöyle dedi: "Semyon Mihayloviç, bu vahşettir. Bu kadar korkunç zayıat olmaksızın savaşamaz mıyız? Öte yandan, bunda bizim ne suçumuz var?" Bunları söyledikten sonra yine düşüncelere daldı.

Savaşın bu vahşi ve acımasız yüzü, daha önce bu denli vahşetle hiç karşılaşmamış Stalin'i şok etmişti. Şubat 1917'de çürüğe ayrılarak askerlikten muaf tutulan Stalin, bir buçuk yıl sonra bir askeri komutan olacağını tahmin edemezdi. Askeri operasyonlar yönetmeye başlamasının ardından da, ordular için emirler imzalarken, o, bunların korkunç sonuçlarını görmüyor, tarafların zayıatı hakkında rakamlar verirken bunları istatistiksel veriler olarak algılıyordu. Savaş alanında ise, manzara, destanlarda anlatılan kahramanlık efsanelerinden çok daha farklıydı. Okulda okuduğu "öldürme ve düşmanlarını sev" gibi buyruklar, ömrü boyunca okuduğu dünya edebiyatının işlediği insan sevgisi düşüncesi, bütün dünyadaki insanların kardeş olması ülküsü, savaş alanında gördüğü parçalanmış cesetler karşısında silinip yok oluyordu. Ruhu savaşın insanlık dışı doğasına karşı çıksa da, içindeki isyanı, kendisinin veya diğer kumandanların bu vahşete engel olmayacaklarını düşünerek bastırıyordu; zira 20. yüzyılın insanlığın başına getirdiği felaketlerin ve büyük faciaların suçlusu o değildi. Dünya Savaşı'nın bir devamı ve sonucu olan İç Savaş, Rusya'yı kana bulamıştı ve tarafların zayıatı gün geçtikçe artıyordu.

Voronej-Kastornensk ve Oryol-Khromsk operasyonlarında kazanılan başarılar sayesinde, Kızıl birlikler, taarruzu genişleterek Beyazları güneye, Azak Denizi'ne ve Karadeniz'e doğru çekilmeye zorladılar. Güney Cephesi'nde yürütülen taarruz sırasında sergilediği başarılı yönetim ve Petrograd savunmasındaki hizmetleri dolayısıyla, Stalin, 27 Kasım 1919'da, diğer komutanlarla birlikte, Kızıl Savaş Bayrağı madalyasıyla ödüllendirildi.

28. Bölüm

Polonya Seferi

Bu sırada Stalin hâlâ Güney Cephesi karargâhundaydı ve 10 Ocak 1920’de bu cepheye Güneybatı Cephesi adı verildi. Aynı gün Rostov kenti ele geçirildi; üç gün sonra, Stalin, Karadeniz limanlarına doğru ricat eden Beyazların takip ve imhası için bir talimat hazırladı. Stalin, bir yandan Güneybatı Cephesi’nin operasyonlarıyla ilgilenirken, SNK kararı uyarınca, yeni kurulmuş Ukrayna Emekçi Ordu Sovyeti’nde de başkan olarak çalışmaya başladı. Güneybatı Cephesi kıtaları da bu organizasyonun şemsiyesi altındaydı. Bu birliklerin önemli bir görevi de kömür üretimiydi. 1920 yılı Mart sonu ve Nisan başlarında Stalin RKP(b) 9. Kongresi’ne katıldı. Nisan ortasında yapılan Emek ve Savunma Konseyi (eski İşçi ve Köylü Savunma Konseyi) toplantısında Donetsk Havzası’ndaki (Donbass) kömür sanayisinin durumu hakkında bir rapor sundu. Ne var ki bu iktisadi çalışma ortamı uzun sürmedi; ülkenin batısında yeni bir büyük tehlike belirmişti. 25 Nisan 1920’de, Polonya silahlı kuvvetleri, Ukrayna karşıdevrimci güçlerinin komutanı Simon Petlyura’nın emrindeki birliklerle birlikte, Ukrayna’ya yönelik bir taarruz başlattı.

Yaklaşık 200 bin kişilik Polonya ordusu Batı ülkelerinden büyük yardım almıştı. Örneğin Fransa, Polonya’ya 1.494 top, 350 uçak, 2.800 mitralyöz ve 327 bin tüfek teslim etmişti. Bu sırada Kızıl Ordu’nun toplam mevcudu yaklaşık 500 bindi, ancak bu kuvvetin Amur Nehri’nden Fin Körfezi’ne kadar uzanan engin bir coğrafyada savaşması gerekiyordu. Ukrayna’da, toplam 65 bin kişiden oluşan, iyi silahlanmış ve iyi donatılmış Polonya birlikleri ve Petlyura’nın askerlerine karşı, sadece 12. ve 14. Orduların 20 bin askeri savaşıyordu. Bu arada 79 bin kişilik bir Polonya ordusu da Belarus yönünde taarruza geçmişti. 26 Nisan’da, Petlyura’nın birlikleri, Polonyalıların desteğiyle, Jitomir ve Korosten’i ele geçirdiler. 27 Nisan 1920’de Kazatin, 6 Mayıs’ta da Kiev düştü.

28 Nisan 1920'de, Politbüro, Başkumandanlığın Ukrayna'daki operasyonlara ilişkin planını onayladı. Ancak ülke genelindeki yıkım ve ekonomik çöküş ortamında, bu planlar pek gerçekçi değildi. Ordunun, silah ve teçhizat bakımından çok eksiği vardı, savaş kapasitesi çok düşüktü, yolların, özellikle de demiryollarının bozuk durumu birliklerin sevkini zorlaştırıyordu. Mayıs'ta, Emek ve Savunma Konseyi'nin kararıyla, Stalin, Batı Cephesi'ndeki teçhizat, donanım, levazım, giyecek ve lojistik destek konularından sorumlu kurula başkan tayin edildi. Ordu için silah, özellikle de top ve mitalyöz, cephaneye, mermi, giyecek, yiyecek temini en zor meselelerden biriydi; savunma sanayi tesislerindeki çalışmaları da yönetmek gerekiyordu. Stalin, zaman kaybetmeden işe koyuldu ve bir tedbirler paketi hazırlamak üzere yetkilileri topladı.

26 Mayıs 1920'de, MK kararıyla, Stalin, tekrar Güneybatı Cephesi'ne gönderildi ve bir gün sonra da, Ukrayna'nın bütün güney ve güneybatısını çevreleyen cephenin karargâhına ulaştı. Önce Güneybatı Cephesi'nin Kırım sahasında görev alan Stalin, 29 Mayıs'ta, Lenin'e gönderdiği raporda, Kırım'da mevzilenmiş Beyazlara karşı operasyon planını açıkladı. 31 Mayıs'ta, Odesa kentinin savunmasıyla ilgili bir talimat imzaladı. 1920 Haziranı başında, Kremençug'da, Polonya cephesine sevk edilmiş 1. Süvari Ordusu'nun harekât planına yönelik çalışmalara katıldı. 3 Haziran'da, Polonya Ordusu Kiev Grubu'nun bozguna uğratılmasına dönük Güneybatı Cephesi Devrimci Askeri Kurulu talimatını imzaladı.

Bu talimat uyarınca Kızıl Ordu bir taarruz başlattı ve 1. Süvari Ordusu 7 Haziran'da Jitomir'i geri aldı, 12 Haziran'da ise Kiev Polonyalıların elinden kurtarıldı ve Stalin zafer haberini Lenin'e ilettiler. Ancak Kırım'ı elinde tutan General Vrangeli'nin kumandasındaki birlikler, Haziran başlarında bir harekât başlatarak Kuzey Tavriya'yı işgal ettiler. Böylece Vrangeli birliklerinin, Polonya ordularına karşı savaştan Kızıl Ordu birliklerine arkadan, yani güneyden saldırması tehdidi ortaya çıktı. Stalin ve komutanlar durumu Moskova'ya bildirdiler. Stalin, Güneybatı Cephesi Kırım sahası karargâhının bulunduğu Sinelnikovo'ya vardığı 24 Haziran günü, Ukrayna ROSTA (Rusya Telgraf Ajansı) muhabiriyle yaptığı söyleşide bu tehlikeye dikkat çekiyordu. Aynı tehlikeyi 11 Temmuz'da *Pravda* muhabirine de anlatacaktı:

Unutmayalım ki Vrangeli bizi arkadan vurma imkânına sahip olduğu sürece, cephelerdeki faaliyetimiz daima aksayacak ve başarıya ulaşamayacaktır. Ancak Vrangeli'yi ortadan kaldırdıktan son-

radır ki Polonyalı *Panlar* (toprak ağaları) karşısında zafer kazanmaktan bahsedebiliriz.

Kızıl Ordu'nun 1920 Haziranı ve Temmuzundaki taarruzuna rağmen Vrangeli Kuzey Tavriya'dan çıkarmak mümkün olmasa da, Vrangeli birliklerinin Polonyalılarla birleşme tehlikesi ortadan kalktı. Çünkü Kızıl Ordu'nun önünde tutunamayan Polonya birlikleri hızla batıya doğru çekiliyorlardı. Haziran-Temmuz 1920'de, Kızıl Ordu, Ukrayna'nın batı kısımlarını kurtardı, 14 Temmuz'da Vilno'yu ele geçirdi, 19 Temmuz'da ise Neman Irmağı'nı geçerek ilerleyişini artık Polonyalıların kendi topraklarında sürdürdü. Bu başarının ön koşulları ve arka planı, Stalin'in daha 25-26 Mayıs 1920'de *Pravda* gazetesinde yayımlanan "İtilaf Devletlerinin Rusya'ya Yeni Seferi" başlıklı yazısında açıklanmıştı. O, Polonya ordusunun, doğu yönünde ilerledikçe, arkasının güvenliğinin kalmadığını belirterek şöyle yazıyordu:

Polonya dışına çıkıp da Polonya'nın bitişiğindeki bölgelerin içlerine doğru girdikçe, Polonya ordusu, kendi milli topraklarından uzaklaşmakta ve ordunun ülkesiyle irtibatı zayıflamaktadır. Ayrıca onlar, böylece, büyük oranda kendi düşmanlarından oluşan yabancı bir ortama girmiş de oluyorlar. Polonya'nın bu kesimindeki nüfusun önemli bir kısmı, Polonyalı olmayan ve Leh toprak ağalarından mezalim gören köylülerden oluşmaktadır... Zaten Sovyetlerin "Kahrolsun Leh Panlar!" sloganı da bu bölgedeki halkın çoğunluğu tarafından çok büyük bir sempatiyle karşılanmakta ve buradaki köylüler, Sovyet birliklerini kurtarıcılar gibi alkışlamaktadırlar; çünkü toprak ağalarının boyunduruğundan kurtulmaktadırlar ve bu köylüler, ilk fırsatta Polonya ordusuna arkadan darbe indiriyorlar.

Bu tespit sadece 1920'de değil 1939 Eylülünde de doğrulanmıştır.

Öte yandan, Stalin, bu yazısında, Kızıl Ordu'nun Polonya topraklarının içlerine girmesinin tehlikelerini de belirtiyordu:

Polonya ordusunun gerisindeki nüfus homojen olup *milli bakımdan* bir bütündür. Ordunun gücü ve birliği de buradan kaynaklanıyor. Ordunun saflarındaki hâkim duygu "vatan sevgisi"dir ve bütün Polonya cephesine yayılan bu duygu, dayanışma ve direnç sağlamaktadır. Polonya ordusu gücünü buradan alıyor. Elbette Polonya halkı sınıfsal açıdan homojen değildir; ancak bu sınıfsal karşıtlık, milli birliği bozabilecek ve sınıfsal açıdan farklılıklar taşıyan ordunun içinde çelişkiler yaratacak derecede derinleşmemiştir. Eğer Polonya ordusu bizzat Polonya topraklarında savaşıyorsa, kuşkusuz onları yenmek çok zor olurdu.

* Genellikle Lehlerin oturduğu yerler kastedilmektedir.

Açıkça görüldüğü üzere, Stalin, Lehlerin arasında, sınıf dayanışması duygusunun milli duygulara baskın çıkacağını düşünmüyordu. Bu tür hayallere sahip olanlar, sadece çok eskiden beri Batı sosyalistleriyle ilişkileri bulunan ve Rusya'yı yalnızca dünya devrimi için bir atlama tahtası olarak gören parti yöneticileriydi. Onlar Batı ülkelerinde bir devrimin başlamasını bekliyorlardı. 1919'da, Macaristan'da ve Almanya'nın Bayern bölgesinde, kısa süreliğine Sovyet iktidarı kurulunca, Trotskiy, Doğu Cephesi'ni kaderine terk ederek birlikleri bu ülkelerdeki devrimcilere yardım amacıyla batıya sevk ediyordu. 1920 yazında, birçok Sovyet yöneticisi, Varşova işgal edildiğinde bunun Almanya'daki devrim için bir sinyal olacağına ve ardından devrimin diğer ülkelere de yayılacağına kesinlikle inanıyordu.

Oysa Stalin, Polonyalıların oturdukları bölgelere yönelik bir taarruza baştan beri karşıydı. O, 24 Haziran 1920'de, Ukrayna ROSTA muhabirine şöyle diyordu:

Unutmayalım ki Polonyalıların artık Novgorod-Volınsk yönüne çektikleri yedek kuvvetleri vardır ve bu durum, birkaç gün sonra etkisini gösterecektir.

Stalin, ayrıca, Polonya'nın arkasında Batı ülkelerinin desteğinin olduğunu da kaydediyordu:

Biz sadece Lehlerle değil, Almanya, Avusturya, Romanya gibi ülkelerden şer güçlerini seferber etmiş ve Lehlere her türlü maddi ve teknik yardımı sunmuş olan bütün İtilaf Devletleriyle savaşıyoruz.

O, kendinden fazlasıyla emin, zafer sarhoşluğuna kapılmış komutanları ve parti liderlerini, "Varşova'ya yürümek"ten bahsederek hayalcileri uyarıyordu:

Birçokları, cumhuriyetimizi düşman saldırılarına karşı savunmakla yetinmeyerek, ancak Kızıl Varşova Sovyeti'yle tatmin olabileceklerini beyan ediyorlar.

11 Temmuz'da *Pravda* muhabiriyle yaptığı söyleşide de, Stalin, yersiz böbürlenme ve gururlanmayı eleştiriyordu:

Polonyalıların işi bitmiştir ve bizim sadece Varşova'ya yürümemiz gerekir diyenler yanıılıyorlar.

Gerçekten de, Kızıl Ordu bizzat Polonya topraklarına girince işin rengi çok değişti ve Polonyalılar kendi topraklarını cansiperane bir biçimde savunmaya başladılar. Polonya'da bütün erkekler silah altına alındı ve ordu için gönüllüler toplanmaya başladı. Temmuz ayı içinde Polonya ordusunun mevcudu 573 bin kişiye ulaştı; bunla-

rın 160 bini gönüllüydü. Polonya hükümeti, sosyal ve siyasi destek ve tabanını genişletmek için önlemler aldı. Özel mülkiyete ait toprak sahalarının azaltılması, çiftliklere ve köylülere teşvik sağlanması hakkında bir kararname imzalandı. 24 Temmuz'da, Vitos-Daşinskiy'in, sosyalistlerle koalisyon halindeki "İşçi ve köylü hükümeti" kuruldu. Bunun hemen öncesinde, 21 Temmuz'da, Lloyd George şöyle demişti:

Fransa ve İngiltere, Polonya kuvvetlerinin organizasyonu için gereken her şeyi sağlayacaktır.

Moskova bu gelişmeleri ve faktörleri tamamen göz ardı etti. 23 Temmuz'da, Başkumandan S.S. Kamenev, Varşova'nın ele geçirilmesi için emir verdi. Bir gün önce ise, Stalin'in de içinde yer aldığı Güneybatı Cephesi Devrimci Askeri Kurulu, merkeze bir telgraf göndererek Güneybatı Cephesi ordularının Galiçya bölgesine ağırlık vermesini önerdi. Sadece Batı ordularıyla Varşova'yı fethetme planı doğrultusunda hareket eden Kamenev, önce bu teklifi onayladı, ancak 2 Ağustos'ta, Politbüro, Batı Cephesi ordularıyla Güneybatı Cephesi kuvvetlerinin çoğunu bir araya getirmeyi ve tek cephe olarak birleştirmeyi uygun gördü. Bu kuvvetlerin tek hedefi Varşova'ydı. Aynı zamanda, Politbüro, Stalin'e, Vrangeli'e karşı savaşılan bölgede bağımsız bir cephe oluşturmak üzere çalışma talimatı verdi. Lenin bu görevi verirken şu açıklamayı yapıyordu:

Sizin sadece ve sadece Vrangeli'le uğraşmanız için, cepheleri ayırma kararını daha şimdi Politbüro'dan geçirdik. Özellikle Kuban'daki ve ardından Sibirya'daki isyanlar dolayısıyla Vrangeli çok büyük bir tehlikeye dönüşmüştür ve MK içinde burjuva Polonya ile derhal bir barış anlaşması imzalama isteği artıyor. Vrangeli kuvvetleriyle ilgili sorunu en titiz şekilde değerlendirmenizi ve kararınızı bildirmenizi arz ederim. Başkumandan ile anlaştık, Size daha fazla mermi, takviye güç ve uçak sağlanacaktır.

Lenin'in, Politbüro kararının gerekçelerini yazarken gerçekten samimi olduğu düşünülemez; çünkü Moskova'da, Polonya ile barış yapmaktan bahseden kimse yoktu. Daha 17 Temmuz'da, Sovyet hükümeti, Büyük Britanya'nın Sovyet Rusya ile Polonya arasında barış görüşmeleri başlatılması hakkındaki teklifini geri çevirmiş, Ağustos başlarında ise Varşova yönünde taarruza geçmek için yoğun bir hazırlık başlatmıştı. Politbüro üyeleri (Lenin, Kamenev, Krestinskiy, Trotskiy), Stalin'in "Varşova'ya yürüme" fikrine kesinlikle karşı olduğunu bildikleri için, bilinçli bir şekilde cepheleri bölme kararı almışlardı. Çünkü böylece Stalin ve yandaşlarını Batı yönündeki harekâttan uzak tutmuş oluyorlardı; üstelik Batı Ukrayna'da bulunan ve artık Lvov'u ele geçirmiş olan 1. Süvari Ordusu da Stalin'in yetki

alanının dışında kalıyordu. Stalin'in gönlünü almak ve onu yatıştırmak için, güya cumhuriyetin kaderi açısından en önemli cephenin yönetiminin ona verildiğine dair sözlü ve yazılı telkinler yapılıyor, yardım vaatlerinde bulunuluyordu. Doğaldır ki Stalin buna çok sert tepki göstermişti:

Şiddetli ve kanlı çatışmalar gittikçe daha büyük boyutlara ulaşıyor ve herhalde bugün Aleksandrovsk kentini kaybedeceğiz. Sizin, cephelerin bölünmesi hakkındaki notunuzu aldım. Politbüro'nun bu tür boş işlerle uğraşması abestir. Ben cephede azami iki hafta daha çalışabilirim, dinlenmem şart, benim yerime yardımcı birini bulun. Başkumandanın vaatlerine bir an bile olsun inanmıyorum, çünkü o, verdiği vaatlerle beni zor durumda bırakıyor. MK üyelerinin Polonya ile barış yapılmasından yana tutumuna gelince, şunu kaydetmek gerekir ki diplomasimiz, bazen askeri kazanımlarımızı büyük bir başarıyla etkisizleştirmektedir.

Stalin'in Politbüro kararına haklı olarak tepki gösterdiği ve duygularını açığa vurduğu ortadaydı. Yazarlar S. Semanov ve V. Kardeşov, "Stalin son derece yorgun düşmüştü ve bitkindi" diye yazarken belki de haklıydılar. Çünkü o, bir yandan Vrangeli'nin birliklerine karşı yürütülen savaşın yönetiminde yer alırken, bir yandan da iki halk komiserliğinin işlerini yürütüyor, Emek ve Savunma Konseyi'nin çalışmalarını yönetiyordu ve uzun süredir hiç dinlenememişti. Bunlar yetmezmiş gibi, bir de Komintern'in 19 Temmuz'da başlayan 2. kongresinde Lenin'in sunacağı, milli mesele ve sömürgecilik sorunuyla ilgili tebliğin taslağı için notlar hazırlıyordu.

Lenin, Stalin'in cevabında sergilediği tepkiyi ve sert tutumu görmezden gelerek, 3 Ağustos'ta gayet sakin bir tarzda şunları yazıyordu:

Cephelerin birbirinden ayrılmasına neden kızdığınızı tam olarak anlamıyorum. Gerekçelerinizi bana bildiriniz. Ben bunun çok gerekli olduğunu düşünüyordum, çünkü Vrangeli tehlikesi artmaktadır. Yardımcıya gelince, bana adayınızı bildiriniz. Ayrıca Başkumandanın hangi vaatlerini yerine getirmekte geç kaldığını da lütfen bildiriniz. Bizim diplomasimiz MK'ya tabidir ve hiçbir zaman başarılarımızı boşa çıkarmaz. Vrangeli tehlikesi MK içinde tereddütlere yol açarsa onu bilemem...

Kızgınlığı geçmiş olacak ki Stalin, Lenin'e, konu dışına çıkmadan somut bir cevap veriyor ve Güneybatı Cephesi kurum ve taşınmazının Güney Cephesi'ne devredilmesini, 12. Ordu ile 1. Süvari Ordusu'nun ise Batı Cephesi'ne nakledilmesini öneriyordu. Devrimci Askeri Kurul ve ardından da MK plenumu bu teklifi onayladı.

4 Ağustos'ta, Lenin, Stalin'den, MK plenumu öncesi görüş bildirmesini istiyordu:

O güne kadar, Budyonnıy'ın duraklaması ve Vrangeli cephesindeki hususlar, ayrıca her iki cephedeki perspektiflerimiz hakkındaki raporunuzu ulaştırmaya çalışın. Sizin raporunuz çok önemli siyasi kararlar doğurabilir.

Güneybatı Cephesi'nin feshedilmesi kararından dolayı kırıngılığını saklamayan Stalin, aynı gün Lenin'e, biraz da hırçın bir şekilde, yanıt veriyordu:

Sizin benim görüşüme neden ihtiyacınız olduğunu aslında bilmiyorum; dolayısıyla da Sizin istediğiniz raporu verebilecek durumda değilim, sadece ve sadece vakaları bildirmekle yetineceğim. Budyonnıy tarafında geçici bir gecikme söz konusudur; düşman, Lvov'u elinde tutmak için, onun üzerine Lutsk, Litvanya ve Galıçya gruplarını yönelmiştir. Budyonnıy bizi düşmanı bozguna uğratacağına inandırmaktadır (daha şimdiden çok sayıda esir almıştır), ancak Lvov herhalde epeyce gecikmeli olarak kurtarılabilir. Kısacası, Budyonnıy'ın gecikmesi, durumun düşman lehine dönüştüğünü gösteren bir gelişme değildir. Vrangeli'ye gelince, yukarıda belirtilen nedenlerle şu anda zayıf olsak da yine de düşmanı durduruyoruz ve en geç bir hafta sonra yaklaşık 30 bin yeni piyadeyi savaşa süreceğiz.

Bu tavrı nedeniyle, Stalin, sonraları, Kızıl Ordu'nun Polonya seferini mahvetmekle suçlanacaktı. Bu bağlamda, birçok yazar, Lenin'in Varşova'ya Lvov üzerinden taarruz etmenin ne denli saçma olduğu konusundaki sözlerine gönderme yapmaktadır. Öte yandan, Sovyet hükümetinin Polonya'yı da kendi hâkimiyeti altına alma ve devrimi Batı Avrupa'ya ihraç etme çabalarını ilke olarak kınayan yazarlar da, Stalin'i, mantığa aykırı bir biçimde, Varşova seferini bozmakla ve Almanya'ya girmeyi engellemekle suçlamaktadırlar. Üstelik 1. Süvari Ordusu'nu Batı Cephesi kumandanı M.İ. Tukhaçevski'ye emrine vermekte geç kalan Stalin'in, bu olaylardan sonra ona karşı kin güttüğü de iddia edilmektedir." Bu tezlere bakılırsa, güya Stalin iyi bir askeri strateji uzmanı değildi ve devlet meselelerine kişisel kibrini bulaştırıyordu.

Ancak onun yukarıda belirttiğimiz sözlerinden de görüldüğü üzere, Stalin, "Varşova seferi"ne baştan beri itiraz etmekteydi; o, bunu maceracılık sayıyor, Polonya halkının vatanseverliğini dikate almama olarak değerlendiriyordu. Burada söz konusu olan Stalin'in kişisel kibri değil, aslında tam tersine, sağduyusuydu. O,

* Oysa Stalin bunu yapmaya çalışmamıştı.

** Oysa bizce bunun tersi daha mantıklı olur.

sağlıklı bir siyasi muhasebe yapmış ve Sovyet-Polonya cephesindeki güç dengelerini gerçekçi bir şekilde değerlendirmişti. Stalin'in 1. Süvari Ordusu'nun güneybatı yönündeki harekâtının sınırlandırılması kararına itiraz ettiği bir sır değildi; o, bunu net olarak açıklamıştı. Stalin belki 1. Süvari Ordusu'nu devretmeyi geciktirmiş olabilirdi, ama şu da var ki 1. Süvari Ordusu'nun yeni bir yönde harekâta başlaması kararı da oldukça geç kabul edilmişti. Başkumandan, 1. Süvari Ordusu'nun Lvov kenti yönündeki taarruzunu durdurması emrini ancak 11 Ağustos'ta vermişti. Lakin bu sırada, 1. Süvari Ordusu, Lvov ve Rava Russkaya yakınlarında yoğun bir muharebeyle girişmişti. Üstelik emir, teknik nedenlerden dolayı geç iletilmiş, ancak 13 Ağustos'ta, yani artık Batı Cephesi ordularının Varşova'yı ele geçirmek için operasyona başladıkları zaman ulaşmıştı. Stalin ve Yegorov, bu hususu Başkumandan'a bildirmişlerdi. Yegorov ve Berzin, Güneybatı Cephesi Devrimci Askeri Kurulu adına, 1. Süvari Ordusu'nun Batı Cephesi'ne bağlanması hakkındaki emri 13 Ağustos'ta vermiş, ancak yoğun muharebelerin içinden çıkamayan Budyonruy'ın süvari birlikleri, 20 Ağustos'a kadar Lvov yakınlarında savaşımaya devam etmişlerdi.

Öte yandan, eğer emir 11 Ağustos'ta kabul edilseydi ve hemen yerine getirilmeye başlansaydı bile, 1. Süvari Ordusu'nun, zayıf Mozır grubunun (6.500 piyade ve süvari) mevzilendiği bölgede, taarruz günü olan 13 Ağustos'a kadar pozisyon alabileceğini düşünmek oldukça zordur. Bunu yapabilmesi için, 1. Süvari Ordusu'nun sadece iki gün içinde 200 km'lik bir mesafeyi atlı hızıyla kat etmesi ve derhal savaşa girmesi gerekiyordu. Gayet açıktır ki 1. Süvari Ordusu'nun 17 Ağustos'a kadar Mozır grubunun emrine girebilmesi mümkün değildi; Polonya birlikleri bu gruba asıl darbeyi tam o gün indirmişler ve Polonya seferi işte o gün hezimete uğramıştı. Ayrıca böylesine aceleyle ve hazırlıksız olarak yapılmaya çalışılan sevkıyat yetiştirilebilseydi bile, ünlü 1. Süvari Ordusu'nun, iyi silahlanmış, donanımlı ve yeni kurulmuş Polonya ordusu tarafından hezimete uğratılabilmesi de olasılık dışı değildi. Ama nedense, Varşova üzerinden Batı Avrupa'ya girme gibi kötü tasarlanmış ve maceracı niteliği baştan belli bir planın bozulması, sadece 1. Süvari Ordusu'nun gereken zamanda gereken yerde olmaması ile açıklanmaya çalışıldı. Dolayısıyla da Visla Irmağı kıyılarındaki bozgunun faturası Stalin'e çıkarıldı.

Stalin, Başkumandan ile yaşadığı sürtüşme ve anlaşmazlıkların nedenlerini aydınlığa kavuşturmak üzere, Kızıl Ordu'nun yenilgisinden daha evvel, 14 Ağustos'ta Moskova'ya çağırılmış ve 17 Ağus-

tos'ta da oraya gitmek üzere yola çıkmıştı. 26 Ağustos'ta, Stalin, Politbüro'ya şöyle bir dilekçe yazmak zorunda kalıyordu:

Hakkında parti çevrelerinde yayılan, 1. Süvari Ordusu'nun Güneybatı Cephesi'nin emrinden alınıp Batı Cephesi emrine devredilmesi işlemini frenleyen kişi olduğuma dair söylentiler karşısında şunu belirtirim: Başkumandan'ın 1. Süvari Ordusu'nun Batı Cephesi'ne devredilmesine ilişkin emri, Güneybatı Cephesi Devrimci Askeri Kurulu'na 11 veya 12 Ağustos'ta (günü kesin hatırlamıyorum) gelmiş ve 1. Süvari Ordusu *aynı gün* Batı Cephesi emrine verilmiştir.

Politbüro, 1 Eylül'de, Stalin'in, Güneybatı Cephesi Devrimci Askeri Kurulu üyeliğinden ayrılma isteğini kabul etti, ancak Sovyet Cumhuriyeti Devrimci Askeri Kurulu üyeliğini iptal etmedi. Ağustos başında, ona talep ettiği izin verildi ve Stalin, uzun yıllar sonra ilk kez biraz dinlenme fırsatı buldu.

Bu arada Kızıl Ordu geri çekilmeye devam ediyordu; Ekim 1920'de, Riga Barış Anlaşması bu koşullar altında imzalandı ve Batı Ukrayna ile Batı Belarus toprakları Polonya'ya bırakılmış oldu. Batı Cephesi'nde imzalanan barış anlaşması ve ateşkes, Sovyet hükümetine, Kızıl Ordu'nun önemli kısmını Vrangeli ordularına karşı yöneltme fırsatı verdi. Kasım 1920'de Kırım ele geçirildi ve Beyaz Ordu'nun kalıntıları gemilerle İstanbul'a kaçtı. Uzak Doğu'da 1922 sonuna kadar devam eden çatışmaları saymazsak, böylece İç Savaş genelde sona ermiş oldu.

29. Bölüm

İç Savaş "Akademi"sinin Dersleri

Sovyet liderleri, İç Savaş'ta kazanılan zaferi, dünyanın diğer ülkelerinde patlak verecek proleter devrimler veya yabancı devletlerin yeni müdahaleleri öncesinde sadece bir soluklanma, bir mola olarak görüyorlardı. Beklenti, daha ziyade, yeni saldırı ve müdahaleler olacağı yönündeydi. 1921'de Lev Kamenev şunu itiraf ediyordu:

Bizim, en azından bir veya iki kapitalist ülkede dünya devriminin patlak vermesiyle Batı Avrupa'dan kısa zamanda yardım geleceğine dair tahminlerimiz, istediğimiz ve beklediğimiz hızda gerçekleşmiyor; halbuki bu, bizim görevimizi son derece kolaylaştırırdı... Öyle bir dönemdeyiz ki onun, yeni sona ermiş kanlı emperyalist savaşın doğal devamı olarak yeni, daha vahim ve daha yıkıcı bir emperyalist savaşa yol açması her saat beklenebilir.

1. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından, dünyanın önde gelen kapitalist ülkelerinde, savaşta kendini göstermiş ve ün kazanmış kişiler politika sahnesine çıktılar. Dünya Savaşı cephelerinde savaşan yöneticiler, kumandanlar, şimdi siyasetçiler olarak boy gösteriyorlardı. Halkların gözünde şanlı kahramanlar haline gelmiş bu kişilerin, büyük vahşet ve kayıplardan sonra topluma barış ve huzur vaat etmeleri çok manidardı. Eski savaş gazilerini etrafına toplayan B. Mussolini, savaştan hemen sonra, şoven fikirlere dayanan, sınır tanımayan bir diktatörlük kurmuş ve her türlü farklı düşünceyi yok etmeyi hedefleyen faşizm hareketini örgütlemişti. İtalya'da yaşanan siyasi kriz de faşistlerin işini kolaylaştırmıştı. 1922 sonbaharında iktidara gelen Mussolini, sınırsız yetkilerle donatılmış bir başbakan oldu. Almanya'da ise, A. Hitler, 1919'dan başlayarak, terhis edilmiş askerlerin miting ve toplantılarında propagandaya başlamıştı. Hitler, Brest Barış'ını överek Versay Barış'ını yerden yere vuruyordu. Hitler'in nasyonal sosyalist partisinin çekirdeğini oluşturan savaş gazileri, Almanya'da sınırsız bir diktatörlük rejimi kurmayı ve savaşta yenilginin rövanşını almayı hedefliyorlardı. Bilindiği gibi, faşizmin ve Nazi ideolojisinin temelinde kaba kuvvet kültü ve tarihi zorlama vardı. 1. Dünya Savaşı sırasında çok tutulan bu tür fikirle-

rin popülaritesi, savaştan sonra da artmaya devam ediyordu. Örneğin genç İspanyol subayı F. Franco, belki ülkesi Dünya Savaşı'nda yer almadığı için bir kahraman olamamıştı ama buna karşılık o da, İspanya'nın sömürgesi olan Fas'taki Rif aşiretlerinin isyanlarını acımasızca bastırıyordu ve o kadar canavarlaşmıştı ki İspanya kralına Faslı isyancıların kesik kafalarını hediye edebiliyordu.

Galip lider devletlerde faşist partiler iktidarda değildi; ancak Dünya Savaşı sayesinde yükselen politikacılar buralarda da önemli roller üstlenmişlerdi. Bu devletler, sömürgelerde, işgal edilmiş topraklarda, yarı sömürge ve bağımlı ülkelerde, açık bir militarist siyaset uygulamaktan çekinmiyorlardı. Örneğin, Amerika'da, Wilson hükümetinin bir bakanı olan F.D. Roosevelt, 1920'de, seçim kampanyasında, Haiti işgali sırasında bu ülkeye nasıl anayasa kabul ettirdiğini gururla anlatıyordu. Bu arada İngiltere'de de W. Churchill'in yıldızı giderek daha fazla parlıyordu. Churchill, ülkede artan işçi hareketlerine karşı sert önlemlerden yanaydı. O, Hindistan'da, Doğu Afrika'da ve dünyanın başka birçok yerinde sömürgelere, bağımlı ve kukla devletlere sahip "üzerinde güneşin batmadığı imparatorluğa" tam uygun bir politikacıydı. Almanya ile barış anlaşması imzalandığı gün, İngilizler çılgınca sevinirken, Churchill, Almanyayı Sovyet Rusya ile savaşa sokmaya çalışıyordu. Bu yıllarda, o, Rusya'yı sadece Almanya'nın alt edebileceğine inanıyor, politikasını da bunun üzerine kuruyordu:

Rusya'yı kurtarmak için Almanya'yı da yanımıza almalıyız. Alman halkıyla barış, bolşeviklerle savaş!

Churchill, daha sonra da, 14 ülkenin Sovyetlere karşı sefer planını açıklayacaktı.

Mussolini ve Hitler de komünizmi ezme planları hazırlıyorlardı. Almanya'nın doğu yönünde yayılma planlarını yeniden gündeme getiren Hitler, Sovyetleri hedef alıyordu.* Kısacası genç Sovyet devletin çevresinde yeterince tehlike ve tehdit vardı. İç Savaş'tan zaferle çıkan Sovyet hükümeti, şimdi de ülke içindeki huzuru, istikrarı ve iktisadi normalleşmeyi sağlama sorunuyla uğraşıyordu. Ülke aç ve çıplaktı, ekonomi çökmüştü, tarım sektörü bile derin bir kriz içindeydi. Kızıl Ordu'nun zaferi için ülke varını yoğunu vermişti. Bolşevik Partisi, ülkedeki diğer siyasi grup ve partilerin direnişi ve sert muhalefetine ve halkın önemli bir kısmının kendilerine karşı olmasına rağmen, iktidarı elinde tutmayı başarmıştı. Beyazlar karşısında elde edilen zaferden sonra, bolşevikler ve Sovyet hükümeti yanlıları, davalarının haklılığına tam bir kesinlikle inandılar. Onlar,

* Bu fikir, daha önce, Parvus'un 1922'de basılmış broşüründe de yer alıyordu.

izledikleri politikadan, Marx'ın, Engels'in ve onların devamcısı olan Lenin'in ortaya koyduğu teorinin doğruluğundan artık en ufak bir kuşku bile duymuyorlardı. İç Savaş'ta kazanılan zaferin faturası çok ağır olsa da, Bolşevik Partisi şimdi kayıtsız şartsız hâkim partiydi ve uluslararası güçler onu görmezden gelemezlerdi.

Fakat İç Savaş zaferi, Batı'ya karşı kazanılmış bir zafer değildi; Batı devletleri bütün güçlerini bolşeviklere karşı yöneltmemişlerdi. W. Churchill'in bahsettiği 14 ülkenin Rusya'ya karşı ortak seferi ise, böylece bir rüya olarak kaldı.

Beyazların İç Savaş sırasında milli hareketlere karşı sergiledikleri çarlık zamanındaki gibi sömürgeci ve tavizsiz yaklaşım, Rus olmayanlara karşı gösterdikleri şoven tutum da onların yenilmesine yol açan önemli faktörlerden biriydi. Çoğu kez unutturulan bir gerçek de, Batı'nın İç Savaş'ta Beyazlara tam destek vermemesiydi; Rusya'nın İç Savaş'ta zayıf düşmesi ve parçalanması onlar için daha uygundu. İç Savaş'ın özel şartlarını göz ardı ederek Kızıl Ordu'nun zaferini abartan yönetim, uzun süre zafer sarhoşluğundan kurtulamadı. İç Savaş'ta başarıyı getiren yöntemler, sadece o savaşın koşulları çerçevesinde önemli ve geçerliydi; Sovyet yönetimi ise uzun süre bu yöntemlerden kopamadı ve bu durum, Finlandiya Savaşı ve daha sonra Almanya ile girilecek Büyük Vatan Savaşı'nın ilk aşamasında olumsuz sonuçlara yol açacaktı.

Öte yandan, devrimin öncüleri, proletarya ideolojisiyle silahlanmış partinin toplumu değiştirebileceği ve sosyal sorunları radikal bir şekilde çözebileceğine kesin olarak inanmışlar ve İç Savaş'taki zafer de bu inancı pekiştirmişti. Onlar, sosyalizmin tek doğru yol olduğundan emindiler; burjuvazinin ve diğer hâkim sınıfların toplumda kalkınma ve refah sağlayamayacağını düşünüyorlardı. Fakat sosyalizm, bolşeviklerin karşısındaki güçlerin 1917 yılında ve İç Savaş'ta ideolojik ve siyasi krizden bir türlü kurtulamadıkları ve birlik sağlayamadıkları bir ortamda ve sadece Rusya sınırları içinde başarıya ulaşmıştı. Bolşeviklerin rakipleri, ülkenin derin sosyoekonomik ve siyasi sorunlarının çözümü, özellikle de toprak sorununun çözümü konusunda topluma daha cazip çare veya yollar önerememiş ve dolayısıyla da yenilmişlerdi. Ama bolşeviklerin İç Savaş'ı kazanmalarının ardından, kapitalist ülkelerin hâkim sınıfları, bundan dersler çıkardılar ve kendi ülkelerinde gerçekleştirebilecek sosyalist devrimleri engellemek amacıyla çok önemli sosyal reformlar başlattılar.

Parti içinde İç Savaş zaferinin idealize edilmesi sonucunda, bolşevikler, ülkedeki birçok olumsuzluğu göz ardı etmeye başladılar.

Ülkenin "Kızılar ve Beyazlar" olarak keskin bir şekilde kutuplaşmasından doğan uzlaşmaz, hoşgörüsüz ve katı siyasi tutum, esnek politikalara izin vermiyordu. Üstelik savaş boyunca birçok bölgede iktidarın sıkça el değiştirmesi, şiddet ve terör uygulanması, gaddarlığın normalleşmesi ve alışkanlık haline gelmesi, hukuk normlarının hiçe sayılması, her yerde gizli düşman arayışı, aslı astarı olamayan kuşklar ve psikoz hali nedeniyle, halkın önemli kısmında politik eyyamcılık ve bukalemun zihniyeti hâkimdi. İç Savaş'ın getirdiği bu özellikler, ülke nüfusunun, özellikle de yönetimin bilincini uzun süre etkiledi.

Bolşeviklerin zaferi tartışmasız ve tamdı; dolayısıyla onlar, büyük bir devletin salt yöneticileri oldular. İç Savaş'ta savaşmış olmak ve hatta bir şekilde ona katılmış olmak bile kahramanlık ve ayrıcalık sayılmaktaydı. Ayrıca İç Savaş'taki zafer, Sovyet yöneticileri için, dünya proletaryasının da ilk zaferiydi. Bu nedenle, İç Savaş'ı kazanmış bolşevik liderler, kendilerini dünya proleter ordusunun önderleri olarak görüyorlardı. Bakanlıklara komiserlik, bakanlara da komiser denmesi boşuna değildi. 1922'de N.İ. Bukharin şöyle yazıyordu:

Dehşetli İç Savaş'ı kazanan, açlık ve salgınları yenen Kızıl Ordu güç toplayarak devleşmektedir; zafer borusu, bütün dünyanın işçi sınıfını ve sömürgelerdeki köleleri sermayeye karşı ölüm kalım savaşına çağırıyor. Sayısız askere sahip bu dev ordunun ön sıralarında yaralı bereli, bedenlerinde kılıç izleri taşıyan yiğit savaşçılar, mermi ve süngülerin delik deşik ettiği şanlı bayraklar altında saf tutmuş yürümektedirler. Bu takım herkesin önünde yürüyor, herkesi çağırıyor ve herkesi yönetiyor. Çünkü o, proleter devrimin *falanks** birliği RKP'dir.

Sovyet liderleri ve yöneticileri, İç Savaş'ta, dünya proletaryasına önderlik etmek, hele hele de Rusya'yı dönüştürmek ve kalkındırmak ve uzun dönem iktidarda kalmak için gerekli tecrübeyi kazandıklarından kesinlikle emindiler; dolayısıyla da kısa süre sonra çok büyük siyasi sorunlar ortaya çıktı.

Bolşeviklerin İç Savaş'taki zaferi eleştirel bir gözle değerlendirilmemişti. Bu savaş sırasında uygulanan geçici olağanüstü yöntemler, parti içinde o ortamda oluşan ilişkiler, insanların yaşamsal ihtiyaçları ve sorunlarına "askeri komünizm" döneminde şekillenen bakış açısı, parti yönetimince, tarihsel döneme en uygun ve makul

* Eski Yunanda asıl olarak mızrak kullanan ağır zırhlı piyade askerlerinin birbirine tamamen bitişik saflar halinde savaşmasını esas kabul eden bir savaş düzenidir. Falanks, kütleli vuruş gücüyle son derece etkili bir savaş düzeni olarak ortaya çıkmıştır -ç.n.

tercihler olarak görülmekteydi. Devlet yönetimine dair yaklaşımları İç Savaş sırasında şekillenen birçok bolşevik, dünya devriminin zaman alacağını düşünüyor ve toplumun bu şekilde, bir sıkıyönetim ortamındaymış gibi yönetilmesini normal karşılıyordu. N.İ. Bukharin, 1920’de, partinin 9. kongresinde konuşurken şöyle diyordu:

Biz partimizi öyle yapılandıracağız ki o, bütün zamanlar boyunca var olmuş en militarist yapı olacaktır; çünkü bizim partimiz, sözün gerçek manasında, doğrudan askeri bir örgüttür.

Bukharin’e göre, sosyalizmin kurulması sürecinde halka karşı zor kullanma ve dayatma, ülke yönetimi açısından evrensel bir yöntem olacaktı. Bukharin “Geçiş Dönemi İktisadı” adlı eserinde şöyle yazıyordu:

Devrimci zor... toplumun yapısını değiştirerek, bir iktisadi dönüşüm mekanizması gibi çalışan “konsantre zor”un, yeni sınıfın devletin oluşumuna aktif şekilde yardımcı olmalıdır. ... proleter zor, kurşuna dizmekten tutun da zorunlu çalıştırmaya kadar her şekliyle... kapitalist çağın insan malzemesinden komünist insan yaratma yöntemidir.

Trotskiy de aynı görüşleri paylaşıyordu. Partinin 9. kongresinde yaptığı konuşmada, o, yakın gelecekte köylü kitlelerini yönetmek için zor ve dayatmanın başlıca yöntem olacağını esas alıyor ve şu uyarıda bulunuyordu:

Biz her mujik veya her köylü kadının anlayacağı zamana kadar bekleyemeyiz! Biz, herkesi, durması gereken yerde durması için, daha bugünden mecbur etmeliyiz.

“Burjuva uzmanları”na gelince, Trotskiy onları birer mekanizma gibi kullanmayı teklif ediyordu:

Cansız makinelere yatırılan sermaye gibi, teknisyenler, mühendisler, hekimler, öğretmenler ve dünkü sabık subaylara da, belirli miktarda milli sermayemiz yatırılmıştır ve eğer, genelde, karışımızdaki temel görevleri yerine getirmek istiyorsak, biz bunları çalıştırmalı ve kullanmalıyız.

Bu fikirler pratiğe geçmeye başladı ve Trotskiy, Sovyet ülkesinde militarizm düşüncesinin öncüsü oldu. Onun girişimleriyle “emek orduları” kuruluyordu. Nakliye İşçileri Sendikası (Tsektran) askeri disiplinle yönetilen bir örgüte dönüştürüldü; disiplini ihlal edenlere hapis ve 6 ay zorunlu çalışma cezası verilmekteydi. Aslına bakılırsa, ülkedeki yaşamı militarist bir tarzda sürdürme yanlıları sadece Trotskiy ve Bukharin’den ibaret değildi. Sözü edilen “emek orduları”, rehabilitasyon çalışmalarında, inşaatlarda yoğun şekilde

kullanılıyordu ve bu şartlara en uygun propaganda dili militarizminki idi.

Temelde sınıf düşmanlığı ve İç Savaş'ın etkisiyle oluşmuş devlet yönetim metotları, muhtemelen Stalin'i de etkilemişti ve bu oldukça anlaşılır bir durumdu. Öteki Sovyet yöneticileri gibi o da düzeni sağlamak ve insanları yönetmek için en sert önlemlere başvuruyordu. Görünüşe bakılırsa, Stalin, uluslararası ilişkilerin yönelim eğilimlerini dikkate alarak daima savaşa hazır olmayı, eskisi gibi yine Sovyet yönetiminin başlıca görevi sayıyordu. Bu nedenle de, devleti, İç Savaş'ın kaos ortamında olduğu gibi, olağanüstü duruma göre yönetme tarzını derinden benimsemişti; sürekli, savaş teorisi ve sanatı hakkındaki bilgilerini arttırmaya çalışıyor, devletin siyasi idaresinde savaş dönemi yöntemlerini uyguluyordu.

Birçok yazar, Stalin'in İç Savaş'taki askeri hizmetlerini önemsiz saymakta ve görmezden gelmektedir. Robert Conquest ise, daha da ileriye giderek, hiçbir kanıt göstermeksizin, onun askeri faaliyetlerini baştanbaşa bir başarısızlıklar zinciri gibi sunmaktadır. Oysa Stalin, İç Savaş sınavından başarıyla çıkmıştı. İki buçuk yıl içinde, neredeyse bütün cepheleri dolaşmış, değişik ortam ve şartlarda savaşa katılmış, komutanlarla ortak analizler yapmış ve kararlar vermiş, gerektiğinde bizzat sorumluluk üstlenmişti. Başarılı ve fedakârca hizmetlerinden dolayı Devrimci Askeri Kurul üyeliğine atanmış, İç Savaş boyunca en kritik noktalara gönderilmiş, başarılarından dolayı ödüllendirilmişti.

Şurası da bir gerçektir ki Stalin daha evvel askerlik yapmamış ve askeri eğitim görmemişti. Birçok Sovyet ve bolşevik lideri gibi, onun harp akademisi de İç Savaş olmuştu. Stalin, İç Savaş sırasında üstlendiği görevleri, askeri tecrübesi bulunmasa da, siyasi deneyimi ve pratik yaşam tecrübesi sayesinde yerine getirebiliyordu; ne de olsa İç Savaş klasik savaştan çok farklıydı ve burada sosyal ve siyasi faktörler savaş sanatı kadar önemli, hatta bazen belirleyici oluyordu. Rus-Japon Savaşı ve 1. Dünya Savaşı sırasında edinilmiş savaş deneyiminin İç Savaş'ta pek de yararlı olmadığı ortaya çıkmıştı. Bu savaşta sağduyu, pratik zekâ, esneklik ve hatta kurnazlık gibi özellikler, klasik savaş kurallarını bilmekten daha faydalı oluyordu. Stalin, İç Savaş'ta, bir yandan uzmanları, komutanları dinlerken, diğer yandan yerel yöneticilerin, saha komutanlarının, memurların ve köylülerin fikirlerine de kulak veriyordu. Bu sayede Stalin daha esnek davranıyor ve daha farklı tahliller yapabiliyordu.

Bununla birlikte, Stalin, savaş sanatı ve teorisiyle de devamlı şekilde ilgileniyordu. İç Savaş bittikten sonra, o, dünyada olup bitenleri ve sivil hayat sürecini de savaş alanunda gelişen olaylar gibi algılamaya başlamıştı; çünkü bolşeviklere göre, sınıf savaşı, dünya çapında aralıksız olarak devam ediyordu. Dolayısıyla Stalin, konuşmalarında sıkça askeri terimlere ve ifadelere başvuruyordu. Örneğin buğday tedariki konusundan bahsederken "ekmek cephesi" diyor, işçilerin eğitim sorunlarını anlatırken "kaleye hücum" ifadesini kullanıyor, siyasi muhalifini ise "silahlı düşman" veya "gizli gözcü" olarak değerlendiriyordu.

Stalin yaşadıklarından azami derecede dersler çıkarmaya ve ibret almaya çalışan biriydi ve kazandığı askeri tecrübenin etkileri sadece terimler ve ifadelerle sınırlı kalmıyordu. İç Savaş sırasında edindiği tahlil etme ve karar verme deneyimi, onun sonraki siyasi kariyerini de derinden etkileyecekti; bunun izleri, onun teorik çalışmalarında ve siyasi doktrininde açıkça görülmektedir.

1923'te, Stalin'in "Rus Komünistlerinin Strateji ve Taktik Sorunu Hakkında" başlıklı siyasi makalesi yayımlandı. Bu makale, Moskova'nın Presnya ilçesindeki işçi kulübünde ve Sverdlov Üniversitesi'nde aynı başlıkla verdiği konferansların bir özetiydi. Bu konferanslarda dile getirdiği yaklaşımlar ise, aslında onun Temmuz 1921'de, "Rus Komünistlerinin Siyasi Strateji ve Taktiği Hakkında" adıyla kaleme aldığı broşürde yer alan fikirlere dayanıyordu. Stalin bu broşürü tamamlayamamış, ancak ona ait not ve özetleri söz konusu konferanslarda genişleterek ifade etmeye çalışmıştı. Adı geçen çalışma notları, 1947'de, "Broşür Planı Taslağı" adı altında yayımlanmıştır. Bu notlarda yer alan şu fikre, 1980'li yılların sonlarında sıkça gönderme yapılacaktır:

Komünist partisi, Sovyet devletinin organlarına yön veren ve onların faaliyetlerini esinlendiren bir nevi *Kılıç Kardeşliği Tarikatı*'dır.*

Bu cümleyi çağdışı bir zorbalık ideolojisinin kanıtı olarak yorumlayan yazarlara göre, Stalin'in bu antidemokratik fikirleri, aslında partinin gerçek ruhunu yansıtmıyordu ve Bukharin'le Trotskiy gibi "demokrat"ların tutumuna aykırıydı. Ama partiyi bir şövalye tarikatına benzeten sadece Stalin değildi. Örneğin Bukharin, 1922'de, "Demir Takım" adlı makalesinde şöyle yazıyordu:

* Kılıç Şövalyeleri, Livonya Tarikatı ya da Livonya Şövalyeleri olarak da bilinir; 1202-1237 arasında Livonya'yı (bugünkü Letonya ve Estonya'nın büyük bölümü) ele geçirerek halkı Hristiyanlaştırmayı amaçlayan şövalye tarikatı -ç.n.

Parti yurtseverliği, parti emirlerini uygularken eşi az görülür bir coşku ve ihtiras, düşman unsurlara karşı her yerde coşkuyla mücadele... partimizi kendine özgü bir tür tarikata dönüştürüyordu.

Daha önce, 1919'da, Trotskiy de partiyi "Samuraylar tarikatı"yla kıyaslamıştı.* Kısacası, o yıllarda partiyi bir şövalye tarikatına benzetmek sıradan bir yaklaşımdı. Bunun yanı sıra, gerek "Taslak" metninin, gerekse de 1923'te yazılmış makalenin asıl özelliği, tarikat benzetmesiyle ilgili olmayan bir konuyu, İç Savaş tecrübesinin Stalin'i nasıl etkilediğini ortaya koymasındır. Bu çalışmaların içeriği dikkate alındığında görünen odur ki İç Savaş'ı takip eden ilk yıllarda Stalin'i asıl ilgilendiren, "proletaryanın dışında ve içinde, onun kendisinden ve partiden bağımsız olarak gelişen nesnel süreçler" değil, "öznel yan, yani nesnel süreçlerin proletaryanın bilincinde yansımaları olarak proletaryanın içinde gelişen süreçler" di.

Ekim Devrimi ve İç Savaş zaferleri bolşevikleri şuna inandırmıştı: Marks ve Engels'in beyan etikleri hedeflere, nesnel şartlar Marksist teoride öngörülmüş hükümlere tam uymadığı zaman da ulaşılabilir, yeter ki bu şartlara karşın, iyi örgütlenmiş ve isabetli mücadele yöntemleri uygulayan bir proleter partisi bulunsun. İç Savaş tecrübesi, Stalin'e, siyasette savaş biliminin kurallarını başarıyla uygulayarak, önlenemeyen nesnel koşulların üstesinden gelmenin mümkün olduğunu göstermişti. Ayrıca Stalin, savaşların insanlık için çok önemli faktör olduğu bir dünyada, askeri yöntemlerin siyasi faaliyet açısından da çok yararlı ve uygun olduğunu düşünüyordu. O, siyasi faaliyetleri, bir savaş operasyonunun hazırlanması ve uygulanması gibi algılıyordu. Ona göre, siyasi strateji, "sosyal cephede proletarya ve müttefiklerine ait kuvvetlerin mevzilenme şemasını öngörmekte"ydi. Stalin fikrini şöyle açıklıyordu:

Strateji, tarihsel dönemeçlerde, kırılmalarda değiştirilir; strateji, bir dönemeçten (kırılmadan) diğer dönemece kadar geçen dönem kapsar ve dolayısıyla hareketi, proletaryanın bu dönemdeki çıkarlarına bağlı olarak belirlenen genel hedefe götürür. Bu strateji, söz konusu dönemde sınıflar arasındaki savaşı kazanmaya yöneliktir ve bundan dolayı, bütün bu dönem boyunca değişmez olarak kalır.

Stalin siyasi strateji ile taktik arasındaki bağı da şöyle kuruyordu:

Siyasi taktik, geniş kitleleri devrimci proletaryanın yanına çekmek için gerekli somut yollar öngörmektedir ve bu sayede kitleler sosyal cephenin savaş mevzilerine yaklaşmış olurlar... böylece yolun-

* Oysa Japon şövalyeleri olan Samuraylar gerçekte bir tarikat değil, zümreydi.

dan hiç şaşmadan stratejinin başarısına zemin hazırlamaktadır... Bütün savaşı değil, sadece münferit muharebeleri kapsayan taktik, kitleleri mücadeleye yöneltmektir, kitlelere öyle sloganlar vermek ve onları öyle yeni mevzilere götürmektir ki bu mücadelelerin toplamı savaşı kazandırsın, yani stratejik başarıyı sağlasın.

Askeri deneyim sayesinde, Stalin, nesnel şartları dikkate almak suretiyle stratejik hedeflere ulaşmak için en uygun taktik varyantları seçme yöntemlerini öğrenmişti. O "devrim üniversitesi"nde öğrendiklerini İç Savaş tecrübesiyle birleştirmişti. Stalin, 1918-1920 dönemindeki savaş operasyonlarını, partinin Ekim öncesi siyasi faaliyetleriyle kıyaslıyordu. "Strateji ve Taktik Hakkında" makalesinde, o, kurulduğu ilk yıllarda RSDİP tarafından seçilen politik rotayı, Denikin kuvvetlerine karşı ana darbenin biçiminin seçilmesiyle karşılaştırıyor, siyasette taktik başarıdan bahsederken savaştan örnek veriyordu:

Süvarilerimizin Voronej civarında ve piyadelerimizin Oryol çevresinde kazandıkları başarılar, Rostov bölgesindeki darbeyi indirmek için elverişli ortamı hazırlamıştı.

Onun fikrinde, stratejik hedefe ve eldeki imkânlarla uygun olmayan taktik başarı zararlı ve öldürücüydü. Stalin, Denikin'in 1919 sonbaharında, Moskova yönündeki yarma harekâtına fazla güvenmesini ve "Kızıl Ordu'nun Varşova üzerinden Avrupa'ya girmesi gibi imkânsız girişim"i buna örnek olarak gösteriyordu.

Stalin "örgütlenme şekilleri" hakkında ise şunları kaydediyordu:

Harp sanatının amacı, bütün kuvvet türlerini ve ordu sınıflarını yönetmek, bunları mükemmel seviyeye getirmek ve birbiriyle etkileşimini sağlamaktır. Siyasi alandaki örgütlenme şekilleri için de aynısını söyleyebiliriz. Burada da, askeri alanda olduğu gibi, örgütlenme şekilleri mücadele şekillerine uygun hale getirilir. Bu arada talimat, emir ve sloganlar da çok önemlidir. Savaşın veya münferit bir muharebenin hedeflerini yansıtan kararları açık bir dille ifade etmek, meselenin adını koyabilmek, bazen cephede orduyu harekete geçiren, moral veren vb araç olarak belirleyici bir öneme sahiptir. Orduda uygun emirler, sloganlar ve çağrılar, genelde, savaşın gidişatı açısından üstün kalite ağır toplar veya birinci sınıf hızlı tanklar kadar önemlidir. Sloganlar, siyasi alanda çok daha büyük bir öneme sahiptir; çünkü burada, değişik beklentileri, ihtiyaçları ve istekleri olan on milyonlarca ve yüz milyonlarca insan söz konusudur.

Strateji ve taktikle ilgili askeri ve siyasi yorumlarını özetleyen Stalin, bu hususları Leninizm'in Temelleri *Hakkında* adlı eserinde de ele almıştı. Bu bağlamda onun altırı çizdiği başlıca tezler şunlardı:

Belirleyici anda başlıca kuvvetleri düşmanın en zayıf noktasında toplamak, sonucu belirleyecek darbe için doğru zamanı seçmek, bir kez kabul edilmiş rotadan her ne şekilde olursa olsun şaşmamak, geri dönmek, düşman çok güçlü ve geri çekilme kaçınılmaz olduğunda, düzenli ve doğru bir şekilde geri çekilmeye uygun bir tarzda yedeklerle manevra yapmak, somut şartlara göre taktik, tarz ve savaş şekli seçmek, zincirin tamamını elde tutmayı sağlayabilecek en özel halkayı bulmak ve stratejik başarı için ortam hazırlamak.

İç Savaş'tan çıkardığı dersler, Stalin'in partinin önde gelen yöneticilerinden biri olmasında önemli rol oynayacaktı. Bu tecrübe ve dersler sayesinde, o, artık siyasi durumu daha iyi tahlil edebiliyor ve mevcut şartlara daha uygun çözümler buluyordu. Değişik politik gruplar ve kişiler arasında, parti ve devlet kademelerinin en üst noktasına yükselmeye dönük rekabet arttığı zaman, Stalin, askeri yöntemlerle siyasi pratiği birleştirerek partideki pozisyonunu epeyce güçlendirecekti.

5. KISIM

SOVYETLERİN “OLİMPOS”UNDA

30. Bölüm

Stalin Elinde Nasıl “Sınırsız Bir Yetke” Toplamıştı?

İç Savaş'ın sonunda, Stalin, kısa süreli izninin ardından Milli-yetler Halk Komiserliği ve Devlet Kontrolü Halk Komiserliği görevlerine geri döndü; aynı zamanda hem Politbüro hem de *Orgbüro* üyesiydi. Tam o sırada, partinin 10. kongresi öncesinde, sendikalar meselesiyle ilgili tartışmalar başladı. Bir grup parti lideri (“işçi muhalefeti” ve “demokratik merkezîyetçilik” platformları) iktidarın sendikalara devredilmesini istiyordu. “Barış molası”nın çok kısa süreceği düşüncesini esas alan ve “askeri komünizm” rejiminin olağanüstü yönetim metotlarını korumak gerektiğine inanan Trotskiy ise, “sendikaları iyice silkeleme”ye ve onlara, Tsektran (Nakliye İşçileri Sendikası) örneğindeki gibi, genel olarak militarist bir yapı kazandırmaya yöneldi.

Tartışmalar sırasında, Trotskiy, kendi platformunu Bukharin'in platformuyla birleştirdi; böylece yeni bir platform ortaya çıktı ve ilke olarak birbirinden çok farklı tutumlar bir araya gelmiş oldu. Trotskiy-Bukharin platformunun iktisadi kuruluşlarla sendikal kurumların kaynaşmasını öngören projesini, tarunmuş MK üyelerinden N.N. Krestinskiy, F.E. Dzerjinskiy, Y.A. Preobrajenskiy, H.G. Rakovskiy, L.P. Serebryakov da imzalamışlardı.*

18 Ocak 1921'de, *Pravda* gazetesinde, bu muhalefet platformlarına karşı çıkan “On'lar Platformu” yayımlandı. İmzacıların 9'u MK üyesiydi: V.İ. Lenin, İ.V. Stalin, F.A. Sergeyev (Artyom), G.Y. Zinovyyev, M.İ. Kalinin, L.B. Kamenev, G.İ Petrovskiy, Y.E. Rudzutak, M.P. Tomskiy. Geriye kalan 10 MK üyesinin bu platformun altında

* Sonraları Stalin şunu hatırlatacaktı: “Dzerjinskiy sadece oy kullanmıyor, ayrıca Lenin'in huzurunda, Lenin'e karşı Trotskiy'i destekliyordu. O çok aktif bir Trotskiyciydi ve GPU'yu Trotskiy'i savunmak için kullanmaya kalktı. Ancak başarılı olamadı.”

imzalarının bulunmaması, MK üyelerinin çoğunluğunun Trotskiy'e karşı Lenin'i desteklemeye hazır olmadıklarını gösteriyordu. Lenin, partinin 10. kongresinde de çoğunluğun onu destekleyeceğinden emin olamazdı; zira delegasyonları oluşturma yetkisi, önemli derecede MK Sekreteryası'nın elindeydi ve burada Trotskiy yandaşları hâkimdi (N.N. Krestinskiy, Y.A. Preobrajenskiy, L.P. Serebryakov).

Trotskiy, iktidarın en üst kademelerinden aldığı geniş desteğin yanında, partinin sıradan üyelerinin desteğini de bekliyordu. O sıradaki parti üyelerinin çoğu partiye 1917'den sonra girmişti ve Trotskiy ile bolşevikler arasındaki eski siyasi ve ideolojik ihtilafları bilmiyordu. Bu üyeler, siyasal yaşama, İç Savaş sırasında, Trotskiy'in birçok cephede Kızıl Ordu'yu yönettiği ve savaşta kazandığı ünle bir efsaneye dönüştüğü bir zamanda ayak basmışlardı. Ülkede Trotskiy'in adının verildiği fabrikalar, tesisler, kentler vardı ve her yerde onun portreleri asılıydı; sokaklarda, Trotskiy'in de adının geçtiği ünlü marş yankılanıyordu. "Dünya yangını" çıkarma vaadi içeren ve Kızıl Ordu'nun dünyanın en güçlüsü olduğunu ilan eden bu marşta şu cümle de geçiyordu:

Denizci birliğiyle birlikte, Yoldaş Trotskiy bizi son savaşa götürecektir!

Trotskiy, parti üyeleri arasında ve Sovyet devlet kurumunda Lenin'le rekabet edebilecek kadar popülerdi; hatta savaştaki ünü ve hatiplik yetenekleriyle, proleter devrimin önderinden daha cazip görünüyordu. Trotskiy'i hiç dinlememiş olanlar bile, onun, ateşli nutuklarıyla, kendisini dinleyenlerin fikrini değiştirebildiğinden haberdardı. Kısacası, bu geniş kitleler, Trotskiy'e sadece sendikalar konusunda değil, her konuda destek verebilirdi. Kongreden sonra, 1920 yılının ortalarında, anonim bir muhabir* göçmen İlya Britan'a şöyle yazacaktı:

Hatırlarsınız, sendikalarla ilgili tartışma partide bölünme tehlikesine yol açmış ve Lenin'in yerine Trotskiy'in geçmesi gündeme gelmişti (teorik tartışma kisvesi altında saklanan asıl mesele de buydu zaten) ...

Ekim Devrimi'nden sonra, Trotskiy, ilk defa Lenin'e meydan okuyordu. \

Ancak Trotskiy, iktidarın en üst makamını ele geçirme fırsatı bulamadı. O sırada Kronştadt deniz üssünde başlayan darbe girişimi, ihtilafın çözümüne yardımcı oldu. Lenin'e karşı muhalefetin öncüsü olan Trotskiy, bu isyanı bastırmak üzere Moskova'dan ayrıl-

* Onun Bukharin olduğundan şüpheleniliyordu.

dı; döndüğünde artık kongrenin son iki günüydü ve partinin en üst organında temel konular karara bağlanmıştı.

Kronştadt olaylarının içyüzünü araştıran bazı araştırmacılar, denizcilerin tahrik edildikleri yönünde tahmin yürütmektedirler. Kronştadt Kalesi kışlalarında isyanı başlatan sebep yiyecek sorunuymdu ve böyle bir ortam bilinçli bir şekilde yaratılmıştı. İsyandan birkaç gün önce denizciler tamamen haklı taleplerle eyleme başlayınca, Zinovyev, *Petrogradskaya pravda* (Petrograd Gerçeği) gazetesinde "Belaya Çattık!" başlıklı bir makale yayımlatarak burada Kronştadt garnizonunu karşıdevrimci bir darbeye kalkışmakla suçladı. Birçok kişi isyanın fitilini bu yazının ateşlediği konusunda hemfikirdir. Ortallığı paniğe vermekle ünlenmiş Zinovyev o sırada nedense bu ününe uygun bir tepki göstermemişti. Öte yandan, isyan daha doruk noktasına ulaşmadan ve temel aktörler sahneye çıkmadan önce, sanki birileri bilinçli bir şekilde ortalığı ayağa kaldırmış ve isyan haberini bütün ülkeye yaymıştı.

Kronştadt isyanının, kongrenin dikkatini yeni bir tehlikeye yöneltmek ve Trotskiy'i Moskova'dan uzaklaştırmak amacıyla Zinovyev ve yandaşları tarafından kışkırtıldığını veya provoke edildiğini varsaymak mümkündür. Şunu belirtmek gerekir ki 1917'de Lenin tarafından "grev kırıcı" diye suçlanmasından beri, Zinovyev, devletin zirvesindeki yöneticilerin arasına giremiyordu; Mart 1919'dan Mart 1921'e kadar, Politbüro aday üyeliğinden öteye gidememişti. Ancak şimdi, belki de, gördüğü hizmetin ödülünü alıyor ve 10. kongrede Politbüro'ya dâhil ediliyordu. Böylece Zinovyev ve Kamenev partide devrimden önce sahip oldukları pozisyonlara yeniden yükselmiş oldular. Lenin hastayken, kongrede rapor konuşmasını onun yerine Zinovyev'in yapması, Kamenev'in de SNK Başkanlığı görevinde Lenin'e vekâlet etmesi tesadüfi bir durum olarak görülemez.

Zinovyev'in Kronştadt denizcilerinin isyanını tahrik etmiş olabileceğini kabul etsek bile, gelişmeleri sadece bununla açıklamak doğru olmaz. Yukarıda bahsettiğimiz, İlya Britan'a yazılmış mektubun yazarının anlattığına göre, çok sayıda delegenin Lenin'e destek vereceğinin bilincinde olan Trotskiy, kongrede açık bir kavgaya girmekten korkmuştu. Trotskiy, belki de, parti içinde kendisine destek verenlerle birlikte ülkede iktidarı ele geçirmeye hazır değildi. Belki de, bu nedenle, isteyerek kuliste Lenincilerle anlaşmaya varmıştı. Trotskiy'in daha Amerika'dayken tanıştığı birtakım ünlü Amerikalı anarşistlerin isyan öncesinde Kronştadt'ta ortaya çıkmaları, Trotskiy'in isyanı tahrik edenlerden biri olabileceğini de akla ge-

tirmektedir. Belki de böylece o, kendi yandaşlarını terk etmek için, "karşıdevrimci darbe"yi bastırma gibi ciddi bir mazeret elde etmiş oluyordu. Ne var ki Kronştadt'ta isyan eden denizcilerin ve isyanı bastıran Kızıl Ordu askerlerinin birçoğu bu siyasi oyunlar yüzünden yaşamlarını yitirmişlerdi.

Fakat bu tahmin veya varsayım da, Trotskiy'in iktidar uğrunda mücadeleden hemen vazgeçmesinin nedenlerini tam olarak açıklamamaktadır. Trotskiy'in sonucu belirleyecek kavgadan vazgeçmesinin temel nedeni, anlaşıldığı kadarıyla, ülkedeki ekonomik sorunlar nedeniyle gittikçe zayıflayan Sovyet iktidarının, partideki bu tür bir iç kavgaya sonucunda yıkılabilecek olmasından duyduğu korkuydu.

İç Savaş zaferinin sarhoşluğu devam etse de, galiplerin yan gelip yatmaya hiç fırsatları olmadı; aşırı sertlik ve şiddetin bir nedeni de buydu. Ülke enkaz ve harabe halindeydi; savaşın neden olduğu yıkım ve dağılma, toplumsal bozulma, ekonomik çöküş, kıtlık ve açlık yüzünden Rusya yirmi-otuz yıl geriye gitmişti. Örneğin tarımdaki toplam üretim 1913 yılı rakamlarının sadece yüzde 65'i düzeyinde kalmıştı; ağır sanayideki durum ise çok daha vahimdi: %10. 1920 sonu itibariyle ülkede sanayi üretimi neredeyse yoktu; sadece basit ürünler imal edilmekteydi. Metalürji tesislerinin ülkedeki her bir tarım çiftliği için üretebildiği çivi miktarı sadece 64 gramdı. Eğer sanayideki durum böyle sürseydi, 1920'de saban ve tırmık satın almış biri, bunları ikinci kez almak için 2045 yılını beklemek zorunda kalırdı. Yaklaşık 70 bin km'lik demiryolu sökülüp dağıtılmış, tren ve vagonların yarısından çoğu yok edilmişti. Üç yıl süren kardeş kavgasında milyonlarca insan yaşamını kaybetmişti; bu konuda verilen rakamlar 7 ile 14 milyon kişi arasında değişmekteydi. Bu insanların çoğu, doğrudan savaş, tarafların kitlesel terör uygulamaları ve çeteci kıyımlarından dolayı değil, salgınlar, çeşitli hastalıklar ve açlık nedeniyle ölmüştü.'

Tarım çöktüğünden, devletin, kent nüfusuna erzak sağlamak için yine zora dayalı metotlar uygulamasının bir karşılığı yoktu. Köylüden ürünü zorla alıp merkezi sistemle dağıtım yapma yöntemi artık tamamen mantık dışıydı, çünkü köylüde ürün yoktu. Partinin 10. kongresinde konuşan A.D. Tsuruyupa şöyle diyordu:

... buğday üretiminin had safhada azalması nedeniyle, proleter merkezlerinin ve Rusya'nın açlık çeken bölgelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için, aslında, köylülerin sıradan tüketim miktarını da kısarak geriye kalan her şeyi almak zorundayız... Buradan çıka-

* 1918-1921 tifo salgınında yaklaşık 2 milyon, Volga bölgesi ve diğer güney bölgelerindeki açlıktan ise yaklaşık 5 milyon insan hayatını kaybetmişti.

rlacak sonuç ise şudur: Kimse, aktif ya da pasif bir şekilde direnmeksizin ağzındaki lokmayı vermeyecektir.

Beklendiği gibi, köylüler, sadece kendilerine yetecek kadar olan erzakı vermek istemiyorlardı ve silahlı direniş başlamıştı. Tsuryupa şu bilgiyi veriyordu:

Her tarafta bir çöküş yaşanıyor, düzen çökmüş, ahlak kalmamıştır, erzak memurları öldürülüyorlar... Sadece Ukrayna'da, erzak cephesinde 1.700 kadar erzak tedarikçisi katledilmiştir. Sibirya'da, makamlarımızın dağılması, devrimci mahkemelerin idam cezaları ve çetelerin kıyımı nedeniyle düzen ortadan kalkmıştır. Sorumlular ve teknik elemanlar ne yapacaklarını bilmez durumdadır, işi bırakıp kaçıyorlar, derhal idam tehdidi olmazsa, kimse iş yapmak istemiyor... Bir taraftan çeteciler ve isyancılar, diğer taraftan Sovyet mercileri öldürüp duruyorlar.

Köylülerden zorla erzak toplama uygulamaları İç Savaş boyunca sürekli köylü isyanlarına neden olmuştu ve İç Savaş bittikten sonra da bu isyanlar artarak devam etmekteydi. Ağustos 1920'de, Es-Er Antonov'un öncülüğünde başlayan köylü ayaklanması, Tambov guberniyasının büyük bölümüne yayılmıştı. İsyarı bastırmak üzere bölgeye iki avcı tugayı, bir uçak müfrezesi ve G.İ. Kotovskiy'in komutasında müstakil bir süvari tugayı sevk edilmişti. Tambov köylülerine karşı yürütülen askeri operasyonlara M.N. Tukhaçevskiy komuta ediyordu. İsyancılara karşı kimyasal gazlar kullanılıyor, esir alınanlar toplama kamplarına gönderiliyor, ayrıca rehine alma yöntemi de uygulanıyordu.

İç Savaş'ın devam etmesinden, bu sefer de köylü çoğunlukla bir savaş başlamasından ve Rusya'nın isyanlar içinde yok olmasından çekinen Sovyet hükümeti, iktisadi politikanın ve köylüye karşı yaklaşımın değiştirilmesine karar verdi. 10. kongrede Lenin şöyle diyordu:

Biliyoruz ki diğer ülkelerde devrim başlamadığı sürece, Rusya'da sosyalist devrimi sadece köylü ile uzlaşma sayesinde kurtarabiliriz... Durumdan rahatsız ve hoşnutsuz köylüleri tatmin etmek zorundayız; üstelik onlar gayet haklı olarak tavır almaktadırlar ve durumdan memnun olmaları mümkün değildir.

Lenin şunları da ekliyordu:

Küçük topraklarda üretim yapanlar sadece iki yolla tatmin edilebilir. Birincisi, küçük özel çiftliği olan patron için belirli bir ticaret serbestliği gerekir, ikincisi onlara gerekli mal ve ürünler sağlanmalıdır.

Bu yüzden hükümet, zor yoluyla erzak tedariki yerine erzak vergisi uygulamasına geçti. RKP(b) 10. Kongresi'ne ve Kronştadt isyanına bir ay kala, Şubat 1921'de, Tambov *guberniyası*nda erzak vergisi yürürlüğe girdi. Bu uygulama, genelde, yeni ekonomik politikanın (*nep*) başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

10. kongrede, erzak vergisi ve piyasa ilişkilerine geçiş kararı neredeyse hiç tartışma olmadan onaylandı. Ancak partinin sıradan üyelerinin hepsinin bundan memnun olduğu söylenemezdi. Onların dünya burjuvazisine karşı "son ve belirleyici savaş"ta verdikleri kurbanlar ve kayıplar şimdi anlamsızlaşmış gibi gözüküyordu. Bu unsurların birçoğu duruma dayanamayıp çaresizlik içinde intihar ediyorlardı. On binlerce üye, bu "burjuvazi karşısında teslimiyet"i protesto ederek partiden ayrılmıştı. Partide kalanların hepsi de *nep* politikasından hoşnut değildi ve bu hoşnutsuzlar, kapitalizme geri dönüşün geçici olacağını umuyorlardı.

Trotsky, *nep* yaklaşımının kaçınılmaz olduğunu anlıyordu ve bu rotaya destek vererek, sendikalarda militarist yapılandırmaya dönük sloganlarla iktidar kavgasını sürdürmekten geçici de olsa vazgeçti. Yani onun bu geri adımının nedeni, kendi platformunun yeni şartlarla ve gerçeklerle açıkça çelişmesiydi. Buna karşın, Stalin ve başkalarınca desteklenen Leninci platform, uluslararası arenada ve ülke içinde kapitalizmle bir arada yaşama durumuna daha uygundu. Kongre, Lenin platformuna destek verdi ve itirazlara rağmen parti içinde muhalefet grupları oluşturmayı yasaklayan bir kararı kabul etti. Kongreyle birlikte, Trotskiycilerin partideki pozisyonları önemli derecede zayıfladı. Trotsky yanlılarından Krestinskiy, Probrajenskiy ve Serebryakov MK üyesi seçilemediler ve dolayısıyla da Trotsky grubu, Sekreteryaya üzerindeki kontrolünü ve *Orgbüro*'daki çoğunluğunu kaybetti. Yeni *Orgbüro*'da, bu organın kuruluşundan beri yer alan üyelerden sadece biri kalmıştı: Stalin. O, "sendika tartışmaları" sırasında kararlı bir şekilde Lenin platformunu savunmuş ve bu sayede kongre sonunda yeniden MK, Politbüro ve *Orgbüro* üyeliklerine seçilmişti.

Stalin *nepi* zorunlu ve gerekli bir mola olarak görüyordu. 28 Ağustos 1921'de, *Pravda* gazetesinde çıkan "Partinin İktidara Gelişiminin Öncesi ve Sonrası" başlıklı makalesinde şöyle yazıyordu:

Geri kalmış sömürgelerden başlayarak gelişmiş Amerika'ya kadar uzanan sosyal bir cephe düşünün ve sonra da uluslararası proletaryanın, Rus birlikleri aracılığıyla bu cepheyi yarmasını ve emperyalizmin varlığını tehlikeye sokmasını düşünün... O andan itibaren bizim partimiz *milli* bir güç olmaktan çıkmış ve öncelikle

uluslararası bir güce dönüşmüştür ve Rus proletaryası da uluslararası proletaryanın geri kısmı olmaktan çıkmış ve onun öncüsü durumuna gelmiştir. Bundan böyle, uluslararası proletaryanın görevi, Rus yarma harekâtını genişletmek, ileri gitmiş öncüye yardım etmek ve düşmanların cesur öncüyü üssünden koparmalarını engellemektir. Uluslararası emperyalizmin görevi ise, aksine, Rusya yarma harekâtını mutlaka yok etmektir.

Stalin, devrimin ve Sovyet iktidarının kaydettiği başarıları görmekle birlikte, şunu belirtiyordu:

Ekim Devrimi'nin olumsuz bir tarafı da vardır. Rusya, hâlâ, sanayi açısından gelişmiş ve kendisine düşman olan kapitalist devletlerle kuşatılmış bir sosyalist adadır... Rusya iktisadi açıdan geri kalmıştır; onun kendi gücü ve imkânlarıyla nakliye sektörünü geliştirmesi, endüstri kurması, kırsalda ve kentlerde elektrifikasyon sağlaması oldukça zordur.

Stalin'e göre, bu nesnel zorlukları aşmak ve bunun için zorunlu olan uluslararası durumu iyileştirmek üzere şunlar gerekiyordu:

1) Emperyalizmi yenmek için, ülkemizin çevresindeki kapitalist ülkeler ve hükümetler arasındaki tüm ihtilafları ve anlaşmazlıkları kullanmak; 2) Batı'daki proleter devrime yardımcı olacak hiçbir güç ve aracı esirgememek; 3) Doğu'daki milli kurtuluş hareketlerinin güçlenmesi için önlemler almak; 4) Kızıl Ordu'yu güçlendirmek.

Stalin'in, uluslararası alanda, Doğu'daki milli kurtuluş hareketlerine, sömürgelere ve bağımlı ülkelere dikkat çekmesi ilginçti. Sadece Batı'da patlak verecek devrime güvenen Sovyet yöneticilerinin çoğundan farklı olarak, o, şunu vurguluyordu:

Şu gerçeği kesin olarak bilmeli ve daima aklımızda tutmalıyız ki sosyalizmin zaferini istiyorsanız Doğu'yu unutamazsınız.

Stalin, en öne "Batı'daki proleter devrimleri destekleme"yi koymuyor, öncelikle büyük kapitalist ülkelerin arasındaki çelişkilerden yararlanmayı öneriyordu. Uluslararası alanda önceliği bu konuya verirken, Stalin'i asıl ilgilendiren şu husustu:

Bir veya birkaç kapitalist ülkede proleter devrimin zaferine kadar, gerekli teknik donanımı edinmek için, Batı'nın düşman kapitalist gruplarıyla ekonomik işbirliğinin yolları ve yöntemleri aranmalıdır. Ticari ilişkilerde imtiyaz ve dış ticaret, bu amaca ulaşmanın araçlarıdır.

Doğaldır ki belirli kapitalist ülkelerle yapılacak bu imtiyaz ve ticaret anlaşmaları, aslında bu ülkelerdeki proleter devrime yardım edilmesini imkânsız kılacaktı.

Diğer taraftan, Stalin de, "ülkede küçük üretim işletmelerinin ve küçük sanayinin önünü açmak, kapitalizmin kısmen yeniden canlanmasına izin vermek, onu devlet yönetimine tabi kılmak, kiracıları ve hissedarları cezbetmek vb gerektiği"nden emindi. Onun fikrince, RKP(b) "Rusya'da devrim partisinden kurucu partiye, yeni iktisadi biçimler yaratan partiye dönüşmüş"tü. Partinin içerideki politikasının öncelikle barışçıl bir ortamda yürütülecek kuruculuk faaliyetleriyle sınırlı kalması gerektiğinden emin olan Stalin, aşağıdaki yollarla "proletarya ile emekçi köylüler arasındaki birliği pekiştirme"yi önemli görüyordu:

- 1) en girişimci ve çalışkan köylüler arasından devlet yönetimine eleman almak; 2) köylü işletmelerine teorik ve pratik bilgi, makine, araç, tamirat yardımı vb sağlayarak yardımcı olmak; 3) kent ile köy arasındaki değiş tokuşu doğru şekilde düzenlemek ve zamanla köylere elektrik vermek.

Stalin'in endüstrileşme planları açısından önerileri ise şunlardı:

- 1) temel endüstri alanlarını kurmak ve buralarda istihdam edilen işçilerin refahını yükseltmek için azami güç ve olanağı buralara yoğunlaştırmak; 2) makine ve donanım ithaline yönelik dış ticareti geliştirmek; 3) hissedarları ve kiracıları ülkeye çekmek; 4) esneklik için en azından bir asgari erzak fonu oluşturmak; 5) nakliye ve ağır sanayide elektrifikasyon sağlamak.

Barışçıl bir ortamda kuruculuk ve ekonomik kalkınma sorunlarını çözmek için "devrim çıraklığı" ve devrim tecrübesi pek işe yaramıyordu; artık grev ve mitingler düzenlemek gerekmiyordu, işçi sınıfının kendisi iktidardaydı. Bu şartlarda parti yönetiminin görevleri de çok farklılaşmıştı ve uzmanlık gerektiriyordu:

Önceki dönemde askeri işleri ve ekonomiyi bilenlere ihtiyaç yoktu, çünkü parti öncelikle eleştirmekle uğraşıyordu ve eleştirmek kolaydır... Şimdiyse, parti, iş bilenler olmaksızın çalışamaz; eski rejimin uzmanlarını da kullanmakla birlikte, parti, kendi uzmanlarını, kalıpcılarını, teçhizatçılarını, operatörlerini, teknisyenlerini, kooperatifçilerini, askeri uzmanlarını, gıda, tarım, demiryolu, endüstri, dış ticaret uzmanlarını yetiştirmek zorundadır. Bu olmadan bir şey kuramazsınız.

Diğer yandan, Sovyet devletinde barışçıl kuruculuk faaliyetleri için gereken istikrarı ve huzuru tesis etme bakımından, taşrada ve sınırlarda güvenliğin sağlanması çok önemliydi ve bu yüzden de,

Ülkedeki milli ve etnik toplulukların, değişik halkların sorunlarını çözmek ve milli ilişkileri siyasi düzeyde çözüme kavuşturmak gün-cel bir meseleydi. Stalin Milliyetler Halk Komiseri olarak bu sorun-ların tam ortasında yer alıyordu.

İç Savaş siperlerinden döner dönmez, 10 Ekim 1920'de, *Pravda* gazetesinde onun "Sovyet İktidarının Rusya'da Milli Sorunla İlgili Politikası" başlıklı makalesi yayımlandı. Stalin burada şunu belir-tiyordu:

Rusya'da devrimin ve İç Savaş'ın geride bıraktığımız üç yılı şunu gösterdi ki merkezi Rusya ile taşra bölgelerinin birbirine desteği olmazsa, devrimin zaferi ve Rusya'nın emperyalizmin pençesin-den kurtulması imkânsızdır.

Stalin, merkezi Rusya ile taşra bölgelerinin özellikle ekonomik açıdan birbirine bağlı olduğunu vurguluyordu:

Merkezi Rusya, dünya devriminin de merkezidir ve o, hammadde, yakıt, erzak açısından daha zengin olan taşra bölgelerinin deste-ği olmaksızın uzun süre dayanamaz. Aynı şekilde, taşra bölgeleri de, daha gelişmiş bir merkezi Rusya'nın politik, askeri ve örgütsel yardımı olmaksızın emperyalist esarete mahkûmdurlar ve bundan kaçamazlar.

Doğrudur, Stalin'in fıkrıncı taşra bölgelerinin Rusya'dan ayrıl-ma hakları vardı; fakat o, bir yandan da bu hakkın kullanılmasını eleştiriyordu:

Merkezle taşra arasındaki ilişkilerin bir biçimi olarak taşra bölge-lerin Rusya'dan ayrılma istekleri kesinlikle engellenmelidir, çünkü bu, zaten merkezle taşra arasındaki birlik düşüncesiyle çelişiyor; ayrıca ve öncelikle de, bu, halk kitlelerinin çıkarlarına tamamen aykındır.

Stalin'e göre, milli bölgelerin ve taşranın gelişmesi için sadece iki yol vardı:

Ya Rusya ile birlikte ve bu birlik sayesinde taşradaki emekçi kitle-lerin emperyalist esaretten kurtulması ya da İtilaf devleriyle bir-liklilik ki bunun anlamı, kaçınılmaz olarak emperyalist boyundu-ruktur. Üçüncü bir yol yoktur.

1920 sonunda Ermenistan'da ve ardından da 1921 baharında Gürcistan'da "Sovyet rejimi" kurulması, partideki diğer birçok lide-rin de, daha evvel Rusya'dan ayrılmış bu cumhuriyetlere Stalin gibi baktığını ortaya koydu. Bu gelişmelerden sonra Sovyet devletinin Kafkasya'daki sınırları, Rusya'nın 1917 Devrimi öncesindeki sınır-larıyla aşağı yukarı aynı oldu. Ardından Orta Asya'da da devrim

öncesindeki sınırlara ulaşıldı. Sadece batı sınırları merkezi Rusya yönünde daralmıştı; çünkü Polonya, Finlandiya ve üç Baltık ülkesi bağımsızlıklarını elde ederek ayrılmıştı. İlginçtir ki böylece en gelişmiş bölgeler Sovyet sınırlarının dışında kalmıştı.

Stalin, 1921'de, uzun süren bir aradan sonra, artık Sovyet iktidarının elinde olan vatanını ziyaret etti. Gürcistan Komünist Partisi Tiflis Komitesi'nin toplantısında bir konuşma yapan Stalin, Gürcistan ile Rusya ve komşu Güney Kafkasya cumhuriyetleri arasındaki birliğin ekonomik açıdan şart olduğunu kaydetti ve "Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını muhafaza etmek kaydıyla, onların ekonomik faaliyetlerini kolaylaştırmak için, milliyetçilik hidrasının kafasını ezme ve enternasyonalist bir atmosfer oluşturma" çağrısı yaptı.

Stalin, bununla birlikte, Sovyet devletinin bütünlüğünü sağlamak için milli kültür ve özellikleri korumak ve geliştirmek gerektiğini de belirtiyordu:

Sovyet iktidarının, Rusya'nın taşra bölgelerindeki halklar için öz ve yakın olması gerekir. Ama halkların öz vatanı olması için, Rusya, öncelikle onlar için anlaşılır olmalıdır.

Bu nedenle de, o, milli kurum ve oluşumların yönetimine bizzat yerel halkın temsilcilerinin alınmasını öneriyordu. Stalin özellikle de milli diller konusunda çok duyarlıydı:

Burada seçenek bellidir: *ya* Ukraynaca, Azerice, Kırgızca, Özbekçe, Başkurtça ve öteki diller gerçekten kullanılacaktır... ve böylece Sovyet otonomi düzeni bu bölgelerde sonuna kadar uygulanacaktır *ya da* Ukraynaca, Azerice ve diğer dillerin bir hükmü olmayacak, ana dilde okullar ve diğer kurumlara ihtiyaç kalmayacaktır ki bu durumda, Sovyet otonomisi havada kacaktır. Üçüncü bir yol arayışı, işi bilmemenin ve hazin düşüncesizliğin sonucudur.

Stalin, "geri kalmış halk kitlelerinin süvari akınlarıyla derhal komünistleştirilmesi" gibi bir yaklaşıma kesinlikle karşıydı ve "bu kitleleri genel Sovyet kalkınması yoluna çekmek için özenli ve üzerinde düşünülmüş bir politika"ya geçilmesini teklif ediyordu. Adam Ulam, Stalin'in milli konulara ilişkin fikirleri ve beyanları hakkında şöyle yazmaktadır:

Bunları okumuş, tahsilli birinin dile getirdiği anlaşılmaktadır ve gayet akıllıca fikirler söz konusudur.

Halbuki Stalin, kurulduğu günden itibaren Sovyet hükümetinin milli konularla ilgili politikalarını şekillendiren biriydi. Onun

bu bağlamdaki faaliyetleri ve hizmetleri, 69 yıl devam edecek olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin kurulmasıyla taçlanmıştı. 30 Aralık 1922'de, SSCB 1. Sovyetler Kurultayı'nda yaptığı konuşmada, o, SSCB'nin kurulmasının ne kadar önemli bir olay olduğunu belirtiyordu:

Sovyet iktidarı tarihinde bugün bir dönemeç noktasıdır... Askeri kargaşa ve yıkım dönemindeki mücadele, bize, Sovyet iktidarının temellerinden biri olan Kızıl Ordu'yu vermişti. Sonraki dönemde, ekonomik çöküşe karşı sergilenen mücadele ise, bize, devlet varoluşunun yeni bir şekli ve kuşkusuz Sovyet ekonomisini kalkındırma işini ilerilere taşıyacak olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ni veriyor... Bizim kurmayı ve yapmayı bilmediğimizi iddia ederek, biz komünistlere sıkça küfür ediyorlar... Dün yetkili delegasyonların konferansında kabul edilen Cumhuriyetler Birliği Deklarasyonu ve Antlaşması'nu onaylayacak olan bugünkü Sovyetler Kurultayı, komünistlerin, eskiyi yıkmayı iyi bildikleri gibi, yeniyi kurmayı da iyi bildiklerini, anlama yeteneğini kaybetmemiş herkese gösterecektir artık.

SSCB devleti kurulduğu sırada, Stalin, devlet denetim sisteminin de sorumluydu. Onun yönetimindeki Devlet Kontrolü Halk Komiserliği, 1919'dan itibaren İşçi ve Köylü Müfettişliği Halk Komiserliği'ne dönüştürülmüştü (kısaca RKİ veya Rabkrin). Onun fikrinde, bu kurumun görevi, ülkenin yönetim mekanizmasını hazırlamaktı. 15 Ekim 1920'da, bu kurumda (RKİ) çalışanların 1. Rusya geneli konferansındaki konuşmasında, Stalin, haklı olarak şunu kaydediyordu:

Bir ülkeyi, aslında, delegelerini burjuva düzenindeki gibi parlamentoya seçenler veya Sovyet düzenindeki gibi Sovyetlere seçenler yönetmez. Hayır. Ülkeyi fiilen devletin yürütme organlarını ellerinde bulunduranlar, bu organların başında bulunanlar yönetirler... İşçi sınıfı gerçekten ülkeyi yönetmek için devlet mekanizmasını eline almak istiyorsa, onun sadece merkezde değil, sadece sorunların görüşüldüğü ve çözüme bağlandığı yerlerde değil, kararların yerine getirildiği yerlerde de kendi tecrübeli ajanları olmalıdır... RKİ'nin temel görevi, geniş işçi ve köylü katmanlarını çalışmalara çekerek bu tür kadroları yetiştirmek ve hazırlamaktır. RKİ, işçi ve köylülerden bu tür kadrolar hazırlayan bir okul olmalıdır.

Aslında RKİ'nin ana görevi, ekonomik faaliyetleri her yönüyle etkin bir şekilde kayıt altına almak ve kontrol etmektir. Stalin bu konuya daima özel bir önem veriyor ve RKİ çalışanlarının, iktisadi kurumları, yönetim birimlerini ve diğer çeşitli kuruluşları, merkez ve bölge teşkilatlarını, rapor verme, istatistik veriler sunma vb ko-

nularda etkili şekilde denetlemelerini istiyordu. Ona göre, güvenilir bir kayıt ve rapor sistemi kurulması, devlet yönetiminin temel ilke-lerinden biri olmalıydı. Stalin, "doğru kayıt yapılmaksızın hiçbir planlı çalışma yapılamayacağı, kayıtların ise istatistik olmaksızın düşünülmemeyeceği"ni defalarca vurgulamıştı. Bunun için, güvenilir bilgiler toplanması çok önemliydi:

İstatistik çalışmasında, bir bütünün münferit kısımları birbirine bağlı halkaları oluştururlar ve aradaki bir halka bozuksa, işin tamamının bozulması riski vardır.

Bu arada, Stalin, parti içinde sıkça rastlanan, "burjuva uzmanları"na karşı kibirli ve aşağılayıcı tarzda yaklaşımlarla alay ediyor ve bu uzmanlarda profesyonel dürüstlük gibi bir nitelik olduğunu söylüyordu:

Burjuva devletinde, istatistikçi, profesyonellik ve mesleki şeref diye asgari bir zemine sahiptir. O yalan söyleyemez. O her türden siyasi görüşe veya fikre sahip olabilir, ancak konu olgular, rakamlar ve veriler olduğunda, o her şeyini feda eder fakat yalan söylemez. Böyle kendine saygılı, belirli, asgari düzeyde bir mesleki onura sahip burjuva istatistikçileri keşke bizde daha fazla olsaydı.

Stalin rapor ve kayıt işlemlerindeki mevcut disiplin düzeyi ve iş kalitesini de eleştiriyordu:

Rapor ve muhasebe kayıtları olmaksızın hiçbir iktisadi çalışma ilerleyemez. Bizim muhasebeciler ise, sıradan, dürüst bir burjuva muhasebecisinin sahip olduğu basit bilgi ve becerilere bile ne yazık ki sahip değildirler. Onların içinde dürüst ve sadık çalışanlar vardır, ben onların önünde saygıyla eğiliyorum; ancak iş bilmeyen, her türlü raporu uydurabilen ve karşıdevrimciden de tehlikeli olan çepellerin de olduğu bir gerçektir. Bu eksikleri gidermeden, bunları ortadan kaldırmadan, ülkenin ne ekonomisini ne de ticaretini geliştirebiliriz.

Stalin'in halk komiserliği görevindeki çalışmaları Lenin tarafından hep takdir edilmiş ve övülmüştür. Trotskiy yanlılarının, kendilerine yöneticilik görevleri verilmemesine dönük şikâyetlerine cevap olarak Lenin şunu belirtiyordu:

Demin burada Preobrajenskiy, Stalin'in aynı zamanda iki halk komiserliği koltuğunu işgal ettiğini açıkça ima etti... Peki *Narkomnats* bünyesindeki mevcut düzeni sağlamak için, bütün bu Türkistan'daki, Kafkasya'daki ve diğer sorunlarla başa çıkmak için ne yapabiliriz? Bunların hepsi siyasi meselelerdir! Bu sorunları çözmek gerekir ve bu sorunlar Avrupa devletlerini yüzlerce yıl uğraştırmıştır; demokratik cumhuriyetlerde bile bunların oldukça az

bir kısmı çözülebilmıştır. Biz bunları çözeceğiz ve bize bu işlerden anlayan adam lazım ki her milletten herhangi bir temsilci konuyu ona ayrıntılı bir şekilde anlatabilsin. Böyle birini nereden bulalım? Yoldaş Preobrajenskiy'in de Stalin'den daha uygun bir aday gösteremeyeceğini düşünüyorum... Rabkrin konusu da öyledir. Dev bir işten bahsediyoruz. Lakin denetleme konusunu halledebilmek için otoriter biri lazım, yoksa ufak entrikalar içinde kaybolup gideriz.

Her iki halk komiserliği görevinde de başarılı olunca, Lenin onun partinin örgütlenme çalışmalarını da yürütebileceğine inandı. Nisan 1922'de, partinin 11. kongresinden sonra, Stalin, yeni oluşturulan RK(B)P MK Genel Sekreterliği görevine seçildi; onunla birlikte V.M. Molotov ile V.V. Kuybişev de sekreter oldular. Görevin adından da belli olduğu üzere, MK Sekreteri, partinin en üst yönetim kademesinin örgütsel ve teknik çalışmalarını yönetiyordu. Adam Ulam'ın yorumuna göre, "sekreterlik görevine aday olanların bir gün partinin lideri olacağını söyleselerdi parti üyeleri buna gülüp geçerlerdi". Bu arada "genel" sıfatı da sekreter görevinin statüsünü yükseltmek için eklenmiş olmalıydı. Bizzat Stalin'in kendisi de sekreterliği çok yüksek bir görev olarak görmüyor, kıızıyla oyun oynarken ona "patron", kendisine ise "sekreter", hatta "sekretercik" diyordu.

Genel Sekreter olduktan sonra, Stalin, partinin en üst yönetim mekanizmasını kurmak üzere kolları sıvadı. Vozdvijenka'da, MK çalışma odasında Stalin'le ilk görüştüğü günü hatırlarken Kaganoviç şöyle yazıyordu:

Stalin beni güler yüzle karşıladı, masadan kalktı ve elimi sıktı, oturmam için yer gösterdi ve derhal söze başladı. Sana MK çerçevesinde görev vermek istiyoruz ve seni MK Organizasyon ve Eğitimlik Şubesi Müdürlüğü görevine atayacağız dedi. Ben, bu işi yapamam, gücüm yetmez deyince de Stalin güldü ve şöyle dedi: "İşte Sizden böyle bir güvensizlik ve kuşku beklemezdim. Yoldaş Kuybişev bana Sizin cesur bir mujik olduğunuzu, zorlukları göze aldığınızı söylemişti; bazıları da buna, Sizin kendinizden biraz fazla emin olduğunuzu ekliyorlardı. Şimdi ise karşımda kendine güvenmeyen ve kuşku içinde birini görüyorum." Stalin benim o sırada çalıştığım Türkistan'a dönmeme, oraya gidip görevimi devretmeme ve rapor vermeme bile izin vermedi, hemen ertesi günden itibaren işe başlamamı istedi... O, bana, yukarıdan aşağıya kadar her kademede kontrol mekanizması kurulduğunu anlattı. Yürütmenin denetimi için kararname ve emirlerin kaliteli olması, net ve açık formüle edilmesi gerektiğini söyledi: "Kararın icra tarihi, onu yerine getirecek kişilerin tespiti oldukça önemlidir. Kısacası çok

büyük bir sorumluluk söz konusudur; ancak kontrol etmek için önce neyi kontrol ettiğini bilmen lazım.”

Kaganoviç'in anlattığına göre, *obkom* veya *gubkom* sekreterleri düzenli olarak partinin MK'sına resmi kapalı zarf içinde, vilayet veya *guberniyada* olup bitenler hakkında bilgi vermeliydiler: ekonomide son ay içindeki en önemli gelişmeler, ürün durumu, erzak konusundaki çalışmaların gidişatı, başlıca işletmelerdeki çalışmalar, nakliye işleri, yerel vergilerin tahsili, işçi ve köylülerin durumu, bu konuda örnekler ve bilgiler, partiye düşman olan politik grupların durumu, faaliyetleri, halk içindeki etkileri, çalışma yöntemleri vb, Sovyet kurumlarının çalışmaları, parti örgütünün vaziyeti, üyeleri ilgilendiren başlıca sorunlar, partinin halk içindeki etkinliği, uyguladığı tedbirler vb. İşçi ve köylü kitleleriyle Kızıl Ordu kıtaları başta olmak üzere, kamuoyunun görüşüne çok önem veriliyordu.

Kaganoviç anılarında şöyle yazıyordu:

MK, rapor ve mektuplarında, *guberniya*, vilayet veya milli cumhuriyetin özelliklerine bağlı olarak, konulara farklı yaklaşmak gerektiğini belirtiyordu. Verilen bilgilerde söz konusu yerdeki en önemli hususlar öne çıkarılmalı, değişik ve diferansiyel yaklaşımlar geliştirilmeli, tarım bölgelerindeki ürün durumu, hasat, depolama, erzak tedariki, ticaret, köylü kamuoyu, Es-Erlerin çalışmaları ve okuma evlerinin vaziyetine öncelik verilmeliydi. Demiryollarının kesişme noktalarındaki *guberniyalarda* ise, parti sekreteri, çalışmalarında ve verdiği bilgilerde şunlara öncelik tanınmalıydı: demiryolundaki genel durum, nakliye işleri, sanayideki çalışmalar, işçi kamuoyu, menşevik veya Es-Er gruplarının faaliyetleri. Taşra bölgelerinden iletilen bilgilere gelince, bunlarda da milli mesele ve farklı halklar arasındaki ilişkilere öncelik verilecekti.

Kaganoviç'in yazdığına göre, raporlarda aranan farklı yaklaşım ve ayrıntılı tespitler parti çalışmaları için esas oluşturunuyordu. MK, bir raporda şunların yansıtılmasını istiyordu: alt örgütler nasıl yönetiliyor ve bağlantı nasıl sağlanıyor, parti komitelerinin yetkilileri alt örgütleri hangi sıklıkla ziyaret ediyorlar, yerel örgütler için eğitim ve örgütçüler ve çalışma planları var mıdır, özel parti günleri düzenleniyor mu, parti olanakları nasıl dağıtılmıştır, ne kadar elemana ihtiyaç vardır, partiye yeni üyeler nasıl alınıyor, yerel çapta parti içi nakillerin durumu nedir, yerel parti kongrelerinin ve halk komiserliklerinin kararları nasıl uygulanıyor, parti örgütlerine gazete, dergi ve diğer yazılı materyal nasıl sağlanıyor, okuma yazma öğretimi ne durumdadır, milli azınlıklar için yazılı eser basılıyor mu, kadınlar, gençler ve benzeri katmanlar arasında çalışmalar nasıl yapılıyor vb.

Kaganoviç'in anlattığına göre, parti yönetimi, raporlarda soru-cevap şeklinde kuru ve kısa bilgiler istemiyordu; rapor açıklama şeklinde olacak ve birbirini tamamlayan biçimde en önemli ve tipik hususları içerecekti. Genel hükümler, örnekler ve somut verilerle, hatta tutanaklara yapılan göndermelerle teyit edilecekti; raporda somut veri ve örneklerle teyit edilmemiş genel açıklamalar ve aydan aya tekrarlanan aynı bilgiler olmayacaktı. MK tarafından bölgelere görevli olarak gönderilen eğitimci ve danışmanlardan da benzeri bilgiler geliyordu ve bu sayede, raporlardaki bilgiler kıyaslanarak kontrol ediliyordu.

Böylece Stalin ve parti liderleri ülkedeki durum hakkında ayrıntılı ve tam bilgi elde ediyorlardı. Fakat Stalin, sadece resmi kanallarla gelen bilgilerle yetinmeyerek, Sovyet devletinde değişik alanlarda olup bitenler hakkında nesnel bilgiler sağlayacak olan ve *informator* diye bilinen habercilerden oluşan bir servis de kurdu. Kaganoviç'in hatıralarında şöyle belirtilmektedir:

Bizim en tecrübeli ve başarılı habercimiz Bill-Belotserkovskiy'di.*

Kaganoviç'in *informator* olarak sıraladığı kişilerin çoğu, daha sonraları partinin *raykom* sekreterleri veya üniversite rektörleri olacaktı. Kamuoyunun yaklaşımı ve genel durumla ilgili bu tür gizli gözlem ve takip sistemi, siyasi kaos ve sosyal kargaşadan yeni çıkmış birçok ülkede kurulmuştur ve hâlâ da kurulmaktadır. Siyasi önlem alma ve tehlikeleri önleme amacıyla, halkın siyasi beklenti ve tepkileri, kamuoyunun eğilimleri hakkında hükümeti gizli şekilde bilgilendirmek için Stalin'in kurduğu bu düzen, Büyük Britanya Avam Kamarası Başkanı Harley'in yazar Daniel Defoe ile birlikte kurduğu sisteme şaşırtıcı derecede benziyordu. Harley, 18. yüzyıl başlarında, ülkede ortaya çıkabilecek bir iç savaşı ve bölünmeyi önlemek için böyle bir sistem oluşturmuştu. O dönemdeki İngiltere ile 1920'lerin Rusya'sı arasında çok büyük farklar olsa da, toplumsal istikrarı tehdit eden benzer tehlikeler benzer önlemlere yol açıyordu. Üstelik denizlerle çevrili Britanya Adalarından farklı olarak, Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış, bir iç savaş yaşamış ve yabancı müdahalelere hedef olmuş Rusya, her taraftan yeni müdahale tehditleriyle karşı karşıyaydı. Sovyet yönetimi bu yüzden çok sertti ve birçok gizli yöntem uyguluyordu.

Partinin çok sayıda yerel örgütünün faaliyetleri ve genel olarak ülkedeki durum hakkında bilgi ve raporlar alan MK, ülkeyi ko-

* Belki de MK Örgütlenme Şubesi için kalifiye haberci olarak çalışan tek yazar Bill-Belotserkovskiy değildi.

laylıkla kontrol altında tutabiliyor ve yönetebiliyordu. Stalin'in 12. kongrede okuduğu organizasyon faaliyetleri hakkındaki ilk raporu, Genel Sekreter'in sendikalar, komsomol, kooperatifler, kadınların parti ve Sovyetlere yönelik toplumsal ve siyasi katılımı, parti basını, ordu vb üzerine çok ayrıntılı bilgi sahibi olduğunu ortaya koyuyordu. Onun partiye ve parti üyelerinin sosyal kökenlerine dair bilgileri de oldukça detaylıydı. Partinin bütün örgütsel kademelerinin durumunu ve kadro yapısını bildiğini gösteren Stalin, şöyle bir saptama yapıyordu:

Örgütsel yapı açısından partimizin başlıca zaafı, kaza komitelerinin zayıf olması ve rezervlerin, yani kazalardaki sekreterlerin eksikliğidir.

Bu "zaaf"ın sebeplerinden biri, kaza düzeyindeki yöneticilerin tahsil durumlarının düşük olmasıydı. 1920'de parti üyeleri arasında seçmeli olarak yapılmış anket sonuçlarına göre, yüksek öğrenim görenlerin oranı sadece yüzde 5'ti; lise mezunlarının oranı yüzde 8, okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 3 kadardı, geriye kalanlar ise "düşük eğitilmiş, evde veya hapishanede ders görmüş olanlar"tı. Üniversite ve lise mezunu olan parti üyeleri en üst görevlerde bulundukları için, partinin kaza örgütlerinde bu tür unsurların yer alması pek mümkün değildi. Stalin, "işçi ve köylülerin içinden en sadık ve yetenekli olanları kaza sekreterleri olmak üzere hazırlamak için MK nezdinde bir okul açılması"nı öneriyordu.

Partinin diğer bir sorunu da, bütün kademelerde ve birimlerde görülen iç entrikalar ve ihtilaflardı. Stalin'in rapor konuşmasından ve ekteki yazılı raporundan anlaşıldığına göre, parti içinde anlamsız tartışmalar ve çekişmelere boğulmuş yöneticiler hâkimdi. Örgütlenme Bürosu'nun raporunda tespit edildiği üzere, Astrahan'da "gubkom ile guberniya merkez kontrol komitesi arasındaki ilişkiler bozuk"tu, "Volga Almanları vilayetinde iç çekişmeler, Bryansk'ta obkom içinde sürtüşmeler, Penza'da gubkom sekreteriyle guberniya yürütme komitesi başkanı arasında ihtilaf söz konusu"ydü. Vologda'da, guberniya kontrol kurulu, gubkom sekreteri ile guberniya yürütme komitesi başkanını partiye aykırı hareket etmekle suçlamıştı. Tula'da, gubkom sekreterinin yandaşları ile rakipleri arasında şiddetli bir kavga vardı. Pskov parti örgütünde, Letonyalılarla Ruslar arasında ihtilaf çıkmıştı. Kazakistan'ın Kustanay vilayetinde milli anlaşmazlık vardı. Bütün bu entrikalar, ihtilaflar ve çekişmeler içinde, karşıt taraflar birbirlerine her türlü çamuru atıyor ve birbirlerini partinin genel rotasından sapmakla suçluyorlardı. Bu durumdan, parti üst kademesinin birkaç gruba bölündüğü ve bu grupların,

mevcut yerel örgütleri, rakiplerine karşı kendi taraflarına çektiği sonucu çıkıyordu.

Stalin bu tespitleri yapmakla kalmayıp somut çözüm yolları da öneriyordu. O, özellikle de, değişik düzeylerde görevlendirilmek üzere, güvenilir ve işinin ehli yöneticiler yetiştirilmesine dikkat çekiyordu:

Doğru siyasi çizgi belirlendikten sonra doğru adamları seçmek de çok önemlidir; görevlere öyle kişileri seçelim ki talimatları anlayabilsinler ve yerine getirebilsinler, bu talimatları kendi öz işleriymiş gibi benimseyebilsinler ve uygulayabilsinler. Aksi halde politika anlamsız kalıyor ve el kol sallamaktan başka bir şey olmuyor.

Stalin'in MK Organizasyon Şubesi bünyesinde kurduğu kadro kayıt ve atama sisteminin amacı, onun kendi sözleriyle ifade edersek, "gerek alt, gerekse de üst kademelerdeki çalışanları kayıt altına almak ve görevlere dağıtmak"tı. Stalin şöyle diyordu:

Parti, komünistleri işletmelere dağıtırken, partinin işletmelerdeki etkisini artırmak için sadece parti referansını esas almıyor, iş bilmeyi de dikkate alıyor. Dolayısıyla bundan sadece, bir siyasi örgüt olarak parti kazanmıyor, ayrıca ekonomi de başarıyla kuruluyor.

Yerel örgütlerdeki yönetim kademelerine aday önerme sürecinde, MK, bu kadro kayıt ve atama sistemini kullanıyordu; Preobrajenskiy'in 12. kongredeki yakınması da bunu kanıtlamaktadır. Onun iddiasına göre, *gubkom* ve *obkom* sekreterlerinin yüzde 30 kadarı MK tarafından "tavsiye" edilmişti.

Stalin, sadece görünürde komünist olan üyelere ibaret parti örgütlerinde yapılan temizleme ve arındırmaları da belirtiyordu. Örneğin Gürcistan Komünist Partisi saflarında yapılan ikinci temizlik sonucunda üyelerin yüzde 30'u ihraç edilmişti. 1921'deki "genel temizlik" ve 1922-1923'teki "yeni temizlik"ten sonra, Türkistan'da, 30 bin partiliden yalnızca 16 bini, Buhara'da ise 14 bin partiliden sadece bini parti üyesi olarak kalabilmişti. Bu bölgedeki durumun çok kötü olduğu kabul edilmişti. Örgütlenme Şubesi'nin MK ve Merkezi Kontrol Kurulu'na (MKK) verdiği bilgiler, bu tür "temizlik"lerin boyutlarını önemli derecede belirliyordu.

Tamamen açıktır ki partinin ve ülkenin durumu hakkında detaylı bilgiye sahip ve atama yapma, azletme ve "temizlik" yapma yetkileriyle donatılmış olan Stalin, "proleter ordusunun karargâhı"nda kilit rollerden birini üstlenmiş bulunuyordu. Buna hiç şüphe yoktu ve Stalin'in MK Genel Sekreterliği görevine gelmesinden 8 ay sonra Lenin şöyle yazıyordu:

Yoldaş Stalin, Genel Sekreter olduktan sonra, elinde sınırsız bir yetke toplamıştır...

Ancak eğer "Genel" sıfatını bir tarafa bırakırsak, aslında Stalin'in yetkileri, MK "Sorumlu Sekreteri" Y.D. Stasova'nın (1919-1920), fiilen "birinci sekreter"ler olan N.N. Krestinskiy'in (1920-1921) ve V.M. Molotov'un (1921-1922) yetkilerinden daha fazla değildi. Buna karşın, onların parti yönetiminde oynadıkları rol, Stalin'in -Genel Sekreter olarak- fonksiyonu ile asla kıyaslanamazdı. Net olarak görülmektedir ki Stalin, sırf teknik bir görevi, partinin en önemli makamlarından birine dönüştürmüştü. Şurası da tamamen açıktır ki o, bu "sınırsız yetke"yi, gizli dolaplar ve oyunlar çevirerek elde etmemiştir; aksine bu durum, gayet aleni ve resmi bir biçimde, MK üyeleri ve Lenin tarafından atandığı görevden kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Edindiği bilgileri esas alarak kararlı bir şekilde hareket eden Stalin'in, bu 8 ay içinde düşmanlar kazanmış olması da gayet muhtemeldir ve görüldüğü kadarıyla, o, değişik şikâyetlerin ve eleştirilerin hedefi olmuştur. Ona karşı yöneltilen eleştiriler Lenin'in kulağına kadar ulaşmış ve o da Stalin'in "sınırsız yetke"sini sakıncalı görmeye başlamıştır.

31. Bölüm

Lenin'in "Vasiyet'i"

Genel olarak bilindiği üzere, Lenin'in, Stalin'in elinde sınırsız yetke toplamış olmasına dair sözleri şu ifadeyle bitiyordu:

... ve onun bu yetkeyi her zaman yeterince dikkatli kullanabileceği konusunda emin değilim.

Bu kritik not, Lenin'in "Kongreye Mektup" başlıklı yazısında veya "Vasiyet"inde yer alıyordu. Uzun yıllar boyu, Stalin'in birçok düşmanı ve rakibi, "Kongreye Mektup" başlıklı yazının bizzat ve sadece Stalin'e karşı yazılmış olduğu gibi bir izlenim yaratmak istemişlerdir. Halbuki Lenin'i rahatsız eden ve endişeye sevk eden temel mesele, partinin bölünmesi tehlikesiydi. "Sendika tartışması", partinin Leninciler ve Trotskiy yanlıları olarak ikiye bölünme tehlikesinin hâlâ devam ettiğini göstermişti; Sovyet siyasetinin zirvesindeki iktidar kavgası henüz bitmemişti. Lenin'e göre, partinin bölünmesini engellemek için başlıca çare, MK üyelerinin sayısını, işletmelerde çalışanlardan seçilecek "onlarca veya yüzlerce yeni üye"yle artırmaktı. O, MK'nın işçi üyeleri derken, öncelikle, son beş yılda Sovyet memur kadrolarına girmiş zümreden daha altta bulunan ve doğrudan veya dolaylı olarak sömürücü tabakadan olmayan köylülere yakın duran işçilerin temsilcilerini kastetmekteydi. Lenin'e göre, bu "reform sayesinde partinin temeli önemli derecede sağlamlaşacak ve onun, düşman devletlerin ortasında verdiği mücadeleyi kolaylaştıracak"tı; çünkü o, bu mücadelenin yakın zamanda daha da şiddetleneceğini düşünüyordu.

Parti yönetiminin bölünmesi ve partinin kitlelerden kopması tehlikesinin Stalin de kesinlikle farkındaydı. 12. kongredeki konuşmasını bitirirken, o, MK'nın 27 üyesi içindeki grup üzerine şunu kaydediyordu:

MK içinde 10-15 kişiden ibaret bir çekirdek bulunuyor ve bunlar, bizim organların siyasi ve iktisadi çalışmalarını yönetmekte öylesine usta kesilmişlerdir ki onların yönetici rahipler olmaları riski vardır. Bu belki de iyidir; fakat bunun çok tehlikeli bir tarafı da

vardır, yoldaşlar; bu da yönetimde büyük tecrübe edinip kendine fazla ve aşırı güvenme tehlikesidir, kitleler içinde çalışmaktan kopma tehlikesidir.

Stalin "MK yönetim çekirdeği içinde" oluşmuş birtakım ilişkiler yüzünden partinin bölünme tehlikesiyle karşı karşıya olduğuna işaret ediyor ve şöyle diyordu:

MK üyeleri arasında, son 6 yılda, tamamen MK'daki iç mücadeleyle bağlantılı olan ve bazen hiç de hoş denemeyecek bir hava yaratan bazı alışkanlıklar ve bazı gelenekler oluşmuştur (ki oluşmaması da mümkün değildi).

Lenin'in partiye işçiler ve köylüler arasından yeni üyeler kabul edilmesi yönündeki önerisi, Stalin'in daha 1909'da partinin Bakü Komitesi'nde çalıştığı zaman savunduğu fikirlerle tam olarak örtüşüyordu. 12. kongrede, Stalin de Lenin'in tekliflerindeki benzer fikirler dillendirmişti. Bundan dolayı, bazı araştırmacılar, Lenin'in, Trotskiy ve onun grubuna karşı bir denge unsuru olarak, Stalin ve arkadaşlarının önünü açtığını yazmaktadırlar. Şubat 1923 MK plenumu sırasında partinin zirvesinde ciddi bir anlaşmazlık çıkmış ve tatsızlık "yerel örgütlerden gelenlerin müdahalesi" sayesinde giderilmişti. Bu olay, yeni, taze kan üyelerle MK üyelerinin sayısını artırmak ve bunları üst görevlere getirmek gerektiği konusunda Stalin için ek bir argüman olmuştu:

Bize MK içinde bağımsız adamlar lazım, başkalarının etkisi altında kalmayan kişiler lazım; MK'mızın içinde oluşmuş ve zaman zaman bu organ açısından endişe yaratan alışkanlıklardan uzak adamlara ihtiyaç vardır.

Zeki, iş bilen, devamlı çalışarak öğrenen, önyargılardan uzak, pratik bilgisi ve deneyimi olanlar Stalin için en değerli insanlardı. O, bu kişileri, her zaman, bilgileri kitaplarla sınırlı kalmış, yaratıcı ve standart dışı hareket edemeyen ve pratik çalışmayı bilmeyenlere tercih ediyordu:

Kitapçıkla yönetici yaratamazsınız. Kitap ileri gitmeye yardımcı olur, lakin yöneticiyi yaratamaz. Yönetici kadrolar ancak ve bizzat çalışma sırasında yetişirler.

Stalin, partinin yeni, taze kan olacak, bağımsız üyelerinin katılımıyla MK üye sayısını 40'a çıkarmayı öneriyordu.*

Partide bölünme tehlikesinin o sırada öncelikle Trotskiy'den kaynaklandığı kimse için bir sır değildi. Lenin onun diğer yönetici-

* Tabii Stalin, bağımsızlık derken Leninizmin ilkelerinden bağımsızlığı kastetmediğini de hemen vurguluyordu.

lerle eşit şartlarda genel çalışmalara katılmasını istiyor, ancak Trotskiy, ülkenin ve partinin tartışmasız lideri olana dek özel pozisyonunu korumaya çalışıyordu. I. Deutscher'in Trotskiy biyografisinde yazdığına göre, 11 Nisan 1922'de yapılan Politbüro toplantısında, Lenin, Trotskiy'in SNK Başkan Yardımcılığı görevine atanmasını önerince, Trotskiy "bu teklifi kesin ve oldukça kibirli bir şekilde" geri çevirmişti. Anlaşıldığı kadarıyla, o, Rıkov ve Tsuryupa gibi Lenin'in yardımcılarında biri olmayı düşünmüyordu. Üstelik Kızıl Ordu'nun yönetimini de kimseye bırakmak istemiyordu.

Daha aşağı görevlerdeki yöneticileri önemsemeyen ve onlara pek saygı göstermeyen Trotskiy, hep MK'nın çoğunluğuna karşı bir tutum sergiliyordu. Mayıs 1922'den Eylül 1922'ye kadar, yani Lenin'in hastalığı sırasında, Trotskiy, Politbüro kararlarını tanımak istemediğini açıkça ve meydan okurcasına ortaya koymuştu. Lenin, Eylül 1922'de yeniden çalışmaya başladığında Trotskiy'e bir kez daha SNK Başkan Yardımcılığı görevini teklif etse de, o bunu yine kabul etmedi. 14 Eylül 1922'de, Stalin, Lenin'in teklifiyle, Trotskiy'in tutumunu Politbüro gündemine aldı; Trotskiy'in Stalin'e karşı saldırıya geçmesinin nedeni belki de buydu. Trotskiy, bütün MK üyeleriyle kavgalı olsa da, MK şubelerini ve değişik halk komiserliklerini denetleyen Stalin'in, Genel Sekreter olarak, ülkedeki durum hakkında son derece doğru ve ayrıntılı bilgi sahibi olduğunu ve partinin başlıca siyasi kararlarında kilit rol oynadığını biliyor ve onu başlıca rakibi olarak görüyordu.

Bu nedenledir ki Lenin şöyle yazmıştı:

İstikrar açısından Stalin ve Trotskiy gibi MK üyeleri çok önemlidirler. Bence, kaçınılması gereken bölünme tehlikesinin tam yarısını onların arasındaki ilişkiler oluşturuyor.

Lenin'in fıkrince, Stalin'in sahip olduğu olumsuz özellikler, onun sadece Trotskiy ile ilişkileri bakımından önemliydi:

Bu durum, hiç denebilecek kadar önemsiz görünebilir. Ancak bölünmeyi önleme ve yukarıda bahsettiğim Stalin'le Trotskiy arasındaki ilişkiler açısından, bunun önemsiz bir ayrıntı olmadığını veya belirleyici öneme sahip bir detay olabileceğini düşünüyorum.

Göründüğü kadarıyla, Lenin, kavgalı durumu yumuşatmak için, iki tarafı, 1919'da ve 1921'de olduğu gibi ayırmayı uygun bulmuştu. Şimdi Lenin, Stalin'le Trotskiy'in arasına, işçi ve köylülerin içinden seçilecek 90-100 yeni MK üyesini koymak istiyordu. Bunlar, gündemi de, MK içindeki ilişkilerin karakterini de değiştirecek ve kavgaları unutturacaklardı. Lenin galiba bu kez, bu kavgada Sta-

lin'i biraz sıkıştırmaya karar vermişti; ancak bu onun hep Trotskiy'e prim vereceği anlamına da gelmiyordu.

Lenin bir yandan Trotskiy'e iltifatta bulunmakla birlikte ("aslında o mevcut MK içindeki en yetenekli adamdır"), onu eleştirmekten de geri durmuyor, onun kendinden aşırı derecede memnun olmasını ve işlerin salt idari yönüne takılmasını kınıyordu. O, çekindiği ve sakıncalı gördüğü Trotskiy'in eline tam bir serbestlik vermek istemiyordu; çünkü onun daha 2. kongrede aniden kendisinden nasıl koptuğunu ve 1903-1917 arasında, uzun bir süre yaşadıkları ihtilaf ve çekişmeleri unutmamıştı. Partiyi bölünmenin ve ülkeyi yeni bir iç savaşın eşiğine getiren sendika tartışması, Lenin'i, Trotskiy'in güvenilmez bir müttefik ve tehlikeli bir rakip olduğuna bir kez daha inandırmıştı. Son yıllarında Lenin'in Trotskiy'e bakışını değerlendiren anonim yazar, İ. Britan'a yazdığı mektubunda şöyle diyordu:

Lenin onu sevmemekte ve ona güvenmemekte, her zamanki gibi haklıydı.

Fakat Lenin, bu sefer taviz yolunu seçmişti; dış ticarete devlet tekeli konusunda Trotskiy'i destekledi ve "Kongreye Mektup"u kalemle alarak, devlet planlaması konusunda Trotskiy'e "belirli derecede ve belirli şartlarla" bazı tavizler verilmesini kabul etti.

Peki Lenin, Trotskiy'in küstah tutumuna karşın niye onunla barışıyor ve neden ona taviz veriyordu? "Kongreye Mektup" esas alındığında, Lenin'in uluslararası durumun daha da gerginleşeceğine inandığını anlamaktayız. İç Savaş sırasında Devrimci Askeri Kurul Başkanı olarak yaptığı birçok hataya rağmen (tabii ki hata yapan kumandan sadece o değildi), Trotskiy'in Kızıl Ordu'daki otoritesi çok büyüktü. Lenin, onu, İşçi ve Köylü Kızıl Ordusu (RKKA) yönetiminden uzaklaştırmayı düşünmek bir yana, yeni bir müdahale durumunda veya Batı'da proleter devrimler başladığında Sovyet harp makinesinin başında görmek istiyordu. Belki de Lenin, ortalığın iyice karıştığı ve dünyanın yeni krizlere sürüklendiği bir ortamda Trotskiy'in uluslararası bağlantılarının yararlı olacağını da dikkate alıyordu.

Bize göre, Lenin, muhtemelen genel anlamda işlerin yürümesi için Trotskiy'e taviz veriyordu. Ayrıca o, Stalin'i ülke yönetiminden uzaklaştırmayı değil, sadece, hâlâ salt organizasyonel ve teknik bir makam olarak görülen genel sekreterlik görevinden almayı düşünüyordu. Lenin'in, Stalin'i Politbüro'dan ihraç etme gibi bir niyeti yoktu ve büyük olasılıkla ona başka bir önemli görev verecekti.

Bununla birlikte, Lenin, Genel Sekreter'le ilgili teklifine, sonraları Stalin biyografilerinde hep tekrarlanagelecek olan kırıncı tarifi de eklemişti:

Stalin oldukça kabadır ve kendi aramızdaki ilişkilerde, biz komünistlerin arasında gayet tahammül edilebilir olan bu eksiklik, Genel Sekreterlik görevi söz konusu olduğunda kabul edilemez bir hale gelmektedir. Bu nedenle, ben, yoldaşlara, Stalin'i bu makamdan alıp başka bir göreve nakletme yolu üzerinde düşünmelerini ve bu göreve yoldaş Stalin'den sadece bu konuda üstün olmakla kalmayıp her açıdan ondan daha sabırlı, daha uyumlu, yoldaşlara karşı daha saygılı ve dikkatli, daha az kaprisli vb olan başka birini atamalarını öneriyorum.

Bu nitelendirmenin tam doğru ve adil olduğunu düşünmüyoruz. Lenin, burada, Stalin'in çalışkanlığı, işe karşı sorumlu yaklaşımı, her konuyu azimle öğrenmesi, demir iradesi gibi özellikleri hakkında tek kelime bile etmemiştir. Hâlbuki örneğin Stalin'le birlikte çalışan Pestkovskiy'in fikrinde, Stalin, birçok diğer Sovyet yöneticisinden farklı olarak, çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerinde kısılanacak kadar sabırlı ve uyumluydu. Stalin'in iş arkadaşlarına karşı fark edilmemesi mümkün olmayan bir şekilde saygı gösterdiğine ve en aşırı kızgınlık anlarında bile kabalıktan kaçındığına tanıklık eden birçok kişi vardır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Lenin, Stalin'e yönelttiği bazı suçlamaları, aynı şekilde ve haklı olarak, diğer çalışma arkadaşlarına ve bu arada kendisine de yöneltebilirdi. Lenin de içinde olmak üzere bütün Sovyet yöneticilerinin konuşmalarında, makalelerinde ve direktiflerinde, her zaman kaba ifadeler, tehditler ve kırıncı kıyaslamalar yer alıyordu. Sovyet yöneticilerinin tavır ve hareketlerine bakıldığında, kaprisli yaklaşımlar da pek görülmemiş şeyler değildi. Sovyet iktidarının ilk yıllarında, sadece Stalin değil, Trotskiy, Zinovyev, Kamenev, Bukharin, Rıkov ve Lenin'in kendisi de, her zaman haklı sayılmayacak gerekçelerle dargınlık, kırgınlık ve küskünlüklerini ifade eden beyanlarda bulunmuşlar, istifa edeceklerini söyleyerek etrafa tehditler savurmuşlardı.

Yeri gelmişken belirtelim, Lenin, Stalin'in bazı özelliklerini eleştirirken, Zinovyev ve Kamenev'in "Ekim enstantaneleri"ni ve Trotskiy'in "bolşevizm karşıtlığı"nı hatırlatarak bir denge de sağlamaya çalışmıştı. O, Bukharin'e yönelik olarak da, "teorik görüşlerini tam anlamıyla Marksist görüş saymak epeyce kuşku götürür; çünkü içlerinde bir tür skolastik hususlar vardır (o, diyalektiği hiç öğrenmemiştir; onun diyalektiği tam olarak anlamadığını düşünüyö-

rum)" ifadesini kullanmıştı. Pyatakov'a gelince, Lenin onun için de "İdareciliğe ve işin idari yönüne, ciddi siyasi konularda güvenilemeyecek kadar aşırı derecede takılıyor" demişti.

Lenin, Stalin'in sadece tavırlarını eleştirmekle yetinmedi. 30-31 Aralık 1922'de dikte edip yazdırdığı "Milliyetler Sorunu veya Özerkleştirme Hakkında" başlıklı makalesinde, Stalin'in SSCB'nin kurulmasıyla ilgili faaliyetlerini de topa tuttu. Lenin, şeklen federasyon olarak kurulmuş SSCB'de Stalin'in vilayet otonomilerinden oluşan üniter bir devlet kurma fikrinin gerçekleşmesinden rahatsızdı. O, "resmi olarak Sovyet sosyalist cumhuriyetleri birliği meselesi diye bilinen sözde özerkleştirme konusuna, ne yazık ki yeterince enerjik ve yeterince kararlı bir şekilde müdahale etmediği" için pişmandı. Lenin, SSCB kurulurken Stalin'in oynadığı rolü şöyle tanımlıyordu:

Stalin'in aceleciliği ve idarecilik tutkusu, ayrıca sözüm ona "sosyal-nasyonalizm"e karşı kızgınlığı, meşum bir rol oynamıştır. Kızgınlık genelde politikada en kötü sonuçlara yol açan bir rol oynamaktadır.

Aslında Lenin'in bu notları, onun SSCB ile ilgili düşüncelerindeki çelişkileri de ortaya koymaktaydı. Bir taraftan, onun fikrinde, SSCB'nin organizasyonu ile ilgili konulan ilkelere bakıldığında "birlikten ayrılma özgürlüğü... kâğıt üzerinde kalacak"tı, ama öte yandan o, SSCB'nin feshedilmesini de önermiyordu. Üstelik notlarının sonunda, "dünya burjuvazisiyle mücadele için ve onun entrikalarına karşı koymak için" birlik gerektiğini belirtiyordu. Öte yandan, aynı Lenin, Sovyetlerin bir sonraki kurultayında "Sovyet sosyalist cumhuriyetleri birliğini sadece askeri ve diplomatik açıdan muhafaza etmek, bütün diğer konularda ise münferit halk komiserliklerinin tam bağımsızlığını yeniden uygulamak" gerekeceği fikrini de bir yana bırakmıyordu. SSCB'nin yapısı hakkındaki bu çelişkili düşüncelerinin yanı sıra, Lenin, Stalin'i, milli dillerin gelişmesine ilgisiz kaldığı gerekçesiyle de sert bir şekilde eleştiriyordu. Stalin'in milli dillerin gelişmesini teşvik etmek gerektiğini sürekli tekrarlamasına karşın, Lenin, durumu, sanki Stalin bu sorunu göz ardı ediyormuş gibi anlatıyordu:

Birliğimize giren ve başka milletlerden oluşan cumhuriyetlerde milli dilin kullanılması konusunda en sıkı kurallar uygulanmalı ve bu kurallar özel bir titizlikle kontrol edilmelidir.

Stalin'i milli faktöre dikkat etmediği gerekçesiyle kınamakla da kalmayan Lenin, onu doğrudan, milli zulmü teşvik etmekle de suçluyordu:

Bilindiği gibi, Ruslaşmış yabancılar, gerçek Rus kimliği konusunda her zaman işin dozunu kaçırıyorlar.

Lenin, Orconikidze'yi veya Stalin'i ya da her ikisini de ima ederek şöyle yazıyordu:

Meselenin bu yönüne saygısızca yaklaşan Gürcü, her tarafa "sosyal-nasyonalizm" (halbuki bizzat kendisi sadece gerçek bir "sosyal-nasyonal" olmakla kalmayıp ayrıca kaba bir Rus zorbasıdır) suçlaması savuran Gürcü, aslında proleter sınıf dayanışmasını ihlal ediyor; çünkü proleter sınıf dayanışmasının gelişmesini ve sağlamlığını hiçbir şey milli adaletsizlik kadar bozamaz ve "dargın" nasyonaller,* başka hiçbir şeye, eşitlik duygusuna ve kendi proleter yoldaşları tarafından şaka olarak bile olsa bu eşitliğe aykırı davranılmasına duyarlı oldukları kadar duyarlı değildirler.

Volga bölgesinde değişik milliyet ve etnik gruplar için kullanılan aşağılayıcı ve horlayıcı sıfatları çocukluk yıllarından beri aklında tutan Lenin, onları, mantığa aykırı bir şekilde, Stalin, Dzerjinskiy ve Orconikidze'nin Gürcistan KP içindeki "milliyetçi eğilim"e karşı mücadelesi için kullanıyor ve herhangi bir delil göstermeksizin bir tür "Büyük Rus milliyetçiliği kampanyası" başlatıldığını beyan ediyordu. Lenin, bu durum için de Stalin ve Dzerjinskiy'in "siyasi açıdan sorumlu tutulması"nı öneriyordu. Rus unsurlar için aşağılayıcı ifadeleri uygun gören Lenin, "Rusya'da, Rus olmayanları, hakiki Rustan, Büyük Rus şoveninden, aslında alçak ve zorbadan -ki tipik Rus memuru böyledir- koruma" çağrısı yapıyor, "Son derece az sayıdaki Sovyet işçisi veya Sovyetleştirilmiş işçi, süt içindeki sinek gibi, bu büyük Rus hiçlik denizinde boğulacaktır" diyerek de korku salıyordu:

Ezen veya "büyük" (aslında sadece zorbalıkta büyüktür, zorba bir kabadayı kadar büyüktür) ulusun enternasyonalizmi, sadece ulusların formalite olarak eşitliğine uymakla sınırlı kalmaz; bu enternasyonalizm, aynı zamanda, ezen ulusa, büyük ulusa, yaşamda fiilen oluşan eşitsizliği telafi edecek bir eşitsizlik getirmedir. Kim bunu anlamamışsa, o, milli meseleye gerçek proleter yaklaşımı anlamamıştır; o, aslında küçük burjuva yaklaşımından kopamamıştır ve bu yüzden de, onun her an burjuva görüşüne yuvarlanması kaçınılmazdır.

12. kongrede Lenin'in bu notlarını kullanan Bukharin de şu saptamada bulunuyordu:

Eski büyük devletin sahibi ulus olarak biz... kendimizi eşitsiz bir duruma koymalıyız... Biz, kendimizi yapay bir şekilde diğerlerine

* 20'li yıllarda Ruslar dışındaki milliyetlere mensup unsurlar.

** Buradan çıkan sonuca göre, "hakiki Rus" olan biri "alçak ve zorba"ydı.

göre daha aşağı bir duruma düşürerek, sadece bu tür bir politikayla, daha evvel ezilen ulusların güvenini kazanabiliriz.

Bu yaklaşıma dayanarak, Bukharin, yerel şovenliğin kınandığı paragrafın kongre kararı metninden çıkarılmasını öneriyordu.

Stalin ise, Bukharin'e itiraz ederek, onun, ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı konusunda daha dün milli nihilizm pozisyonunda durduğunu hatırlatıyordu:

Pişman olunca, şimdi o diğer bir aşırılığa kaymış... Mesele şu ki Bukharin milli sorunun özünü anlamamıştır.

Stalin, Lenin'in söylediklerini açıkça dikkate alarak kongrede "Büyük Rus şovenliği"ni kınasa da, Lenin'in, milli meselede hatalı bir politika izlediği konusunda kendisine karşı yönelttiği suçlamaları kabul etmedi. Bukharin'e -ve aynı zamanda Lenin'e- cevap olarak, o, şöyle diyordu:

Bize diyorlar ki nasyonalleri incitmek olmaz. Bu tamamen doğrudur, buna katılıyorum, onları incitmek olmaz. Fakat bundan, büyük Rus proletaryasını eski ezilen uluslarla ilişkilerinde eşitsiz bir duruma düşürmek gerektiğine dair yeni bir teori üretmek, tutarsız bir yaklaşımdır. Yoldaş Lenin'in bilinen makalesinde geçen bir tabiri Bukharin başlı başına bir slogana dönüştürmüştür... Unutmayalım ki hakların self-determinasyon hakkının yanı sıra, bir de işçi sınıfının kendi iktidarını pekiştirme hakkı vardır ve self-determinasyon hakkı bu ikinci hakka tabidir.

Daha Bakü döneminde Rus proletaryasının devrimdeki kilit rolünü dile getiren Stalin, devrimden sonraki Sovyet devletinde de Rus proletaryasının öncü rolüne inanıyor ve bundan kuşkusu olanlara kararlılıkla tepki göstererek Rus işçileri daha aşağı, hele hele de "eşitsiz" bir duruma getirme çabalarını kabul etmiyordu.

Öte yandan, Stalin, milli konularda Lenin'e katılmadığını göstermekle birlikte, onun sert ifadelerini yine de bir "tabir" olarak yorumlamıştı. Demek ki o, aralarındaki ihtilafların, daha önce de yaşananlar gibi, görüş ayrılığına yol açsa da geçici olduğunu düşünüyor ve eskisi gibi yine Lenin'e karşı çıkmak istemiyordu. Partinin birçok ünlü liderinin (Kamenev, Zinovyev, Bukharin, Trotskiy ve diğerleri) Lenin'e karşı çıktıkları derin krizler zamanında da (iktidarın ele geçirilmesi ve devrimin ilk günleri, Brest Barışı tartışmaları, "askeri muhalefet" ihtilafları, partinin 10. kongresi öncesindeki şiddetli tartışmalar), Stalin, hiç tereddüt etmeden partinin önderinin yanında yer almıştı.

Aynı şekilde Lenin de Stalin'in desteğine çok değer veriyor ve onun çalışkanlığını partinin diğer liderlerine örnek gösteriyordu. Örneğin, sürekli bir makamdan bir başkasına, bir görevden diğerine atandığından şikâyet eden İoffe'ye mektubunda, Lenin, onun, partinin değişik talimatlarını sesini çıkarmadan, yakınumadan ve kapris yapmadan yerine getiren Stalin'i örnek almasını önermişti. Onun 1921'de, Stalin'in bir ameliyatı gerekli kılan sağlık durumuna yönelik yakın ilgisi ve ciddi endişesi de, Lenin'in Stalin'i yeri doldurulamaz biri olarak gördüğünün kanıtıdır.

Peki, ne olmuştu da Lenin, sadık ve güvenilir dava arkadaşına birden bire sert eleştiriler yağdırmaya başlamıştı? Bu soruyu yanıtlamak için "Kongreye Mektup" yazılmadan önceki olaylara bakmakta yarar var. Lenin'in Mayıs 1922'de bir felç geçirmesinden sonra Stalin onu devamlı olarak ziyaret etmekteydi. S. Semanov'un ve V. Kardaşov'un tespitlerine göre, o, Lenin'i, Gorkiy'de, 1922 Mayısı ile Eylülü arasında, diğer Politbüro üyelerinden daha fazla ziyaret etmişti (12 defa). Stalin, Lenin'le yaptığı konuşmaları, *Pravda* gazetesinin 24 Eylül 1922 tarihli resimli ekinde basılan "Lenin Tatilde" başlıklı yazısında aktarmıştı. Eylül'de tekrar çalışmaya başlayan Lenin, Stalin'le olan dostça ilişkilerini sürdürmüştü. Ancak Lenin'in sağlığı tekrar bozulmuş, 25 Kasım'da oturduğu evde yere düşmüştü. Doktorlar onun her türlü çalışmayı bırakıp dinlenmesi talebinde bulundular; ancak o, belirlenmiş rejime uymuyordu. 27 Kasım'da, ayakları ve kolları birkaç dakikalığına felç oldu. M.İ. Ulyanova'nın yazdığına göre, Lenin "hemen yoruluyordu, sinirliydi, kafasında bir ağırlık vardı ve küçük çapta felçler geçiriyordu". Hekimlerin ısrarı üzerine, onu Moskova civarındaki Gorkiy kasabasına dinlenmeye gönderdiler ve Lenin, orada beş gün kaldıktan sonra 12 Aralık 1922'de yine çalışmaya döndü. Ne var ki 13 Aralık'ta, birkaç dakika devam eden iki felç daha geçirdi. Lenin uzun süreli tedaviyi ve dinlenmeyi kabul etti ve Fotiyeva'nın ifadesiyle, "uzun süreli tatil öncesinde işlerini iptal etmeye ve işten ayrılma hazırlığına başladı... 2-3 gün, evinde mektuplar dikte etti, talimatlar verdi ve 2-3 yoldaşını kabul etti (bu arada Stalin'i de)".

Lenin 23-27 Aralık 1922'de düzenlenecek Sovyetler Kurultayı'nda konuşmayı düşünüyordu. M.İ Ulyanova şöyle yazmaktadır:

Sağlığının daha da kötüleşmesi sonucunda (16 Aralık'ta daha kalıcı bir felç indi ve Vladimir İlyiç yatağa düştü) bu ümidi gerçekleştiremedi ve kurultayda konuşmayacağını Stalin'e iletilmesini istedi. Kurultayda konuşamaması moralini çok bozdu ve çok dayanıklı ve metin olsa da, bu kez acı acı ağladı.

Mariya İlyiniçna Ulyanova'nın yazdığına göre, Lenin'i muayene etmek üzere yurtdışından gelen Profesör O. Foerster, 20 Aralık'ta "hareket kapasitesi tam değildir, kolunu dikey pozisyona kadar kaldıramıyor... dili dönmüyor ve bütün hareketleri yavaş ve kararsızdır" teşhisinde bulunmuştu.

16 Aralık 1922'de Lenin'in sağlığı iyice kötüleşince, Politbüro, 18 Aralık'ta, açıkça Stalin'in ona olan yakınlığını dikkate alarak, doktorların belirlediği rejime uyulması ve Lenin'in gerek şahsi, gerekse de işle ilgili temaslardan uzak tutulması konusunda kişisel sorumluluğu Stalin'e yükledi. Bu karar aynı gün toplanan MK plenumunda da onaylandı. Plenuma katılanlar, Lenin'in doktorlar tarafından öngörülmüş bütün şartlara ve talimatlara uymasının ve çalışmalarından uzak durmasının zorunluluğunu özellikle vurguladılar. Stalin'in çalışma stilini bildiğimiz için, MK tarafından verilen bu talimatı aldıktan sonra onun tedavi rejimini kontrol etmediğini düşünemeyiz. Bu kontroller sırasında Stalin'in aşırı sert davranmış ve Lenin'in zaten dertli ve heyecanlı olan akraba ve yakınlarının da bundan dolayı ona kızmış olması mümkündür. Muhtemelen 18 Aralık'tan itibaren, Lenin'in eşi Krupskaya ve diğerleri, Stalin'i, yakınları olan bir insana nasıl davranmaları gerektiği konusunda kendilerine emirler yağdıran bir müdür olarak algılamaya başlamışlardı. Krupskaya ve diğerlerinin, Stalin tarafından verilen emir ve talimatların şekli, tarzı ve tonundan dolayı Lenin'e sitemde bulunmuş olmaları da kuvvetle muhtemeldir.

Bu arada kaydedelim ki Lenin, hareketlerini ve faaliyetlerini sınırlayan faktörlere karşı çok duyarlıydı ve oldukça sert tepki gösteriyordu. "Lenin Tatilde" başlıklı notlarında Stalin de bu hususu belirtmiştir:

Doktorlar Lenin'i aşırı derecede sinirlendiriyorlardı.

Ayrıca Trotskiy de şöyle yazıyordu:

O artık doktorlara, onların himayeci ses tonuna, banal şakalarına, sahte ümitlendirmelerine tahammül edemiyordu.

Lenin'in, daha sağlığı yerindeyken, SNK görevlilerinden Y. Şatunovskiy'e belirttiği bir konu da önemlidir:

Ben insanları taruma işinde kötüyüm; onları anlamıyorum. Ancak bu eksikimin farkındayım ve eski yoldaşlara, Nadejda Konstanitnovna'ya ve Mariya İlyiniçna'ya danışmaya çalışıyorum.

Mayıs 1922'deki ilk felçten sonra, Lenin'in dış dünya ile ilişkileri çok sınırlanmıştı ve o zamandan itibaren, N.K. Krupskaya ve M.İ.

Ulyanova onun dış dünya ile temas kurmasının fiilen tek aracılığıydı ve ona olaylar ve kişiler hakkında bilgi veriyorlardı. Bu yüzden, hastalık sürecinde Lenin'in şu veya bu kişi hakkındaki görüş ve fikirleri, önemli derecede bu iki kadına bağlıydı. Bu bağlamda, Lenin'in Stalin'e karşı sinirli yaklaşımı, Krupskaya'nın ve Stalin'in kontrol sırasında rahatsız ettiği diğer kişilerin etkisiyle ortaya çıkmış olabilir. İlginçtir ki Stalin'in hastanın rejime uymasının sorumluluğunu üstlenmesinden üç gün sonra, 21 Aralık'ta, Lenin, Trotskiy'e dış ticaret tekeli hakkında bir mektup dikte etmiş ve burada Stalin'le başka bazı yöneticileri eleştirmişti.

M.İ. Ulyanova'nın anılarına göre, Lenin'in "Kongreye Mektup" diye bilinen yazısının ilk sayfalarını dikte etmeye başlamasından bir gün önce, 22 Aralık'ta, Lenin'in keyfi yoktu ve çok kötümserdi. Fotiyeva'nın yazdığına göre ise, 22 Aralık saat 6'da Lenin şunu dikte etmişti:

Felç konuşmayı da engellerse, bu durumda bütün önlemleri almayı ve hümanist tedbir olarak, Lafarguelara benzer şekilde, siyanür dipotasyum sağlamayı unutmayın...

Ardından da şunu söylemişti:

Bu not günlük dışındadır. Anlıyorsunuz, değil mi? Anlıyor musunuz? Umarım bunu yerine getirirsiniz?

Fotiyeva, ilk başta kaçırdığı kelimeyi hatırlayamadığını, cümlelerin sonundaki sözcüğü de pek anlayamadığını yazmaktadır, çünkü Lenin çok düşük sesle konuşuyormuş. Bir daha sorduğunda ise cevap vermemiş, söylediklerinin tamamen gizli tutulmasını emretmiş.

Ancak bu Lenin'in ilk zehir isteği değildi, daha önce de intihar etmek istemişti. M.İ. Ulyanova, 30 Mayıs 1922'de olanları şöyle hatırlamaktadır:

Vladimir İlyiç, Stalin'in çağrılmasını istedi... Stalin'e telefon ettikler ve o, bir süre sonra Bukharin'le birlikte geldi. Stalin, Vladimir İlyiç'in odasına girdi ve onun isteği üzerine kapıyı sıkıca kapattı. Bukharin ise bizimle kaldı ve gizemli bir havada şöyle dedi: "Vladimir İlyiç'in niye Stalin'i görmek istediğini tahmin edebiliyorum". Fakat o sırada tahminini bize açıklamadı. Birkaç dakika sonra Vladimir İlyiç'in odasının kapısı açıldı ve bana biraz moralsiz gibi gelen Stalin odadan çıktı. Onların ikisi de (Stalin ve Bukharin) bizimle vedalaşarak büyük binayı dolaştılar ve sanatoryumun küçük binasının yanından geçip avludaki otomobile yöneldiler. Ben de onları geçirmek için çıktım. Kendi aralarında yavaş sesle bir şeyler konuşuyorlardı, ancak avluda Stalin yüzünü bana döndü

ve şöyle dedi: "Ona (beni kastediyordu) söyleyebiliriz, ancak Nadejda Konstantinovna'ya söylemeye gerek yok". Ve Stalin bana, Vladimir İlyiç'in, onu, yerine getirileceği konusunda söz verilen vaadi hatırlatmak için çağırdığını söyledi; zira birileri felç olursa sahnedeki çekilmesi için ona yardımcı olacaklarını vaat etmişlerdi.

Vladimir İlyiç, artık bahsedilen anın geldiğini düşünüyor ve felç indiği için, söylenen yardımın yapılmasını istiyordu. Kısacası, o, Stalin'den zehir getirmesini istemişti. Stalin de bunu yapacağına söz vermiş ve öpüşerek dışarı çıkmıştı. Ancak Mariya İlyiniçna ile konuşurken Stalin'in içini aniden bir kuşku kaplamıştı: Vladimir İlyiç, Stalin'in onun isteğini kabul etmesini yanlış anlamış olabilir, sanki artık iyileşme ümidinin kalmadığını ve intihar yoluyla yaşamını noktalamasının zamanının geldiğini düşünebilirdi. Ardından Stalin, Ulyanova'ya şöyle demişti:

Ben onu sakinleştirmek için söz verdim, ancak eğer benim sözlerimi artık ümit kalmamış gibi yorumlarsa ne olacak peki?

M.İ. Ulyanova ile Stalin, konuyu aralarında görüştüğünden sonra, Stalin'in yeniden Lenin'in yanına girmesi gerektiğine karar vermişlerdi. O, içeriye girecek, doktorlarla konuştuğunu söyleyecek, durumun çaresiz olmadığını, hastalığın tedavisinin olduğunu, dolayısıyla onun istediği zehre hiç ihtiyaç kalmadığını ısrarla vurgulayacaktı. Ve Stalin öyle de yapmıştı:

O, içeride ilk seferdekinden daha az kaldı ve çıkınca da benimle Bukharin'e hastanın beklemeyi kabul ettiğini söyledi. Stalin'in eğer gerçekten de hiç ümit kalmazsa zehir konusunda yardımcı olacağına söz vermesi onu rahatlatmıştı.

Açıkça görülüyor ki 22 Aralık 1922'de tekrar intihar fikrine dönmüş, Lenin'in ruhsal dengesi yeniden altüst olmuştu. Üstelik bu sefer Stalin'i çağırtmadığına da bakılırsa, demek ki Stalin'in intihar konusunda ona yardım etmeyeceğini anlamıştı. Lenin'in 22 Aralık 1922'de, belki de 30 Mayıs'taki konuşmayı hatırlamıştı ve muhtemelen o sırada ona zehri getirmemesinden dolayı Stalin'e kızgındı; çünkü şimdi Fotiyeva'dan zehir istemek zorunda kalmıştı.*

Şunu da unutmamalıyız ki 22 Aralık 1922'de, Stalin'le Lenin'in eşi Krupskaya arasında bir münakaşa çıkmıştı; çünkü Stalin, onun Lenin'e, Trotskiy için bir mektup dikte etmesi için izin verdiğini öğrenmişti. V.A. Kumanev ile İ.S. Kulikova, *Kavga: Krupskaya-Stalin* adlı kitapta şunu kaydetmişlerdir:

* Anti-Stalinist yazarların çoğu, kendilerine has bir mantıkla, onun Lenin'e zehir getirmeyişini tam tersi şekilde yorumlayarak, Stalin'in onu zehirlemek istediğini ve hatta zehirlediğini iddia etmektedirler.

Lenin'in Trotskiy'e mektup dikte etmesi için N.K. Krupskaya'nun doğrudan yardımcı olduğunu ve bu konuyla ilgili olarak Trotskiy'le temasa geçtiğini öğrenince, Genel Sekreter öfkelenmiş, telefonda ona kaba küfürler ve tehditler yağdırmıştı. Stalin, doktor talimatlarını ihlâl etmesi nedeniyle Krupskaya'yı Kontrol Komisyonu ile tehdit etmişti.*

23 Aralık'ta, Krupskaya, "kaba çıkışma"sından dolayı Stalin'i yazılı olarak Kamenev'e şikâyet etti. Krupskaya, yazıda partiye yeni gelmediğini bildiriyordu:

Bütün bu 30 yıl içinde, hiçbir yoldaştan hiçbir kaba söz duymadım... V.İ.'nin daha yakın yoldaşları olarak Size ve Grigoriy'e" müraaat ediyor ve beni, kişisel hayatıma kaba müdahaleden, çirkin küfür ve tehditlerden korumanızı istiyorum.

İddia edildiğine göre, Krupskaya o sırada sadece Kamenev'e mektup göndermekle yetinmiş ve olayı Lenin'e anlatmamıştı. Fakat gerçekten de böyle mi olmuştu? İlginçtir ki tam bir gün sonra, 23 Aralık'ta, Lenin, "doktorlardan steno yazıcısı için izin istemişti" ve böylece ünlü "Kongreye Mektup" dikte edilmişti. Bundan daha önce, 22 Aralık'ı 23 Aralık'a bağlayan gece, Lenin'in durumu yeniden kötüleşmişti. M. Ulyanova'nın yazdığına göre, "onun ne bacaklarında ne de kollarında herhangi bir kırımda vardı". Böyle bir durumun aynı gün içinde düzelmeyeceği açıktır. Dikteyle "Kongreye Mektup" metnini yazan M.A. Volodiçeva günlüğüne şunu kaydetmişti:

O, 4 dakika durmadan dikte etti. Durumu iyi değildi. Doktorlar oradaydı. Dikte etmeye başlamadan önce kongreye mektup yazdırmak istediğini söyledi. Sonra da yazmamı istedi. Hızlı dikte ediyordu; ancak hastalık hali fark ediliyordu.

Lenin, işte böyle bir durumdayken, 24 Aralık 1922'de Volodiçeva'ya şu ifadeleri dikte etmişti:

Yoldaş Stalin, Genel Sekreter olduktan sonra, elinde sınırsız bir yetke toplamıştır ve onun bu yetkeyi her zaman yeterince dikkatli kullanabileceği konusunda emin değilim.

Krupskaya'nın, Stalin'in kabalılığıyla ilgili şikâyeti, Lenin'in 4 Ocak 1923 tarihli "Kongreye Mektup" diye bilinen notlarında yer alan Genel Sekreter tarifiyle örtüşmektedir. Lenin daha önce Sta-

* Kitabın yazarları Stalin'in öfkesini Lenin'in mektubu bizzat Trotskiy'e yazmasıyla açıklamaya çalışsalar da, Lenin mektubu bir başkasına yazsaydı bile Stalin'in yine de öfkeleneceğini tahmin edebiliriz; çünkü 15 Aralık'taki felçten sonra hastarın tam dinlenme rejiminde kalması öngörülmüştü.

** Zinovyev'e.

lin'in "kaballığı"ndan hiç şikâyetçi olmanuştı ve genel olarak bakıldığında, çalışma arkadaşlarının tavırlarına nadiren dikkat ederdi. Lenin'in bu değerlendirmeleri, çok büyük olasılıkla, Nadejda Konstantinovna'nın, alıştığı üzere, ona arkadaşları hakkında verdiği "nasihat"lerin bir sonucuydu. Üstelik bu seferki "nasihat" son derece aşağılanmış bir kadın tarafından veriliyor ve bunu da, çok moralsiz, ruh hali altüst olmuş ve intiharı düşünen hasta bir adam dinliyordu.

Lenin'in Stalin'i kaballıkla suçlaması, açıkça, Stalin'le Krupskaya arasında 22 Aralık 1922'de yaşanan kavganın bir yansımasıydı. Buna karşın, bazen hüngür hüngür ağlayan, bazen de intiharı düşünen, ağır hasta ve yarı felçli Lenin'in bu tarifi, insanların Stalin ve onun faaliyetleri hakkındaki görüşlerini çok olumsuz bir biçimde etkileyecekti. Milyonlarca insan Stalin'in "kaballığı"nın, onun karakterinin başlıca özelliği olduğuna inandı. Üstüne üstlük ülkemizin başına gelen birçok felaket de hâlâ Stalin'in "kaballığı" ile açıklanmakta, onun büyük başarıları bile "kaba kuvvet"in zaferi olarak görülmektedir.

Öte yandan, hasta Lenin'in "Kongreye Mektup"u dikte ettiği günlerde, Stalin, gerçekten, hem Lenin'e hem de dargın Krupskaya'ya "kaba" görünecek hareketler ve tavırlar sergilemiş de olabilirdi. Doktorlar, 24 Aralık 1922'de, Stalin, Kamenev ve Bukharin'le de görüşerek, hastanın uğraşlarını sınırlayan yeni sert kurallar koydular:

- 1) Vladimir İlyiç'e günde sadece 5-10 dakika süreyle dikte etme izni verilmektedir; fakat bu, yazışma niteliğinde olmayacak ve Vladimir İlyiç bu yazılara cevap beklemeyecektir. Randevular yasaklanmıştır. 2) Arkadaşları ve evdeki yakınları, yoğun düşünce ve heyecana yol açmaması için Vladimir İlyiç'e siyasi yaşamla ilgili hiçbir haber vermeyeceklerdir.

Lenin ve akrabaları gibi, Krupskaya da bu kuralları hapisane şartları gibi algılamış olabilirdi; bunu tahmin etmek zor değildir. Krupskaya, Stalin'in onu, doktorlar ve Politbüro üyeleri tarafından belirlenmiş rejimi ihlal ettiği için Merkez Kontrol Komitesi'yle tehdit etmesini unutamazdı. Bu durumda, hasta Lenin'in ve Stalin tarafından aşağılanmış Krupskaya'nın Stalin'e sempatiyle bakacaklarını düşünmek mümkün değildir.

M.İ. Ulyanova'nın notlarına göre, 1922 Aralığı sonunda Lenin'in "genel durumu" çok kötüydü:

... midesinde nerdeyse devamlı sorun vardı, baş ağrıları, uyku bozukluğu, genel zayıflık... İçinde bulunduğu kötümser ruh hali de Vladimir İlyiç'in fiziksel durumunu olumsuz etkiliyordu.

İşte Lenin, birçok mantıksal tutarsızlık, sözde Büyük Rus şovenizmi tehdidiyle ilgili kaba çıkışlar, Ruslara karşı aşağılayıcı saldırılar, onun sıkı tedavi rejiminden sorumlu olan kişiye karşı haksız eleştiriler içeren "Milliyetler Sorunu veya Özerkleştirme Hakkında" makalesini bu haldeyken yazmıştı.

Böyle bir durumda, Lenin, her türlü dedikodu ve iftiraya karşı çok duyarlıydı. Öyle ki o sırada onunla görüşenler, çoğu kez Lenin'i anlamakta güçlük çekiyorlardı. Lenin'in sekreteri M. Glyasser, Bukharin'e 11 Ocak 1923'te yazdığı mektupta, "Milliyetler Sorunu veya Özerkleştirme Hakkında" makalesinin arka planını anlatmıştı. Bayan Glyasser, Fotiyeva ve SNK Özel Kalem Müdürü Gorbunov'la birlikte "Gürcü dosyası" denilen konuya ilişkin materyali inceleyen heyetin üyesiydi ve Lenin'le sohbet etmişti. Glyasser, Bukharin'e mektubunda, Lenin'in zaten tek taraflı olan bilgileri çarpık bir şekilde algıladığını itiraf ediyor ve şunları ekliyordu:

... hastalık yüzünden yoldaş Stalin'e haksızlık ediyordu. Bunu görmek benim için özellikle ağırdı, çünkü Politbüro'da çalıştığım iki buçuk yıl boyunca buradaki çalışmalarını yakından izliyordum ve burada sadece sizin hepinize, bu arada Stalin'e de (şimdi onun yüzüne bakmaya bile utanıyorum) derin saygı göstermeyi öğrenmekle kalmadım, ayrıca Vladimir İlyiç ile Trotskiy'in çizgileri arasındaki farkı da anladım.

Onun yazdığına göre, Lenin, "heyet üyelerinden, makale bitene kadar bunu azami oranda gizli tutacakları ve hiçbir şey anlatmayacakları konusunda söz aldı". Glyasser, Lenin'in bu talepte bulunurken "hasta olduğu ve her şeyden müthiş derecede kuşkulandığı"nı yazıyordu.

Kumanev ve Kulikova, bu bilgileri kitaplarına almışlar, ama Glyasser'in mektubunu, Stalin'in insanları "büyüleme" becerisiyle ve mektubun yazarının "Stalin'in hipnozu" altında kalmasıyla açıklamışlardır; çünkü daha akıllıca bir yorum bulamamışlardır.

Lenin'in, ağır fiziksel ve ruhsal durumdan kurtulunca Stalin'e saldırmayı bıraktığını görmek zor değildir. Trotskiy, Lenin'in "Stalin'e karşı bomba" hazırladığını ve güya bu bombayı da parti kongresinde patlatacağını iddia etse de, ortada bunu doğrulayan bir kanıt yoktur. M.İ. Ulyanova'nın anlattığına göre, 1923 Ocağı ortalarına kadar itibaren sağlık durumu iyileşmeye yüz tutup da düzenli olarak

dikte etmeye başladığında, Lenin'in yazdıkları artık Stalin'e ve Büyük Rus şovenliğine karşı saldırılar içermiyordu. Bu yazılarda, aynı zamanda Lenin'e özgü derin mantık da tekrar kendini gösteriyordu. "Devrimimiz Hakkında", "Rabkirn'de Nasıl Bir Reorganizasyona Gitmeliyiz" ve "Az Olsun Öz Olsun" başlıklı makaleler, Mart-Mayıs 1922'de yayımlandı. Buna karşılık, Lenin'in sağlık durumunun kötüleştiği zaman dikte ettiği makaleler ise yayımlanmadı; fakat büyük bir olasılıkla birçok kişi onların içeriğini öğrenmişti. N.K. Krupskaya, "Kongreye Mektup" diye bilinen notları bizzat kendisi muhafaza ediyordu. M. Volodiçeva'nın kaleme aldığı "Milliyetler Sorunu veya Özerkleştirme Hakkında" makalesini ise Fotiyeva saklamıştı.

1923 Martı başında Lenin'in sağlık durumu yeniden kötüleşti ve hastada, Aralık 1922'de olduğu gibi, kuvvetli felçten önce yine moralsizlik ve ruhsal çöküş görüldü. 5 Mart 1923'te, Lenin, Stalin'e öfke dolu bir mektup yazarak onun 22 Aralık 1922'de Krupskaya ile olan kavgasını hatırlattı ve Stalin'in, eşinden özür dilemesini istedi. Lenin, Stalin'i bir seçim yapmak zorunda bırakıyordu:

Söylediklerinizi geri almayı ve özür dilemeyi kabul ediyor musunuz, yoksa aramızdaki ilişkileri sona erdirmeyi mi tercih ediyorsunuz?

6 Mart günü, Lenin, Gürcistan Komünist Partisi içindeki tartışmalarla ilgili mektubunu dikte etti ve "Orconikidze'nin kabalığı"ndan ve Stalin'le Dzerjinskiy'in ona "yüz vermeleri"nden dolayı öfkesini belirtti. Stalin, 7 Mart 1923 tarihli cevabında, "Krupskaya'ya herhangi bir kaba veya ağza alınmayacak söz" söylemediğini ifade ediyor ve dolayısıyla da "söylediklerini geri alma" talebini geri çeviriyordu. Stalin'in bu mektubuna Lenin'in nasıl tepki verdiği hakkında elimizde hiçbir kanıt yoktur; çünkü 10 Mart'ta o yeni bir felç geçirmişti. Lenin, konuşma yeteneğini yine kaybetmiş ve yazı yazamaz olmuştu. Bu olaydan bir hafta sonra, N.K. Krupskaya, Stalin'e, onun Lenin'e zehir sağlamak için verdiği sözü hatırlattı. Stalin, 21 Mart 1923'te, ilettiği bir notla Politbüro üyelerini bu konuda bilgilendirdi:

17 Mart Cumartesi günü Yoldaş Ulyanova (N.K.)' son derece gizli olarak benden bir doz siyanür dipotasyum bulmamı ve Vl. İlyiç'e vermemi istedi. N.K., bu arada benimle yaptığı konuşmada, Vl. İlyiç'in inanılmaz acılar çektiğini ve bundan böyle hayatının çekilmez olduğunu belirtti. Dolayısıyla da bunu kabul etmem için inatla ısrar etti. N.K.'nın özellikle ısrar etmesinden ve Vl. İlyiç'in de benim rıza göstermemi istemesinden dolayı (N.K benimle ko-

*N.K. Krupskaya kastedilmektedir.

nuşurken odasından onu iki defa içeri çağırtnuş ve heyecan içinde benim rızamı istemişti ve bu yüzden, biz, her iki seferde de konuşmayı kesmek zorunda kalmıştık). Ben bu isteği geri çevirmeyi mümkün görmedim ve V. İlyiç'in sakin olmasını ve gerektiği zaman onun isteğini tereddütsüz yerine getireceğime inanmasını istediğimi söyledim. V. İlyiç gerçekten sakinleşti.

Ancak şunu belirtmeliyim ki V. İlyiç'in bu isteğini yerine getirmeye gücüm yetmez ve ne kadar insanca ve gerekli olursa olsun bu misyondan vazgeçmek zorunda kaldığımı MK Politbüro üyelerinin bilgilerine sunarım.

İçeriği hiçbir zaman tekzip edilmediğine göre, görüldüğü kadarıyla bu not gerçek olayları yansıtmaktadır. Yani Stalin, Krupskaya ile Gorkiy'de konuşuyormuş ve Lenin de onların konuşmasını kesiyormuş. Krupskaya ile Stalin arasında Gorkiy'de geçen ve notta bahsedilen konuşma, muhtemelen 10 Mart'a, yani Lenin'e yeniden felç inmesinin öncesine denk düşmektedir. Böylece Lenin, Stalin'e ikinci defa ricada bulunmuş, ancak bu sefer ricasını, Mayıs 1922'de olduğu gibi kişisel sohbet esnasında değil, eşi aracılığıyla iletmmişti. Lenin'in durumu çok kötüydü ve muhtemelen en yakınları dışında kimseyi yanına almıyorlardı; o, sadece belirli aralıklarla eşini çağırabiliyor ve isteğini onun aracılığıyla Stalin'e iletiyordu.

Mektubun içeriğinden görülebileceği üzere, N.K. Krupskaya'nın 17 Mart 1923'te Stalin'e zehir konusunda başvurduğunu göz önünde tutarsak şu sonuca varıyoruz ki o, Stalin'le, Lenin'in Stalin'den özür talep ettiği 5 Mart tarihli mektuptan sonra artık barışmıştı.

Ancak zehir isteğini ikinci sefer de kabul etmeyince Stalin'in Krupskaya ile ilişkilerinin yine kötüleşmiş olması muhtemeldir; çünkü Krupskaya, eşinin korkunç acılardan kurtulmasını istiyordu. Üstelik Politbüro üyeleri, Stalin'in notundan, Krupskaya'nın Lenin'e vermek üzere Stalin'den zehir istediğini de öğrenmişlerdi. Krupskaya'nın gerekçeleri ne olursa olsun, bu durum, ona yönelik hiç de olumlu olmayan bir izlenim yaratmış olmalıydı ve Krupskaya, bu nottan dolayı muhtemelen Stalin'den ölümüne nefret etmişti. Krupskaya'nın, Lenin'in ağır hastayken yazdığı mektupları siyasi mücadelede Stalin'e karşı kullanmasının nedeni belki de buydu. Oysa daha evvel de belirtildiği gibi, Lenin'in Stalin'i hedef alan eleştirel yazıları, Krupskaya ile Stalin arasında ihtilaf yaşandığı dönemlere, yani Lenin'in çok ağır hasta olduğu zaman dilimlerine (21 Aralık 1922-4 Ocak 1923 ve 5-6 Mart 1923) aitti.

Görünen o ki Stalin'in "Kongreye Mektup"taki notları okuduktan sonra M. Volodiçeva'ya söyledikleri gerçektir:

Bunu Lenin söylemiyor, bunu hastalık söylüyor.

Stalin, Lenin'in milli mesele hakkında yazdıklarının içeriğini de aynı şekilde yorumlamıştı. O, Lenin'in kendisine karşı yaptığı çıkışlara hemen cevap vermemişti. Daha sonra, Aralık 1926'da ise şöyle diyecekti:

Yoldaş Lenin partimizin 12. kongresi öncesinde Gürcü yarı milliyetçilerine, Mdivani türünden yarı komünistlere karşı sert bir örgütsel politika izlememden... onlar hakkında takibat yapmamdan dolayı beni kınıyordu. Ancak daha sonraki gelişmeler, *uklonistler* diye bildiğimiz unsurların, Mdivani gibi kişilerin, aslında MK sekreterlerinden biri olarak segilediğimden çok daha sert bir tavır hak ettiklerini göstermiştir. Sonraki olaylar, *uklonistlerin* su katılmamış, en aşırı oportünizmin çürüyüp dağılan grubu olduklarını ortaya koydu. Lenin bu gerçekleri bilmiyordu ve bilemezdi, çünkü hastaydı, yatakta yatıyordu ve olayları takip etme olanağına sahip değildi.

Öte yandan hayat, Trotskiy'in tavizlerle "yola geleceği"ne dair umutların karşılığının olmadığını da gösterdi. Ocak 1923'te, Trotskiy, Stalin'in onun SNK Başkan Yardımcılığı görevini kabul etmesi yolundaki önerisini yine geri çevirdi. Trotskiy, MK Şubat (1923) plenumu öncesinde, Lenin'in MK üye sayısının artırılması yönündeki teklifini de kabul etmedi, hatta bunun yerine, MK'nun sadece Politbüro, *Orgbüro* ve Sekreterlik kurumları kalacak biçimde daraltılmasını teklif etti. Plenumda bu öneri oy çokluğu ile reddedildi. 22 Mart 1923'te, Politbüro üyeleri ve aday üyelerinin hepsi (Trotskiy ve felçli Lenin dışında) bir mektup kaleme alarak plenumda olup bitenleri eleştirdiler ve tepkilerini şöyle ortaya koydular:

Yoldaş Trotskiy, Politbüro'nun bazı üyelerini aşırı sert bir şekilde suçlamaktan çekinmedi ve ilgili konuda, onların görüşlerinin, güya gizli çıkar hesaplarına ve siyasi ayak oyunlarına dayandığını iddia etti. MK plenumu, meseleye dönük bu tamamen kabul edilemez bakışı hak ettiği biçimde, oybirliği ile kınamıştır ve ortaya çıkan bu kriz, görüldüğü kadıyla, başarıyla atlatılmıştır.

Lenin, Şubat plenumuna bir tepki vermedi; oysa o sırada partide ve ülkede olup bitenler hakkında yeterince bilgi alıyordu. Herhalde MK üyelerinin Trotskiy'e karşı yönelttikleri sert eleştiriye bir itirazı yoktu ve MK içindeki polemîği sadece kenardan izliyor, tartışmalara katılmıyordu. 10 Mart'ta geçirdiği kriz, Lenin'in çalışma şansını tamamen ortadan kaldırmıştı. Lenin'in hastalığı dolayısıyla SNK Başkanlığı görevini vekâleten L.B. Kamenev yürütmeye başladı. Partinin 12. kongresinde Lenin'in yerine MK rapor konuşmasını

* Eğilimciler.

yapmak üzere ise Zinovyev görevlendirildi. Stalin bu arada MK Genel Sekreterliği görevine devam etmekteydi. Bu üç yönetici, birbirlerini destekleyerek fiilen bir tür üçlü oluşturmaya ve Trotskiy'in partinin ve ülkenin başına geçmesini engellemeye yönelmişlerdi. Kongrede gündem ve konuşmacı düzenini bu üçlü oluşturmuş, Trotskiy'e gündemin beşinci maddesi olan endüstri konusunu vermiş ve onu siyasi konuların dışında tutmuşlardı.

Açıkça görülüyor ki aslında Stalin'e "bomba" atmak isteyenler Trotskiy ve yandaşlarıydı. Bu "bomba" da Lenin'in "Milliyetler Sorunu veya Özerkleştirme Hakkında" makalesi olacaktı. Fakat olaylar düşünüldüğü gibi gelişmemiş ve bu saray entrikası sonuç vermemişti. 16 Nisan 1923'te, L. Fotiyeva, nedense makaleyi, entrikanın hedefi olan Stalin'e iletmışti. Fotiyeva Stalin'e bıraktığı notta makaleyle ilgili olarak şöyle yazıyordu:

Vladimir İlyiç bunu yayımlamayı öneriyordu ve bu son hastalık nöbetinden az önce kendisine makalenin basılıp basılmayacağını sorduğumda, makaleyi yayımlatmayı düşündüğünü, fakat bunu bir süre sonraya bıraktığını söylemişti.

Fotiyeva, bu makaleyi neden uzun süre kimseye göstermediğini açıklarken de şunları söylüyordu:

İlk başta bunu zaten yapamazdım, çünkü henüz Vladimir İlyiç'in kendisinin bu konuda gerekeni yapamayacağı ve iradesini ortaya koyamayacağı kesinleşmemişti; son iki buçuk hafta boyunca ise kendim rahatsızdım ve bugün ilk defa işbaşı yaptım.

V.A. Kumanev ve İ.S. Kulikova, İ.V. Stalin'in o günlerdeki davranışını anlatırken onun "kurnazca entrika" çevirdiğini iddia etseler de, aslında Stalin bu makaleyi saklamamış, kongrenin bitmesini beklemeden iletmışti. Stalin, "kurnaz" bir entrikacının böyle bir durumda kesinlikle yapması gereken onlarca başka hareketi de yapmamıştı. O, makaleyi, gayet dürüstçe, kongre prezidyumuna ulaştırmıştı. Makalenin kaderini belirleyen kararın kongre prezidyumunda "Genel Sekreter'in ve ekibinin" baskısıyla kabul edildiğini iddia eden yazarların elinde bunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Prezidyum kararı uyarınca, makale, önce kongre delegasyon temsilcileri oturumunda, sonra da kongre delegeleri bir araya geldiklerinde okunmuştu. Görüldüğü kadarıyla, bu sırada Stalin çok ıstırap çekmişti. Bu yüzden, Stalin'in kongre prezidyumunun kararını öğrenince "sevinçle ellerini ovuşturduğu"nu yazarın V. Kumanev ve İ.S. Kulikova'ya inanmak zordur. Sonuçta, Lenin'in makalesi okun-

* Üstelik yazarların bunu kimden öğrendikleri de bir sır olarak kalmaktadır.

duktan sonra Stalin'le ilgili herhangi bir karar verilmedi ve Trotskiy ile yandaşlarının planladıkları "bomba" patlamadı.

Kongrede olup bitenlerin çoğu Trotskiy ile yandaşlarını memnun etmemişti; onlar ayırimcılıktan şikâyetçiydiler. V.V. Kosior kongrede şöyle diyordu:

Onlarca yoldaşımızın parti çalışmaları dışında kalmasının nedeni, kötü komünist olmaları değildir; bunun nedeni, onların değişik zamanlarda ve değişik konularda şu veya bu gruba katılmış olmalarıdır... Böyle bir rapora yoldaş Trotskiy'den başlanabilirdi.

Stalin buna şöyle cevap veriyordu:

Ben bu suçlamayı tekzip etmek zorundayım... Yoldaş Trotskiy'in çalışma dışında kaldığı ciddi olarak söylenebilir mi? Ordumuz ve donanmamız gibi bir deviyönetmek az şey midir? Bunun neresi çalışma dışı kalmaktır? Diyelim ki yoldaş Trotskiy gibi büyük bir şahsiyet için bu kadarı azdır; fakat bazı gerçekleri söylemek zorundayım, görüldüğü kadarıyla Yoldaş Trotskiy'in bizzat kendisi de daha farklı, daha zor bir işi istemiyor ve cazip bulmuyor.

Eylül 1922'de ve Ocak 1923'te Trotskiy'in SNK Başkan Yardımcılığı görevini kabul etmediğini hatırlatan Stalin şunları belirtiyordu:

Biz yine kesin bir cevap aldık ve buradaki gerekçeye göre, onu, yani Trotskiy'i Yardımcılık görevine atamak, onu bir Sovyet çalışanı olarak yok etmekmiş. Yoldaşlar, elbette ki bu bir tarz meselesidir. Ben, Rıkov, Tsurupa ve Kamenev Yoldaşların Yardımcı olmakla Sovyet çalışanları olarak kendilerini yok ettiklerini düşünmüyorum. Ancak Yoldaş Trotskiy farklı düşünüyorsa, o zaman bu konu MK'nın sorunu değildir, yoldaşlar. Görüldüğü kadarıyla, Yoldaş Trotskiy'in bir gerekçesi vardır, bir düşüncesi vardır, bir nedeni vardır ki askeri görevi dışında başka, daha zor bir işi üstlenmek istemiyor.

Trotskiy, Stalin'in bu açıklamalarını yanıtlarken, hangi "gerekçe", hangi "düşünce" veya hangi "neden" yüzünden başka iş üstlenmek istemediğini belirtmemişti. Konuşmasının akışı içinde, söyleyebileceği bazı hususlar olduğunu kaydetmiş, ancak ardından da şu ifadeyi kullanmıştı:

... kongre bu tür meselelerin tahlil edileceği bir yer değildir.

Ne üçlü ne de bu üçluden herhangi biri, kongrenin düzenlendiği salonun dışında tartışmasız bir üstünlüğe sahip değildi ve bunu Trotskiy de biliyordu. Bu arada belirtelim ki kongrede bazı delegeler yönetime karşı açıkça saygısızlık göstermişlerdi. Bolşevik Krasin, partide hiçbir yönetici grubunun Lenin'in yerini dolduramaya-

cağını söylemişti. Daimi ve ilkesiz bir muhalif olan N.N. Osinskiy ise Zinovyev'in yeni Lenin olacağı iddiaları ile açıkça alay etmişti.

12. kongrede, değişik işletmeleri temsil eden delegelerin selamlayıcı konuşmaları için düzenlenmiş özel bileşimde de, söz konusu üçlünün Lenin kadar popüler olmadıkları görüldü. Her konuşma Lenin'e alkışla bitiyordu ve herkesin dilinde Lenin vardı. Lenin'in ardından en çok alkış ve övgü alan ise Trotskiy'di. Zinovyev, Kamenev, Stalin ve Bukharin, bu açıdan Lenin'le Trotskiy'in epeyce gerisindeydiler. Trotskiy, parti yönetimiyle ilişkileri son derece gergin olsa da, bu ortamdan memnun olmalıydı. Hem o, içerideki durumun ve uluslararası gelişmelerin kısa sürede bir "demir el" gerektireceğinden ve partinin bu amorf kolektif yönetime, bu zayıf üçlüye uzun süre tahammül edemeyeceğinden de emindi.

32. Bölüm

Trotskiy'le Karşı Karşıya

1923 yazında ülkenin ekonomik durumu yeniden kötüleşti. Devlet işletmelerinin ürettiği göreceli pahalı sanayi ürünlerine talep yoktu; bazı işletmeler kapanıyor, birçoğu ise işçilere ücretlerini veremiyordu. Aynı zamanda, piyasadaki tarım ürünlerinin artışı da bu ürünlerin fiyatlarının düşmesine yol açmıştı. Sanayi ürünlerinin yüksek fiyatları ile tarım ürünlerinin düşük fiyatları arasındaki ilişki (fiyat makası denen olay) köydeki durumu kötüleştiriyor ve normal meta mübadelesine bozucu bir etkiye bulunuyordu.

Bu tür ekonomik sorunlar doğal olarak sosyal gerginliğe yol açmaktaydı. Bazı fabrikalarda ve işletmelerde işçiler greve gitmeye başlamışlardı. Köylerde ise köylüler olay çıkarıyor, hatta bunlar bazı yerlerde silahlı isyanlara dönüşüyordu. Böyle bir ortamda, 1917-1918'de yasaklanmış olan partiler yeniden canlandılar. Ayrıca Bolşevik Partisi içinde de partiyi bürokrasiden "arındırma" talebinde bulunan komünist gruplar beliriverdi ("işçi grubu" ve "işçi gerçeği"). Bu grupların faaliyetleri yasaklanıyor, üyeleri tutuklanıyor, fakat bu önlemler gerginliği ve artan tepkileri ortadan kaldırmıyordu. Partideki durum ülke yönetimine de yansıyor. Zinovyev, Bukharin ve ülkenin diğer bazı yöneticileri, sadece Trotskiy'in kibri ve iddialarından endişelenmekle kalmayıp Stalin'in artan etkisinden de rahatsız olmaya başlamışlardı. Bukharin, 30 Temmuz 1923'te Kislovodsk'tan Kamenev'e yazdığı bir mektupta, Stalin'in "keyfi" bir şekilde "Pravda gazetesi yazı işleri müdürlüğünde değişikliğe gitme"sini kınıyordu. Yine aynı gün, Zinovyev, Stalin'in isteği ile yapılan yeni atamaları yorumlarken, Kislovodsk'tan Kamenev'e şunu yazıyordu:

Biz tamamen ve ciddi olarak öfkeliyiz... Ve Siz, Stalin'in doğru-
dan alay etmesine izin veriyorsunuz... Aslında ortada herhangi
bir üçlü falan yoktur, sadece Stalin diktatörlüğü vardır. İlyiç bin
defa haklıdır."

* Stalin-Kamenev-Zinovyev.

** Muhtemelen Krupskaya aracılığıyla "Kongreye Mektup" artık ona da iletilmişti.

11 Ağustos'ta kaleme aldığı bir mektupla doğrudan kendisine yöneltilen kınamalara cevap veren Stalin ise "hamallık" yaptığını belirtiyor ve Zinovyev'le Bukharin'e yazdığı mektubunu şu ifadeyle bitiriyordu:

Kuduruyorsunuz, arkadaşlar.

Kısacası, ülke ve parti yönetimindeki ilişkiler çok gergindi.

1923 yazında, Kislovodsk'ta, dağ eteklerindeki bir tatil yerinde, Zinovyev, Laşeviç, Bukharin, Yevdokimov ve Voroşilov yolda giderlerken bir mağarada mola vermişler ve burada yaptıkları uzun sohbet ve konuşmalardan sonra Trotskiy, Stalin ve üçüncü bir şahıstan (Kamenev, Zinovyev veya Bukharin) oluşacak bir "siyasi sekreteryâ" kurulması konusunda mutabakata varmışlardı; bu fikri sadece Voroşilov kabul etmemişti. Bu öneriye göre, Genel Sekreterlik görevi iptal edilecekti. "Mağara görüşmesi"ne katılanlar, bu teklifi desteklemesi için Stalin'e başvurdular. Stalin ise Politbüro üyeleri ve aday üyeleri (Kalinin, Tomskiy, Molotov) olmaksızın partiyi yönetmenin imkânsız olduğunu gerekçe göstererek bu tür bir reformu kabul etmedi. Sonraları Stalin bu konuda şunu söyleyecekti:

Eğer yoldaşlar ısrar ediyorsa, gürültü-patırtı yaratmadan ve açık veya kapalı bir tartışmaya girmeden yerimi bırakmaya hazır olduğumu söyleyerek, Kislovodsk'un derinliklerinden bana yazılı şekilde sorulan soruya olumsuz cevap verdim.

Yeri gelmişken belirtelim, sağlam olmadığı önceden bilinen bu yeni üçlüye girmeyi Trotskiy de kabul etmemişti. Bazıları, Trotskiy'in diğer yöneticilere taviz vermeyişini, onun darbe yapma niyetiyle açıklıyorlardı. Komintern Yürütme Komitesi Üyesi Alfred Rosmer, 1923 sonbaharında, partinin en üst kademelerinde, "Trotskiy kendini Bonaparte zannediyor" lafları dolaştığını hatırlıyordu. Zaten panikçi olan Zinovyev ise, bu dedikoduları askeri bir darbe işareti olarak görmüş ve bu nedenle de K.Y. Voroşilov veya Stalin'in Devrimci Askeri Kurul'a dâhil edilmesini önermişti.

Trotskiy, nefret ettiği "Tsaritsınlılar"ın kendi "mülk"üne sokulmasına yönelik bu öneriye çok sert tepki gösterdi ve bu sefer, sadece bütün görevlerinden istifa etmekle yetinmeyip proleter ayaklanmayı düzenlemek için Almanya Komünist Partisi'ne yardımcı olmak üzere "devrim askeri olarak" Almanya'ya gönderilmesini de istedi. Ancak Trotskiy'in bu açıklaması kuru gürültüden ibaretti. Bu arada Zinovyev de benzer laflar etmiş ve Komintern Başkanı sıfatıyla "devrim askeri" olarak Almanya'ya gideceğini söylemişti. Stalin bu tartışmaya müdahale ederek, iki Politbüro üyesinin aynı zamanda

gitmesi halinde parti yönetiminin çökeceğini, ayrıca, kendisinin Devrimci Askeri Kurul'da yer almaya niyetinin de olmadığını bildirdi. Politbüro, Almanya'ya, Radek ile Pyatakov'u gönderdi.

Bu sırada Trotskiy, siyasi kaderinin, Rusya'daki gelişmelerden ve ülkenin ekonomik kalkınmasından daha çok dünyadaki devrim süreçlerine bağlı olduğundan emindi. Trotskiy, Nisan 1923'te, Har-kov'daki konuşmasında şöyle diyordu:

Bilanço öğreniyoruz, ancak aynı zamanda, dikkatle Batı'ya ve Doğu'ya bakıyoruz ve olaylar bizi gafil avlayamaz... Ve eğer Batıda tehlike çanları çalarsa -ki çalacaktır- o sırada boğazımıza kadar muhasebe kâğıtlarının, bilançoların ve *nepin* içine batmış bile olsa, tereddütsüz ve hiç gecikmeksizin derhal ses vereceğiz, çünkü biz baştan ayağa devrimciyiz, devrimciydik ve sonuna kadar da öyle kalacağız.

Trotskiy, Rusya'nın gelişmesini sadece geleceğin Avrupa Federasyonu içinde görüyor ve şöyle yazıyordu:

Yeni açık devrimci savaşlar dönemi, kaçınılmaz olarak, devrimci Avrupa halkları arasındaki devlet ilişkileri konusunu da gündeme getirecektir. Bu sorun için programatik tek çözüm, Avrupa Birleşik Devletleri'dir.

Rusya'yı Avrupa Birleşik Devletleri'nin eyaletlerinden birine dönüştürme perspektifi, Trotskiy için, özellikle de olası bir Almanya devrimi bağlamında, gerçekçiydi. Yeri gelmişken belirtelim, böyle bir devrimden sonra Almanya'nın yeni sosyalist Avrupa'nın lider ülkesi, Rusya'nın ise endüstriyel açıdan gelişmiş Batı için hammadde temin eden bir ülke olacağından kesin emin olan sadece Trotskiy de değildi. Trotskiy'in de sonradan yazdığı gibi, Bolşevik Partisi'nin yöneticileri için şu gayet açıktı:

Zafere ulaşmış Alman proletaryası, gelecekte, teslim edilecek hammadde ve erzak karşılığında Sovyet Rusya'ya sadece kredi, makine ve hazır ürünlerle değil, sağlayacağı yüksek kalifiye işçi, mühendis ve organizatörlerle de yardımcı olacaktır.

Tarihsel geleceğe dair bu tür ham hayallerin ışığında, Rusya'nın sorunları ikinci dereceden meseleler olarak görülmekte ve partinin başlıca görevinin dünya devrimine hazırlanmak olduğu düşünülmektedir.

Weimar Cumhuriyeti'ndeki siyasi krize ilişkin haberler, Trotskiy ve RKP(b) yönetimindeki birçok kişi tarafından devrimci durumun göstergeleri olarak değerlendirildi. Temmuz 1923'te, Politbüro üyeleri, Karl Radek'in Almanya'daki devrimci duruma dair konuşma-

sını dinlediler. 22 Ağustos 1923'te, Politbüro ile Almanya Komünist Partisi yetkililerinin ortak toplantısında kabul edilen kararda "SSCB emekçi kitlelerinin gelecekteki olaylara hazırlanması, cumhuriyetin savaş güçlerinin seferber edilmesi ve Almanya işçilerine ekonomik yardım" gibi konulardan bahsediliyordu. Bu kararın yerine getirilmesini denetlemek üzere ise Zinovyev, Stalin, Trotskiy, Radek ve Çiçerin'den oluşan bir komisyon kuruldu.

22 Eylül 1923'te yapılan RKP(b) MK plenumunda ve MK ile parti örgütlerinin ortak danışma toplantısında, Zinovyev, "Önümüzdeki Almanya Devrimi ve RKP(b)'nin Görevleri" adlı gizli bir rapor sundu. Bu raporda yer alan tezlerden çoğu, Trotskiy'in dünya devriminin gelişme perspektifleri ve bu süreçte Rusya'nın rolü hakkındaki görüşleriyle örtüşmekteydi. Tezlerden birinin başlığı şöyleydi: "İşçi ve Köylü Avrupa Birleşik Devletleri". 4 Ekim 1923'te, Politbüro, komisyonun kararını onayladı ve devrimin 9 Kasım 1923'te başlatılmasına karar verildi. 20 Ekim 1923'te, MK Askeri Heyeti, ayaklanacak Alman proletaryasına gerektiğinde yardım etmek üzere Kızıl Ordu'ya yönelik bir seferberlik planı hazırladı.

Peki Politbüro ve Almanya devrimine yönelik komisyonun üyesi olan Stalin, bütün bu karar ve hazırlıklara nasıl bakıyordu? Açıkça görülüyor ki o da SSCB ile Almanya'nın ekonomik potansiyelini birleştirmenin yararlarına inanıyor ve bunu öngören teze tamamen katılıyordu. L. Bezımskiy'in de yazdığı gibi, Stalin 1939'da Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı imzalandığı ve daha sonra Almanya Demokratik Cumhuriyeti kurulduğu zamanlarda da bu fikirlerine defalarca yeniden dönmüştü. Almanya sanayisinin desteğini alma olasılığını, Stalin, muhtemelen, SSCB'nin ekonomik zorluklardan kurtulması için bir fırsat ve çare olarak görüyordu.

Ancak Stalin, daha 1907'de, Almanya hakkında birçok bilgi edinmiş, birçok şey duymuştu ve onun, Alman Marksistlerin bir ayaklanma gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği konusunda ciddi şüpheleri vardı. Yıllar sonra, Stalin, yazar Emil Ludwig'e, 1907'de, Alman sosyal-demokrat delegelerin bir toplantısı hakkında duyduklarını anlatacaktı. Delegeler, biletlerini damgalatmak için, bir süreliğine gişeden ayrılan kontrol görevlisini beklediklerinden toplantıya geç kalmışlar, çünkü görevliden habersiz tren peronunu terk edememişlerdi. Rusya sosyal-demokratları ve tabii bu arada Stalin için, kurallara bu derecede bağlılık saçmaydı ve bu insanların iktidara karşı asla ayaklanamayacaklarını gösteren açık bir kanıtı. Rusya'da Bolşevikler, 1917-1920 sürecinde de, bir Alman devrimini boşuna beklemiş ve Almanya sol sosyalistlerinin iktidarın isyanı

bastırma önlemlerine karşı yeterince direnmediklerini, liderleri Karl Liebknecht ile Rosa Luxemburg'un öldürülmesine isyan etmediklerini görmüşlerdi. Bunları düşündükçe, Stalin'in Alman Marksistlerin devrimciliği konusundaki kuşkuları giderek artıyordu.

Stalin'in Almanya devrimi için hazırlık yapılması kararının lehinde oy kullanmasına karşın, onun bu devrimin başarısından emin olmadığını ortaya koyan kanıtlar vardır. Stalin'in 7 Ağustos 1923'te Zinovyev'e yazdığı mektuptaki ifadeler de bu duruma işaret etmektedir:

Komünistlerin -şimdiki aşamada- sosyal-demokratlar olmaksızın iktidarı ele geçirmeleri bir zorunluluk mudur ve onlar bunun için yeterince olgunluğa ulaşmışlar mıdır, işte bence sorun buradadır. Rusya'da iktidara el koyarken bizim şu silahlarımız vardı: a) barış; b) toprağın köylülere verilmesi; c) işçi sınıfının devasa çoğunluğunun desteği; d) köylülerin sempatisi. Şu anda Alman komünistlerinde bunların hiçbirisi yoktur. Elbette ki onların Sovyet ülkesi gibi bir komşuları var, bizimse böyle bir komşumuz yoktu. Ama biz şu anda onlara ne verebiliriz ki? Eğer Almanya'da şu anda hükümet düşer ve komünistler de onu düşerken yakalayıp ele geçirirlerse rezil olup kalırlar. Bu gene de en iyi ihtimaldir. En kötü ihtimale gelince, onları ezip parçalayacak ve bir tarafa atacaklardır. Mesele Brandler'in "kitleleri eğitmek" istemesi değildir, burjuvazi artı sağ sosyal-demokratlar gösteri talimlerini kesinlikle bir ana meydan savaşına dönüştürecek ve onları bozguna uğratacaklardır (bunun için şimdilik her türlü şansları vardır). Elbette faşistler de uyumuyorlar, ancak ilk olarak faşistlerin saldırımları bizim için avantajlıdır; çünkü bu, işçi sınıfını komünistlerin çevresinde bütünleştirir (Almanya, Bulgaristan değildir). Öte yandan, eldeki bütün verilere göre Almanya'da faşistler zayıftır. Bence Almanları teşvik etmek yerine hareketten alıkoymak gerekir. İyilikler dilerim Stalin.

Lev Bezımenskiy bu mektubu şöyle yorumlamaktadır:

Kaderin cilvesine bakın ki 8 ve 9 Kasım 1923'te başka bir "devrim" yaşandı ve Münih'te Hitler'in ünlü "bira darbesi" gerçekleşti. Stalin'in tahmini gerçek oldu.

Ayrıca Stalin'in, Almanya'da faşistlerin zayıf oldukları yorumu da doğru çıktı. O sırada başlıca kapitalist ülkelerinin ekonomileri istikrarlı bir döneme girmiş ve bu, politik iklime de yansımıştı. 1. Dünya Savaşı'nın yarattığı dalga üzerinde yükselen ve askeri diktatörlükler öneren siyasi liderler pek toplumsal kabul görmüyordu. Hitler'in "bira darbesi" de yenik düştü; Hitler tutuklandı, yargılandı ve hapse atıldı.

* Almanya Komünist Partisi önderi.

1. Dünya Savaşı'nda öne çıkan liderler artık bir bir sahneden çekiliyorlardı. W. Churchill ve partisi 1922 sonbaharında yapılan seçimleri kaybetti. F. Roosevelt, ABD hükümetindeki görevinden istifa etti; Demokrat Parti ise başkanlık seçimlerini kaybetti. Savaş zamanı öne çıkan liderlerden sadece Mussolini, ülkesini yöneten bir diktatör olarak kaldı; İtalya, faşist düzenin tek örneği idi. Almanya'daki tutsaklığının^{***} ardından Charles de Gaulle, Sent-Cyr Harp Akademisi'nde öğretmenliğe başlamıştı ve şimdilik politikadan uzaktı. Kaydedildiği üzere, yaşanan ekonomik kalkınma ortamında birçok sosyal sorun hafifleme eğilimindeydi; Batı ülkelerinde, daha iyi bir yaşam için devrim yapmaya hazır halk kitleleri yoktu. RKP(b) yönetimindeki birçok kişi bu gerçeği görmüyor ve Alman proletaryasının başarılı olacağına inanıyordu. Trotskiy'in, Alman devrimine destek için, Kızıl Ordu'yu, 1920 yazında olduğu gibi bütün gücüyle Batı Avrupa'nın merkezine doğru yöneltmesi ihtimal dışı değildi. O, Stalin'in Alman devriminin zaferi konusundaki kuşkularının da farkındaydı. Trotskiy, belki de, yeniden "Berlin'e yürüyüş"ü engelleyebilecek herkesi iktidardan uzaklaştırmak istiyordu. Almanya'da devrimin başlamasını bekleyen Trotskiy, 8 Ekim 1923'te Politbüro'ya sunduğu açıklamada, partinin iç ve dış politikasını sert bir dille eleştirdi; çünkü o, partinin ve ülkenin siyasi rotasının bizzat kendi önerilerine göre belirlenmesini istiyordu.

23 Ekim 1923'te, Saksonya ve Thüringen'de komünistlerle sol sosyal-demokratların koalisyon hükümetleri kurduğu yolunda haberler geldi. Moskova'da, Almanya'da devrime ramak kaldığı yönünde bir izlenim söz konusuydu. 15 Ekim'de, partinin 46 ünlü yöneticisi, Politbüro'ya bir mektup gönderdiler ve bu mektup, muhalefetin programı oldu. Mektubun yazarları, ülke ekonomisindeki kriz belirtilerine işaret ederek "MK kararlarının rastlantısal, üzerinde yeterince düşünülmemiş ve düzensiz" olduğunu kaydediyorlardı. Onlar, belirli bir hedefi olmadığını düşündükleri yönetimi kınıyor, yanı sıra şu eleştiriyi getiriyorlardı:

Parti, neredeyse saklanmayan ve aleni bir tarzda, sekreterler hiyerarşisi ve sıradan üyeler biçiminde bölünmüş, yukarıdakilerin belirledikleri profesyonel görev adamları ve toplumsal hayata katılmayan öteki parti kitlesi olarak ikiye ayrılmıştır.

Elbette ki bu suçlamalar boşuna değildi ve haklı gerekçeleri vardı. Partide, önce gizli yeraltı faaliyeti, sonra da İç Savaş döneminde şekillenmiş yönetim metotları, daha çok askeri tarzda bir örgüt için uygundu. Bundan başka, Lenin'in hastalığı, yönetimdeki ayak

* De Gaulle, orada M. Tukhaçevskiy ile tanışmıştı.

oyunları, Trotskiy'e karşı olanların bile aralarında ihtilaf çıkması, "üçlü" den biri olan Zinoviyev'in kronik panikçiliği ve diğer sorunlar yüzünden, Politbüro'nun politikası kararsız ve çelişkiliydi.

Öte yandan, parti önderleri arasında "demokrasi ve inisiyatif yokluğu" suçlamasını getiren mektuptaki imzalara bakılırsa, "46'lar Mektubu"nu kaleme alanlar da, öyle pek şimdiye kadar fikirlerini ifade edememiş "öteki parti kitleleri"nden değillerdi. Bu bolşeviklerin çoğu, partide epeyce tanınmış kişilerdi ve kendilerine "yapabilecekleri" görevler verilmediği için defalarca itirazda bulunmuşlardı. A.S. Bubnov dışında, mektubu imzalayanların hiçbiri MK üyesi değildi. Buradan anlaşılacağı üzere, aralarında yönetim takımında yer almayı bekleyen çok sayıda parti üyesi vardı. Mektubu imzalayanların içinde, ta Avrupa'daki göçmenlik döneminden ve İç Savaş'tan beri Trotskiy'in yanında yer almış kişiler de vardı (V.A. Antonov-Ovseyenko, İ.N. Smirnov, A.P. Rozengolts, V.V. Kosior, B. Eltsin, N.G. Muralov, M. Alskiy, A.G. Beloborodov). Eski "sol komünistler" ve "demokratik merkezîyetçilik" yanlıları da mektubu imzalayanlar arasındaydı (G.L. Pyatakov, N.N. Osinskiy, V.M. Smirnov, V.N. Yakovlev, A.S. Bubnov, Rafail, T.V. Sapronov).

Politbüro üyeleri, kuşkusuz, "46'lar Mektubu"nun Trotskiy'le mutabakat halinde yazıldığından emindiler. Sonraları Zinoviyev, bu muhalefete, M. Gorkiy'in "Yirmi Altı Erkek ve Bir Kadın" öyküsünün adına atıfla "Kırk Altısı ve Biri" diyecekti. Lenin henüz hayat-tayken ve ağır hastayken, Trotskiy'in, açıkça partinin başına geçme iddiası sergileyen biri olarak ortaya çıkması pek mümkün değildi.

Bu arada, 18 Ekim'de, Lenin, beklenmedik bir şekilde Moskova'ya gelmişti. Gorkiy'den geldikten sonra Kremlin'deki dairesine ve çalışma odasına uğrayan Lenin, on-yirmi kadar kitap seçmişti. Ertesi gün, Lenin, arabayla Moskova sokaklarını gezmiş ve ardından da Gorkiy'e dönmüştü.

Stalin karşıtları, bu kısa ziyareti temel alarak, koskoca bir efsane uydurmuşlardır. Buna göre, Lenin, kendi dairesine uğradığında, güya bir belgenin kaybolduğunu fark etmişti. Üstelik Lenin, bunu fark edince, bir Sherlock Holmes gibi, bu belgeyi Stalin'in çaldığını da hemen tespit edebilmişti. Peki, kayıp olan hangi belgeydi? Lenin, bu kaybın suçlusunu hatasız olarak nasıl bilmişti? Son olarak, böyle bir belge gerçekten var mıydı? Bütün bunların cevabını, bileşik tip lojman dairelerinde yaygın olan bu söylenceyi uyduran N.V. Valentinov ve bu dedikoduyu tekrarlayan V. A. Kumanev ve İ.S. Kulikova, eğer vicdan sahibiyse, vermelidirler. Bu ziyaret sırasında Le-

nin'e eşlik eden sağlık görevlilerinin (Z.İ. Zorko-Rimşa, V.A. Ruka-
vişnikov), Lenin'in özel şoförü V.İ. Ryabov'un ve M.İ. Ulyanova'nun
detaylı anlatımlarına bakıldığında, aslında Lenin'in durumunun,
fiziksel olarak, herhangi bir arama yapmaya ve kayıpları fark etme-
ye müsait olmadığı anlaşılmaktadır. Bu anlatımlara göre, Lenin ko-
nuşamıyor, tekerlekli sandalyeyle dolaşıyor ve çabuk yoruluyordu.

Şu da bir gerçektir ki Lenin başkentte görüldükten sonra, bir-
çokları onun sağlığına tekrar kavuşacağı konusunda daha iyimser
düşünmeye başlamıştı. Dolayısıyla bu gelişme, güya belge çaldığı
iddia edilen Stalin'i ve partinin diğer yöneticilerini de sevindirmiş
olmalıydı; çünkü belirsizlik ortamı herkesi geriyordu.

19 Ekim'de, Lenin henüz Moskova'dan ayrılmamışken, Polit-
büro üyesi ve aday üyesi 8 kişi MK ve Merkezi Kontrol Kurulu'na
(MKK) başvurmuş ve Trotskiy ile onun 46 yandaşını sert bir şekilde
eleştirmişlerdi. "46'lar Mektubu"nda iddia edildiğine göre, parti-
ye ve onun temel kadrolarına karşı mücadele edenlerin hepsi için
Trotskiy bir cazibe merkezi haline gelmişti. 26 Ekim'de, bir RKP(b)
MK ve MKK bileşik plenumu düzenlendi. Plenuma katılmak üzere,
Lenin'in MK'nun üye sayısının 50-100 kadar artırılmasına yönelik
teklifine destek verircesine, en büyük 10 vilayetin parti örgütlerin-
den delegeler de davet edilmişlerdi. Plenumda, sadece iki aleyhte ve
sekiz çekimser oya karşılık 102 lehte oyla, Trotskiy ve 46 partilinin
mektubunu "partinin birliğini tehlikeye atan ve partide kriz yaratan
hizipçi ve bölücü bir adım" olarak değerlendiren bir karar kabul
edildi.

Bu arada Almanya'daki olaylar, hiç de Moskova'nın planladığı
şekilde gelişmiyordu. 20 Eylül'den sonra, yerel sol hükümetleri
dağıtmak için Saksonya ve Thüringen'e *Reichswehr** birlikleri gönde-
rildi. Almanya Komünist Partisi (AKP) yönetimi olaylara müdahale
etmekten çekindi. Sadece, başında Ernst Thälmann'ın bulunduğu
AKP Hamburg örgütü, geri çekilme konusunda zamanında sinyal
alamadı ve 23 Ekim'de ayaklanmayı başlattı; fakat bu ayaklanma da
bir hafta içinde bastırıldı. Böylece, Almanya'da, Trotskiy'in çok bü-
yük ümitler bağladığı devrim gerçekleşmedi. Artık Kızıl Ordu'nun
Almanya'ya taarruzu gündemden düştüğü için, Trotskiy, herhangi
bir hareket yapmadan yeni bir fırsat kollama yolunu seçti. Trots-
kiy, Ekim ayında, Moskova civarında çıktığı bir ördek avında çok
şiddetli soğuk aldığını söylüyordu; oysa bilindiği üzere, Moskova
çevresindeki yaban ördekleri ekimden çok önce göç edip giderler.
Üstelik Trotskiy'in rahatsızlığı, öyle yataklara düşecek kadar cid-

* Almanya silahlı kuvvetleri -ç.n.

di de değildi. Mesele şuydu ki bu sırada, Politbüro üyeleri ondan "46'lar Mektubu"nu kesin bir dille kınamasını istiyorlardı. Stalin sorunu oldukça net bir şekilde gündeme getiriyordu:

Sonuçta Trotskiy kimden yanadır; MK'dan yana mıdır yoksa muhalefetten yana mıdır? Diyorlar ki Trotskiy ciddi biçimde rahatsızdır. Diyelim ki o çok hastadır. Ancak bu hastalığı sırasında, o, üç makale ve yeni basılan broşürünün dört bölümünü yazabilmiştir. Ondan tavrını belirtmesini talep eden örgütlerin isteğini yerine getirerek muhalefete karşı mı, muhalefetten yana mı olduğu hakkında iki satır yazmak için Trotskiy'in her türlü imkânı olduğu gayet açık değil midir?

Trotskiy'in suskunluğu çok uzayınca, onun kendi yandaşlarının desteğini kaybetme riski de ortaya çıkmıştı; oysa 1923'te, Trotskiy hâlâ çok büyük bir destek yakalama şansına sahipti. Lenin ile Trotskiy arasında, devrim öncesi yaşanmış ihtilaf ve anlaşmazlıkları hatırlayan eski illegal bolşeviklerin sayısı artık çok azalmıştı; parti üyeleri arasında bunların oranı yüzde 12'nin altındaydı. Buna karşılık, 1917'den sonra, yani Trotskiy'in adının daima Lenin'inkiyle yan yana anıldığı yıllarda partiye üye olanların oranı yüzde 88 civarındaydı. Şunu da unutmayalım ki "proleter partisi"nde aslında emekçi kitlelerin temsilcileri azınlıktaydı. Parti içindeki "işçi" oranı, resmen yüzde 44,9 olarak görünse de, bu unsurların çoğu sadece sosyal kökenleri itibariyle "işçi"ydi; fiilen fabrikada çalışan işçi oranı ise yüzde 17'ydı. 1917'den sonra işçi sınıfı saflarından Sovyet ve parti mekanizmalarına geçiş yapmış genç bolşevikler arasında Trotskiy özellikle popülerdi. Bu unsurların benimsediği emir-komuta tipi yönetim tarzı, "askeri komünizm" döneminde şekillenmişti. Onlar, *nep* politikasına uyum sağlamakta çok zorlanıyor ve çoğu, İç Savaş'ın "şanlı yıllar"ına dönmek için yanıp tutuşuyordu.

Trotskiy, Kızıl Ordu içinde de çok tutuluyordu ve büyük bir desteğe sahipti. 1922'de onaylanan Kızıl Ordu Tüzüğü'nün 41. Paragrafında Trotskiy'in siyasi biyografisi yer alıyor ve şu ifadeyle bitiyordu:

Yoldaş Trotskiy, Kızıl Ordu'nun önderi ve kurucusudur. Kızıl Ordu'nun başında duran Yoldaş Trotskiy, onu Sovyet Cumhuriyeti'nin bütün düşmanları karşısında zafere götürmektedir.

Bu tarif, aslında, Trotskiy'in siyasi rakiplerinin, Sovyet iktidarının yok edilmeleri gereken düşmanları olarak düşünülmesine müsaaitti. Öte yandan, barış döneminde ordu mevcudu azalmaya başlayınca, bu, birçok siyasi komiser ve komutan için görev ve makamını kaybetmek anlamına geliyordu; bu unsurların bazıları, Devrimci

Askeri Kurul'dan, dünya devriminin zaferi için bir savaş sinyali bekliyorlardı ve Trotskiy'i desteklemeye hazırıldılar.

Yandaşlarına güvenen Trotskiy, 1923 Aralığının ilk günlerinde, Moskova'daki ilçe toplantılarından birinde, kendisinin "Yeni Rota" adlı broşürüyle ilgili bir konuşma yaptı ve yeniden atağa geçti. Trotskiy, bu kez, ülkedeki yaşamın askeri düzene göre yapılandırılması talebinden uzak duruyordu; onun fikrinde, şimdi partiye yönelik temel tehdit, "muhafazakâr bürokratik hizipçilik tehlikesi"ydi. Trotskiy, bu bağlamda şu çağrıyla yapıyordu:

Buradan bir tek sonuç çıkıyor ki bu da çıbanı deşip dezenfekte etmek, ayrıca ve daha önemlisi, taze, temiz havanın kanı daha iyi oksitleştirmesi için pencereyi açmak gerektiğidir.

Broşürde Trotskiy, dillere düşen şu ifadeye de yer veriyordu:

Gençler partinin en güvenilir barometresidirler ve onlar, parti bürokrasisine daha sert bir tepki gösteriyorlar.

Trotskiy, böylece gençleri "eski kadrolar"ın karşısına koyarak, partiye 1917'den sonra gelenlerin gururları ve iddialarını ustaca kullanıyordu. Trotskiy yanlıları, bu arada yüksekokullar ve üniversitelerdeki gençleri de etkilemeye çalışıyorlardı; Moskova'daki yüksekokullarda MK yanlıları ile Trotskiy taraftarları arasında tartışmalar başlamıştı. A.İ. Mikoyan, 1923 Kasımı sonunda Rostov'dan Moskova'ya döndüğü zaman, Moskova Devlet Üniversitesi'nde "sabah-akşam, gürültü ve coşku içinde, bazen çılgınlığa dönüşen konuşmalar" yapıldığına tanık oluyordu:

Belirli ara ve molalar verilerek sürüp giden bu tartışmalarda, MK çizgisinden yana olanlar azdı... Buna karşın parti çizgisine yönelik saldırı ve eleştiriler çok sertti. Bu toplantılardaki hava çok canımı sıkıyordu.

Mikoyan anılarında şöyle devam ediyordu:

Toplantıdan sonra Stalin'in evine uğradım ve ona ülkenin bir numaralı üniversitesinde görüp duyduklarımın hepsini anlattım; ayrıca ülkenin birçok yüksekokul, üniversite ve parti örgütünde muhalefetin üstün geldiğine ilişkin haberleri de ilettim. Bunu anlatırken kızgın ve sinirliydim; sonuçta başkentte bir Moskova Parti Komitesi yokmuş ve her konuda bir başıboşluk ve keyfilik varmış gibi bir izlenim oluştuğunu söyledim. Çok heyecanlıydım ve sesi mi yükseltiyordum. MK üyelerinin tutumuna kızıyordum; çünkü başkentte fiilen başlamış olan tartışmalardan uzak durduklarını ve Trotskiy yanlılarının meydanı boş bulduklarını düşünüyordum.

Onların acemileri kolayca kandırdıklarını belirterek, Stalin'e, MK neden hâlâ susuyor ve ne zaman harekete geçecek diye sordum.

Stalin'in beni, insanı şaşırtacak kadar soğukkanlı bir tavırla, son derece sakin bir şekilde dinlediğini hatırlıyorum. O, fazla heyecan ve endişeye mahal olmadığını söyledi ve durumu anlattı. Ekim plenumundan sonra, onun talimatlarıyla Politbüro'nun normal ve dostça çalışması için gerekli çabalar gösterilmişti. Trotskiy ile birlikte iki özel görüşme yapılmış, iktisadi ve parti içi konular ele alınmıştı. Bu görüş ve fikir alışverişi, herhangi bir kavgaya yol açmamıştı.

Stalin şunları ekledi:

"Şimdiyse, ortaya bir tartışma ortamı çıkmasına karşın, biz yine de arkadaşça bir çalışma yürütme uğruna, MK ve MKK tarafından, üzerinde anlaşılmış ortak bir karar çıkarılması için komisyon kurduk. Politbüro üyeleri tek bir cephe halinde hareket etmeye kararlıdılar ve "Parti İçi Yapılanma Hakkında" başlıklı Politbüro kararının kesin taslağını hazırlıyorlar, bitirmek üzeredirler. Biz, Trotskiy'in de bu karar lehinde oy vermesini sağlamaya çalışıyoruz. Politbüro'da böyle bir karar oybirliği ile kabul edilirse, bu, parti için çok büyük bir anlam taşıyacak ve hiç istemediğimiz boyutlarda bir tartışma ve ihtilaftan kaçınmış olacaktır."

Sakin dış görünüşüne rağmen, Stalin çok hareketliydi ve Trotskiy yanlılarına karşı önlemler alıyordu. L.M. Kaganoviç'in yazdığına göre, o, Moskova Komitesi sekreterlerinin derhal MK huzuruna çağırılması direktifi vermiş ve onları dinlemişti. Bunun ardından da, Moskova Komitesi Birinci Sekreteri Zelenskiy'e şöyle demişti:

Yoldaş Zelenskiy, siz Trotskizme ve bütün muhaliflere karşı mücadelede doğru bir tutum sergiliyorsunuz, ancak Leninizm ile Trotskizm arasındaki savaşın organizasyonunda zayıf kalıyorsunuz, özellikle de ilçe komiteleri ve alt grupların yönetimi konusunda zayıfsınız. Bu durumda Trotskiyecilerin bazı grupları ele geçirmelerinde şaşılacak bir şey yok. Böyle giderse onlar, artık Hamovniki ilçesinde olduğu gibi, ilçeleri de ele geçirebilirler. Sizin Moskova Komitesi'nin çalışma stili ve pratiğini tamamen değiştirmeniz gerekir. Biz de, MK Sekreteryası olarak, Moskova ile en sıkı şekilde uğraşmalıyız.

Stalin, daha sonra şöyle devam ediyordu:

Ben, Moskova Komitesi'ne yardım etmesi için yoldaş Kaganoviç'in gönderilmesini teklif ediyorum; o aynı zamanda MK Örgütlenme ve Eğitimler Şubesi'ni yönetmeye de devam edebilir. Yoldaş Ze-

lenskiy, siz, Yoldaş Kaganoviç'le birlikte, derhal harekete geçerek Moskova örgütündeki durumu değiştireceksiniz.

Toplantının ardından, Stalin, Kaganoviç'e şu talimatı veriyordu:

Orada diplomasi oyunları oynamayın ve derhal yönetimi elinize alın. Sizin için en uygun olan, şimdi Ajitasyon ve Propaganda Şubesi'ne el atmaktır, çünkü orada, adına yönetim denebilecek hiçbir şey yoktur. MK Organizasyon ve Eğitimler Şubesi Müdürü olarak, bu şubedeki görevliye doğrudan talimatlar verebilirsiniz; böylece MK'nun iki şubesini de elinizde tutun ve çabalarını birleştirin. Direnmeyi bilmeyen bolşeviklerin avanaklığından yararlanarak grupları ele geçirmiş ve haddini aşmış muhalefete karşı, öncelikle fikir alanında atak yapılmalıdır. Yani sadece ilçelerle değil, gruplarla da irtibata geçiniz.

Kaganoviç'in anılarına bakılırsa, Stalin'in yönetiminde Trotskiy yanlılarına karşı bir atak programı hazırlanmıştı. Trotskiycilerle yapılacak tartışmalar, polemikler ve yürütülecek propaganda için en iyi hatipler ve teorisyenler seferber edildi. Devrim öncesi dönemin tecrübesine sahip yaşlı bolşevikler de bu çabaya büyük destek verdiler. Onlar, Trotskiy ile Lenin arasında, devrimden çok önce yaşanmış tartışmaları ve ihtilafları anlatıyorlar, Trotskiy'in sadık bir bolşevik ve Leninci olduğuna dair 1917'den sonra oluşmuş efsanelerin asılsız olduğunu ortaya koyuyorlar, Trotskiy ve grubunun eskiden bolşeviklere ve Lenin'e ne kadar zarar verdiğini örneklerle gösteriyorlardı. Kaganoviç bu konuda şöyle demektedir:

Eski bolşeviklerin, Moskova parti örgütünde Trotskiy yanlılarını bozguna uğratmak için partiye, MK'ya ve Moskova Komitesi'ne eşsiz bir yardımda bulunduklarını söylemekte hiçbir abartı yoktur.

Parti içinde kendiliğinden başlayarak büyüyen polemige Stalin de bizzat katılmış, tartışmaktan korkmadığını göstermeye karar vermişti. Üstelik 2 Aralık 1923'te, RKP(b) Krasnopresnensk İlçe Komitesi'nin genişletilmiş toplantısında konuşurken, tartışmanın "partideki aktifliğin ve canlılığın, partinin gücünün işareti" olduğunu söylemişti. Stalin, tartışma sırasında, parti içindeki birtakım eksiklikler ve kusurların haklı olarak ortaya çıkarıldığını belirtiyordu. Bu arada Stalin, parti toplantılarındaki kritik eleştirel çıkışların düzeyini ve parti yönetiminin hatasızlığını ispatlamaya çalışanların tutarsız pozisyonunda kaldıklarını da açıkça dikkate alıyordu.

Stalin, barış ve *nep* ortamında, Trotskiy yanlıları tarafından ortaya atılan, partide demokratikleştirmeye gitme yönündeki sloganların parti içinde yoğun destek göreceğinin farkındaydı. Aralık

1923'te, kendisi de, başlıca eksiklerden biri olarak "savaş dönemin-den kalma düzen" e ve partinin "militarist" yapısına işaret etmişti. O, partide birçoklarının ısrarla istedikleri demokratikleşmeyi (partinin genel sorunlarının daha geniş bir kesimle birlikte tartışılması, parti yöneticilerini yeniden seçme ve azletme imkânı, partiye kabul prosedürünün kolaylaştırılması vb) destekliyor ve gençlerin bu alandaki beklentilerini dikkate alıyordu. Stalin, bu bağlamda, şu çağrıda bulunuyordu:

Partili kitlelerin aktiflik düzeyini yükseltmeliyiz, onların sorunları görüşmesini ve tartışmasını sağlamalıyız, parti makamlarının bütün önerilerinin serbestçe eleştirilmesine izin vermeliyiz.

Bunun yanı sıra, o, partinin sosyal tabanının genişletilmesinden de yanaydı. Üyelik prosedürünü tamamlamak ve partiye üye olmak zordu. Ayrıca parti üyesi olmayan çoğunluk, ekonomide ve kurumlarda sessizliğe mahkûm durumdaydı ve bunun zararı daha da büyüktü; zira parti bu yüzden halktan kopuyordu. Bu sorunu ortadan kaldırmak için parti ile halkı bütünleştiren daimi mekanizmalara ve kurumlara ihtiyaç vardı. Stalin bazı bölgelerde partiye kabulü zorlaştıran formalitelere işaret ederek bunların giderilmesini gündeme getirmişti. O, partideki her görev ve makam için seçimlerin şart olduğunu belirtiyordu. Ancak tartışmalar sırasındaki "aşırılıklar" dan bahsederken, partide seçimler söz konusu olduğunda, kıdemin, yani üyelik süresinin dikkate alınmaması talebine de kesinlikle karşı çıkıyordu. O, partinin "nep etkisi"nden korunmasından ve proleter olmayan unsurların partiye girişinin zorlaştırılmasından yanaydı.

Stalin, aynı zamanda, muhalefet önderlerinin demokrasi savunucuları rolüne soyunmalarının arka planını ifşa etmekten de geri durmuyor ve onların gerçek niyetlerini, yönetimde sert emir-komuta düzeni yanlısı olduklarını ısrarla tekrarlıyordu. *Pravda* gazetesinin 15 Aralık 1923 tarihli sayısında yayımlanan "Tartışmalar, Preobrajenskiy ve Saprnov'un Makaleleri, Rafail ve Trotskiy'in Mektubu Hakkında" başlıklı makalesinde, Stalin şöyle yazıyordu:

Muhalefetin içinde, "demokratlığı" Rostov işçilerinin hatıralarında hâlâ canlılığını koruyan Beloborodov, "demokratlığı" ile bizim su işleri ve demiryolu çalışanlarımızı çileden çıkaran Rozengolts, "demokratlığı" ile bütün Donbass'ı, bağırarak bir yana, feryat ettiren Pyatakov, "demokratlığı" herkesçe iyi bilinen Alskiy, "demokratlığı" hâlâ Harzem'e rahmet okutan Bık gibileri vardır.

Daha sonra Stalin, aynı alaycı dille, Trotskiy hakkında da şunları söylüyordu:

Bürokratların atası olan Trotskiy demokrasisiz yaşayamıyormuş. ... Trotskiy'in ağzından demokrasi hakkında sözler duymak bizim için komikti; yani o Trotskiy ki 10. kongrede sendikaları yukarıdan aşağıya silkeleyip savurmayı istemişti. Fakat biz, 10. kongre dönemindeki Trotskiy ile günümüzdeki Trotskiy arasında büyük bir fark olmadığını biliyorduk; çünkü o, o zaman olduğu gibi şimdi de Leninci kadroları savurup atma peşindedir. Fark sadece şudur ki 10. kongrede, o, sendikaları savurup atıyordu, şimdi ise Leninci kadroları parti içinden silkeleyip atıyor. Demokrasi sevilen bir nakarat olarak gereklidir, stratejik bir manevra gibi gereklidir. İşte bütün olay budur.

Trotskiy yanlılarının "demokratikleştirme" sloganları, sadece onların iktidara el koymak ve bir askeri dikta rejimi kurmak için kullandıkları kisveydi. 1923 Aralığının sonunda, Kızıl Ordu Siyasi İşler Başkanı V.A. Antonov-Ovseyenko, yüksek harp okullarındaki bütün parti gruplarının konferanslar düzenlemesi için bir talimat verdi ve ordu kurumlarına 200 Nolu sirküleri gönderdi. Buna göre, Kızıl Ordu'daki parti birimleri ve siyasi örgütlenme, Trotskiy'in "Yeni Rota" broşüründe yer alan hüküm ve tezlere göre değiştirilecekti, Politbüro bu belgenin geri alınmasını istedi, ancak Antonov-Ovseyenko, 27 Aralık 1923'te, parti yönetimine tehdit içeren bir mektupla cevap verdi. 28-29 Aralık 1923'te, Trotskiy, *Pravda* gazetesinde, "Yeni Rota" broşürünün yorumlanmasına ve propagandasına yönelik notlar bastırdı. Antonov-Ovseyenko ise, aynı günlerde, bütün Kızıl Ordu'nun, tek bir kişiymiş gibi, Trotskiy'i desteklediğini açıklıyordu. Bu ortamdan askeri darbe kokuları yükseliyordu.

Zinovyev her zaman olduğu gibi yine paniğe kapıldı ve Trotskiy'in derhal tutuklanmasını önerdi. Bu teklif kabul edilmedi; fakat buna karşın, partinin yöneticileri, Trotskiy'in en sadık ve aktif taraftarlarını yönetim organlarından uzaklaştırmak üzere önlemler aldılar. MK *Orgbüro* kararıyla Kızıl Ordu Siyasi İşler Başkanlığı'nın sirküleri iptal edildi ve Antonov-Ovseyenko görevinden azledildi. 12 Ocak 1924'te, onun yerine bu göreve, o sırada artık "46'lar platformu"ndan uzaklaşmış olan A.S. Bubnov atandı. Bir gün önce ise, Trotskiy'in sadık taraftarı ve Devrimci Askeri Kurul'da da yardımcısı olan E.M. Sklyanskiy görevinden istifa ettirilmişti.

1924 Ocağının ilk günlerinde parti içindeki tartışma ve polemikler sona erdi. Parti üyelerinin yüzde 98,7 kadarı MK lehindeki kararı desteklemişti; Trotskiy yanlıları lehine kararı destekleyenlerin oranı ise yüzde 1,3'tü. Partinin 13. konferansında (16-18 Ocak 1924) Trotskiy ve taraftarlarının yenilgisi resmi olarak tespit edildi. Trotskiy'in kendisi konferansa katılmamıştı; onun, soğuk algınlığından dolayı

Suhum'da tedavi gördüğü söyleniyordu. Konferansta Stalin "Parti İçî Yapılanmanın Olağan Görevleri" başlıklı bir rapor sundu.

Stalin, Trotskiy ve yandaşlarının tam bir siyasi bozguna uğratıldığını düşünmüyordu. Raporunda, Trotskiy'in hala çok popüler olduğunu itiraf ediyordu; zira Trotskiy'in kendisi polemiklere doğrudan katılmasa da, yaşanan tartışmalarda partinin birçok örgütü onunla dayanışma halinde hareket etmişti. Bundan başka, tek bir kişiye karşı yürütülen geniş çaplı kitlesel ve gürültülü kınama kampanyası nedeniyle, her zaman olduğu gibi, kamuoyu "mağdur"un arkasına geçmişti. Üstelik bu seferki "mağdur", bizzat efsanevi savaş kahramanı ve "hakikat savaşçısı" Trotskiy'di. Stalin'in raporunda belirttiği üzere, partinin kimi örgütleri Politbüro'yu destekleyen kararlarına "kuyruk misali bir ek yapıştırmışlardı ve buna göre, her şeye evet de yalnız Trotskiy'i incitmeyin" deniyordu. Bu "ek"lerle ilgili olarak Stalin şöyle diyordu:

Ben burada kimin kimi incittiği meselesini anlayamıyorum. Düşünüyorum da, eğer iyice araştırırsak, aslında yavuz hırsızın ev sahibini bastırması gibi bir durum akla gelmektedir. Trotskiy'i kim incitecek? Onun kendisi ise, kimi isterse incitir.

Konferansa katılan Mikoyan'ın anlattığına göre,

Stalin sakın ve argümanlarla konuştu... Konuyu gerginleştirmiyor ve sertlikten kaçınıyordu, yumuşak ifadeleri tercih ediyordu.

Stalin, raporda, tartışmaları üç ayrı dönem biçiminde ele alarak Trotskiy'in "altı hata"sının altını çizdi. Muhalefetin hareketlerini eleştirirken sertlikten kaçınsa da, Stalin, temel konuya gelince, muhalefet platformunun ana tezlerini şiddetle geri çevirdi ve çok kesin konuştu:

Gruplar ve hiziplere tahammül edemeyiz; parti bir bütün ve yekpare olmalıdır... Partiyi onun yönetim mekanizmasının karşısına koyamazsınız, kadroların yozlaşmasından bahsedemezsiniz, çünkü bu kadrolar devrimcidir; hiç boşuna bu kadrolar ile gençler arasında boşluklar aramayın, çünkü gençler bu kadroları takip ediyorlar, onların peşinden gidiyorlar ve gelecekte de gideceklerdir.

Muhalefetin hiç beklemediği bir anda, Stalin, 10. kongrede kabul edilmiş "Partinin Bütünlüğü Hakkında" başlıklı kararın o zamana kadar gizli tutulan maddesini açıkladı. Bu maddeye göre, disiplinin ihlal edilmesi durumunda ya da hizipçiliğe yol açılması veya izin verilmesi halinde, MK, partiden ihraç da dâhil olmak üzere, her türlü parti cezasını verebilir, bu belirtilen ve cezai yaptırım gerektiren

durumlara yol açarlar MK üyesi iseler, onları aday üye statüsüne indirebilir ve hatta azami ceza olarak partiden ihraç edebilirdi.

Mikoyan'ın belirttiği üzere, muhalefet yanlıları, bu hükmün mevcut şartlarda kabul edilemez ve genelde de böyle bir şeyden bahsetmenin anlamsız olduğunu söylemişler, üstelik onun zaten "gizli" olduğunu belirtmişlerdi. Yani Stalin'in raporu, Trotskiy yanlılarının keskin ve sert eleştirilerine yol açmıştı. Örneğin, Radek, konuşmacının "partinin 10. kongresinin gizli kabul ettiği bir kararı cebinden çıkarıp gösterdiği"ni söylüyordu:

Oysa Stalin'in bunu yapması yönünde ne MK'nun ne de Politbüro'nun bir kararı vardır. Parti kongresinin gizli ilan ettiği bir belgeyi, sadece yine parti kongresi açığa çıkarabilir ve duyurabilir.

Ancak Stalin, sakinliğini bozmadan tutumunu savundu ve muhalefete karşı temel tezlerini yineledi. O muhalefetin demagojik tavrına dikkat çekiyor ve Mikoyan'ın da yazdığı gibi, tartışmaların seyrini çok isabetli bir şekilde yorumluyordu. Stalin, partideki ve ekonomideki krizler konusunda muhalefetin hiçbir önlem almadığını ve hiçbir çözüm önermediğini belirtiyor, tarım ürünleri satın alma konusundaki kriz ve bundan doğan sosyal gerginliği örnek vererek şöyle diyor:

O zaman muhalefet neredeydi? Yanılmıyorsam o sırada Preobrajenskiy Kırım'da, Sapronov Kislovodsk'taydı; Trotskiy ise Kislovodsk'ta sanat üzerine yazdığı makalelerini bitirmek üzereydi ve Moskova'ya dönmeye hazırlanıyordu. Onlar daha dönmeden, MK, bu meseleyi toplantı gündemine koymuştu. Onlar ise her şey hazır olunca geldiler, hiçbir konuya müdahale etmediler ve MK planına karşı hiçbir itirazda bulunmadılar... Şimdiki muhalefet mensuplarının hem sonbahar plenumunda, hem de sekreterler değerlendirme toplantısında, "ağır ekonomik kriz" veya "parti içi kriz" yahut "demokrasi" konusunda tek kelime bile söylemediklerini iddia ediyorum.

Trotskiy, Preobrajenskiy, Sapronov ve Radek'in demagojik tutumlarıyla alay eden Stalin, sözünü sert bir uyarıyla bitiriyordu:

Muhalefet, parti içindeki ve parti dışındaki proleter olmayan unsurların istek ve beklentilerini dile getiriyor. Muhalefet, kendisi de bilincinde olmadan, küçük burjuva karmaşası peşindedir. Muhalefetin hizipçi çalışmaları, partimizin düşmanlarının değirmenine, proletarya diktatörlüğünü zayıflatmak ve devirmek isteyenlerin değirmenine su taşımak demektir.

Muhalefetin proleter olmayan güçlere dayalı ve küçük burjuva karmaşası yaratan bir siyasi hareket olarak değerlendirilmesi man-

tıksal sonucuna vardırdı ve doğrudan fabrikalarda çalışan çok sayıda işçi, partiye üye olarak alındı. Bu karar, tam anlamıyla, Lenin'in ülke yönetimine işçilerin getirilmesine yönelik fikrinin gerçekleşmesi değildi, ancak bu fikre uygundu. Bu partiye kitlesel üye alma kampanyası, kısa süre sonra "Lenin seferberliği" diye ünlendi.

Lenin'in partideki bölünme tehlikesine karşı Trotskiy'e taviz vererek Stalin'in Genel Sekreterlik görevinden alınmasını önermesinden yaklaşık bir buçuk yıl sonra, aynı Stalin, partinin birliğini koruduklarını beyan eden lider durumuna geliyor ve Trotskiy ile yandaşlarının fikri ve siyasi açıdan bozguna uğratıldığını ilan ediyordu. Lenin, muhtemelen hastalığından dolayı, partideki bölünme tehlikesini gözünde büyütmişti. Onun, Stalin'in iktidar yetkilerini kısıma niyeti de gerçekleşmedi. Aksine, Trotskiy ve yandaşlarını bozguna uğratmaya dönük kampanyasını başarıyla yöneten ve sonuçlandıran Stalin'in otoritesi daha da arttı.

33. Bölüm

Stalin Lenin'in Mirasını Devralıyor

Parti konferansı devam ederken, delegeler, konferansta Lenin'in, *Pravda* gazetesi temsilcisi olan kız kardeşi M.İ. Ulyanova'dan, önderin sağlık durumu hakkında bilgi alıyorlardı. Ulyanova, konferansın hemen öncesinde, Lenin'in durumunda iyileşme görüldüğünü bildirmiş ve onun 13. parti konferansı materyallerini incelediğini söylemişti. N.K. Krupskaya'nın anlatımına göre,

Cumartesi ve pazar günleri kararların okunmasına ayrılmıştı. Lenin çok dikkatlice dinliyor, bazen de soru soruyormuş. Üstelik açıkça anlaşıldığı ve görüldüğü üzere, materyallerin içeriği onu çok üzüyordu. O sıralar Lenin'i görenler, onun son saatlerinde hiç gülmediğini, şakalaşmayı bıraktığını ve düşüncelere daldığını söylüyorlardı.

Bu, yaklaşan bir krizin habercisi de olabilirdi. 21 Ocak'ta, Miko-yan Stalin'in dairesindeyken, Bukharin hızla içeriye girmiş ve M.İ. Ulyanova'nın Gorkiy'den telefonla onu henüz aradığını ve "Lenin az önce, saat 06.50'de yaşamını yitirdi" diye haber verdiğini bildirmişti.

V.D. Bonç-Bruyeviç'in hatıralarına göre, Stalin, hemen Gorkiy'e giden parti yönetiminin içinde, önde yürüyordu:

O, ağır ve yavaş adımlarla yürüyordu, kararlı bir görüntüsü vardı, sağ elini üniformadan bozma montunun arasından içeri sokmuştu. Soluk yüzüne sert ve gergin bir ifade oturmuştu. Derken heyecanlı bir biçimde yatağa yaklaştı ve şöyle dedi: "Elveda Valdimir İlyiç, elveda!" Sonra rengi atmış bir halde eğilip V.İ.'nin başını kaldırdı, göğsüne doğru yaklaştırdı ve sinesine bastırdı, sonra onun yanağını ve alrünü öptü... Ardından elini sallayarak geri çekildi, sanki geçmişşi şimdiki zamandan koparıp attı.

Lenin'in vefatından sonra, doğaldır ki partiyi ve ülkeyi kimin yöneteceği meselesi gündeme geldi. Lenin'in defin törenleri sırasında Trotskiy Suhum'daydı. Trotskiy, çok eskiden beri, ta eskiçağda Roma'dan başlayarak, üçlü yönetimlerin, tek kişi iktidarı kabul gör-

mediği için tercih edildiğini ve siyasi liderlerin bu yolla, geçici de olsa, başlıca tehlikeler karşısında birlik ve istikrarı sağlamaya çalıştıklarını iyi biliyordu. Kendi grupları için artık gerçekten tehlike kalmadığına karar verdikleri andan itibaren, mevcut üçlünün ve dolayısıyla da Politbüro'nun birliği bozulabilirdi. Bu yüzden, Trotskiy, Moskova'ya dönmekte acele etmiyordu.

Bu arada, A.İ. Rıkov, SNK Başkanlığı görevine tayin edildi, ancak bu yeni "başbakan"ın Lenin'in mirasçısı ve devamcısı rolü için uygun biri olmadığı açıkça belliydi. O, ancak Nisan 1923'te Politbüro üyesi olmuştu ve deneyimli biri değildi. Partinin yeni sona eren konferansında, Rıkov, "İktisadi Politikada Olağan Görevler" konusunda bir konuşma yapmıştı ve buradan, SNK'nın bundan böyle öncelikle ekonomiye ağırlık vereceği sonucu çıkarılabildi.

Lenin'in vefatından sonra üst yönetimde başka bir atama olmadı ve partinin ya da ülkenin siyasi rotası konusunda yeni bir açıklama da yapılmadı, sadece Lenin'in davasına ve fikirlerine sadakat ve derin bağlılık ifade eden beyanatlar verildi. Stalin'in o günlerde yaptığı konuşmalar da bu tür deklarasyon ve açıklamalardan farklı değildi. Bununla birlikte, onun bütün parti adına konuştuğu belli oluyordu. Öte yandan, o, Lenin'in teorisi ve uygulamaları konusunda kendi yorumunu getirmek için de çaba gösteriyordu.

Stalin, bolşevizm teorisi ve politikasının temel ilkelerini, 26 Ocak 1924'te, Sovyetler Kurultayı'nda formüle etmeye çalıştı.

İlginçtir ki Stalin, SSCB devletinin çağdaş dünyadaki yerini nitelendirmek için, şair Fyodor Tyutçev'in 1848'de yazdığı "Deniz ve Kaya" şiirindeki benzetmeleri örnek almıştı. Bu Rus şair ve diplomat, çarlık Rusya'sı devletini, o dönemin Batı burjuva devrimlerinin "çılgın" dalgalarına direnen sarsılmaz bir kayaya benzetmişti. Aynı şekilde, Stalin de, devrimci SSCB'yi bir kayaya, burjuva devletlerini de tehlikeli dalgalara benzetiyor ve kurultay kürsüsünden şöyle diyordu:

Burjuva devletleri okyanusuyla çevrilmiş ülkemiz dev bir kaya gibi duruyor. Dalgalar peş peşe onun üzerine geliyor, onu altına almaya ve yok etmeye çalışıyor. Ancak kaya, sarsılmadan dimdik duruyor.

Bu benzetmelerden yola çıkıldığında, onun Rusya'da kurmayı düşündüğü sosyalist yapının, Batı Avrupa'daki burjuva devrimlerinin ardından ortaya çıkmış toplumsal kaos ve ekonomik anarşi rejimlerinin tam tersi olduğu anlaşıyordu. Stalin'in konuşmasının

giriş kısmı, Leninist fıkırlara ve siyasi ilkelere bir sadakat yeminiydi. O, sözlerine şöyle başlıyordu:

Biz komünistler özel yapılı insanlarız. Biz özel bir malzemeden yapılmışız... Herkes böyle bir partiye üye olup bunca zorluklara, çilelere ve fırtınalara dayanamaz.

Stalin'in belirttiği üzere, bu partiye üye olanların, öncelikle "işçi sınıfının evlatları olmaları, ihtiyaç ve mücadelenin evlatları olmaları, akıl almaz kayıpların ve kahramanca çabaların evlatları olmaları gerekiyor"du. Bu yemin girişini, Stalin şöyle bitiriyordu:

Yoldaş Lenin, aramızdan ayrılırken, bize, parti üyeliği gibi yüksek bir unvanı kirletmeden, saf ve temiz bir halde korumamızı vasiyet etmişti. Yoldaş Lenin, senin bu buyruğunu şerefle yerine getireceğimize yemin ederiz.

Stalin, bunun ardından, parti üyelerinin bağlı kalacakları temel hedef ve ilkeleri sıralıyor, Lenin'in ölümüyle partinin programsız ve hedefsiz kalmadığını vurguluyordu.

1924 Nisanının ilk günlerinde, Stalin, Y.M. Sverdlov Komünist Üniversitesi'nde "Leninizmin Temelleri" başlığı altında bir dizi konferans vererek Leninist teori ve pratiğin başlıca ilkelerini açıkladı. Bu konferanslara ait notlar, Nisan-Mayıs aylarında *Pravda* gazetesinde yayımlandı ve ardından da *Lenin ve Leninizm Hakkında* adıyla bir broşür halinde basıldı. Sonraları bu çalışma, onun 1924-1939 arası döneme ait bütün makale ve konuşmalarını içeren ve Stalin zamanında defalarca yeni baskısı yapılan *Leninizmin Sorunları* adlı derlemenin giriş kısmını oluşturacaktı.

Burada, Stalin, kısaca özetlersek, Bolşevik Partisi ve SSCB için vazgeçilmez olan ilkeleri dile getiriyordu (proletarya diktatörlüğü, işçi ve köylülerin birliği, partinin bütünlüğü, SSCB halklarının birliği). O, Leninist teoriyi "emperyalizm ve proleter devrimler çağının Marksizmi" diye tarif ediyor ve Lenin'in fikirlerini çağdaş toplumsal düşüncenin en yüksek zirvesi olarak ilan ediyordu. Sonra Leninizm için esas oluşturan tarihsel zemini ve şartları anlatıyor, Rusya'nın çağdaş dünyadaki üç temel çelişkinin merkezinde bulunduğunu vurguluyordu (emekle sermaye arasındaki, emperyalist devletler ve değişik finans grupları arasındaki, gelişmiş kapitalist ülkelerle sömürge ve bağımlı ülkeler arasındaki çelişkiler). Bu nedenle de, "devrimci hareketlerin merkezi" Rusya'ya kaymıştı. Stalin retorik bir tarzda soruyordu:

Hal böyle olunca, bu tür bir devrimi gerçekleştiren ve bu tür bir proletaryaya sahip olan bir ülkenin proleter devrim teorisi ve tak-

tiğinin vatani olmasında şaşılacak ne var ki? Rusya proletaryasının önderi Lenin'in, aynı zamanda bu teori ve taktiğin yaratıcısı ve uluslararası proletaryanın önderi olmasında şaşılacak ne var ki?

Buradan çıkan sonuç şuydu: Rusya, dünyadaki siyasi ve jeopolitik süreçlerin tam ortasında ve ön saflarındaydı ve bu ülkede ortaya çıkan teori bütün dünya için en doğru teoriydi. Stalin, bu yüzden Leninist teoriyi dogmatik "2. Enternasyonal oportünistleri"nin yaklaşımlarının karşısına koyuyordu:

Oportünistlere göre, işçi sınıfı bir ülkede çoğunlukta değilse orada iktidarı ele almamalıdır ve alamaz... Kitlelerin devrimci mücadelesinin bu eskimiş dogmayı nasıl tekmeleyip bir tarafa attığı açıkça görülüyor mu?

Yanı sıra o, Leninizmin ve Rusya devriminin, ayrıca, 2. Enternasyonal'in, sayı ve hazırlık açısından yetersiz durumda bulunan ve ülkeyi yönetebilecek kültüre ve yönetici kadroya sahip olmayan proletaryanın iktidarı elinde tutamayacağı hakkındaki "ikinci dogma"sını da çürüttüğünü kaydediyordu. Ona göre, Batı Avrupa sosyal-demokrasisinin eskimiş dogmalarından kopamayan bağnazlar, Rusya'daki devrimi göz ardı ederek ona sırt çeviriyorlardı. Stalin, Lenin'in bu tür dogmaları yıktığını ve yeni ufuklar açtığını belirtiyordu. Onun fikrinde, Lenin, o günün şartlarında, burjuva devriminin büyüyerek sosyalist devrime yükselmesi hakkında yeni bir teori geliştirmiş ve bunun gerçekliğini ispatlamıştı. Stalin, bu arada, Lenin'in, Parvus ve Trotskiy tarafından geliştirilen sürekli devrim teorisine olumsuz baktığını da belirtiyordu.

Stalin tek ülkede sosyalist devrim fikrini ilk defa bu çalışmasında anlatıyordu:

Tek bir ülkede burjuvazinin iktidarını devirmek ve proletaryayı iktidara getirmek sosyalizmin tam zaferi demek değildir. Devrimin zafere ulaştığı ülkenin proletaryası, ancak iktidarını pekiştirdikten ve köylülerle birlik kurduktan sonra, sosyalist toplumu kurabilir ve kurmalıdır.

Sonradan N.İ. Bukharin de, "Sosyalizm Yolu ve İşçi Köylü Birliği" (1925) ve "Devrimimizin Niteliği Hakkında ve SSCB'de Sosyalizm Kuruculuğunun Zafere Ulaşma Olanağı Üzerine" (1926) adlı çalışmalarında tek ülkede sosyalizm kurma fikrini destekleyecek ve derinleştirecekti. Hatta bu yüzden, söz konusu tezi Bukharin'e bağlayanlar da epeyce çoktur* ve onlar, genelde, Stalin'in bir teoris-

* Bu arada, yazar Vadim Kojinov, Valentinov'a gönderme yaparak tek ülkede sosyalizm fikrinin Bukharin'e ait olduğunu iddia etmiştir. Ancak Bukharin'in biyografisi ve fikirleri konusunda en iyi uzman olan, ayrıca Bukharin'e övgüyle yaklaşan Stephen Cohen bile, Stalin'in "sürekli devrim"e karşı çıkarken bu fikri ortaya attığını kabul etmektedir.

yen olmadığına vurgu yapmaktadırlar. Ne var ki bu tezin Stalin'e ait olduğunu, 1920'li yıllarda partideki birçok lider ve yönetici kabul etmişti. Trotskiy bile dolaylı bir şekilde bu gerçeği kabul ediyor ve şöyle diyordu:

Stalin'in en büyük hatası, onun bir tek ülkede sosyalizm kurulabileceği hakkındaki teorisidir.

Fakat Stalin, bu konuda önemli bir şart koşuyordu:

Ama bu onun [proletaryanın] böylece sosyalizmin tam ve kesin zafere ulaşacağı anlamına mı geliyor; yani bu, onun tek bir ülkenin gücüyle sosyalizmi kesin biçimde pekiştirebileceği ve ülkeyi müdahaleden, dolayısıyla da restorasyondan korumanın güvencesini sağlayabileceği anlamına mı geliyor? Hayır, o anlama gelmiyor. Bunun için, devrimin en azından birkaç ülkede daha zafere ulaşması lazım. Bu yüzden, diğer ülkelerdeki devrimin desteklenmesi ve zafere ulaşmasının sağlanması, muzaffer devrimin çok önemli bir görevidir. Bundan dolayı, galip ülke, devrimi, kendi kendisine yeterli bir husus olarak değil, proletaryanın diğer ülkelerde de zafere kazanması için bir yardımcı, bir araç olarak görmelidir.

Stalin'e göre, Lenin, tek ülkede sosyalizm kurulabileceği fikrini, zafere ulaşmış devrimin görevleriyle ilgili şu "birkaç kelime"yle ifade etmişti:

Devrimi *bütün ülkelerde* geliştirmek, desteklemek ve uyandırmak için tek bir ülkede maksimumu yapmak gerekir.

Aslında onun, Lenin'in fikirleri ve politik faaliyetiyle ilgili yorumlarının doğruluğu tartışma konusu yapılabilir, bu konudaki görüş ve tezleri kabul edilmeyebilirdi. Fakat bu çalışmalar gençlere örnek oluyordu ve onlar, Lenin'in fikirlerinin bütünlüğünü, mantığını ve hedefini ve bu arada partinin politikasını anlamak ve benimsek açısından önemliydi. Elbette ki SSCB'nin, onun yazdığı gibi çağdaş dünyanın merkezinde durduğunu herkes kabul etmiyordu. Ona göre, SSCB tesadüfen değil, derin tarihsel gerekçeler nedeniyle insanlık tarihinde yeni bir çağ başlatan ilk ülke olmuştu. Onun görüşünce, Rusya proletaryasının devrim pratiği sayesinde, Rusya, bütün dünyaya uygun, evrensel ve en gelişmiş devrimci teorinin vatanı olmuştu.

Stalin'in kendi uzmanlık alanı olan milli mesele veya örgütlenme sorunları üzerine değil de Leninist teori ve sosyalizmin temel ilkeleri üzerine konuşması, yorumlar yapması ve tezler üretmesi, kendilerini komünizm teorisinin kâhinleri olarak gören Trotskiy, Zinoviyev ve Bukharin'in hiç hoşuna gitmiyordu. Üstelik tek bir ül-

kede sosyalizm kurma tezi, birçok bolşevik için kabul edilemez bir fikirdi. Bu yüzden hemen entrikalar başladı; amaç, Stalin'in partide başat bir pozisyonu hak etmediğini ispatlamaktı.

18 Mayıs 1924'te, *Pravda* gazetesinde İ.V. Stalin'in *Leninizmin Temelleri* eserinin son bölümünün basıldığı gün, yani partinin 13. kongresinden beş gün önce, N.K. Krupskaya, Lenin'in 22 Aralık 1922-23 Ocak 1923 arasında dikte etmiş olduğu bütün yazı ve eserlerinin bulunduğu zarfları MK'ya teslim etti. 12. Kongre sırasında fazla çalkantı yaratmamış entrika yine tekrarlanıyordu. Krupskaya, Lenin'in, "Kongreye Mektup" adlı notlarının kendisinin ölümünden sonra kongreye sunulmasını vasiyet ettiğini söyleyerek herkesi buna inandırmaya çalışıyordu. Bunun noter tasdiki yoktu ve insanların buna inanması için, onu Krupskaya'nın söylüyor olması yeterliydi. Aslında o sırada, Stalin ile Trotskiy arasında, artık, partiyi bölünmeye götürebilecek ve Lenin'i bu mektubu yazmaya iten düzeyde tehlike arz eden bir kavga yoktu. Dolayısıyla mektup eskisi kadar güncel değildi. Parti artık bu tehlikeyi atlamıştı; Almanya'da devrim olmamış, Trotskiy'in Kızıl Ordu'yu oraya yardıma götürmesine de gerek kalmamıştı. Lenin'in bir buçuk yıl önce, hasta yatağından önerdikleri ve ima ettikleri, aktüelliğini kaybetmişti. Ancak Lenin kültü çok güçlü ve derindi; onun her kelimesi ve her yazısı kutsal bir esinlenme kaynağı sayılıyordu. Kimse Krupskaya'ya belgeyi neden daha önce iletmediğini sormadı ve o da bu konuda bir açıklama yapmadı. Çünkü "Lenin'in ölümünden önceki son isteği" dendiğinde akan sular duruyordu.

Bir yıl önce, yani Fotiyeva'nın "Milliyetler Sorunu veya Özerkleştirme Hakkında" başlıklı makaleyi yetkililere iletmediği zaman olduğu gibi, yine partinin en üst yetkilileri entrikanın içinde yer alıyorlardı. "Mağara görüşmesi"ne katılmış olan Zinovyev ve Bukharin, Kamenev'in de desteğiyle, belki de Stalin'e bir "ders vermek" ve ona "hak ettiği yeri" göstermek istemişlerdi. Belki de onlar, her adımı ve her sözünde Lenin'den bahseden ve ona göndermelerde bulunan Stalin'e, Lenin'in onun Genel Sekreterlik'ten azlini istediğini hatırlatma niyetindeydiler. Ama öte yandan onlar, "Kongreye Mektup" kendileri için bir sır olmasa da, Stalin gibi çalışkan ve güvenilir bir Genel Sekreter'i kaybetmek de istemiyorlardı.

Sonraki olaylar ve gelişmeler de bunu ortaya koyuyordu; kongre öncesinde, 21 Mayıs'ta düzenlenen MK plenumunda 10 aleyhte oya karşın 30 lehte oyla şu karar kabul edildi:

Okunan belgelerin duyurulma işi, Vladimir İlyiç'in iradesi ve isteği uyarınca, kongreye devredilsin ve orada delegasyonlar arasında duyurulsun; ancak bunun delegasyonlara, İlyiç'in evraklarının devir teslimini yapan komisyon üyelerince duyurulması ve bunların çoğaltılmasının yasak olması esas alınacaktır.

Bu arada, Lenin'in bir buçuk yıl önceki, Stalin'i Genel Sekreterlik görevinden başka bir göreve "nakletme yolunu düşünme" önerisi de görüşülmüştü. Plenumda söz alan Zinovyev şöyle diyordu:

Yoldaşlar, elbette ki Lenin'in son isteğini, her sözünü, kayıtsız şartsız kanun gibi görmeliyiz... Fakat bir konuda, İlyiç'in duyduğu endişeye gerek kalmadığını sevinçle söyleyebiliriz. Ben bununla Genel Sekreter konusunu kastediyorum. Siz hepiniz son aylardaki ortak çalışmamıza tanık oldunuz.

Böylece plenum, Lenin'in bu önerisini görüşmedi. Lenin'in yazdığı "Kongreye Mektup" kongre delegasyonlarının toplantılarında duyurulunca, Stalin'in Genel Sekreterlik görevinde kalıp kalmaması meselesi yeniden gündeme geldi. 3 yıl sonra, 22 Temmuz 1926'da VKP(b) MK ve MKK bileşik plenumunda bu olayı hatırlatan Stalin şunu belirtecekti:

13. kongrenin delegasyonları bu konuyu görüştüler ve eğer burada, istisnasız olarak bütün delegasyonların Stalin'in mutlaka Genel Sekreterlik görevinde kalmasından yana olduklarını bildiririm, bunun mütevazılığa uygun olmayacağını düşünmüyorum. Bu kararın tutanakları bendedir ve isterseniz okuyabilirim.

13. kongreden sonra düzenlenen plenumda olup bitenler de Stalin'in moralini açıkça bozmuştu. Stalin, söz konusu plenumda şunları dile getirmişti:

Düşünüyorum ki partinin, son zamana kadar, şu veya bu ölçüde sert olan ve muhalefete belirli derecede karşı koyan biri olarak beni bu makamda tutmak için geçerli nedenleri vardı. Artık muhalefet bozguna uğratılmasının yanı sıra partiden de atılmıştır. Ve elimizde Lenin'in bir talimatı var ve onu yerine getirmeliyiz. Bu yüzden plenumdan, beni Genel Sekreterlik görevinden almasını rica ediyorum. İnaran ki yoldaşlar, parti bundan ancak kazançlı çıkar.

Üç yıl sonra, Stalin, yukarıdaki açıklamasından sonra olanları da şöyle anlatacaktı:

Kongre bu konuyu görüşmüştü. Her delegasyon, ayrıca Trotskiy, Kamenev ve Zinovyev, oybirliği ile beni bu görevde kalma konusunda yükümlü gördüler. Ne yapabiliyordim? Benim karakterim böyledir, hiçbir görevden kaçmadım ve kaçmaya da hakkım yok-

tur; çünkü bu firar demektir. Ben görev adamuyım ve parti görev veriyorsa ona uymak zorundayım. Bundan bir yıl sonra, ben, ple-numa tekrar bir dilekçe verdim ve beni yine kalmaya ilana ettiler. Daha ne yapabilirdim ki?

Göründüğü kadarıyla, Stalin'in Genel Sekreterlik görevinde kalması kongre delegelerinin de, yeni seçilen MK üyelerinin de işi- ne geliyordu. Ayrıca Trotskiy'in kongreye katılması ve orada ko- nuşması da, bütün parti yönetimine, partideki birliğin her şeyden önemli olduğunu göstermiş oldu. Trotskiy konuşmasında son dere- ce dikkatliydi, bununla birlikte taraftarlarının gözündeki otoritesini korumak ve itibarını kaybetmemek için, kendisine yöneltilen suç- lamaları reddetti. 15 konuşmacı, bu yüzden, peş peşe onu eleştirdi ve suçladı, sadece N.K. Krupskaya onu destekledi. Kongrede konu- şan Stalin, MK ile Trotskiy'in tutumları arasındaki birtakım ilkesel farklara dikkat çekerek, Trotskiy yanlısı muhalefeti "küçük burjuva eğilimi" sergilemekle suçladı. Ancak kongrede bazı konuşmacılar ve yöneticiler, Trotskiy'i erken "ifşa etme"nin tehlikeli olacağını be- lirttiler. Örneğin Y.M. Yaroslavskiy şunu kaydetti:

Yoldaş Trotskiy ne de olsa saflarımızdadır ve orada kalacaktır, parti MK üyesi olarak kalacaktır, onun otoritesi vardır... Yoldaş Trotskiy'e bir otorite sağladık ve şimdi de ondan, bu otoritesini, her şeyden çok birliğe ihtiyacı olan partimizin yeni sarsıntılarla tehlikeye girmemesi için kullanmasını istemeliyiz.

"Sandalı sarsmamaya ve sallamamaya çalışan" parti yönetimi, üçlünün konumunu değiştirmede. Partinin 13. kongresinde, Zinov- yev, önceki kongrede olduğu gibi, MK adına rapor konuşmasını sundu ve böylece onun parti ve ülke yönetimindeki birinci kişi ol- duğu izlenimi oluştu. Kamenev ise, iç ticaret ve kooperatifler hak- kında bir rapor sundu. Önceki kongrede olduğu gibi, Stalin, MK ör- gütlenme raporunu sundu; burada, önceki yılın raporundakilerden farklı olan bir husus görülmüyordu.

Stalin, raporunda, parti üyelerinin milli kimlik, sosyal köken ve cinsiyet açısından dağılımına ilişkin verileri sundu, siyasi ve sosyal kurumların durumunu anlattı. Ülkedeki genel vaziyetin ve siyasi gelişmelerin, nüfus, ekonomi ve diğer alanların tahlilini yaparken şöyle dedi:

Bizde parti çalışmalarını genelde iki kategoriye ayırırlar. Buna göre, *gubkom*, *obkom* ve alt gruplardaki çalışmalar üst sınıf çalışma- lardır. Tınak içinde parti çalışması dediğimiz alt sınıf çalışma ise, Sovyet organlarında görev yapmaktır.

Stalin'in kendisi, 1924-1925 arasında yaptığı işlerle, Sovyet toplumunda her türlü görevde çalışmaya hazır olduğunu gösteriyordu. O, iç ticaret ve tüketim kooperatifleri konularıyla ilgi görüşmelere katılıyor, ardından Kızıl Ordu ile ilgili sorunlar hakkında konuşmalar yapıyordu. Lenin'in bedenini gömmeyip koruma konusunda bilim adamlarıyla ortak görüşmelerde yer alıyor, sonra Rusya Genel Proleter Yazarları Birliği ve *Proletkult* (Proleter Kültürü: edebiyat, sanat, kültür dernekleri birliği) yönetimine mektup yazıyordu. Aynı zamanda, milliyetler politikasının da uygulayıcısıydı; Türkmenistan, Özbekistan, Güney ve Kuzey Osetya, Tacikistan, Kazakistan, Dağıstan delegasyonlarıyla görüşüyor, cumhuriyetlerin ve otonomilerin yönetimlerine mektuplar yazıyordu. Haziran 1925'te, "Tekrar Milliyetler Sorunu Üzerine" adlı makalesini kaleme aldı.

Bu arada Stalin, muhalefete karşı mücadelede, siyasi propaganda ve siyasi eğitim konularına da büyük önem veriyordu; zira Trotskiy yandaşlarının gençleri bu alanlarda etkiledikleri ortaya çıkmıştı. 4 Ağustos 1924'te, o, *Orgbüro*'da *Pioner* (SSCB ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin Leninci kitle örgütleri) hareketini geliştirme konusunda bir konuşma yaptı. Aynı dönemde, partinin gençlik kolları olan Komsomol örgütlerinin örgütsel ve mali sorunlarıyla da uğraşıyordu. Bu arada "Köylerde Komsomolcu Aktif Gençler" konulu bir konuşma da yaptı. O sırada partiye kitlesel şekilde 200 bin kadar yeni üye alınmıştı ve bu yeni üyelerin siyasi ve ideolojik eğitimi güncel ve önemli sorunlardan biriydi. Partinin proleter çekirdeğine güvenerek çalışmalarını derinleştirmek gerektiğini belirten Stalin, "parti aslında işçi sınıfının seçimle oluşturduğu organıdır" diyordu ve ona göre, partiye kabul ve kayıt konusundaki yeni sistem, "partinin derin demokratikliği"ni gösteriyordu.

O yıllardaki başlıca sorunlardan biri de, kentle köyün birleşmesi ve kaynaşmasıydı. 13. kongrede, Stalin, MK ve Politbüro adına bu soruna da eğiliyor ve şöyle diyordu:

Bu birleşme, kentle köy arasında değiş tokuş demektir, endüstrimiz ile köy ekonomisi arasında, endüstrimizin mamulleri ile tarım ürünleri, hammadde ve erzak arasındaki mübadeledir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, sanayi mallarının pahalı, köylülerin alım gücünün ise düşük olması krize yol açmıştı ve kentle köy arasında uçurum vardı. Stalin soruna köylülerin gözüyle bakmaya çalışıyor, onlara hak vererek köylülerin partiye niçin güvenmediklerinin nesnel sebeplerine işaret ediyordu. 1924-1925 yıllarında, onun, partinin kırsala ve köylüye yönelik politikasına katkıları çoktu. 12

Haziran 1924'te, Stalin, MK plenumunun köylerdeki çalışmalarla ilgili heyetine seçildi. Kendisi bir tarım uzmanı olmasa da, bu dönemde, konuya ilişkin literatürle ilgileniyor ve vilayetlerdeki parti yöneticilerinden köy ekonomisinin ve köylülerin sorunlarını öğreniyordu. Bazı yazarlar, Stalin'in, Rusya köy yaşamından, geleneklerinden ve Rus köylülerinden çok uzak biri olduğunu söylemektedirler. Fakat Stalin, sürgün döneminde ve İç Savaş zamanında, Rusya'nın köylülerini, kırsaldaki durumu ve sorunları bizzat gözlemleme şansı bulmuştu. Ayrıca Stalin, doğrudan diyalog ve temaslar yoluyla bilgi edinmeyi de benimsemiş biriydi. Tambov, Oryol, Kursk ve Voronej *guberniyaları* yürütme komitesi başkanlarıyla defalarca bir araya gelmişti. Eylül 1925'te, Stalin, Orta Asya Toprak ve Sulama Sistemleri Reformlar Heyeti'ne dâhil edildi.

13. kongreden sonra, Stalin, uluslararası konularla da ilgilenmeye başladı ve 20 Haziran 1924'te Komintern Polonya Komisyonu başkanı seçildi, 3 Temmuz'da bu komisyonun toplantısında bir konuşma yaptı. Stalin, Çekoslovakya, Fransa Komünist Partileri delegasyonlarıyla görüşmeler gerçekleştirdi, Komintern Yürütme Komitesi'nin Çekoslovakya ve Yugoslavya Komisyonlarının toplantılarını yönetti. Bu arada, Almanya KP liderlerine mektuplar yazıyor ve bu partinin delegeleriyle durum tahlili yapıyordu. Bütün bu temaslarından sonra, Stalin, Batı ülkelerindeki komünistlerin halk ve toplum içinde etkili olmadıklarını anlamıştı. 22 Mart 1925'te, *Pravda* gazetesinde, onun "Uluslararası Durum ve Komünist Partilerinin Görevleri Hakkında" başlıklı makalesi yayımlandı. Stalin, bu yazısında, Batı komünistlerinin kitleler arasında daha çok çalışmaları gerektiğini vurguluyor, Bakü'de edindiği tecrübeden hareketle şöyle diyordu:

Sendikaları ele geçirmeksizin, aylarca ve yıllarca sendikalarda çalışmaksızın ve orada işçilerin güvenini kazanmaksızın, milyonlarca proleter kitlesi içinde etkili olamazsınız. Bunlar yapılmaksızın, proletarya diktatörlüğünün lafı bile edilemez.

Stalin, bununla birlikte, Batı komünist partilerinin lobi faaliyetleri yaparak ve Batı kamuoyunu etkileyerek SSCB'nin oralardaki imajını değiştirebileceklerinin de farkındaydı. Sovyet devleti dışarıda tam bir enformasyon ablukası altındaydı; milyonlarca Batılı insan, ne gerçek olaylardan, ne de Sovyet devletinin amaç ve politikalarından haberdardı.

34. Bölüm

Trotskiy'le İkinci Çarpışma

Stalin faaliyet ve etki alanını genişlettikçe, ona karşı muhalefet ve tepkiler de artıyordu. Örneğin Stalin'in Komintern'in faaliyetleriyle ilgilenmesi ve 3. Enternasyonal komisyonlarında yer alması, Komintern YK Başkanı Zinovyev'i rahatsız ediyordu. Partinin Moskova Komitesi'nde Stalin'in etkisi büyüdükçe, Kamenev'in de endişesi artıyordu. 13. kongrede Trotskiy'in hezimete uğramasının ardından, Stalin-Zinovyev-Kamenev üçlüsünün arasında, ortak rakibe veya düşmana karşı politik liderlerin yaptığı her geçici birlikte olduğu gibi kriz patlak verdi. Yönetimdeki sürtüşmeler giderek daha fazla sorun olmaya başladı ve 19 Ağustos 1924'te Stalin yeniden bir istifa dilekçesi verdi. Stalin, RKP(b) MK plenumuna yazdığı dilekçede şöyle diyordu:

Politbüro'da Zinovyev ve Kamenev ile birlikte, Lenin'in görevden ayrılmasının ardından başlayan ve vefat etmesinden sonra da devam eden bir buçuk yıllık ortak çalışma, tek bir dar heyet çerçevesinde kalınarak, bu yoldaşlarla birlikte dürüst ve samimi bir siyasi çalışma yürütmenin imkânsız olduğunu açıkça göstermiştir. Bu nedenle beni MK Politbüro üyeliğinden ayrılmış saymanızı arz ederim. Politbüro üyesi olmayan bir kişi Genel Sekreter de olamayacağından, beni MK Sekreteryası'ndan ve Orgbüro'dan da ayrılmış saymanızı arz ederim. Bana tedavim için iki ay süre vermenizi arz ederim. Bu sürenin bitiminde beni ya Turukhan bölgesine veya Yakutsk vilayetine ya da yurtdışına vasat bir göreve atamanızı istiyorum. Bütün bu konuların, MK yetkililerince, benim burada bulunmadığım sırada, benden bir açıklama beklemeksizin karara bağlanmasını arz ederim; çünkü bu mektubun ilk paragrafında açıkladığım hususlardan öte açıklamalarda bulunmanın, mesele açısından zararlı olacağını düşünüyorum. Yoldaş Kuybişev'in bu mektubun suretlerini MK üyelerine dağıtmasını arz ederim. Komünist selamlarımla. İ.V. Stalin. 19.VIII.24.

Stalin'in istifa isteğine yol açan sorun epeyce çabuk çözümlense de, bu istifa mektubundan bütün parti ve ülke yönetiminin haberi oldu. Trotskiy, belki de bu ihtilaf ve anlaşmazlıktan dolayı veya bunu fırsat bilerek harekete geçmeye karar verdi. Trotskiy, kendi

külliyyatının basılması sürecinde, 3. cilt için "Ekim Dersleri" başlıklı bir ön söz yazmıştı. Bu yazıda, Trotskiy, 1917 olaylarını keyfi bir bencillikle anlatıyor ve işi, kendisinin olmaması durumunda Rusya'da herhangi bir devrimin de olmayacağı noktasına kadar vardıyordu. Buradan çıkan sonuca göre, Trotskiy'in dışında, ülkeyi zor durumdan kurtarabilecek başka bir lider yoktu. Bu yetmezmiş gibi, Trotskiy, bu ön sözde, 1917-1918'de parti yönetiminde dönen bütün kişisel entrikaları anlatıyor, kirli çamaşırları ortaya döküyordu. Ne var ki bu hatıralarda, açıkça taraflı bir bellek görülüyordu. Trotskiy, Stalin'in Mart 1917'deki "hatalı savunmacı" tutumunu anımsatıyor, fakat *Pravda* gazetesindeki başyazıya göndermelerle yetiniyor, isim vermiyordu. O, eleştiri oklarını ayrıca Zinovyev ve Kamenev'e de yöneltiyor, Kamenev'le Lenin arasında Nisan 1917'deki anlaşmazlığı hatırlatıyor, Lenin'in iki "grev kırıncısı" hakkındaki makalesine atıfta bulunarak, Lenin'in, Zinovyev ve Kamenev'in partiden ihracını istediğini söylüyordu. Almanya'da 1923'teki devrimci hareketlerle de karşılaştırma yapan Trotskiy'in mantığına ve okurlara aktarmak istediği fikre göre, eğer bolşevik MK içinde Zinovyev ve Kamenev'in çizgisi hâkim olsaydı, Rusya'daki devrimin akıbeti de Alman devriminki gibi acı olacaktı. Trotskiy, yedi yıl önceki olayları gündeme getirirken, muhtemelen MK içinde, Zinovyev ve Kamenev'den hoşnut olmayanları kendi tarafına çekmeyi düşünüyordu.

Ancak yanılıyordu, çünkü o bu tür çıkış ve ataklarla aslında üçlü arasındaki birliği pekiştiriyor ve üçlü, Trotskiy karşısında yekvücut bir halde direniyordu. Ayrıca partinin diğer liderlerinin de yakın tarih hakkında bolca hatıraları vardı ve onlar da bu hatıraları Trotskiy'e karşı vurucu bir siyasi araç olarak kullanma fırsatına sahiptiler. Zinovyev, partinin Şubat 1917'ye kadarki tarihi üzerine bir dizi konferans vermiş ve bunları bir kitap haline getirmişti. 300 sayfalık kitapta Trotskiy'in adı sadece beş yerde geçiyor, böylece onun parti tarihindeki "mütevazı yeri" vurgulanmış oluyordu. Üstelik Zinovyev, Trotskiy'in menşeviklerle ve Parvus'la olan yakınlığını anlatarak sürekli devrim teorisinden ve "Ağustos Bloku"ndan da bahsediyordu.

Trotskiy'e kırılan Kamenev de Zinovyev'in yanında yer aldı ve Trotskiy karşıtı bir tutum sergilemeye başladı. Derken İ.V. Stalin, V.M. Molotov, G.Y. Sokolnikov, N.İ. Bukharin, A.İ. Rıkov, M.İ. Kalinin gibi Sovyet yönetimindeki diğer liderler de Trotskiy'e karşı tavır aldılar. Trotskiy yandaşı olarak bilinen F.E. Dzerjinskiy de onun safını terk etmişti. Trotskiy'e yönelik eleştiriler sadece Şubat 1917 öncesindeki dönemle sınırlı değildi; şimdi ona, Brest barış görüşme-

lerindeki inatçı tutumunu ve sendikalar konusundaki tartışmaları da hatırlatıyorlardı.

17 Ocak 1925'te, RKP(b) MK ve MKK bileşik plenumunda yaptığı konuşmada, Stalin, Trotskiy'in bu anıları yazmasının 1923'tekiyle aynı amaçlara hizmet ettiğini belirtiyordu:

13. kongre öncesinde Trotskiy neden bahsediyordu? Kadroların yetersizliğinden, işlevsizliğinden ve parti yönetiminin değiştirilmesinden bahsediyordu. Ya şimdi "Ekim Dersleri" derken neden bahsediyor? Partinin ana çekirdeğinin işe yaramazlığından ve onu değiştirmekten bahsediyor... Böylece, onun parti yönetimini tamamen değiştirme talebi aynı kalmaktadır.

Stalin, yanı sıra, tek ülkede sosyalizm kurma tartışmasını da Trotskiy'in dogmalarıyla hesaplaşmanın bir zemini olarak görüyor, örneğin "Ekim Devrimi ve Rus Komünistlerinin Taktiği" başlıklı makalesinde, Trotskiy'in Sovyet ülkesinin gücüne ve imkânlarına inanmadığını vurguluyordu. Stalin, Trotskiy'in, "Barış Programı" adlı eski bir çalışmasına 1922'de yazdığı son sözdeki şu cümleye gönderme yapıyordu:

Rusya'nın sosyalist ekonomisinde hakiki kalkınma, ancak Avrupa'nın en önemli ülkelerinde proletaryanın *zaferinden sonra* mümkün olacaktır.*

Stalin, Trotskiy'in bu tezinin karşısına, Lenin'den aldığı ve sosyalizmin zafere ulaşabileceğini ima eden ifade ve fikirleri koyuyordu:

İktisadi ve siyasi gelişimin eşitsizliği ve düzensizliği kapitalizmin kaçınılmaz yasasıdır. Buradan, birkaç ve hatta münferit olarak tek bir kapitalist ülkede sosyalizmin zaferinin mümkün olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu ülkenin zafere ulaşmış proletaryası, kapitalistlerin mülkiyetine el koyduktan ve kendi evinde sosyalist üretimi düzene koyduktan sonra, diğer ülkelerin mazlum sınıflarını kendi tarafına çekerek, onları kapitalistlere karşı ayaklandırarak ve gerekirse onların devletlerindeki sömürücü sınıflara karşı silahlı güç kullanarak geri kalan kapitalist dünya ile savaşıacaktır.

Gerçekten de bu gönderme Lenin'in tek ülkede sosyalizm fikrini benimsediğini daha somut bir şekilde ortaya koyuyordu ve Stalin'in bu konuda "Leninizmin Temelleri" başlıklı konferanslarında Lenin'den yaptığı alıntılara göre daha inandırıcıydı.

Stalin, Trotskiy'in Rusya devrimine inanmayarak aslında yenilgiye zemin hazırladığına dikkat çekiyor ve parti üyelerine şunları söylüyordu:

* İtalikler Stalin'e aittir.

Batı'da hâlâ zafere ulaşmadığı için devrimin Rusya'da tek bir "seçeneği" vardır: ya kökünden başlayarak çürümek veya yeniden burjuva devletine dönüşmek. Trotskiy iki yıldır boşuna partimizdeki "yozlaşma"dan bahsetmiyor. Geçen sene, Trotskiy, boş yere ülkemizin "yok olacağı" kehanetinde bulunmamıştı.

Stalin, bu arada, Trotskiy'in Rusya devriminin imkânları konusundaki kötümserliği ve ümitsizliğini onun sürekli devrim teorisiyle açıklıyor ve retorik tarzda şunu soruyordu:

Daha önce "Batı Avrupa'nın başlıca ülkelerinde" proleter devrimi zafere ulaşmadan tek bir ülkede, hele hele de geri kalmış bir ülkede sosyalizmin zaferinin imkânsız olduğu hakkındaki sıradan menşevik teorisi ile Trotskiy'in teorisi arasında ne fark vardır? -Aslında hiçbir fark yoktur. Şüpheye de gerek yoktur. Trotskiy'in "sürekli devrim" teorisi, menşevizmin bir çeşididir.

Parti yönetiminde ve genel olarak parti örgütlerinde, bu kez, bir yıl öncesine kıyasla Trotskiy'e karşı daha sert eleştiriler ve daha açık tepkiler yükseliyordu. Parti örgütlerinde "Ekim Dersleri" yazısıyla ilgili yürütülen tartışmaları ve alınan kararları özetleyen Stalin, üç sonuçtan bahsediyordu:

Birinci grup kararlarda Trotskiy'in partiden ihracı, ikincilerde Devrimci Askeri Kurul'dan azli ve Politbüro'dan çıkarılması isteniyordu. Son olarak, Moskova, Leningrad, Ural ve Ukrayna'dan MK'ya ulaşan kararlarda olduğu gibi, üçüncü grup kararlarda ise, onun şartlı olarak Politbüro'da kalması, ancak Devrimci Askeri Kurul'dan azli talep ediliyordu.

Stalin'in daha sonra itiraf edeceği üzere, aslında Leningrad *Gubkomu* da Trotskiy'in partiden atılması yönünde karar almıştı; çünkü buradaki Birinci Sekreter Zinovyev ve ona destek veren Kamenev, onun parti kariyerini bitirmek istiyorlardı. Stalin'in 14. kongrede anlattığına göre, Leningrad *Gubkomu*'yla yapılan tartışmalar ve ikna çalışmalarından sonra ihraç talebi karar metninden çıkarılmıştı. Bir süre sonraki MK plenumunda, Leningradlılar Trotskiy'in Politbüro'dan ihracında ısrar etmişler, fakat Stalin ve arkadaşları onları bu talepten vazgeçirmişlerdi ve Trotskiy sadece Harbiye ve Bahriye Halk Komiserliği görevinden azledilmişti. 26 Ocak 1925'te, Devrimci Askeri Kurul Başkanlığı ve Harbiye ve Bahriye Halk Komiserliği görevlerine, L.D. Trotskiy'in yerine, Politbüro aday üyesi M.V. Frunze atandı. Trotskiy'in Politbüro üyeliği ise devam etti. Bundan böyle o, sadece, başkanlığını F.E. Dzerjinskiy'in yaptığı Yüksek Ekonomi Konseyi'ne (VSNKh) bağlı üç komisyonu yönetecekti.

35. Bölüm

Grigoriy Zinovyev ve Lev Kamenev'e Karşı

Trotskiy'in yenilgisi sadece bir iktidar hastasının hezimetini olmakla kalmadı, dünya devrimini bekleyen Trotskiy yanlılarının da hüsranı oldu. Nisan 1925'te, partinin 14. konferansı, Stalin'in tek ülkede sosyalizmin kurulması fikrini bir ideolojik program tezi olarak kabul etti. Partinin dış dünya yerine bizzat iç sorunlara öncelik verdiğini göstermek üzere, konferans, "kentle köyün birleşmesi" rotasını kabul etti. 14. konferansın sonuç konuşmasında, Stalin, "uluslararası durumun değişmesi ve devrimin yavaşlayan temposu" nedeniyle, köylü sınıfını sosyalizmin kurulması çabasına çekmek, köylülerle birlikte sosyalizmi kurmak için "daha az meşakkatli, ancak daha uzun sürecek yollar seçildiği"ni bildiriyordu.

Ne var ki köylüler, sosyalist amaçları ve düzeni desteklemeye pek hazır değildi. Sovyet seçimlerinin sonuçları "genel olarak bakıldığında, ülkenin bazı bölgelerinde *orta halli köylülerin fakirlere karşı kulakların tarafında oldukları*"nı ortaya koymuştu. Stalin bu yüzden şu hedefi dile getiriyordu:

Şimdi temel mesele, orta halli köylüleri proletaryanın çevresinde bütünleştirmek, onları yeniden kazanmaktır. Şimdi yönetmek için ekonomi alanında çalışmak gerekir, ekonomiyi bilmek gerekir. Şimdi sadece "dünya devrimi", Chamberlain ve MacDonald hakkında çene çalarak bir yere varamazsınız... Ülkeyi, ekonomiden anlayan yönetebilir, ekonomiyi kurmak ve işleri yürütmek için mujiğe faydalı tavsiyeler verebilen yönetebilir. Ekonomiyi öğrenme, ekonomiyle bütünleşme, ekonomiyi kurma işlerinin detaylarına inmek, bugün komünistlerin köydeki başlıca görevidir.

Öte yandan, Stalin, ülkenin kalkınması için endüstrileşmenin şart olduğu görüşünü kabul ediyor, bu alanda özellikle de metalürjinin önemine dikkat çekiyordu. Partinin 14. konferansında Dzerjinskiy de aynı görüşü dile getirmişti ve Stalin, sanayileşmenin başlıca sorun olduğunu söylerken, aslında parti ve ülke yönetiminin isteğini dile getiriyordu:

Şimdi bizim yaklaşık 4 milyonluk sanayi proletaryamız var. Bize gereken ise 15-20 milyon kadar sanayi proleteridir; ülkenin başlıca bölgelerinde elektrifikasyon, kooperatifleştirilmiş tarım, ileri derecede gelişmiş metalürji gerekiyor. İşte o zaman bizi hiçbir şey korkutamayacaktır. Ve işte o zaman biz uluslararası çapta bir zafere ulaşacağız.

Stalin ve çoğunluğun bu fikrine rağmen, Trotskiy yanlıları farklı düşünüyorlardı. Onların liderlerinden Preobrajenskiy'in tarif ettiği "birincil sosyalist birikim yasası", köylülerin kaybı pahasına hızlandırılmış bir devlet sanayisi kurulmasını öngörüyordu. Parti yönetimi, Preobrajenskiy'in bu "yasa"sını sert bir şekilde eleştirdi ve kabul etmedi. Özellikle de Bukharin, bu konuda çok ataktı. O, mevcut şartlarda, Sovyet devletinin, genelde köy ekonomisinin kalkınması ve gelişmesine ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Bukharin köylülere hitaben "Zenginleşiniz!" sloganını öne çıkardı. Bu yaklaşım, bazılarına göre, köydeki sınıfsal farkları ihmal etmek ve temel ilkelerden kopmaktı. Stalin de bu yaklaşımı kınadı; ancak konferans sırasında Larin de Bukharin'i kınamak üzere konuşmak isteyince, Zinovyev ona söz hakkı tanımadı. "Zenginleşiniz!" sloganı da böylece gündemden çıkmış oldu.

Ne var ki bir süre sonra Bukharin'in bu sloganına farklı bir gözle bakılmaya başlandı. Zinovyev, bu sloganı resmen *kulaklara* bir çağrı olarak nitelendirdi ve "köydeki *kulakların* kentteki *nep* zenginlerinden daha tehlikeli olduğu" bir zamanda, bu sloganın son derece zarar vereceğini bildirdi. Haziran 1925'te, Krupskaya, Bukharin'in tezlerini sert bir dille eleştiren bir makale yazdı. Ancak Bukharin susmadı ve buna yanıt olarak daha sert bir yazı yazdı. Fakat bu makalelerin hiçbiri yayımlanmadı, çünkü Politbüro buna karşı çıktı.

O sırada Politbüro'nun üye sayısı artık yediydi ve 13. kongreden sonra Politbüro üyeleri şunlar olmuştu: G.Y. Zinovyev, L.B. Kamenev, İ.V. Stalin, L.D. Trotskiy, N.İ. Bukharin, A.İ. Rıkov ve M.P. Tomskiy. 1925'te zirveyi gözlemleyenlerin çoğuna göre, başlıca ihtilaf "emektarlar"dan oluşan üçlü (Zinovyev, Stalin, Kamenev) ile "yeniler" (Bukharin, Rıkov, Tomskiy) arasında yaşanıyordu. Bu "yeni" üyelerin oluşturduğu üçlünün ideolojik lideri Bukharin'di. O, daha Avrupa'daki göçmenliği sırasında uluslararası Marksist hareket konusunda uzmanlaşmıştı ve birkaç dil biliyordu. Sovyet ülkesindeki sosyalist kuruculuğu önemli saysa da, Bukharin'e göre, bu, dünya devrimi yolunda temel aşama değildi.

Bu arada, Bukharin'in SSCB'nin gelişme temposu ve hızı hakkındaki fikirleri devamlı değişiyordu. Örneğin aynı 1925 yılı içinde,

o, önce çok hızlı artıştan, sonra ise "kaplumbağa adımlarıyla sürünmek"ten söz etmişti. Bukharin'e göre, dünyanın altıda birini kaplayan dev ülkede Sovyet düzenini korumak ve dünya devriminin rezervi olarak ayakta tutmak için en doğru yol piyasa ilişkilerini desteklemektir. Köy ekonomisinin gelişmesini teşvik etmekten yana olan Bukharin'i, Trotskiy "milli köylü eğilimi"nin temsilcisi sayıyordu. Bundan dolayıdır ki 1918'de sol komünistlerin lideri sayılan Bukharin, şimdi ise sağ komünistlerin lideri olarak görülüyordu. Ayrıca onun Politbüro'daki daimi müttelikleri ve destekçileri Rıkov ile Tomski de sağcı kabul ediliyorlardı.

Trotskiy, tam da bu noktadan hareketle, partinin 14. kongresine dört gün kala, birtakım analitik notlar hazırladı. O, 1923'teki platformunun doğru olduğunu ispatlamak için bir imkân doğduğunu düşünmüş ve aynı zamanda, iki karşıt grup arasında bir hakem rolü üstlenmek istemişti. Ne var ki çok önemli bir hususu atlamıştı: Politbürodaki yedi üye, iki "üçlü" ve yeri doldurulamaz Trotskiy biçiminde bölünmedi. Onun hiç beklemediği bir şekilde, Zinovyev ve Kamenev, Stalin'e de karşı çıkmışlardı. 13 yıl sonra, Meksika'dayken, Trotskiy, "Kamenev ve Zinovyev ile Stalin arasındaki ihtilafı görünce sarsıldım" diyecek, böylece Deutscher'i de, Trotskiy'in "iyi gözlem yeteneği, analitik yaklaşımı ve sezgisi yoktu" itirafında bulunmak zorunda bırakacaktı.

Bununla birlikte, konu sadece Trotskiy'in yanlış hesapları değildi; Zinovyev ve Kamenev'in tutumları, önemli derecede iktidar mücadelesiyle ilgiliydi ve burada fikirlerle ilkeler ikinci plandaydı. Partinin 14. konferansında, Zinovyev ve Kamenev, tek ülkede sosyalizm kurulması ve "kentle köyün birleşmesi" yönündeki Stalin rotaya destek vermişlerdi. Ancak S. Cohen'in haklı olarak belirttiği üzere, durum şuydu:

Onlar sonradan bu politikanın sonuçlarıyla ilgili görüşlerini değiştirerek ve Stalin'in yükselen pozisyonunu kıskanarak, 1925 sonbaharında muhalefete geçtiler. Trotskiy yanlısı solcular gibi... onlar da Stalin'in parti mekanizması aracılığıyla yönetme stilini eleştiriyorlar ve tek ülkede sosyalizm kurulması fikri dâhil olmak üzere, *nep* ile ilgili resmi yoruma saldırıyorlardı.

Üstelik onlar, Stalin'i, Bukharin, Rıkov ve Tomski'nin sağcı eğilimine göz yumduğu için de kınıyorlardı. Zinovyev kendi tutumunu *Pravda* gazetesi için yazdığı "Çağın Felsefesi" başlıklı yazıda açıkladı. Stalin'in ifadesiyle, bu makalede "Bukharin'e karşı çıkışlar" vardı. Eylül başlarında, Molotov, bu makaleyi güneyde tatilde olan Stalin'e iletmış ve o da makaleyi eleştirmişti. Zinovyev, Stalin'in bu

tutumunu öğrenince ortam epeyce gerildi ve üçlü arasında ihtilaf ortaya çıktı.

Daha 1925 başlarında, Grigoriy Zinovyev ve Lev Kamenev, Stalin'i Genel Sekreterlik görevinden azletmek istemişler, ona Trotskiy'in yerine Devrimci Askeri Kurul Başkanı olmasını önermişlerdi. Aynı yılın sonbaharında, bu ikili, Stalin'i makamından etmek için yeni bir atak yaptılar. Mikoyan'ın hatıralarına göre, Zinovyev ve Kamenev, Politbüro aday üyesi olan Rudzutak'ı Genel Sekreter olmaya ikna etmişlerdi; ancak Rudzutak, ükilinin konuyu gündeme getirecekleri MK toplantısına gelmemiştir. Bu toplantıda divan başkanlığını Rıkov yapıyor ve Zinovyev'in "Çağın Felsefesi" başlıklı makalesi görüşülüyordu. Mikoyan'ın anılarına göre,

Tartışma sırasında Rıkov beklenmedik bir şekilde Zinovyev ve grubuna karşı sert ve kabaca konuşmaya başlamış, onların partinin ve yönetimin bütünlüğünü bozan fesatçılar olduğunu söylemişti. Bu yüzden, ona göre, onlar partiden ne kadar erken giderse-ler o kadar hayırlı olacaktı.

Mikoyan şöyle devam ediyordu:

Rıkov'un konuşması öylesine sert, incitici ve küstahça idi ki Zinovyev, Kamenev, Yevdokimov, Haritonov, Laşeviç, onlara katılan Nadejda Konstantinovna Krupskaya ve diğerleri şöyle dediler: "Mademki bizi göz ardı ediyorlar, o zaman biz de gidiyoruz." Ve göstere göstere toplantı salonunu terk ettiler.

Mikoyan, Rıkov'un bu sert tavrından dolayı Orconikidze'nin öfkelerini ve Krupskaya'nın davranışına karşı Dzerjinskiy'in sert tepkisini de detaylı şekilde anlatmaktadır. Mikoyan'ı çok şaşırtan bir husus da, kendisi, dargın ve kızgın arkadaşlarını yatıştırmak ve sakinleştirmek için geride kalan MK üyeleriyle birlikte arkalarından gittiğinde, onların hepsini, Zinovyev'in Kremlin'deki çalışma odasında, anlatılan bir hikâyeye kahkahalarla gülerken ve bu arada da meyve, meze ve çayları gayet keyifle mideye indirirken görmesiydi. Buna çok kızan Mikoyan şöyle yazıyordu:

Zinovyev, bir artist gibi, kendini öfkeli ve üzgün göstermişti; burada ise, artık salondan uzaklaştığı için rol yapmayı bırakmıştı. Fakat görünen o ki bizim peşlerinden gelişimiz onları sevindirmişti; zira dönmeyi hemen kabul ettiler. Bu seferlik ihtilafı çözebildik. Barıştılar. Gerilimi artırmamak, bütünlüğü ve birliği korumak üzere anlaştılar.

Ancak bu barış fazla uzun sürmedi; Eylül 1925'te, Zinovyev ile Kamenev, Krupskaya ve Sokolnikov'la birlikte bir "dörtlü platform" ilan ettiler. Bu dörtlü, parti yönetimini, köydeki *kulak* tehlikesini ih-

mal etmekle ve parti içinde yer alan ve ülkenin "kapitalist unsurlar"ıyla kaynaşmaya hazır olan "sağcı" gruba "toleranslı" yaklaşmakla suçluyordu. Partide "*kulak eğilimi*" tehlikesi olduğunu iddia eden dördütlü, VKP(b) MK Ekim plenumunda, bu sorunla ilgili olarak kongrede açık bir tartışma yapılmasını istedi. Sorunun abartıldığı görüşündeki plenum bu talebi geri çevirdi. Zinovyev'e destek veren başlıca grup, Leningrad parti teşkilatı delegeleriydi.

Kongre öncesinde yapılan partinin Leningrad örgütünün konferansında, Zinovyev yanlısı Safarov, Sarkis, Şelavin ve diğerleri, "dördütlü platform"un benimsediği pozisyonundan hareket ederek MK'yı hedef aldılar. Burada iddia edildiği üzere, güya partinin Moskova Komitesi, partinin Leningrad örgütünü kınayan bir kararı kabul etmişti. Bu yüzden de, Leningrad örgütü, kongreye delegasyon seçerken parti yönetiminden yana olanları dışarıda bırakmışlardı.

Politbüro'da Zinovyev ile Kamenev arasında, Bukharin'le de Rıkov arasında ihtilaflar yaşanıyordu ve Stalin'in barıştan yana, uzlaşma sağlayan lider rolü üstlenmesi doğaldı. Muhtemelen bu nedenle -partinin 6. kongresinden sonra- ilk defa 14. kongrede, MK raporunu sunma görevi Stalin'e verildi.

Bu arada, Zinovyev ve Kamenev, yaşanan krizden yararlanarak Stalin'i Genel Sekreterlik görevinden uzaklaştırmak istemişlerdi. Dzerjinskiy'i Stalin'in yerine Genel Sekreterlik görevine getirme önerisi, kongre öncesinde, eski bolşeviklerden Petrovskiy'in daire-sinde, bazı parti liderlerinin resmi olmayan buluşmasında gündeme gelmişti. Burada bulunan Orconikidze bu öneriye çok sert tepki gösterince de konu kapanmıştı.

Derken Stalin, kongrenin açılışına 10 gün kala, 8 Aralık'ta, ihtilafları ortadan kaldırmak için bir girişimde bulundu ve Leningrad parti örgütünün 22. konferansına bir mektup yazdı. Stalin, Mektup-ta, Moskova Parti Komitesi'nin 14. konferansında "Leningradlılara karşı karar" alındığı hakkındaki söylentileri tekzip ediyor, "Leningradlılar"a, söz konusu konferansın sadece karar metnini değil, steno tutanaklarını da okumalarını öneriyordu. Stalin şöyle yazıyordu:

Leningrad parti örgütünün konferansında, bazı yoldaşların kongrede açık mücadeleye girişeceklerine dair konuşmaları rahatsız edici ve endişe vericidir; çünkü bize parti içinde birlik lazımdır. Şu anda, aralarında bazı konularda kimi anlaşmazlıklar olsa bile, Leningradlıların bütünlüğü ve birliği her zamankinden daha önemlidir.

Bir hafta sonra, 15 Aralık'ta, Stalin, Kalinin, Dzerjinskiy ve Molotov, Leningrad parti örgütü yönetimine başka bir mektup yazarak uzlaşma önerdiler. Mektubu yazarların teklifi şuydu:

Birlik ve parti içinde barış için, Politbüro üyelerinin kongrede birbirlerine karşı çıkmamaları ve konuşmamalarını, ayrıca Leningrad konferansının mektubu ile MK'nun bu mektuba cevabının yayımlanmamasını öneriyoruz.

Bu arada Sekreteryaya Leningradlı bir temsilci alınması da kabul ediliyordu; buna karşın bazı ifadeler yumuşatılarak Moskova konferansının karar metni esas alınacaktı. Sadece, kongrede Sarkız ile Safarov'un tutumlarının kınanmasında ve *Leningradskaya pravda* gazetesinin başyazarının istifasında ısrarlı olan mektubun yazarları, MK yanlısı üç üyenin kongreye gidecek Leningrad delegasyonuna dâhil edilmesini istiyorlardı. Politbüro'nun çoğunluğu bu ihtilafı istemiyordu ve sonuçta Zinoviyev ile "Leningradlılar", kongre öncesinde yalnız kaldılar.

Kongrede yaptığı MK rapor konuşmasında, Stalin, parti içi ihtilafları arka plana itmeye çalıştı ve daha ilk başta, parti yönetimindeki liderlerin arasında derin anlaşmazlıklar olmadığını kaydetti:

Son iki haftada, sizler, Politbüro ve MK üyelerinin, 13. kongreden 14. kongreye kadar geçen süre içinde MK'nun faaliyetleri hakkındaki raporlarını dinlediniz; bu ayrıntılı raporlar, genelde doğru raporlardır. Bu raporları burada tekrar etmeye gerek olmadığını düşünüyorum. Bu durum, şu anda benim işimi de kolaylaştırıyor ve ben, MK'nun 13. kongreden 14. kongreye kadar geçen süre içindeki faaliyetleri konusunun gündeme alınmasıyla yetinmekten yanayım.

Stalin, konuşmasında, kendi grubunun tutumunu açıklamaya çalıştı ve ekonomik açıdan bağımsız, kendi iç piyasasına dayanan, kapitalizmden kopan diğer ülkelere cazip gelecek gelişmiş bir ülke kurma hedefinden bahsetti. Stalin'e göre, "partinin genel çizgisi" buydu ve bunun için, ülkenin olanakları çerçevesinde bir sanayileşme şarttı. Fakat Stalin, bu çizgiyi savunurken, aslında diğer "genel çizgi"yi de eleştiriyordu:

... buna göre ülkemiz daha uzun süre tarım ülkesi olarak kalmalıdır, tarım ürünleri ihraç etmeli ve donanım getirmelidir... Bu çizgi bizi öyle bir noktaya götürüyor ki ülkemiz hiçbir zaman veya neredeyse hiçbir zaman gerçekten endüstrileşemeyecektir; ülkemiz, kendi iç piyasasına dayanan bağımsız bir ekonomik birimden, nesnel olarak, genel kapitalist sistemin bir eklentisine dönüşmek zorunda kalacaktır.

Ne var ki Stalin, öteki "genel çizgi"nin kimin çizgisi olduğunu açıklamadı. Raporda şu maddeler vurgulanıyordu:

a) ekonomide üretimi ve verimliliği artırmak; b) tarım ülkesini sanayi ülkesine dönüştürmek; c) ekonomide sosyalist unsurların

kapitalist unsurlar üzerinde kesin üstünlüğünü gerçekleştirmek;
d) kapitalist kuşatma ortamında Sovyet ekonomisine gerekli ba-
ğımsızlığı sağlamak.

Stalin, isim vermeksizin ve ortamı germekten kaçınarak, aslında kongre öncesindeki ihtilafların hepsinden bahsetti. Öncelikle "dört-
lü platform"un partide "*kulak eğilimi*" olduğu hakkındaki suçlama-
larını kesinlikle kabul etmedi. Stalin'e göre, bazı yönetici ve yazarlar
"*kulak tehlikesini göz ardı etme eğilimi*" sergileseler de, bu "eğilim"
ciddi bir sorun oluşturmuyordu. Buna karşın raporda, bunun ter-
si olan eğilim, yani "*kulak tehlikesini, olduğundan daha büyük bir*
bela olarak gösterme eğilimi" eleştiriliyordu. *Kulak* tehlikesi karşı-
sında yaşanan panik ve şaşkınlığı kınayan Stalin, bu yüzden feryat
edenleri sert bir şekilde eleştirdi:

Hangi eğilim daha kötüdür diye soracaksınız. Oysa meseleye böy-
le bakamayız. Her ikisi de kötüdür, birinci eğilim de ikincisi de...
Kimse "*kulak tehlikesi*"ni inkâr etmiyor ve sorun da bu değil zaten.
Ancak iş *kulakları* zararsız hale getirmeye gelince, bu alanda orta
halli köylü ile ittifak kurarak *kulakları* yalnız bırakma, tecrit etme
politikası da öyle kolay hazmedilmiyor. Bu yüzden, her iki eğilim-
le de mücadele ederken, partinin namluyu öncelikle ikinci eğilime
yönelmesi gerektiğini düşünüyorum.

Buradan çıkan sonuca göre, "dörtlü platform"un tutumu daha
tehlikeliydi ve parti bütün gücüyle buna karşı çıkmalıydı. Stalin'in
raporundaki eleştirilerin üstü örtülü olmasına karşın, kısa süre son-
ra parti yönetiminde "yeni muhalefet" adıyla tarunacak Zinovyev,
Kamenev ve onların taraftarları bu tür imalarla yetinmediler; Kame-
nev, kongredeki konuşmasında, "dörtlü platform"un öne sürdüğü
bütün suçlamaları açık bir biçimde tekrarladi. Onun ifadesine göre,
'Stalin Yoldaş, Bukharin'in ortaya koyduğu ve gerçekten temsil et-
tiği siyasi çizginin tam bir esiri olmuş"tu. Kamenev sözlerini şöyle
bağlıyordu:

Bizzat bu nedenle, şahsen Yoldaş Stalin'e defalarca söylediğim
için, yoldaş Leninciler grubuna defalarca doğrudan söylediğim
için, bunu kongrede de tekrar ediyorum ve ben şu karara vardım:
Yoldaş Stalin, bolşevik karargâhında birleştirici olma rolünü yeri-
ne getiremez... Biz tek kişi düzenine karşıyız, biz önder yaratmaya
karşıyız.

Kamenev'in bu sözlerini Leningrad delegasyonu coşkuyla al-
kışladı, ancak geri kalanlar arasında bir öfke fırtınası koptu. Salon-
dan tepkiler ve Stalin'i destekleyen çağrılar yükseldi ("Yalandır! Bu
saçmalıktır! Demek mesele buymuş! Foyaları meydana çıktı işte!
Yaşasın Stalin! Stalin bizimdir! Bolşevik karargâhu birleşmelidir!").

Krupskaya üç kez kürsüye çıktı ve Kamenev'le Zinovyev'i savundu. Fakat onun çabaları da durumu değiştirmede; Zinovyev ile taraftarları açıkça azınlıkta kalmıştılar. Tartışmalar bu hale gelince, Stalin, kongredeki desteği de arkasına alarak, Kamenev, Zinovyev ve diğerlerine karşı açıkça atağa geçti. Sadece tek kişinin iktidarı konusunu dışarıda bırakarak, onların değişik meselelerle ilgili görüşleri ve fikirlerindeki çelişkileri ve tutarsızlıkları belirten Stalin şunu kaydetti:

Kamenev bir tarafa çekerken, Zinovyev başka bir tarafa çekiyor. Sokolnikov bir hava çalışırken, Laşeviç başka bir hava çalışıyor. Ancak bunca karışıklığa rağmen, bir konuda aynı fikirdeler. Peki hangi konuda anlaşmışlardır dersiniz? Onların platformu nedir? Onların platformu, MK Sekreteryası'nda reform yapmaktır. Onları bir araya getiren ve birleştiren tek konu Sekreteryaya meselesidir. Bu çok garip ve komiktir, ancak gerçek budur.

Zinovyev ve Kamenev, MK Sekreteryası'nı kendilerine itaat eden bir birim ve Genel Sekreterlik görevini de pek yetkisi olmayan ve sadece yürütmeye uğraşan bir makam haline getirmek istiyorlardı. Birçokları gibi Stalin de bunun farkındaydı:

Ne diyelim, Sekreteryayı basit bir teknik mekanizmaya dönüştürmek Kamenev'i rahatlatacaksa, belki de onun bu isteğini kabul etmek gerekir. Ancak korkarım ki parti bunu kabul etmeyecektir (Salondan sesler yükseliyor: "Doğrudur!") ... Parti birlik istiyor ve bu birliği, Kamenev'le Zinovyev isterlerse onlarla birlikte, yok istemezlerse onlarsız sağlayacaktır.

Stalin ve parti yönetimi uzlaşma taktiğini tercih ediyordu ve kongreden sonra düzenlenen MK plenumunda G.Y. Zinovyev yeniden Politbüro üyesi seçildi. Kongre boyunca hep susan ve kısa süre önce kendisine karşı gelenlerin nasıl "haşlandıklarını" keyifle izleyen Trotskiy de dışlanmadı. Ancak "yeni muhalefet" in diğer temsilcilerinin statüleri aşağı çekildi. L.B. Kamenev'in Politbüro üyeliği, aday üyeliğe indirildi; G.Y. Sokolnikov Politbüro aday üyeliğinden çıkarıldı. M.İ. Kalinin, K.Y. Vorosilov ve V.M. Molotov, Politbüro'nun yeni üyeleri oldular; G.İ. Petrovskiy ve MK Sekreteri N.A. Uglanov da Politbüro aday üyeliğine seçildiler.

Birçokları gibi Trotskiy de, Petrovskiy, Uglanov, Kalinin ve Vorosilov'u Bukharin taraftarları olarak görüyordu. Bukharin "sağcı, kulak eğilimi"nin lideri sayıldığı için de, Trotskiy, bu son durumu "milli köylü dar düşüncesi"nin zaferi olarak ilan etti. Vorosilov'un 31 Ekim 1925'te cerrahi bir ameliyat sırasında hayatını kaybeden M.V. Frunze'nin yerine Devrimci Askeri Kurul Başkanı ve Harbiye ve Bahriye Halk Komiseri olarak atanması ise, Trotskiy'e kalır-

sa, "sağcılar"a, kısa süre önce kendisinin sahip olduğu olanakları sunuyordu. Onun bir sonraki tahliline göre de, Vorosilov ve Budyonnu iyice sağa kayarak askeri bir darbe yapabilir ve böylece bir karşıdevrim gerçekleşebilirdi. Trotskiy iyi bir analizci değildi; Stalin'in yükselen otoritesini görmüyor ve hesaba katmıyor, onun Kalinin, Vorosilov, Budyonnu ve Petrovskiy ile uzun zamandan beri yakın arkadaş olduğunu dikkate almıyor, Stalin'i Bukharin'in piyonu olarak görüyordu. Bukharin ve taraftarları da aynı hataya düşüyor gibiydiler. S. Cohen'e göre, 14. kongreden sonra partide Zinov-yev-Stalin-Kamenev üçlüsünün yerini "Stalin-Bukharin" ikilisinin alması söz konusuydu ve Bukharin, Stalin'in gerisinde kalıyordu.

"Bukharin ekolü" diye bilinen grubun (A. Slepkov, D. Maretskiy, A. Stetskiy, P. Petrovskiy, A. Aykhenvald, D. Rozit, Y. Goldenberg, Y. Tseytlin, A. Zaytsev, V. Astrov vb) yoğun faaliyetleri, Bukharin'in zirveye yükseldiği izlenimi veriyordu. S. Cohen bu grup hakkında şöyle yazmaktadır:

Bukharin, onların sayesinde, parti politikasının ve ideolojisinin şekillendiği, geleceğin kadrolarının yetiştiği kilit kurumlara kendi adamlarını yerleştiriyordu ve bu adamlar da onun politikasını yayıyor ve savunuyorlardı... Yüzlerce kitap, broşür, gazete ve dergide, parti toplantılarında, okul ve üniversitelerde, işletmelerde ve toplantılarda, onlar, Bukharin'in siyasi fikirlerini propaganda ediyor ve geliştiriyorlardı. Onlar, Bukharin'in kitap ve makalelerine dair yorumlar kaleme alıyor, onu yüceltiyor, onun hakkında süslü biyografiler yazıyor, ona methiyeler düzüyorlardı.

"Bukharin ekolü" böyle ortaya çıkmıştı; Bukharin, parti ve Komintern'in en önemli teorisini sayılıyordu ve bu grup, onu açıkça parti ve ülkenin önderi ilan etmeye hazırlanıyordu. Fakat kongrede Stalin belirgin bir şekilde öne çıkmış ve onun tek ülkede sosyalizm kurulması fikri kabul edilmişti. Kongrenin sonuç belgesinde, SSCB'de "tam sosyalizm kurmak için her türlü imkân vardır" deniyor, "yeni ekonomik politika ve SSCB'nin sosyalizm yönünde ilerlemesine dayanarak proletaryanın ekonomik taarruzu"ndan söz ediliyordu.

Kongrede Stalin yeniden MK üyesi seçildi; 1 Ocak 1926'da, MK plenumu, onu yeniden Politbüro ve *Orgbüro* üyeliğine seçti ve ayrıca onun, Komintern Yürütme Komitesi (İKKİ) delegesi olarak yetkilerinin süresini de uzattı.

36. Bölüm

Trotsky, Kamenev'le Zinovyev'e Karşı

1926 yılının daha ilk günlerinden itibaren, Stalin, yoğun bir çalışma temposuyla, partideki ve Komintern'deki görevlerini icra etmeye başladı. 14. kongre kararıyla partinin adı Rusya Geneli Komünist Partisi (bolşevikler) (VKP[b]) olarak değiştirilmişti. MK, 26 Ocak 1926'da, ilk kararını ilan etti ve "Leningrad Gubkomu'nun Hizipçi Faaliyetleri Hakkında" başlıklı bu karar önemli sonuçlar doğurdu. Stalin, kararın içeriğini o sırada "yeni muhalefet" taraftarlarını bozguna uğratmak için Leningrad'da bulunan VKP(b) MK grubuna telefonla ilettili. Ocak ayı içerisinde birkaç konuşma yapan Stalin, komünist hareketteki "sağcı ve aşırı solcu eğilimler"i kınadı.

O, bu arada, *Leninizmin Sorunları* adlı derlemesinde de, "yeni muhalefet" ile olan başlıca ihtilafların teorik gerekçelerini ortaya koyuyordu. Bu kitapta, daha önce "Leninizmin Temelleri" başlığı altında verdiği konferanslarda dile getirdiği fikirleri geliştiren Stalin, sert bir siyasi üslup kullanıyordu. Daha ilk sayfadaki ithaf şöyleydi:

VKP(b) Leningrad örgütüne adıyorum. İ. Stalin.

Stalin, derlemede açıklanan her bir teorik hükmü, Zinovyev, Kamenev veya Trotsky'in tezlerinin karşısına koyuyor ve bu tezleri Lenin'e yaptığı göndermelerle tekzip etmeye çalışıyordu. Stalin, Trotsky ve "yeni muhalefet" tarafından öne sürülen tezleri eleştirirken, onların Sovyet ülkesine, onun gücüne ve imkânlarına inanmadıkları fikrini esas alıyordu. Zinovyev'e göre "Leninizm, emperyalist savaşlar ve köylülerin çoğunlukta olduğu ülkede fiilen başlamış olan dünya devrimi çağının Marksizmi"ydi. Stalin, Leninizm hakkındaki bu fikri eleştirerek, Zinovyev'in Sovyet iktidannın uluslararası rolünü ve önemini görmezden geldiğini, "Leninizmi dar bir milli çerçeveye sıkıştırdığı"nı yazıyordu. Ardından da, Zinovyev ve yandaşlarının "proletarya diktatörlüğü" kavramının yerine "parti diktatörlüğü" ifadesini koymalarını kınıyordu:

* Leningrad'a gönderilen grupta G.K. Orconikidze, S.M. Kirov, A. İ. Mikoyan ve N.A. Kubyak yer alıyordu.

Parti diktatörlüğü formülü... pratik çalışmalarınızda bizim için birçok tehlikeye ve siyasi olumsuzluğa yol açabilir. Bu formülü kayıtsız şartsız kabul edersek, şu mesaj telkin edilmektedir: a) *ta-rafsız kitlelere*: karşı gelmeye kakışmayın, düşünmeye kalkışmayın, çünkü parti zaten gereken her şeyi yapıyor, çünkü bizdeki parti diktatörlüğüdür; b) *parti kadrolarına*: cesur olun, daha çok baskı yapın, partisiz kitleleri dinlemesiniz de olur, çünkü bizdeki parti diktatörlüğüdür; c) *parti üst kademelerine*: kendinizden belli ölçüde emin olabilirsiniz, belki biraz şişinerek övünebilirsiniz de, bizde parti diktatörlüğü vardır ve demek ki önderlerin diktatörlüğü vardır.

“Parti diktatörlüğü” sloganı ile kitlelerin görüşlerini yok saymayı kınayan Stalin, Lenin’in partinin 11. kongresindeki sözlerini aynen kullanıyordu:

Halk kitleleri içinde biz (komünistler), ne olursa olsun yine de deryada bir damlayız ve sadece halkın anlayışını doğru biçimde ifade ettiğimiz zaman yönetebiliriz. Bu olmadan komünist partisi proletaryayı yönetemez, proletarya da kitleleri peşinden götüremez ve makine tamamen dağılır... Halkın bilincini doğru ifade etme kavramı, işte temel mesele budur ve proletarya diktatörlüğü düzeninde partinin onurlu ve temel yönetici rolü kazanmasının zorunlu koşulu da budur.

Stalin, “yeni muhalefet”le ilgili eleştirisini Zinovyev’in tek ülkede sosyalizm kurulması perspektifi hakkında söylediklerini kınayarak bitiriyor ve onun şu sözlerine yer veriyordu:

Sosyalizmin kesin zaferi derken en azından şunların kastedildiğini anlamalıyız: 1) sınıfların yok edilmesi, yani 2) bir sınıfın diktatörlüğünün, bizim örnekte ise proletarya diktatörlüğünün feshedilmesi. 1925’te SSCB’de bu meselenin ne hal aldığını daha doğru anlamak için iki hususu ayırtmak lazım: 1) sosyalizm kurma imkânı sağlamak -ki böyle imkân doğal olarak bir tek ülke çerçevesinde bile düşünülebilir ve 2) sosyalizmin kesin olarak kurulması ve pekiştirilmesi, yani sosyalist yapıyı, sosyalist toplumu gerçekleştirmek.

Stalin bu fikri yorumluyor ve şöyle eleştiriyordu:

Bütün bunların manası nedir? Manası şudur ki tek ülkede sosyalizmin kesin zaferi derken, Zinovyev, sadece sosyalist toplum kurma imkânını kastediyor, ancak müdahale ve restorasyona karşı garantiyi kastetmiyor. Tek ülkede sosyalizmin zaferi derken, Zinovyev, öyle bir sosyalizm kurmayı kastediyor ki bunun sonucunda sosyalizm kurulamayacaktır. Yani öylesine ve lafta, perspektif olmaksızın bir sosyalizm kurmaktan bahsediyor, sosyalist toplum kurma imkânı olmaksızın sosyalizm kurmak -Zinoveyev’in tutumu budur. Sosyalizm kurma imkânı olmaksızın sosyalizm kurmak,

kuramayacağını bilerek kurmak -Zinovyev işte böyle çelişkiler içine batıp kalmıştır.

Tek ülkede sosyalizmin zaferine inanmayanları eleştirirken, Stalin, Trotskiy'den doğrudan bahsetmemekle birlikte, onun sürekli devrim teorisinin eleştirisine de özel bir bölüm ayırıyor ve böylece Trotskiy taraftarlarının tutumuyla Zinovyev-Kamenev grubunun tutumunun örtüştüğüne işaret ediyordu.

Stalin, "yeni muhalefet" in anti-Leninist niteliğini ispatlamak için açıkça zorlama bir mantık kullanıyordu; onun Zinovyev ve Kamenev'i "kapitalist unsurlar" önünde teslimiyetçilikle suçlaması da çok abartılıydı. Ancak şurası açıktır ki Stalin'in, "yeni muhalefet" in görüşlerinin parti çizgisine ve Leninizmin ilkelerine yabancı olduğunu ispatlama gayreti, sadece o sırada yürüttüğü siyasi mücadeleyle ilgili değildi; bunun bir nedeni de, onun, Trotskiy, Zinovyev, Kamenev ve yandaşlarının tutumlarında, devrimcilikle geçen hayatı boyunca karşılaştığı tüm siyasi rakipleri ve düşmanlarının tutumlarıyla paralellikler görmesiydi.

Daha 1907'de yazdığı "RSDİP Londra Kongresi" başlıklı makalesinde, Stalin, köylülerin devrimci rolünü hiçe sayan ve devrimde liderliği burjuvaziye bırakmaya hazır olan menşevikleri kınıyordu. Dolayısıyla, onun, menşeviklere karşı yönelttiği "küçük burjuva eğilimi" suçlamasını "yeni muhalefet" e karşı da yöneltmesinde şaşılabilecek bir husus yoktu.

Stalin, 1909'da yazdığı "Parti Krizi" başlıklı makalesinde de, RSDİP yönetimini Rusya işçi kitlelerinden, onların ihtiyaçları ve ümitlerinden kopmakla suçlamıştı. Şimdi de Zinovyev'i "parti diktatörlüğü" tezi nedeniyle eleştirirken, onu kitlelerden kopmaktan ve aynı zamanda partiyi bölünmeye götüren bir politika yürütmekten dolayı suçluyordu. Stalin, menşevikler ve bolşevik karşıtı diğer gruplar gibi "yeni muhalefet" i de, "kararsız fikirler" i ve liderlerinin "tereddüt" leri yüzünden kınıyordu.

Stalin'in muhalefete yönelttiği suçlamaların diğer bir nedeni de, 1926'da Stalin'e karşı çıkanların çoğunun onun 1907-1909 arasında eleştirdiği kişiler olmasıydı. Daha 1907'de, Londra Kongresi'nden sonra, Stalin, Trotskiy'in bolşeviklere yabancı olan tutumunu kınamıştı. 1909'da, Avrupa'da göçmen hayatı yaşayan RSDİP yönetimini partinin Bakü Komitesi adına eleştirdiği zaman, Lenin'le birlikte Zinovyev ve Kamenev de bu eleştirilerin hedefindeydiler.

Şurası da var ki Stalin, bu sefer, 1907'de olduğu gibi, muhalefet içinde milli azınlık temsilcilerinin, parti çoğunluğu içinde ise Rusla-

rın daha fazla olduklarını kaydetmemiştir. Oysa bu milli ayırım hemen dikkati çekiyordu. Örneğin o sırada SSCB’de bulunan I. Deutscher şöyle yazmaktadır:

... muhalefet içinde Yahudiler çok dikkati çekiyorlar... Ama buna karşın Yahudiler, Stalinciler arasında çok az, Bukharin yanlıları arasında ise çok daha azlar.

Stalin’in, Zinovyev, Kamenev, Trotskiy ve diğerlerinin siyasi ve ideolojik tutumlarının köklerini parti tarihinde aramasına karşın, devrim öncesi mücadele tecrübesinden uzak olan daha genç komünistler, Zinovyev-Kamenev grubu ile Trotskiy yanlılarının tutumları arasında benzerlik görüyorlar ve her iki tarafın da “işçi sınıfına yabancı” olduğunu, kendi anlayışlarınca “ifşa etmeye” çalışıyorlardı. Sibirya’nın Çita bölgesi, Sokhondo kasabasındaki VKP(b) üyelerinin yaptığı bir toplantının tutanağı, o sıralar çok yankı uyandırılmıştı. Tutanakta, kasabalı komünistlerden İvan Rusak’ın şu sözleri yer alıyordu:

Trotskiy bölücülük çizgisini çoktan çizmiştir. Trotskiy komünist olamaz; bizzat milliyeti itibariyle, ona spekülasyon gerektiği bellidir. Hatırladığım kadarıyla, Zinovyev, bir ara plenumda Trotskiy’e haddini bildiriyordu; ancak Zinovyev’in şimdi Trotskiy ile canıger olduğu anlaşılmaktadır. Onlar Rus ruhu konusunda yanlışlardır; Rus işçi ve köylüsü bu *nep* hempalarının ardından gitmez.

İsraili araştırmacı İ. Nedava, milli önyargıların, SSCB’de muhalefete karşı mücadelede yardımcı bir unsur olduğunu iddia ederek şunları yazmıştı:

... Moskova’da antisemitizm konusuyla ilgili bir seminer yöneten MK üyesi Yuriy Larin (Mihail Zalmanoviç Lurye) çok ilginç notlar bırakmıştır... Örneğin proletaryanın meraklı temsilcileri ona şu soruları soruyorlarmış: “Neden muhalefetin yüzde 76’sı Yahudilerden oluşmaktadır? Yahudiler nasıl oluyor da hep iyi mevkileri işgal edebiliyorlar? Yahudiler neden ağır işleri yapmak istemiyorlar? Üniversitelerde neden bu kadar çok Yahudi var? Acaba onlar kendi belgelerinde sahtekârlık yapmıyorlar mı? Savaş olursa Yahudiler ihanet etmeyecekler mi? Onlar askerlik hizmetinden kaçınmıyorlar mı? Antisemitizmin nedeni, bizzat Yahudilerin kendisi, onların psikolojisi, ahlakı ve gelenekleri değil midir?”

Elbette ülkede ve parti içinde bu sorun daima vardı; ancak ruhu ve temel dünya görüşü enternasyonalizme dayanan partide milli önyargıların önemli bir rolünün olması mümkün değildi. Ayrıca Stalin rotasını savunan birçok ünlü kişi de Yahudi kökenliydi (örneğin Yaroslavskiy, Kaganoviç, Zemlyačka). “Bukharin ekolü”nün

içinde de Yahudiler yer alıyordu ve bu söylentiler asıl sorunu açık-lamıyordu. Ne var ki muhalefet, ısrarla antisemitizmi gündeme ge-tiriyor, kendini savunmak için bu unsuru kullanmaya çalışıyordu.

Mart 1926'da, Trotskiy, Bukharin'e şöyle yazıyordu:

Bizim partimizde, burada, Moskova'nın göbeğinde, işçi ekipleri ve grupları içinde, hiçbir ceza görmeksizin, haşin antisemit ve aynı zamanda iftiraya dayalı bir kampanya yürütüldüğü düşünülebilir mi?

Kısa bir süre sonra, Trotskiy, antisemitizm konusunu Politbü-ro'nun gündemine de getirdi ve parti yönetimini antisemitist eği-limlere karşı duyarsız ve pasif kalmakla suçladı. Devrimciler baştan beri antisemitizmin gerici *çyornaya sotnya* (Kara-yüzler) gruplarına özgü bir eğilim olduğunu söyledikleri için, Trotskiy, şimdi artık partideki "milli köylü yozlaşması"nın iyice aşırı noktalara vardı-ğını ve karşıdevrimin yakın olduğunu iddia edebilirdi. Ayrıca bu antisemitizm korkuluğu, Politbüro üyelerini, kendisine ve "yeni muhalefet"in öncülerine karşı çıkarken daha çekingen davran-maya itebilirdi. Stalin, muhalefete karşı eleştirilerin temelinde antisemitizmin yattığına dair provokasyonları zararsız hale getirmek için özel bir açıklama yayımladı ve MK'nın, Trotskiy, Zinovyev ve Kamenev'e karşı, onlar Yahudi oldukları için değil, muhalif oldukları için mücadele ettiğini bildirdi.

Fakat bu açıklama da antisemitizm propagandasının bir parçası olarak görüldü. Trotskiy "Thermidor ve Antisemitizm" adlı çalışmasında şöyle yazıyordu:

Art niyetliliği ortada olan bu açıklamanın dolaysız anlamı si-yasi düşünceye sahip olan herkesçe çok iyi bilinmektedir; zira görünüşte aşırı antisemitizme karşıdır, fiilen ise onu beslemek-te-dir. "Muhalefetin başındakilerin Yahudi olduklarını unutmayın"-Stalin'in bütün Sovyet gazetelerinde yayımlanan sözlerinin gerçek manası işte budur.

Trotskiy, böylece, Stalin ve yandaşlarını, antisemitizme karşı mücadelede hem pasif, hem de aktif olmakla suçluyordu. Zaten bu fikir kavgalarında iftira ve demagojiye yer hep vardı; örneğin Boris Pilnyak'ın *Noviy mir* (Yeni Dünya) dergisinin 1926 yılı Mayıs sayısında yayımlanan "Söndürülmemiş Ayın Hikâyesi" adlı eser bunun bir kanıtıydı. Yazar, ön sözde, yazdıklarıyla M.V. Frunze'nin ölümüne dair detaylar arasında paralellik aranmasını istemediğini iddia etse de, Devrimci Askeri Kurul Başkanı Frunze'nin epikrizi (hastalık öyküsü) ile Pilnyak'ın eserinde anlatılanların benzerliği açıkça ortadaydı. Pilnyak, Frunze'nin ölümünden dolayı fiilen

Stalin'i suçluyor ve onun, önce Devrimci Askeri Kurul Başkanı Frunze'yi ameliyat konusunda ikna ettiğini ve sonra da kendisine sadık olan hekimlerin yardımıyla onu öldürttüğünü iddia ediyordu.

Aslında Frunze ağır hastaydı, fakat yoğun tedavi konusunda ısrar eden doktorları hiç dinlemiyordu; sağlık durumu kötüleşince ameliyat önerisini kabul etmedi. 1925'te, Politbüro, özel bir kararla, Frunze'yi doktorların görüşünü kabullenmeye mecbur tuttu. Stalin'in yanı sıra, Zinovyev ve Kamenev dâhil, Politbüro'nun tüm diğer üyeleri de bu karar lehinde oy vermişlerdi. Aslında parti mercileri defalarca bu tür kararlar kabul etmişti. Mikoyan'ın anılarında, Stalin ile Kirov'un, ameliyat öneren doktorlarla konuştukları belirtilmektedir. Mikoyan'ın yazdığına göre, Stalin düşünülen ameliyat konusunu cerrah Rozanov'a sormuş ve o da, Frunze'nin doktorların önerdiği rejime uymayacağı ortada olduğundan, başka türlü tedavinin mümkün olmayacağını ve ameliyatın zorunlu olduğunu belirterek Stalin'i bu hususta ikna etmişti.

Lakin Mikoyan, bu olayı yarım yüzyıl sonra yorumlarken, A.V. Snegov'un şu iddiasına da yer verecekti:

Stalin hepimizle oyun oynadı... Onun Rozanov'u bu işe karıştırması hiç de gerekmiyordu; çünkü GPU'nun sadece anestezi doktorunu "hazırlaması" yeterliydi. A.V. Snegov'un sözlerine göre, iktidar savaşı boyunca karşılaşacağı şiddetli sarsıntılara hazırlanırken, Stalin, Kızıl Ordu'nun başında Frunze gibi bağımsız ve otorite sahibi bir siyasi lideri değil, kendisine sadık bir kumandanı görmek istiyordu. Frunze'nin ölümünden sonra Devrimci Askeri Kurul Başkanı olan Voroşilov, tam da böyle sadık ve genelde Stalin'e hiç sorun çıkarmayan sade bir insandı.

Ancak Frunze'ye karşı bu tür bir komplo yapıldığını kanıtlayan hiçbir delil yoktur; üstelik Stalin'in, Trotskiy ve diğer muhaliflere karşı mücadelesinde kendisine açıkça destek veren Frunze'yi öldürtmesi gerçekten saçmalık olurdu. Öte yandan, 1926'da OGPU henüz Stalin'in emrinde ve ona itaat eden bir mekanizma haline gelmemişti ve bu da Snegov'un tutarsızlığını göstermektedir. O sırada OGPU, gayet bağımsız bir siyasi tutum sergileyen F.E. Dzerjinskiy'in emrindeydi ve OGPU içinde Stalin'e karşı olanların sayısı az değildi. Ayrıca Voroşilov, Stalin'in sadık adamı değildi ve onunla Bukharin arasında gidip geliyordu; dolayısıyla da, Stalin'in ona "güvenerek" Frunze'ye suikast yapması pek akıl işi değildi.

Zaten ciddi araştırmacıların hiçbiri de bu tahminlere önem vermemiştir. Adam Ulam'a göre, birileri, Stalin'i zor durumda bırakmak ve köşeye sıkıştırmak için bu öyküyü Pilnyak'a servis

etmişti. Ayrıca yazarın fikrince, Dünya Savaşı yılları ve İç Savaş boyunca Rusya'da tıbbın ve sağlık kurumlarının durumu son derece kötü, iyi uzman ve doktorların sayısı çok azdı. Ulam'a göre, o sırada Kremlin'deki doktorların düzeyi bile epeyce düşüktü ve ciddi sağlık sorunları söz konusu olduğunda parti liderleri çoğu kez Almanya'ya gidiyorlar veya Lenin olayında olduğu gibi, Almanya'dan doktor çağırılıyordu. Örneğin, Trotskiy, yutağındaki polipleri aldırarak için Almanya'ya gitmişti. Kısacası, Frunze'nin ameliyat sırasında yaşamını yitirmesi şaşırtıcı bir olay değildi.

Bu arada, *Noviy mir* dergisinin söz konusu sayısı toplatılmıştı; fakat A. Ulam'ın da şaşkınlıkla kaydettiği gibi, öykünün yazarı o sırada hiçbir ceza almamıştı:

İlginçtir ki o zaman, Pilnyak ve derginin başyazarı, bundan dolayı herhangi bir ceza görmemişti... Stalin bu olay karşısında hiçbir tepki göstermemiş ve harekete geçmemişti, belki de tenezzül etmek istememiş veya sabretmeyi yeğlemişti. Kısacası, onun bu iftiraya karşı sessiz kalması şaşırtıcıydı; çünkü demokratik ülkelerde bile, bu tür bir iftiradan dolayı yazar ve yayıncı yargılanmaktan ve ceza almaktan kurtulamazdı.

Bizce Stalin, bir entrikaya daha karışmak yerine, muhalefeti Leninci platformdan hareket ederek saf dışı bırakmayı tercih etmişti. VKP(b) MK Nisan 1926 plenumu sonuçlarına istinaden, o, "Sovyetler Birliği'nin Ekonomik Durumu ve Parti Politikası Hakkında" başlıklı bir rapor hazırlamış ve partinin Leningrad örgütünün önde gelen temsilcilerine sunmuştu. Stalin, bu rapor konuşmasında, *nep* politikasının ikinci aşamasının başladığını ilan ediyordu. Ona göre, birinci etapta, *nep*, tarımın canlanması, dirilmesi amacı taşıyordu ve bu süreçte iç piyasa oluşturulmuştu; ayrıca sanayi için tarımsal hammadde üretimi sağlanmış, halka erzak temin edilmişti. Şimdi *nep*'in ikinci aşamasına geçiliyordu ve buradaki amaç "geniş boyutlu doğrudan endüstrileşme"ydi.

Stalin'e göre, sanayinin gelişmesi ürün kıtlığı sorununu ortadan kaldıracaktı, fakat bunun için üretim araçlarının imalatına öncelik verilmesi gerekiyordu:

Endüstrileşmeyi, öncelikle, genelde endüstrinin başlıca beyni olan ağır sanayimizin ve özellikle de kendi makine sanayimizin gelişmesi olarak idrak etmeliyiz. Bu olmazsa, ülkemizin ekonomik bağımsızlığından bahsetmek bile mümkün değildir.

Stalin bir ekonomi uzmanı değildi ve kapitalizmin ekonomik temelleriyle ilgili teorilere pek fazla önem vermiyordu. Batı

kapitalizminin sanayileşme için gereken sermayeyi biriktirme yolları (sömürgelerde soygun, işgale edilen arazilerin açıktan yağmalanması, doğal servet ve işletmelerin imtiyazı vb) SSCB için uygun değildi. SSCB, sanayiye geliştirmek için ancak kendi imkânlarını kullanarak "sosyalist birikim" yoluna gidebilirdi. Bunun için, Stalin, devlet mülkiyetinin artırılması ve büyütülmesinden yanaydı; ayrıca bu mülkiyeti yolsuzluklara karşı korumak da önemliydi. Stalin, casuslara ve sınıf düşmanlarına karşı çok duyarlı olan yurttaşın, nedense devlet ve kamu malını çalanlara, rüşvetçilere ve yolsuzluk yapanlara göz yummasını daha tehlikeli buluyordu. Ekonomide verimliliğin düşük olmasının yanı sıra israf da büyük bir sorundu:

Bizde şimdi her türlü tören, kutlama merasimi, yıldönümleri, anıt açılışları ve diğer şaşılaştırmacı gösteriler almış başarı gitmektedir. Bu curcuna ve âlemlere büyük paralar harcanıyor ve çarçur ediliyor... Başlıca mesele şudur ki partisizler, devlet malı konusunda, partililerden daha tutumlu ve kanaatkârdırlar... Komünist ise bu konuda daha kararlı ve cesurdur, harcamadan çekinmiyor... Belki de o bunu, yani devleti ve onun kanunlarını, bir aile meselesi olarak görüyor. İşte bu yüzden de kimi komünistler için domuz gibi (bu kelimeden dolayı özür diliyorum, yoldaşlar), devlet bostanına dalıp zıkkımlanmak veya devlet hesabından cömertlik yapmak bir sorun teşkil etmiyor.

Stalin, bu arada, dünya devriminden dem vuran muhalefetin, güncel ekonomik sorunlardan, ülke yönetiminin zorluklarından ise uzak durduğunu da sık sık belirtiyordu. Bir ara, o, İç ve Dış Ticaret Halk Komiserliği görevini Kamenev'den devralması için Mikoyan'a teklifte bulunmuştu. Mikoyan uzun süre bu teklifi kabul etmeye yanaşmamış ve Stalin, onu ikna etmek için şu argümanı kullanmıştı:

Bu yeni ve zor bir iştir elbette. Ancak baksana, Kamenev çalışıyor. Peki o nasıl bu işi daha iyi yürütebilir ki? Hiçbir şekilde bunu yapamaz. Çünkü o iç ekonomik durumu, imalatı ve ticareti bilmiyor, yüzeysel çalışıyor, tarımı, köylü ortamını hiç bilmiyor... Halbuki sen bu konularda daha bilgili ve beceriklisin... Kamenev dış ticaret alanında da tecrübe ve bilgi sahibi değildir. Kamenev, Halk Komiserliği'nde fazla iş yapmamış, daha çok siyasi muhalefet faaliyetleriyle ilgilenmiştir; sense gerçekten işle uğraşacaksın ve başarı da gelecektir.

Devlet işlerini bir kenara bırakan muhalefet liderleri ise yeni bir atak hazırlığı içindeydiler. 1926 Haziranı başında, Moskova çevresindeki ormanlık bölgede tatil yapan muhalifler, Harbiye ve Bahriye Halk Komiser Yardımcısı M.M. Laşeviç'in önderliğinde gizli bir toplantı yaptılar. Bu arada, Zinovyev'in de muhalefete ait

materyalleri hazırlamak ve yaymak için Komintern mekanizmasını kullandığı biliniyordu.

1926 yılının yaz aylarında "yeni muhalefet" ve Trotskiy taraftarları bir araya geldiler. "Birleşik muhalefet" denilen bu grubun program belgesi, Trotskiy, Zinovyev, Kamenev, Krupskaya, Pyatakov, Laşeviç, Muralov ve diğerlerinin imzaladıkları "131er Bildirgesi"ydi. Belgede ülkenin önemli sorunlarına ilişkin gayet haklı ve doğru tespitler vardı ("sanayinin gelişmesinde gerileme, işsizliğin artması, fiyat artışları, hükümetin ekonomideki kriz belirtilerini ihmal etmesi, bürokrasinin derinleşmesi vb"). Fakat "Bildirge"de asıl olarak 1923'te ortaya çıkan ve "46'lar Mektubu" diye bilinen belgedeki tezler tekrarlanıyor ve sorunları çözmek için yönetimin değişmesi gerektiği iddia ediliyordu.

Daha iki yıl önce Trotskiy'i ve taraftarlarını parti yönetimine ve üst mekanizmasına saldırmakla suçlayan Zinovyev, Kamenev, Laşeviç ve diğerleri, şimdi altına imza attıkları ve yaydıkları bildirgede şöyle diyorlardı:

1923 muhalefetinin çekirdeği tarafından yapılan uyarının doğruluğuna şimdi artık hiçbir kuşku kalmamıştır ve yönetici hizbin evrimi, proleter çizgiden kayma tehlikesi ve parti aparatına dayalı rejimin korkunç yükselişi açıkça ortaya çıkmıştır.

Bu arada Trotskiy de ayrı bir açıklama yapıyordu:

Ben "Ekim Dersleri" broşürümde siyasi muhalefet hareketlerini Zinovyev ve Kamenev'le ilişkilendirmiştim. MK içindeki ideolojik mücadele tecrübesinin ortaya koyduğu üzere, bu çok kaba bir hataydı. Bu hata, benim yedi lider arasındaki fikir mücadelesini takip ve muhalefet hareketlerinin, başında Stalin'in bulunduğu grup tarafından Zinovyev ve Kamenev'e karşı yapıldığını zamanında tespit edememiş olmamla açıklanabilir.

Yeni ortak düşmana, yani Stalin'e karşı bir araya gelen eski rakipler, birbirlerine yönelttikleri suçlamalardan vazgeçiyorlardı. Bu arada "Kongreye Mektup" da yeniden gündeme getiriliyordu:

Lenin'in "Vasiyet" diye bilinen belgede açık ve kesin bir şekilde belirttiklerini de dikkate alarak, biz, Lenin'le birlikte, son yılların tecrübesine dayanarak derinden emin olduk ki Stalin ve onun grubunun örgütlenme politikası, ileride partinin temel kadrolarının dağılmasına yol açacak ve sınıfsal çizgiden kayma tehlikesi yaratacaktır.

1926 Temmuz plenumundaki tartışmalar son derece gergin geçti ve Stalin üç kez konuşmak zorunda kaldı. Muhalefetin talebi üzerine, o, cevap olarak Lenin'in "Kongreye Mektup" adlı notlarını

ve daha basılmamış üç mektubunu sundu. Bunları neden elinde tuttuğunu açıklamadı. Bunun karşılığında, plenumda muhalefet de bazı kentlerde gizli örgütler kurmakla suçlandı. Y. Ossovskiy'in *Bolşevik* dergisinde çıkan ve VKP(b) içinde birliğin sağlanamayacağı iddiasını içeren makalesi, sert ve şiddetli eleştirilere hedef oldu. Tartışmalarda tansiyon öylesine yüksekti ki muhalefete karşı son derece duygusal konuşmalarından birini yapan F.E. Dzerjinskiy, konuşma sırasında kalp krizi geçirerek yaşamını kaybetti.

Bu ortamda Stalin ve taraftarları ülke sorunlarını ele almayı tercih ederek sağduyulu davranmaya çalışsalar da, muhalefet, parti yönetimini "milliyetçi köylü eğilimi"nden ve dünya devrimine ihanet etmekten dolayı suçluyor, plenumu çoğu skolastik bir nitelik taşıyan uluslararası konularla oyalıyordu. Parti yönetiminin, Britanya sendikalarıyla VTsSPS (Birlik Geneli Sendikalar Merkez Konseyi) arasındaki teması sağlayan İngiliz-Rus Komitesi adlı kuruma yaklaşımı keskin tartışmalara yol açtı. Muhalefetin iddiasına göre, VKP(b) yönetimi, İngiliz-Rus Komitesi'yle ilişkiler kurmakla aslında işçi hareketleri arasındaki hainlerle işbirliği yapmakta ve böylece İngiliz proletaryasının sınıf mücadelesini yenilgiye mahkûm etmekteydi. Buna cevaben, Stalin, muhalefeti konudan konuya atlayarak macera aramakla suçladı ve Kamenev'in Nisan 1917'deki tutumunu hatırlattı; ayrıca Trotskiy'in Brest'te çıkardığı "rezalet"i dile getirdi ve muhalefetin İngiltere'deki güncel olaylara yaklaşımı ile bu örnekler arasında paralellik kurdu. Doğrusu bu kıyaslamalar tam isabetli sayılmazdı, ancak tartışma da artık iyice çığırından çıkmıştı. Plenumda öyle bir ortam oluşmuştu ki katılımcılar, Sovyet komünistlerinin hiçbir şekilde üzerlerine düşmeyen ve kendilerini aşan meseleleri tartışmaya başlamışlardı; zira ne de olsa, İngiltere'deki sınıf mücadelelerinin sonucu ve Britanya sendikalarının tavrı VKP(b) yönetiminin tutumuna bağlı değildi.

Plenumdan sonra Stalin'in pozisyonu daha da güçlendi ve Politbüro'da çoğunluğu onun taraftarları elde ettiler. G.K. Orconikidze, A.İ. Mikoyan ve S.M. Kirov da uzun süre Bakü'de çalışmışlardı. Ayrıca uzun müddet *Orgbüro*'da Stalin'in altında çalışan L.M. Kaganoviç ve eskiden Trotskiy yanlısı olmakla birlikte daha sonra muhalefete karşı aktif bir mücadele sergileyen A.A. Andreyev de Politbüro'ya seçilmişlerdi. Moskova civarındaki gizli toplantının düzenleyicisi ve bir süre evvel Harbiye ve Bahriye Halk Komiser Yardımcılığı görevinden alınmış olan Laşeviç, MK üyeliğinden de

çıkarıldı. Zinovyev, Politbüro'dan ihraç edildi ve kısa zaman sonra Komintern Başkanlığı görevinden de azledildi.

Ne var ki Temmuz 1926'da yenilgiye uğrayan "birleşik muhalefet" direnmeye devam ediyor ve teslim olmak istemiyordu. Ağustos 1926'da, Zinovyev ve Trotskiy, bir "MK'ya Başvuru" hazırladılar ve "Stalin hizbi üst yönetimi, Stalin'in Tomskiy, Rıkov ve Bukharin'in üzerinde yer almasını istemektedir" diye açıklama yaptılar. Görüldüğü üzere, 1925 sonunda Stalin grubunu Bukharin tehlikesiyle korkutmaya çalışan muhalefet, yönetimde bir bölünmeye yol açmak için şimdi de Bukharin, Tomskiy ve Rıkov'u Stalin'le korkutmaya çalışıyordu.

Muhalefet, bu arada, partinin kitle tabanına ulaşmak için, değişik yöntemlerle çoğalttıkları bildiri ve bildirgeleri dağıtıyordu. 1 Ekim 1926'da, Trotskiy, Zinovyev, Radek, Pyatakov, Smilga, Sapronov ve diğerleri, Moskova Aviapribor Fabrikası parti grubu toplantısında görüş ve tezlerini açıkladılar. Ne var ki toplantıda, 21 aleyhte oya karşılık 78 lehte oyla muhalefeti kınayan bir karar kabul edildi ve VKP(b) Moskova Komitesi, muhalefeti partiden uzaklaştırmaya çağrıldı. Zinovyev, Leningrad'ın Krasnyy Putilovets (Kızıl Putilovcu) Fabrikası'nda da bir konuşma yapmak istedi, ancak konuşmasını bitiremedi. 1-8 Ekim 1926 arasında Moskova ve Leningrad parti gruplarında yapılan toplantılara katılan toplam 87.388 kişiden sadece 496'sı muhalefeti destekledi. Trotskiy'in hatiplik yeteneği de bir işe yaramıyor ve kitleler onu dinlemiyordu. Deutscher, bu konuya değinirken, Trotskiy'in otuz yıldır kitleyi etkileyen sesinin, argümanlarının ve ikna yeteneğinin artık açık bir tepkiyle karşılandığını yazmaktadır. Muhalefetin parti tabanına inme ve onu ikna etme çabaları tam bir hüsrarla sonuçlandı.

Muhalefetin etkilemek istediği işçiler, onun yükselen bürokrasi, işsizlik, kıtlık ve *nep* konularındaki eleştirilerine elbette karşı değildi; ancak onlar, *nep* sayesinde ülkenin yokluk ve açlıktan kurtulduğunu da görüyorlardı. Stalin'in, partinin 14. kongresinde yaptığı, 1925-1926 döneminde ülke tarımının savaş öncesinin yüzde 91'i, sanayisininse savaş öncesinin yüzde 93'ü düzeyine ulaşacağı yönündeki tahminler gerçekleşmişti. Üstelik *nep* politikasında ikinci aşamaya geçildiği ve "doğrudan endüstrileşme"nin başladığı yönündeki açıklamalar da kitleleri ümitlendiriyordu.

Muhalefet, parti kitlesi ve halk içinde destek arayışlarını sürdürürken, artık yenilgiye uğradığının da farkındaydı. 4 Ekim 1926'da,

Trotsky ve Zinoviyev, Politbüro'ya hitaben bir mektup yazarak polemîği bitirmeyi önerdiler. 11 Ekim'de Stalin şunu açıklıyordu:

Kuşku yok ki muhalefet çok ağır bir yenilgiye uğramıştır. Şu da gayet açıktır ki parti içinde muhalefete karşı öfke giderek artmaktadır.

Stalin artık muhalefete kendi şartlarını kabul ettirebilirdi ve Aralık 1925'te yapamadığını şimdi yapmaya karar vererek daha sert bir tavır koydu:

Biz muhalefet liderlerini MK üyeliğinde tutabilir miyiz, tutamaz mıyız? Şimdi temel mesele budur.

Stalin ekibi, muhalefetin karşısına şu şartları koydu: yönetimin kararlarına kayıtsız şartsız uymak, hatalarını samimi bir şekilde itiraf etmek, Komintern içindeki muhaliflerle her türlü ilişkiyi kesmek. Stalin grubu, muhalefetin bunları kabul etmesi durumunda, onlara karşı önlemler alınmayacağını ve normal faaliyetlerin sürdürülebileceğini bildirdi. 16 Ekim 1926'da, muhalefet, kolektif bir mektupla, polemîği bitirmeyi taahhüt etti.

Ne var ki bu sıralarda "Kongreye Mektup" Max Eastman tarafından *The New York Times* gazetesinde yayımlandı ve bunun Trotsky'nin tavsiyesiyle yapıldığına ilişkin kuşkular ortaya çıktı. Zaten Trotsky de Stalin'e "devrimin mezar kazıcısı" diyordu ve bu ortamda normal bir parti yönetimi işleyişinden bahsedilemezdi.

Bu arada muhalefetin Bukharin ile Stalin arasındaki rekabeti kullanma çabası da fayda vermedi; çünkü Bukharin, "Zenginleşiniz!" sloganı yüzünden muhaliflerin onu nasıl suçladıklarını unutmamıştı. 26 Ekim 1926'da, parti konferansında, Bukharin muhalefet liderlerini çok sert bir dille kınadı. Aynı konferansta, 1 Kasım 1926'da, Stalin de, parti içindeki durumla ilgili olarak "Partimizde Sosyal-Demokrat Eğilim Hakkında" başlıklı bir rapor sundu. Raporunda "birleşik muhalefet" in nasıl ortaya çıktığı ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor, ayrıca birçok teorik sorun (tek ülkede sosyalizm kurma imkânı, sürekli devrim teorisi, kapitalizmin eşitsiz gelişimi vb) hakkındaki tartışmanın geçmişi de açıklanıyordu. Bu sürece dair anlatım ve teorik tahlillerle, Stalin, "birleşik muhalefet" i Leninizmin ilkelerinden kopmakla suçlamak üzere zemin hazırlıyordu:

... partiyi muhalefet blokundan ayıran temel mesele, sosyalizmin ülkemizde zafere ulaşabilmesi veya devrimimizin niteliği ve perspektifleri ile ilgili görüş farklılığıdır... Peki bu fark nedir? Fark şudur ki parti, devrimimizi, sosyalist devrim olarak görmektedir, kendi başına bağımsız bir güç oluşturan, kapitalist dünyaya karşı

mücadele edebilen bir devrim olarak görmektedir. Oysa muhalefet, devrimimizi, Batı'da henüz zafere ulaşmamış müstakbel proleter devrimin parasız eki olarak, Batı'da gerçekleşecek müstakbel devrimin "yan cümlesi" olarak, kendi başına bir güç oluşturmayan bir nesne gibi görmektedir.

Konferansta, Stalin, "muhalefet blokunun ilkelerle ilgili hatalarından vazgeçmesini, Leninizmin ilkelerine saldırmaktan ve onu revize etme çabalarından vazgeçmesini" istedi. O, bir yandan "daha az laf, daha fazla olumlu yaratıcı çalışma, sosyalist kuruculuk faaliyeti" gerektiğini belirtiyor, öte yandan da "muhalefetin saldırılarını defederken, sosyalizmi kurma çabamız ve sosyalist perspektifler temelinde partinin hiçbir zaman olmadığı kadar bütünleştiği" yönündeki beklenti ve tahminini ifade ediyordu. Konferansta Zinoviyev, Trotskiy, Kamenev ve diğerlerinin kendi raporuyla ilgili konuşmalarını dinledikten sonra, Stalin, daha da sert bir dil kullandı ve son olarak "birleşik muhalefet"e, her biri "Parti artık tahammül edemez" ifadesi içeren sekiz maddelik bir ültimatoluk verdi.

Partinin 15. konferansı öncesinde toplanan VKP(b) MK ve MKK plenumu Trotskiy'i Politbüro üyeliğinden, Kamenev'i de Politbüro aday üyeliğinden ihraç etti. Onlar, Zinoviyev gibi hâlâ MK üyesiydiler. Fakat o sırada MK artık epeyce geniş bir kuruma dönüşmüştü ve 63 üye ile 42 aday üyeden oluşuyordu. Ve bu yüzden de, Trotskiy, Zinoviyev ve Kamenev'in Ekim Devrimi'nden beri ilk defa ülkenin üst yönetiminin dışında kaldıkları söylenebilirdi.

Formalite olarak "parti iradesi"ni kabul etse de, "birleşik muhalefet", uzun yılların yeraltı faaliyeti tecrübesini kullanıyor, Rus devrimlerini gerçekleştirmek için kullanılan eski yöntemlere başvuruyordu. Kuytu mahallerde, mezarlıklarda, arkadaş dairelerinde ve başka değişik yerlerde gruplar halinde toplanan muhalifler, bazen miting bile yapıyorlardı. Ülke genelinde paralel, muhalif bir "bolşevik Leninist" komünist partisi kurulmuştu ve bu örgüt illegal faaliyet yürütüyordu. Muhalefet, kendi partisinin üyelik aidatlarını topluyor, Moskova, Leningrad, Harkov, Odesa kentlerinde, Ural, Sibirya ve Gürcistan'da yerel komiteler ve gruplar oluşturuyordu. Moskova, Leningrad ve Harkov'da gizli matbaalar kurulmuştu. Devrim öncesinin yeraltı faaliyetlerini hatırlatan bu hazırlıklarla, Trotskiy, Zinoviyev, Kamenev ve diğerlerinin öncülüğünde, uzun soluklu bir mücadele planlanıyordu.

Stalin muhalefetin perspektiflerini değerlendirirken şöyle di-yordu:

Onların ülkede ve partideki durumun kötüleşmesini beklediklerini düşünüyorum... Ancak mademki onlar partiye karşı açık mücadeleye başlamak için "daha uygun zamanlar"ı bekliyorlar, partimiz de uyuyamaz ve tedbirli olmalıdır.

Stalin'in kendisi de silahı elden bırakmamıştı; 7 Kasım 1926'da, İKKİ'nin genişletilmiş 7. plenumunda, muhalefetle ilgili olarak, "Bir Kez Daha Partimizdeki Sosyal-Demokrasi Eğilimi Hakkında" başlıklı uzun bir rapor sundu. Stalin, bu kez içerideki olayların iç-yüzüne dair bilgisi sınırlı olan uluslararası harekete seslendiği için, "birleşik muhalefet"e karşı mücadelenin tarihsel, ideolojik ve siyasi boyutlarını detaylı olarak açıklamaya çalıştı. Trotskiy, Zinoviyev, Kamenev ve diğerleriyle olan ihtilafın bolşevikler arasında ta 1903'te başladığını belirten Stalin, parti içinde uzun süre direnen muhalif gruplarla yaşanan bu anlaşmazlıkları sınıfsal faktörlerle (proleter olmayan sınıfların proletaryaya etkileri, proletarya içinde değişik katmanların varlığı vb) açıklıyordu.

Bir başka önemli mesele de, Bolşevik Partisi içinde muhalefete karşı yürütülen mücadelenin uluslararası boyutuydu. Muhalefetin, Sovyet yönetiminin uluslararası proletaryaya ihanet ettiğine dair suçlamalarını reddeden Stalin şöyle diyordu:

Durumu, sanki SSCB proletaryasının karşısında iki müttefiki varmış gibi göstermeye çalışıyorlar. Müttefikin biri dünya proletaryasıdır ve güya kendi burjuvazisini derhal devirmeye hazırdır ve sadece bizim özel rızamızı beklemektedir. Diğer müttefik ise, sanki bizim köylü nüfusumuzdur ve o da SSCB proletaryasına yardımcı olmaya hazırdır, ancak SSCB proletaryasının bu yardımı kabul edeceğinden emin değildir. Yoldaşlar, böyle bir tablo çizmek, sorununa çocukça bir yaklaşımdır.

Stalin'e göre, SSCB'de sosyalizmi kurmak, uluslararası proletaryayı desteklemenin en iyi yoluydu ve tek ülkede sosyalizmin kurulabileceğine inanmayanlar aslında kapitalizme teslim oluyorlardı:

Biz sosyalizmi, burjuva demokrasisi için zemini gübrelemek üzere mi, yoksa sosyalist bir toplum yaratmak üzere mi kuruyoruz - Bizim kuruculuk çalışmalarımızla ilgili temel sorun işte budur.

37. Bölüm

“Chamberlain’dan Trotskiy’e Kadar Uzanan” Cephe

1927’de uluslararası arenada önemli gelişmeler yaşandı ve partiyle birlikte Stalin de bunlara zaman ayırmak zorunda kaldı. Yılın başında Çin’de dramatik olaylar meydana geldi. Komünistlerin de içinde yer aldığı Kuomintang Partisi’nin yönetimindeki devrimci ordu, önce Şanghay sonra da Nanjing kentlerini ele geçirdi. Ancak 12 Nisan 1927’de, devrimci orduların başkumandanı Çan-Kay Şek bir darbe yaptı ve darbenin ardından komünistler tutuklanmaya ve idam edilmeye başlandı. Bu feci ve fırtınalı gelişmelere seyirci kalması mümkün olmayan Stalin, Çin devrimi hakkındaki fikirlerini özel makale ve konuşmalarıyla dile getirdi.

Öte yandan, SSCB ile Büyük Britanya arasındaki ilişkilerde yaşanan kriz de Stalin’i çok meşgul ediyordu. 23 Şubat 1927’de, Büyük Britanya Dışişleri Bakanı O. Chamberlain, SSCB ile olan ticaret anlaşmasını feshetme ve SSCB ile diplomatik ilişkileri kesme tehdidi içeren bir nota verince, ortalıkta savaş havası esmeye başladı. 1 Mart 1927’de yaptığı açıklamada, Stalin, salondan gelen yazılı sorularda savaşın o yıl içinde baharda mı, yoksa sonbaharda mı başlayacağını sorulduğunu bildirerek, ne baharda ne de sonbaharda bir savaş olacağını belirtti. Ne var ki bu tür açıklamalar kamuoyunu rahatlatmadı, çünkü gerginlik artıyordu.

6 Nisan’da, Pekin’de, polis, Sovyet Büyükelçiliği’ne bir baskın yaptı ve birkaç diplomatik temsilci tutuklandı. 12 Mayıs’ta, Londra polisi, Sovyet-İngiliz “Arcos” Anonim Ortaklığı’nın binasını bastı. 27 Mayıs 1927’de, Büyük Britanya hükümeti, SSCB ile ilişkilerini kesti. 7 Haziran 1927’de, Polonya’da, Sovyet maslahatgüzarı Voykov öldürüldü. SSCB’nin giderek dış dünyada yalnızlığa itildiği ve uluslararası ilişkilerden yalıtılmaya çalışıldığı yönünde bir hava oluşmuştu. 15 Haziran’da, Cenevre’de, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Belçika ve Japonya dışişleri bakanlarının katıldığı gizli bir toplantı düzenlenmiş ve “Rus meselesi” görüşülmüştü. İngiliz Dı-

şişleri Bakanı Chamberlain'ın önerdiği Sovyet karşıtı önlemlere destek vermeyi, sadece Almanya kabul etmemiştir.

Bu arada, 1920'den sonra Bakü'deki birçok verimli petrol tesisini kaybeden Royal Dutch Shell'in başkanı Sir Henry Deterding ve devrimden önce Ural ve Sibirya'da işletmeleri bulunan Leslie Urquhart, SSCB aleyhinde gürültülü bir kampanya başlattılar. Bu unsurlar, Sovyet karşıtı propaganda ve karalama girişimlerine finansman sağlıyorlardı. Fransız Mareşali Ferdinand Foch, Berlin'deki ABD misyon şefi Dresel ve Büyük Britanyalı birçok ünlü de bu kampanyaya katılıyordu. 1927'de Deterding'in organize ettiği bir konferansta, Batı ülkelerinin SSCB'ye askeri müdahalesini öngören "Hoffman Planı" görüşüldü.

Bu ortamda, parti içindeki muhalifler de harekete geçmeye karar verdiler. 9 Mayıs 1927'de, Dom Soyuzov Kompleksi Sütunlu Sarayı'nda düzenlenen *Pravda* gazetesinin 15. yıldönümü töreninde konuşan Zinovyev, SSCB'nin İngiltere ile ilgili dış politikasını ve Komintern'in Çin'deki faaliyetlerini sert bir dille eleştirdi. "Onun iddiasına göre, Büyük Britanya ile SSCB arasındaki ilişkiler, VTsSPS (Birlik Geneli Sendikalar Merkez Konseyi) ile "uzlaşmacı" Britanya sendikaları arasındaki işbirliğinden dolayı kopmuştu ve ayrıca, Çan-Kay Şek darbesinden de Komintern yönetimi sorumluydu. 25 Mayıs 1927'de, Trotskiy ve Zinovyev, 83 muhalifin imzaladığı bir mektubu VKP(b) MK yetkililerine teslim ettiler. "83'ler Bildirgesi", Çin'deki gelişmeler ve Britanya sendikalarıyla ilişkiler konusunda parti yönetimine karşı suçlamalarla başlıyordu. Muhalifler, bütün sorunların ve belaların temelinde "tek ülkede sosyalizm teorisi"ni görüyorlardı ve onlara göre, bu, "Marksizmle hiçbir ilgisi olmayan yanlış bir küçük burjuva" teorisiydi. "Bildirge" imzacılarının fikrince, yönetimin yanlış politikası "proletarya diktatörlüğüne düşman olan güçlerin, yani kulaklar, nepmanlar" ve bürokratların yükselişini hızlandırıyor"du. Muhalifler, bir MK plenumu düzenlenmesini ve "oybirliği ile bir karar verilmesini" istiyorlardı.

Stalin, uluslararası ortamın gerginleşmesi nedeniyle, savaş olasılığı konusundaki fikirlerini tamamen değiştirmişti ve 28 Temmuz 1927'de *Pravda* gazetesinde çıkan "Günün Meseleleri Hakkında Notlar" başlıklı makalesinde şöyle yazıyordu:

Yeni bir emperyalist savaş, bugünün neredeyse temel sorunudur ve buna kuşku yoktur. Yani belirsiz ve "hayali" bir savaş tehlike-

* CIA'in müstakbel şefi Allen Dulles o sırada onun yardımcısıydı.

** Tören radyodan naklen verilmekteydi.

*** Nepten yararlanan özel girişimciler.

sinden bahsetmiyoruz. Yeni bir genel savaş tehlikesi, özellikle de SSCB'ye karşı bir savaş tehlikesi söz konusudur.

Stalin, 1 Ağustos 1927'de, VKP(b) MK plenumunda, Zinovyev'i, "Gelecek Savaşın Çizgileri" başlıklı makalesinde savaşın kaçınılmaz olduğu hakkında tek kelime yazmadığı için eleştiriyordu.

1927 yazında, savaşın kaçınılmaz olduğundan Sovyet yönetimindeki kimsenin kuşkusu yoktu. Tam da bu nedenle, Trotskiy'in Orconikidze'ye yazdığı ve "yenilgi taraftarlığı ile savunma taraftarlığı" hakkındaki görüşlerini içeren 11 Temmuz 1927 tarihli mektup, savaş olursa onun neler yapacağına dair bir program gibi algılandı. Muhalefetin yönetime karşı mücadelesinin savaşta yenilgi istemekle eşanlamlı olduğu görüşünü reddeden Trotskiy'e göre, savaşta yenilgi taraftarlığı, sadece karşı sınıfın hükûmetine yönelik mücadele durumunda olabilirdi. Trotskiy, bu noktada, Dünya Savaşı sırasında Georges Clemenceau'nun radikal partisinin durumunu örnek veriyordu. Clemenceau, eleştirdiği hükûmetlerle aynı burjuva sınıflarını temsil etse de, bu hükûmetlerin istifasını talep etmişti. Trotskiy şöyle yazıyordu:

Savaş ve savaş sansürüne bakmaksızın, Almanların artık Paris'in 80 km kadar yakınında olmalarına bakmaksızın (Clemenceau "işte zaten bu yüzden" diyordu) o, küçük burjuva pasifliği ve kararsızlığına karşı çılgınca mücadele ediyordu. Clemenceau grubu bu sayede iktidara gelmişti.

Trotskiy, bu durumla SSCB'de oluşan o günkü durum arasında açıkça benzerlik kuruyor, "cahil ve vicdansız kopya çekicilerin siyasi çizgisini, bizzat işçi devletinin zaferi için, çöp gibi süpürüp atmak gerekir" diye yazıyordu. Ona göre, bu çöpü süpürenler, yenilgiye değil, gerçek devrimci savunmaya hizmet etmiş olurlardı ("ideolojik çöpten zafer çıkmaz").

1 Ağustos'taki konuşmasında, Stalin, Trotskiy'in bu sözlerini şöyle yorumluyordu:

Neymiş peki bu "çöp"? Meğerse partinin çoğunluğu, MK'nın çoğunluğu, hükûmetin çoğunluğu çöpmüş. Meğerse düşman Kremlin'in 80 km yakınına yaklaşıncı, bu operet Clemenceau'su, SSCB'yi savunmakla değil de partinin şimdiki çoğunluğunu devirmekle uğraşacakmış. Ve de o buna savunma diyor!

Stalin muhalefetin bildirgesini en fazla bin kişinin imzaladığını kaydederken, Trotskiy'in iddialarına mizahi bir dille yaklaşmakla birlikte, ortadaki tehlikeyi de anlıyordu:

Karşımızda iki tehlike vardır: gittikçe derinleşen ve büyüyen gerçek savaş tehlikesi ve partimizin bazı grup ve kademelerinde yozlaşma tehlikesi. Dolayısıyla biz, bir yandan savunma gücümüzü artırırken, bir yandan da partide demir bir disiplin kurmalıyız. Böyle bir disiplin olmazsa savunma imkânsızdır.

Stalin, bundan daha evvel, muhalefetin çıkışları ile önde gelen kapitalist ülkelerin SSCB'ye karşı faaliyetlerini aynı kefeye koymuş, 24 Mayıs 1927'de, İKKİ plenumunda konuşurken şöyle demişti:

Yoldaşlar, şunu söylemeliyim ki Trotskiy, oldukça kötü bir zamanda, partiyi ve Komintern'i saldırılarına hedef olarak seçmiştir. Daha şimdi aldığım habere göre, İngiltere'nin muhafazakâr hükümeti SSCB ile ilişkilerini kesme kararı vermiştir. Artık komünistlere karşı her taraftan sefer başlatılacağını ispatlamaya gerek kalmamıştır. Birileri VKP(b)'yi savaş ve müdahaleyle korkutmaya çalışıyor, ötekiler partiyi bölüp parçalamaya uğraşiyor. Chamberlain'den tutun da ta Trotskiy'e kadar uzanan bir tür tek cephe oluşuyor.

29 Temmuz-9 Ağustos 1927 tarihlerinde toplanan VKP(b) MK ve MKK bileşik plenumunda, parti yönetimiyle muhalefet arasında, uluslararası sorunlarla ilgili son derece gergin ve sert bir polemik yaşandı. Stalin, plenumda, Avusturya, Polonya, İngiltere, Çin gibi ülkelerde olup bitenlerden dolayı hesap vermek zorunda kaldı. Adam Ulam, Stalin'e yöneltilen suçlamalar konusunda şöyle yazmaktadır:

Bu suçlamalar, bize göre, ABD'de muhalefetin "özgür dünyanın daralması" konusunda hükümeti suçlaması kadar haksızdı. SSCB, 1926'da, komünizmin zaferler kazanamamasından nasıl sorumlu tutulabilirdi ki? Almanya'daki ekonomik canlanmadan veya Fransa'da komünistlerin başarısızlıklarından ya da Britanya'da genel grevin yapılamamasından dolayı Stalin nasıl suçlu olabilirdi ki?

Bu arada, uluslararası sorunlarla birlikte, parti tarihi, teorik kavgalar ve eski defterler yine gündeme girmiş, 1903'ten beri kimin ne yaptığı tekrar tartışılmaya başlamıştı. Gerçek devrimcilerin kendisi ve taraftarları olduğunu göstermeye çalışan Trotskiy, Rusya'daki 1917 sonrası gelişmelerle 18. yüzyıl sonundaki Fransız Devrimi arasında benzerlik kuruyor, ülkede bir Thermidor karşıdevriminin gerçekleştiğini ve Stalin'le taraftarlarının, Trotskiy Zinovyev, Kameney ve diğer gerçek devrimcileri yok eden "Thermidor darbecileri" olduklarını iddia ediyordu. Polemik ve kavga derinleşince, 5 Ağustos'ta, Stalin, muhalefete tekrar bir ultimatoom verdi ve Trotskiy'le Zinovyev'e MK üyeliğinden ihraç edilecekleri uyarısı yaparak, onlardan "Thermidor laklakası ve Clemenceau denemesiyle ilgili

saçma slogandan kesin ve geri dönüşü olmaksızın vazgeçmeleri, Komintern partilerindeki taraftarlarını kınamaları, her türlü hizipçilikten ve VKP(b) içinde yeni bir parti kurmaya yönelik bütün girişimlerden geri dönmeleri"ni talep etti.

8 Ağustos'ta, Trotskiy, Zinovyev, Kamenev, Pyatakov, Smilga, Rakovskiy, Muralov ve diğerleri, MK Sekreteryası'na pişmanlık bildiren bir mektup sundular; bu, 1926 sonbaharında sunulandan sonraki ikinci pişmanlık mektubuydu. Stalin, muhalefetin temel konuların hepsinde belli oranda geri adım atmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmekle birlikte, şunu da belirtiyordu:

Muhalefetin bize önerdiğine, partide barış diyemeyiz. Hayallere kapılmanın gereği yoktur... Bu geçici bir barıştır ve belirli oranda ileriye doğru bir adım sayılabilir, ancak sayılmayabilir de.

Ülkenin çevresinde gerginlik devam ederken muhalefetle bütün ipleri koparmak istemeyen Stalin, onların tam ve kayıtsız şartsız teslim olmasını talep edenlere şöyle diyordu:

Hayır, yoldaşlar, bu barış bize lazımdır, siz bu konuda yanılıyorsunuz. Eğer örnek arıyorsanız, Gogol'un Osip'ini örnek almanız daha iyi olacaktır; o şöyle der: "İp mi dediniz? Verin onu da alayım, ip de lazım olacak." Bence Gogol'un Osip'i gibi hareket etmek daha iyi olur. Biz ipi önemsemeyecek kadar zengin kaynaklara sahip değiliz.

Ne var ki bu barış öncekilerden de kısa sürdü; bunun bir nedeni de, uluslararası arenada zaten yaşanan gerginliklerin daha da artmasıydı. 1927 sonbaharında, Fransa'da, SSCB ile diplomatik ilişkilerin kesilmesine yönelik bir kampanya başlatıldı. Bu kampanyayı da, Paris'i ziyaret eden Deterding finanse ediyordu. 2 Eylül'de, Varşova'da, eski Beyaz Rus muhacirler, Sovyet diplomatlarından birine yine bir suikast girişiminde bulundular. 3 Eylül 1927'de, başta Trotskiy, Zinovyev ve Kamenev olmak üzere MK ve MKK üyesi 13 kişi, partinin 15. kongresi için hazırladıkları "Bolşevik Lerinciler (Muhalefet) Platformu" başlıklı tasarımı MK'ya sundular. Üç gün sonra, Trotskiy, Zinovyev, Muralov ve Peterson, kongre öncesi tartışma süresinin bir aya indirilmesini gerekçe göstererek, 15-20 Eylül 1927 arası bir MK plenumu toplanmasını istediler.

Göründüğü kadarıyla, ülke yönetimi bu kez tartışma ve polemik istemiyordu. 13 Eylül'de, OGPU, eski bir fabrika sahibinin oğlu olan Şerbakov adlı birinin dairesinde yapılan bir arama sırasında gizli bir matbaa bulunduğunu bildirdi. Yapılan soruşturmada, Şerbakov'un parti içi muhalefet saflarında yer alan bazı üyelerle (Gryunşteyn,

Gerdovskiy, Mraçkovskiy, Okhotnikov ve diğerleri) ilişkisi olduğu tespit edilmişti. OGPU'nun bilgi notunda tutuklanan Şerbakov'un şu sözleri de yer alıyordu:

Askeri çevrelerde, başında Trotskiy ve Kamenev'in bulunduğu bir hareket planlanmıştı... Bu örgütün darbe yapmayı düşündüğü dile getirilmese de, bu niyet açıkça belliydi.

OGPU, ortaya, hareket, örgüt ve darbe söylentilerinden başka hiçbir kanıt koyamadı, Şerbakov'un "düşman sınıfsal kökeni" de matbaanın "Beyaz Ordu" yanlısı olduğunu gösteremezdi. Ne var ki 15 Eylül'de, MKK Sekreteryası yine de Y.M. Yaroslavskiy'in "VKP(b) Üyelerinin Partisizlerle Birlikte İllegal Karşıdevrimci Örgüte Katılması Hakkında" başlıklı raporunu dinledi ve görüştü. Raporunda, OGPU tarafından hazırlanan söz konusu bilgi notu da yer alıyordu. 22 Eylül'de, Politbüro ve MKK prezidyumu, bütün parti örgütlerine, gizli bir matbaa bulunduğunu ve "tutuklanan partisizlerden bir kısmının, gerçekten askeri çevrelerden ve Pilsudski darbesine benzer bir askeri darbe yapmayı düşünen bazı kişilerle bağlantısı olduğu"nu bildirdi. Bu iddia, muhalefete karşı yöneltilen temel suçlamanın esasını oluşturdu.

27 Eylül 1927'de, İKKİ prezidyumu toplantısında, Stalin, bu konuda şunu dile getiriyordu:

Muhalefet öylesine şaşkındır ve kendisini öylesine marifetle bir çıkmaza sokmuştur ki oradan kurtulamamaktadır ve bir seçim yapmak zorunda kalmıştır; ya Komintern ve VKP(b)'nin tarafında ya da... parti karşıtı illegal matbaadaki dönek ve hainlerle aynı safta yer alacaktır. Bu iki kamp arasında sürtmek olmaz. Seçim yapma zamanıdır. Ya Komintern ve VKP(b) ile birlikte olacaksınız ve dolayısıyla... her türlü haine karşı savaşıacaksınız. Ya da Komintern ve VKP(b)'ye karşı çıkacaksınız ve o zaman da hainler ve yozlaşanların, her türlü Şerbakov ve benzeri pisliklerin yanına cehennem olup gideceksiniz.

Stalin'in ardından diğer konuşmacılar da aynı kanıtları ve suçlamaları tekrarladılar ve Trotskiy, Komintern Yürütme Komitesi'nden ihraç edildi. 21-23 Eylül 1927'de toplanan VKP(b) MK ve MKK plenumu, tekrar muhalefet konusunu görüştü ve Stalin bu görüşmede yine konuştu. Bu kez, "kişisel mesele"ye de giren Stalin, muhalefetin neden bizzat kendisini hedef aldığını açıklıyordu:

Muhaliflerin Stalin'i nasıl özenle ve var güçleriyle eleştirdiklerini ve ona nasıl sövdüklerini gördünüz. Bu beni şaşırtmıyor, yoldaşlar. Saldırıların temel hedefi Stalin'dir ve bunun izahı da şudur ki muhalefetin düzenbazlık ve hilelerini, bazı yoldaşlarımıza göre,

Stalin daha iyi biliyor ve onu kandırmak öyle kolay değildir ve dolayısıyla da öncelikle Stalin'i hedef alıyorlar. Ne yapalım, hadi afiyetle sövsünler bakalım.

Stalin, bu konuşmasında yine "Kongreye Mektup" konusunu açtı ve Lenin'in "Stalin oldukça kabadır..." biçimindeki ifadesini ve diğer söylediklerini ele aldı. Stalin, bu kez, Lenin'in eleştirisini fiilen tersine çeviriyordu:

Evet yoldaşlar, ben, partiyi kabalıkla ve hainlikle dağıtanlara karşı kabayım.

Muhalefetin Lenin'in Stalin için kullandığı "kabadır" ifadesini durmadan tekrarlaması karşısında, Stalin, bunun muhalefetin elinde bulunan tek argüman olduğunu göstermeye ve partideki ideolojik mücadelenin ve sorunların bununla açıklanmayacağına dikkat çekmeye çalışıyordu. Stalin, Lenin'le Trotskiy arasında 1917'deki ihtilafı, Trotskiy'in Brest Barışı'yla ilgili tutumunu, sendikalar konusundaki anlaşmazlığı hatırlatırken, sözü her seferinde şu tür ifadelerle bitiriyordu:

Belki bunun suçu da Stalin'in kabalığındadır?... Stalin'in kabalığı ile bunun ne ilgisi var?

Stalin, kendisinden ziyade bizzat Lenin'in her türlü hizipçiliğe karşı olduğunu ve aslında MK üyelerinin çoğunun kendisini muhalefete karşı hoşgörülü davrandığı için eleştirdiğini belirtiyordu:

Ama şimdi, Trotskiy ile Zinovyev'in MK'dan ihraç edilmesini isteyen yoldaşların ön safında yer almak gerekiyor.

Plenum ihraca yönelik öneriyi kabul etti. Açıkça görülüyor ki Stalin bu kez muhalefete acınmamıştı ve bunun nedeni de, kuşkulu matbaa olayı ve OGPU Başkanı Menjinskiy'in verdiği bilgiler değildi, asıl neden, savaş tehlikesinin ortadan kalkmasıydı. Sovyet yönetimi 1927 yazında savaş tehlikesi ve korkusuyla yatıp kalkarken şimdi rahatlamıştı. 23 Ekim 1927'de Stalin şöyle diyordu:

Zinovyev ve diğerlerinin defalarca dile getirdikleri kehanetlere rağmen, ortada savaş falan yoktur... Halbuki bizde, savaş çıkacağı konusunda ne kadar çok kehanette bulunulmuştu! Zinovyev, bu yıl baharda savaş patlayacak diye kâhinlik yapmıştı. Sonra kehanetini, herhalde bu yılın sonbaharında savaş çıkacak diye değiştirdi. Oysa artık kış gelmektedir ve görünürde savaş yoktur.

Stalin'in iddiasına göre, savaş tehlikesi bizzat SSCB'nin gayretleriyle ortadan kaldırılmıştı. Sovyet yönetimi, çarlık döneminin borçlarıyla ilgili olarak, kısmi tazminat konusunda görüşmeler baş-

lattığı için Fransa ile ilişkiler bir dereceye kadar yumuşamıştı. SSCB, 1927'de, komşu ülkelerden Letonya ve İran ile saldırmazlık anlaşması imzalamıştı.* Öte yandan, SSCB, silahsızlanma görüşmelerine katılmış ve 1927 sonunda Sovyet delegasyonu yeni öneriler sunmuştu. Şu da var ki kapitalist ülkelerde de macera ve tahrik planları pek rağbet görmemiş, Fransa, Almanya, İtalya ve diğer Batı Avrupa ülkeleri Büyük Britanya'nın Sovyet karşıtı politikasına destek vermemişti. İngiltere'nin kendisinde bile Sovyet karşıtı politika tam destek görmemişti. İngiliz liberallerin lideri Lloyd George, SSCB ile diplomatik ilişkileri kesmesini hükümetin en riskli kararlarından biri olarak değerlendirmişti.

Ülke içindeki istikrar da Stalin yönetiminin kararlı davranmasında etkili olan bir unsurdur. Parti köyde düzeni sağlayabilmişti ve artık açık isyanlar çıkmıyordu. Stalin köylü ile barışmanın önemini şöyle vurguluyordu:

Peki köyle barış sağlamak ne demektir? Bu, sosyalizmi kurmak için başlıca şartlardan biridir. Şu anda ülkede ekilen arazi toplamı savaş öncesi döneme daha yeni ulaşmıştır (yüzde 95), köylerde barış ve istikrar ortamı var, orta halli köylü tabakasıyla ittifak halindeyiz, fakir köylüler içinde organizasyon düzeyi yüksektir, Sovyetler güçlüdür, proletarya ve partinin köydeki otoritesi de artmıştır... Zinovyev ve Kamenev 14. kongrede parti politikasını bozmaya çalışarak, aslında onun yerine *kulakları* tasfiye etme ve Fakir Komiteleri politikasına dönme siyasetini önermişlerdi. Bu, aslında köyde iç savaşını yeniden başlatma politikasıydı.

Kaydedilen belirli ilerlemeler ve ekonomik istikrar sayesinde, 1927'de, Sovyet hükümeti, sanayi işletmelerinde 7 saatlik işgünü uygulamasına başladı; muhalefet ise, çok büyük bir hata yaparak, SSCB TsİK kararıyla başlayan bu uygulamayı kınadı ve Stalin bu hatadan hemen yararlandı:

Bütün işçi sınıfı, bütün ülkelerin ilerici proletaryası... 7 saatlik işgününe geçiş fikrini dostça alkışlıyor, muhalefet ise Manifesto'ya karşı oy veriyor... Ben, muhalefetin bu rezil noktaya kadar düşeceğini bilmiyordum.

I. Deutscher'in haklı olarak belirttiği gibi, muhalefet, hükümetin işgününün kısaltılması kararının karşısına ancak "işçiler için soyut ve uzak" konuları (Kuomintang Partisi, İngiliz-Rus Komitesi, sürekli devrim, Thermidor, Clemenceau vb) koyabilirdi. Muhalefetin gündeminde işçiler için cazip olan tek husus, işçilerin durumunun iyileştirilmesine dönük genel bir talepti. Şimdi 7 saatlik işgünü ka-

* İran'la yapılan anlaşma, İngilizlerin Bakü ile ilgili tehditleri açısından önemliydi.

rarına karşı tavır alınca, Deutscher'e göre, muhalefetle işçi sınıfı arasında bir ilgisizlik ve düşmanlık duvarı oluşmuştu.

Fakat Trotskiy, Zinovyev ve diğerleri bu yabancılaşma duvarını inatla görmek istemiyorlardı; onlar, Leningrad olaylarından sonra gerçeklikten kopmuşlardı ve siyasi körlük içindeydiler.

17 Ekim'de, Leningrad'da, TsİK, Ekim Devrim'i'nin 10. yılı dolayısıyla bir toplantı düzenlemiş ve ardından da kutlama gösterileri yapılmıştı. Göstericiler, ülke yönetiminin temsilcilerinin bulundukları tribünün önünden geçerlerken, bir ara arkası açık bir kamyonun üzerindeki Trotskiy, Zinovyev ve muhalefetin diğer liderlerini görmüşlerdi. Deutscher'in yazdığına göre, göstericiler "muhalefetin iki önderini tanımışlardı" ve onları şapkalarını sallayarak selamlamışlardı. Fakat bu hareket, bir alkışlama veya sevgi gösterisinden daha çok alışlagelmiş bir kitle tepkisiydi. Göstericiler bu tür törenlere zaten organize biçimde getiriliyorlardı, ama Trotskiy ile arkadaşları bu olup biteni yanlış anlamışlardı. Bu yüzden de MK ve MKK Ekim plenumunda konuşurken, Trotskiy, "Leningrad işçi sınıfının... 17 Ekim gösterilerinde, açıkça ve haklı olarak bürokrasi ve baskıların artışına tepki verdiği"ni dile getirecekti.

Muhalefet, Moskova ve Leningrad'da, Ekim Devrimi'nin 10. yıldönümünü kutlamak için kendi karşı tören ve eylemlerini planlamaya başladı ve şu sloganlarla harekete geçti: "Lenin'in vasiyetini yerine getirelim! Namluyu sağa, kulaklara, nepmanlara ve bürokratlara yöneltelim!" Lakin Trotskiy, Zinovyev, Smilga, Preobrajenskiy ve diğer muhalif liderlerin gösterici kitlesine seslenme girişimleri parti yönetimince ve Moskova Komitesi temsilcilerince engellendi. Görüldüğü kadarıyla, "işçi kitleleri" muhalefeti desteklememişti. Karşı gösteriler skandala dönüştü, kavga ve çekişmeler yaşandı, taraflar arasında arbede ve çatışmalar oldu.

14 Kasım 1927'de, MK ve MKK ortak toplantısında, 7 Kasım olayları görüşüldükten sonra, Trotskiy ve Zinovyev partiden ihraç edildiler; muhalefetin öteki öncüleri de MK ve MKK üyeliğinden çıkarıldılar. Kongre öncesi tartışma süreci, partinin 738 bin üyesinin MK politikasını desteklediğini, yaklaşık 4 bin üyenin ise desteklemediğini ve 3 bin üyenin de çekimser kaldığını ortaya koydu. Muhalefet, partinin toplam üye sayısının sadece yüzde 0,5'i tarafından destekleniyordu. Stalin, 23 Kasım 1927'de, Moskova guberniyası parti konferansında yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

Muhalefet, partiden, işçi sınıfından, devrimden tamamen koptuğu için hüsrana uğramıştır. Muhalefetin hayattan kopmuş bir avuç

insandan, devrimden kopmuş bir avuç aydından ibaret olduğu ortaya çıkmıştır ve muhalefetin skandal boyutunda bir hüsrana uğramasının nedeni de budur.

Stalin, muhalefetin iki defa pişmanlık mektubu yazarak af istediğini ve üçüncü pişmanlık mektubu ile kimseyi kandıramayacağını belirterek çok katı ve kesin bir seçim sunuyordu:

Ya muhalefet, Lenin karşıtı fikirlerden vazgeçerek ve bütün partinin önünde kendi hatalarını damgalayarak kendi eliyle bu ikinci Trotskiyeci partiyi yok edecektir ya da o bunu yapmayacak ve dolaşısıyla da biz kendimiz Trotskiyeci partiyi topyekûn yok edeceğiz. Başka bir seçenek yoktur.

Partinin Aralık 1927'de düzenlenen 15. kongresinde, Trotskiy ve Zinoviyev hakkındaki MK ve MKK kararı onaylandı; ayrıca Kamenev, Pyatakov, Radek, Rakovskiy, Saparov, Smilga, İ. Smirnov, N. Smirnov, Sapronov, Laşeviç gibi 75 aktif muhalif daha partiden ihraç edildi. Stalin kongredeki konuşmasında partinin muhalefete karşı yumuşak davrandığını belirtiyordu:

Kural gereği, aslında biz, muhalefetin aktif liderlerini, böylesi çabalarından dolayı 7 Kasım'da tutuklamak zorundaydık (Salondan sesler: "Haklısın, Doğrudur!" Sürekli alkışlar). Sadece onlara acıdığımız için bunu yapmadık, merhamet gösterdik ve onlara akıllarını başlarına almaları için bir fırsat verdik.

Kısa süre sonra, Trotskiy ve diğer ünlü muhalifler Moskova'dan sürüldüler ve böylece, Stalin'in dediği gibi, Trotskiy partisi siyasal ve örgütsel olarak yok edildi.

38. Bölüm

Ülkede Devrimci Değişikliklere Doğru

Ekim devriminin 10. yıldönümünde muhalefetin ortadan kaldırılmasıyla birlikte, ekonomide de önemli kararlar kabul ediliyordu. Birçok alandaki göstergeler savaş öncesi -1913 yılı- verilerinin üzerine çıkmaya başlamıştı; tarım üretiminde bu oran yüzde 108,3, sanayide ise yüzde 100,9 civarındaydı. Gerçekten de sanayideki ve genel olarak Sovyet ekonomisindeki kalkınma temposu ve artış rakamları, genelde artık büyümesi durmuş ve atılımlardan uzak olan kapitalist dünyayla karşılaştırıldığında çok etkileyiciydi. Bunun yanı sıra, milli gelir artış temposu da gayet belirgindi. 1927-1928'de Devlet Planlama Komitesi'nin (*Gosplan*) tahminlerine göre, sanayideki yıllık üretim artış oranı yüzde 15'ti. Stalin, bundan dolayı çok iyimser ve ülke ekonomisinin sosyalist temeller üzerinde hızla kalkındığından da emindi:

Kabul edilmelidir ki son yıllarda SSCB'de milli gelirin artış hızı büyük kapitalist devletlere kıyasla rekor düzeydedir. Buradan şu sonuca varıyoruz ki ülkemizin ekonomisi hızla gelişmektedir. Partinin görevi ise ekonomik kalkırmayı bütün alan ve dallarda daha da ileriye götürmektir... Sosyalist ekonomimizin yıllık büyüme oranı ve bu arada sanayi üretimindeki toplam artış rekor seviyededir ve hiçbir gelişmiş kapitalist ülkede böyle bir oran yoktur.

Bu arada, Stalin, eksik ve olumsuz hususları da kaydediyor ve özellikle de partideki hataları belirtiyordu. Ona göre, partideki genel vurdumduymazlık, akıntıya kapılma ve gününü gün etme hastalığı, bayram havası, gerekli gereksiz yıldönümü kutlamaları, tören tutkusu ve israf, genelde başıboşluğa götürmekteydi. Stalin, ülkedeki birçok sorunun hâlâ çözülmediğinin farkındaydı ve hep tedbirli olmaktan bahsediyordu. Ancak bütün bu önsezilerine rağmen, Stalin, Ağustos 1927'de başlayan, ülkenin hububat tedariki konusundaki krizi gözden kaçırmıştı. Ocak 1928 itibarıyla devlet sadece 300 milyon *pud* (4.890.000 ton) hububat tedarik edebilmişti, oysa bir yıl önceki tedarik miktarı 480 milyon *puddu* (7.824.000 ton).

Sonraları bu konudan bahsederken Stalin'in yaptığı açıklamaya göre, krizin ana nedeni özellikle zengin köylülerin hububatı ellerinde tutarak fiyat yükseltmek istemeleriydi; ancak devletin birbiriyle rekabet eden ve fiyatları yükselten tedarik kurumlarının da hataları vardı. Bunların yanı sıra, yerel parti örgütleri *kulaklar*la mücadeleyi ihmal ediyorlardı ve ayrıca, köylere sanayi malları teslimatında büyük sorunlar yaşanıyordu:

Köylere sanayi mallarının geç teslim edilmesi, tarım vergisinin yetersizliği, köydeki fazla parayı çekme yöntemleri ve yollarının bulunamaması gibi çalışma hatalarımızla birlikte bütün bunlar hububat tedarikinde krize yol açmıştı.

Ardından Stalin, "MK'nın hataları"nı, aslında fiilen kendi hatalarını da itiraf edecekti: 1927 sonunda, Stalin ve ülkenin diğer yöneticileri, hububat tedarikinde giderek büyüyen krizi görememişlerdi ve MK raporunda da bu konudan bahsedilmiyordu.

VKP(b) MK'nın hububat tedarikiyle ilgili ilk talimatları hiçbir sonuç vermedi. Bu yüzden 6 Ocak 1928'de, Politbüro, Stalin'in tavrıyla "gerek üslup, gerekse de içerik açısından tamamen sıra dışı" bir talimat verdi. Stalin'in kendisinin yazdığına göre, bu talimatta,

en kısa sürede hububat tedariki konusundaki gidişatı tersine çevirmezlerse parti örgütlerinin yöneticilerine yönelik açık bir tehdit vardı... Ancak yukarıda belirtilen olağandışı nedenlerden dolayı, MK, bu adımı atmayı uygun bulmuştu.

Mikoyan, Kaganoviç, Jdanov, Şvernük, Andrejev ve diğer parti liderlerinin hububat tedariki için ülkenin değişik bölgelerine gönderilmeleri, durumun sıra dışı olduğunu açıkça gösteriyordu. Stalin de Sibirya ve Altay bölgelerine gitmiş ve bu ziyareti üç hafta sürmüştü. Novosibirsk, Barnaul, Rubtsovsk, Omsk ve diğer kentlerde yaptığı konuşmalarda, Stalin, hububat tedariki planlarını yerine getirmek için sert önlemler almak gerektiğini ısrarla belirtiyordu:

a) *Kulakların*, bütün hububat fazlasını devlet fiyatları üzerinden derhal teslim etmeleri istenecektir;

b) Yasaya uymadıkları takdirde *kulaklar* RSFSC Ceza Kanununun 107. Maddesi hükmüne göre mahkemeye sevk edilerek yargılacaklar ve ellerindeki hububat fazlasına el konacak, bunun yüzde 25'i fakirlere ve durumu kötü olan orta halli köylülere uzun vadeli krediyle ve düşük devlet fiyatı üzerinden satılacaktır.

Stalin "bu çalışmaya hazır olmayan" savcılık ve yargı mensuplarının görevden alınmalarını da talep ediyordu. Oysa Aralık 1927'deki rapor konuşmasında Stalin şöyle demişti:

Kulakların idari yöntemlerle ve zorla, yani GPU, mühür, imza ve nokta diyerek ortadan kaldırılacaklarını ve yapılması gerekenin de bizzat bu olduğunu düşünen yoldaşlar yanlış düşünmektedirler. Bu çok kolay, ancak hiç de gerçekçi olmayan bir yoldur. Kulaklara iktisadi yöntemlerle ve Sovyet yasallığıyla yaklaşabiliriz.

Ama kriz Stalin'in fikrini tamamen değiştirmişti ve o şimdi şöyle diyordu:

Kulakların önümüzdeki yıl da hububat tedarikini sabote etmeyeceklerinin hiçbir garantisi yoktur. Hatta kulaklar var oldukça, hububat tedarikinde sabotaj da olacağını kesin olarak söyleyebiliriz.

Hububat tedariki krizi, ülke yönetimini ve Stalin'i, iktisadi yapıda radikal bir yeniden yapılanmaya zorladı. Zira İç Savaş sonrası yaşanan meseleler yeniden gündeme gelmişti. Stalin'e göre, derin sosyal sorunlara yol açsa da, ekonomide kısa sürede radikal değişikliklere gidilmesi artık kaçınılmaz olmuştu. Ülkede evrimci değil, tamamen devrimci bir değişim söz konusuydu; ama artık bunun için iktidarı ele geçirmek gerekmiyor, "yukarıdan devrim yapmak" gerekiyordu.

Stalin'e göre, İç Savaş'ı takip eden yıllarda elde edilen başarılar sonraki atılımlar için zemin hazırlamıştı. VKP(b) MK 1928 Kasım plenumunda Stalin şunu açıklıyordu:

Biz yeni bir siyasi yapı kurma açısından kapitalist ülkelere ulaştık ve onları geride bıraktık. Ama bu yetmez. Ülkemizde sosyalizmin kesin zaferi için, bu ülkeleri teknik ve ekonomik bakımdan da geride bırakmalıyız. Ya biz bunu yaparız, ya da bizi silip atarlar... Bu, sadece sosyalizmi kurma açısından değil, kapitalist kuşatma altındaki ülkemizin bağımsızlığını sağlama açısından da doğrudur. Savunma için yeterli endüstriyel temel olmaksızın ülkemizin bağımsızlığını koruyamayız.

VKP(b) Leningrad Komitesi'nin toplantısında sunduğu "Temmuz Plenumunun Sonuçları Hakkında" başlıklı raporda, Stalin, dış tehlikelerden bahsederken, kapitalist dünya ile SSCB arasındaki çelişkilerin derinleştiğini ve bunun askeri bir müdahale ihtimalini artırdığını günün başlıca gerçeklerinden biri olarak kaydediyordu. Emperyalist savaş ve müdahale tehlikesini çağdaş dünyanın başlıca sorunu olarak tarif eden Stalin, ülkenin teknik geriliğine dikkat çekiyordu. Stalin, VKP(b) MK Kasım 1928 plenumundaki konuşmasında da yine sanayideki gerilikten söz ederken, çevredeki kapitalist ülkelerin çok daha ileri endüstriyel ve teknik donanımına sahip olduğunu belirtiyordu:

Orada teknik sadece gelişmekle kalmıyor, eski sanayi tekniği ve biçimlerini geride bırakarak doğrudan ileri koşuyor.

Mesela, 1927 sonu itibariyle ülkede demir çelik sanayisinin düzeyi hâlâ savaş öncesindeki altındaydı. 15. kongrede, Harbiye ve Bahriye Halk Komiseri K.Y. Vorosilov şöyle diyordu:

Savaş öncesi düzeye oranla yüzde 70,5 dökme demir, yüzde 81 çelik ve yüzde 76 haddelenmiş metal üretmişiz ki bu, gelişkin bir ekonomi ve savunma için elbette hiç de yeterli değildir... Savunma sanayisinde gerekli metal olan alüminyumunu ülkede nerdeyse hiç üretemiyoruz... Savunma sanayisinde ihtiyaç duyduğumuz çinko ve kurşunun bile, kendi üretimimizin 7 mislinden fazlasını dışarıdan ithal ediyoruz. Hatta topraklarımızın altında tükenmez denecek kadar bol miktarda bulunan bakırın dâhi yarısını dışarıdan alıyoruz.

Savunma sanayisi gerçekten de çok geriydi, teknik donanım açısından komşu ülkelerin bile gerisindeydi. SSCB'nin sahip olduğu toplam zırhlı araç ve tank sayısı 200 adedin altındayken, Polonya'da dâhi bu rakam daha yüksekti. Kızıl Ordu'nun elindeki uçak sayısı bin adedin altındaydı ve bu uçaklar çok demodeydi. Ordunun değişik çaptaki toplam top miktarı 7 bin kadardı ve bu sayı, 1927 yılı itibariyle, SSCB gibi dev bir ülkenin savunması için yeterli değildi. Ülkenin ordusunu modern düzeyde donatabilecek bir savunma sanayisi yoktu.

Tarıma gelince, Stalin 15. kongrede şunu belirtiyordu:

Tarım üretimindeki artış hızı yeterli sayılamaz.

Stalin'in fikrinde, kamulaştırılmış bileşik sanayi alanından farklı olan tarım, organizasyon ve yapı bakımından çağın gerisinde kalmıştı, teknik donanımı çok zayıftı, köyün sosyoekonomik düzeyi çok düşüktü ve çiftlik ve ekim alanları dağınıktı. Kente göre çok geri kalmış köy ekonomisi, sanayiye de geri çekiyordu; köyde meta üretimi oldukça düşük düzeyde olduğundan tarımsal hammaddeye ihtiyacı olan sanayi dallarında gelişme sağlamak imkânsızdı. *Tsentrosoyuz* (SSCB Tüketim Kooperatifleri Birliği) Başkanı İ.Y. Lyubimov kongrede şöyle diyordu:

Ülkemizde halkın pamuklu kumaş ihtiyacı yaklaşık yüzde 60-65, çuha ihtiyacı ise yüzde 30-35 seviyesinde karşılanabiliyor.

Ağır sanayiye öncelikli olarak önem verildiği için, halkın ihtiyaçlarını sağlayacak olan hafif sanayi arka planda kalıyordu; *nep* girişimciliği ile bu eksikleri tamamlamak mümkün değildi. Bunu, SNK Başkanı A.İ. Rıkov da itiraf ediyordu:

Ülkemiz şartlarında, ağır sanayiye, ancak ilk başta mal mübadelesinde aşırı sert bir rejim uygulayarak ve kimi hallerde geniş tüketim mallarının kıtlığı pahasına geliştirebiliriz.

Stalin de bu sorunların çözümü için aşırı radikal tedbirler gerektiğini düşünüyordu:

Kentle köy arasındaki farkı, bütün bu eksik ve fazla ödeme durumlarını gidermek gerekiyor mu? Elbette ki gerekiyor. Fakat biz bu farkı hemen şimdi, sanayimizi ve ekonomimizi zayıflatarak giderebilir miyiz? Hayır, bunu yapamayız... çünkü bu, ülkenin endüstrileşmesini, bu arada tarımın da endüstrileşmesini frenlemek, henüz güçlenmemiş genç sanayimizi tahrip etmek ve böylece bütün ekonomiye darbe vurmak demektir... Kentlerimizin ve sanayimizin sürekli büyüyeceğini dikkate almalıyız. Demek ki her yıl ekmek ihtiyacı da artacaktır ve dolayısıyla hububat tedarikiyle ilgili plan hedefleri de büyüyecektir. Biz endüstrimizi *kulakların kaprislerine* bağımlı bir duruma düşüremeyiz.

Stalin, daha *Eski Ahit* okuduğu zamandan, İosif'in (Yusuf'un), Mısır'da, zamanında bol miktarda devlet hububat stoku oluşturarak, ülkedeki "sıska sığırlar" yıllarında halkı açlıktan kurtardığını, refah ve gelişme sağladığını öğrenmişti. Öte yandan, o, mevcut tarım kapasitesiyle ülkede gereken miktarda hububat stoku yapılamayacağını, tarımda bol miktarda meta hububat, yani satılık hububat üretilmediğini de biliyordu. Bu yüzden VKP(b) MK Temmuz plenumunda niçin güvenli hububat rezervleri oluşturmak gerektiğini özellikle vurguluyor ve dört hususa dikkat çekiyordu:

a) bize askeri bir saldırı olmayacağını garantisi yoktur; b) hububat piyasamızdaki zorluklarla ilgili garantimiz yoktur; c) bizim düşük ürün konusunda garantimiz yoktur; d) bizim kesinlikle hububat ihracı için gerekli bir rezervimiz olmalıdır.

Ülkede Kızıl Ordu'nun savunma potansiyelini artırmak için ileri derecede gelişmiş bir ağır sanayi ve endüstrileşme gerekiyordu ve dolayısıyla sanayideki işçi sayısı da artacaktı; fakat bu nüfusa yeterince erzak ve öncelikle de hububat ürünleri temin etmek, bunun için çok önemli koşullardan biriydi. 28 Mayıs 1928'de, Kızıl Profesörler Enstitüsü, Komünist Akademi ve Y.M. Sverdlov Komünist Üniversitesi öğrencileri önünde konuşma yaparken, Stalin, Merkezi İstatistik Müdürlüğü uzman heyeti üyesi ekonomist Nemçinov'un hazırladığı tabloyu kullanarak, savaş öncesine ve 1926-1927 dönemine ait hububat üretim verilerine dikkat çekiyordu. Savaştan önceki dönemde, meta olarak en fazla hububat *pomeşik* çiftliklerinde üretilmekteydi: yüzde 47. Hububat üretiminin geriye kalan yüzde

* Soylu, büyük toprak sahibi.

34'ünü *kulaklar*, yüzde 14,7'sini ise orta halli ve fakir köylüler sağlıyordu.

Buna karşın 1926-1927 sezonundaki toplam hububatın üretiminin yüzde 47,2'sini kolhoz ve sovhozlar gerçekleştirmişti. *Kulak* çiftliklerindeki üretimin oranı yüzde 20'ydi. Orta halli ve fakir köylülerin üretimdeki payları ise sadece yüzde 11,2 düzeyinde kalmıştı.

Tarımsal üretim tablosu korkunç bir gerilemeyi ortaya koyuyordu, nüfus artışına rağmen üretim azalmıştı; büyük toprak sahiplerine ait çiftlikler ortadan kaldırılmış, *kulaklara* ait çiftliklerin sayısı azalmıştı, kolhoz ve sovhozlar ise sonuçta onların yerini dolduracak kadar verimli değildi. Devrimden önce büyük toprak sahiplerinin çiftliklerinde bütün tarım ürünlerinin yüzde 12'si, meta hububatın ise yüzde 21,6 kadarı üretiliyordu. *Kulak* çiftlikleri ise, savaş öncesinde, meta hububatın neredeyse yarısını sağlıyordu. Şimdi meta hububat üretimi 1913'e oranla yarı yarıya azalmış, ihracatı ise 20'de birine inmişti.

Stalin bir tarım uzmanı değildi, ancak danışmanlarının etütleri sayesinde başlıca sorunu kavramıştı. Devrimden sonra ülkedeki büyük toprak sahiplerine ait toprakların dağıtılması sonucunda, tarım alanında daha önce 15-16 milyon olan küçük çiftlik sayısı 24-25 milyona ulaşmıştı. Bu küçük çiftliklerin makine ve kimyasal gübre kullanması, bilimsel yöntemler uygulaması, verimliliğini artırması, meta hububatta artış sağlaması imkânsızdı. Stalin, bu çiftlikler için "meta üretimi düşük ve yarı-tüketici" sıfatlarını kullanıyordu. Bu şartlarda, yönetim, sanki şu iki seçenekten birini seçme durumuyla karşı karşıyaymış gibi görünüyordu: ya eskisi gibi büyük toprak sahiplerinin çiftlikleri yeniden kurulacak ya da *kulak* çiftlikleri teşvik edilecekti. Ama üçüncü bir yol daha vardı: kolhoz ve sovhozların bunlar kadar verimli olmasını sağlamak. Bütün diğer komünistler gibi Stalin için de elbette tek yol, bütün bu ufak çiftlikleri, kolektif mülkiyet temelinde kolhozlar halinde yapılandırmak veya kamulaştırma yoluyla devlet çiftliklerine dönüştürmekti:

Tarımda çare nedir? Genel olarak sanayimizin ve özel olarak da kamulaştırılmış sanayimizin gelişme temposunu yavaşlatmak bir çare midir? Hayır, kesinlikle değildir!... Çare, köylülerin dağınık, küçük ve verimsiz çiftliklerinden büyük ve bileşik çiftliklere geçiştir, toprağı kolektif tarzda işleme temelinde büyük tarım işletmelerine geçiştir, toprakları yeni ve en son teknik temelinde kolektif biçimde işlemeye geçiştir. Çare, köylerdeki küçük ve kısır çiftlikleri, toprağın toplumsal, kolektif biçimde ve yoldaşça işlendiği, tarım makineleri ve traktörlerin kullanıldığı, çağdaş tarım teknikleri ve

yöntemlerinin uygulandığı büyük çiftlikler halinde birleştirmek-
tir. Bu iş tedricen, ancak hiç gerilemeden, baskı yoluyla değil, ör-
nekleme ve ikna yoluyla yapılacaktır. Başka çare yoktur.

Stalin'e göre meta hububat üretimini artırmak için derhal etkili reformlar başlatılmalı ve şunlar yapılmalıydı:

- 1) kolhozlar oluşturulması;*
- 2) büyük sovhozlar kurulması;*
- 3) ufak ve orta ölçekli çiftliklerde verimliliğin artırılması.**

Böylece, bu program sayesinde, 3-4 yıl içinde tarımda bir altyapı sağlanacak ve yanı sıra, yaklaşık 250-300 milyon *pud* meta hububat üretimini sağlanacaktı ki bu miktar ülke ihtiyaçlarını karşıladığı gibi dış ticarete de yetecekti. Stalin, daha 15. Kongrede, sonuç belgesine şu tezin dâhil edilmesini istemişti:

Küçük şahsi çiftliklerin büyük kolektifler halinde toplanması ve değiştirilmesi, şu anda partinin köydeki *temel görevi* olarak gün-
deme girmelidir.***

1928'de, bu kongredeki kararlardan bahsederken, Stalin, Sovyet sosyoekonomik yapısının "bileşik *toplumsal sanayi* ve üretim araçları üzerinde *özel mülkiyete* dayalı küçük ve *şahsi* köylü çiftlikleri gibi iki farklı temel üzerinde" kurulamayacağını belirtiyordu:

Aşama aşama, ancak düzenli bir şekilde ve ısrarla sosyalist sana-
yiye yakınlaştırmak suretiyle, tarını yeni bir teknik temel üzeri-
ne, büyük ölçekli üretim üzerine nakletmeliyiz. Ya biz bu sorunu
çözeceğiz ve ülkemizde sosyalizm kesin zafere ulaşacaktır ya da
bu sorundan uzaklaşıp onu çözemeyeceğiz ve kapitalizme dönüş
kaçınılmaz olacaktır... birincisi, asgari düzeyde meta üreten şahsi
köylü çiftliklerini tedricen, fakat geri dönüşsüz olarak azami dü-
zeyde meta üreten kolektif çiftliklere, kolhozlara dönüştürmek
gerekir... ikincisi, devlete hububat teslim eden birimler olarak
sadece *kulakların* değil şahsı adına çalışan köylülerin de yerini
doldurabilecek kolhozları (ve sovhozları) ülkemizin istisnasız her
bölgesine yaymak şarttır... üçüncüsü, kapitalistleri ve kapitalizmi
yaratan bütün kaynakları ortadan kaldırmak ve kapitalizmin res-
torasyon imkânlarını yok etmek lazımdır... dördüncüsü, devlet
için gereken rezervler de dâhil olmak üzere, ülkeye sadece hubu-
bat değil, diğer erzak türlerini de sağlamak çok önemlidir.

* Onun fikrince "4-5 yıl sonra kolhozlar sayesinde yüz milyon puda kadar meta hububat üretilecek"ti.

** Stalin'in hesaplamasına göre, "eski ve yeni sovhozlar 3-4 yıl sonra 80-100 milyon pud meta hububat üretebilecek"ti.

*** Stalin'e göre, "bu çiftlikler, 3-4 yıl sonra ek olarak en az 100 milyon pud satılık hububat üretecek"lerdi.

**** Bu kongre, daha sonra tarihe "kolektivizasyon kongresi" diye geçecekti.

Stalin, on yıllık Sovyet tecrübesine dayanarak ve ülkenin yeni ihtiyaçlarını göz önünde tutarak, farklı ve yeni bir sosyoekonomik düzen kurmayı başlıca görev olarak görüyordu; bu, aslında sosyalizmin de altyapısı olacaktı. Ekim Devrimi ve İç Savaş'ın kazanımları, bu altyapı kurulmaksızın kalıcı olamazdı. Stalin belki *nep* politikasından vazgeçmiyordu, fakat onun *nep* yorumu piyasayı ortadan kaldırıyordu:

Nep politikasını sadece bir geri çekilme olarak göremeyiz... *Nep*, sosyalizmin, ekonomimizdeki kapitalist unsurlara yönelik muzaffer ve düzenli taarruzu demektir.

Stalin, "köyle kaynaşma"yı artık farklı yorumluyordu. Onun görüşünce, "orta halli köylüyle kaynaşmak" için, sadece hafif sanayi mamüllerinin üretimi değil, ayrıca köylülerin üretim olanaklarını artıran ve onları özendiren malların üretimi de önemli, hatta daha da önemliydi:

Biz köylüye sadece basma vermiyoruz. Biz ona, köy ekonomisini kalkındırmak ve dönüştürmek için çok önemli olan farklı makineler, tohum, saban, gübre vb veriyoruz. Kaynaşma için... temel sadece tekstil değildir, ayrıca metaldir. Bu olmazsa köy ekonomisiyle kaynaşma sağlam olmayacaktır... Metal sayesinde kaynaşma ile köy ekonomisindeki üretimin yönü etkileniyor, makineleşme ve kolektif yapı sağlanıyor ve bizzat bu nedenledir ki köylülerin tedricen değişmesi de sağlanacaktır ve köylü sınıfı da dâhil olmak üzere sınıflar ortadan kalkacaktır.

Burada "metal sayesinde kaynaşma" ile şahsi çiftliklerdeki verimliliği artırma değil, bunları kolektif çiftliklere katma kastediliyordu.

Mademki *nep* siyaseti, sosyalizmin tarımdaki kapitalist unsurların üzerine taarruzu demekti, mademki "metal sayesinde kaynaşma" ile köylü sınıfı ortadan kalkacaktı, o zaman *nep*, doğal olarak, Stalin'in deyişiyle "proletarya diktatörlüğünün kendine has bir ifadesi ve aracı... sınıf mücadelesinin devamı"ydı. Ama Stalin bu konuda bir şart da koyuyor ve "bizim politikamız hiçbir şekilde sınıf mücadelesini alevlendirmek olarak görülemez; bu tür bir politika iç savaşa götürür" diyordu, fakat aynı zamanda, sınıf mücadelesinin gündemden kalkmadığını, hatta giderek sertleşeceğini de sürekli hatırlatıyordu.

9 Temmuz 1928'de, VKP(b) MK plenumundaki konuşmasında, Stalin ünlü formülünü dile getiriyordu:

Biz ilerledikçe kapitalist unsurların direnişi de artacak, sınıf mücadelesi şiddetlenecektir; gücü gittikçe daha da artacak olan Sovyet iktidarı ise, bu unsurları izole etme politikası, işçi sınıfı düşmanlarını parçalama politikası ve nihayet işçi sınıfı ile esas köylü kitlelerinin ilerleyişi için zemin oluşturarak sömürücülerin direnişini ezme politikası uygulayacaktır.

Bu ise, “yukarıdan devrim”in de “aşağıdan devrim” kadar şiddetli ve acımasız sosyal ve iç siyasi mücadelelerle yürüyeceği anlamına geliyordu. Stalin’e göre, sınıf mücadelesi sadece köyde değil, kentlerde de devam ediyordu. OGPU görevlilerinin Ukrayna’nın Şakhtı kentinde 50’nin üzerinde mühendisi tutuklaması ve bunlara sabotaj suçlaması yöneltilmesi, onun bu doğrultudaki düşüncelerini daha da güçlendirdi. O, soruşturma dosyasına dayanarak, “Şakhtı davasının, eskiden kömür sanayisinde hâkim olan bir kısım burjuva uzmanlarınca tezgâhlanmış bir iktisadi karşıdevrim” olduğunu iddia etmekteydi.

Onun, teknik uzman ve aydınlardan nefret ettiğini ve Şakhtı davasını bizzat kendisinin başlattığını yazanlar bile vardır. Fakat bu skandal, aslında onun için de acı bir sürpriz olmuştu ve 1928’de, o, bu durumu defalarca dile getirmişti. Partinin 15. kongresinde sunduğu raporunda, Stalin, “tarınmış aydın tabakası” içindeki itirazlara dikkat çekmiş, ancak bu tabakaya karşı kesinlikle bir savaş ilan etmemişti. Hatta bu bağlamda, teknik alanlardaki aydınların tutumlarından söz ederken, onların “Sovyet iktidarına doğru meyletmesi”nden bahsetmişti. Stalin, Volga-Don Kanalı’nın, Volkhovstroy, Svirstroy ve Dneprostroy santrallerinin inşaatlarında, Türkistan yolunun yapımında ve başka birçok dev tesisin kurulmasında teknisyen ve mühendislerin sunduğu katkıları takdirle karşılıyordu. Ona göre, aydınların gayretleri sadece ekmek kazanmak için değildi; onlar işçi sınıfına ve Sovyet iktidarına yakınlaşıyorlardı.

Ne var ki Şakhtı davasına yönelik soruşturma sonuçları, görüldüğü kadarıyla, onun görüşlerini çok etkilemiş ve onu teknisyenlerle mühendisler arasında Sovyet iktidarı düşmanları olduğuna inandırmıştı. Onun fıkrince, “karşıdevrimci burjuva uzmanları”, SSCB’nin dışındaki düşmanları tarafından kullanılmalrı olasılığı nedeniyle çok tehlikeliydiler. Soruşturma memurları, Şakhtı dosyasında adı geçen kişilerin yabancı ülkelerle temaslarına da işaret ediyorlardı ve Stalin de, buna dayanarak şöyle diyordu:

... Batı Avrupa’nın Sovyet karşıtı kapitalist örgütlerinin bizim sanayimize ekonomik müdahale girişimiyle karşı karşıyayız... ya biz devrimci politikamızı sürdürerek bütün ülkelerin proleterleri

ve mazlum sınıflarını SSCB işçi sınıfının çevresinde toplayacağız ve böylece uluslararası sermaye ilerleyişimize her yolla engel olmaya çalışacaktır ya da devrimci politikamızdan vazgeçecek ve uluslararası sermayeye bazı tavizler vereceğiz ki o zaman da uluslararası sermaye sosyalist ülkemizi iyi bir burjuva cumhuriyetine dönüştürmek için bize "yardım" edecektir... Biz kendimizden vazgeçmedikçe taviz veremeyiz... bizzat bu nedenle de uluslararası sermayenin ileride de bize karşı, Şakhtı dosyasında yer alan veya başka tahribatlar biçimindeki bu tür çirkefliklerine karşı hazırlıklı olmalıyız.

İç ve dış karşıdevrimle mücadelenin iyice gerginleşeceğine inanan Stalin, Şakhtı dosyasından dört sonuç çıkarmıştı. İşletmeleri yöneten komünistlerin aslında işi bilmedikleri için üretimin kontrolden uzak kalmaları onu rahatsız ediyordu:

Diyorlar ki komünistler, özellikle de işletme yöneten komünistler, kimya formüllerini ve genelde teknik bilgileri öğrenemezler. Bu doğru değildir. Dünyada emekçi bolşeviklerin fethedemeyecekleri kale yoktur... Şakhtı dosyasından çıkan ders şudur ki eğitimi, işçi sınıfı içinden sosyalizme sadık ve sosyalist sanayimizi teknik olarak yönetebilecek yeni teknik aydınlar yetiştirmeyi hızlandırmalıyız.

Şakhtı dosyası, sanayi için mesleki eğitimin önemini ortaya koymuştu; doğrudan üretime yönelik pratik eğitim eksikliği söz konusuydu. Organizasyon sorunları ve yetersiz eğitim, birçok alandaki ilerlemeyi engelliyordu. Uzmanların ve işçilerin karar alına mekanizması dışında kalmaları da sorunlara yol açıyordu; tesislerde işçilerin hakları demagojik slogan ve şablonlarla geçiştiriliyor, ayrıca iş güvenliği de sağlanamıyordu. Stalin yönetimdeki kusurlara şöyle dikkat çekiyordu:

Yönetmek, kararlar ve talimatlar yazmak değildir, bunların hayata geçmesini denetlemek ve sağlamak daha önemlidir.

Stalin, yöneticileri doğrudan işletmelere, işi ve işleyişi çalışanların arasında öğrenmeye göndermeyi teklif ediyor, kadroları ve işleri kontrol etmek için etkili mekanizmalar bulunmasından bahsediyordu.

Bu arada, "yukarıdan devrim" programı çerçevesindeki başlıca sloganlardan birisi de "özeleştir" olmuştu. Stalin'in fıkrince, olumsuz gidişat hakkında önceden sinyal alınmış olsaydı, ne hububat tedariki krizi ne de Şakhtı davası olurdu. Muhalefetin bozgunundan sonra "özeleştir" sloganı iyice güncellik kazanmıştı:

Muhalefete karşı kazanılan kolay zaferden dolayı partide rehavet ve kendine aşırı özgüven tehlikesi oluşabilir, sorunlar ve eksiklikler ihmal edilebilir. Muhalefet üzerinde elde edilen zafer parti için çok ciddi bir artı olsa da tetikte olmalıyız... bizde çok büyük yetkilere ve otoriteye sahip bir yöneticiler grubu oluşmuştur ve böyle bir otorite sahibi yönetici grubu olmaksızın dev bir ülkenin yönetilmesi düşünülemez. Fakat önderler, yükseldikçe kitlelerden uzaklaşıyorlar, kitleler de onlara aşağıdan yukarıya doğru bakıyor ve onları eleştirmeye cesaret edemiyorlar. Böylece önderlerin kitleden, kitlenin de önderlerden kopması gibi bilindik tehlike ortaya çıkıyor. Bu tehlike, önderlerin aşırı böbürlenmelerine ve bencilliğine yol açabilir, onlar kendilerini hatasız ve dokunulmaz zannedebilirler... Bunun partiyi yıkacağı bellidir ve başka bir sonuç da beklenemez... Bir başka sorun da, işçi ve köylülerin eleştiri yapması için uygun ortamdır; zira mesele sadece yönetimin ve eleştirilen görevlinin tepkisi ve intikamı değildir, eleştiri yapacak yurttaşlar da gülünç duruma düşmekten çekiniyorlar, gerekli şekilde ve gerekli düzeyde eleştiri yapmak da kolay değildir.

39. Bölüm

"Orada Sağ Ayakla Adım Atan Kim?"

Aslında Stalinci yönetimle Bukharin grubu arasında sürtüşmeler ve anlaşmazlıklar daha evvel de vardı, fakat önce Trotskiy grubu, sonra Zinovyev ve Kamenev grubu, en sonunda da "birleşik muhalefet" gibi ortak düşmanlara karşı mücadeleden dolayı bu ihtilaf hep arka planda kalmıştı. Bukharin grubuyla mücadele, Trotskiy, Zinovyev ve Kamenev muhalefetiyle kavgalardan farklı olarak açık bir şekilde cereyan etmiyordu ve S. Cohen de bu hususu haklı olarak kaydetmiştir. Görüldüğü kadarıyla, Stalinciler ve Bukharin grubu, Trotskiy ve diğerlerine iktidar yolunu açmamak için kendi aralarında açık bir kavgaya girmekten uzak duruyorlardı.

15. kongrede Trotskiy-Zinovyev muhalefeti bertaraf edilse de, ülke yönetiminde önceki ihtilafların yerini yenileri almıştı. Kongre raporuyla ilgili karar hazırlanırken, Bukharin, Rıkov, Tomskiy ve Politbüro aday üyesi Uglanov, tarımda kolektif çiftliklere geçişin parti için temel görev olarak kabul edilmesine karşı çıktılar. Stalin'in 19 Aralık 1927'de yeni bir istifa dilekçesi vermesi de yaşanan ihtilafın göstergesiydi:

Beni MK Genel Sekreterliği görevinden almanızı arz ederim. Artık bu görevi yürütemediğimi, artık bu görevde çalışacak gücümün kalmadığını bildiriyorum.

Ancak Plenum, daha önce olduğu gibi bu dilekçeyi de kabul etmedi. Olağanüstü ve sıra dışı önlemler gerektiği fikri ülke yönetiminin tamamında kabul görmüş, ancak bunların şekli ve tarzı konusunda bir birlik olmadığı da ortaya çıkmıştı. Stalin'in Şubat 1928'de, ülkede yaptığı geziden dönüşünden sonra Politbüro karıştı. Bukharin ve grubu, ülke çapında uygulanan olağanüstü önlemlerden dolayı çok kızgındı; Stalinci yönetim ise, mevcut gergin ortamda, içinde bulunulan şartlardan dolayı bu önlemlerin gerekli olduğunu söylüyordu. Sonuç olarak, bir taraf sıra dışı uygulamaların ve kolektif çiftliklere geçişin önemini vurguluyor, diğer taraf ise hububat

fazlasının zorralımına dönük olağanüstü uygulamaların “aşırı”lığını kınayarak *nep* politikasına bağlı kalınmasına dikkat çekiyordu.

1928 baharında, köy ekonomisinde reformlar konusu, bütün gerginliğiyle birlikte yeniden gündeme geldi. Aslında Stalin ile Bukharin’in tutumlarında ortak yönler çoktu; her ikisi de, Nisan 1925’te, partinin 14. konferansında kabul edilmiş karar doğrultusunda, tek ülkede sosyalizmin kurulabileceği tezini savunuyor, her ikisi de 14. ve 15. kongrelerin benimsediği endüstrileşme ve kolektif çiftlikler kurma politikasını ve 1928 başlarında kabul edilen sıra dışı uygulamaları destekliyordu. Stalin “Bukharin’in tavsiyelerinin onda dokuzunu kabul ediyorum” derken samimiydi. Ancak bu iki liderin gelecekte atılacak adımlar konusundaki görüşleri örtüşmüyordu. Bukharin ülkenin istikrarı açısından *nep*in ve piyasa mekanizmasının korunmasından yanaydı. Oysa Stalin’e göre, ülkede o güne kadar uygulanan yöntemlerin sürdürülmesi halinde tek ülkede sosyalizm ve bu arada endüstrileştirme imkânsızdı; üstelik bu, ülke güvenliğinin ciddi iç ve dış tehlikelerle karşı karşıya kalması demekti. Ancak Bukharin bu görüşü kabul etmiyordu ve 6 Mayıs 1928’de, Komso-mol örgütlerinin 8. kongresinde yaptığı konuşmada “sınıf savaşı ve köy ekonomisinde atılım” çağrılarını kınadı. 10 gün sonra, Stalin de aynı kongrede bir konuşma yaptı ve tarımdan hiç bahsetmeksizin “bizde artık sınıf düşmanları olmadığı, onların artık ezildiği ve ortadan kaldırıldığına dair” görüşü reddetti. O, Bukharin’in ismini vermese de, aslında fiilen ona cevap veriyordu:

... partinin olağan görevi, onun günlük çalışmalarının siyasi çizgisi, sınıf düşmanlarına karşı işçi sınıfının savaş hazırlığını artırmaktır.

Derken 27 Mayıs 1928’de, Bukharin, tarımın sırtında “asalaklık” eden “endüstri canavarı”nın anonim propagandacılarını kınadı; Stalin ise, 28 Mayıs’ta, Kızıl Profesörler Enstitüsü, Komünist Akademi ve Y.M. Sverdlov Komünist Üniversitesi öğrencileriyle görüşmesi sırasında yaptığı “Hububat Cephesinde” başlıklı konuşmasında şunları belirtti:

Yoksa, daha fazla tedbirli olma kaygısıyla, ağır sanayinin geliştirilmesini yavaşlatıp asıl olarak köylü piyasasına çalışan hafif sanayi-yi mi sanayimizin temel üssü yapmamız gerekirdi? Hayır, asla! Bu intihar olurdu; bu, bütün sanayimizin, bu arada hafif sanayimizin de imhası olurdu. Bu, ülkemizi endüstrileştirme sloganından vazgeçmek, ülkemizi dünya kapitalist ekonomi sisteminin bir eklentisine dönüştürmek demektir.

Temelde tek ülkede sosyalizm kurma rotasına sadık kalmakla birlikte, Stalin, partinin son kongresindeki bazı kararları bir yana bırakarak daha yeni bertaraf edilmiş muhalefetin görüşlerine benzer fikirler dile getirmeye başlamıştı. Ekim 1927'de, o, muhalefet liderlerinden Preobrajenskiy'i, köyü sanayi için bir "sömürge" olarak görmesi nedeniyle eleştirmiş, sanayi ürünlerinin fiyatlarının artırılmasını isteyen muhalefeti kınamıştı. Şimdi, 1928 baharında ise, yakın zamanda sanayi ürünlerinin fiyatlarını düşüremeyeceklerini belirtiyor ve üstelik "endüstriyi kalkındırmak için köylülere ek vergi uygulanması" gerektiğinden, bunun bir tür "haraç", bir tür "ekstra vergi" olduğundan bahsediyordu. 1927 sonbaharında "*kulakları* ortadan kaldırmakta, Fakir Komiteleri'ni yeniden kurmakta ısrar" ettikleri için Zinovyev ve Trotskiy'i kınayan Stalin, şimdi, aslında bu politikanın yöntemleri olan olağanüstü uygulamaları savunuyordu. Stalin, bir süre önce, proleter kitleleri "yozlaşmış" yöneticilere karşı atak yapmaya çağırdığı için muhalefete saldırdığı halde; şimdi kendisi, işçi ve köylüleri, kitlelerden kopan yöneticileri daha cesaretle eleştirmeye çağırıyordu. 7 Kasım 1927'de Moskova'da karşı gösteriler yapan muhalifler gibi Stalin de, namluyu sağa, yarı "*kulak, nepman* ve bürokrat"a yöneltmeyi öneriyordu. Son olarak, Stalin, ilginç bir şekilde, partide yönetimi daima eleştiren bir muhalefetin olmasından dolayı üzgün olduğunu bildiriyordu.

S. Cohen'e göre, bundan dolayı, "Bukharin, özel konuşmalarda Stalin'e neo-Trotskizmin temsilcisi demeye başlamıştı". Öte yandan, Trotskiy ve Zinovyev yanlıları da, artık Stalin'in sözleri ve fikirleriyle kendilerinin kiler arasında benzerlikler görmeye başlamışlardı. Hatta bunların bir kısmı Stalin'i desteklemeye de hazırды, ancak Almatı'da sürgünde bulunan Trotskiy, kendi taraftarlarına seslenerek, sağlam durmaları ve Stalin'e taviz vermemeleri için onlara dil döküyordu. Lakin Ekim 1928'de, Trotskiy de tutumunu değiştirdi ve değişik yerlerdeki arkadaşları, taraftarları ve fikirdaşlarına "Dostuma Mektup" adlı bir yazı gönderdi. Trotskiy, bu yazıda, -Voroşilov, Budyonnuy veya başka kumandanlardan gelebilecek vahim bir tehlike olarak gördüğü- Bonapartizme karşı mücadelede "Trotskiy-cilerle Stalincilerin barikatın aynı tarafında savaşacakları"nı beyan etmekteydi.

Muhalifler, Stalin'in 1928'de yaptığı konuşmaların içeriğinde kendi siyasi plan ve taktikleri açısından yeni imkânlar görüyor ve buradan kendilerine bir avantaj çıkarmaya çalışıyorlardı. Ancak Stalin'in görevleri ve hedefleri değiştirmesi, onun muhalefetle uzlaşmak istemesi veya "geç de olsa gözünün açılması"yla ilgili de-

ğildi; onun fikirlerini değiştiren tek faktör, ekonomideki çok nazik durumdu.

Amerikalı Sovyetoloji uzmanı Jerry Hough, 1920'li yıllar boyunca Sovyet ekonomisindeki sert dalgalanmaları şöyle sıralamaktadır: 1921 iktisadi çöküşü, 1921-1922 açlığı, 1922-1923 kontrolsüz enflasyonu, 1923'te fiyatlarda tedricen istikrar, 1923 grevleri, 1923-1924'te sanayide hızlı restorasyon, 1924'te kuraklık ve kıtlık, 1924-1925'te tarım ürünlerinde fiyat artışı, 1926'da rekor tarım ürünü, 1927'de iyi ürün, ancak hububat tedarikinde sert düşüş, 1928'de piyasada yeni gerginlikler. Bu kadar sorunlu bir ekonomide, Sovyetler Birliği'ni kim yönetirse yönetsin, aynı politikayı propaganda etmeye devam edemeyeceğini söyleyen J. Hough haklıdır.

Hükümet ekonomideki sorunları çözmek için radikal önlemler almak zorunda kalıyor ve *nep* politikası giderek daha fazla tartışma konusu oluyordu. Muhalefet ise yönetimi eleştirerek sorunlara dikkat çekiyor, ancak çözüm önerileri getirmiyor, öncelikle demagojiyi tercih ediyordu. Bununla birlikte, muhalefetin eleştirilerinin hepsi yanlış değildi ve yönetim de fiilen onların haklı olduğunu kabul ediyordu. 1923'te, Stalin de muhalefetin bürokrasinin hâkimiyeti ve parti içi demokrasi kurallarının ihmal edilmesi konusundaki eleştirisini kabul etmişti. Muhalefet uzun süreden beri eleştirilerini piyasaya ilişkilerine yönelttiği ve onun proletaryanın kazanımları için tehlike oluşturduğunu iddia ettiğinden, Stalin'in fiilen *nep* politikasını kaldırma anlamına gelen çağrısı aslında muhalefetin sloganlarıyla örtüşüyordu.

Fakat bu örtüşme, Stalinci yönetimle Trotskiy ve Zinovyev muhalefeti arasında bir siyasi uzlaşmanın habercisi değildi; bu söz konusu bile olamazdı. Stalin'in tek ülkede sosyalizm kurma tezine bağlı kalması, ülkeyi sadece dünya devriminin ikinci sınıf bir ilavesi olarak görenlerle uzlaşmasına aşılabilir bir engel oluşturuyordu. Bu yüzden Bukharin'le yaşanan tartışmanın en kızgın zamanında bile, Stalin muhalefetten destek beklememişti; onun 1928 sonunda yazdığı "Çattık" başlıklı analitik yazısı da bunu ortaya koyuyordu. Stalin, burada 7 Kasım 1927 olaylarından bahsederken şunları kaydediyordu:

... Trotskiy muhalefet sadece partililikle değil, Sovyet rejimiyle de ipleri kopardığını ispatladı... 1928 yılı içinde Trotskiyeciler parti karşıtı bir yeraltı grubundan anti-Sovyet bir yeraltı örgütüne dönüşme sürecini tamamladılar. ...dolayısıyla VKP(b) içindeki eski Trotskiy muhalefet ile VKP(b) dışındaki bugünkü yeraltı anti-Sovyet Trotskiy örgütü arasında artık aşılabilir bir uçurum

oluşturmuştur... Bu nedenle, partimizin bazı üyelerinin bazen yeraltı Trotskiyici örgüt mensuplarına karşı gösterdikleri "liberal" yaklaşıma kesinlikle yol verilemez.

Bu yaklaşımını duyurduktan kısa süre sonra, Stalin, Politbüro'da, Trotskiy'in yurtdışına sürülmesi konusunda ısrar etti. Buna karşın Bukharin'in muhalefete bakışı ve yaklaşımı farklıydı. Temmuz plenumunun kapanmasına bir gün kala, 11 Temmuz 1928'de, Bukharin Kamenev'le gizlice bir görüşme yaptı.* Trotskiy herhalde bunu haber almış olacak ki siyasi rövanş planlarında Bukharin'den de yararlanmaya karar verdi." Bukharin'in bu temasları, köylü politikası ve tek ülkede sosyalizm kurulması konularında kendisiyle muhalefet arasındaki görüş ayrılıklarının artık ikinci plana düştüğünü ortaya koyuyordu. Kamenev'le yaptığı gizli görüşmenin içeriğinden anlaşıldığı üzere, Bukharin, konuşma sırasında, kendi siyasi çizgisini savunmaktan daha çok, Stalin'i Kamenev'in gözünden düşürmeye çalışmıştı. Bukharin, siyasi muhaliflere neden başvurduğunu açıklarken, ülke için temel tehlikenin Stalin olduğunu ve bu durumun onun karakterinden kaynaklandığını belirtiyordu:

Stalin, her şeyi kendi iktidarını korumak için kullanan bir Cengiz Han, bir ilkesiz entrikacıdır. Stalin'in bildiği tek yol, intikam ve sırta bıçak saplamaktır. İnaran ki kısa zaman sonra, Stalin, bizi de kesmeye başlayacaktır.

Oysa muhalefetin fikri ve siyasi açıdan bozguna uğratıldığı 15. kongreden sonraki yarım yıl içinde, Stalin, doğaldır ki tamamen değişmemişti; sadece daha radikal bir politikayı savunuyordu ve Bukharin'le muhaliflerin de dikkat çektikleri gibi, onun fikirleriyle muhalefetinkiler arasında benzerlikler vardı. Ancak bundan gerçekten rahatsız olsaydı, Bukharin, Stalin'i "özel sohbet"lerde değil, parti içinde açıkça neo-Trotskyist ilan eder, onu Trotskiyici ve Zinovyevci "birleşik muhalefet"ten birine şikâyet etmezdi.

Bukharin'in kendisi, Kamenev'le konuşmasına açıklama getirirken, Stalin'in "siyasi çizgisinin iç savaşa götürdüğü"nü iddia ediyordu. Bukharin, eğer Stalin'in politik rotasının kaçınılmaz olarak iç savaşla sonuçlanacağına gerçekten inanmış ve siyasi rakiplerine bu nedenle başvurmuş olsaydı elbette ki haklı sayılabilirdi; çünkü böylece ülkeyi bekleyen bir tehlike karşısında endişe duyan komünistlere başvurmuş olacaktı. Ama Bukharin'i asıl ilgilendiren, Sta-

* Bukharin daha sonra Kamenev'le iki gizli görüşme daha yapacaktı.

** 12 Eylül 1928'de yazdığı ve taraftarlarının arasında yaydığı "İyi Niyetli Partiliyle Açık Bir Konuşma" başlıklı mektubunda, Trotskiy, "parti içi demokrasi için" Bukharin ve Rukov'la işbirliği yapmaya hazır olduğunu ilan ediyordu.

lin'in ne -iç savaş tehlikesine yol açacak- yenilgisi, ne de zaferiydi. O kararsız ve bencil bir şekilde şöyle diyordu:

Eğer ülke mahvolursa biz de mahvoluruz. Eğer ülke kurtulabilirse, Stalin tam zamanında tedbirini alır ve biz yine mahvoluruz.

Yani Stalin'in politikası doğru ve haklı bile olsa, Bukharin yine de zor durumda kalacaktı. Onun bu tutumu çok bencilceydi; Bukharin ülkeyi değil, kendini düşünüyordu.

Bukharin, Kamenev'le sohbetinde, son olarak, Stalin'in yardım ve destek için bizzat muhalefet liderlerine başvurması ihtimalinden de bahsetmiş ve şöyle demişti:

Stalin, Sizinle Zinovyev'i artık tamamen kendi tarafına çektiği hakkında dedikodular yaymaktadır. O, sizi üst görevlere atayarak "satın alma"yı veya sizi bir tür bağlamak üzere belirli makamlara getirmeyi deneyecektir... Lütfen Zinovyev'le Siz, Stalin'e onay vererek, onun bizi boğmasına yardımcı olmayınız. Çok rica ediyorum, lütfen sizinkilere söyleyin de bize saldırmasınlar.

Demek ki Bukharin'in derdi partiyi ve ülkeyi " bir Cengiz Han, bir ilkesiz entrikacı"ya karşı savunmak değildi, onu Stalinci yönetimin korkusu ve telaşı sarmıştı. O bu arada Trotskiy ve Zinovyevci muhalefetin de onu dışlayacağını düşünüyordu ve yalnız kalına korkusuyla Kamenev'le dertleşmeye çalışmıştı. Bukharin, onlara karşı son kongrede ve daha öncesinde de sergilediği tutumu bir tarafa bırakmış, muhalefete yanaşmaya çalışıyordu:

Şu anda Politbüro'da Stalin'in yerine Zinovyev ve Kamenev olsalardı daha iyi olurdu... Bizimle Stalin arasındaki ihtilaflar, bizim aramızdaki ihtilaflardan, kıyaslanmayacak kadar daha ciddidir.

Bukharin, MK içinde tam bir destek bulamasa da, niyetinden vazgeçmek istemiyordu. Stalin'in Genel Sekreterlik görevinden azledilmesi artık onun siyasi faaliyetinin temel hedefi haline gelmişti. Bukharin, Kamenev'e şöyle diyordu:

Benim başlıca siyasi hedefim, MK üyelerine Stalin'in mahvedici rolünü ısrarla ve durmaksızın anlatmak ve ortada duran MK üyelerinin onu azletmesini sağlamaktır... Şu anda MK Stalin'in azledilmesini kabul etmez. Ancak hazırlık yapılıyor. Belki de *Pravda* gazetesinde Stalin'i eleştiren makalemi ve Rıkov'un her şeyi noktalayacak raporunu yayımlarım.

S. Cohen, Bukharin'in Genel Sekreterlik makamıyla ilgili bu planlarını yorumlarken, bu göreve açıkça Tomskiy'in talip olduğunu, ancak Stalin'i azletmek için çok çaba gösteren Uglanov'un da bu

makama aday olma olasılığının bulunduğunu yazmaktadır. Onun fikrinde,

Bukharin ve taraftarı olan dokuz Politbüro üyesi, sağa meyleden Kalinin'den de destek bekliyorlardı; ayrıca tarafsız veya kararsız gibi duran Vorosilov, Kuybişev ve Rudzutak'ı da hesaba katıyorlar, böylece Stalin'le Molotov'a karşı çoğunluğun desteğini kazanacaklarını düşünüyorlardı. Moskovalıların ve sendika temsilcilerinin sayesinde, *Orgbüro*'da da çoğunluğu sağlıyorlardı; ancak Sekretery'a da, üç Stalincinin karşısında sadece iki adamları vardı. Fakat MK içinde son karar için bir oylama yapılsaydı tablo daha da karışık olacaktı ve Bukharin, tarafsızlar dışındaki 71 oyun yarıya bölüneceğini ve 30 oy alacağını hesaplıyordu.

Kısacası, Stalin'i entrikacılıkla suçlamasına karşın, anlaşıldığı kadarıyla Bukharin'in kendisi de Stalin'i alt etmek için entrika yolunu seçmişti. İlginç olan şudur ki o, Stalin'e karşı planlar ve komplo tezgâhı hazırlarken, toplumsal eğilimleri, sınıf çıkarlarını, sosyal faktörleri, parti yönetimindeki ve yerel örgütlerdeki siyasi veya ideolojik beklenti ve tercihleri hesaba katmıyordu. Onu ilgilendiren kişisel tutumlar, şahsi çıkarlar ve grup hesaplarıydı:

Bizim potansiyelimiz çok büyüktür. Rıkov, Uglanov, Tomskiy kesinlikle bizim tarafımızdadır. Ben, Politbüro'nun diğer üyelerini de Stalin'den koparmaya çalışıyorum, ancak şimdilik sonuç alamıyorum. Orconikidze bir şövalye değildir. Bana geldi ve Stalin'e küfürler yağdırdı, en önemli anda ise beni sattı. Vorosilov ve Kalinin de son anda bize ihanet ettiler. Stalin'in onları çok özel zincirlerle kendine bağladığını düşünüyorum. VKP(b) MK bizim elimizdedir. OGPU yöneticileri Yagoda ve Trilisser de bizdendirler. Andrejev de bizden yanadır.

Cohen'in kaydettiği üzere, Sovyet sendikalarının başında Tomskiy bulunuyordu ve Bukharin bu teşkilatların desteğini bekliyordu. Ayrıca SNK Başkanı Rıkov sayesinde bazı halk komiserliklerinden de taraftar çekebileceğini düşünen Bukharin, başyazarı olduğu *Pravda* gazetesinin sağladığı olanaklara da güveniyordu; çünkü her kurumda ve vilayette, bütün cumhuriyetlerde ve özerk birimlerde *Pravda*'nın büroları ve muhabirleri vardı. Partinin başlıca teorik dergisi olan *Bolşevik*'i, *Leningradskaya pravda* gazetesini, Moskova Sanayi Akademisi'ni, Kızıl Profesörler Enstitüsü'nü, Komünist Akademi'yi, Komünist Öğretim Akademisi'ni, SSCB ve RSFSR Devlet Planlama Komitelerini (*Gosplan*) ve diğer bazı önemli kurumları Bukharin ekolü temsilcileri yönetiyordu.

Elbette ki Bukharin'in temel dayanağı partinin Moskova Kent Komitesi'ydi. Cohen'in vurguladığı üzere, Uglanov ve Moskova Komitesi'ndeki taraftarları, kayıtsız şartsız ve ateşli bir şekilde Bukharin, Rıkov ve Tomskiy'i destekliyorlar, başkentteki konumlarını kullanarak onların Stalin'e karşı faaliyetlerine örgütsel yardım sağlıyorlardı. Cohen şöyle yazmaktadır:

Buna ek olarak Stalincilere karşı mücadelede kendi ellerindeki mekanizmaları kullanan Bukharin, Rıkov ve Tomskiy, halk komiserliklerini, partinin merkezi organlarını, sendikaları, eğitim kurumlarını ve diğer önemli kuruluşları kendi kontrolleri altına almaya çalışıyor, taraftar topluyor ve ayrıca ısrarla sürdürülen özeleştirici kampanyasını dizginlemeye çaba gösteriyorlardı. Çünkü özeleştirici kampanyası, aslında, Yahudi pogromlarının çarlık rejimi için gördüğü işlev gibi, Stalin için bir yıldırımsavardı. Bu rekabet ve üstü örtük sürtüşmeler, sözlü tartışmalara ve kavgalara neden oluyordu.

Bukharin'in fikirlerinin Stalin tarafından kabul edilen "onda dokuz" ve *nepi* sürdürme kararlılığı gündemden kalkmış, Stalin *nepi* defterinden silmişti. Buna karşılık, Bukharin'in Stalin tarafından kabul görmeyen fikirleri ön plana çıkmaya başlamıştı ve ortam giderek geriliyordu. Maliye Halk Komiser Yardımcısı M. Frumkin'in Politbüro'ya yazdığı bir mektup ve Stalin'in ona verdiği cevap, yeni bir tartışma ve kavgayı alevlendirdi.

Frumkin'e yazdığı ve Politbüro üyelerine de dağıtılan cevabında, Stalin, onun hububat tedarikinde uygulanan olağanüstü tedbirlerin sonucunda SSCB'deki durumun önemli oranda kötüleştiğine ilişkin iddiasını kınıyor ve zorunlu aşırı tedbirlerin güncel önemini vurguluyordu. Stalin, bir yandan Frumkin'in ekmek fiyatlarına zam yapılması, ekmek piyasasının açılması ve *kulakları* ortadan kaldırma uygulamalarından uzak durulması hakkındaki fikirlerini desteklerken, bir yandan da yazarın hiçbir yeni görüş getirmediğini, bütün bunların çoktan mutabakata bağlanıp uygulamaya koyulduğunu belirtiyordu. Bu arada, Stalin, Frumkin'in partinin 14. kongresinin kararlarına dönme ve *kulaklara* karşı özenli davranma konusunda öne sürdüğü görüşü ise, 15. kongrenin "*kulak* üzerine daha sert tarruz hakkında" başlıklı kararına karşı saygısızlık olarak değerlendiriyordu.

Mektuplarla ilgili tartışmada, Bukharin, Stalin'in cevabını içerik açısından eleştirmemiş, mektubun biçimine takılmış ve Stalin'in cevap şekline kızmıştı. İlk başta varılan mutabakata göre, Politbüro,

Frumkin'e kolektif bir cevap hazırlayacaktı. Cohen bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

Hiddetlenen Bukharin, onu (Stalin'i), Politbüro'ya Genel Sekreter'in danışma organı muamelesi yapmakla suçladı... Eski üçlünün üyeleri, aralarındaki temasları kestiler; artık konuşmuyorlardı, kişisel ilişkileri tamamen sona ermişti. Politik ihtilaflar, bolşevik yönetiminde yine bir iktidar savaşına dönüşmüştü.

Sonraları Stalin şöyle diyecekti:

Aramızdaki ilk ihtilaf, MK 1928 Temmuz plenumu öncesinde alevlendi. Görüş ayrılıkları yine aynı konularla, yani endüstrideki kalkınma hızı, sovhozlar ve kolhozlar meselesi, özel ticarete tam serbestlik, kulaklara karşı olağanüstü tedbirlerle ilgiliydi.

Ancak Politbüro üyeleri, o zaman, karşılıklı suçlamalardan vazgeçerek tek bir ortak fikir doğrultusunda birlikte hareket etmeye karar vermişler ve Temmuz 1928'de "Politbüro'da birlik sağlandığı ve ihtilaf olmadığı hakkında" başlıklı ve bütün üyelerin imzaladığı ortak bir açıklama hazırlanmıştı. Stalin, bu açıklamaya dayanarak, 19 Ekim 1928'de, VKP(b) MK ve MKK plenumunda şunları söylüyordu:

Politbüro'muzda ne sağcı, ne "solcu", ne de onlara teslim olanlar vardır. Bunu kesin bir şekilde ve açıkça belirtmek gerekir. Şimdi, partiye karşı olanların ve her türlü muhalifin, MK ve Politbüro'da sağcı bir eğilim olduğu ve buna taviz verenlerin bulunduğu dair yaydıkları iftira ve söylentileri bir tarafa bırakmanın zamanıdır.

Politbüro'da barış ve mutabakat olduğu hakkındaki bu açıklamayla, Stalincilerle Bukharin taraftarları arasındaki sert tartışmaların üzerini örtmek mümkün değildi ve sorun diğer kurumlara, resmi mercilere, kuruluş ve işletmelere de yansımıştı. Cohen'in kaydettiği üzere,

1928 yaz sonu ve sonbaharında, Stalin, Politbüro'da çoğunluğun desteğini arkasına alarak güçleniyordu. Sonunda saldırıya da geçti ve sağcıların siyasi tabanını ortadan kaldırmaya yönelik acımasız bir atak yaptı... Moskova'da, hükümette yer alan ve sağcılara sempati besleyen görevliler azledildiler. *Leningradskaya pravda* gazetesinin başyazarı olan Bukharin yanlısı P. Petrovskiy istifa ettirildi. Aşağı yukarı aynı zamanda *Pravda* gazetesi ve *Bolşevik* dergisinin redaktörleri ve editörleri olan genç Bukharin yandaşları Slepkov, Maretskiy, Astrov, Zaytsev ve Tsytlın başka görevlere tayin edildiler ve onların yerine Stalinciler getirildi... "Özeleştir" kampanyasının bütün ateş gücü Uglanov ve onu destekleyen parti ilçe sekreterlerine karşı yöneltilerek "sağcı muhalefet" hedef alındı.

Ekim'in ilk iki haftası boyunca, Uglanov, partinin alt kademelelerinde topyekûn bir itaatsizlik ve direnişle karşılaştı, kendi örgütünde bile iş yapamaz ve personel değiştiremez bir duruma düştü ve yanı sıra, en çalışkan ilçe sekreterleri olan Ryutin ve Penkov'u değiştirmek zorunda kaldı.

18-19 Ekim 1928'de, partinin Moskova Komitesi'nin toplantısında, Uglanov "sağcı eğilime tolerans göstermek"le suçlandı. 19 Ekim 1928'de, Stalin, toplantıda bir konuşma yaptı ve "konunun sağcı eğilimi temsil eden kişiler üzerine odaklanması"nı kesin bir dille reddetti, ancak ilk defa, resmi olarak "sağcı eğilim"den ve tehlikesinden bahsetti:

Kapitalizmin artık ortadan kaldırıldığı, ancak köklerinin henüz sökülmediği *Sovyet kalkınması koşullarında*, komünist hareketteki sağcı eğilim, komünistlerin bir kısmının, partimizin ana çizgisinden burjuva ideolojisine kayma eğilimidir; belki daha idrak edilmemiş ve tam şekillenmemiş bir eğilimdir, fakat yine de eğilimdir... Komünistlerimiz içindeki bazı çevreler, köylerde kapitalist unsurlara karşı taarruz gerektiğini kabul etmeyip partiyi 15. kongre kararlarının gerisine çekmeye çalıştığı zaman veya şimdiki kalkınma temposunun ülkemiz için öldürücü olduğunu düşünerek endüstrimizi geliştirmeyi yavaşlatmak istedikleri zaman ya da kolhoz ve sovhozlara ödenek ayrılması ve yatırım yapılmasının uygun olmadığını ve bunu [ödenekleri] havaya savrulmuş para olarak gördükleri zaman veya özeleştirmenin bizim yönetim mekariizmasını sarstığını belirterek özeleştiri temelinde bürokrasiye karşı mücadelenin uygun olmadığını iddia ettikleri zaman ya da dış ticaret tekeline yumuşatmayı istedikleri zaman vb bunun anlamı şudur: Demek ki partimizin saflarında, sosyalist kuruculuk davasını, kendileri de farkına varmadan, "Sovyet" burjuvazisinin zevk ve ihtiyaçlarına uygun hale getirmeye çalışan birileri vardır. Partimizde sağcı eğilimin zaferi, ülkemizde kapitalist unsurların devasa ölçülerde güçlenmesi demektir... Bu, proletarya diktatörlüğünün zayıflaması ve kapitalist restorasyon umutlarının artması anlamına gelmektedir. Yani partimizde sağcı eğilimin zaferi, ülkemizde kapitalizmin *restorasyonu için* gerekli ve uygun şartların oluşması demektir.

Ülkenin gelişme rotasına karşı çıkan çevrelerin "sağcı eğilim"i temsil ettiklerini belirten Stalin, onun partideki diğer eğilimden farkına da dikkat çekiyordu:

... *solcu* (Trotskiyeci) eğilim mensubu... düşmanlarımızın gücünü, kapitalizmin gücünü haddinden fazla abartıyor, sadece kapitalist restorasyon tehlikesini görüyor, ancak ülkemizin kendi gücüyle sosyalizmi kurma imkânını görmüyor, umutsuzluğa düşüyor ve partimizde Thermidor tehlikesi laflarıyla kendini avutmaya çalışı-

yor... Partimizdeki sağcı eğilimin, yani açıkça oportünist eğilimin tehlikesi, düşmanlarımızın gücüne, kapitalizmin gücüne gereken önemi vermeyişindedir, proletarya diktatörlüğü şartlarında sınıf mücadelesinin mekanizmasını anlamayışındadır ve sağcı eğilim, bu yüzden, endüstrileşme hızımızı düşürmeyi isteyerek, köyde ve kentteki kapitalist unsurlar için kolaylıklar isteyerek, kolhozlar ve sovhozlar meselesini sonraya bırakmayı isteyerek, dış ticaret tekelinin yumuşatılmasını isteyerek, kapitalizme bu kadar rahatça taviz veriyor.

Stalin, yine eskisi gibi her iki eğilimin de "kötünün kötüsü" olduğunu belirtirken, bu sefer -14. kongreden farklı olarak- sağcı eğilimle mücadeleye odaklanmak gerektiğini vurguluyordu. Aralık 1925'te sağcı eğilimin partiye ciddi bir etkisi olmadığını söyleyen Stalin, dört yıl sonra fikrini değiştirmişti:

Parti "sol" Trotskiyçi eğilimle mücadele yıllarında birçok şey öğrendi ve onu artık öyle "solcu" laflarla kandırmak kolay değildir. Daha önce de var olan ve geçen yılki tedarik krizinde yükselen küçük burjuva yaygarasıyla kendini daha belirgin bir şekilde gösteren sağcı tehlikeye gelince, sanırım bu konu partimizin bütün katmanları için tam açık değildir.

Bukharin'in 30 Eylül 1928'de *Pravda* gazetesinde yayımlanan ve Stalinci rotanın üstü örtük eleştirisini içeren "Ekonomistin Notları" başlıklı yazısına, Stalin, Politbüro'daki çoğunluğuna güvenerek sağcı eğilim damgası vurdu. 8 Ekim'de, Politbüro, "MK'nın bilgisi dışında" yayımlandığı için Bukharin'in bu makalesini kınadı. Ardından Stalin şunu açıklıyordu:

Politbüro'nun çoğunluğunu oluşturan bizler için, "Ekonomistin Notları"nın, Frumkin'in bilinen mektubuyla aynı havada, partimizin politikasını yavaşlatmaya ve köydeki politikamızı değiştirmeye yönelik, parti karşıtı eklektik bir makale olduğu kuşkusuzdur.

Taraftarları acımasızca saf dışı bırakılırken, Bukharin, Cohen'in yazdığına göre, dünyadan kopmuş, ruh gibi, olayları dışarıdan seyrederiyordu:

O, Moskova'dan ayrılmış ve Ekim başında Kislovodsk'a gitmişti. O, 1924'te müttefikleri ve dostlarının açıkça köşeye sıkıştırıldıkları ve etkisizleştirildikleri bir zamanda Kafkasya'da öylece oturup kalarak Trotskiy'in yaptığının aynısını yapmış, açıkça direnmek bir tarafa, sesini dâhi çıkarmamış, sembolik bir jest bile yapmamıştı. Belgelere bakılırsa, o, olaylara tam anlamıyla seyirci kalmıştı. Onun Olimpos tanrılarına özgü bu sakinliği uzun sürmedi; 1928-1929'da endüstrileşme konusunda Politbüro'daki tartışmaların sonunda Rıkov'un da geri adım attığını görünce sükuneti bozuldu.

Bukharin, Kasım'daki bayram kutlamaları sırasında Moskova'ya döndü ve Politbüro'da, 1928-1929 yıllarındaki ekonomik kalkınmaya ilişkin kontrol göstergeleriyle ilgili yürütülen tartışmaya katıldı. Bukharin ve onun etkisinde kalan Rıkov, endüstrileşme hedeflerinin aşağı çekilmesini istiyorlardı. Rıkov, Bukharin ve Tomskiy, bunu kabul ettirmek için, görevlerinden istifa ettiklerine dair dilekçe verdiler.

Bukharin ve taraftarları, sonuçta sanayide hedeflenen kalkınma göstergelerini kabul ettiler, ancak "sağcı eğilim"le mücadeleye son verilmesi ve kendi görüşlerini yayma imkânı sağlanmasını şart koştular. Stalin'in yazdığına göre, sonuç itibarıyla, "bütün Politbüro üyelerinin hem Kasım plenumunda, hem de başka yerlerde Politbüro içinde birlik olduğunu ve ihtilaf bulunmadığını söylemeleri" konusunda yeni bir uzlaşma sağlandı.

Bu nedenle, Kasım plenumunda, Politbüro'nun iki grubu arasındaki çekişme üstü örtülü bir şekilde devam etti. Rıkov baş raporcu olarak plan kontrol rakamlarını okumak zorunda kaldı; oysa kendisi bu rakamları kabul etmiyordu ve bu yüzden de, sadece, plan hedeflerine ulaşamayacağını söylemekle yetindi. O, mevcut sorunlar ve zorluklar karşısında ülkenin "uyguladığı endüstrileşme temposunu sürdürmeyeceği"ni belirtiyor ve daha düşük bir tempo öneriyordu.

Stalin de "sağcılar"ın tutumunu eleştirdi, ancak özel olarak Bukharin'den ve taraftarlarından bahsetmedi ve asıl olarak Frumkin'in mektubuna odaklandı. Hatta o, Frumkin'in tutumunun Bukharin'in "Ekonomistin Notları" makalesinde dile getirdiği görüşlerden çok farklı olduğunu göstermeye çalıştı. Stalin, "Uglanov'un hataları"na değinirken bile, onu sağcı eğilimden değil, "sağcı eğilime taviz vermek"ten dolayı suçladı. Bununla birlikte, o, sağcı eğilimden bahsederken, bu eğilime karşı mücadelenin temel doğrultu olduğunu belirtti ve bu eğilimin zaferinin, "partide bozgun, kapitalist unsurların serbestliği ve kapitalizmin restorasyonu anlamına geldiği..." konusunda uyarıda bulundu. Stalin, "sağcılar"a karşı bunları söylerken, yönetimin çoğunluğunun kendisinden yana olduğunu biliyordu.

Aralık 1928'de düzenlenen Sendikalar 8. Kongresi'nde, Tomskiy, Stalin'e direnmek istedi, ancak azınlıkta kaldı ve 1918'den beri yürüttüğü VTsSPS Başkanlığı görevinden istifa etmek istedi, lakin istifa dilekçesi kabul edilmedi. Bukharin ise *Pravda* gazetesi başyazarlığı ve VKP(b) MK Siyasi Sekreterliği görevlerinden ayrıldı. S. Cohen'in yazdığı üzere,

Kasım-Aralık 1928'den itibaren, Bukharin, Tomskiy ve Rıkov artık taviz ve uzlaşmalar yoluyla karar alan bölünmüş yönetimin önde gelen üyeleri değillerdi ve Stalinci Politbüro'da muhalif bir azınlığa dönüştüler, Rıkov'u saymazsak, siyasi kararların alınmasında etkisiz ve alt düzeyde bir rol oynuyorlardı. Bu ortamda, Stalin ve yandaşları, Bukharin ve Tomskiy'in istifalarını görmezden gelerek kabul edilen rotayı izliyorlardı. Hatta Bukharin'e, Lenin'in vefatının 5. yıldönümü törenlerinde "Lenin'in Siyasi Vasiyeti" başlıklı bir konuşma yapmak için izin verildi. Bukharin, bu konuşmasında, Stalinci rotanın temel tezlerine aykırı bir şekilde, endüstrileşmenin genişleyen piyasa koşullarında yapılması şartını dile getirdi. Konuşma, *Pravda*'da ve diğer gazetelerde basıldı.

Ancak 20 Ocak 1929'da, gizlice basılarak dağıtılan Trotskiyeci bir broşür ortaya çıkınca, yönetimin Bukharin'e ve yandaşlarına karşı yaklaşımı değişerek sert bir biçim aldı; çünkü broşürde, Bukharin ile Kamenev arasındaki görüşmelerin kayıtları da yer alıyordu. VKP(b) MK ve MKK Prezidyumu'nun 30 Ocak 1929'dan 9 Şubat'a kadar süren bileşik oturumunda bu görüşmeler ele alınarak değerlendirildi. 30 Ocak 1929'da, Bukharin ve taraftarları, bir deklarasyonla görüşlerini ifade ettiler ve Stalin'i "askeri feodal köylü sömürüsü" politikası izlemekle suçladılar ve Komintern'i dağıttığı ve bürokrasiye yol açtığı için kınadılar, ayrıca partinin ve devrimin bütün hedeflerinin çöktüğünü beyan ettiler.

Stalin bu sefer de uzlaşma yolunu tercih ederek 7 Şubat 1929'da, Bukharin'e, 1) Kamenev'le görüşmelerinin hata olduğunu itiraf etmek; 2) 30 Ocak 1929'da yapılan açıklamaların polemikten kaynaklanan duygusal yaklaşımlar olduğunu itiraf etmek ve bunlardan vazgeçmek; 3) Politbüro ile birlikte arkadaşça çalışmanın gerektiğini itiraf etmek; 4) *Pravda* gazetesindeki ve Komintern'deki görevlerinden istifa etmekten vazgeçmek; 5) 30 Ocak deklarasyonundan vazgeçmek koşuluyla anlaşmayı önerdi.

Ne var ki Bukharin bu şartları kabul etmedi ve Stalin, artık mızrağın çuvala sığmadığını görünce, köprüleri yıkmaya karar verdi. Stalin, 9 Şubat'ta, Bukharin ve ekibine, onların muhalefetle yaptıkları işbirliğinden haberleri olmadığı için tolerans gösterildiğini belirterek şunları söyledi:

Kamenev'in arşivinde, MK içinde kendi platformuna sahip olan ve partiye karşı Trotskiyecilerle blok kurmaya çalışan özel bir gruba işaret eden bir "not" bulunduğunu nereden bilecektik?... Bu liberealizme bir son vermenin zamanı gelmedi mi?

Söz konusu bileşik oturumda, Bukharin'in Kamenev'le yaptığı görüşmeler, "parti rotasını ve partinin yönetim organlarını değiştirmeye yönelik bir blok oluşturmak amacıyla yapılmış hizipçi bir girişim" olarak değerlendirildi. Buradan hareketle, parti içindeki bu hususla ilgili bir karar vermesi için MK'dan istekte bulunuldu. MK olağan plenumuna dönük hazırlıklar sürecinde, bütün ülkede genel toplantılar, parti komitesi toplantıları ve konferanslar düzenlendi ve "sağcı eğilim"i kınayan kararlar alındı.

16-23 Nisan 1929 tarihlerinde düzenlenen VKP(b) MK ve MKK bileşik plenumunda, artık bir yılı aşkın bir süredir devam eden münakaşaya son nokta kondu. Plenumda uzun bir konuşma yapan Stalin, Politbüro dışında ilk defa, kendisinin Bukharin ve yandaşlarıyla olan ihtilaflarından söz etti. Stalin, Rıkov ve Tomskiy'i de sert bir şekilde eleştirmesine karşın, asıl darbeyi Bukharin'e indirdi. Üstelik eleştirilerini sıralarken Bukharin'in partide öncü Marksist teorisyen olarak tanınması konusunu da ele aldı ve bunun uydurma bir efsane olduğunu ispatlamaya çalıştı. Stalin şöyle diyordu:

Bukharin parti teorisi ve politikası konusunda bir sürü hata yapmıştır... Komintern faaliyetlerinde, sınıf mücadelesi konusunda, köylü meselesinde, *nep* hususunda, kaynaşmanın yeni şekilleri konusunda hata yapmıştır...

Stalin, konuşmasında, Bukharin'in "altı hata"sının her birine özel bir bölüm ayırmış ve bu eleştirilerini "Teorisyen Olarak Bukharin" bölümüyle bitirmişti. Lenin'den sıkça alıntılar yapan ve bu arada onun "Kongreye Mektup" adlı notlarının Bukharin'le ilgili kısımlarına da göndermeler yapan Stalin, "Bukharin'in diyalektiği bilmeyen bir teorisyen, skolastik teorisyen" olduğunu iddia ediyordu.

Örneğin Bukharin sosyalist ekonomide "*kulak* kooperatif yuvaları... aynı sistemin içinde yer alacaktır" demişti ve Stalin bu ifadeyi kanıt göstererek şöyle diyordu:

... Bukharin'in teorik körlüğü ve şaşkınlığının temelinde, ülkemizdeki sınıf mücadelesine... yanlış, yani Marksist olmayan yaklaşım yatmaktadır. Ben, Bukharin'in *kulak* zümresinin sosyalizmle kaynaşacağına dair Marksizm dışı teorisini, onun proletarya diktatörlüğü şartlarında sınıf mücadelesinin mekaniğini anlamamasını kastediyorum.

Stalin, Bukharin'in kapitalistlerin barışçıl yollardan sosyalizmle kaynaşacaklarına dair teorisiyle alay ederek plenumun bir seçim yapmasını istiyordu:

... ya sınıf mücadelesi hakkında Marx'ın teorisi ya da kapitalistlerin sosyalizmle kaynaşması teorisi... ya sınıf çıkarlarının uzlaşmaz karşıtlığı ya da sınıf çıkarlarının uyumluluğu teorisi.

Stalin, konuşmasında, Bukharin'in eski "eğilim"lerinden de bahsediyor, onun Brest Barışı'yla ilgili tartışmalar sırasındaki tutumunu şöyle anlatıyordu:

Bukharin, Brest barış görüşmeleri sırasında, yani Lenin zamanında, barış konusunda azınlıkta kalınca sol Es-Er saflarına, partimizin düşmanlarına koşuyor, onlarla kulislerde görüşmeler yapıyor, MK ve Lenin'e karşı bir blok kurmaya çalışıyordu. O sırada sol Es-Er mensuplarıyla ne hakkında görüştüğünü ne yazık ki hâlâ bilmiyoruz. Ancak şunu biliyoruz ki o sırada sol Es-Er grupları Lenin'i tutuklamak ve Sovyet karşıtı bir darbe yapmak istiyorlardı.

Stalin, Bukharin'i eski ve yeni teorik hatalarından dolayı suçlayarak ve onu itibardan düşürecek kanıtları sergileme çabasına girerek, hatta onun 1918'de Es-Erlerle birlikte bir komplo hazırlamak gibi meşum bir suça bulaştığını ima ederek, plenuma katılanların seçimini etkilemeye çalışıyordu. Kendisiyle Bukharin arasındaki, pratik sorunlarla ilgili ihtilaflara da dikkat çeken Stalin, sağ eğilimlilere karşı Kasım 1928 plenumundakinden daha farklı bir tutum sergiliyordu. Kasım'da, o, "sağcı ve solcular"ın sosyalizm kurulmasının önüne çıkan tehlike ve engellerden dolayı çaresiz kalarak kahrolduklarını (sonuçta "sağcılar" kapitalizmin gücünü hafife alıyorlardı) iddia ediyordu. Şimdi ise, o, "Bukharin grubu"nın kapitalistleri hafife aldığına ilişkin suçlamayı geri çekiyor ve bu grubun "tam bir şaşkınlık içinde bulunduğu, zorluklardan kaçmaya hazır olduğu, geri çekildiği ve mevzileri bıraktığı"nu belirtiyordu.*

Stalin, aynı zamanda, kendi rotasının Bukharin'in seçeneğinden farkını anlatmayı da gerekli görüyor ve "Bukharin planı"nu şöyle tarif ediyordu:

1) Piyasanın "normalleştirilmesi", piyasada fiyatların serbestçe oynamasına izin verilmesi ve ekmek fiyatlarına zam yapılması; bunun, sanayi ürünleri, hammadde ve ekmeğin pahalılaşmasına yol açması dikkate alınmayacaktır; 2) Kolhoz ve sovhozların sayısını artırma hızını belirli oranda düşürerek, köylülerin şahsi çiftliklerini her şekilde geliştirmek; 3) Kulaklara karşı, kısmi bile olsa, olağanüstü önlemler uygulanmasına izin verilmeyeceği, olurlarına bırakılmış tedarikler...; 4) Hububat yetmediği durumda yaklaşık 100 milyon ruble tutarında ithalat yapılması; 5) Eğer hububat ithalatına ve sanayi için donanım ithalatına döviz yetmiyorsa, donanım

* Stalin, Yenisey nehrinde balık tutanların fırtınada nasıl panikledikleri hakkındaki hikâyeyi burada anlatıyordu.

ithalatını kırmak gerekir; yani endüstrimizin gelişme hızını düşürmek gerekiyor, çünkü aksi takdirde "yerimizde sayacak" mışız ve hatta tarımda "doğrudan düşecek" mişiz. Sonuç: *Tarımın canlanması ve rehabilitasyonu için anahtar, şahsi köylü çiftliklerini geliştirmektir.*

Stalin, "Bukharin planı"na karşı "*parti planı*"nı, aslında özü itibariyle ülkeyi devrimci bir yolla değiştirmeyi öneriyordu:

1) Biz sanayiye yeniden donatıyoruz...

2) Tarımı ciddi şekilde yeniden donatıyoruz...

3) Bunun için kolhoz ve sovhozların kurulması hızlandırılacak, endüstri ile tarım arasında *üretim kaynaşmasının* aracı olarak kitlesel sözleşmeler düzeni uygulanacak ve makine-traktör istasyonları kurulacaktır;

4) *Kulakların direnişini kırma* aracı olarak fakir ve orta halli köylülerin toplumsal desteğinin sağlanmasıyla takviye edilerek, geçici olağanüstü tedbirlere izin verilecektir ve hububat ithalatı yapmaksızın, dövizi endüstriyi geliştirmek için elde tutmak üzere, *kulakların* elindeki hububat fazlası azami miktarda alıkonacaktır;

5) Şahsi köylü çiftlikleri, ülkeye erzak ve hammadde sağlama konusunda başlıca rolü oynuyorlar ve yine de oynayacaklardır, fakat "onları... kolhoz ve sovhozlarla, kitlesel sözleşmeler sistemiyle, her yerde makine-traktör istasyonları kurmakla *tamamlamak* gerekir ve bu sayede tarımdaki kapitalist unsurlar giderilecek ve şahsi köylü çiftliklerinin tedricen büyük kolektif çiftliklere ve kolektif emeğe geçişi sağlanacaktır";

6) Ancak bütün bunları sağlamak için öncelikle endüstriyi, metalürjiyi, kimyayı, makine sanayisini, traktör fabrikalarını, tarım makinesi tesislerini vb geliştirmek gerekir. Bunlar olmazsa hububat sorunu ve ayrıca tarımı modernleştirme sorunu çözülemez. Sonuç: *Tarımın canlanması ve rehabilitasyonu için anahtar, endüstrimizin hızlı kalkınmasıdır.*

Plenumda konuşma yapan A.A. Andreyev, K.Y. Voroşilov, S.M. Kirov, V.V. Kuybişev, G.K. Orconikidze, Y.E. Rudzutak ve diğerleri, yani aslında Bukharin'in hesaplarına göre ya tereddütlü ya da kendisine ilgi ve anlayış gösterecek yöneticilerin hepsi, oybirliği ile "sağcılar"ı kınadılar. Plenumun "Parti İçi Konular Hakkında" başlıklı kararında, sağcı eğilim platformu, "Sovyet devletinin ideolojik karşıtları ve sınıf düşmanlarının altında gruplaştıkları bayrak" olarak ilan edildi.

Şu da bir gerçek ki bu tehditkâr karardan sonra bile, Bukharin ve taraftarları Politbüro'dan atılmadılar. Çünkü Stalin bu konuda farklı düşünüyor ve plenumda şöyle diyordu:

Kimi yoldaşlarımız, Bukharin ve Tomskiy'in derhal MK Politbüro-su'ndan atılmasında ısrar ediyorlar. Ben bu yoldaşlar gibi düşünmüyorum. Bence şimdi bu tür aşırı bir önlemin zamanı değildir.

Bunun dışında, plenumdaki tartışmaların içeriğinin, personel ve kadrolarla ilgili kararın dışarıya sızdırılmasını önlemek için de tedbirler alındı ve Stalin şu talepte bulundu:

Partinin, onun MK ve Politbüro'sunun kararlarının gizliliğini ihlal etmek isteyenlere karşı, MK'dan ve partiden ihraç etmek de dâhil olmak üzere, özel tedbirler uygulanmalıdır.

Stalin, aynı zamanda, Bukharin ve Tomskiy'in bulundukları görevlerden alınmalarında da ısrar ediyordu. Çok geçmeden, Bukharin, *Pravda* gazetesi sorumlu başyazarlığı görevinden azledildi ve Komintern İKKİ üyeliğinden ihraç edildi; Tomskiy de VTsSPS Başkanlığı görevinden alındı. A.İ. Rıkov ise SNK Başkanlığı görevinde kaldı.

Böylece parti ve ülke yönetiminde, Stalin'e açık bir şekilde karşı çıkabilecek kimse kalmamıştı. Politbüro, *Orgbüro* ve Sekreteryaya gibi partinin en üst kolektif organlarının üyesi olan Stalin, MK Genel Sekreteri olarak, bütün bu organların ve tek partili sistemde komünist partisinin fiili yöneticisiydi. Bu yüzden de, Stalin, resmi olarak, sonraları Brejnev, Andropov, Çernenko ve Gorbaçov örneklerinde olduğu gibi devlet başkanı olmasa veya Lenin ve sonraları Malenkov ve Khruşov gibi hükümetin başına geçmese de, gerçekte Sovyet ülkesinin baş yöneticisi olmuştu.

SONUÇ YERİNE

Neden Stalin Kazandı?

Nisan 1928'e gelindiğinde, partinin en üst kademesinde, 1920'lerde oluşan Leninci Politbüro'da yer alanlardan sadece Stalin kalmıştı. Peki nasıl olmuştu da veya neden Stalin, Sovyet siyasi Olimpos'unun zirvesinde, diğerlerini alt edebilmiş ve saf dışı bırakmıştı?

Yenilenlerden bazılarının fikrince, bu yenilgi, sadece bir şanssızlık ya da tesadüf eseri idi; çünkü onlara göre, Stalin'in herhangi bir üstün özelliği veya meziyeti yoktu. Tanınmış Trotskiyeci İ. Smirnov, Trotskiy ile yaptığı bir sohbet sırasında, Stalin için, "bayağı sıradan ve kişiliksiz biridir" demişti. L.B. Kamenev'e göre, Stalin "kaymakam düzeyinde biriydi"; Trotskiy ise onu "en görkemli sıradanlık" olarak tarif ediyordu.

Stalin'le ilgili tamamlanmamış kitabında Trotskiy şöyle yazıyordu:

Onda ne teorik hayal gücü, ne tarihsel basiret, ne de önsezi yeteneği vardı... Onun hiç de esnek olmayan zekâsı, idrak etmekte, özellikle de dilbilgisi konusunda, hep kolay yolu tercih ediyordu... Azim ve irade gücü açısından, Stalin, Lenin'den geri kalmamaktadır. Ancak Stalin'in zihinsel kapasitesi, eğer Lenin'i ölçü olarak alırsak, yaklaşık yüzde on veya on iki düzeyindedir. Öte yandan, entelektüel açıdan Stalin'de başka bir orantısızlık da söz konusudur. Onda genelleme yeteneği ve yaratıcı hayal gücü yerine pratik zekâ ve kurnazlık çok gelişmiştir.

Trotskiy'e göre, Stalin'in "ilkel zekâsı", onun davranışlarından yansıyan diğer birçok manevi eksiklikle bir bütünlük oluşturuyordu:

O kendisini bir taşralı olarak algılıyor; yürümesi ve hareketleri yavaş, adımları ağırdır ve çevresine kıskançlıkla bakar... Kabalık, Stalin'in organik özelliğidir...

Kendisini çok beğenen Trotskiy'in bu fikirlerinden çıkan sonuca göre, o, mantığa aykırı olarak ve ilginç bir şekilde, birçok akli ve manevi eksikliği olan birine yenilmişti.

Kendi yenilgilerini bir şekilde açıklamak için, rakipleri ve karşıtları, Stalin'in onları gizli kulis oyunları ve entrikalarla alt ettiğini tekrarlayıp duruyorlardı. Örneğin Bukharin, hep Stalin'in "entrikacı" olmasından bahsediyordu. Trotskiy ise şöyle diyordu:

Stalin'i yönetim aygıtı yaratmıştır.

Daha ruhban okulundayken öğrendiği "yılanlar gibi bilge olun" düsturunu benimseyen Stalin'in, siyasi rakiplerini ve karşıtlarını saf dışı bırakmak ve yönetimden uzaklaştırmak gerektiğinde eşine az rastlanır derecede yaratıcı olduğuna kuşku yoktur. Ancak onun başarısı sadece yönetim mekanizmasındaki mahir oyunları ile açıklanamaz.

S. Cohen de bu tür açıklamayı kabul etmemektedir:

Stalin'in zaferini sağlayan sadece siyasi mekanizma değildi. MK'nın desteğine gelince, o, kendi hamiliği ve desteği sayesinde öne çıkmış alt ve orta kademedeki delegelerin sadakatine veya iyi niyetli tarafsızlığına güvenebilirdi... Lakin bu yeni gelen parti mensupları, MK üyeleri olsalar da, 1927-1928'de sadece ikinci dereceden rollerdeydiler. Aslında onlar, daha yaşlı MK üyesi olan yirmi-otuz kadar etkili kişiden oluşan oligarşinin, resmi olmayan bu üst grubun kararlarını onaylıyorlardı sadece. Bunlar, en üst parti yöneticileri ve MK içinde, Moskova, Leningrad, Sibirya, Kuzey Kafkasya, Ukrayna, Ural gibi bölgeleri temsil eden en önemli delegasyon başkanlarıydılar. Yönetici ve politikacı olarak onlar, Genel Sekreter'le yoğun temas halindeydiler, fakat kafasız piyonlar değil, saygın ve etkili parti liderleriydiler... Nisan 1929'da, bu etkili grup, Stalin'i tercih etti ve ona en üst yönetimde çoğunluğu kazandırdı.

Onların Stalin'i tercih etmelerinin bir nedeni de, onun rakiplerine kıyasla işe daha sorumlu yaklaşması ve pratik çalışmalara daha fazla ağırlık vermesiydi. Rakipleri tatil merkezlerinde ve dinlenme tesislerinde tatil yapar ve sanatla ilgili makaleler yazarken, o, ülke yönetimi ve özellikle de kadro meseleleriyle uğraşıyordu; bu zor ve rutin işler, öyle kürsülerden nutuk atmaya benzemiyordu.

Öte yandan, Trotskiy, Zinovyev, Kamenev, Bukharin ve diğer muhalifleri sadece kürsülerde değil faaliyet alanlarında, Sovyet devleti açısından en önemli kararların alındığı mercilerde de görenlerin kafalarında, onların hangi konularda becerikli ve yetenekli olduk-

ları hakkında herhangi bir kuşku yoktu. Trotskiy'in sadece emirler vererek ve idam listeleri imzalayarak ün kazandığını onlar çok iyi biliyorlardı, yoksa onun herhangi bir yöneticilik yeteneği ve pratik becerisi yoktu, iyi edebiyat yapması ise devlet yönetiminde bir işe yaramıyordu. Roy Medvedyev, kitabında, ordu komutanlarından V. Trifonov'un İç Savaş döneminde yazdığı bir mektubundan bir parçaya yer vermişti; burada Trotskiy için "yeteneksiz örgütçü" deniyordu:

Orduyu Trotskiy değil, biz sıradan çalışanlar kurmuştuk. Trotskiy'in bir işi organize etmek istediği yerde hemen bir kargaşa ve karışıklık çıkıyordu. Karmaşa yaratanın organizmada yeri yoktur ve ordu da böyle bir organizmadır.

Zinovyev'in de pratik çalışmada vasat kaldığı söyleniyordu. Örneğin Trotskiy, onun hakkında şöyle yazıyordu:

Rahat zamanlarda Zinovyev sorun çıkarmıyor ve kolaylıkla karar veriyordu. Ancak durum zorlaşınca ve şartlar kötüleşince, Zinovyev, mecazi anlamda değil, gerçekten kanepeye uzanır ve öylece kalakalırdı.

Y.M. Sverdlov da Zinovyev hakkında olumsuz görüşlere sahipti; Trotskiy gibi o da onu eleştirmişti:

Zinovyev demek panik demektir.

Zinovyev hakkındaki bu ifade ve değerlendirmeleri bir araya getiren Roy Medvedyev, aslında Stalin karşıtlarını eleştiren biri olmasa da, şunu kaydediyordu:

Zinovyev'i iyi tanıyan birçok kişi, haklı olarak, onun çok hareketli ve aktif biri olduğunu söylerken, onun sabırsızlık ve şaşkınlığını, demagojiye meyilli ve son derece kibirli oluşunu ve kariyer düşkünlüğünü de eklemekten geçemiyorlardı. Ona gerçekten sempati besleyen çok azdı.

Aynı Medvedyev, Kamenev'i Zinovyev'den de aşağı bir basamağa koymakta ve onun bir yönetici olarak Zinovyev'le Stalin'in gerisinde kaldığını belirtmektedir. Lenin onun çok dürüst bir uygulayıcı olmasından yararlansa da, Kamenev, azimli biri değildi, fedakârca çalışmayı sevmezdi, bolşeviklerin, iktidarı ele geçirmek yerine parlamentoda muhalefet olarak kalmalarının daha iyi olacağını defalarca tekrarlamıştı. Hazcılığa meyilli olan Kamenev, ülkenin bitmez tükenmez dertleriyle uğraşmaktansa Duma'da ifşa edici konuşmalar yapmayı ve sonra da dinlenmeyi yeğlediğini söylüyordu.

Parti yönetiminde Bukharin'in yerine Stalin'in tercih edilmesi konusuna gelince, S. Cohen şöyle yazmaktadır:

Bu kişilerin onu tercih etmelerinin nedeni, önemli oranda, kendilerini Genel Sekreter'e yakın hissetmeleriydi; çünkü o azimli ve pratik bir politikacıydı ve teorilerin içinde boğulmuş Bukharin, Stalin'le karşılaştırıldığında "tamamen çocuksu" kalıyordu. Bukharin, kendi kendisi için "Rusya'nın en kötü örgütçüsü" demişti ve Stalin ona göre birçok üstünlüğe sahipti.

Lenin de dâhil olmak üzere birçok parti lideri, Stalin'in çalışkanlığını ve üstüne aldığı işi sabırla ve ısrarla bitirme azmini takdir ediyorlardı. Yanı sıra, onun her türlü görevi üstlendiği ve işten kaytarmadığı da dikkati çekiyordu. Onun, arkadaşlarıyla ilişkilerindeki sadeliği ve samimiyeti, kibir ve gösterişten uzaklığı, insanları sabırla dinlemesi birçok kaynakta belirtilmiştir. I. Deutscher, onun bencil olmadığını ve mütevazı davrandığını özellikle vurgulamıştır. Üstelik onun özel yaşamında da aşırılıklara ve kötü alışkanlıklara yer yoktu. Stalin'in sekreterliğini yapan ve daha sonra yurtdışına kaçan Bajanov şöyle yazmaktadır:

Hırs dolu bu politikacının başka da bir kusuru yoktur. Parayı sevmeyiz, eğlence ve spordan uzaktır, içki âlemlerine gitmez, kadınlarla ilgilenmez. Onun için eşinden başka kadın yoktur.

Bütün devlet adamları gibi Stalin de ailesine ve çocuklarının eğitimine fazla zaman ayıramıyordu; aile hayatının pek mutlu geçtiği söylenemez. 1932'de ikinci eşi Nadejda Alliluyeva intihar ettikten sonra, Stalin, hayatının yaklaşık 20 yılını dul ve yalnız geçirmişti; çünkü artık, kızı Svetlana dışında, öteki çocukları epeyce büyüktü.

Stalin, çocuklarının şımartılmasına izin vermezdi. Haziran 1938'de, oğlu Vasiliy'in okuduğu ortaokulun müdürü V.V. Martaşov'a bir mektup yazmış ve "çocuğa Stalin'in oğlu muamelesi yapılmasına ve onun yakın ve uzak akrabalar ve tanıdıklar tarafından şımartılmasına" üzüldüğünü ifade etmişti:

Tavsiyem şudur ki Vasiliy'e daha sert ve sıkı bir muamele yapılsın; kاپrisli çocuğun sahte ve şantajcı tavırları, intihar edeceği lafları ciddiye alınmasın. Ben destek vereceğim.

Yeğeni Vladimir Alliluyev'in hatıralarında yazdığına göre, Stalin, akrabalarına yaptığı bir ziyaret sırasında, onların evinde küflenmiş çikolata görünce öfkelenmişti:

O, "yemekten kudurdukları" ve çikolatayı bile yemedikleri için çocuklara, çocukları yanlış eğittikleri ve halkın bulamadığını evde çürüttükleri için de büyüklere veryansın etti.

Stalin'in mütevazı yaşam tarzı ve sadeliği, özellikle de lüksten uzak durması, birçok politikacının dikkatini çekmiş ve literatüre de yansımıştır. Deutscher, onun, Alliluyeva ile Kremlin'de çok da büyük olmayan ve sade döşenmiş bir dairede oturduklarını kaydetmektedir. Eşinin intiharından sonra, Genel Sekreter, daha çok münzevi bir yaşam tarzı sürdürmüştü. O, öteki liderlerden farklıydı; meclisler, ziyafetler ve yemekli partilerden hoşlanmaz ve uzak durdu. Trotskiy gibi, Kremlin'de gürültülü müsamereler, ardından da Moskova civarında av partileri düzenlemezdi; hayattaki zevklere bakışı farklıydı. Eşi Nadejda Alliluyeva da lüks düşkünü biri değildi, kendine sade bir hayat tarzı seçmişti, modayı takip etmezdi ve gayet alçakgönüllüydü. O zamanki şartlara göre bile, Stalin ailesinde herhangi bir görgüsüzlük veya şımarıklık görülmemişti. Elbette ki Stalin'in hayatında diğer liderlerin de bir yeri vardı; ancak onunla ilgili bütün hatıralar, parti arkadaşlarıyla onun arasında her zaman bir mesafe olduğu izlenimi vermektedir.

Eşinin intiharından sonra, Stalin'in hayatı daha da yeknesak bir görünüm almıştı, sadece işleriyle ilgileniyordu ve lüks veya gösterişten uzaktı. Koruması M. Starostin hatıralarında şöyle demektedir:

1937-1953 döneminde onun yanında çalıştım... Stalin'in emrinde, bilinen anlamda bir emir eri olmadığını hemen belirtmek istiyorum.

A. Ribin ise şunu kaydetmektedir:

Stalin genelde kendi işini kendi yapardı, jiletle tıraş olur, makasla bıyıklarını düzeltirdi.

Ribin, komşu dinlenme evinde oturan, dolaplardaki kap kacakla ve temizlikle, ayrıca Stalin'in ayakkabılarıyla da ilgilenen, onun asker ceketini ütöleyen Matryona Butusova'dan da bahsetmekte, Stalin'in onu çalışkanlığından dolayı çok sevdiğini ve hatta ona imzalı bir resmini hediye ettiğini yazmaktadır.

Mareşal Jukov, hatıralarında şöyle demektedir:

Bilindiği gibi, Stalin'in yaşam tarzı çok mütevazı ve sadeydi. Yemekleri de çok sadeydi ve genel olarak Rus yemekleri yiyordu; bazen Gürcü veya Kafkasya yemekleri de pişerdi. Onun ev ortamında, giyiminde ve günlük yaşamında hiçbir lükse ve fazlalığa yer yoktu.

Hava Kuvvetleri Mareşali Golovanov'un izlenimleri de aynıydı:

Onu ev ortamında da görmüştüm; sarsıcı derecede mütevazı ve sade şartlar söz konusuydu. Stalin sadece lazım olan eşya ve giysilere sahipti. Onun takım elbisesi falan yoktu.

Onun mütevazı giyimi çok konuşulurdu. M.A. Svanidze, günlüğüne, 4 Kasım 1934'te Stalin hakkında şunu yazmıştı:

O mevsime göre elbise değiştirmeyi de ihmal ediyor; alıştığı için uzun süredir yaz giysileriyle dolaşıyor, aynı şekilde baharda da kışlıkları uzun zaman üzerinden çıkarmıyor. Eskiyen giysileri de uzun süre değiştirmiyor ve yerisini giymiyor.

A. Rıbin, hatıralarında, Stalin'in dinlenme köşkünde çalışanların, eskimiş veya bozulmuş eşya ya da mobilyaları değiştirmek veya Stalin'e yeni bir ayakkabı giydirmek için ne kadar numara çevirdiklerini yazmaktadır. Stalin kızarak eski ayakkabılarını ister, çalışanlar ise ayakkabıların eskiliğini gizlemek için bolca boya malzemesi kullanırlarmış.

Feliks Çuyev, Hükümet Görevlilerini Koruma Birliği Komutanı General V.S. Ryasnoy'a dayanarak, Stalin'in ölümünden sonraki durumu anlatmaktadır. Stalin'in cenazesi için giyecek elbisesi olmadığı anlaşılmış. Ryasnoy dolaba bakmış ve sadece dört takım görmüş; bunlardan ikisi başkumandan takımı, ötekiler ise biri gri, diğeri de siyah sivil giysilermiş. Siyahı Mao Zedong geldiği zaman diktirmişler, ancak o, kızmış ve özel olarak diktirilmiş bu takım elbiseyi giymemiş. Bir de duvarda, eski, rengi solmuş, sökülük dökük bir göcuk varmış:

Yemin ederim ki yüz yıllık falandı. Bilmem kürk müydü, göcuk muydu, kepenek miydi, ancak çok eskiydi. Askeri ceketleri iki taneydi, biri çok kirliydi ve yıpranmıştı; öteki ise çok açık renkliydi ve eskimişti... Yeni takım elbise diktirmediler. Stalin tabutta o eski giysileriyle öyle yatıyordu; ancak ceketini temizlemiş ve kollarını da onarmışlardı.

Elbette ki bu giyim tarzı münzevilikle veya gösterişle ilgili olmazdı; başlıca neden, onun yetiştiği ortam ve edindiği alışkanlıklardır. O, fakir bir ortamda büyümüş ve ruhban okulunda sadeliğe ve mütevazılığa alıştırılmış biri olarak, bu tür bir yaşam tarzını benimsemiş ve onu da hiç değiştirmemişti. Partideki birçok başka yönetici ise farklı ortamlarda yetişmişti ve tüketim alışkanlıkları, yaşam standartları farklıydı.

Stalin, dış görünüşe önem veren biri değildi, başkalarının giysileri ve yaşam tarzıyla da pek ilgilenmezdi. Öte yandan, örneğin yeni ayakkabılara karşı isteksizliği biraz da ayak ağrılarıyla ilgili-

di; sürekli ağrıyan ayaklarına eskimiş ve gevşemiş ayakkabılar daha iyi geliyordu. Bazen çizmelerinde kendisi delik açıyor ve ayaklarını rahatlatıyordu.

Rıbin, onun oturduğu dinlenme evi (*blijnyaya daça*) hakkında şöyle yazmaktadır:

Hiçbir özel süs, havuz, masaj salonu falan yoktu. Burada herhangi bir lüks veya ihtişam aramak boşunaydı.

Stalin'in makam arabaları ve birkaç dinlenme evi vardı, ancak bunlar onun özel malı değildi, devlete aitti. Ona verilen hediye veya eşyanın hiçbirisi onun evinde kalmamış ve çocuklarına da miras olarak devredilmemişti. Ondan çocuklarına herhangi bir mal veya büyük miktarda para da kalmamıştı. A. Rıbin'in anlattığına göre, Stalin'in vefatından sonra koruması Starostin dolapta bir banka cüzdanı bulmuştu; belirtilen miktar sadece dokuz yüz ruble civarındaydı. Bu para, o zamanlar ortalama bir maaş kadardı. Starostin cüzdanı Svetlana'ya vermişti.

Mareşal Golovanov, Stalin'in kişisel yaşamı ile ilgili izlenimlerini özetlerken şöyle yazıyordu:

Onun kişisel yaşamında herhangi bir özel husus, dikkat çekici bir çizgi yoktu. Bu yaşam bana renksiz ve sönük görünüyordu. Bunun nedeni ise, herhalde, onun bildiğimiz anlamda bir özel hayatının olmayışındı.

Fakat Stalin'in mütevazı ve sade yaşam tarzı, onun etrafındaki-lerde sevgi ve saygı duyguları uyandırmasının elbette ki tek nedeni değildi. Asıl neden, çevresindekilerden daha çalışkan ve azimli olmasıydı. S. Cohen onun gücünü, bürokratik yöntemlerinde değil, siyasi yönetim tarzında görüyordu.

Robert Tucker, Genel Sekreterlik konumunun önemini vurgularken, Stalin'in, başarılı olmak ve zirveye ulaşmak için mutlaka çok uygun ve cazip bir program sunması gerektiğini belirtmektedir. Onun tezini kabul eden Jerry Hough da, o sırada MK üyelerinin sadece yüzde 45 kadarının parti içi görev kademelerinde olduğunu, Stalin tarafından hedef olarak önerilmiş endüstrileşme programının ise ekonomi ile bağı olan ve sayıları giderek artan parti kadroları içinde sempati uyandırdığını kaydetmektedir. MK içinde 1927'de bu grubun temsilcileri bütün üyelerin yüzde 20 kadarını oluşturuyorlardı.

Stalin, güvenilir, tecrübeli ve pratik zekâya sahip elemanlar sayesinde Genel Sekreterlik mekanizmasını gayet etkin bir şekilde

kullanabiliyor ve güncel meseleler, parti içi gelişmeler ve dış politika konularında zamanında ve doğru bilgi edinebiliyor, iç politikada sıkça değişen dengeleri çok iyi takip edebiliyordu. Önceleri Stalin, Zinovyev ve Kamenev, hep birlikte Trotskiy'i Leninizmin ilkelerine ihanetle suçluyorlar, Trotskiy de bu üçlüye ayrı suçlamayı yönelterek tepki gösteriyordu. Ancak kısa süre sonra Zinovyev, Kamenev ve Trotskiy birbirilerine karşı yönelttikleri suçlamalardan vazgeçtiler. Önceleri Bukharin, Zinovyev'le Kamenev'i Leninizm öğretisinden vazgeçmekle suçluyor, onlar ise, Bukharin'in şahsında, Lenin'in rotasından sapan tehlikeli bir "eğilim" görüyorlardı; fakat bu eski muhalifler, daha sonra Stalin'e karşı ortak bir blok kurdular.

Parti içi mücadele ve çekişmeler sırasında, Stalin de duruma göre pozisyonunu değiştiriyor ve esnek davranıyordu. Örneğin Ekim Devrimi öncesinde, o, bazen Trotskiy'i Zinovyev ve Kamenev'e karşı çok saldırgan davranmakla suçluyor, kimileyin de Lenin'in Kamenev ve Zinovyev'e karşı yönelttiği "grev kırıncılar" suçlamasını haklı buluyordu. Bazen Bukharin'i, Zinovyev ve Kamenev'in "kulak eğilimi" suçlamalarına karşı koruyor ve onlara "Bukharin'in kanunu" içirmeyeceğini söylüyor, bazen de kendisi Bukharin'i kulakları teşvik etmekle suçluyor ve onun görevden alınmasını istiyordu. Kimi zaman Preobrajenskiy'i köyleri yağmalama sloganından dolayı sert bir şekilde eleştirirken, kimi zaman da kendisi köylülere haraç koyulmasını öneriyordu. Bütün bu tartışmalar ve ihtilafların asıl nedenlerini anlamak, siyasi rakip ve muhaliflerinin tutum ve pozisyonlarının gerçek içyüzünü ve gerekçelerini kestirmek ve işin içinden çıkabilmek için, Stalin'in çok zeki bir taktik ve strateji ustası olması şarttı. Jerry Hough, bunun için, MK üyesi ve bilgilere ulaşma yetkisine sahip olmak gerektiğini yazmakta, S. Cohen ise, Politbüro gibi dar bir yönetim ortamında pek fazla manevra alanı olmadığını belirtmektedir.

Bizce, parti seçkinleri açısından olduğu kadar, genelde bütün üyeler için de önemli olan başlıca sorunlardan biri, parti içi birlik konusuydu; Bolşevik Partisi'nde baştan beri iç mücadeleler yaşanmış ve bölünme tehlikesi hiç eksik olmamıştı. Parçalanma tehdidine rağmen baskı ve takiplerle geçen yeraltı faaliyetleri döneminde yok olmaktan kurtulan parti, iktidara gelince, ülke içindeki partisiz halk çoğunluğunun kuşatması altında kalmıştı. Ülkede parti üyesi olmayan büyük bir nüfus kitlesi vardı ve parti, bu ortamda bölünme tehlikesine karşı çok daha duyarlıydı. Bu yüzden, bolşeviklerin çoğunluğu parçalanma tehlikesine karşı hemen dayanışmaya geçiyor ve "fesatçı ve bölücüler"i desteklemiyorlardı. Yaklaşık 30 yıl boyunca

menşevikler, otzovistler, tasfiyeciler, ultimatistler, "sol komünistler", askeri muhalefet, işçi muhalefeti, her türlü "milli eğilimci", toplu imzalı mektup yazan veya platform oluşturan muhalifler hep ayrılıkçı, nifakçı ve bozguncu olarak görülmüşlerdi.

1920'lerde partide suyu bulandıran ve devamlı sorun çıkaran politikacı Trotskiy'di ve partinin çoğunluğunun her düzeyde ve konuda ona ve onun yandaşlarına karşı çıkmaları doğaldı. Sonraki gelişmeler de aynı doğrultuda cereyan etti ve parti çoğunluğu her zaman birlikten yana tavır aldı. Zinoviyev ve Kamenev, Stalin'le Bukharin'e ve Politbüro'nun diğer üyelerine kafa tutarak partinin Leningrad Komitesi'nde, kongre delegelerinin çoğunluğuna karşı bir "isyan" hareketi başlattılar. Onların önce Lenin'e, sonra da Stalin'e karşı çıkan asi Trotskiy'le bir araya gelmeleri, altına imza attıkları kararlardan vazgeçmeleri ve sonunda, Trotskiy'e ateşli bir şekilde yönelttikleri eleştiri ve suçlamaları unutarak onun yanında yer almaları, partideki çoğunluk tarafından açık ilkesizlik, döneklık, tutarsızlık ve bölücülük olarak algılandı.

Bukharin, Rikov ve Tomskiy de, benzer şekilde, Politbüro'nun olağanüstü tedbirler konusundaki kararına itiraz ederek muhalefet oluşturmuşlardı, oysa önce kendileri de bu yaklaşım lehinde oy kullanmışlardı. Dışarıdan bakıldığında, onların partiyi tartışma ve kısır polemiklerle oyaladıkları ve gereksiz işlerle uğraştırmak istedikleri izlenimi oluşuyordu. Bukharin bir de bu arada kalkıp Kamenev'le irtibata geçerek görüşmeler yapınca, onun ve taraftarlarının iktidar kavgasında ne denli ilkesiz oldukları görüldü. Stalin'e karşı olan muhalifler, çoğunlukla, partinin "genel çizgi"sini kabullenmeyen liderlerdi; Bukharinciler, daha önce saf dışı kalmış muhaliflerle dirsek temasına girince ve açıkça işbirliği yapınca, parti kitlesinin, özellikle de tereddütlü parti ve MK üyelerinin gözündeki itibarlarını kaybettiler.

Buna karşın, bütün bu yönetici ve liderlerle kıyaslandığında, Stalin, hep partide birliğin ve istikrarın temsilcisi ve sembolü olarak öne çıkıyordu; sıradan üyeler onu böyle görüyorlardı. Geçmişte, 1903'ten beri verdiği hizmetler ve yürüttüğü faaliyetler de bu imajı güçlendirdiği için, Stalin, huzur telkin eden ve güven veren bir lider görünümünü kazandı. 1909'da, o, Bakü'deyken, partideki parçalanma tehlikesiyle ilgili olarak merkezi uyarmış, sonraki yıllarda da, bazı tereddütlerine ve yer yer farklı kişisel fikirlerine rağmen, daima Lenin'in çoğunluğun içinde yer almıştı.

Elbette ki Stalin tek başına parti birliğini sağlayamazdı; onun sağlam bir grup oluşturmaları ve tabanın eğilim ve beklentilerini bilmesi gerekiyordu. Stalin, gerekirse esnek davranmayı, geri çekilip beklemeyi, partide birlik ve beraberlik için taviz vermeyi de bilen bir liderdi. I. Deutscher, onun sağduyusunun her zaman ön planda olduğunu, daima sınırlarına ve duygularına hâkim olmayı bildiğini, diğerleri kadar sert ve acımasız gözükmediğini ve hep iyimser bir görünüm sergilediğini belirtmektedir:

Politbüro'da önemli siyasi konular görüşülürken, o, hiçbir zaman görüşlerini partili arkadaşlarına kabul ettirmeye çalışmaz, tartışmaları dikkatle dinler, rüzgârın yönünü belirler ve hep çoğunluktan yana oy kullanırdı. Bu yüzden, onun gibi bir lider, çoğunluk için çok uygun ve makuldü. Partidekiler onu, kişisel çıkar peşinde koşan, kariyer ve koltuk meraklısı veya intikamcı biri gibi algılamıyorlardı. O, sadece partinin davası ve çıkarı için eleştiri yapan sadık bir Leninci, bir doktrin bekçisi imajına sahipti. Politbüro'nun kapalı oturumlarında konuşurken de, aynı izlenimi veriyordu.

Stalin, rakiplerini ve muhalifleri sabırlı bir şekilde takip ediyor ve hemen sert önlemler alınmasına ve cezalar verilmesine karşı çıkıyordu. Partide dengeleri koruma uğruna bazen esnek davranmak gerekiyordu ve Stalin, partinin zirvesinde aşırı gerginlik istemiyordu. O Trotskiy'i uzun süre Politbüro'da tutmuş, Zinovyev ve Kamenev'in aksi yöndeki ısrarlarını dinlememişti. Aynı şekilde, "yeni muhalefet" ortaya çıktığında da, 16. kongreye kadar zaman kazanmaya çalışmış ve açık bir kavgadan uzak durmuştu. Üstelik bu kongrede de, açıkça ortaya çıkan ihtilafları görmezden gelerek, parti içindeki birliğe odaklanmıştı.

Stalin, iki yıl boyunca, birçok konuşmasında "yeni muhalefet"i ve ardından "birleşik muhalefet"i sert bir dille eleştirse de, onların ihraç edilmesi taraftarı değildi ve taviz vermekten yanaydı. Parti içinde eskiden de ihtilaflar ve kavgalar yaşanmış, kınama cezası ya da uyarı alan muhalifler veya "eğilimciler" hatalarını kabul ederek yönetimde kalmışlardı. Mesele "hücre içinde kaldıkça, kişisel çerçeveyi aşmadıkça ve parti genelinde soruna yol açmadıkça", Stalin radikal ve sert tepki göstermekten kaçınıyordu. Ancak Trotskiy ve ardından da Zinovyev ve Kamenev sorunu geniş bir tabana yayarak sonucunu tahmin etmenin zor olduğu bir duruma yol açınca, Stalin derhal kesin kararını vermiş ve tehlikeli gidişatı önlemek için rakiplerini saf dışı bırakmıştı. Aynı sebeple, o, aslında kendisine "bir Cengiz Han, bir entrikacı" diyen Bukharin'i de affetmeye hazırdı ve onunla uzlaşmaktan yanaydı.

Sonraları, bütün bu yaşananlar, rakiplerini fesat ve nifakla birbirinden ayırmayı ve sonra da yok etmeyi planlayan Stalin'in sinsiliği ve hilekârlığı olarak değerlendirilecekti. Stalin, sinsi düşmanlarının tuzağına düşecek kadar saf biri değildi ve kendisine oyun oynayanlara haddini bildirmesi doğaldı. Fakat sadece kin, intikam alma ve tek adam olma tutkusuyla zirveye ulaşması ve orada kalması mümkün değildi. Stalin sağduyulu bir siyasetçiydi ve çevresindeki yöneticilerin güçlü ve zayıf yönlerini de hesaba katıyordu.

Ayrıca onun hep kin güttüğü ve eski hesapları unutmadığı iddiası da doğru değildir; eskinin üzerine sünger çekenleri o da affediyordu. Parti içinde derin sorunların ortaya çıkması ve parçalanma tehlikesi söz konusu değilse, Stalin acımasız kararlar vermiyordu. Örneğin Kruşov'un da eskiden bir Trotskiyici olmasına karşın, onun dışlanması istememişti. A.A. Andreyev, Trotskiyici muhalefet grubunun öncülerinden biriydi; fakat Stalin onun Politbüro'ya seçilmesine engel olmamıştı. Bukharin'le Kamenev arasındaki sohbette anlaşıldığı üzere Andreyev "sağcı"lara destek sözü vermiş, ama buna rağmen 1952'ye kadar Politbüro'da kalmıştı. Önce "sağcı"lardan sayılan Kalinin ve "sağcı"larla Stalinciler arasında gidip gelen Kuybişev de ölene kadar yönetimdeydiler. Orconikidze'nin defalarca Stalin'e küfretmesine ve onun Genel Sekreterlik görevinden alınmasını istemesine karşın, Stalin ona düşmanlık beslemiyordu ve onun daha sonra intihar etmesinin nedeni de Stalin değildi. Ayrıca tereddüt yaşayan ve "sağcı"lara doğru meyleden Vorosilov'a karşı da Stalin'in herhangi bir art niyetli yaklaşımı olmamıştı. Rıkov, 1928-1929 yıllarında Bukharin'le birlikte açıkça muhalefete geçse de, 1930 sonuna kadar SNK Başkanlığı görevinden azledilmemişti. Oysa daha 1929 başında, pekâlâ bu göreve Stalin'in güvenilir taraftarlarından biri atanabilirdi. Burada bir sinsilik veya entrikadan bahsetmek mümkün değildir; sadece sağduyulu bir siyasi muhasebe söz konusuydu. Stalin taviz verirken veya uzlaşmadan yana tavır alırken ya da esnek davranırken, duygularıyla değil zekâsı ve pratik aklıyla hareket ediyordu.

Birincisi, o, partide "genel çizgi"nin ortadan kalkmasıyla birlikte herkesin kaybedeceğini düşünüyor, MK içinde parçalanmayı önlemeye çalışıyor, devlet mekanizmasının ağırlık merkezini korumak gerektiğine inandığı için, rakiplerinin ve muhaliflerinin sayısını artırmaya değil, azaltmaya uğraşıyordu.

İkincisi, o, belirli bir zamanda kendisine karşı çıkmış veya olumsuz davranmış herkesi yönetimden atmanın, kendi düşmanlarının

ve yönetime muhalif olanların sayısını artırmak demek olduğunu hesaba katıyordu.

Üçüncüsü, parti zirvesindeki ünlü ve tanınmış liderleri sıkça ve toplu şekilde tasfiye etmek veya görevden azletmek, dışarıda ve içeride partinin “genel çizgi”sinin tutarsızlığını göstermiş olacak ve partinin itibarını sarsacaktı. Parti ve ülkede durum hiçbir zaman tamamen güvenli ve sabit olmamıştı; dolayısıyla yönetimin parçalanması, bütün yapı için tehlike oluşturabilirdi. Bu yüzden, Stalin, Politbüro arkadaşlarına veda etmek gerektiğinde bile sağduyulu davranıyor ve grup halinde dışlamaya engel oluyordu.

Dördüncüsü, Stalin hakkında yazılan ve söylenenlere ne kadar aykırı görünürse görünsün şu gerçeği belirtmek gerekir ki o, çevresine sadece itaatkâr ve onun her sözünü dinleyen kişiliksiz insanları toplama niyetinde değildi. Elbette Stalin partinin temel ilkelerine ve siyasi hedeflerine tamamen ters düşen fikirlere ve tutumlara karşı tolerans göstermiyordu; ancak farklı düşünce ve görüşleri dinliyor ve bunlara hoşgörülle yaklaşıyordu. Stalin’in ölümünden sonra, ona ve politikasına karşı çıkan Khruşov ve Mikoyan bile, onun her zaman itirazları dinlediğini ve karşı görüşlere açık olduğunu itiraf etmişlerdir. Mikoyan, Politbüro toplantılarından bahsederken şöyle yazmaktadır:

Her birimiz kendi görüşümüzü ve fikrimizi dile getirebiliyorduk; en ciddi ve çetrefil konuları ele alıyor ve açık şekilde tartışıyorduk. Kimse korkmuyor ve konuşmakta bir sakınca görmüyordu; Stalin de dâhil olmak üzere herkes itiraz edebiliyor veya farklı konuşabiliyordu. Stalin, hoşuna gitmeyen teklif veya fikirleri de sabırla dinler, özellikle de generallerin önerilerini dikkate alırdı. Kısacası, onun tek başına karar verdiği doğru olsa bile, önce tartışır, fikir alışverişi yapar, kararını ondan sonra verirdi. Bazen bizim kanıtlarımızı dikkate alarak hatalı görüşlerinden vazgeçer ve kararını değiştirirdi.

Stalin’e karşı tarafsız olmadığını bildiğimiz Khruşov bile anılarında şunları itiraf ediyordu:

Şu da ilginçtir ki -ve bu da Stalin’e özgüydü- bu adam öfke arında çok büyük kötülükler yapabiliirdi. Ancak haklı olduğunu ispatlasan ve ona sağlam ve tutarlı kanıtlar gösterirsen, karşısındakinin tutumunun doğru ve yararlı olduğunu görünce destek veriyordu... Bazen çok ısrarlı şekilde ona itiraz ettiğinizde ve o da sizin haklı olduğunuzu görünce fikrini değiştiriyordu. Elbette ki bu onun olumlu özelliklerinden biriydi.

Kısacası, partinin birliğini daima ön planda tutmasından dolayı sıradan üyelerin çoğu onu destekliyordu. Jerry Hough, Stalin'in "bolşevizm içindeki -özellikle de milliyetçi kanatta ve endüstrileşme yanlıları arasındaki- başlıca eğilimlerin sözcüsü" olduğunu söylemektedir.

Muhalliflerin neden yenildiklerine gelince, bu, onların öncelikle partideki başlıca eğilim ve istekleri, kitlesel beklentileri anlamalarıyla açıklanabilir. Bir taraftan dünya devrimi gibi çok soyut ve şematik teorik önyargıları, diğer taraftan da kişisel siyasi çıkarıcı tutumlarıyla, onlar, sonuçta kaybetmeye mahkûmdular. Stalin, Trotskiy'in yenilgisini açıklarken, onun yaptığıının aksine, önce onun erdemlerinden bahsediyordu:

Yani Trotskiy'in iradesi, cesareti, yönetme arzusu yok mudur? Yani o, partimizin şimdiki liderlerinden daha kötü bir hatip ve yönetici midir? Bir hatip olarak onun partimizin şimdiki liderlerinin çoğundan daha üstün olduğunu söylemekte haklı değil miyiz? O halde bunca özelliğine, irade gücüne, yönetim isteğine, kararlılığına ve birçok yeteneğine rağmen, nasıl oldu da Trotskiy VKP(b) gibi dev bir partiden dışarı atıldı?

Stalin'e göre, o, partinin çoğunluğundan, sıradan üyelerden koptuğu için kaybetmişti. Stalin, Trotskiy'in parti kitlesine yönelik yukarıdan bakan tutumu ve aşağılayıcı sözlerini kaydederek şöyle diyordu:

Ancak partimizden nefret edenler ve onu ayaktakımı sayanlar partimiz hakkında böyle konuşabilirler. Bu, düşkün bir parti aristokratının partilileri sadece oy veren bir koyun sürüsü olarak görmesidir.

Stalin ise her türlü yukandan bakma tavrından ve aristokratlıktan uzak, sade biriydi; ama hayattan kopmuş, kendini "yüce bilge" sayan biri de değildi. O halkın içinde yetişmişti ve daha yeraltı faaliyetleri döneminde, sade insanların, emekçilerin gerçek ihtiyaçlarını görmüş ve anlamıştı. Trotskiy onun hakkında nefretle şöyle diyordu:

O, sadece düşüncesiz ve muhakeme yeteneğinden yoksun ilkel insanlar arasında dengeli ve güler yüzlü biri oluyordu.

Öte yandan, Stalin'in proleter pozisyonundan "sapmak"la ve daha sonraları işçi sınıfının davasına ihanet etmekle suçladığı rakipleri de, elbette ki kendilerini proletaryanın çıkarlarının savunucuları olarak görüyorlardı. Ne var ki Trotskiy, Zinovyev, Kamenev, Bukharin ve öteki muhalifler, proletaryayı kitaplardan öğrenmişlerdi

ve Rusya'nın gerçeklerini bilmiyorlardı. Bunun nedeni, uzun süre yurtdışında olmaları ve parti faaliyetlerini daha çok göçmen olarak Avrupa ülkelerinde sürdürmeleriydi. Onların salt teorik düşüncelerine göre, sosyalist devrimi ancak çok gelişmiş kapitalist ülkelerin, nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve uzun geçmişi olan bir sınıf mücadelesi deneyimine sahip proletaryası yapabilir ve yine ancak bu proletarya, aynı derecede gelişmiş ülkelerin proleterlerinin yardımıyla sosyalizmi kurabilirdi. Onların fikrinde, Rusya'da böyle bir proletarya yoktu.

Marksizmin ilkelerini benimsemiş ve teorisini ezberlemiş olan bu muhalifler, Batı tarihini, Batı'nın sosyoekonomik yapısını, modern işçi sınıfı ve siyasi hareketlerini iyi bilseler de, Rusya'nın gerçeklerine vakıf değildiler, halkın beklentilerinden habersizdiler, proletaryanın halktan soyutlanamayacağını anlamıyorlardı. Bu nedendir ki Trotskiy ve Bukharin, Brest görüşmeleri sırasında, Rusya'daki devrimin kaderini uluslararası proletaryanın çözeceği beklentisiyle hareket ettiler. Trotskiy, Kamenev ve Zinovyev'in "birleşik muhalefet" platformunun temelinde, Sovyet emekçilerinin gelişmiş bir sosyalist toplum kuramayacakları inancı yatıyordu; onlar halka değil, teorilere ve dogmalara inanıyorlardı.

Trotskiy, Rusya proletaryası hakkında "barbar çarlık ve geri kalmış kapitalizm koşullarında oluşmuştur, bu nedenle de sosyalist devrim görevi için uygun değildir" diye yazıyordu. Onun fikrinde,

Rusya'nın "geri kalmış" işçi sınıfı, Ekim Devrimi'nden sonra potansiyelini bitirmişti ve ardından "uzun bir yorgunluk, çöküş ve devrimden dolayı hayal kırıklığı süreci" başlamıştı.

Buna karşın, Stalin, sınıf farklarını ön planda tutan şematik formlerle bir devlet kurulamayacağı ve toplumda değişiklikler yapılamayacağını anlamıştı. Rusya'nın işçi sınıfı ve ezilmiş halkı, yeni ve özgür bir hayat kurmak için her türlü fedakârlığa ve bütün enerjisini vermeye hazırdı. Partinin Stalinci kanadı, Rusya'da işçi sınıfının ve halkın yaratıcı gücüne inanıyordu ve zamanla eğitim ve kültürde de bir devrim gerçekleşeceğinden emindi. Doğrudur, Rusya'da işçi sınıfı azınlıktaydı, ancak genel nüfus içindeki oranı hızla artıyordu. 15. kongrede, Stalin, iki yıl içinde (1924-1926) ülkedeki işçi sayısının 8.215.000'den 10.346.000'e yükseldiğini belirtiyordu. Artış yüzde 25 düzeyindeydi. Aynı zaman diliminde, tarım işçileri ve mevsimlik işçiler de dâhil olmak üzere, tarım alanında fiziksel emekle geçinen nüfus, ülke genelinde 5.444. 000'den 7.060.000'e çıkmıştı ki bu, yüzde 29,6 oranında bir artış demektir.

Büyük göç dalgaları, milyonlarca köylüyü yeni kurulan ve büyüyen kentlere taşımaktaydı ve bu unsurlar, kentlere, aynı zamanda köydeki alışkanlıklarını, hayat tarzlarını, değer sistemlerini, kültür ve psikolojilerini de getiriyorlardı. Ama onlar, ayrıca halkın büyük enerjisini de temsil ediyorlardı; çünkü halk da üretim güçlerinin ana unsurlarından biridir. Halkın sağlam ruhunu ve ezeli enerjisini taşıyan bu kitleler, doğru politikalarla büyük değişimleri gerçekleştirebilirlerdi. Stalinci kanat, parti ile halkın kaynaşması için partiye yeni üyeler almanın yanında genç partililerin eğitime de önem veriyordu. Halkın içinden çıkan yeteneklere görev verilmesi sonuçta meyvesini de veriyordu. Yeni yöneticiler ve uzmanlar, birçok eski önyargıdan uzak modern insanlardı ve yeni kültüre kolay alışıyorlardı.

Eski Gürcü soylu ailesi Ratişvililerin ardıllarından olup Ruslaşmış A.S. Ratişev, Trotskiy'in Aralık 1918'de Kursk kentinde yaptığı bir konuşmayı aktarmaktadır. Trotskiy vatan kavramını yerden yere vurarak şöyle diyordu:

Yurtseverlik, vatan sevgisi, halk sevgisi, çevredekilere, yakındakilere ve uzaktakilere sevgi, şimdi yaşayanlara, küçük, minik mutluluklar bekleyenlere sevgi, fedakârlık, kahramanlık –bütün bu boş ve anlamsız kelimelerin ne kıymeti vardır?

Trotskiy, Rus insanının kendi milli kültürüyle gurur duymasını kabul edemiyor ve hatta özellikle de buna kızıyordu. Onun yazdığına göre, “doğanın kendisi Rusya'yı ebedi geriliğe mahkûm etmiş”ti ve Rusya'nın devrim öncesi kültürü, sadece “üstün Batı modellerinin yüzeysel bir taklidi”ydi ve “insanlığın hazinesine hiçbir katkısı olmamış”tı. Bukharin de, Trotskiy'e karşı çıkan biri olmakla birlikte, Rus halkı hakir ve ezik görüyor, onun potansiyeline inanmıyordu. O, özellikle de Rus şairi Yesenin'e saldırılarında sergilediği halkı aşağılayan tavrıyla dikkat çekmişti. Onun tezine göre, Büyük Rus halkı devrime kadar “mezalim yapan bir halk” olduğu için, şimdi Rus halkını, yani ülke halkının çoğunluğunu diğerleriyle eşitsiz duruma getirmek gerekiyordu. Partide milli mesele konusunda otorite olarak kabul edilmiş olan Stalin ise, milli faktörün rolünü ve önemini çok daha iyi kavramıştı. O, Rus tarihine, kültürüne, milli mirasına ve yurtseverliğine yönelik nihilist yaklaşımları kınıyor, 1917'den sonra devrimciler arasında yaygınlaşan, Rus kültürü ve tarihine dönük aşağılayıcı görüşlere karşı çıkıyordu. O, Rus proletaryasına saygısızlık olarak gördüğü düzmece dünya vatandaşlığı kavramıyla hep dalga geçiyordu. Stalin yazar Demyan

Bednuy'a yazdığı 12 Aralık 1930 tarihli mektubunda şunları belirtiyordu:

Şimdi devrim hareketlerinin merkezinin Batı Avrupa'dan Rusya'ya kaydığını bütün dünya kabul ediyor... Bütün ülkelerin devrimci işçileri Sovyet işçi sınıfını, öncelikle de Sovyet işçilerinin öncüleri olan Rus işçi sınıfını önderleri olarak kabul ediyor ve oybirliği ile gönülden alkışlıyorlar. Peki ya Siz? Devrim tarihinin bu yüce sürecini idrak etmek ve öncü proletaryanın şarkıcısı düzeyine yükselmek yerine karanlık bir dereye dalmışsınız ve Karamzin'in sıkıcı eserlerine göndermeler ile ondan da sıkıcı *Domostroy* kitabından alıntılar arasında şaşırıp kalmış, bütün dünyaya Rusya'nın eskiden bir pislik çanağı ve sefalet yuvası olduğunu anlatıyorsunuz, ... "tembellik" ve "sobanın üzerindeki sekide yatmak Rusların neredeyse milli özelliğidir" diyerek, bu arada Rus işçilerini de aynı şekilde değerlendiriyorsunuz; oysa onlar, Ekim Devrimi'ni gerçekleştirdikten sonra da yine Rus işçileri olarak kalmışlardır.

Bir Rus aydınına bir Gürcü tarafından yazılmış olması, bu mektubun değerini kat kat artırmaktadır. Stalin halkın içinde yetişmişti ve milli geleneklerin, değerlerin ve kültürün, bunlarla bağlantılı onur duygusunun çok önemli bir tarihsel faktör olduğunu hiç unutmuyordu. Ülkenin tarihi, kahramanları, destanları, dili, kültürü ile ilgili olan milli gurur, dünya devrimi arzusundan çok daha etkiliydi ve Stalin bunun bilincindeydi.

Öte yandan, yeni işçi sınıfı ve memur tabakası çoğunlukla köylü, kırsal kökenliydi ve bu durum siyasete de yansıyor; bu nedenle partinin tarım politikası ve köylü nüfusa yaklaşımı çok çelişkili ve zikzaklıydı. Stalin köyün sömürülmesini kınayarak "köyle kaynaşmak"tan, köylülere karşı duyarlı davranmaktan bahsettiğinde, kırsal kökenli bu unsurlar dönün köylüleri olarak bu yaklaşıma destek veriyorlardı. Ancak bu kitleler, köyü terk edince, mülkiyetin cazibesinden ve piyasa ilişkilerinden de kopuyorlardı. Onlar, kentli olunca, köylülerden daha üstün bir statü elde ediyorlardı ve Sovyet ideolojisine yatkındılar; çünkü bu ideolojiye göre, işçi sınıfı, köylü mülkiyet sahibinden daha ileri ve üstün bir sınıftı. Bu yüzden bu kitle, köylere yönelik radikal reformları da destekliyordu.

Stalinci yönetimin zikzaklı çizgisi ve izlediği politikaların çelişkili ideolojik gerekçeleri, sonuç itibarıyla, o dönemin çelişkilerini ve hızla değişen koşullarını yansıtmaktaydı. "Askeri komünizm" politikası, *nep*, ardından *nep* siyasetinden tek ülkede sosyalizm kuruculuğuna geçiş, ülke nüfusunun önemli bir kısmı tarafından Sovyet dev-

* 16. yy Rus edebi eseri, görgü kuralları, insan ilişkileri ve aile hayatıyla ilgili nasihatler içeren kitap.

letin kaçınılmaz politikası olarak algılanıyordu. İç Savaş'tan sonra uygulanan *nep* politikası, ülkedeki kıtlık ve sefaletten kurtulmayı sağladığı için, halkın çoğunluğu tarafından desteklenmişti. Ancak 1920'li yılların sonunda, Stalin ve onun taraftarları, hızla büyüyen ve sayıca artan işçi sınıfının çıkarları ile *nep* politikası arasındaki ilişkiyi ve zıtlığı gördüler. 1927'de, birçok kentte erzak sorunu ortaya çıkmıştı ve işçi sınıfı bu nedenle *nep* politikasına karşı çıkıyordu. Sonraları, Brejnev döneminin Politbüro'sunda yer alan K.T. Mazurov, gençliğini yaşadığı 1920'li yılları hatırlarken şöyle diyecekti:

Nep, ticareti canlandırmış ve küçük ölçekli girişimciliğe dinamizm getirmişti; köylüler geçimlerini daha rahat sağlamaktaydılar. İşçiler ise, eskisi gibi yine kötü durumdaydılar. Onlar için normal ekmeği bulmak bile problem oluyordu. Bu yüzden işçilerin tepkileri de artıyordu... Onlar, hububatı ve unu stoklayanların dersi verilsin ve işçilerin sofrasında ekmek olsun diyorlardı...

Tarihçiler G.A. Bordyugov ve V.A. Kozlov da şu konuya dikkat çekiyorlardı:

İşçi sınıfı artık *nep* politikasını destekleyen ve savunan toplumsal güç değildi... 1927'de sosyal sorunlar artınca ve erzak kıtlığı başlayınca, 1928'de de "erzak cüzdanları" (erzak dağıtımı için karneler) uygulamasına geçilince, işçileri *nep* politikasına bağlayan hiçbir şey kalmamıştı... Öte yandan, tarım vergisinden muaf tutulan köylülerin yüzde 35 kadarı, köy proleterleri, mevsimlik işçiler ve fakir köylüler de, doğaldır ki *nep* politikasını desteklemiyorlardı. 1920'li yıllarda fakir köylülere tanınan avantajlar ve sınıfsal güvenceler, devletin doğrudan ekonomiye müdahalesiyle sağlanıyordu.

Partinin *nep* politikasını savunmayı bırakması ve Trotskiy, sonra da Zinovyev taraftarlarına karşı bir siyaset uygulaması, ardından da *nep* politikasından vazgeçmesi, ülke işçi sınıfı tarafından olumlu karşılanmıştı. Ülkede en kısa sürede sosyalizm kurulması gibi radikal bir çare öneren Stalinci yönetim, ülkenin en dinamik ve aynı zamanda da en yoksul kısmının desteğini kazandı. Yani Stalinci yönetimin bu politikada elde ettiği başarılar, bu kitlenin de başarısıydı; başarısızlık ve hatalar da, yine aynı sosyal tabanın sınıfsal ve sosyal psikolojisinden kaynaklanıyordu.

Stalin'i sadece parti ve proletarya değil, ülkenin vatansever köylüleri, bilim adamları, aydınları, askerleri ve memurları da destekliyorlardı; çünkü Stalinci yönetim, Sovyet devletinin çıkarlarını ciddi ve kararlı bir şekilde savunuyordu. Elbette, o dönemde normal anlamda temsil esasına dayalı seçimler yapılmadığından, bu iddiamız kuşkuyla karşılanabilir. Ne var ki Sovyet iktidarının ve ideolojisinin

düşmanları bile halkın Stalinci yönetime desteğinden bahsediyorlardı. Sovyet karşıtı fikir adamı, Beyaz göçmen Pitirim Sorokin, Sovyet devletinin istikrarlı bir şekilde ayakta durması ve gelişmesinin halkın desteğinin sonucu olduğunu, çünkü halkın desteği olmaksızın hiçbir gelişmenin olamayacağını belirtmektedir:

Salt despot birinin, itaat eden bağımlı kitlenin istek ve tavrına rağmen istediğini yapabileceğini düşünmek saflık olur. Despotların ve mutlak hükümdarların böyle bir kudret sahibi olduğuna, onların toplumsal baskıdan tamamen bağımsız olduklarına inanmak saçmalıktır.

Pitirim Sorokin, Herbert Spencer'in şu ifadesine de gönderme yapıyordu:

Pratikte görüldüğü üzere, despotun bireysel iradesi çok önemli bir faktör değildir ve onun otoritesi, diğerlerinin iradelerini yansıtm derecesiyle orantılıdır.

P. Sorokin, Fransız tarihçi ve sosyolog E. Renan'ın çoktan sıradan bir gerçek haline gelmiş şu ifadesine de atıfta bulunuyordu:

Herhangi bir sosyal düzenin varlığını devam ettirdiği sürecin tümü, aslında toplum üyeleri arasında daimi bir referandum demektir ve toplum var olduğu sürece, bu, toplumda çoğunluğun referandumda olumlu oy kullandığı anlamına gelmektedir.

Stalin Sovyet toplumunun "daha ağır basan kısmının" sessiz rızasıyla seçilmişti. Dünyada yeni tehlikeler, kapitalist sistemde krizler ve belirsizlikler döneminde, partinin ve toplumun siyasi açıdan aktif kısmı Stalin'i tercih etmişti. Bu dönemde, 1. Dünya Savaşı sırasında ünlenmiş siyasetçiler politika sahnesinde yeniden boy göstermeye başlamışlardı. 1928'de New York valisi seçilen F. Roosevelt, "büyük depresyon" sırasında ülkenin devlet başkanı oldu. Bu sırada Sovyet iktidarının ve komünizmin açık düşmanı olan W. Churchill de politikaya soyunmuştu. Üzerinde güneşin batmadığı dünya imparatorluğu olma özelliğini sürdüren Britanya'nın çıkarlarını her şeyin üzerinde tutan Churchill, İtalya'yı ziyaret ederek Benito Mussolini ile görüşmüş, ardından milyarder B. Baruch'un davetiyle Amerika'da konferanslar vermişti. Bu politikacıların ortak yönü, komünizme ve Sovyet devletine karşı duydukları kin ve düşmanlıktı.

Bu arada Charles de Gaulle, Harp Akademisi'nde tank savaşları teorisiyle uğraşmaktaydı ve o sırada Fransa Yüksek Askeri Şura Başkan Yardımcısı Henri Pétain ile birlikte çalışıyordu. De Gaulle tarafından geliştirilen yüksek manevra kabiliyetli zırhlı vurucu ordu teorisi kısa sürede benimsendi. Bu teori Almanya'nın "yıldırım sa-

vaş" planını da etkiledi. Alman tank ordusu mareşali Guderian bu konuda otorite sayılıyordu. Kısacası uluslararası arenada ciddi bir gerilim söz konusuydu ve silahlanma yarışı yeniden başlamıştı. Avrupa'da Versailles Barış Antlaşmaları sisteminin işlevsel olmadığı her geçen gün daha açık bir şekilde görülmekteydi. Derken 1927'de, Japonya Başbakanı Giichi Tanaka, Uzak Doğu ve Asya'da yeni toprakların işgal edileceğini haber veren "Kan ve Demir Politikası" hakkında bir muhtıra yayımladı. Japon militarizmi, SSCB için Uzak Doğu'da başlıca tehlike olma durumunu sürdürüyordu.

1926'da, Münih'te, Hitler'in ünlü *Kavgam* kitabının ikinci cildi yayımlandı. Bu kitapta aynen şu cümleler yer alıyordu:

Biz, Almanya'nın batı ve güney yönündeki daimi hareketine son veriyor ve gözlerimizi doğudaki topraklara çeviriyoruz... Bugün biz, Avrupa arazisinden bahsederken, öncelikle Rusya ve sınırındaki ona bağımlı devletleri göz önünde tutmaktayız.

Mayıs 1928'de, kimsenin ciddiye almadığı Hitler'in nasyonal-sosyalist partisi, *Reichstag* (parlamento) seçimlerinde 800 bin kadar oy aldı. Hitler'in partisi, Temmuz 1932'de yapılan seçimlerde ise, milli finansör ve sanayicilerin desteğiyle, en çok oyu alarak parlamentoda en fazla sandalyeye sahip parti olacaktı.

Bu uluslararası şartlar ve gelişmeler, SSCB'nin iç politikasını etkiliyordu. Ayrıca, ta 1853-1856 Kırım (Doğu) Savaşı'ndan beri Rusya'nın zihnine kazınmış bir gerçek de vardı: Batı, gerektiğinde Rusya'ya karşı birlik oluşturmaya her zaman hazırды. "Rus despotizmi" imajını kullanarak Avrupa kamuoyunu sürekli Rusya'ya karşı yönlendiren Batı devletleri, 1904-1905 Japon-Rus Savaşı sırasında, 1. Dünya Savaşı'nda, ardından İç Savaş döneminde hep sinsice davranmış, Rusya'nın dağılması ve zayıflamasına dönük politikaları tercih etmişlerdi. Bu acı tecrübeler unutulmamıştı ve Stalinci yönetim hep tetikteydi. Monarşinin yıkılması ve çarlığın devrilmesinden sonra da, dünyanın önde gelen devletlerinin Rusya'ya bakışı ve yaklaşımı değişmemişti.

Bize göre, hangi sınıfsal köken, sosyal durum ve politik görüşten olursa olsun ülkemizin yurtsever halkı, Stalin'i istikrarı ve huzuru sağlayan, ülkemizin çıkarlarını en iyi şekilde savunan, liderlik özellikleri olan bir devlet adamı olarak görüyordu ve bu yüzden de zirveye ulaşan Stalin oldu. Milyonlarca Sovyet insanı için, o, devletin gücü ve itibarını, düşmanlara karşı savunma kudretini, disiplini ve iç istikrarı simgeliyordu.

KAYNAKÇA

- Alliluyev, Vladimir. *Khronika odnoy semyi. Alliluyev-Stalin* (Bir Ailenin Kroniği. Alliluyevler-Stalin), Moskova (ileride kısaca: M.), 1995;
- Alliluyeva, Svetlana. *Dvadtsat pisem k drugu* (Arkadaşıma Yirmi Mektup), M., 1990;
- Arkhiy Trotskogo. *Kommunističeskaya oppozitsiya v SSSR. 1923-1927* (Trotskiy Arşivi. SSCB'de Komünist Muhalefet. 1923-1927), 4 cilt, M., 1990;
- Baybakov N.K. *Ot Stalina do Yeltsina* (Stalin'den Yeltsin'e Kadar). M, 1998;
- Bezimenskiy, Lev. *Gitler i Stalin pered skhvatkoy* (Hitler ve Stalin Savaş Arifesinde), Veçe Yayınları, M., 2000;
- Bertie, Lord. *Za kulisami Antantı* (İtilaf Devletlerinin Kulis Oyunları), M.- Leningrad, 1927.
- Bubnov, A. *VKP(b). Otdelnyy otisk iz XI toma Bolşoy sovetskoy entsiklopedii /VKP(b).* Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin 11. cildinden tıpkıbasım/, M., 1930;
- Budyonnuy, S.M. *Proydenniy put* (Geçilmiş Yol), M, 1958;
- Burtsev, Vl. *V pogone za provokatorami* (Provokatörlerin Takip Edilmesi). M., 1989;
- Bukharin, N.İ. *İzbrannıye proizvedeniya* (Seçkiler), M., 1988;
- Bukharin, N.İ. *Ekonomika perekhodnogo perioda. Çast I. (Geçiş Dönemi Ekonomisi. 1. Kısım)*, M., 1920;
- Bıl li Stalin agentom okhranki? Redaktör-sostavitel Y. Felstinskiy (Stalin Çar Emniyet Teşkilatının Ajanı mıydı?, derleyen ve editör: Y. Felstinskiy), M., 1999;
- Vasilevskiy, A.M. *Delo vsey jizni* (Bütün Ömrümün Davası), M., 1973;
- Vladimir İlyiç Lenin. *Biografiya* (V.İ. Lenin, Biyografi), M., 1960;
- Volkogonov, Dmitriy. *Lenin. Politicheskii portret* (Lenin. Siyasi Portre), 1. ve 2. kitap, M, 1994;
- Volkogonov, Dmitriy. *Triumf i tragediya. Politicheskii portret İ.V. Stalina* (Zafer ve Facia. İ.V. Stalin'in Siyasi Portresi), 1. ve 2. Kitap, M., 1990;
- Voroşilov, K.Y. *Rasskazı o jizni* (Yaşam Hakkında Anlatılar), M., 1971;
- Vosemnadtsatıy syezd VKP(b). 10-21 Marta 1939 goda. *Stenografičesikiy otçyot* (VKP[b] 18. Kongresi. 10-21 Mart. Stenografik rapor), M., 1939;
- Vosmoy syezd RKP(b). Mart 1919. *Protokolı* (RKP[b] 8. Kongresi. Mart 1919. Tutanaklar), M., 1959;
- Gapon, Georgiy. *İstoriya moyey jizni* (Yaşamımın Öyküsü), M., 1990;
- Gendlin, Leonard. *İspoved lyubovnitsı Stalina* (Stalin'in Sevgilisinin İtirafı), Minsk, 1994;
- Gordiyenko A.N. *İosif Stalin*, Minsk, 1998;
- Gromov, Yevgeniy. *Stalin: vlast i iskusstvo* (Stalin: iktidar ve sanat), M., 1998;
- Dvenadtsatıy syezd RKP(b). 17-25 aprelya 1923 goda. *Stenografičesikiy otçyot* (RKP[b] 12. Kongresi. 17-25 Nisan 1923. Stenografik rapor), M., 1960;
- Devyatıy syezd RKP(b). Mart-aprel 1920 goda. *Protokolı* (RKP[b] 9. Kongresi. Mart-Nisan 1920. Tutanaklar), M., 1960;

- Desyatyy syezd RKP(b). Mart 1921 goda. Protokoly* (RKP[b] 10. Kongresi. Mart 1921. Tutanaklar), M., 1958;
- Denikin, A.İ. *Oçerki russkoy smuti. Borba generala Kornilova. Avgust 1917- aprel 1918* (Rus Fetretinin Etütleri. General Kornilov'un Ağustos 1917-Nisan 1918 Arasında Verdiği Savaş), M., 1991;
- Denikin, A.İ. *Oçerki russkoy smuti. Pokhod na Moskvu* (Rus Fetretinin Etütleri. Moskova Seferi), Minsk, 1991;
- Doroşeviç, V.M. *Rasskazy i oçerki* (Öyküler ve Etütler), M., 1962;
- Yemelyanov, V.S. *O vremeni, o tovarışax, o sebe* (Zaman, Yoldaşlarım ve Kendim Hakkında), M., 1974;
- Yemelyanov, Y.V. *Zametki o Bukharine. Revolyutsiya. İstoriya. Liçnost* (Bukharin Hakkında Notlar. Devrim. Tarih. Kişilik), M., 1989;
- Jukov, G.K. *Vospominaniya i razmışleniya* (Anılar ve Düşünceler), M., 1969;
- Zapiski ot dala rukopisey Gos. Bib-ki im. Lenina. Vıpusk 48* (Lenin Devlet Kütüphanesi Elyazmaları Şubesi Yayınları. 48. Fasikül), M., 1990;
- İosif Vissarionoviç Stalin. Kırtakaya biyografiya* (İosif Vissarionoviç Stalin. Kısa Biyografisi), M., 1947;
- İosif Vissarionoviç Stalin. Sbornik / Sostavitel. Markova, L.V.* (Derleme Yazılar ve Materyaller. Derleyen: L.V. Markova), M., 1994;
- İ.V. Stalin. Ştrikhi k biyografii* (İ.V Stalin. Biyografi İçin Notlar ve Materyaller), M., 1995;
- İosif Stalin v obyatiyakh semyi. İz liçnogo arkhiva* (İosif Stalin Aile Ortamında. Şahsi Arşivinden Belgeler), M., 1993;
- İstoriya Vsesyuznoy Kommunističeskoı partii (bolşevikov)*. *Kratkiy kurs / Birlik Genelı Komünist Partisi (bolşevikler) Tarihi. Kısa Özetler/*, M., 1950;
- İstoriya Kommunističeskoı partii Sovetskogo Soyuza. V 6 t* (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi. 6 ciltte), M., 1964-1970;
- Kaganoviç, L.M. *Pamyatniye zapiski raboçego, kommunistı-bolşevika, profsoyuznogo i soetskogo gosudarstvennogo rabotnika* (İşçi, Komünist-Bolşevik, Sendikacı, Sovyet Devlet Adamının Hatıra Notları), M., 1996;
- Kerenskiy, A.F. *Rossiya na istoričeskom pıvorote: Memuarı* (Tarihsel Dönemeçte Rusya: Anılar), M., 1993;
- Kojinov, Vadim. *Rossiya. Vek XX. 1909-1939* (Rusya. 20. Yüzyıl. 1909-1939), M., 1999;
- Kosolapov, Riçard. *Slovo k tovarışu Stalinu* (Yoldaş Stalin'e Hitap), M., 1995;
- Cohen, Stefan. *Bukharin. Političeskaya biyografiya* (Bukharin. Siyasi Biyografi. [Rusça çevirisi]), Ann Arbor, 1980.
- Kumanev, V.A., Kulikova İ.S. *Protivostoyaniye: Krupskaya-Stalin* (Kavga: Krupskaya-Stalin), M., 1994;
- Kumanev, G.A. *Ryadom so Stalinım: Ortırovenniye svidetelstva. Vstreçi, besedi, intervyu, dokumentı* (Stalin'le Yan Yana: Açık İtirafılar ve Tanıklıklar. Görüşler, Sohbetler, Konuşmalar ve Belgeler), M., 1999;
- Lenin, V.İ. *Soçineniya. 4-e izdaniye* (Eserleri. 4. baskı), M., 1949-1951;
- Lenin, V.İ. *Polnoye sobraniye soçineniy* (Toplu Eserler), M., 1964-1970;
- Lenin, V.İ. *Posledniye pisma i statyi* (Son Mektupları ve Makaleleri), M., 1975;

- Leonidze, Georgiy. *Stalin. Detstvo i otroçestvo* (Stalin. Çocukluğu ve İlk Gençliği), M., 1947;
- Lloyd George, David. *Voyennyye memuarı* (Harp Hatıraları), M., 1934;
- Matasov, Vasiliy. *Beloye dvijeniye na yuge Rossii. 1917-1920* (Rusya'nın Güneyinde Beyazlar Hareketi. 1917-1920), Montreal, 1990;
- Medvedyev, Roy. *O Staline i stalinizme* (Stalin ve Stalinizm Hakkında), M., 1990;
- Mikoyan, A.İ. *Tak eto bilo* (Böyle Olmuştu), M., 1999;
- Nedava, İ. *Veçnyy komissar* (Ebedi Komiser), Kudüs, 1988;
- Odinadtsaty syezd VKP(b). *Mart 1922 goda. Stenografiçesikiy otçyot. V 2-kh t.* (VKP[b] 11. Kongresi. Mart 1922. Stenografik rapor. 2. cilt), M., 1961;
- Pesni o Staline* (Stalin Hakkında Türküler ve Şarkılar), M., 1950;
- Pyatnadtsaty syezd RKP(b). Dekabr 1927 goda. Stenografiçesikiy otçyot* (RKP[b] 15. Kongresi. Aralık 1927. Stenografik rapor), M., 1963;
- Radzinskiy, Edvard. *Stalin*, M., 1997;
- Rafail, arkhimandrit (başrahip). *Tserkov i mir na poroge Apokalipsisa* (Kıyamet Öncesi Kilise ve Dünya), M., 1999;
- Sedmoy ekstrennyy syezd RKP(b). Mart 1918 goda. Stenografiçesikiy otçyot* (RKP[b] 7. Olağanüstü Kongresi. Mart 1918. Stenografik rapor), M., 1962;
- Semanov, Sergey; Kardašov, Vladislav. İosif Stalin: Jizn i nasledie* (İosif Stalin: Yaşamı ve Mirası), M., 1997;
- Sobraniye pisem prepodobnogo optinskogo startsa iyeroskhimonakha Amvrosiya k monaşeştovuyuşim. İzdaniye Voedenskoy Optinoy pustini* (Optinsk Hücre Başrahibi Muhterem Peder Amvrosiy'in Rahiplere Mektuplarının Derlemesi), 1995;
- Sorokin, Pitişim. *Çelovek. Tsvivilizatsiya. Obşestvo* (İnsan. Uygarlık. Toplum), M., 1992;
- Stalin v vospominaniyakh sovremennikov i dokumentakh epokhi* /Sost. M. Lobanov/ (Çağdaşların Hatıralarında ve Belgelerde Stalin. Derleyen: M. Lobanov), M., 1995;
- Stalin, İ.V. *Voprosu leninizma* (Leninizmin Sorunları), M., 1953;
- Stalin, İ.V. *Ob oppozitsii. Statyi i reçi. 1921-1927 gg.* (Muhalefet Üzerine. Makaleler ve Konuşmalar. 1921-1927), M. - Leningrad, 1928;
- Stalin, İ.V. *Soçineniya v 13 t* (Eserleri. 13 cilt). OGİZ Yayınevi, M., 1946-1951;
- Stalin, İ.V. *Soçineniya. 14, 15 i 16 t.* (Eserleri. 14., 15. ve 16. ciltler), Pisatel Yayınevi, M., 1997;
- Sto sorok besed s Molotovim. İz dnevnika F. Çuyeva* (Molotov İle Yüz Kırk Sohbet. F. Çuyev'in Güncelerinden), M., 1991;
- Suvorov, V. (V. Rezun). *Oçişeniye* (Arınma), M., 1999;
- Trinadtsaty syezd RKP(b). May 1924 goda. Stenografiçesikiy otçyot* (RKP[b] 13. Kongresi. Mayıs 1924. Stenografik rapor), M., 1963;
- Trotskiy, L.D. *K istorii russkoy revolyutsii* (Rus Devrim Tarihi Üzerine), M., 1990;
- Trotskiy, L.D. *Politiçeskiye siluetı* (Politik Siluetler), M., 1990;
- Trotskiy, L.D. *Stalinskaya şkola falsifikatsiy* (Stalin Çarpıtma Ekolü), M., 1990;
- Trukhanovskiy, V.G. *Winston Churchill. Politiçeskaya biyografiya* (Winston Churchill. Siyasi Biyografi), M., 1968;
- Feuchtwanger, Lion. *Moskva 1937. Otçyot o poyezdke dlya moikh družey* (Moskova 1937. Yolculuğum Hakkında Dostlarımla İçin Notlar), M., 1937;

- Fast, I. *Adolf Hitler. Biyografiya*. V 3 t. (Adolf Hitler. Biyografi. 3 cilt), M., 1993;
- Khruşov, Nikita. *Vospominaniya* (Hatıralar), M., 1997;
- Çetirnadtsaty syezd RKP(b). *Dekabr 1925 goda. Stenografiçesikiy otçyot* (RKP[b] 14. Kongresi. Aralık 1925. Stenografik rapor), M.-Leningrad, 1963;
- Çekhov, A.P. *Sobraniye soçineniy*. Tom 10 (İz Sıbiri. Sakhalin. Statyi) (Toplu Eserleri. 10. cilt [Sibirya'dan Notlar. Sakhalin. Makaleler]), M., 1956;
- Çuyev, Feliks. *Soldatı imperii* (İmparatorluğun Askerleri), M., 1998;
- Şestoy syezd RSDRP. *Avğust 1917 goda. Protokolı* (RSDİP 6. Kongresi. Ağustos 1917. Tutanaklar), M., 1958;
- Şulgin, V.V. *Godı Dni*. 1920 (Yıllar, Günler. 1920), M., 1990;
- Yakovlev, N.N. *Franklin Roosevelt - çelovek i politika* (Franklin Roosevelt - İnsan ve Politika), M., 1965;
- Bullock, Alan. *Hitler and Stalin. Parallel Lives*, Londra, 1993;
- Cameron, K.N. *Stalin. Man of Contradiction*, Toronto, 1987;
- Carr, E.H. *The Bolshevik Revolution. 1917-1923*, Londra, 1975;
- Carr, E.H. *The Interregnum 1923-1924*, Londra, 1975;
- Carr, E.H. *Socializm in One Country. 1924-1926*, Londra, 1975;
- Conquest, Robert. *Stalin. Breaker of Nations*, Londra, 1991;
- Deutscher, Isaac. *The Prophet Armed. Trotsky: 1879-1921*, Oxford, 1987;
- Deutscher, Isaac. *The Prophet Unarmed. Trotsky: 1921 - 1929*;
- Deutscher, Isaac. *Stalin. A Political Biography*, Londra, 1966;
- de Jonge, Alex. *Stalin and the Shaping of the Soviet Union*, New York, 1986;
- Hough, Jerry. *How the Soviet Union is Governed*, Harvard University Press. 1979;
- Smith, Denis Mack. *Mussolini*, New York, 1983;
- Smith, Edward Ellis. *The Young Stalin: The Early Years of an Elusive Revolutionary*, New York, 1967, p. 67-76;
- Taylor, A.J.P. *The Orgins of the Second World War*, New York, 1969;
- Tucker, Robert. *Stalin as revolutionary: 1879-1929. A Study in History and Personality*, 1973;
- Wolfe, Bertram. *Three Who Made the Revolution*, New York, 1948;
- Ulam, Adam S. *Stalin. The Man and the Era*, Boston, 1987.

Süreli yayınlar:

- İzvestiya TSKKPSS (SBKP MK Haberleri);
- Moskovskaya pravda* (günlük gazete);
- Naş sovremennik* (Çağdaş İnsan) (Moskova'da çıkan aylık dergi);
- Pravda*;
- The New York Times Book Review*.

DİZİN

26 Bakü Komiseri 238, 325
46'lar Mektubu. 425, 426, 427, 469

A

Akhali Droyeba 206
Akhali Tskhovreba 206
Akselrod, P.B. 139, 179, 202, 228
Aleksinskiy, G.A. 141, 142, 228, 229, 258, 284, 285
Alimov, M. 60
Alimov, S. 62
Alliluyev, S.Y. 73, 264, 268,
Alliluyev, N. 73, 518, 519
Alliluyev, S. 57, 63, 139
Alskiy 425, 431
Andreyev, A.A. 130, 470, 486, 503, 512, 525
Antonov 383
Antonov-Ovseyenko, 286, 425, 432
Antonovskiy, A. 71
Aranson, H. 170, 175, 176
Arsenidze, R. 180, 205
Arutyunov, G. 171, 173
Astrov, N.İ. 353, 354
Astrov, V. 459, 505
Ataman Dutov 311
Ataman Şuba 328
Avanti! 256
Aykhenvald, A. 459
Azef 165, 243, 539
Azizbeyov, M. 236, 325

B

Bagratiya, V. 41, 42, 69, 71, 540
Bagrov, M. 243
Bajanov 518
Bakinskiy proletariy 205, 215, 218, 223, 230, 233, 518
Barataşvili, N. 531
Basel Kongresi 255
Bauer, O. 251
Baybakov, N.K. 57, 126, 132, 535
Bebel, A. 113, 233, 235
Bedayev, A.Y. 239
Bednuy, D. 87, 530
Beloborodko, A.G. 344
Beloborodov, A.G. 425, 431
Belostotskiy, İ.S. 237, 239, 246
Beria, L.P. 14, 16, 21, 73
Beria, S. 73
Berzin 366, 539
Bezimenskiy, L. 422, 423, 535
Boçoraşvili, M. 138

Bogdanov, A. 130, 228, 229
Bogostroitelstvo grubu 229, 234
Bokiy, G.İ. 301
Bonç-Bruyeviç 437
Bordugov, G.A. 531
Brdzola 69, 152, 153, 182, 183, 198, 199, 539, 540
Britan, İ. 380, 381, 400
Brusliov, A.A. 149
Bryuhanov, N.P. 339
Bubnov, A.S. 300, 302, 343, 425, 432, 535
Bubyonny, L. 30
Budyonny, S.M. 14, 328, 329, 332, 335, 336, 355, 356, 357, 365, 366, 459, 499
Bulgakov, M. 29, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 133
Bullock, A. 31, 42, 78, 186, 219, 538
Burtsev, V. 165, 535

C

Cabayev, C. 62
Caparidze, P.A. 174, 236, 289, 324, 325
Capri Okulu 229
Chamberlain, O. 6, 451, 475, 476, 478
Churchill, W. 49, 51, 58, 77, 78, 146, 149, 177, 258, 370, 371, 424, 532, 537
Cibladze, S. 106, 112, 138
Clemenceau, G. 477, 478, 482
Cohen, S. 441, 453, 459, 497, 499, 502, 503, 504, 505, 507, 508, 516, 518, 521, 522, 536
Conquest, R. 19, 25, 42, 55, 96, 100, 171, 214, 215, 218, 374, 538
Cugaşvili, V.İ. 34, 45, 49, 50, 51, 52, 79, 82
Cugaşvili, Y.G. (Keke) 34, 49, 51, 61, 164
Cugaşvili, Z. 53, 65

Ç

Çadayev, Y.Y. 24, 89, 127, 134
Çan-Kay Şek 475, 476
Çarkviani, K. 52, 79
Çarkviani, N.K. 66
Çavçavadze, İ. 47, 52, 64, 97, 99, 100, 105, 162
Çekhov, A.P. 72, 73, 130, 132, 135, 136, 160, 162
Çernov 27, 283, 539
Çiçerin, G.V. 50, 422
Çkalov, V. 133
Çkheidze, N. 154, 270, 273, 284
Çodriaşvili, Z. 138
Çonkadze, D. 52, 105
Çuyev, F. 13, 14, 16, 91, 127, 520, 537, 538
Çveni Tskhovreba 206

D

Dadiani, Ş. 39, 40
 Dallin, D. 169, 170, 171
 Davidova 21
 de Gaulle, C. 49, 77, 258, 424, 532
 De Jonge, A. 127, 257
 Denikin, A.İ. 6, 309, 310, 330, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 377, 536
 Deterding, H. 325, 476, 479
 Detgiz Devlet Yayınevi 29
 Deutscher, İ. 50, 212, 213, 219, 225, 239, 261, 277, 284, 339, 349, 399, 453, 464, 471, 483, 518, 519, 524
 Dikiy, A. 30
 Djilas, M. 58, 77
 Doroşeviç, V.M. 162, 196, 536, 539
 Dro, 206, 539
 Dubinskiy-Mukhadze, V. 212
 Duhonin 306, 307, 539
 Dzerjinskiy, F.E. 139, 275, 302, 340, 341, 342, 344, 345, 379, 403, 412, 448, 450, 451, 454, 455, 466, 470

E

Eastman, M. 472
 Eliava, S. 69
 Eltsin, B. 425
 Engels, F. 67, 92, 108, 109, 113, 114, 118, 119, 120, 139, 152, 186, 191, 248, 371, 376
 Eristavi, D. 65
 Eristavi, R. 52, 99, 100, 105

F

Feuchtwanger, L. 146, 147, 538
 Fikus, 173, 174, 539
 Fildbin 167
 Fioletov, İ.T. 217, 220, 236, 237, 325
 Fischer, R. 134
 Foch, F. 476
 Foerster, O. 406
 Fotiyeva, L. 405, 407, 408, 411, 412, 415, 442
 Franco, F. 370
 Frumkin, M. 504, 505, 507, 508
 Frunze, M.V. 450, 458, 465, 466, 467
 Fryustenberg (Ganetskiy), Y. 285
 Funtikov, 325, 539
 Fyodorov, G.F. 271, 276

G

Gapon, G. 194, 195, 535
 Geçici Hükümet 176, 270, 271, 273, 274, 278, 279, 282, 283, 285, 286, 287, 291, 297, 298, 300, 304, 321
 Gelovani, M. 30, 39, 60, 98
 Gendlin, L. 21, 22, 535

Gimmer, 276
 Gluricidze, G. 47, 49, 96
 Glyasser, M. 411
 Gıçak, 226, 539
 Goebbels, J. 20, 146, 150
 Goglicidze, S. 34, 46, 49, 51
 Gogokhiya, Y. 32
 Goldenberg, Y. 459
Golos sotsial-demokrata 228,
 Goloşekin, F. İ. 246, 343
 Golovanov, 519, 521, 539
 Golubev, İ. 129, 130
 Gordiyenko, A.N. 160, 161, 210, 214, 218, 535
 Gori Ruhban Okulu 28, 32, 81, 138, 539
 Gorkiy, M. 38, 54, 72, 130, 162, 211, 212, 229, 247, 303, 405, 413, 425, 437
 Gorodetskiy, G. 20
 Gromiko, A.A. 67, 89, 93, 131
 Gromov, Y. 22, 39, 52, 54, 57, 72, 98, 129, 130, 131, 188, 189
 Guçkov, A.İ. 268, 270, 282
 Gudok 222, 223

H

Hantılar 262, 539
 Hitler, A. 19, 20, 31, 32, 33, 49, 50, 71, 77, 78, 107, 125, 146, 150, 247, 250, 258, 369, 370, 423, 424, 533, 535
 Hoffman Planı 476
 Hough, J. 500, 521, 522, 527
 Hümmet 226

İ

İluridze, 33, 539
 İnyuçkin, M. 59
 İoffe, A.A. 276, 289, 317, 405
 İrameşvili, İ. 30, 31, 32, 33, 52
 İsakovskiy, M. 60
 İveriya, 99, 100, 105, 112, 539

J

Johnson, H. 113
 Jordaniya, N. 112, 138, 142, 143, 153, 154, 181
 Jukov, G.K. 9, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 68, 69, 519, 536

K

Kaganoviç, L.M. 63, 139, 391, 392, 393, 429, 430, 464, 470, 486, 536, 539
 Kakurin, N. Y. 329
 Kaledin, A.M. 313, 314
 Kalinin, M.İ. 50, 93, 139, 175, 239, 270, 274, 328, 344, 379, 420, 448, 455, 458, 459, 503, 525
 Kalyayev, İ.P. 213
 Kamenev, S.S. 363

- Kamkov 288, 539
 Kamo (Ter-Petrosyan, S.A.), 210, 211, 212, 213, 214, 215
 Kandelaki, K. 155, 157, 158
 Kapanadze, P. 47, 52
 Karahan, L.M. 276
 Kardaşov, V. 22, 245, 364, 405, 537
 Katkov, 65, 70, 539
 Kautsky, K. 112, 113, 253
Kavkazskiy raboçiy listok 198, 201, 539
 Kazbegi, A. 47, 52, 64, 100, 162
 Kerenskiy, A.F. 50, 77, 146, 149, 193, 268, 270, 281, 291, 292, 296, 297, 298, 299, 301, 304, 536, 539
 Ketshoveli, L. 138, 143, 151, 152, 163
 Ketshoveli, V. 112, 123, 138
 Khmelnitskiy, B. 71
 Khrulyov, A.V. 93
 Khruşov, N.S. 3, 58, 59, 62, 131, 187, 188, 513, 525, 526, 538
 Kirov, S.M. 36, 38, 63, 461, 466, 470, 512
 Kirponos, M.P. 13
 Kiselyov, A.S. 239
 Kitayev, İ. 27
 Kojinov, V. 193, 270, 328, 440, 536
 Kosior, V.V. 416, 425
 Kozlov, V.A. 337, 531
 Krasin, L.N. 211, 339, 417
 Krasnov, 304, 332, 337, 539
 Krestinskiy, N.N. 317, 344, 363, 379, 380, 384, 396
 Krilenko, N.V. 287, 306, 307
 Kronştadt, 201, 204, 283, 286, 287, 380, 381, 382, 384, 539
 Krupskaya, N. K. 296, 406, 407, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 420, 437, 442, 444, 452, 454, 458, 469, 536
 Kşesinskiy Konağı 283, 284, 286
 Kubyak, N.A. 461
 Kulikova, İ.S. 409, 411, 415, 416, 426, 536
 Kumanev, G.A. 15, 22, 125, 409, 411, 415, 416, 426, 536, 539
 Kumanev, V.A. 536
 Kuomintang Partisi 475, 482, 539
 Kurayev, V.V. 283, 344
 Kurnatovskiy, V.K. 139
 Kutuzov, M. 71
 Kuybışev, V.V. 391, 447, 503, 512, 525
 Kuzmin 286, 539
 Kuznetsov, İ.A. 14, 15
 Kzali, 106, 112, 539
 L
 Larin, Y. (Lurye, M.Z.) 452, 464
 Lazo, S.G. 327
 Lebedev-Kumaç, V. 60
 Leonidze, G. 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 58, 65, 66, 67, 79, 80, 81, 537
 Levine, I.D. 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173
 Liebknecht, K. 328, 423
 Liliyenblyum, M. 142
 Litvinov, M.M. 214
 Losev, V.İ. 29
 Ludwig, E. 28, 29, 102, 138, 186, 208, 422
 Lukomskiy 354, 539
 Lunaçarskiy, A.V. 50, 165, 211, 228, 229, 276, 287
 Luxemburg, R. 423
 Lyadov, A.N. 228
 Lyagunov, K.Y. 328
 M
 Mahno, N.İ. 329, 331, 356
 Malenkov, G.M. 14, 15, 21, 513
 Malinovskiy, R. 165, 167, 174, 175, 176, 238, 239, 241, 242, 246, 255, 259
 Mamedyarov, M.M. 220
 Mamontov 338, 353, 356, 539
 Manuilskiy, D.Z. 276
 Manuylov, A.A. 282
 Maretskiy, D. 459, 505
 Martov, L. 179, 181, 202, 212, 213, 228, 288
 Marx, K. 67, 108, 109, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 139, 152, 184, 186, 191, 205, 248, 371, 511
 Masaryk, T. 28
 Masters, Y. 214
 Matasov, V.D. 328, 330, 537
 Maughan, W.S. 36, 37, 41, 80, 291, 298, 299, 321
 Mazurov, K.T. 531
 Medvedyev, R. 68, 145, 517, 537
 Mekhlis, 14, 16, 539
 Melikyants, M.G. 160, 220
 Mesame-dasi 112, 113, 137, 138, 139, 142, 143, 151, 539
 Mesame-ori 112, 539
 Mikoyan, A.İ. 13, 14, 15, 16, 58, 59, 90, 91, 112, 125, 139, 261, 326, 428, 433, 434, 437, 454, 461, 466, 468, 470, 486, 526, 537, 540
 Milyukov, P.N. 193, 270, 298, 299
 Milyutin, V.P. 301, 305
 Minin, S.K. 189, 335, 337, 343
 MKhAT 7, 29, 36, 37, 38, 40
 Molotov, V.M. 13, 14, 15, 16, 63, 70, 73, 82, 83, 91, 127, 131, 132, 139, 180, 270, 271, 273, 274, 276, 391, 396, 420, 448, 453, 455, 458, 503, 537
 Moşiaşvili, K. 31, 32, 33
 Moşkov, L. 27

Muralov, N.G. 425, 469, 479
 Muranov, M.K. 271, 273, 345
 Mussolini, B. 32, 50, 78, 107, 146, 256, 258,
 369, 370, 424, 532, 538

N

Naçalo, 202, 540
 Nakhimov, P. 71
 Nekrasov, 102, 268, 540
 Nemçinov 489, 540
 Nemiroviç-Dançenko 29, 540
 Nevskiy, A. 71, 189
 Nevskiy, V.İ. 339
 Ninua 138
 Nogin, V.P. 276, 279, 287, 305
 Nosoviç 334, 337, 540
Novaya jizn 302, 306, 540
Noviy mir 129, 465, 467, 540

O

Obraztsov, A. 176, 177
 Oçakov Kruvazörü 194, 540
 Odzelaşvili, A. 52
 Olminskiy, Ş. 271
 Onufriyeva, P.G. 130
 Orbeliani, G. 100
 Orconikidze, G.K. 63, 139, 175, 224, 237, 238,
 240, 241, 242, 287, 311, 326, 403, 412, 454,
 455, 461, 470, 477, 503, 512, 525
 Orlov, A. (Fildbin, L.) 167, 171
 Osinskiy, N.N. 417, 425
otzovistler 228, 229, 242, 523

P

Panomarenko, P.K. 125
 Parvus, (Gelfand, A.) 202, 203, 242, 243, 258,
 285, 370, 440, 448
 Pasternak, 21, 540
 Paustovskiy, K. 329
 Pavlenko, P. 30, 210
 Peder Amvrosey 86, 88, 537, 540
 Peregudova, Z. 172, 173, 174, 175
 Pereverzev, V.N. 285
 Pestkovskiy, S. 312, 401
 Petit, E. 297, 298
 Petlyura, S. 359
Petrogradskaya pravda 381, 540
 Petrovskiy, G.İ. 239, 241, 242, 246, 328, 379,
 455, 458, 459, 505
 Pilnyak, B. 21, 465, 466, 467
 Plekhanov, G.V. 111, 112, 113, 138, 139, 142,
 179, 181, 183, 192, 229, 277
 Pokrovskiy, M.N. 141, 228, 276
 Pokrovskiy, S. 88
 Poletayev, N.G. 240
 Poskryobışev, A.N. 14, 15

Potyomkin Zırhlısı 194, 540
 Preobrajenskoy, Y.A. 379, 380, 395
 Prjevalskiy, N.M. 135, 136
Proletariatis Brdzola 183, 198, 199, 540
Proletariy 229, 233, 235, 272, 287, 540
 Purişkeviç, V.M. 193
 Puşkin, A. 72, 98, 99, 100, 130, 353
 Putilov, A.İ. 255, 282
 Pyatakov, G.L. 275, 343, 402, 421, 425, 431,
 469, 471, 479, 484
 Pyatnitskiy Korosu 70, 540

R

Raboçiy 272, 302, 304, 540
Raboçiy i soldat 272, 540
Raboçiy put 272, 302, 304, 540
 Radek, K. 50, 421, 422, 434, 471, 484
 Radzinskiy, E. 19, 20, 21, 27, 31, 33, 46, 47,
 55, 81, 198, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213,
 214, 218, 222, 537
 Rakovskiy, H.G. 50, 379, 479, 484
 Ramişvili, İ. 154
 Ramişvili, N. 205
 Raskolnikov, F. 287, 334
 Raviç, S. 214
 Reed, J. 277
 Rezun, V. 20, 21, 22, 537
 Rubin, A. 63, 133, 519, 520, 521
 Rıkov, A.İ. 21, 305, 399, 401, 416, 438, 448,
 452, 453, 454, 455, 471, 489, 497, 501, 502,
 503, 504, 507, 508, 509, 510, 513, 523, 525
 Rılskiy, M. 60
 Rolland, R. 54
 Roosevelt, F.D. 49, 50, 77, 78, 258, 370, 424,
 532, 538
 Royal Dutch Shell 325, 476, 540
 Rozengolts, A.P. 425, 431
 Rozit, S. 459
 Rudzutak, Y.E. 379, 454, 503, 512
 Rukavişnikov, V.A. 426
 Rusak, İ. 464
Russkaya gazeta 202, 540
 Rustaveli, Ş. 36, 39, 52, 72, 97, 98, 100, 103
 Ryabov, V.İ. 426
 Ryazanov, D.B. 276

S

Saakadze, G. 52, 71
 Safarov, G.İ. 343, 455, 456
 Safonov 14, 540
 Saprionov, T.V. 425, 431, 434, 471, 484
 Savinkov, B. 130, 298, 321, 322
 Savinov, V. 245
 Semanov, S. 21, 245, 364, 405, 537
 Serebraykov, L.P. 345

- Sergeyev, (Artyom) F.A. 63, 379
 Sklyanskiy, E.M. 432
 Skryabin, V.M. 139
 Slepko, A. 459, 505
 Smirnov, İ. N. 172, 425, 484, 515
 Smirnov, V. M. 343, 425, 484
 Snegov, A.G. 466
 Snegaryov, A.Y. 335
 Sokolnikov, G.Y. 300, 317, 448, 454, 458
 Sokolova, Z.P. 262
Soldatskaya pravda 272, 540
 Sollogub, 66, 70, 540
 Solovyov, B. 22
 Sorokin, P. 267, 532, 537
 Sotsial-demokrat 224, 240, 245, 540
 Souvarine, B. 170
 Spandaryan, S. 236, 237, 238, 241, 242, 260, 261
 Spiridoviç, A.İ. 168, 169, 171, 176
 Stahanov, A. 133
 Starostin, M. 519, 521
 Startsev, V. İ. 268
 Stasova, Y. D. 237, 241, 287, 345, 396
 Stetskiy, A. 459
 Stolipin, 243, 540
 Sturua, V. 137, 138
 Suhanov (Gimmer), N.N. 276
 Suhodeyev, V. 22
 Suvorov, A. 20, 71, 537
 Süleymanov, D. 60
 Svanidze, M.A. 63, 68, 164, 219, 520
 Sverdlin, L. 30
 Sverdlov, Y.M. 247, 259, 260, 263, 302, 307, 311, 317, 343, 375, 439, 489, 498, 517
 Ş
 Şakhnovskiy, D.İ. 282
 Şantser, V.L. 228
 Şatunovskaya, O.G. 171
 Şatunovskiy, Y. 406
 Şaumyan, S.G. 171, 173, 174, 208, 212, 214, 218, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 259, 289, 323, 324, 325
 Şingarev, A.İ. 282
 Şlyapnikov A.G. 50, 270, 271, 274, 276
 Şmidt, P.P. 201
 Şotman, A.V. 301
 Şubinskiy, N.P. 193
 Şulgin, V.V. 353, 354, 538, 540
 Şvartsman, D.M. 238
 T
tasfiyeciler, 228, 232, 242, 246, 523
 Tavriçeskiy Sarayı 274, 283, 285, 540
 Taylor, A.J.P. 269
 Teliya, G. 129, 132, 133, 164
 Thälmann, E. 33, 426
 Tiflis Ruhban Lisesi 28, 77, 78, 95, 100, 101, 112, 117, 132, 138, 151, 175, 540
 Timoşenko, S.K. 12, 13, 14, 15, 16
 Tittel, M. 170, 171
 Titvinidze, 32, 540
 Toidze, İ. 61
 Tomskiy, M.P. 50, 91, 139, 380, 420, 452, 453, 471, 497, 502, 503, 504, 508, 509, 510, 513, 523
 Toroşelidze, M. 229
 Tovstuha, İ.P. 93
 Trepov, 196, 540
 Treşenko 268, 540
 Trilisser 503, 540
 Tsentrokaspiy Diktatörlüğü 324, 540
 Tsereteli, A. 52, 100, 105, 208
 Tseytlin, Y. 459
 Tsihitatışvili, A.M. 34
 Tsulukidze, A.G. 138, 206
 Tsurypa, A.D. 382, 383, 399, 416
 Tucker, R. 31, 35, 41, 42, 55, 58, 67, 71, 171, 180, 181, 182, 213, 254, 521, 538
 Tukhaçevskiy, M. İ. 21, 365, 383, 424
 Tyutçev, F. 438
 U
 Uglanov, N.A. 458, 497, 502, 503, 504, 505, 506, 508
 Ulam, A. S. 75, 76, 78, 154, 213, 219, 254, 260, 261, 263, 285, 322, 388, 391, 466, 467, 478
ultimatistler 228, 229, 540
 Ulyanov, İ. 50
 Ulyanova, M.İ. 405, 406, 407, 408, 409, 411, 412, 413, 426, 437
 Uritskiy, M.S. 276, 289, 302, 317
 Uspenskaya Katedrali 27, 540
 Uşakov, F. 71
 V
 Vatsek, İ.P. 217, 220, 236
 Vatutin, N.F. 12, 13, 14, 16
 Vezirov, M. 325
 Vişegradskiy, A.İ. 282
 Vişinskiy, A.Y. 21
 Vitte, S.Y. 201, 203
 Volkogonov, D. 18, 21, 78, 83, 277, 334, 535
 Volkov, F. 171, 173, 175
 Volodarskiy, M.M. 276, 301
 Volodiçeva, M.A. 409, 412, 414
 von Schulenburg 14, 540
 Voroşilov, K.Y. 14, 54, 91, 139, 335, 337, 338, 339, 343, 357, 420, 458, 459, 466, 488, 499, 503, 512, 525, 535, 540

Voznesenskiy, N.A. 14

Vperyod 229, 540

Vrangel, P.N. 338, 360, 361, 363, 364, 365, 367

W

Wolfe, B. 170, 213, 538

Y

Yagoda, G.G. 21, 503

Yakovlev, V.N. 67, 425, 538

Yampolskaya, F. 214

Yaroslavskiy, Y.M. 343, 444, 464, 480

Yegorov 357, 366

Yelisabedaşvili, G.İ. 51, 96, 99

Yeryomin'in mektubu 169, 170, 171, 172

Yudenic, N.N. 347, 348, 349, 353

Yurenyov, .K.K. 276

Yuryev, A.M. 321

Z

Zalutskiy, P.A. 270, 276

Zaytsev, A. 459, 505

Zelenskiy, İ.A. 429, 430

Zemlyaçka 464

Zevin, Y.D. 238

Zorko-Rimşa, Z.İ. 426

Zoşenko, M. 37

Zvezda 240

STALİN

İKTİDARA GİDEN YOL

Yuriy Yemelyanov

Stalin gerçekte kimdi, nasıl biriydi? Ne tür bir ortama doğmuş, hangi kaynaklardan beslenerek yaşamış ve şekillenmişti? Siyasal yaklaşımları ve bunların arkasında yatan nedenler nelerdi? Çarlık Rusya'sından SSCB'ye giden süreçte hangi büyük olaylar yaşanmış ve hem Stalin, hem de o dönemin diğer ünlü figürleri bu önemli gelişmeler karşısında nasıl davranmıştı? Stalin neden ve nasıl birçok tanınmış ismin arasından sıyrılıp Sovyetler Birliği'nin baş yöneticisi olmuştu?

Rusya devrimci hareketleri tarihi konusunda uzman olan, tanınmış Rus tarihçi Yuriy Yemelyanov, bu kitapta, bütün bu soruları ve daha fazlasını, adeta donanımlı ve derin kavrayışlı yaşlı bir bilge gibi küçük siyasal hesaplardan çok uzak bir biçimde yanıtlıyor, dahası, bize, Stalin'i ve dönemini gerçekten algılamamıza yardımcı olacak yeni pencereler açıyor.

Yemelyanov böylesi bir misyonu hakkıyla yerine getirebilmek için hem Stalin hakkında yazılmış ve çoğunluğu anti-Stalinist kaynaklarla, hem de Stalin'i tam olarak anlama konusunda sıkıntı yaratan resmi Sovyet tarihiyle hesaplaşıyor.

